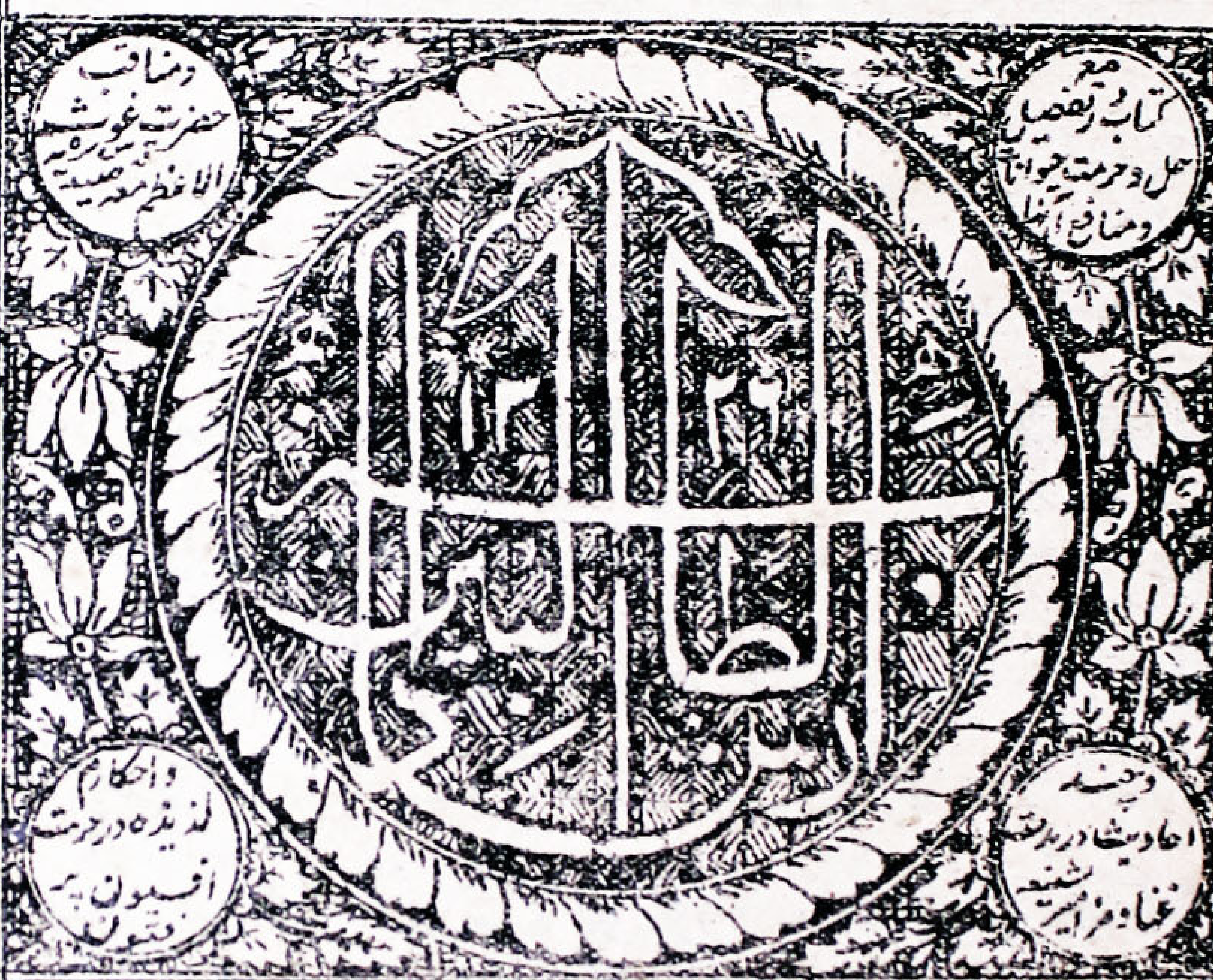
حمد وافر قادر لایزال کہ کتاب مستطاب تصنیف منیف کامل الدہر سالک العصر حضرت اخوند درویزہ صاحب ننگرہاری قدس سرہ الباری بہ تصحیح و تحشی حاجی محمد امیر صاحب مرحوم بار پنجم

حسب فرمایش کمترین بندگان احد الصمد نیازمند فضل احمد و ابنہ میان عبدالرحیم جان سلمہ المنان تاجران کتب شہر پشاور بازار قصہ خوانی محلہ

در مطبع نولکشور لاہور طبع شد

فهرست ابواب و فصول و مسائل و حکایات ارشاد الطالبین

تمت

منقبت بجناب عالی پیر دستگیر قدس سرہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ای امیر ہر دو عالم دستگیر ہر حقیر	شیخ محی الدین جیلی شاہ شاہان شاہ میر
غوث میران شد و مخدوم دار التحقیق	قطب ربانی زہی سلطان مولا کبیر

بر درت افتادہ ام یا غوث اعظم دستگیر

ای وجود ذات آفتاب صبح ایجاد ازل	وی ختام شام ابد ابدا بدر کامل بی بدل
ای شہ کشور ملک ہستی بادشاہ بی بدل	ای غلام ملک تو شاہان ہر دین و ملل

ہم توئی نور ہدایا غوث اعظم دستگیر

۱۱

[illegible]

ای چو جان پنہان بتن مخفی ہمہ جا حاضری شکل اشیٔ غیر قدسی عجب البنیان نادری	بر حقیقت جان محتاجان ہمیشہ ناظری گرچہ عبد القادر اما بقدرت قادری

حاضری و ناظری یا غوث اعظم دستگیر

[illegible]

بادشاہ تاجور ہستی بتیجان الکمال ہست اندر حکم تو ملک بلاد اللہ تعال	طبل حکمت میغرد بر عرش و بر ارض و جبال چونکہ خود گفتی حکمی نافذ فی کل حال

بخش منصب رفعتم یا غوث اعظم دستگیر

[illegible]

59590

گفته گر فوق میت افگنم نظرے براز	زود گردد زنده با قدرت کریم بساز
ای مریدی هم و طب و شطح بکن بر من بناز	هر چه خواهی خواه از من لا تخف دامن نیاز

ده زهر خوفم امان یا غوث اعظم دستگیر

وز همه کون و مکان شاه جهانی هر مکان	در زمین و آسمان جا دم تو ملک انس و جان
خاصهٔ آل رسول مقبل پیغمبران	سید سادات گوهر تاج والا سروران

سرور فاخر توئی یا غوث اعظم دستگیر

بر درت از مشرق و مغرب همه کس جان فدا	داد مظلومان توئی از عرش تا تحت الثری
دستگیری از کرم هر بیکس و امانده را	هر اسیرے زهر قیدی همی سازی جدا

مونس هر بیکسی یا غوث اعظم دستگیر

والی ملک رسول عالی از نسب رسول	مظهر انوار قدسی قف فرع و اصول
مهر اوج رسالت مغز اهل بتول	در جناب سکینم زاری نیازم کن قبول

مستجیب هر دو عالم غوث اعظم دستگیر

در گهت شد قبلهٔ مقصود شاه و گدا	در ثنت گشته مقید نور مطلق از خدا

کیف و کما نیست و یی در نبی مصطفی | منتجم گردید در روی تو نور مصطفی

هم نبی را احمد یا غوث اعظم دستگیر

گوش تو شنواست نالهٔ خستگان دور و دور | چشم تو بیناست حال غائبان را چون حضور

خاک کوییت سرمهٔ چشم ملائک انس و حور | آستانت کعبهٔ شادی و مقصود سرور

شاد و مسرورم بکن یا غوث اعظم دستگیر

هر که میخواهد ترا حاضر شوی در پیش او | گبر و ترسا و مسلمان هر چه دارد کیش او

از عنایت خویش بندی مرهم بر ریش او | در همه کارش تو باشی یار جانی خویش او

همه از لطف خود یا غوث اعظم دستگیر

کافران و عاصیان و مذنبان و مجرمان | سارقان و فاسقان و ظالمان و کافران

چونکه از بیچارگی آرند نامت بر زبان | هر چه میخواهند بخشی در زمان بیگمان

خستگان را چاره یا غوث اعظم دستگیر

بسکه بدکارم گنهگارم پریشان روزگار | منفعل خجلت زده روی سیاهم شرمسار

با چنین شرمندگی شرمنده گنها بیشمار | با که بنمایم چنین بد رو بجز تو کردگار

سرخرو کن این رخم یا غوث اعظم دستگیر

چونکه تو دستگیری دستِ من گیر از کرم | شادمان کن با مرادم بر کن این گرداب غم
جمله عصیانم ببخشا ساز مقبول حرم | مطلب دنیا و دین و آر حاصل دم بدم

جمله مقصودم رسان یا غوث اعظم دستگیر

دایما داری مراد پیش رویت روبرو | تا نماند در دلم دیگر بجز حق آرزو
بر در مخلوق نروم چون گدایان سو بسو | در جمال نورِ مطلق محو گردم مو بمو

۱۵

هادی با حق تویی یا غوثِ اعظم دستگیر

یکدمی نگذشت بر من غیر عصیان و گناه | با حضورِ دل نکردم طاعتی در هیچگاه
عمر خود ضایع نمودم در همه کارِ تباه | کن شفاعت پیش هادی سوی حق بنما راه

جرم بخشاینده یا غوث اعظم دستگیر

همه را از لطف خود ساختی بکی در راه دین | کز رهِ عین الیقین برسم به تحقیق الیقین
هم غنا بخشی بدنیا یا کریم الاکرمین | تا نسازم آرزو گاهی چنان گاه چنین

ساز مستغنا مرا یا غوثِ اعظم دستگیر

اینچنین کس نیست دیگر دوستدار دستگیر	کو مرا گردد بهر کار مددگار و نصیر
دستگیرم باش دائم یا شهی میران میر	جملهٔ مشکلهای من آسان کن غمخوار بسیر

ناصر هر کار شو یا غوث اعظم دستگیر

گرچه میدارم گناه بیحد و بی انتها	دستگیرم باش رسان در جناب مصطفیٰ
هم پرست حضور رسان در بارگاه کبریا	تا مشرف دائما باشم بدیدار خدا

راه بر مرشد توئی یا غوث اعظم دستگیر

چون تو باشی یار حق باشد همه کس یار دوست	نام غم هم نشنوم چون تو شوی غمخوار دوست
هر زمان هر لحظه شو هر روز و شب دلدار دوست	من اگرچه چشم تو باشی بر سرم بیدار دوست

شو خریدارم تو خود یا غوث اعظم دستگیر

بر درت برکات زاری میکند با التجا	هرچه میخواهم بر دوی ده بنام مصطفیٰ
در همه کارم مدد کن دائما بهر خدا	تا شوم شادان بفضل حق درین هر دو سرا

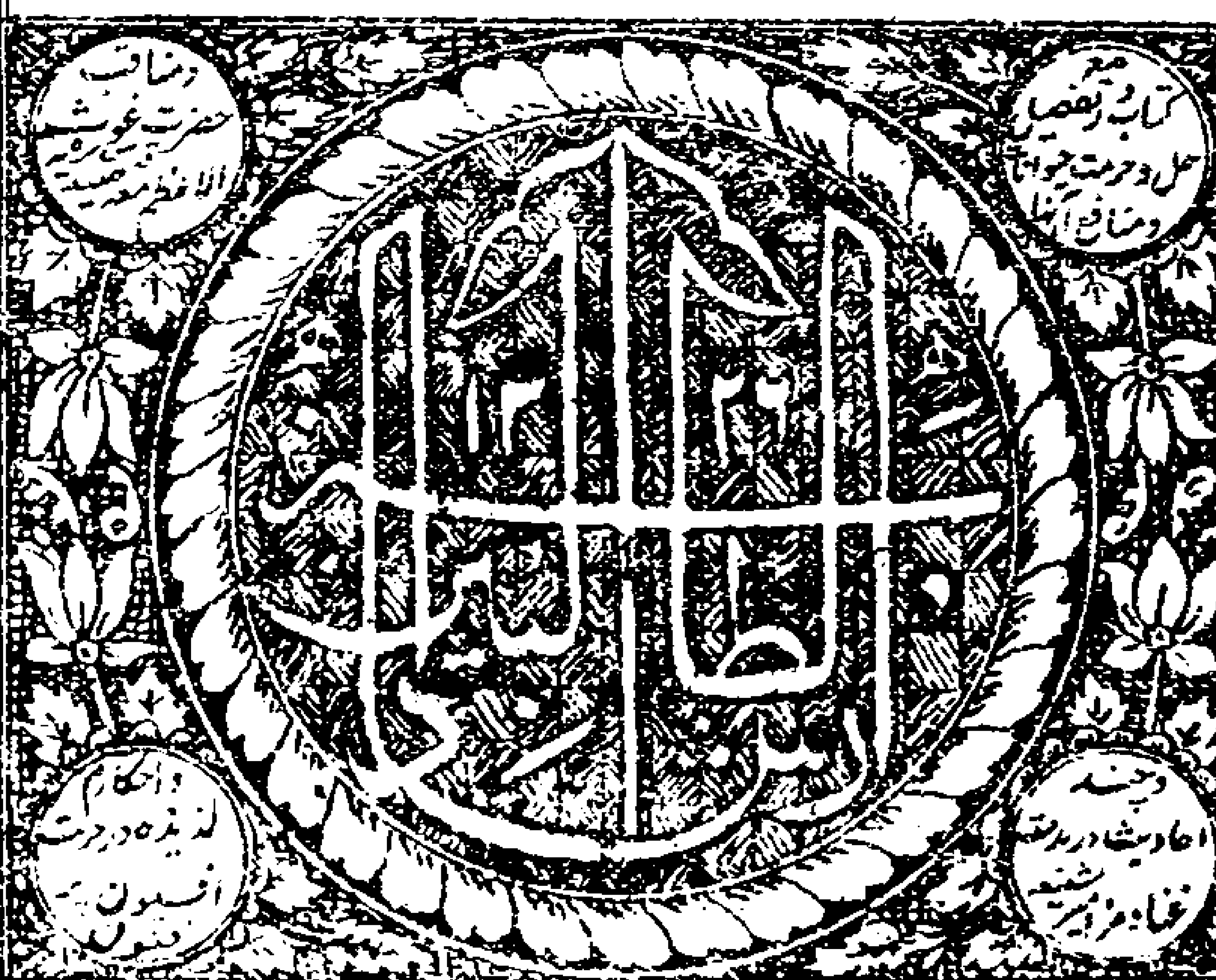
در دو عالم یار شو یا غوث اعظم دستگیر

تمام شد مناجات پیر دستگیر

کاتب محمد مراد خان حنفی عفی عنہ ولوالدیہ ساکن [illegible] ڈاکخانہ وزیرآباد ضلع گوجرانوالہ چشتی 16

وتکلمنا ایدیھم وتشھد ارجلھم بما کانوا یکسبون

حمد وافر قادر لایزال کہ کتاب مستطاب تصنیف منیف کامل الدہر سالک العصر حضرت
اخوند درویزہ صاحب ننگہاری قدس سرہ الباری بتصحیح و تحشی حاجی محمد امین صاحب مرحوم بار پنجم

حسب فرمایش کمترین بندگان احد الصمد نیازمند فضل احد و ابد
میان عبدالرحیم جان سلمہ المنان تاجران کتب شہر پشاور بازار قصہ خوانی محلہ

در مطبع نولکشور لاہور طبع شد

مفہوم من الصحاح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد بیحد و ثنائے بیعد سزائے ذاتے را کہ بغلبۂ وحدت از عالم الغیوب کہ اعلاء محبت اوست بذر ممکنات بنور ارادت در اراضی واحدیت کاشت وازان در ظاہر علم کہ نور و شہود از لوازم اوست عیان و ثابت وجود ذہنی یافت وازان درخمخانۂ وحدت کہ توحید رحمانی است ہنوز کاف تا نون نرسیدہ کہ شیونات جلالی و کیانی جمالی وجود ظاہری چون نور محمدی کہ ہیولی و عقل کل تا اسفل السافلین یافت و تادے را کہ بدین از کتم عدم اشیاء مختلفہ در وجود آورد و بیقرار کرد و بلجۂ وحدت ممتاز کرد و بدانگان اسما و صفات سپرد و باز بعود آن بفردانیتش راہ ندہد و تحفۂ درود اکمل و اتم نا معدود برآن برگزیدۂ معبود کہ اوست قبلۂ واجد و موجود باد کہ از طفیل وجود خویش جمیل و فیاض قدس شریعت او از سائر شرائع انبیا و رسل اسہل و اجمل فرمود کقول الشاعر

لم یمتحنا بما تعی العقول بہ	حرصا علینا فلم نرتب ولم نہم
آنچہ او فرمود عقل و فہم ازو عاجز شود	برصلاح ما حریص است بیگمان و بے وہم

اشارت بدوست و بر خلفاء الراشدین کہ ہریک باعنانان شریعت او اند ای کہ سرو سرفرازی حقیقت راشدہ چارتن ہم از راہ تحقیق ہریک باعنانان و بر جملہ اصحاب کہ ہمہ بمنزلۃ النجوم اند و بر آل و عترتش کہ طیبین و طاہرین اند و بہالمان دین

آنا مرتبۂ مطلق و تشابہ بہ متعلق بہ تکلیف مایان نیست قال اللہ تعالی لا یکلف اللہ نفسا الا وسعہا ۱۲ اللہم اغفر لکاتبہ

وتبع التابعین الی یوم الیقین ممدود باد اما بعد اضعف عباد الله محمد عوض قدس سرہ علما و درویشان و ملتمس احوال و فضایل ایشان می گوید کہ از چہاردہ خانوادہ اذن وارشاد بشیخ المشائخ والاولیاء حضرت سیادت پناہی سید علی ترمذی رسیدہ بود واز و باین قدس سرہ شمہ بمشام کام رسیدہ است پس ناچار است کہ بالتماس فرزند چیزے ازان و از عموم بلوی بیان خواہم کرد و چون جملہ اہل یمان خاص و عام را دیدم کہ از چند چیز ناچار ست بطریق مجمل در مجموعہ بیان خواہم کرد تا مردم اہل یمان را پسندیدہ بود و نام این رسالہ ارشاد الطالبین نہادم تا ہر طالبی کہ دم از طالبی و سیر سلوک زند باید کہ درینجا نظر کند بلکہ در حفظ آرد تا در سلوک مغالطہ نخورد و ضال و مضل نگردد پس این کتاب را بچہار باب بنا نہادم تا بچہار جوی بہشت مانند والله اعلم بالصواب باب اول مشتمل بر چہار فصل ست فصل اول در توحید فصل دوم در ایمان فصل سوم در وضو و ملایم آن فصل چہارم در نماز و ملایم آن باب دوم مشتمل بر چہار فصل ست فصل اول در توبہ فصل دویم در علامت پیر کامل و ملایم آن فصل سوم در چہار علم و ملایم آن فصل چہارم در ذکر باب سوم در سیر سلوک باب چہارم مشتمل بر چہار فصل ست فصل اول در اخلاق حمیدہ فصل دویم در اخلاق ذمیمہ فصل سویم در صبر فصل چہارم در شکر باب اول مشتمل بر چہار فصل ست فصل اول در توحید بحسب صیغہ مصدر ست بمعنی یگانہ شدن بدان اے عزیز کہ در نفحات الانس امام محمد غزالی قدس سرہ الغفور توحید را بر چہار نوع مقرر ساختہ است و در اصطلاح صوفیان التَّوْحِیْدُ اِسْقَاطُ الْاِضَافَاتِ کما سنذکرہ فی موضعہ اول توحید عام کہ آنرا توحید ایمان گویند چنانکہ عوام الناس را از انبیا و اولیا و غیر ذلک دران فرقے نیست کما قال الله تعالیٰ یُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَفِی الْاٰخِرَةِ و قولہ تعالیٰ اِنَّمَآ اِلٰـهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ پس اگر انبیا نیامدہ بودے و کتب آسمانی نازل شدہ بودے ہریکے را لازم بودے کہ در بدیہہ دانستے کہ اینچنین مخلوقات در اراضی و سماوات را خالقے

ہست چنانکہ اگر کسے از مکان بعید مشاہدہ کند دودے پس ہر کس معتین و بدیہی
میداند باشد کہ دراںجا آتشے ہست کہ بغیر آتش دود را وجود ممکن نیست پس
ہمچنین بدانستندی کہ ہر حادث را پیدا کنندہ ہست و یگانگی او ہر یک قائل
باشید کہ آفریننده عالم واحد است بلاشریک وجز او دیگرے را نہ پرستید ہر کہ جز
او دیگرے پرستد او کافر مطلق است و او را خداوند کہ ہمتاے مخالف بہم ستیزندہ و یا
موافق بہم سازندہ باشد نیست و نباشد و ذات پاک و را شئ موجود دانید چون شئ
کہ تجزی پذیر است و ہر کہ او را یگانگی ذات و صفات شناخت او را عارف گویند
چنانکہ ذات او قدیم است صفات او نیز قدیم دانند کہ اگر صفاتش قدیم نبودے
پس علم کہ صفت قدیمہ اوست بعد از جہل بودہ است و باشد و این در حضرت پاک
او نسبت کردن کفر محض است و از دہ صفت دانستن خلق ناچار است اول حی است
کہ زندگی او نہ چون زندگی ما کہ بہ بدن و جان باشد دوم علم کہ ظاہر و باطن جملہ
ممکنات و جزئیات و کلیات در علم او آسان تر از سپند دانہ کہ بر دست است و
قدرت کہ اگر بصفت قادری آسمانرا با این عظمت در پوست بادام گنجاند کہ آسمانرا
بسیطی خود دارد و این را با صغر خود اگرچہ در افہام خلق نگنجد اما در پس قدرت
او کمتر و آسان تر از در آوردن رشتہ در سوفار است و ارادت کہ ہرچہ از تمامی
مخلوقات و افعال ایشان در وجود آوردن جملہ ممکنات از ازل تا ابد در ارادت
او روشن تر از شمس منیر بود کہ ذرہ از آن تجاوز و تناقص نخواہد شد و این چہار
صفت ذاتی را امہاتی گویند کہ جملہ اسماء و صفت را اگرچہ قدیم اند اضافت با
ایشانست و سمیع کہ نے آلت گوش شنواست بصفت شنوائی و بصیر کہ بے
حدقہ و مردمک چشم اگر در شب تاریک بر سنگ سیاہ مورچہ و پشہ سیاہ میرود
بصفت بصارت او راست بیند و بصفت سمعیت شکستگی پاے مورچہ و پر
پشہ و آواز پر پشہ و جنبش رفتن او سے شنود و بصفت عالمی استخوان پشہ و مغز
مورچہ میداند پس گویا کہ یک صفت از دیگر ممتاز نباشد آنجا کہ یک است

۳

(حاشیہ: ... سمعی ... بصری ...)

همه باشند و تکلم یعنی گویا است بکلام ازلی که کلام او از جنس صوت و حرف نیست
که ان جبرائیل یسمع صوتا دالا علی کلام الله تعالی و علی ما اراده الله تعالی یعنی
دال و حجت بر کلام حق سبحانه چه چیز است یکے آنکه در تفسیر حسینی آورده است چون حضرت
رسالت پناه در آسمان دنیا رسید سلامے شنید که السلام علیک یا رسول الله
حضرت رسالت پناه متحیر شد که آواز شنید و صورت ندید جبرائیل علیه السلام گفت که
جواب سلام باز گوی یا رسول الله بعد از جواب حضرت رسالت پناه از جبرائیل پرسید که ایشان
کیانند گفت این دو فرشته اند که ایشان را در تنزیل سفره و بررة گویند کقوله تعالی بایدی
سفرة کرام بررة پس آن نازنین کونین از جبرائیل پرسید که یا اخی شما او را مے
بینید گفت یا رسول الله بلک آواز ایشان مے شنوم و مبرهن و بامحال
میدانم که هنوز آدم در وجود نیامده بود که جمله کتب منزل از ایشان شنودم و
یکبارگی در دل من محفوظ شدند و در آسمان دنیا پیش هاروت و ماروت
که ایشان نیز مقرب بودند گفتم و ایشان بر اوراق درختان یاقوت که
در آسمان اند نوشتند و بهر حادثه پیغمبران را بامر ایشان رساندم که ذره از آن
کم و بیش نشود و دلیل دوم آنکه کلام را سه نوع تقریر کرده اند یکے آنکه
گفتیم که این را کلام صوتی گویند دیگر کلام صورتی و سیوم کلام معنوی و مراد
از کلام صورتی لوح محفوظ است آنرا جبرائیل معاینه میکند و کلام معنوی
چون دو درویش در انجمن نشسته باشند و هر دو از خود منتفی شده و خود را
بتصرف حق سپرده پس بمدد روح سلرحی یک بدیگر بیاگاهند چنانکه عامه
خلق را دران اطلاع نباشد پس این کلام بزبانهاے ما مقروء است و در
دلهاے ما محفوظ است قرطاس و مداد او مخلوق اما معنے که قایم بذات است
و صفت ازلی است چنانست چنانکه بود پس حضرت رسالت پناه بر ما خواند و او از
جبرائیل شنید و جبرائیل از سفرة کرام بررة و ایشان از حضرت پاک لم یزل بکلام
و بے زبان آگاهی یافته اند ذره از آن بیش و کم نه اند و غیر مخلوق دانند تا ایمان سلامت ماند

سله بتحقیق جبرائیل علیه السلام می شنود آواز را

و در بستان ابو لیث آورده است قال علیه السلام من قال القرآن مخلوق فهو کافر بالله و مشیت که آنرا تکوین گویند که هرچه در ارادت قدیم خواسته است اکنون هیچ ذره از ذرات ممکنات ازان کم و بیش و تغیر و تبدیل نشود بغیر مشیت او گیاهی و ورقی در شجر نروید و نه افتد و این را صفات مولودانی و لازمی گویند که آن چهار اول متعدی اند بلکه جمله صفات و اسماء او ثبوتی و قدیمی اند بخلاف صفات مخلوقات که حادث و عارضی اند و بیچون و بیچگون و بی عیب و بی نقصان چون سبوح قدوس صفات سلبی و تنزیهی گویند که بغیر ذات پاک وا اطلاق نتوان کرد و معز و مذل و محیی و ممیت را صفات اضافی گویند پس عارفان چنانکه در توحید ایمان اگر نفعی و ضررے از حق تعالی ندانند و از انها باطل چون مشرکان دانند از دائرهٔ ایمان بیرون آیند و در ورطهٔ کفر افتند و طایفهٔ عرفا را توحید علمی است چنانکه در طوالع شموس در بیان توحید ایمان آورده است که در یگانگی او چنان بیشک باشند چنانکه وقتی صاحب تفسیر کشاف بر دهقان گذر کرد و پرسید که ای دهقان میدانی که خدای یک است گفت بیشک و بے شبه میدانم که خدای یک است شیخ گفت اگر کسی دو گوید چه گوئی رنگ و روی آن دهقان متغیر شد و بیلے که در دست داشت بیچاره از غایت بیطاقتی برداشت و گفت اگر تو گوئی همین زمان در سرت کوبم و گردنت را بشکنم شیخ تبسم کرد و گفت از اعتقاد و یک دلیل که من نقلی و عقلی دانسته ام والله ثم بالله که همین یک اعتقاد شما پسندیدست و در مشارق الانوار آورده است که شیطان هر روز تخت خود را بر سر آب در بیابان می نهد و شیاطین در پیش خود میخواند و میگوید که بروید و در عالم مردمان را از دین حق بگردانید چون باز پیش وے میروند هر یکے را می پرسد که چه کرده اید یکی گوید که یکے را خمر خورانیده ام و دیگرے را زنا کنانیده ام و بدین طریق هر یکے از گناه کبایر و صغایر عرض کنند گوید که سهل است آنکه کرده اید و چون یکی گوید که فلان را در اوان خشم طلاق گویانیدم و یا مرد و زن را اعتقاد به پرستش منجم گردانیدم و زن و شوی بر یکدیگر طلاق شدند پس شیطان گوید که تو ندیم منی نزدیک من بیا که کاری کرده که اگر از خود جدا کنند نسل آدم کم شود و اگر

رد قائل مخلوقیت قرآن مجید کافر گردد

٦ رد طائفهٔ عرفا را توحید علمی است

بیان عمل ابلیس لعین که مسلمانان را از دین حق بگرداند

بغیر توبه و نکاح جدید باشند و حلال ندانند کافر شوند و همبرین طریق در بنی اسرائیل
یکے از ندیمان آن ملعون پیش زاهدے رفت که هفتاد سال در صومعه مستقبل
قبله گذرانیده بود و پیشانی و زانو و کف دست در نماز مانند گردن گاؤ درشت
کرده بود اورا پرسید که اے زاهد اگر خدائے تبارک و تعالی هفت طبق آسمان
و زمین را در سوراخ سوزن گذراند تواند یا نه او گفت چه دانم و آن ملعون از
پیش وے پرید پیش عزازیل آمد گفت چه کردی گفت فلان زاهد را باین نسق
پرسیدم و باین طریق جواب داد گفت ندیم خاص منی که اورا کافر کردی پس عرفا
را واضح است که نفعی و ضررے از مسبب است نه از سبب پس جمله ممکن را در قبضه
قدرت او دانند و آلتی پیشتر نه بینند پس هرچه بایشان رسد از حق تعالی دانند و نه
بینند از خلق چنانکه منقول است که حضرت جنید بغدادی قدس سره چون مریدان هم
نزدش رسیدندے و دیدندے که روئے مبارک او چون مگسان عسل که بر عسل جمع
آیند همچنان مگسان گرفته بودے یاران میگفتند که یا شیخ خدا دست داده است باید
که بجنبانی تا برخیزند گفت کرتے جنبانیده بودم و چون نظر در علم الیقین کردم
وجود پرید بدین مگسان از ایشان ندیدم بلکه از حق پس از تصرف و تدبیر و رضا
خود گذشتم چنانچه عراقی گوید **نظم** تا جنبش دست است مادام + سایه
متحرک است ناکام + چون سایه ز دست یافت مایه + پس خود در اصل نیست سایه
هر آنچیزے که وجود او ز خود نیست + هستیش نهادن ز خود زیست + هر آنچیزے که
بحق قیام دارد + او نیست و لیکن نام دارد + پس عرفا را چون نظر از آلت منقطع
شد دیدند که غیر نامے بیش نیست که شرک ایمان عوام این است که در عبادت
غیر الله را شریک کنند که در حق ایشان التوحید اسقاط الاضافات تا
اگر اضافت بغیر الله کنند در پرستش ز دائره ایمان بدر شوند تا ایشان را از
اسقاط اضافت از جمله اشیاء است که اشیا آلتی بیش نیست قوله تعالی والله
خلقکم وما تعملون ایضا قوله تعالی فانه یعلم السر واخفی

ودر شرح فصوص آورده است که هرچه در ظاهر تو باطن
مخلوقات در وجود مے آید خداوند تبارک وتعالی در غائبات افلاک پنهان
کرده ودر محل خود بمحلے میرساند و در طوالع شموس است که سر آنچه در ضمیر تست
واخفی آنچه هنوز نیامده باشد وهرچه در خاطر تو میگذرد وبسا باشد که ترا معلوم
نباشد واگر مرا ازان جاہل دانی پس ہمان بیگانگی من نیاورده باشی والا کالشمس
الناظرین از ناظران مجازی مرا بیک ندانی پس چون عارفان ویرا علم سر وخفی
دانند خود را اسیر کرده و بدو سپرده وضر ونفع خلق از میان برطرف کرده واگرنه
از دائره عارفان بلغزاند اما چون توحید ایمانی دارند در کفر نور زنند ونه افتند
اما در دعوے معرفت کذاب اند چنانکه بحضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم
کافرے شقی نشسته بود از غایت بے ادبی یک نے در دست داشت وآنرا
بر زمین سخت میزد و بحضرت رسالت پناه سخن میکرد ناگاه پارچه ازان نے
جدا شد وانگشت وسطی مبارک زخم شد واز خون روان شد وآنحضرت صلی الله
علیه وسلم همان انگشت را در دست گرفت وپنهان کرد تا نظر امیر المومنین عمر رضی الله
بر و نرسد که سرش از تن جدا خواهد کرد وزیرا که حق سبحانه وتعالی در حق من فرموده است
قوله تعالی وَمَا اَرْسَلْنٰکَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ تا در حق او زحمت نشوم ودر آن زمان
نظر حضرت بر توحید علمی بود وچون آن کافر چنان حال دید مسلمان شد پس
عارفانرا اسقاط اضافات این رمز است توحید سوم وحال وآن چون دائم المدام
خود را در بحر نهنگ وحدت اندکه اِذَا انْکَسَرَ السَّفِیْنَةُ مَرْکَبَةُ الْبَحْرِ که چون سفینه
وجود ممکنات از نظر منقطع شده ایشانرا دریاے وحدت بلجهاے اسماء
وصفات بهر نوع که استعداد ازلی یافته است در تلاطم مے آرد ازین است
که منصور میگفت **شعر** وَلَدَتْ اُمِّیْ اَبَاهَا وَذَا مِنْ عَجَبَاتِیْ
اَنَا طِفْلٌ صَغِیْرٌ فِیْ حُجُوْرِ مُرْضِعَاتِیْ ٭ ظاهر کرد احدیت مراتب علائے خویش
را وحدت که احدیت وحب وعشق ساذج نامند که پیش از اقتضای خلق از نام

حه حصر صفات از رایگان اسماء اند ومجوز مر صفات عبارت از کمالات اسماء اند پس معنی بیت ظاهر است که بیان کرده شد

ونشان وصفتهاے قدیم خود مستغنی بود چون باقتضاے وحدت در واحدیت
معدۂ او ممکنات وجود ذہنی یافت کہ آن را عیان ثابت گویند و ہر ہم خواہان اثر
خود شد اسماہاے جلالیہ خواہان اثر خود شد و جمالیہ خواہان اثر خود شد پس وحدت
امی واحدیت اباچنانکہ **شاہ قاسم** میفرماید **بیت** عشقست
کہ باباے عالم ست بہ تحقیق + جز عشق کسی راپدرے ہست بگوید ۔ یعنی
آنچہ در ذات حرف مخفی بود بغلغلۂ وحدت در واحدیت خود بخود مشاہدہ کرد
کہ علم و نور و شہود از لوازم واحدیت ست و ممکنات چون خود را در معنی یافتند
فرزند نامند و اکنون ہر اسمی ہمچنان در پے شان اثر خود ست چنانکہ مربوبات
تعلق برب دارند و مرزوقات تعلق برازق پس تا فتن لمحہ در لمحہ غذا بہا
و شرارۂ سفر کہ مے افزاید تعلق بقہاری و جلالی دارد و آنانکہ ممکن ست گویا
کہ در کنار دایگان اسماء اند و **دلیل** بر آنکہ در آوان دار منصور را دست
و پاے بریدند و خندہ میکرد چہ کہ در انحال کہ خلق اورا سنگسار میکردند
ندید بجز حق کہ در شیمت تمام سالکان الست را ہم نہ بینند و پردہ با یار باشند
ازان سبب الم و زحمت بایشان نمیرسد چنانکہ **قاضی حمید الدین**
ناگوری در تصنیف خویش در **طوالع شموس** آوردہ ست کہ جوانی را بہ تہمت
عاشقی و معشوقی گرفتہ بودند و سیصد چوب زدند و ویرا خبر از الم چوب
نبود خلق متحیر شدند کہ اینچہ حال ست یکی کہ واقف اینحال بود گفت محبوب او
درمیان این جمع ست و نظر او در محبوب ست و خلق و چوب در نظر او نمی آیا
و او نیز در نظر محبوب خود ست ازان سبب مصئون ست کہ خبر از چوب ندارد
و آوردہ اند کہ حسن نوری رح در حین مشاہدہ بروحالی رسید ہفت
روز در میان نی زار در دیدہ برقص ہیرفت چون وقت نماز شدی بخود آمدی
و نماز گذاردے و باز در رقص شدے و ہیچ آثارے بوجود او نرسیدی کہ در
عصمت محبوب خود بود او و جز محبوب نمی دید و نیز در **طوالع شموس**

ف ذکر منصور و جوانی شاہد توحید حال
۹

ف ایضاً ذکر زاہدے در ... شاہد توحید حال

ست که وقتی در بنی اسرائیل زاهدے بود بیست سال بتحریمۂ نماز بسته و در وحدت او مستغرق و از خود بیخبر استاده بود بعد ازان آگاهش کردند بخود آمد و گفتندش حال چه بود گفت چون بتحریمه بستم غیر الله را پس پشت انداختم و چشم حق بینی باز شد غیر الله جمله سمت را بلکه قبله را هم فراموش کردم و متصرف وحدت الله استاده بودم **و منقول ست** که بزرگے را وان جان [illegible] دو دوازده روز چشم او کشاده بریکے قرار بودند و برهم نمیزد و مجموعه خلق مضطرب شدند و بزرگ دیگر را در پیش او دعوت نمودند چون چنان بدید روے مبارک او بجانب خود گردانید در حال چشم پوشید و طیر روح او از قفس قالب پرید گفتند ای شیخ در حق او چه کردی گفت چشم حق بین او در مشاهده حق بود چون روی او بجانب خود گردانیدم جان را تسلیم کرد که این دوازده روز در ذوق محبوب همچنان بود که گویا پلک بر پلک نزده است در **تذکرة الاولیاء** مذکور ست که چون حضرت بایزید بسطامی قدس سره در هنگام سکرات اَنَا سُبْحَانِیْ وَمَا اَعْظَمَ شَانِیْ گفت بعده 10

حضرت بایزید بسطامی در هنگام سکرات انا سبحانی و ما اعظم شانی گفت

مریدانش گفتند که یا شیخ شما سخن بے موزون شرع گفته اید شیخ قدس سره گفت اگر بار دیگر بگویم مرا بکشید و بقلم تراش پاره پاره کنید چون روزی باز در خانه نشسته بود وجود او بظاهر چندان بزرگ شد که تمام خانه پُر شد و سرش از خانه بر گذشت باز اَنَا سُبْحَانِیْ وَمَا اَعْظَمَ شَانِیْ گفت مریدانش بکار دزدند هیچ اثر کارد برو ظاهر نشد پس در وقتیکه باز بخود آمد پرسیدند که یا شیخ چرا سخن بے موزون شریعت گفتی گفت مرا چرا نزدید گفتند فرمان بجا آوردیم اما کارد بر شما اثر نکرد گفت پس من نبودم که الوهیت او وجود مرا محو کرده بود و هرچه گفت خود بخود گفت من درمیان نبودم و بعضی گویند که بسر سوزنی در رگ دست خلانیدند چندان خون والم ظاهر شد که فریاد برآورد و گفت که من ایم نه آن بودم که او بود و گفتند که آن چه بود که سرت از خانه گذشت و خانه پُر شد گفت که از جا مردان نشنیده بودید وقتی که آدم صفی الله از خاک پاک و آب مرتب کردند سر او را در مکه معظمه و پاے او در طایف که درازی او سه صد فرسنگ بود و چون از بهشت

ف [illegible]

فرود آوردند در دنیا سزاو باسمان مے رسید و مہتر جبرئیل علیه السلام پر خود برو مالید تا بقدر شصت گز آمد این نوع عجائب و غرائب در تصرف الوہیت او بسیارست و در **تفسیر ابو اللیث** ست که شبی حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم از خانۂ مادر مومنان عائشه صدیقه رضی الله عنها و عن ابیها بیرون آمد و بی بی از انجا که خاصیت عورتان ست غیرت بکار آمد و متہم شد و گفت مبادا که در حرم دیگر رفته باشد برخاست و در پیش جمله حرم رسول الله صلی الله علیه وسلم رفت و ندید نیافت در خانۂ ابی بکر رفت آنجا نیز نیافت و در مسجد آمد دید که خود را درون مسجد معکوس کرده و پای مبارک خود را برسن در سقف خانه بسته ہست و افتاده بود بی بی چون این بدید از روی شفقت سر مبارکش را بالا گرفت و بالا میکرد و در بالا کردن بسیار مضطر شد بعد از تکلیف بسیار حضرت پرسید که کیستی بی بی گفت منم عائشه گفت عائشه کیست گفت بنت ابابکر صدیق گفت صدیق کیست گفت پسر قحافه گفت قحافه کیست گفت پدر خسر محمد علیه السلام گفت محمد کیست بعد ازان بی بی دست از وی باز داشت و در خانه آمد چون حضرت رسالت بہوش آمد و خود را از رسن خلاص کرد و در خانه بی بی آمد بی بی حوال باز نمود آن نازنین کونین گفت لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِی فِیهِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ و در شان التوحید اسقاط الاضافات این رمز ست چنانکه در **مکتوبات شیخ شرف الدین منیری** آورده ہست که اَوْحَی اللهُ تَعَالٰی اِلٰی اَوْلِیَائِهٖ یعنی الہام کرد باولیائی خویش اَنَا عِنْدَ ظَنِّ الْعَبْدِ وَالْعَبْدُ مُتَّصِلٌ بِالظَّنِّ وَالظَّنُّ مُتَّصِلٌ بِالرَّبِّ و در مقابله او این آورده ہست **بیت** تو در وگم شو که توحید آن بود + گم شدن گم کن که تفرید آن بود + اے برادر اینجا گم شدن ست نه دم زدن و نه کلام ما و من و کلام ما و من دعوی ست و دعوی کذاب بارب الارباب ما و منی خود مردود ست چنان که حلاج مے فرماید **بیت** تا که تو دم میزنی همدم نئی + تا که موئی مانده محرم نئی + و حضرت شیخ سعدی شیرازی میفرماید **مثنوی** اے مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز + کان سوخته را جان شد و آواز نیامد + این مدعیان در طلبش بیخبرانند + کان را خبر شد خبرے باز نیامد + قال فهیره **بیت** ہر که مارا دوست دارد کافر مطلق شود + پیشوا خلق گردد سالک برحق شود

بلغت عرب کافر بمعنی ساتر باشد چنانچہ ایشان زمین را نیز کافرہ گویند کہ زمین پوشندہ
تخم گیاہ ہست و شب تاریک را نیز کافرہ گویند کہ ہمہ چیزہا را مے پوشد و محب بمحبوب
برسد بنا برین ست کہ پیغمبر علیہ السلام گفت اَلْکَافِرُ اِذَا مَاتَ فِیْ کُفْرِہٖ دَخَلَ الْجَنَّۃَ و اینجا
کافر بمعنی کفارت دہندہ است یعنی دوستی من چہ ظاہر و باطن در متابعت رسول علیہ السلام
ست پس چون رسول علیہ السلام در آوان سکرات دوستی خود را و ملک مقرب راہ میان
نہ بیند پس چاکران او کہ لاف دوستی زنند بطریق اولی شایان دوستی من شوند لقولہ علیہ السلام
اِتِّصَالُہٗ فِیْ اِنْفِصَالِہٖ وَاِنْفِصَالُہٗ فِیْ اِتِّصَالِہٖ یعنے اتصال حق بانفصال شدن از خود و
انفصال از حق باتصال شدن بخود پس در چشم سالک حق ہرچہ غیر اللہ ہست محو و مضمحل شود
و ماسوے اللہ چنان پوشیدہ باشد کہ خود را و غیر را نداند پس چون جملہ عبارات و
اشارات از وپوشیدہ شد گویا کہ ساتر مطلق شد آنگاہ پیشواے خلق را شاید و نام
سالکی بروا طلاق توان کرد و توحید چہارم را توحید الٰہی گویند و آن چنانست کہ در ازل
الآنہ و غیب الغیوب بلانشان و عبارت بود اکنون ہم چنانست کہ ہرچند کہ کسے از
انبیا و اولیا بیان بعبارت کنند ایشان محدود اند از حد خود گویند کہ محدود مر
نامحدود را در مقالات و مفہومات آوردن محال ست کہ مصنوعات او در معقولات
عقلا در نمی آید پس چہ جاے آنکہ ذات پاکش را کس در عقل و وہم تواند آورد۔ چنانکہ
این فقیر را سخن با ملحد در غیر افتادہ بود کہ غیر چیست آن ملحد کہ اکثر مسلمانان را از
دین بردہ بود و شریعت مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم در پس پشت انداختہ و محرمات
را مباح داشتہ چنان تقریر نمود کہ غیر غیر خدا را گویند فقیر بملائمت پیش آمد و گفت آنرا کہ
چشم حق بین باشد غیر در مذہب ایشان چہ باشد ملحد بیکہ کہ از انجا ملحدی و بود اظہار
کرد و گفت چون کسی آرد را خمیر سازد و از ان نانے بپزد و از وجود نان بادے خیزد
کہ میان او مجوف سازد یکطرف را پوست و دیگر طرف را پشت و میانش را مغز
نامند و جملہ چیز یک نان بیش نیست پس گفتم کہ ازین سبب مردمان جاہل را مرید خود ساختہ
و از راہ راست بیرون بردہ و مذہب اباحتیان پیش گرفتہ بعدہ او گفت کہ در مذہب صوفیان

از الکفر الکفارت چون بمیرد در وقت او را در آن کفارہ داخل شود در بہشت ۱۲

بیان توحید الٰہی

۱۲

ذکر مصنف این کتاب یعنی [illegible]

شما غیر چیست گفتمش صوفیان ما ازان رو که در غیب الغیوب معلومات را و در تحتیت و معدوم و ملو نند و خود میگویند و غیر را جز نامے بیش نیست و اما چون شب تنزلات و حدت از اعلی و اسفل آمد شند کره انشاء الله تعالی وجود حسی یافته ممکن و عجیب گویند چنانچه عراقی فرماید

نظم

بر گدائی مرد سلطان کے شود + پشّه آخر سلیمان کے شود + بو العجب کاریست پس تا اهربی + این چون عین آنست آن کے شود + پس عجب اینست کین مرد گدا + چونکه سلطان نیست سلطان کی شود + اگرچه غیر از کبریائی تا محتاج بود اما در اقتضای صفاتیه چون محبت داشت گویا که شور انگیزی پیدا گردد وجود را که در عیان ثابت بود در ظهور حسن آورد نام غیر یت نهاد و حالا باز قرو آ بخود راه ندهد و عجب ازان رو که غیر محل واقع شده است که جبار آنرا گویند که جبر را در غیر محل نهد که ادراک هیچ فردے بروے نرسد ازان است که حق را جبروت گویند۔ چون سخن را بدینجاے رساندم ملحد گفت که غیر محل چگونه باشد گفتم که چون ازین چوب خشک که مے بینید و حال آنکه وقت میوه ها نیست و این چوب ما از جنس درختان میوه نیست و درینحال از وی زردآلو با نواع میوه ها ظاهر شود و چوب تغیر و تبدیل نیابد و هرکس ازان میوه بخورد و لذت میوه یابد و چوب همچنانکه بود همان باشد و چوب بر جای خود و میوه بر جاے خود ملحد سخنم را شنود از انجا که جاهل و بود خنده آغاز کرد و قسم یاد کرد و گفت والله ثم بالله آنچه شما گفتید احمقی ست زیرا که هرچه دران چیز نباشد صادر شدن از محالست و آنجماعتے که مریدان او بود نماز سخن او خوشدل و خورم شدند پس باز فقیر در تقریر آمد و گفت که اگر این را در فرقان مجید خود یاد کرده باشد پس باید که شما از ملحدی خود باز گردید و تائب شوید و من بعد دست انابت ندهید و خلق را گمراه نسازید درین شرط بجزم کرد که هرگز در کلام شریف چنین نباشد گفتم در وقتیکه ثمودیان مردمان کوچی و ترک بودند و مالها بسیار و آب اندک داشتند و ثمود کم آبی را مے گویند بعد از وفات هود پیغمبر علیه السلام صالح پیغمبر علیه السلام بر ایشان از طرف دیگر پیدا شد و رسالت خود با قوم ثمودیان اظهار کرد و ایشان قبول نکردند

تا آورده اند که روزی عید ایشان بود و ایشان در صحرا و بیابان گرد آمده بودند و جمع شدند و سنگ سیاه را بخدای پرستیدند حضرت صالح علیه السلام نیز آنجا حاضر بود و گفت ای بدبختان سنگ هرگز لایق خدائی نباشد ایشان همه گفتند ای صالح برای ما معجزه پیدا کن که هم ازین سنگ اشترے پیدا شود که کلان ازین سنگ باشد و ازان شتر بچه بزاید که آن نیز بقدر برابر مادر باشد و بر پیغامبری شما گواهی دهد و مارا ازیشان نفع بسیار باشد پیغامبر خدا گفت ای بدبختان هر معجزه که شما خواهید بفرمان خدای تعالی پیدا خواهد شد اما بعد ازان شما ایمان نخواهید آورد و بعذاب گرفتار خواهید شد و ایشان شرط کردند که ما ایمان خواهیم آورد پس صالح علیه السلام دوگانه ادا کرد و بعد از ادای دوگانه سر بر زمین نهاد و از رب العزت درخواست چون سر از سجده برداشت از سنگ اشترے برخواست و ازان سنگ سیاه که بت ایشان بود همچون درد زه که عورات را باشد آوازے برآمد و از اشتر ماده پیدا شد که سر و سینه او سه صد و بیست گز بود و او نیز به ستم درد زه آغاز کرد و ازان اشتر ماده بچه بزاید که سر و سینه او نیز سه صد و بیست گز بود و هر دو بزبان فصیح برسالت صالح علیه السلام گواهی دادند که لا اله الا الله صالح رسول الله پس ایشانرا کاریزے بود که آب او در یک حوض آمدے و فقرا و بمقدار قدر هر دو بود و در آنجا آب جمع میکردند و در شب پر مے شد در روز چهار پایان و مواشی ایشان همه آب را مے خوردند چون این دو اشتر پیدا شدند آب را نوبت کردند یک روز این هر دو اشتر میخوردند و آن حوض پر از شیر ایشان میشد و روز دیگر مواشی ایشان میخوردند و از پشم ایشان صوف و پارچه مے کردند و از شیر ایشان میخوردند و آن بدبختان و بدعهدان ایمان نیاوردند مدت مدید برایشان برآمد که دو پهلوانان ایشان بودند هر دو بهمراه یار عزیز در خانه دو بیوه زنان برآمدند و آن دو زن را مال بسیار بود و آن بیوه زنان را گفتند که زود باشید برای ما طعام لطیف و گوناگون پیدا کنید آن بیوه زنان از سر ناز گفتند که خون شما به بریم آن پهلوانان گفتند که چرا چنین گفتید گفتند از ترس شما اشتران خدای جل علا

۱۵

صالح مواشی مایان گیاه نمی خورند و هر جا که شتران را می بینند مواشی مایان می گریزند
و آب نیز یک روز می یابند گویا که خون ایشان خشک شده است روغن و شیر از کجا
باشد آن بدبختان گفتند که اگر این اشتر را پی کنیم مایان چه خواهید داد چون آن دو زنان
صاحب جمال و بدکاره و صاحب مال بودند گفتندش که ما هر دو مع اموال خود یکدیگر شما
باشیم و آمده اند که راهگذار ایشان که باب میرفتند زیر سم ایشان زمین مثل ذره کافته
بودند و آن هر دو ملعونان رفتند و دران رهگذر در هر دو جانب زمین را بکاویدند و غاری
راست کردند و دران غار پنهان شدند چون شتر مادهٔ اول آمد از هر دو جانب برخاستند
و پای اخیرهٔ او را پی کردند و راه تنگ بود امکان بازگشتن شتر نبود و الا هر دو را هلاک
کردندی چون بچهٔ اش از عقب آمد و مادرش پی کرده افتاده بود از پیش ایشان
گریخت بفرمان خدا اندرون کوه درآمد و غائب شد تا مدت یک سال و بروایتی
تا مدت سه سال گوشت او میخوردند که ناقهٔ بهشت بود گوشت او را بدبوی نبود و گنده
نمیشد و بعد ازان بصاعقه او شانرا هلاک کرد بمانند خم کلان سنگها آتش بر ایشان بارید
و زیر و زبر شدند بقهر خدا کما قال الله تعالی . سله فقال لهم رسول الله ناقة
الله و سقیاها فکذبوه فعقروها . و در سورت هود نیز مذکور است چون
این آیت را بزبان شرح دادم و گفتم که ای بدبختان خدای را چندان بدایع و اختراع
ست که پروانهٔ عقل را جز پر سوختن سودی نیست که التقدیر بحر عمیق من غمس فیه فقد
ضل بیت کمال عاشقی پروانه دارد که غیر از سوختن پروا ندارد . اگر شما تکذیب دارید استخوان
آن اشتر هنوز باقی ست تا این زمان که حاجیان میروند و دران موضع چندان غوغای
تفنگ و دمامه و غیر ذلک پیدا می کنند از ترس آنکه اگر آن شتر بچه آواز دهد تمام عالم را زیر
زبر کند پس ازین تقریر یک مرید او که دعوی خدائی میکرد گفت که حضرت من آمنا
که خدای نه ام و مرا از خدا جدا چرا ساختی و من غلط کرده بودم که خود را خدای میگفتم
و منقول ست که بایزید بسطامی قدس الله سره سر بر زمین میزد و میگفت ای
مدعی کذاف که ترا سلطان العارفین میگویند حق تعالی فرموده ما قدروا الله حق قدره

پس بایزید گفت روزی جوان در پس من می آمد و پی در پی من نهاد چون پس نگاه کردم جوان گفت یا بایزید اگر از پوستین خود پارچهٔ بتبرک دهی تا من در ژند خود دوزم گفتمش اگر پوست خود را بکشم و بتو پوشانم بایزید نشوی تا بمقام ریاضت من نه آئی جوان گفت یکی از کمینهٔ ریاضت خویش بمن بنمائی گفتم مجاهدهٔ من این ست که روزی در تهجد تکاسل نمودم اندیشه کردم از آن بود آب را پیشتر از وظیفه خورده بودم بعد از آن قسم خوردم که مدت یکسال آب نخورم چون زبانم از تشنگی و خشکی بیرون آمدی در خاک سر دمیگرفتمش باز بجای خود گرفتمش گفت عفاک الله که مقام خاصان همین ست و عامهٔ خلق را آنجا گنجایش نباشد پس بعد از سیزده سال گویا که از نفس خود زنده ساختم و شش سال در بوتهٔ آتش مجاهده بنوع ریاضات و مجاهدات گداختم از و آئینه پیدا شد و بعد از سه سال بصیقل ریاضات مصقل ساختم روی در و نموده شد بعد از آن سه سال دیگر بنوع ریاضت و تزکیه و تصفیه نفس و دل روشن و مصفی ساختم که وجود من از سوی معنی نه از روی صورت کنجشک شد سی هزار سال چنانکه مهوش صوفیانست در باطنیت در روح سطرحی پرواز کردم و سی هزار سال در توحید و سی هزار سال در الوهیت چون نود هزار سال شد بایزیدی از من رفت و خود را منتهی پنداشتم تا چند مثل زنار در گردن آویختم و نشستم بر سر من هاتفی آواز داد و عتاب کرد که عَرَفْتَنِی وَمَا عَرَفْتَ حَبِیبِی فَارْجِعْ اِلَیْهِ پس تار از گردن بگسلانیدم و سی هزار سال در فردانیت پرواز کردم دیدم که میان من و میان حبیب او دو قدم مانده بود خواستم تا قدم بردارم و پیشتر روم در هر قدم هزار در هزار دریا آتشین از قهاری جباری دیدم که یک بایزید چه باشد اگر هزار در هزار بایزید باشند معدوم و مضمحل شوند کم همت بودم باز گشتم پس ای برادر آنجا که انتهای اولیاست ابتدای انبیاست که آن یک قدم زدن مجال بایزید نبود آن را وحدت تام الله و آنجا که ابتدای حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله ست و انتهای جمله انبیاست آن قدم را وحدت نا... شد پس گویا که از ذات حرفش هیچکس دم نزده ست چنانکه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و سلم فرموده ست سُبْحَانَكَ لَا اُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ كَمَا اَثْنَيْتَ عَلٰى نَفْسِكَ پس چون آن نازنین کونین که از زبان در نثار او چندین حمد و ثنای

حقتعالے کے گفته است که در حد و عد نیاید اما از کنه ذات نامحدود او زبان کوتاه کرده و عذر آورده در ملایم او **قاضی حمید الدین** ناگوری قدس الله سره فرماید **بیت**

ناطقهٔ خوش سرائے عاجز مدح تو شد + لاجرم آغاز کرد زمزمهٔ اختصار - قَالَ غَیْرُہٗ سُبْحَانَ مَنْ تَحَیَّرَ فِیْ ذَاتِہٖ سِوَاہُ + عقل و خرد بکنه کمالش نبرد راه + **و در کیمیا سعادت**

امام محمد غزالی رحمة الله آورده است که معنی الله اکبر این است که برتر از گفتار و عرفان خلق است وگفت ما محدو احد تو احد من وحده فهو جاحد موید این رمز است پس ای اہلسنت و جماعت براندکه خود را شناسائے حق دانی که حق معرفت او همین یکے گفتن و یکے دانستن و یکے اعتقاد کردن است چنانکه خدای تعالی گفت اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ و جبرائیل علیه السلام شنود و محمد رسول الله اعتقاد کرد تا در ورطهٔ ضلالت نیفتی و تا از کمال معرفت او چون سرور انبیا العجز اقرار کرد تو نیز عاجز باشی و بطریق ملحدان دعوی کذاف نکنی تا مومن سنی باشی

نظم به صحرائے عدم خوش خفته بودم + مرا با نیستی خویش خوش بود + ز خواب خوش مرا بیدار کردی + ندانم ترا زین چیست مقصود + **جواب حق** بصحرائے عدم خوش خفته بودی ز بهر معرفت بیدار کردم + ز خواب خوش چو تو بیدار گردی + یقین میدان همین بوده است مقصود + **فصل دوم** - در بیان ایمان گوید - **بدان العزیز** که ایمان از روئے لغت ادخال النفس فی الامانة و از روئے شرع تصدیق النبی بما جاء به من عند الله تعالے و در اصطلاح صوفیان خود را بحقیقت ایمان سپردن است پس نزد امام اعظم چون ایمان عامه مجمل کافی است چنانکه گوئی که خدا یک است و محمد صلی الله علیه وسلم برحق است و آنچه کتابهائے آسمانی منزل شده اند بر انبیا علیهم السلام همه حق اند و درست اند و این ایمان را کافی است اگر مومن بر این ایمان ثابت بمیرد نجات یابد از عذاب قبر و عذاب ابدی دوزخ چنانکه در تفسیر **جلالین** مذکور است در معنی این آیه یُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَفِی الْاٰخِرَةِ و مراد از آخرت قبر داشته اند که دو فرشته بیایند و بپرسند که مَنْ رَّبُّكَ وَمَنْ نَّبِیُّكَ وَمَا دِیْنُكَ پس چون مومن در دنیا با قرار و تصدیق ایمان ثابت داره و در آنجا بگوید ربی الله واحد و نبی محمد رسول الله و دینی دین الاسلام پس ایمان را اعتبار ثابت ماندن است

از ایمان داند تا ہر کہ ایمان را غیر از عمل نداند در روز قیامت کہ حشر شود در پیشانئے او نوشتہ باشد هٰذا اٰیِسٌ عَنْ رَّوْحِ اللّٰہِ وَلَا یَنَالُ شَفَاعَۃَ رَسُوْلِ اللّٰہِ پس اگر کسے خدائے را شناخت چنانکہ حق ست اما گرویدن برسول و آوردہ او قبول نکرد کافر ست زیراکہ در حق اہل کتاب وارد ست قولہ تعالیٰ یَعْرِفُوْنَہٗ کَمَا یَعْرِفُوْنَ اَبْنَآءَھُمْ۔ پس شناخت ایمان آن نیست کہ فرعون دانست ونکرد و بدوزخ رفت و در حدیث ست کہ چون دحیہ کلبی بادشاہ عرب بود و چند حربہا و جنگہا باصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کردہ است کہ اصحاب رضوان اللہ علیہم از دست او بغایت زحمت یافتہ بودند پس چون وی با نفصد کس لشکر با خان و مان خود برائے خلعت ایمان پیش رسول اللہ آمد و اصحاب رضی اللہ عنہم گفتند کاشکے وی را بہ تیغ گرفتہ می بودم کہ از دست وی رنج بسیار یافتہ بودم پس پیش محمد رسول اللہ ایستادند و گفتند کہ یا رسول اللہ ایمان را بمن عرض کن کہ در اسلام شویم پیغمبر گفت بگوئید۔ اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ چون وے گفت ہمہ تابعان وی گفتند دحیہ کلبی درگریہ شد و نیاسائید ہر چند منع ہے کردند ایستاد و میگفت کہ یا رسول اللہ چنان گناہ کردم کہ ہرگز در دل من آرام نمی آید رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت کہ گناہت چیست دحیہ کلبی گفت یا رسول اللہ در ملک و ولایت خود رسم من این بود کہ دختر دہ سالہ را جامہائے خوب می پوشانیدم و در بیابان در چاہ مے انداختم و آن در ہمان چاہ ہلاک مے شدے و من بادشاہ ایشان بودم از عارے اینکہ دختر را چگونہ بکس دہم ہفتاد دختر را کہ ہمہ جانب ما مے دویدند و من بشمشیر مے کشتم چون چنین گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم با جمیع اصحاب درگریہ شدند در حال مہتر جبرائیل علیہ السلام بیامد از درگاہ رب العالمین و گفت کہ ای خواجۂ کائنات و خلاصۂ موجودات خداوند تبارک و تعالے بر تو افضل الصلوات فرستادہ است و بعدہ بعزت و جلال خود و بہ پیغمبری تو قسم یاد کردہ است کہ چون دحیہ کلبی بوحدانیت من و برسالت شما گواہی داد آن خونہائے طفلان بیگنہ و شصت ہزار گناہ کبیرہ دیگر برو بخشیدم و عفو کردم و دیدار خود و بہشت کرامت وے کنم زیراکہ اِنِّیْ اِذَا صَالَحْتُ عَبْدًا لَمْ اُسَآلُہٗ عَمَّا مَضٰی پس اے برادر چون

امانست خود را بغیر شک مومن داند که هر که در یافتن ایمان انشاء الله گوید بقول امام اعظم رحمۃ الله کافر گردد و ایمان مخلوق باید دانست لقوله تعالیٰ۔ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُوْنَ الآیۃ۔ زیرا که ایمان اقرار و تصدیق ست و اقرار و تصدیق فعل بنده است و بنده مخلوق ست و فعل او نیز مخلوق ست و در بستان ابو اللیث سمرقندی آورده است که محض غلط ست آنکه در بعضے نسخہ گفته اند که ایمان لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ست و لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ از قرآن ست و قرآن غیر مخلوق ست پس ایمان غیر مخلوق باشد زیرا که قرآن مومن به ست نه ایمان به این هفت چیز که مومن به اند تا اگر کسے همه را باور کرد و بآن همه اقرار و تصدیق آورد و یکے را نه کافر ست پس خدائے تعالیٰ و کتابها و تقدیر غیر مخلوق اند و فرشتگان و رسولان و روز قیامت مخلوق خواهد شد و بعث نیز مخلوق ست پس ایمان آوردن بغیر مخلوق و بر مخلوق مساوی شد۔ اَمّا هدایت که توفیق الٰهی ست و بنده را در وا ذنے کرده است۔ کقوله تعالیٰ كَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ الآیۃ و ایضاً قوله تعالیٰ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ الآیۃ پس آن هدایت الله غیر مخلوق ست و ایمان حاصل نشود مگر باخلاص و اخلاص حاصل نشود الا به نیت نیک و اخلاص بر چهار نوع ست اخلاص عام که باطن خود را از شرکها و کفرها خلاص سازد و بزبان نیز گوید تا داخل در آیت۔ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا شود که انبیا و اولیا را و عام خلق را مساوی ست که اگر ذرهٔ از اوامر و نواهی شرع را منکر شد کافر گردد۔ لقوله علیه الصلوٰة والسلام۔ اَلْاِيْمَانُ كَالْوُضُوْءِ وَالْكُفْرُ كَالْحَدَثِ دوم اخلاص خاص و آن تسلیم ست که تکیه از غیر الله بگسلاند و دل را بدو سپارد چنانکه در توحید علمی او را نیا بند مگر به قلب سلیم چنانکه نقل ست که بعضے شیخ احمد خضرویه قدس سره که هزار مریدان بر بنده داشت بمکه مبارک میرفت و مشت خارے در پائے او خلید و او را نه کشید و پائے او ورم شد و از وریم روان شد و

هر جا که پای م

19

حاشیہ:

۱؎ زیرا که اقرار ... ایمان عین ایمان ست ۱۲ منه

۲؎ انشاء الله ... ۱۲ منه

۳؎ ... ۱۲ منه

۴؎ ... باید که شیخ نوشته است ... داشت ... ۱۲ منه

۵؎ یعنی ... و ایمان را ... ۱۲ علم ... مقصود

۶؎ مراد ... پاره سوم ... سوره بقره ۱۲

۷؎ خدا تعالیٰ ... دوست آنکن ... را از تاریکی ... ضلالت ... هدایت ۱۲ تفسیر حسینی

۸؎ ... ایمان عین ... ۱۲

بنهادی زمین تر شد که مریدانش اطلاع یافتند و پایش را بگرفتند و آن خار را کشیدند
و چون از طواف مکه مبارک باز گشت گفت بیایید که بشارت بایزید رویم که زیارت
اولیاء الله حج مساکین ست و چون بزیارت شیخ رفتند حضرت بایزید بعد از ملاقات ایشان را
پرسید آن نعمت که در پاے داشتی چه کردی گفت مریدان از پایم کشیدند گفت شما چرا کشیدید
گفت رضاء خود برضاء او گماشته بودیم حضرت بایزید گفت که پس مشرکی که دو رضا موجود کردی
یک رضاء خود و یک رضاء او پس اخلاص خاصان خالی کردن دل ست از اضافت خود و اخلاص
خاص الخاص نفی وجود ست بقلبه و کما قال علیؓ من عرف نفسه فقد عرف ربه یعنی
قول محققان برین ست کسی که بشناسد نفس را در غایت نیستی پس بشناسد حق را در غایت هستی
و این تعلق بخدمات دارد تا دل او را از هستی و دیدن و دانستن خود و از جمله ممکنات خالی
گرداند. بیت من بیچاره ازین کو نه نه خود آمده ام + میکشد جاذبه عشق بسوی تو مرا + و نه
بطریق ملحدان که بصورت تقلید فاسدی خود را ندانند مگر او خود را در ورطه کفر و ضلالت هلاک مے
کنند بنا برین شیخ سعدی شیرازیؒ فرموده ست. بیت اگر از کوه فرو افتد آسیا سنگ + نه عارفست
که از راه سنگ برخیزد + پس عارف تسلیم ست نه موذی خلق آزار و اخلاص خاص الاخص
انبیا را که حضرت رسالت پناه را بود که چون مهتر ابراهیم علیه السلام را در منجنیق انداختند
و در هوا برای آتش میبرند و درازی و عرض آتش چهار میل بود و چون بکبودی آسمان
رسید و از چشم مردم غائب شد و مهتر جبرائیلؑ آمد و گفت که اگر گوئی پنجاه رسن دیوار
برایشان فکنم تا همه زیر دیوار هلاک شوند مهتر ابراهیمؑ گفت که تو میگوئی یا خداے تعالی گفت
من میگویم مهتر ابراهیم گفت کار تو نیست و کار من بخدا تعالی ست بعد از آن مهتر اسرافیلؑ آمد
و گفت اگر بگوئی صور بدمم تا جانهاے ایشان قبض شوند و ترا باسمان برم گفت بامر ایزدی
میگوئی یا خود گفت خود آمده ام وی را نیز سوال و جواب مذکوره کرد چون مهتر میکائیل رسید
گفت اگر گوئی تمام دریاها برایشان فرو ریزم تا هلاک شوند و ترا باسمان برم او را نیز سوال
و جواب مذکوره کرد بعد از آن مهتر عزرائیل آمد و گفت که اگر بگوئی جانهاے همه را قبض کنم
و ترا نجات دهم او را نیز همین گفت و دل او از غیر خدا چنان خالی بود و اخلاص بکمال داشت که در آن

بیان اخلاص خاصان و اخلاص خاص الخاص

۲۰

بیان اخلاص خاص الاخص

لعینیم ہلاک از ملائکہ مقرب نصرت بخت و چون بآتش رسید زنجیرہائے کہ در دست و پائے
او بستہ بودند در یک لحظہ تمامی سوختند و بر سرش آتش گلزار شد کما قال اللہ تعالیٰ قُلْنَا يَا نَارُ
كُونِي بَرْدًا وَّسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ یعنے خدائے
تبارک و تعالیٰ آتش را حکم کرد کہ بر دوست من سرد شو تا سلامت ماند از حرارت تو ابراہیم
وعن ابن عباس رضی اللہ عنہ لو لم يقل ذٰلك اى سلامًا لاهلكه بردها یعنے اگر
خطاب سلاماً نیامدے ابراہیم از غایت سردی ہلاک شدے والمعنى ان اللہ تعالىٰ نزع
عنها طبعها الذى طبعها عليه من الحر والاحراق وابقاها على الاضاءة والاشراق كما
كانت وهو على كل شئ قدير كيدًا یعنی احراق پس گردانید ایشان را اخسرین فارسل
على نمرود وقومه البعوض فاكلت لحومهم وشربت دماءهم ودخلت البعوضة في
دماغ نمرود فاهلكته و نجات داد مر ابراہیم علیہ السلام را و ازینجاست کہ ابوبکر صدیق
رضی اللہ عنہ از آنحضرت نازنین کونین و سید الثقلین پرسید کہ ما الایمان و آنحضرت رسالت
پناہ دران حالت مستغرق بود کہ اضافات وجود بشریہ از و مضمحل شدہ بود و در جواب گفت
واللہ اعلم و چون ازان دریائے خطرناک از طرف سکر در ساحل طرف محو آمد گفت کہ الایمان یمان
اگر ازین پرسی کہ مومن بداند ہفت اند چنانکہ آمنت باللہ وملائکتہ وکتبہ تا آخر صدیق را خود
منور از آفتاب ست زیرا کہ صدیق را روشن بود کہ حضرت صلی اللہ وسلم در انمراتب رسیدہ
است پرسیدہ تا ازان بکرشمہ بشنود فاما حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم گفت واللہ
اعلم کہ حقیقت ایمان از خود رفتن و بعصمت دوست پیوستن و از اشارات و عبارات زبان
بستن تا در عصمت او از مضرات کونین در حفظ و امان باشد چنانکہ در خبرست

فائدہ

در وقتیکہ ابراہیم خلیل اللہ را در منجنیق کردند و در ہوا بردند کنجشک کہ آنرا عندلیب گویند
نیز در منجنیق با او ہمراہ نشست ہاتفے آواز داد کہ اے کنجشک ضعیف چہ مطلبی کہ در محل
ہلاکت نشستہ عندلیب گفت کہ در تمامی عالم دنیاوی یک خلیل اللہ ست و اکنون آنرا
دشمنان حق در آتش مے اندازند من نیز مے خواہم کہ با دوست حق تعالے برائے دوستی
او در آتش باشم چون آتش بر ابراہیم سرد شد و ہیزم نیز نسوخت درخت سبز شد عندلیب

دران شاخ درختان بتسبیح حق مشغول شد وچنانکه ملایم این ست که دختر نمرود در کوشک
نشسته بود و حال ابراهیم علیه السلام دید که در عصمت الله معصوم شد آن دختر نیز ایمان
آورد وگفت لا اله الا الله ابراهیم خلیل الله۔ که دین پیغمبر برحق ست و دین گفتار زنان
باطل ست وآن ملعون را خبر کردند که دختر ت ایمان آورد فرمود که اورا نیز دران مجانیق
کردند ودر آتش انداختند و مهتر جبرائیل را حکم رب العالمین شد که اورا از هوا برگرفت و در
سراندیب برد و در خبر ست که سه زنان اکنون حیات ابدی دختر نمرود دوم خواهر مهتر
موسیٰ علیه السلام سیوم مادر خضر علیه السلام عاصفا و باصفا وساہرہ هر سه در یک جای
عبادت الله مکنند امیر المومنین امیر حمزه ابن عبد المطلب را گفته اند که درانوقت که تولد
شد چون کسی بماه کلان مے شد وے بیک روز مے شد وچون دیگرے بیکسال
کلان مے شد وے بیک ماه میشدے وچون بکمال رسید پهلوان روے زمین
شد ۔ نقلست که دیوے بود اورا دیو سفید مے گفتند آن دیو در
تنگ پاے خود خشت زر نهادے ومیگفت هرکه پاے من بردارد این زر ازو ۲۲
باشد چون امیر حمزه رضؓ پیش او رفت و پاے او بیک دست گرفت و برداشت واورا
برانداخت چندان رفت که دیده نشد وخشت زر باسباب خود باسباب عمر که با او
یار بود صرف کرد و عمر پهلوانے بود که چهل گز مے جست وهمه خلق را در دین ابراهیم
علیه السلام خلیل الله مے آوردند و عمر تیر وکمان بیگانه داشت که تیر او پیکان بود و
کمان او کمانگر راست میکرد بلکه خود از چوب گرفته بود وکلاه کاغذ بر سر مے کرد ودر
وقت مقابله عدو و هر دشمنی که پیش ایشاں آمدے عمر چهل گز مے جست و تیر را
تیز کرده درچشم دشمن میزد وامیر المومنین حمزه را هیچ اسپ طاقت نمیداشت
و هیچ کمان بدست راست نمے آمد و عمر که یار او بود در بیابان مے گشت
از جهت اهتمام براق او ناگاه بیک وادی رسید حصارے دید ودران حصار
یک اسپے سهمناک دید که از ترس پیش او رفتن نتوانست وسبز جل بروافتاده
که از جاے برداشتن نتوانست وتمامی براق برین نوع بود وقریب

ایشان برسنگے نوشتہ بود کہ ہرکہ این اسپ را زین کند و این براق را بردارد از وے باشد وکس نتواند مگر پسر عبدالمطلب کہ او حمزہ باشد وآن براق از مہتر اسحاق صلوٰت اللہ علے نبینا وعلیہ والسلام ماندہ بود چون عمر پیش حمزہ آمد واقعہ را اعلام کرد امیر حمزہ رض روان شد چون رسیدند اسپ را دیدند کہ بچراگاہ خود آمد امیر حمزہ رضی اللہ براسپ حملہ کرد وگرفت وگفتہ اند کہ سہ روز خود را گرفتن نمیداد بعد ازان زبون کرد وگرفت و بکلید ست لجام وزین کنانید وشمشیر بست وسپر در گردن انداخت وجملہ براق آہنی وغیر ذلک پوشید وسوار شد وعمر پیش او چہل گز مے جست و مے رفت ناگاہ برسر راہ شش ہزار لشکر دید کہ راہ را نگاہ مے داشتند وسالار لشکر پہلوان بود عمر پیش او رفت از و پرسیدند کہ این سوار کیست گفت خداوند این راہ ست گفت خداوند منم وے کہ باشد گفت خداوند راہ وے ست کہ بشرف ایمان مشرف شدہ پسر عبدالمطلب قریشی امیر حمزہ ست آن ملعون در غضب شد و لشکر خود را ساختہ پیش آمد و بمبارزش ہرکہ پیش آمدے عمر او را ہلاک میکرد و تیر در چشم او مے زد

۲۳

چون پہلوان دید کہ این ہمہ را ہلاک خواہد کرد خود پیش آمد عمر گفت یا امیر با این پہلوان شما خود پیش آئید چون مقابلہ شدند اول حملہ پہلوان کرد امیر حمزہ سپر پیش گرفت زخم او بر سپر گرفت وامیر حمزہ گرز در گردن او نہاد واز اسپ زیر پائے خود انداخت وگفت سر تو ببرم ویا ایمان آری کافر گفت دین اسلام بر من عرض کن امیر گفت بگو لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ اِبْرَاہِیْمُ خَلِیْلُ اللّٰہِ وآن شش ہزار لشکر مسلمان شدند وآن راہ را باو سپردند و چون در خانہ آمد چند قریش را مسلمان کرد وگفتہ اند کہ ہفتاد ہزار کس را از لشکر نوشیروان عادل را مسلمان کردہ بود حتی کہ پریان بیک دیگر خصومت داشتند از یک جانب دیوان بسیار بودند وآنجانب دیگر کہ ضعیف بودند او شان امیر حمزہ را ہمراہ خود بردند وموضع ایشان ورائے دریا عمان وامیر با دیوان و پریان حرب کرد و چندان را قتل کرد کہ در حساب نیایند و ہزیمت ساختند و عاجز شدند و پیش امیر حمزہ آمدند وآن امیر جنبان و پریان و دیوان تخت بازہا و ہمراہ ساختند کہ امیر حمزہ را اندر یا رگذرانیدہ بمانید وایشان کہ عکس و عداوت

کہ داشتند در کنار دریا مانند الغرض چون پیش آمد پہی خضر پیغمبر علیہ السلام را یافت
و دیدکہ از طرف مغرب دریائے آتشین مے آید و بدریا رشور ہمراہ میشد نے علاج شد
و راہ گذر نیافت پیش مادر حضرت خضر علیہ السلام رفت و دیدکہ آن دو دختران نزد او
نشستہ اند از وی پرسید کہ علاج دریا ر آتش و دریا رعمان چیست کہ من بگذرم و از ولایت
دور آمدہ ام رہنمونی کنید گفت در دریا رآتشین مرغانندکہ درین آتش می باشند و سمندر می نامند
اور ابکشی و بسائی و باآب ہمراہ کنی و بتمام اندام خود و اسپ خود بمالی در آب و آتش ضرر نیابی
و پوست این سمندر پادشاہان روپاک میسازند و چون چرک دار شود در آتش بیندازند کہ
چرک او میسوزد و پاک مے شود و میگویندکہ ہزار درم بہائے اوست و امیر ہمچنان کہ در دریائے
آتشین و آب روان شد و غرق نمیشد و ازانجا از جزیرہ دریا گذشت اسپی دیدکہ آن را اصغر
دیوزادہ گویند و آن اسپان پرواز ندیکے ازان گرفت در مدت سہ روز در مار الہنر آورد
د غرض ازین حکایت توکل و اخلاص بود کہ ہر کہ باخلاص درست بخدا و بمردان حق عصمۃ
جویند محروم نمانند چنانکہ **نقلست** در وقتیکہ مہتر نوح علیہ السلام کشتی راست میکرد و
پیرہ زنے بود کہ مادہ گاو داشت ہر روز جغرات پیش نوح علیہ السلام می آورد و میگفت کہ
مرا بوقت طوفان فراموش نکنی پس دران وقت کہ کشتی نوح علیہ السلام مرتب شد و آب از
تنور مہتر نوح بجوشید و از آسمان نیز آب نازل شد کہ تمام ملک عالم را آب گرفت و از بلندی
ہر کوہ آب چہل گز بالا میرفت از جہت کنعان کہ پسر مہتر نوح بود زیراکہ وے میگفت کہ من
از بلندی بلندام و بر سر کوہ بلند برآیم آب مرا چہ خواہد کرد چون خدائے تعالیٰ کشتی نزد
کنعان رسانید و کنعان را آب بیجائے کردہ و مثل جبل کلان آبچہ بروے مے زد چون
نوح علیہ السلام این حال بدید گفت کما قال اللہ تعالیٰ یا بنی ارکب معنا کشتی نگون رشدن
گرفت و نوح توبہ میکرد ہمان فرمان جبرائیل علیہ السلام آمد و کشتی را راست کرد گفت خداوند
تبارک و تعالیٰ کہ چرا دشمن ما را فرزند گفتی اگر توبہ نمیکردی کشتی را غرق مے کردم ندائے
حق شد کہ کشتی دوست من بکوہ فرود آریم کہ آن کوہ را مرتبہ و منزلت بسیار باشد در خلق
تمام کوہہار عالم گمان بردند کہ بر ما فرود آید و کوہ جودی گمان نبرد بر خود ندا آمد کہ

برکتی با ما ہا ابن سوای لیس بن سوازی ۲ جیحون ۳ ابن بحر ۱۴ ادرچہارم ۱۵ ادہشت

۲۴

[illegible]

یا جودی چرا آرزوی نکردی گفت یارب من که باشم که کشتی دوست بر من فرود آید حق
تعالی گفت که هم بر تو خواهم آورد که عاجزی آورده چون پیر زنے از خواب بیدار شد بعد از
شش ماه و نه روز دید که هیچ جائے نام و نشان دیہے و شہرے و آبادانی نمانده است و تمام
دنیا را آب برهم زده و خراب ساخته است پیر زنے متحیر شد و خانه خود برقرار و گاؤ و گاؤ ساله
و متاع خانه برقرار دید چون نظر کرده کوه جودی عیال نوح را دید جزات گرفته پیش ایشان
رفت مهتر نوح گفت که هیچ میدانی که دنیا چه شد و طوفان گذشت و من ترا فراموش کرده
بودم ما حق تعالی به برکت اخلاص ترا نگاه داشت **بدان** ایعزیز که اخلاص نجات هر دو جهانست
نه بحسب و نسب و نفاق هلاکت هر دو جهانست و به نسب نجات نیابد چنانکه کنعان نیافت
و **نیت** نیک نیز بر چهار نوع است نیت عام که پیغمبر علیه السلام فرموده است هر که مومن را چنان
نخواهد چنانکه نفس خود را پس او از من نیست ایمه اصحاب گفتند یا رسول الله ما یان درین نیت بسیار
مضطر شدیم زیراکه هر یکے میخواهم که اصحاب دنیاوی چون زن و فرزند و اسپ و سلاح حتی که
نعلین بهتر از من دیگرا را نباشد حضرت علیه السلام فرمود که ما اینطریق نمیگوییم ما آن میگوییم تا
در اقصائی زمین یک کافر شود یا کافرے ایمان آرد و شما بغم او غمناک و بشادی او شاد نه
شوید حتی که اگر دشمن دنیاوی باشد بدعای بایمان نتواند کرد که خوف کفرست اصحاب خرم و
دلشاد شدند که این نیت را بکمال داریم اگر کامی دنیا را بدین پیغمبر خود مے آوردم بهتر مے
بود **دوم نیت** خاص است چون نظر در علم الیقین دارند و جمله ممکن را از ازل تا ابد در
تصرفات اسما و صفات الهی بینند و دانند و نیت پاک ایشان بجمله اشیا مساوی باشد چنانکه
نقلست که رئیس محققان شیخ شبلی قدس الله سره که از جائے گندم خرید و از مسافت
دور در خانه آورد چون دهن نهان باز کرد مورچه را دید که سرگردان میدوید مورچه را گرفت
و در دست مبارک خود میداشت و روز دیگر که در آن منزل که گندم خریده بود برد و گفت
بیت مروت نباشد که آن مور ریش + پراگنده گردانم از جائے خویش + **سوم**
نیت خاص الخاص و این منازل تیز روان طریقت و شهبازان حقیقت است
که چون حضرت رسول ما صلی الله علیه و آله وسلم ارنا الاشیاء کما هی فرموده است

فائده نیت نیک بر چهار نوع است

فائده نیت خاص

پس ایشان اشیاء را بچشم حقیقت می بینند بلکه وجود ایشان از خودی خود مضمحل و بجمله اشیاء وجود شامل و مساوی بینند و هر نفع و مضرت که بایشان برسد گویا که بوجود ایشان میرسد زیرا که ایشان همیشه در محاصرهٔ خمس مشغول اند هم ازانست که اثر بوجود ایشان ظاهر مے شود چنانکه **نقلست** که روزی ملاّئے روم نشسته بود سوارے در راه گذشت و اسپ را بتازیانه زد و کمیز کرد شیخ آواز دردناک از سینه مبارک کشید و آه کرد چون عالمان ظاهری با وکم اعتقاد بودند گفتند یا ابوالحسن خرقانی اینچه امرے ست کاسپ را میزنند و شما آه میکنید شیخ رانِ خود را نمود که زخم تازیانه بران ِاو ظاهر بود یقین کردند کہ الفناء[له] فِی اللّٰه بقاءٌ باللّٰہِ۔ دست داده بود و این فقیر نیز روزے همراه یارے بودم پسندیده خصال و سنجیده اقوال چشم غیربین را پوشیده و سراوقات غیریت را دیده همیشه غرق دریائے الوهیت گشته بود بلکه چنان حقیقت با و دست داده بود که از خواب و خوردن و آشامیدن و جماع کردن پنج ماه مبرّا شده بود از جهتِ حضوری گفت حیا دارم که پیش حق بے ادبی کنم ناگاه قطّاعِ طریق از جانبِ پیش آمده خمر خورده بود و با آن درویش بمجادله کذب کرد که من بشما حقے دارم و در فقیر نشسته بود و وے ازانجا که حالتِ درویشانست با و التفات نکرد و گریبان خرقه باز کرده نشسته بود و استخوان سینهٔ او بمانند چوب خشک مے بود و آن ظالم بے انصاف سنگے کلان در دست گرفته بود و بوے بالا مے کرد و آن درویش با وے نگریست بلکه ناگاه از جائے شد و چندانکه قوّت داشته بود بر سینهٔ او کوفت درویش تبسّم کرد و فقیر در عین مراقبه بود چندان الم ضرب بفقیر رسید که مقدار دو فرسنگ زمین رفتم و از خود خبر نداشتم و مے پنداشتم که دلم از پس پشت برآمده است چون بعد ازان از وے سوال کردم که هیچ الم ضرب بشما رسید وے قسم یاد کرد واللہ ثم باللہ که من بمقدار گل از زخم این سنگ خبر نداشتم و محاصرهٔ خمس درین رباعی

رباعی ظل ارواح اند اشباح همه + ظل اعیان اند ارواح همه + باز اعیان ظل اسماء حقند + باز اسما ظل ذاتِ مطلقند + پس چون صورت جمله ممکنات که ظهور شده است از اثر و فیض روح سراجی که آنرا حقیقت الاشیاء و حقایق کیا نے

۲۶

[له] فنا نیست شدن در معروف و بقا هست شدن بقای او جل جلاله بعد نیست شدن از خود است ۱۲

و بکنہ عالم کن و غیر ذالک از اسما و صفات اضافی گویند گویا کہ ظل ست و ظل را وجود نباشد مگر بشخصے و مراتب اسمار اضافی کہ بمرتبہ از اعیان ثابت کہ آن را نور و شہود گویند فرو ترست گویا کہ ظل اعیان اندکہ نور دیدن خود را و غیرے را گویند چون وجود جملہ معلومات کہ در غیب غیوب بود در علم آورد و از علم در نور و شہود کہ استعداد ہر ذرہ چنانکہ حقے اوست تعین کرد پس گویا کہ در پے ہر مزبونے آب را تعین کردہ ست تا بحسب او مے پرورد و عیان چون اقتضار واحدیت اسمار صفاتی مفصلست گویا کہ ظل اسمارست از روے مراتب نہ از روے تبعیض پس اسمار تعدد دارند و ہر یکے خواہان اثر خود شدہ اند گویا کہ خواہان نام و نشان اند بزرگے گفتہ ست **بیت** تشریف درست سلطان چوگان بود ولیکن بے گوے روز میدان چوگان چہ کار آید + پس اعیان باطوار خود تا ظہور حسی گوے پندار و اسمار را چوگان و ذات مطلق از ان روی کہ بحت و ساذج ست گویا کہ اقتضا ر اسماے صفات قدیم خود ہم ندارد پس اسمار ظل ذات مطلقند و ذات رب الوجود از ابتدا و انتہا معرا و مبرا است پس نیت خاص الخاص متابعت بنظر وارند کہ چون در نظر ایشان غیر اللہ نباید بہ نیت نیز مساوی اند نفع و ضرر خلق **و نیت خاص الاخص** حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم و انبیار ابود علیہم السلام کہ چندین معارضہ و خلاف دکید کفار میدیدند و ایشان ہر روز بلکہ ہر ساعت دعوت میکردند و باسلام مے خواندند کہ نیت و مقصود ایشان ایمان و اسلام حق بود ہر چند کہ این را مے دیدند دعوت باسلام میکردند از جہت شفقت بر خلق خدا تعالی از براے خدا تعالی چنان کہ **نقلست کہ** چون حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم مبعوث شد در یمن بادشاہے بود محمد نام او گفت بروم او را امتحان کنم و چون نزدیک مکہ مبارک رسید جامہا را از تن خود کشید و جامہ ژندہ وار و کہنہ وار پوشیدہ و خود را مثل دیوانہ ساخت و در مسجد حضرت رسالت پناہ رفت و ہر چند کہ پیغمبر علیہ السلام الطاف و مرحبا میکرد دیوانہ ناسزا و بد گفتن گرفت چون دید کہ بہ بد گفتن بردباری میکند و ہیچ خشم و غضب در وجود پاک وی نمی آید بول و غایط در مسجد گردن گرفت اصحاب رض در غضب شدند حضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم

قصہ محمد نام بادشاہ یمن کہ در زمان حضرت صلی اللہ علیہ وسلم سلطان شدہ بود

گفت ای یاران پارهٔ زمین کندن و اندختن سهل ست فاما دل دیوانه رنجانیدن مشکل ست نباید رنجانید دیوانه چون دید که خاطر مبارک هرگز رنج نمی شود خاطر مصطفیٰ وارد دانست که لاشک علی الرسالة بیشک محمد پیغمبر ست بعده گفت ای محمد علیه الصلوٰت والسلام تو میگوئی که پیغمبر آخر زمانم هرکه بتو ایمان آرد بوحدانیت خدای تعالیٰ و برسالت تو معترف میشود پاداشش چه باشد گفت خدای تعالیٰ در قرآن مجید و فرقان حمید وعدهٔ بهشت کرده ست باهرکه ایمان آرد قوله تعالیٰ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ آن دیوانه گفت در بهشت چیست گفت حوران و کوشکها و سراها و براقها وحلها و نعمتهای گوناگون که هیچ چشم ندیده و هیچ گوش نه شنیده و در هیچ خاطرے نه گذشته است گفت یا رسول الله من بادشاه و مالک یمن ام و نام من محمد ست ازین نوع که در بهشت گفتی مرا یکے در کار نیست حضرت گفت که دوزخ ست در راهگذر هر یکے که حق تعالیٰ فرموده ست اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا لِلطَّاغِيْنَ مَآبًا لَابِثِيْنَ فِيْهَا اَحْقَابًا۔ هرکه از فرمان حق سرتابد همیشه دران دوزخ باشد و بعذابها گرفتار باشد و دوزخیان را عذاب ابدی و گوناگون ست گفت از دوزخ نیز ترسم پس حضرت گفت چه میطلبی گفت اگر ضمانیت قبول کنی که الله دیدار خود را بمن ارزانی دارد من باین شرط ایمان آرم پیغمبر صلی الله علیه وسلم گفت هرکه به نیت پاک و اخلاص ایمان آرد من ضامن دیدار اویم بادشاه یمن گفت دین اسلام بر من عرض کن پیغمبر گفت صلی الله علیه وسلم بگو لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ چون کلمهٔ طیبه بر زبان راند برخاست و رفت و غسل کرده آمد و دو رکعت نماز ادا کرد و سر بر زمین نهاد و گفت خداوندا چون از پیغمبر تو ضمانیت دیدار تو شنیدم دیگر زیستن درین سرائے فانی نخواهم فی الحال جان بحق تسلیم نمود پس حضرت رسالت پناه با جمیع اصحاب تجهیز و تکفین او را ساختند و دفن کردند و جمیع اصحاب حاضر بودند پیغمبر علیه السلام تبسم نمود یاران گفتند یا رسول الله این جا عبرت ست تبسم از جهت چه بود گفت چون دیوانه را دفن کردند و حوران آمدند بدست هر دو شراب طهور بود که از جنت العدن آورده بودند او را گفتند که شراب بخور و بما در کنار شو دیوانه از ایشان روے گردانید و دستار غیب پیدا شد و برا در کنار گرفت و گفت که اے بلند همت که بغیر دیدار من هیچ راضی نشدی پس ازینجا کاتب کتاب میگوید۔ **ابیات**

۲۸

دل من بی تو خراب است تو هم میدانی * جگرم بی تو کباب است تو هم میدانی * دوستی نیست که در باغ نشینم بی تو * باغ بی دوست عذاب است تو هم میدانی * ه روز و شب گریم و در وقت سحر پنهانی * نیست بی دوست مرا ذوق جهان بستانی و نیز آورده اند که طایم ابن ولید همیشه حضرت را ایذا رسانده رسول گفت ای خداوندا از ایذاء ولید در مانده شدم جبرائیل آمد و گفت یا رسول الله خداوند تبارک و تعالیٰ ترا سلام و درود میرساند و میفرماید دعا تو مستجاب خواهم کرد اما اگر خواهی از پشت ولید فرزندی تولد خواهد شد خالد نام که چندان هزار خلق از برکت او بشرف ایمان مشرف خواهم کرد حضرت گفت خداوندا رحمت دنیا بگذر و اگرچه ولید و چندان ایذا بمن رساند عمر او را دراز گردان تا آن فرزندی از وی تولد شود چون خالد از ولید در وجود آمد و مراهق شد پیش حضرت علیه السلام رفت و ایمان آورد و در پیش حضرت همیشه می بود روزی لشکر رسول علیه السلام شب ارغال کرد و این خالد همراه بود خواب وی را غلبه کرد و عنان از دست رفت و اسپ او را از لشکر خود جدا کرد چون بیدار شد لشکر خود را ندید و اسپ را بهر طرف میدوانید تا روز شد ناگاه دید که در کنارهٔ دریا وادی است و در آنجا هفتاد هزار خیمه نصب کرده دید دانست که لشکریست و آن لشکر از کفار بود خالد بن ولید اسپ خود را در جای پنهان بست و خود را بمانند ایشان کرد و در میان لشکر در آمد دید که کفار را یکی معلم ترسا بود و منبر راست کرده بودند و آن معلم بر سر منبر در آمده و بادشاه و سائر ارکان دولت همه حاضر بودند و آن معلم میخواست که وعظ باطل کند و حق را بپوشد خالد بن ولید گفت و دعا کرد خداوندا بجز راست زبان این نابکار بدروغ گفتن بر بند آن معلم ترسا هرچند خواست که سخن از دهان او بدر نمی آمد معلم ترسا گفت ای قوم بدانید که در میان ما محمدی آمده است و در حق من سحر کرده و زبان من بسته شده است شاه کفار را امر کرد تا تمام لشکر را تفحص کردند چون خود را مانند ایشان کرده بود نشناختند گفتند یا امیر یافته نمیشود معلم گفت که ای محمدی ترا سوگند بآن محمد است که خود را بنما و بگو که در حق من چه سحر کرده خالد بخود اندیشید که یک جان چه باشد اگر هزار در هزار جان مرا بودی فدای حضرت میکردم برخاست و گفت ای قوم منم محمدی وای بدبختان سحر در دین محمد حرام است و کننده سحر کافر است وای معلم چون تو بر منبر بر آمدی و خواستی که باطل را حق گوئی و حق را باطل من بحق تو دعا کردم که

تذکرہ خالد بن ولید

فا

۲۹

مسئله اول معلم ترسا

خداوندا بجز راست از زبان و دروغ بیرون میار معلم ترسا گفت من از تو پنج سوال مے پرسم اگر گفتی فبها والا از جان خود دست بشو خالدرضؓ گفت قبول دارم اما بشرط آنکه من از تو یک مسئله بپرسم جواب آن بگوی پادشاه و ارکان دولت درمیان گواه شدند معلم گفت در توریت خوانده ام که هر بهشتی در بهشت چندین طعام و شراب خورد و او را هیچ بول و غایط نباشد و نظیر او در دنیا کدام ست **جواب داد** که چون فرزند در شکم مادر بعد از چهار ماه و ده شب زنده میشود و روح در قالب او در مے آید و روزی و رزق خداوند تعالے باو

مسئله دوم معلم ترسا

میرساند و چون تولد شود در حال بول و غایط کند و اگر در شکم مادر بول و غایط را کردے مادر او هلاک شدے اینست قدرت خدائیتعالی **باز گفت** در توریت دیده ام که در بهشت درختی ست و طوبیٰ نام که هیچ کوشکے و سرائے و خانه و جائے در بهشت نیست که شاخ و برگ و میوه و سایهٔ آن درخت طوبیٰ در و نرسیده است نظیر او در دنیا چگونه ست **جواب داد** و گفت چون آفتاب در نیمروز بایستد۔ هیچ جائے نیست که اثر و پرتوے و روشنائی آفتاب بدو نرسیده است پس درخت طوبے مثل آفتاب ست و در قدرت خدائیتعالی شک نیست **باز گفت** که آن کدام زمین ست

مسئله سوم معلم ترسا و قصه قوم موسی علیه السلام و قوم فرعون علیه اللعنه

که یک کرت آفتاب را دیده است گفت آن قعر رود نیل ست که چون بنی اسرائیل را قبطیان که قوم فرعون بودند بنده ساخته بودند و قبطیان برایشان سوار مے شدند و زن و فرزندان ایشانرا بنده ساخته خورد و کلان ایشان را تیر و کمان بدست گرفتن نمیدادند و محنت هاے بسیار برایشان مے راندند پس مهتر موسیٰ را گفتند که اگر ما را از ایشان خلاص کنانی بتو ایمان آریم مهتر موسےٰ علیه السلام گفت که هر کس پیش صاحبِ خود بروید و اسپ و براق بطلبید تا از ایشان بگریزم و خلاص شوم قوم مهتر موسےٰ علیه السلام هر یک پیش صاحبِ خود رفتند و گفتند که ما را جائے مهمانی ست و هر یک بندهٔ خود را سوار کرده میفرستد شما نیز ما را سوار بکنید هر یک بندگان خود را سوار کردند و روانه شدند و برایشان خنده مے کردند و هیچگاه براسپ سوار نشده اند همه از اسپان خواهند افتاد چون سه روز گذشت هامان ملعون که بد و وزیر بود گفت

کہ غلامان گریختند و شمایان سخن مرا قبول نکردید کہ ایشان خواہند گریخت اکنون در پس
ایشان باید رفت فرعون فرمود کہ ہشتاد لک سوار در عقب ایشان از عال کنید چون
لشکر فرعون شنیدند شش لک عقب ایشان رفت چون لشکر مہتر موسیٰ علیہ السلام
بر رود نیل رسید از عقب غوغائے لشکر فرعون شنیدند و قوم مہتر موسیٰ علیہ السلام
شش لک سوار بودند ہمہ از خود نا امید شدند چون لشکر رسید و آفتاب بحکم جلیل یک
نیزہ وار نزدیک ہمچنان ایستادہ بود ایشان دوازدہ قوم بودند برائے ہر قوم
یک یک راہ آب بشگافت و دوازدہ نقش شدند چنانکہ جملہ لشکر یکدیگر را مے دیدند
آب و آفتاب بحکم جلیل یک نیزہ وار نزدیک شد تا زمین کہ زیر آب بود خشک شد
و قوم مہتر موسیٰ علیہ السلام در گذشت و فرعون رسید آب ہمچنان استادہ بود ترسید
و بہامان وزیر خود گفت شاید کہ بدعا مہتر موسیٰ علیہ السلام شدہ باشد ہامان بدبخت
گفت شرم نداری کہ دعوئے خدائی مے کردی و این زمان مہتر موسیٰ علیہ السلام
گذشت و تو مے ترسی و این آب آن ست کہ بفرمان تو پیدا شدہ بود باز از بہر تو شگافتہ
است فرعون ہر چند مہار اسپ میگرفت اما اسپ سرکش بود نتوانست در آورد و
آوردہ اند کہ در انقدار سوار یک اسپ مادہ نبود بلکہ جملہ نر بودند مہتر جبرائیل ع م
بمادیان ابلق از بہشت سوار شدہ آمد و بران دروازہ کہ فرعون بود در پیش شد و
اسپ سرکش بود در عقب او رفت و منع نتوانست کرد و فرشتگان از آسمان فرود
آمدند و تمام اسپان لشکر را بتازیانہ زدند چنان کہ در وازۂ آب در آمدند مگر سامری
و ہامان وزیر کہ خود را از اسپ انداختند و سامری از زیر سم مادیان جبرائیل
علیہ السلام کف خاک گرفت و ہمراہ کرد و نگاہ مے داشت چون سر
لشکر قریب بہ بیرون آمدن شد و از عقب تمامی در آمدند آب برہم زد و بشکست
و چنان آواز داد کہ جملہ لشکر موسیٰ علیہ السلام بر زمین افتادند و بحکم خدائے تمام لشکر
فرعون را آب بطرف لشکر موسیٰ علیہ السلام انداخت و جانہا ایشان قبض شدند و
ولیکن یکبار موئی از سلاح و یراق و جامہ و اسپان ایشان ہلاک نشدہ بود بلکہ ہمہ

سلامت برآمدند تا قوم موسیٰ علیہ السلام غنیمت کردند و فرعون را نیافتند چون نیک
طلب کردند پایان تر از جملہ لشکر او را یافتند و دیدند کہ پیرہ زن بر سر او نشستہ بود
آوردہ اند کہ ریش فرعون بمروارید سفتہ وگرفتہ بود و آن پیرہ زن مروارید از ریش او
میچید گفتند کہ تو کیستی گفت من زن مسلمہ ام و روزی در دل آوردہ بودم کہ فرعون را مردہ بیابم
تا مروارید ریش وی بچینم چہ خوش بود این زمان حق تعالی این را در دست من انداخت کہ
من مروارید را چینم پس خالد بن ولید گفت کہ آن زمین ہ و دلیل ست کہ یکبار آفتاب او دیدہ آست
باز معلم ترسا گفت کہ آن کدام جانورست کہ از جن و انس و ملک نیست و با سلیمان پیغمبر سخن
میکرد جواب گفت آن مورچہ بود کہ قوم خود را گفت کہ در سوراخہاے خود درآیید کہ ظالمان آمدند
مباد کہ زیر سم اسپان و شتران ہلاک شوید باد رفتہ پیش مہتر سلیمان علیہ السلام غمازی کرد کہ
مورچہ چنین گفتہ است حضرت سلیمان مورچہ را در پیش خود طلب کرد کہ لشکر مرا چرا ظالمان
گفتی گفت در حق مورچگان ہمہ کسان ظالم اند کہ از احوال ایشان خبر ندارند پس سلیمان گفت
کہ اے مورچہ سرت چرا کلان ست مورچہ یملیخا نام گفت کہ سرم پر از عقلست سلیمان باز
گفت کمرت چرا باریکست گفت خوردنم اندکست باز سلیمان گفت کہ دنبالت چرا کلان
ست گفت ہر کہ دنبالہ خود داشتہ باشد از دنبالہ دیگران نپرسد گفت چند خوردنی خوری
گفت در سال دو دانہ گندم بعدہ مورچہ را در شیشہ حبس کردند و دو دانہ گندم پیش او نہادند
چون بعد از امضاے سال کشیدند یک و نیم دانہ خوردہ بود مہتر سلیمان گفت کہ چرا
نخوردی مورچہ گفت از ضعیفی خود اندیشیدم کہ مرا یاد آرند یا نہ بارے این را نیز قوت
چند روزینہ سازم باز مورچہ گفت کہ یا پیغمبر خدا نامت چرا سلیمان کردہ اند مہتر سلیمان
گفت کہ شما بگوئید مورچہ گفت سلیمان این ست کہ تا سلیم باشی بر بندگان خداے
و ہیچ زندہ سرے از تو نہ رنجد مورچہ گفت کہ تخت شما بر ہوا کہ میبرد گفت باد مے برد
گفت در روز قیامت خرابی جہان باشد گفت بہ باد پس گفت کہ بہ باد اعتماد نباید کرد
حضرت سلیمان او را از حبس کشید و باز داد معلم ترسا گفت آن نازادہ کدام بود کہ زادہ
را کشت و آن جانور کدام ست کہ از جن و انس و ملک نیست و در بہشت

درآید خالد بن ولید رضی الله عنه جواب داد و گفت که آن نازاده نمرود لعین بود که ابراهیم م را گفت که بکدام لشکر تو با من برابری کنی لشکر را بمن بنما خلیل الله گفت که ای لعین سگ لشکر خود را بمن بنما که لشکر من خدائی ست با مر خدای تعالی عز و جل خواهم نمود پس نمرود فرمود که سه صد فرسنگ در سه صد فرسنگ لشکر او جمع شدند و ابراهیم م دعا کرد یا الله صغر ترین لشکر شما پشه ست لشکر پشه را بفرست تا قوم نمرود را هلاک کند بعد ازان از حق سبحانه و تعالی ندا شنید که یا ابراهیم اگر پشه نمی گفتی اصغر ترین لشکر هائے من آن بود که اگر ده تن ازیشان جمع می کردے یک پشه تمام نمیشد و همه ایشان را هلاک میکرد و غار ها که نزدیک کوه قاف پر از پشه بودند از انجا بر سر هر سوارے بر قوم نمرود یک پشه آمد آورده اند که ایشان چندان کوس و طبل و سرنا نواختند که مرغان از هوا مے افتادند اما چون لشکر پشه در رسید چندان غوغا برخاست که جمله هر سوار الجام از دست رفت و هر یک را نیش میزد که بیک نیش زدن ایشان آدم از اسپ بدر مے افتاد و هلاک مے شدند و بادشاه پشه **یملیخا** نام رفت و در دماغ نمرود جا گرفت و آن ملعون در خانه آمد و مهتر ابراهیم علیه السلام پیش او رفت و گفت که اے نمرود مسلمان شو و ایمان آر نمرود گفت که مے گوید پیغمبر یعنی ابراهیم علیه السلام گفت اهل بیت تو و جمله عیال تو مے گفتند۔ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِبْرَاهِیْمُ خَلِیْلُ اللّٰهِ چون نمرود بدبخت شنید شمشیر گرفت و همگی را شربتِ شهادت نوشانید باز گفت مسلمان شو گفت که مے گوید که تو پیغمبری گفت کوشک و سرائے تو از هر چوب و خشت آواز بر آمد که لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِبْرَاهِیْمُ خَلِیْلُ اللّٰهِ نمرود آتش در زد و همه را بسوخت و از انجا بیجا شد و در باغ رفت پس از زیر درخت که رفتے آوازی شنیدے که هر شاخ مے گفتی لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِبْرَاهِیْمُ خَلِیْلُ اللّٰهِ همه درختان را قطع کرد چهل روز هر جا که پهلو زدے همان زمین و سنگ کلمه گفتے و از انجا گریخته دیگر جا میرفے سر خود را به پلک میزد از جهته سوزش پشه که در رفته بود تا بدین نوع

عذاب ہلاک شد زادہ نمرود و نازادہ پشہ این بود کہ اصل پشہ از گیاہ ہست و آن جانوران
کہ در بہشت روند پشہ نمرود و ناقہ صالح علیہ السلام و حمار عیسی علیہ السلام و قوچ ابراہیم
و قوچ آن گوسفند را گویند کہ خصی کردہ نباشد و سگ اصحاب کہف و فیل اصحاب الفیل
و ذئب یعقوب علیہ السلام و دُلدل امیر المومنین علی رض و بغل حضرت رسول اللہ صلی اللہ
تعالی علیہ وآلہ وسلم باز معلم ترسا گفت کہ اے خالد این ہمہ راست گفتی و من در اظہار
دین باطل را میخواستم کہ چیزے بگویم اما چون شما دعا کردہ اید بقبول دعاے شما بجز
راست دروغ از دہن من صادر نشد خالد گفت اے معلم راست بگو کہ بر در بہشت
چہ نوشتہ ہست و ہر کہ آن را گوید جزا او چہ باشد معلم ترسا بسوے بادشاہ دید
بادشاہ و ارکان دولت گفتند چہ مے بینی تو نیز جواب او بگوے معلم گفت
کہ در توریت دیدہ ام کہ بر در جنت نوشتہ ہست لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ
و ہر کہ این کلمہ بگوید از عذاب دوزخ خلاصی یابد و بہ بہشت پر نعمت میرسد و حور و
دیدار حق تعالے بیابد بادشاہ گفت کہ واے صد واے بر تو کہ ما را ازین پر نعمت محروم
داشتہ بودی پس بادشاہ و معلم ترسا و تمامی ہفتاد ہزار لشکر مسلمان شدند
و بادشاہ خالد را پیش خود نشاند و گفت ما را از مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ خبر دہ کہ کجاست
خالد واقعہ از سر گفت کہ من نیز ہمراہ بودم و راہ غلط کردہ ام و باینجانب در شما اقدام
و در آن ساعت مہتر جبرائیل علیہ السلام بر حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم نازل
شد و گفت ہیچ میدانی کہ خالد کجاست و چہ شد در تمامی لشکر تفحص کرد او را نیافت
و از مہتر جبرائیل علیہ السلام پرسید کہ کجا باشد مہتر جبرائیل علیہ السلام جواب داد کہ در فلان
وادی ہست و اینقدر لشکر را مسلمان کردہ ہست حضرت علیہ السلام ہمدران ساعت پیک را
بجانب او فرستاد و پیک از ہوس توشہ ہم نگرفت و بحکم خدای کریم ہمدران روز پیش خالد رسید
و پیغام حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم معلوم نمود و خالد و بادشاہ مع تمامی لشکر روان می
شدند چون قریب رسیدند حضرت ایشان را قریب خود نشاندند مرحبا و تلطف بسیار کرد پس
حضرت گفت کہ الحمد للہ کہ از نسل ولید خالد پیدا شد کہ دین مرا روشن کند و آوردہ اند

که در هنگام خلافت امیر المومنین حضرت ابا بکر الصدیق رضی الله عنه شش هزار لشکر را
مسلمان کرده بود پس نیت خاص الاخص انبیا برین جمله است که تمامی خلق بوحدانیت
الله تعالی و باوامر و منهیات او مقر باشند و ایمان به پیغمبران و آنچه بر پیغمبران وارد
شده است آورده باشند و با یذاء خلق تحمل بکردند تا ایشان ایمان آرند و بعذاب
سرمدی گرفتار نشوند **ای عزیز** چون ایمان [redacted] الله و برسالت مصطفی صلی الله
علیه وسلم آوردی شاید که ایمان را عزیز داری و شریفتر و دوستر از جان و زن و فرزند داری
و عصمت و بقاء او در چهار چیز است **اول** بیافتن ایمان شاد باشد بیشک و یقین داند
که ایمان همین است که هر که در حکم او درآمد در هر دو جهان جان و مال و فرزندان و از گمان
بد کردن و او را بناحق رنجانیدن در امان درآید و دران جهان از عذاب ابدی
خلاصی یابد و به بهشت پر نعیم و بدیدار عظیم حق جل و علی مشرف گردد از برکت
ایمان **دویم** ترسناک بودن از زوال ایمان اینچنین نعمت که نجات هر دو جهان
است پس زبان را از گفتار کفر نگاهدارد چنان که **در دستور القضات** است که
اگر کسی مسئله شریعت شنید که ثمن بهشت لا اله الا الله محمد رسول الله است و یا شنید
که بسبب گناه اندک خیز شایان سقر شود و سامع گوید اگر اینچنین است مارا غم نیست
و یا طرب نیست کافر گردد و نیز اگر کسی **مسئله** شرعیه کرد سامع گفت که باین کار که
میرسد کافر گردد و نیز اگر کسی مسئله بطریق وعظ گوئی که چنین نعمت های بهشت اند
و یا چنین عذابهای سقر را و گفت که ازان جهان کسی نیامده است کافر گردد زیرا که
بکتب آسمانی ایمان نیاورده باشد و نیز مومن هفت چیز اند اگر یک از ایشان را بد
گفت قولاً و فعلاً و اعتقاداً کافر گردد. چنانکه گوید اگر فلان خدای جهان گردد و یا
فرزند خدا گردد و ام خود را زوی بستانم کافر باشد و یا فرشته را منکر شود و یا
دشمن دارد چنانکه گوید که دیدار فلان بر من چون عزرائیل و یا منکر و نکیر را بد گوید
و یا خازنان دوزخ را بد گوید و دشمن دارد کافر گردد زیرا که ایشان هرچه می کنند
بفرمان رب العزت میکنند پس گویا که بحکم حق راضی نباشد و یا گوید آنچه در کتابهاست همه دروغ

در خلافت در هنگام خلافت حضرت ابا بکر الصدیق رضی شش هزار لشکر را مسلمان کرده بود و نیت خاص الاخص انبیا علیهم السلام

عصمت و بقاء ایمان در چهار چیز است اول بیافتن ایمان شاد باشد دویم ترسناک بودن از زوال ایمان

۳۵

طرب و غم نیست

و افسانہ ہست و عالمان از سیاہی گویند و درویشانرا علم باطنی و مفید ست و درویشان و عالمانرا قدیم الایام دشمنی ست کافر گردد زیراکہ عالمان از کتاب گویند پس گویا کہ بکتاب عداوت کردہ باشد و اگر پیغمبران را بزرگ و افضل از ہمہ خلق و ملک و از اولیا ندانند کافر گردد چنانکہ بعضی عوام کہ خود را پیشوائے خلق دانند و باین حدیث جنگ می زنند کہ اَلْوِلَایَۃُ اَفْضَلُ مِنَ النُّبُوَّۃِ بافتراء رفض و گمراہی معنی حدیث بہ تحت لفظ بمریدان بیان می کنند و ولایت خود را افضل از نبوت مہتر موسیٰ عم و غیر ذلک میدانند خود را و مریدان خود را از دائرۂ شریعت و ایمان بیرون می آرند و در ورطۂ کفر و ہلاکت گردند و خبر ندارند چنانکہ در رسالۂ عبداللہ یافعی آوردہ است کہ چون شیطان شیخ عامی را در خلوت یا بد خندہ و شادی مے کند کہ بسبب این خلوت وے را کافر سازم و صراحی را در دست مے گیرد و دران بول مے کند و کنیز مے اندازد و میبرد و وے را مے گوید کہ مبارک باد ترا این مرتبہ و ولایت کہ این گلاب خوشبوی بہشت ست و بعضی دیو و پری را بنماید کہ چراغہا در دست دارند و مرغزارہا و جاہا خوب کہ این منزل گاہ شما ست در بہشت و بعضی دیو و پری را بدو بنماید بصورت حوران و بعضی بصورت پیران و عصا در دست و ایشانرا ہمی آرایند تا او را بدان میل و رغبت شود آوردہ اند کہ شیطان عرش و کرسی و سبع سموات بدو نماید کہ بالمحال از عرش گذشتی بلکہ یک صورتی را بدو نماید کہ این خداوند جہان ست آن شیخ جاہل بدو معتقد شود و گوید کہ خداوند جہانرا دیدم پیش او سجدہ کند و شیطان او را گوید کار شما از مہتر موسیٰ عم در گذشت زیراکہ بر و تجلی صفاتیہ شدہ باشد و بر شما تجلی ذاتیہ شدہ ست شیخ عامی برو معتقد شود کافر گردد و معنی حدیث بظاہر از روی حقیقت این ست کہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم ولایت خود را از نبوت افضل گفتہ ست زیرآنکہ ولایت با دوست بودن و از خود محو شدن بود و نبوت اشتہار و دعوت خلق و طلب معجزات و متعلقان با خلق ست از ینجہ ست کہ حضرت رسالت پناہ نماز تہجد را و شب بیداری بر خود فرض کردہ بود کہ شب خلوت عاشقان ست و وصلت محبوبانست ۔ بیت گر روز نیابیش ز غوغاے عرب ۔ شب محرم عاشقانست بشتابش طلب

ولایت ہم ۵ | ست از نبوت ۱۲

۳۶

اما از روی حقیقت لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا یَسَعُنِی فِیْهِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَّلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ از ملک مقرب واز خود که نبی مرسل بود خبر نداشت اما صوفیان ولایت را عبارات از وحدت نداند که قبلهٔ واجد وموجود که لَوْلَاکَ لَمَا خَلَقْتُ الْاَفْلَاکَ اشارت بدوست که ازا وے واجد را ازان جهة که خواهان وجملهٔ خلق شد قبله بود وموجود را جاز طفیل وجود خود بینا ثابت تا ظهور نور محمدی تا اسفل السافلین ظهور شد نیز قبله بود ونبوت مراتبه ہست که مذکور شد که چند کرت مضطر شده بود وسبب آن که پانزده روز از وے وحی منقطع شده بود چنانکه در مصباح العاشقین ہست که روزے اہل کتاب مشورت کردند وعالمانرا جمع کردند تا پیش حضرت علیه الصلوٰة والسلام روند وچهار مسئله از وے پرسند اگر دو را گفت دو دو را نگفت پیغمبر ہست والا افترا گو ہست نعوذ بالله منها که افترا گویان وگمراہان از روی دیگر نیز می گویند چون پیش حضرت آمدند وگفتند که اگر شما رسول خدائید بگوئید که قصه مهتر نوح ودقیانوس چگونه بود وشل وماند روح چیست بما بگو وقیامت کے خواهد شد حضرت بی توقف گفت فردا بگویم وانشاء الله درمیان نه آورد پانزده روز مهتر جبرائیل علیه السلام از رب العزت نیامد وحضرت ژنده پوشید ودر گوشه رفت و مے گریست وکافران هر روز مے آمدند ویک دیگر را مے گفتند که خَذَلَهُمُ اللّٰهُ که این مرد پیغمبر نبود اما خدائے وے را بگذاشت وبدشمنی گرفت وشرم نداشت که دعوے پیغمبری مے کرد خاک در دهن ایشان باد بعد از پانزده روز مهتر جبرائیل هم آمد وگفت چنانکه از مشرق تا مغرب پرہاے خود را گسترانیده بود ودر خبر است که شش وسه بار مهتر جبرائیل علیه السلام بصورت خود بآن عظمے که او داشت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را وکفار مکه را نمائیده بود ودر اوقات دیگر بصورت یارے مے آمد که دران مجلس حاضر نبودے واکثر بصورت دحیهٔ کلبی رضی الله عنه آمدے وبیامد وگفت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ۔ وَالضُّحٰی وَاللَّیْلِ اِذَا سَجٰی مَا وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَمَا قَلٰی وَلَلْاٰخِرَةُ خَیْرٌ لَّکَ مِنَ الْاُوْلٰی الخ یعنی یا محمد خداوند تبارک وتعالی تحفه درود لطیفه الورود مے رساند وقسم یاد کرده ہست بوقت چاشت یعنی بروشنائی روز وبتاریکی شب تاریک چون تاریک شود یعنی از شب تاریک روز

روشن بیرون آید واز روز روشن شب تاریک بیرون آید واین قسم بر قدرت خداست که آفرینندهٔ روز وشب ست و بروایتے از روز جمال حضرت ست که آفتاب ذرّه از فروغ جمال اوست ومراد از شب دو گیسوئے مشکبار اوست وجواب قسم این که نگذاشت ترا خدائے تو وبدشمنی نگرفت شمارا وآخرت که سرائے باقی ست بهترست شمارا از دنیائے فانی اما چون درمیان جمع دشمنان مارا یاد نکردی وان شاء الله نگفتی برائے حسن تادیب جبرائیل علیه السلام را منع کردم

قصهٔ مهتر نوح علیه السلام ودقیانوس

چنانکه معروف ست بیان کرد از برائی قیامت این آیه بخواند قوله تعالیٰ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ یعنی قیامت لاریب و لاشک آمدنیست اما روز مطلق وتعین گفتن او کفر محض ست ونیز از آمدن باران و از شکم مادران واز اکتساب کار مستقبل واز رسیدن موت کسی نداند بدرستی که خدای تعالی علیم وخبیرست وگوینده وقبول کنندهٔ این پنج غیوب کافر اند ودر شان روح این آیت خواند قوله تعالی يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا وچون روح را تحت ظل کن گفت ودر حدیث و اخبار صحیح وارد ست که جسم لطیفه ست وحضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را بیشتر ازین آگاه نکرد واز بیان او منع کرد پس مارا وشمارا اولیترست که هیچ نگوییم وساکت باشیم وآنچه گمراهان وملحدان از روح چیزے مے گویند ومریدان خود را گمراه مے سازند که ترا روح بنمائیم ودر خلوت عوام الناس را اطوار وانوار وتجلیات شیطان معاینه مے کنند احتراز شیخ جاهل اولیتر از شیطان باید کرد زیراکه ایشان امتیاز میان روح ومیان ذات الله تعالے نمیتوانند کرد بلکه بسبب نقصان خود روح را عین ذات دانند کافر شوند والا اگر مرشد مستقیم بر شریعت بوده باشد تجلی روح را از تجلی ذات امتیاز مے دهد زیراکه روح را بقول صوفیان فی الجمله تجلی ست هست مگر همه از برائے این ست که جهل حدیث حقیقت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرموده ست کقوله علیه السلام الخلوة هذا ایة

والخلوت ضلالہ یعنے ہدایت در شان کسی ست کہ او بہ متابعت کامل باشد و آن
کامل نیز در متابعت کامل دیگر باشد تا عہد رسول اللہ دست بدست آوردہ باشد و
کامل کسی را گویند کہ چہار علم تمام دانستہ باشد **اول** علم تفسیر و احادیث تمام داند
دویم علم فقہ کہ گفتہ اند کہ اگر یک مسئلہ شرعیہ نداند او را مرید گرفتن روا نیست **سیوم**
علم مناظرہ و علم کلام و عقاید تا مرید او را قولاً و فعلاً و اعتقاداً لغزش نیاید **چہارم** علم
از سر نفس و روح خبردار باشد کہ **سید جلال الدین بخاری** در رسالۂ خود
آوردہ است کہ بسیار مریدان از پیران ناقص بخلوت و مراقبۂ ذات روح را بہ بینند
و ایشان را خدای پندارند کافر شوند چنانکہ **نجم الدین کبری** قدس اللہ سرہ را مرید
بود و او وضو ساخت و در خلوت رفت و بعد از ساعتی بیرون آمد و گفت یا شیخ خدای
را دیدم گفت خاموش باش کہ آن نور وضو بود کہ از ابتدار وضو تا آخر سلام ہفتاد و دو
نور مشاہدہ میشوند ہمہ نتیجۂ از آن وضو و نماز ست و ضلالت در حق کسی ست کہ علم ظاہر
چنانکہ مذکور شد نداند و از علم باطن چون وحدت و احدیت کہ سیر غواصان ست نیز
آگاہ نباشد اما بہ سبب جہل عامۂ خلق و جہال را در خلوت درمے آرند و بہ تجلی شیطان
و القاء نفسانی ہمہ را گمراہ و ضال و مضل سازند یکے گوید کہ ما خدارا دیدم دیگرے گوید
کہ ذات را دیدم کسے گوید ما صفات را دیدم کسی گوید کہ مالک الملک و ملکوت را دیدم
علم فقہ و احادیث و تفسیر را حجاب راہ گویند و ضال و مضل مگردند و از آن روزے
نشیدہ اند کہ در نفحات الانس ست قولہ تعالیٰ یَوْمَ یَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِیْہِ وَ اُمِّہٖ وَ اَبِیْہِ وَ صَاحِبَتِہٖ
وَ بَنِیْہِ چون دوزخ را نماید در روز قیامت کہ قولہ تعالیٰ وَ اِذَا سَمِعُوْا لَھَا
شَھِیْقًا وَّ ھِیَ تَفُوْرُ تَکَادُ تَمَیَّزُ مِنَ الْغَیْظِ و ایضاً قولہ تعالیٰ فَکَیْفَ تَتَّقُوْنَ
اِنْ کَفَرْتُمْ یَوْمًا یَّجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِیْبًا السَّمَآءُ مُنْفَطِرٌ بِہٖ کَانَ وَعْدُہٗ مَفْعُوْلًا
و ایضاً قولہ تعالیٰ وَ جِایْٓءَ یَوْمَئِذٍ بِجَھَنَّمَ یَوْمَئِذٍ یَّتَذَکَّرُ الْاِنْسَانُ
وَ اَنّٰی لَہُ الذِّکْرٰی **آوردہ اند** کہ دوزخ را پانصد گوشہ است و در ہر گوشہ
او پانصد زمام ست و بر ہر زمام او پانصد فرشتہ دست زدہ موکل اند

تا روز قیامت بالا میکشند و کلانی ہر فرشتہ چندانست کہ یک پر او در آسمان و زمین
نگنجد چون دوزخ را باین زمین نزدیک کنند و شرارۂ او چون سرا ے ہاے کلان در ہوا
پانصد سال راہ دارد و آواز زبانیہ او چون آواز خر در گوش ہر یکے مے رسد و پانصد
سالہ راہ بعضی را ز بانیہ دوزخ مے گیرند و از خشم خداے چون دیگ میں میجوشد و از
آواز آتش آواز یکدیگر ممتاز میشوند و باز بہم مے زند و آسمان از بالا شگافد و چون گل
سرخ گردد و مانند روغن گداختہ گردد و موی کودکان از ہیبت سفید گردد و مہتر ابراہیم خلیل اللہ
در یکدست مہتر اسماعیل و در دست دیگر مہتر اسحاق ہر دو دست را گرفتہ باشند و مہتر موسیٰ
مہتر ہارون صلوات اللہ علیہ یکدیگر دست گرفتہ باشند و مہتر عیسیٰ و بی بی مریم نیز دست
یکدیگر گرفتہ باشند و چون دران روز قیامت کہ خدا تعالی آنروز را عظیم خواندہ است
شداید و ہولہا را معاینہ کنند ہمگی از یکدیگر دست بکشند و بہ ستون عرش چنگ زنند
و ہر یک گویند نفسی نفسی مگر حضرت رسول ما علیہ الصلوٰت والسّلام در انروز امتی امتی گوید
و چون یاران از یار و فرزند از مادر و پدر و پسر از پدر و پیر از مرید و زن از شوہر ہمہ بیزار
والعزار نمایند و فرشتگان عذاب شعلہاے آتشین بر دست گرفتہ پیر و مرید را یکجا کنند
و گویند کہ چرا دعواے باطل کردید کہ پیر خود را پیغمبر گفتید و تجلّی شیطانی را تجلّے
ذاتیہ و صفاتیہ مے گفتید و سخن علم و علما را قبول نکردید ایشان گویند کہ ما طالب دیدار
و نجات بودیم و ہمین شیخان و پیران ما را گمراہ کردند و بعضی بمایان ضامن مے شدند
کہ ما شیخ زادہ و پیر زادہ و سیّد زادہ ایم چون ما را دیدی نجات یافتی بلکہ تکلیف عبادت
از میان برداشت و ہر باطلے کہ پیش ایشان مے کردم و مے گفتم ما را منع نمیکرد و پس
پیران را گویند کہ شما چرا چنین پیری و پیشوائی مے کردید کہ بندگان حق را و امت محمد صلی
اللہ علیہ وآلہ وسلم را از راہ راست کہ شریعت محمدی ست بیرون میکردید آنزمان این پیران گویند کہ
چون ایشان بر ما بطریق ہجوم جاہلان پیش آمدند ما نیز چیزے از شرم خود مےگفتیم و بعضی از یکدیگر
منکر شوند کہ پیر و مرید نہ ایم چون خداے علیم و علام ست حکم کند کہ ہر ہمہ را یعنے
پیر و مرید و شیطان را در دوزخ اندازید و آن کہ پیران کامل اند و مریدان خود را ۴۰

خود را در متابعت حضرت رسول علیہ السلام مستقیم داشتہ اند در روز قیامت در
گرمائے قیامت استادہ شوند کہ گفتہ اند آفتاب را ہژدہ روی ست الحال در چہارم
آسمان ست و یک روی بجانب ماست و پیش این یک روی ہفتاد حجاب برف ست
کہ در پیش روے آفتاب میرود واگرنہ تمام عالم را بسوختی و دران روز زمین دیگر
میفراشد کہ آن زمین سفید باشد کما قال اللہ تعالٰی یوم تبدل الارض غیر الارض
وآن روز آفتاب را یک نیزہ وار بر زمین نزدیک کنند و ہر ہمہ رویہاے آفتاب
را پایان کنند و فروے را چندان عرق پیدا شود کہ ہشتاد شتر تشنہ اگر خورند سیراب شوند
و ہفت طایفہ در زیر سایہ عرش باشند چنانکہ عالمان عامل و امیران عادل و آنکسانیکہ شب و روز
دو صد آیت از قرآن بخوانند و موذنان حی و کسی کہ خدمت علما کند و کسی کہ در خرید و
فروخت خود را فریب دہد و کسی کہ بر زنا قادر شود و از ترس خدای عزوجل دور شود و
روزہ داران بیض و استغفار گویان در وقت سحر و بر اشتران بہشت سوار باشند دران
روز پیران کامل را فرمان شود کہ در زیر عرش روید ایشان گویند مریدان مایان ایمان
بخدا و رسول آوردہ بودند و امر و نہی را قبول کردہ بودند اما بسبب گناہان در دوزخ
روند الہی بما بہ بخش فرمان شود کہ ایشان گنہگار بودند ہمہ را بدوزخ فرستم پیران کامل
دران وقت سوگند یاد کنند کہ مایان بہ بہشت نرویم تا مریدان خود ہمراہ خود بہ بہشت نبریم
چنانکہ در کلام مجید فرمودہ بودی قولہ تعالٰی یَوْمَ لَا یُغْنِی مَوْلًی عَنْ مَوْلًی شَیْئًا وَلَا ہُمْ
یُنْصَرُوْنَ اِلَّا مَنْ رَحِمَ اللہُ ۔ کہ در روز قیامت یاری را از یارے سنے نیاز
نسازد از عذاب مگر کسے کہ ایمان آوردہ باشد حکم شود از حق تعالٰی کہ ایشان را
سلاسل در گردن و کمر اندازید و بسوے بہشت کشید چنانکہ در خبر ست عجب اللہ عباد
یسوقون الی الجنۃ بالسلاسل اگر جملہ ملایک در یک تلہ بخپند از جاے جنبانیدن
نتوانند و جملہ مریدان بایشان بہ بخشند و اگر در آمدن قیامت شکی آرد کہ خواہد شد یا بگوید کہ قیامت
چرا نمیشود کافر گردد و اگر تقدیر نیکی و بدی ہر دو از حق نداند کافر شود و اگر بعد از مردن زندہ شدن راحق
نداند کافر شود و سیوم شرط از شرایط بقای ایمان اینکہ دست و زبان از رنجانیدن خلق نگاہدارد و
از آن کہ مبادا کہ رنجانیدن خلق خداے را حلال داند کافر شود چنانکہ ۔

نقلست کہ امیر المومنین عثمان رضی اللہ عنہ روزے بندۂ او بی ادبی و بے فرمانی کرد حضرت امیر گوش او را بتافت بازگوش مبارک خود پیش غلام داشت وگفت کہ گوش من نیز بمال غلام گوش او کشید امیر گفت کہ بیشتر بمال کہ از خدا میترسم غلام گفت شما کہ خواجۂ من اید از خداے میترسید من چرا نترسم گفت ترا آزاد کردم و **نیز** روزے حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم مسواک بدست بجاے وضو نشستہ بود و کنیزک باب رفتہ بود و دیر آمد حضرت گفت نمازمرا ناوقت کردی اگر از خدا نترسیدمی باین مسواک ترا میزدم بی بی عائشہ رضہ گفت یا رسول اللہ چند الطاف میکنی کہ بمسواک ویرا ہیچ المی نرسد حضرت صلعم گفت یا حمیرا اگر بمسواک بزنم سوگند بخدا تا حساب نکند بہشت راہ ندہد بی بی در گریہ شد و ہر دو چندان گریستند کہ بیہوش شدند **وایضا** بزرگوارے بود پسرک خورد در کنار داشت از غایت دوستی از کنار خود جدا نمیکرد روزی نشستہ بود و کنیزکش آمد و سیخ در دست داشت و بر صاحب خود دست دراز کرد سیخ از دستش افتاد و بہ پسرک رسید پسرک در سیخ کشیدہ شد در حال افتاد و بمرد کنیزک ازانجا بزمین افتاد و بیہوش شد صاحبش برخاست و سر کنیزک را در کنار گرفت و پسر خود را ہمانجا بسیخ کشیدہ ماند تا مردمان دیگر آمدند و سیخ را از پسرش کشیدند چون کنیزک بہوش آمد گفت چہ حال بود کہ بیہوش شدی کنیزک گفت از ترس شما کہ در حق ما چہ خواہید کرد صاحبش گفت ترا آزاد کردم واز من مترس زیرا کہ تقدیر خدا بود کہ ذرّہ زیادہ و کم نمیشود **وایضا** گفتہ اند کہ بزرگوارے بود غلام خود را از سبب بیفرمانی طپانچہ چند زد باز غلام گفت کہ تو نیز مرا طپانچہ بزن تا برابر شویم غلام گفت کہ غلام را آزردن خواجہ را عارست گفت من نیز صاحب دارم واز آزردن او میترسم غلام گفت شما آزردن صاحب خویش ننگ ندارید از ہیبت بر زمین افتاد و جان را بحق تسلیم کرد **آوردہ اند** کہ غلام سیاہ در پیش ولیا آمد و توبہ کشید و آن بزرگوار گفت برو ہر کرا اینجا بندۂ از وے طلب بخشش کن تا ترا ہم بہ بخشند آن غلام ہمچنان کرد ناگاہ بجاے رسید و بیہوش شدہ افتاد چون بہوش آمد پرسیدندش کہ حال چہ بود

نقل حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم مسواک کہ بر کنیزک نزد بخدا کردہ بود

۴۲

نقل بزرگوار غلام خود را از سبب بیفرمانی طپانچہ زد معذرت کردہ

گفت حکم پیر را بجا مے آوردم و درین جا نکہ خرے را چند چوب زدہ بودم بیادم
آمد کہ بخشش از کہ جویم و بحل از کہ خواہم و ہم ازینجا گفتہ اند کہ جوانے در پیش پیر توبہ
کرد چون از جانب پیر بازگشت باز پیش پیر آمد و گفت در وقتی کہ گناہ مے کردم
خدا تعالے مے دید پیر گفت اے غافل تو ندانستہ کہ خداے علیم سر و اخفی ست
گفت واے بر من کہ پیش اینچنین خداے گناہ مے کردم نعرہ زد و بر آورد و جان
بحق تسلیم کرد و بعضی گفتہ اند کہ حکم ایمان خوف و رجاست و ایمان تعلق بہر دو دارد
چنانکہ گفتہ اند اَلْخَوْفُ ذَکَرٌ وَالرَّجَاءُ اُنْثٰی یَتَوَلَّدُ مِنْہُمَا حَقِیْقَۃُ الْاِیْمَانِ **بیت**
مرغ ایمان را دو پر خوف و رجاست + مرغ بے پر را پرانیدن خطاست **چہارم**
سبع شرائط مشہورۂ ایمان را بجا آوردن شرط بقاء ایمان ست۔ اول ہستی خدا
را و بہشت و دوزخ را بغیب باور داشتن **دویم** علم غیب را خاصۂ حق تعالے
دانستن **سویم** باختیار خود ایمان آوردن **چہارم** حلالہاے خداے را حلال
اعتقاد کردن **پنجم** حرامہاے خداے را حرام اعتقاد کردن **ششم** برحمت حق تعالے
امیدوار بودن **ہفتم** از عذاب وے ترسیدن و تفصیل ایشان در رسالہ عصمۃ الایمان بیان
کردہ ام و اینجا از براے آن گفتہ شد تا اگر یکے از ایشان منکر شود و بجا نیارد ایمانش
زوال پذیرد اما دانستن حلال و حرام ہم مہمات ایمان ست کہ کثر وقوعہا و انا س عنہا
غافلون۔ قولہ علیہ السلام اَلْوَیْلُ لِلْجَاہِلِ مَرَّۃً وَلِلْعَالِمِ سَبْعِیْنَ مَرَّۃً۔ زیرا کہ عالم
را پرہیز بدان از شبہات و بدعات و مباحات کہ در نظر جاہل قبیح نماید لازم ست
تا در متابعت ایشان عامۂ خلق در ضلالت نیفتند لقولہ علیہ السلام ضَلَّ عَالِمٌ ضَلَّ
عَالَمٌ چون عالم در بعضی امور کہ بعضی مباح گفتہ اند امید عامیان در گذرند و در حرام
افتند و حلال دانند کافر گردد چنانکہ در مجموعہ خانی معاملات آوردہ اند کہ ہر کہ شیرہ
جو و گندم و برنج و ارزن را بخورد و حلال داند کافر شود و اگر خمر بخورد چون شپلیدہ
انگور کہ بجہد تا کف پیدا کند و مست کنندہ شود و یا مویز و خرما و نیشکر شی مست کنندہ سازد عاصی
شود زیرا کہ این را مطلق حرام دانستہ باشند و دران شبہہ حلال آرد و حال آن کہ حلال

۴۲

ف: افسوس بار واوی در دوزخ جاہل را ہست یکبار و عالم را ہفتاد بار ۱۲

ف: گمراہ شدن عالم گمراہ شدن عالم ست ۲

ف: شیرہ جو و گندم و برنج و ارزن و غیرہ حلال داند کافر

در بیان خمر خوردن

نیست کا فرشود که در مشارق و تنبیه ابو اللیث و ذخیرة الملوک و نیز در شرح المشارق بر نیطریق مذکورست که پیغمبر علیه السلام گفت هر که خمر بخورد ایمان از دل او چنان بریزد چنانکه کوزهٔ پر از آب که کسی باژگونه کند و بر روی خود گرداند و در و هیچ آب نماند و شکم او در روز قیامت از خبال و غنح پر کنند اصحاب رضوان الله علیهم پرسیدند یا رسول الله خبال چیست و چرا خورند گفت ریم و زرد آبهٔ دوزخیان که در دوزخ جمع شود و گل گردد چون آن را بخورند گوشت و پوست و روده هائے ایشان بریزد باز در طرفة العین برائے عذاب برویانند و از نجهت خورند که نام ایشان را تبدیل کنند و نامهائے دیگر نهند چون بگنی و شیره و بوزه و سُود پس رسول علیه السلام گفت که زنهار صد زنهار از دانشمندان خمر خواران دور باشید و باید که باقوال ایشان هیچ اعتبار نکنید و در **بوستان ابو اللیث** ست که از دانشمندان که وی ثقه نباشد دور باشید و از ایشان علم نگیرید و بمسئلهٔ ایشان اعتبار نکنید و با ایشان مجالست نکنید قوله علیه السلام الصحبة تؤثر **ایضا** قوله علیه السلام مثل الجالس الصالح كمثل العطار و مثل جليس السوء كمثل القين و نبی علیه السلام در باب خمر حدیث فرموده است که کل مسکر خمر و کل خمر حرام و خمر را از خمار گرفته اند و خمار دامنے را گویند که روی پوش باشد پس خمر گویا که روی عقل بپوشد پس در **شرح مشروق** ست که خمر از آن جهت فرموده اند که اگر کسی خمر سازد از جو و گندم و ارزن و برنج سازد و آن را خمر نداند کافر گردد و **خمر** بر پنج نوعست یکے آنکه از انگور و خرما و مویز و شهد گیرد و چهار دیگر که از حبوبات مذکورست قوله علیه السلام كل حبوبات اذا خرج من هيئة الاصلية فهي ملعونة و من اكلها فهو ملعون و در بعضی ولایتها که از عدس و جو سرکه مے گیرند حرام ست زیرا که شلیدهٔ غله ست چون تغیر یابد حرام شود **مسئله** اگر میوهٔ پنیر و شیر هر چند فاحش باشد حلال اند آورده اند که **امام محمد غزالی** را قدس سره العزیز پرسیدند که یا امام هیچگاه از شما تبسم ندیدیم گفت وقتی که من مقتدی بودم تبسم مے کردم و بیاران نیز مزاح مے کردم اما چون مقتدا شدم یعنی پیشوا گشتم تبسم بر من حرام شد زیرا که اگر من تبسم کنم دیگران

44

خندہ قہقہہ را حلال دانند کافر شوند و من ماخوذ باشم و شیخ سفیان ثوری قدس
سرہ العزیز در پلوان غیری مے رفت ناگاہ پایش بلغزید و در زراعت غیر رسید ہاتفے
آواز داد کہ اے ثور نعلین در پاے چگونہ در پلوان دیگران میرفتی و نیز روزی پاے
چپ در مسجد اول نہاد برائے دخول باز آوازے شنید کہ یا ثور و نام او ابو سعید بود بعد
ازان لقب خود را ثوری کرد آوردہ اند کہ حضرت بایزید بسطامی قدس اللہ سرہ روزے
پای چپ در مسجد برای در آمدن نہاد از برائے کفارت بردہ آزاد کرد پس در وقت دخول
مسجد پا ہا را از نعلین بکشد و بدامن پاک کند بعد ازان در مسجد نہد نقل است کہ
روزی در وقت خلافت امیر المومنین مرتضیٰ علی رضؓ یکے از اصحاب آمد و پای از نعلین
کشید و بسنگ دروازۂ مسجد بمالید مرتضیٰ علی رضی اللہ عنہ گفت اگر بر روی من مے
مالیدی بہتر ازان بود کہ بسنگ مسجد مالیدی پس باید کہ چون در مسجد در آید بہ بیند
کہ در مسجد اگر کسانی باشند کہ مشغول بذکر و بتلاوت قرآن نباشند و سنتی با مداد
و یا پیشین نگذاردہ باشند سلام بگوید و اگر کسے نباشند سلام برین
طریق گوید السلام علینا و علی عباد اللہ الصالحین و
تحیت مسجد بگذارد دو رکعت در رکعت اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی
یک بار و سورۂ اخلاص سہ بار و در رکعت دوم بعد از فاتحہ اخلاص سہ بار
و بعد از فراغ رو بقبلہ بذکر و یا بتلاوت مشغول باشد و مادام کہ در مسجد است
بہ نیت اعتکاف باشد اگرچہ یک ساعت باشد و سخن دنیاوی نکند کہ گفتہ
اند چون سخن دنیاوی کنند از دہن ایشان گندہ بوئے در مسجد پراگندہ
شود و فرشتگان از مسجد بیرون آیند و بحضرت رب العزت بنالند
کہ مایان را از بیت مبارک بیرون کشیدند از حق تعالے ندا آید کہ
صبر کنید کہ تا مکافات شما در روز قیامت از ایشان بگیرم + و در
خبر است کہ توبۂ چہار کس قبول نہ افتد یکے سخن کنندۂ دنیاوی
در مسجد دوم کسی کہ در حالت مجامعت و بول و غائط و استنجا سخن کند

مسائل ادب مسجد

۴۵

سیوم در وقت وضو و غسل زیراکه در وقت مجامعت و غسل کراماً کاتبین پشت داده باشند که تا بعورت او نگاه نکنند پس چون آواز کند ایشان گویند لعنک الله که ما از تو شرم داریم و تو از ما شرم نداری و از برای نوشتن ناچار ست که روی باو آرند و نویسند چهارم در وقت مذاکرهٔ عالمان و وعظ و پند نصیحت شاید که سلام هم نگوید که گوش داشتن در وقت وعظ و خطبه فرض ست و جواب سلام سنت پس ترک او اولی ست و نیز جواب سلام نگوید اگرچه فرض ست که استماع وعظ و خطبه فرض عین ست و جواب فرض کفایت ست چنانکه در مجمع الملات ست که درینوقت از در یا عمان تا حد عراق از نیطا یفوح ساقط ست زیراکه از یکطرف خطر دریائی ست و از طرف دیگر با جدادن بمردم روافض بدعت ست پس در عبادتے که بدعت آید ترک آن اولیتر ست و نیز بسیار مسایل ست که امام اعظم رح دران توقف کردیکے ازان ختنه کردن ست اگر خورد کرا ختنه کردن فرمایم طفل بیگناه را رنجانیده باشم و اگر بالغ را گویم از برای سنت فرض را برهنه کننده باشم و این نشاید و صاحبین گفته اند که کم از ده سالگی را سنت را بجا آرند و اگر بحد بلوغ رسید بقول علمای ثلثه ختنه کردن ساقط شود که فرض را از جهت سنت برهنه کردن نشاید و نیز در طحاوی آورده ست اِذَا بَلَغَ الصَّبِیُّ عَشَرَ سِنِیْنَ لَا یَجُوْزُ اَنْ یَّنَامَ مَعَ اُمِّهٖ وَ اُخْتِهٖ وَ لَا امْرَاَةِ الْاَجْنَبِیَّةِ وَ عَلَیْهِ الْفَتْوٰی و در رسالهٔ شاه قاسم بدرالدین کروری آورده ست که در بنی اسرائیل عالمی بود که متابعت نفس و هوا آشکارا کرده بود و خواست که از گناهان باز گردد و توبه کند به پیغمبر وقتش وحی آمد که آن عالم را بگوید که تا هرکس که بگفته و دیدهٔ تو بگناه دلیر شده اند تا ایشان را از افعال بد باز نگردانی توبه تو موقوف ست بایشان قبول نه افتد و چون از مسجد بیرون آید اول پای چپ بیرون نهد و حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمود که هر که از مسجد بیرون آید و نظر سوی آسمان کند و این آیت بخواند قوله تعالی رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَکَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ خدایتعالی او را بنظر رحمت بنگرد و در تفسیر مدارک این آیت ست قوله تعالی وَلَا تَرْکَنُوْا اِلَی الَّذِیْنَ ظَلَمُوْا فَتَمَسَّکُمُ النَّارُ وَمَا لَکُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ

و چونکه از مسجد بیرون آید پای چپ را بیرون نماید با سمان نظر کند

اَوْلِیَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ واز حضرت شیخ ثوری منقول ست کہ در دوزخ بیابانے ست از آتش کہ لَا یَعْلَمُ طُوْلُھَا وَعَرْضُھَا اِلَّا اللّٰہُ پس دران بیابان جاے عالمان باشد کہ ازبراے گرفتن مال دنیاوی بر درہاے ملوکان وامرا وتونگران نشستہ باشند وقربت ملوکان جویند ودرپیش ایشان تملق کتملق الھرۃ مے کنند واکثر اوقات از ترس ایشان مسئلہ شرعیہ را ہم نمی کنند واز جہت مال دنیاوی ترک امر معروف ونہی منکر مے گیرند نعوذ باللہ من افعال قبیحہم وَقَالَ عَلَیْہِ السَّلَامُ فِرُّوْا مِنَ الْعُلَمَاءِ الَّذِیْنَ اتَّخَذُوْا اَبْوَابَ الْاُمَرَاءِ بِتَحْصِیْلِ الْمَالِ فَھُمْ کَذُبَابِ الْخُضْرَۃِ تَصِیْرُ عَلَی الْقَذْرَۃِ **وایضا** قولہ علیہ السلام اَلْعُلَمَاءُ اُمَنَاءُ اللّٰہِ تَعَالٰی اِذَا لَمْ یُخَالِطُوْا بِالْاُمَرَاءِ فَلَوْ خَالَطُوْا بِالْاُمَرَاءِ فَھُمْ لُصُوْصُ الدِّیْنِ **ودر عمدۃ الاسلام ست** ہرکرا علم بیفزاید و عمل وتقوی نیفزاید گویا کہ بخدا وند خود عداوت ودشمنی میکند کقولہ تعالی وَلَا تَکُوْنُوْا کَالَّذِیْنَ یَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ وَالَّذِیْنَ یَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ کَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰہِ ونیز **بزرجمہر** را پرسیدند کہ صحبت کہ باید کرد گفت با عارف گفتند عارف کیست گفت عالم گفتند عالم کیست گفت کسی کہ از ترس خدای تعالی خود را از ہمہ کمتر داند لقولہ تعالی اِنَّمَا یَخْشَی اللّٰہَ مِنْ عِبَادِہِ الْعُلَمَاءُ حضرت بایزید گفتہ است مَنْ کَانَ بِہٖ اَقْرَبُ فَھُوَ فِیْ اَصْعَبِ خَطْرٍ ونیز حدیث حضرت ست صلعم۔ قال علیہ السلام اَلْوَیْلُ لِلْعَالِمِ سَبْعِیْنَ مَرَّۃً وَلِلْجَاھِلِ مَرَّۃً زیرا کہ عالم پرہیزگار را گویند کہ از ذرۂ گناہ پرہیزد چنانکہ پیش حضرت پیغمبر علیہ السلام اعرابی نشستہ بود پیغمبر علیہ السلام این آیت خواند قولہ تعالی فَمَنْ یَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّۃٍ خَیْرًا یَّرَہٗ وَمَنْ یَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّۃٍ شَرًّا یَّرَہٗ پس اعرابی گفت یا حضرت مارا ہمان علم بس ست کہ ذرۂ خیر را تا توانم بعمل آرم وتکلیف کنم واز ذرۂ شر تا توانم احتراز نمایم کہ ذرۂ خیر را حرام وذرۂ شر را حلال دانستن کفر ست پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ھٰذَا الرَّجُلُ اَفْقَہُ النَّاسِ۔ **نقلست** کہ بزرگوارے در زیر سایۂ دیوار غیرے نشستہ بود وکتابت میکرد حرف تر بود وخشک نمیشد خواست کہ ازان دیوار پارۂ خاک بناخن

برگیرد و بران حرف انداز د و در دل اندیشہ کرد کہ حق غیرست باز گستاخی کرد
و دست پیش برد کہ چیزے سہل ست چون خاک بسر نوک گرفت ہاتفے آواز داد
کہ باش چون سہل دانستی در قیامت مکافات یابی کا تب از ہول آن بیہوش شد صحابہ
سرے بر وآمد و سرش را در بغل گرفت چون بہوش آمد پرسیدش کہ حال چہ بود
واقعہ را باو باز گفت صاحب دیوار نیز در گریہ شد گفت ترا بخشیدم وآن ذرہ
علما را معلوم ست پس برائے استنجا از ملک و دیوار غیر کلوخے نگیرند اگر گرفتند باز
در انجا اندازند واز ملک غیرے چوب برائے دندان نگیرند و آوردہ اندکہ
روزے حضرت مرتضیٰ علی رضؓ با خاتون جنت بی بی زہرا رضی اللہ عنہا حکایت
از داماد مہتر سلیمان میکرد کہ در وقت کارخیر دختر داماد خود را تلبجے دادہ بود کہ
تمام تاج را بگو ہر شب چراغ مکلّل کردہ بود کہ ہر یک گو ہر از نشان خراج ولایت می
ارزید خاتون جنت غمگین گشت و دانست کہ مگر حضرت علی رضؓ در دامادی پدر من
چیزے نیافتہ ست از مال دنیاوی پس ازینجہت بما حکایت او مے کند وازین
اندوہ در خواب رفت ناگاہ جمال جہان آرائے پدر را در خواب دید و گفت
ای جان پدر حوران بہشت ومن و مادر تو مشتاق لقائے تو شدہ ام شاید کہ
از دار الفنا بدار البقا درین ایام رحلت نمائی چون از خواب بیدار شد حسن وحسین
رضی اللہ عنہما را در پیش خود خواند و در روے ایشان مے دید گاہ خندہ مے کرد
و گاہ گریہ مے کرد چون مرتضیٰ علی رضی اللہ عنہ آمد حالش چنان دید گفت اے
خاتون جنت گاہی خندہ میکنی و گاہی گریہ مے کنی اینچہ حال ست بی بی گفت کہ
من در خواب چنان دیدہ ام چون دیدار و لقائے جمال پدر و مادر و لقائے ایشان
خواہم دید از فرحت میخندم و چون جدائی جگر گوشگان بیادم آید از غم مے گریم
و چون بی بی وفات یافت و دفن کردند شبی علی مرتضیٰ او را در خواب دید کہ مضطرست
گفت کہ یا خاتون چرا مضطر و دلگیر استادہ گفت سوزن از ہمسایہ آوردہ بودم از برای
دوختن جامۂ کہنۂ خود چون کہنہ را دوختم در فلان گوشۂ دیوار خلانیدہ ام و پارہ 48

و بازگشته باز نداد مرا به بهشت راه نمید هند چون حضرت علی بیدار شد آن سوزن را یافت و بصاحبش رساند شب دیگر در خواب دید که در قصرے از قصرهاے بهشت نشسته است و حوران در پیش او صف زده استاده اند بخدمت یک زنی از زنان دنیاوی نیز در خدمت خاتون جنت استاده بود مرتضی گفت که یا خاتون بهشت این زن کیست گفت این همان دختر مهتر سلیمان پیغمبر است که شوهر او را شما صفت میکردید الغرض چون فردای روز قیامت شود علم حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم که هفتاد ساله راه باشد استاده کنند و جمله ملکوت در جنبانند از جای جنبانیدن نتوانند پس هاتفے از غیب آواز دهد که خدای عزوجل امر میکند که شیر من در دنیا زور و قوت خود بکس ننموده بود و این زمان علم پیغمبر علیه السلام برگیرد بسبب دامادی وی مرتضی علی یک دست بر علم زند همچون گلدسته بردارد و جمله صلحا و علما بران علم باشند هر یک مانند گوهر شب چراغ بدرخشند داماد مهتر سلیمان عم تاج دنیاوی و فانی یافت و شما تاج علم مصطفی در عرصهٔ عرصات یابید و گوهر شب چراغ در آنمردان باشند و از صراط گذرانیده باشید پس ای عزیز جهد و کوشش تمام باید نمود در طلب علم که عالم از ذرهٔ گنه احتراز کند و اگر دران افتد و حرام داند کافر نشود و جاهل از ذرهٔ مناهی قولاً و فعلاً و اعتقاداً خبر نباشد و جهل در اسلام حجت نیست پس بحلال دانستن او کفر بود **در خبر است** که گناه بزرگ را اگر همیشه یاد دارد و از سبب آن از عقوبت حق تعالے ترسناک بود آن گناه خورد شود تا بصغیره رسد عفو شود و اگر گناه خورد را فراموش کند و خورد داند بزرگ میشود تا بکبیره رسد پس از نیجهت پیغمبر عم فرمود فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أُمَّتِي لِأَنَّ الْعُلَمَاءَ سِرَاجُ الدِّينِ وایضاً قال عم سَأَلْتُ جِبْرَائِيلَ عم عَنْ فَضِيلَةِ الْعُلَمَاءِ قَالَ هُمْ سِرَاجُ أُمَّتِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَوْحَى اللهُ إِلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ عم الْعُلَمَاءُ أَهْلِي وَعِيَالِي وَسَائِرُ النَّاسِ عَبْدِي وَمَا لَهُمْ مَالِي عَلَى عِيَالِي فَلَهُ الْجَنَّةُ وَلَا أُبَالِي وَمَنْ مَالَ عَلَى عِيَالِي وَلَهُ النَّارُ وَلَا أُبَالِي وقوله عم مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ ذَرَّةٌ مِنْ بُغْضِ الْعُلَمَاءِ يَبْقَى فِي جَهَنَّمَ دَهْرًا طَوِيلًا **نقلست** که در زمانهٔ هارون الرشید ارکان دولت با و مجادله کردند که تمام ایمهٔ خزاین بر علما صرف میکنی و باین طایفه درویشان که مستقبل قبله نشسته اند و در عبادت حق تعالے مشغول اند و علاقه از خان و مان بریده اند میل کم داری او گفت که استحکام دین نبوی و قوام شریعت مصطفوی و احکام عقاید یقینی بعالمانست و عالم هرچند که بیعمل باشد جاهل کس بشفاعت وی به بهشت برند

و عابد اگرچه در متابعت عالم باشد تنها در بهشت رود و الا بدوزخ لقوله علیه السلام
شَفَاعَۃُ اَرْبَعَۃ نَفَرٍ حَقٌّ اَوَّلُھُمْ الْاَنْبِیَاءُ ثُمَّ الشُّھَدَاءُ ثُمَّ الْاَطْفَالُ لِاَبَوَیْہِ پس ارکان
دولت گفتند بیاید که امتحان کنیم یکے شخص را در میان زجاجه در آوردند و آن زجاجه بهیکل
آدمی درست اندام راست کرده بودند و در اندرون آن زجاجه جای روغن و آتش کرده
بودند چون شب شد آتش در و کردند پس تمام از سر تا پاے یک نور مینمود و آن شخص را گفتند
که در صومعه فلان عابد برو و امتحان کن چون آن شخص در صومعه در آمد تمام صومعه پُر
نور شد عابد از جای برجست و گفت مَنْ اَنْتَ آن شخص گفت اَنَا جِبْرَائِیْلُ گفت شما را
مرتبه پیغمبری شد زیرا که ریاضت بسیار بجا آوردید و مشقت تمام کشیدید الحال حکم
باریتعالی عز اسمه بر اینست که شما پیغمبر شوید و من جبرائیل ام هر معجزه که از شما خلق مے
خواهند من بر شما خواهم آمد و با تمام خواهم رسانید شما را باید که فردا دعوی پیغمبری را
بکنید و دعوت نمائید عابد گفت اگر فردا شما نیائید من چگونه الهم کرد گفت روا باشد
که جبرائیل هرگز دروغ نگفته است عابد قبول کرد و آن شخص باکرام تمام از صومعه
بیرون آمد باز پیش عالمی رفت که بغیر از فرض خدا هیچ نوافل بجا نیاورده بود و شب
بفراغت خواب میکرد چون در پیش او رفت از انگشت پایش کشید عالم به هیبت بیدار
شد و خانه را پر نور دید کلمه تمجید گفتن آغاز کرد دید که از پیش او نمیرود و گفت کیستی
آنشخص گفت منم جبرئیل که تو پیغمبر شدی و حق تعالی درود مے فرستد که شما علم
بسیار کردید الحال باید که پیغمبری قبول کنید عالم گفت که اے ملعون بعد محمد بن
عبد اللّٰہ کسی را پیغمبری نیست دست بر چوب برد و سقطش گفت و خواست که چوب
بر سرش کوبد آن شخص از پیش او گریخته در خانه خود آمد و چون روز شد بادشاه
و ارکان دولت آنشخص را در پیش خود خواندند و پرسیدند واقعه باز نمود
همه ارکان دولت و بادشاه امام یوسف را پسندیدند که عابد کافر شد
زیرا که اینقدر ندانست که بعد از محمد صلی اللہ علیہ وسلم پیغمبر دیگر نباشد و عالم
ایمان خود را بسلامت برد پس معلوم شد که استحکام شریعت محمدی بعالمان

فضائل علم چهار از چهل بچهار چیز است و چهار چیز غنیمت

50

عالم در فضیلت عالم ... عالم جاهل ...

است کہ نگہبانان دین اند نہ بہا ہدان و نما ہدان اے برادر احتراز کن از عابد عامی
و جاہل و از عالم ناپرہیزگار و غافل **آوردہ اند** کہ سہ صد و شصت مردان
امام حسن بصری قدس اللہ روحہ در ظاہر و باطن مانند او شدہ بودند اگر در آتش
مے نشستند چنانکہ در آئینہ آتش مے نمود در ایشان چنانکہ **آوردہ اند** کہ یکے
از ایشان واصل نام بن حارث روزے چند بخدمت امام حاضر نشد امام کسے فرستاد
تا او را دعوت کند چون آنکس رفت سلام وا جواب نگفت فرستادہ گفت ترا امام رح
میخواند گفت بخدمت امام ہر دمک چشم مے رفتم اما بطفیل امام بخدائے رسیدم
والحال برفتن پیش امام خود خدائے رخصتم نمیدہد چون آنکس پیش امام رفت و
واقعہ باز نمود امام وے را باز فرستاد و گفت بگو کہ امام خود خواہد آمد والا بیا آن
شخص رفت و گفت کہ امام اینچنین گفتہ است گفت از آمدن او فدا باشم اما برفتن من
رخصت خدائی نیست چند کرت آنکس درمیان گشت آن مرید اجابت نمود عاقبت امام خود
پیش او آمد و از آمدن امام نیز برنخاست و جواب سلام نگفت امام گفت کہ اینطریق از
کجا بشما رسید گفت کہ ہم از طفیل شما بخدائے رسیدم امام گفت این را حجتی باید تا
واقعہ راست باشد ناگاہ تخت نورانی بالائے سر واصل آمد و استاد چنانکہ نور
او بنور آفتاب غالب شد واصل بر بالائے آن تخت سوار مے شد و باز
فرود مے آمد و آن تخت غائب شد امام گفت روز دیگر نیز باید نمود تا کارت
باتمام رسد قبول کرد روز دیگر از طرف ولایت بصرہ مردمان حاضر شدند روز
دوم چون امام رفت وے ہمچنان در خری و بے ادبی خویش بود امام گفت کرامت
دیروزینہ امروز باز پیدا باید کرد باز تخت پیدا شد و آمد امام گفت سوار شو ہرچند
کہ قصد کرد نتوانست سوار شدن امام گفت ای لعنۃ اللہ چرا ارادہ مریدین زدی آن
تخت در ہوا بماند و دود سیاہ و پراگندہ شد واصل خجل و شرمندہ شد و در پائے امام
افتاد و تائب شد گفت یا امام اینچہ بود گفت تخت شیطان بود دی روز چون
من بطرف او نگاہ کردم زنجیرے در دست داشت دست دراز مے کرد

ف [illegible]

وسوار میشد چون من امروز نظر کردم نتوانست زنجیر را پایان کردن از ترس من چون لنت کردمش گم شد وگفته اند که بعد از وفات بغیر اذن وصل خود را پیر و پیشوائے خلق کرد و بسیار جهال را از دین حق بر باطل انداخت و معتزل کرد ازانجمله مریدان عبد الواحد بن زید و حبیب عجمی را اذن داده بود که پنج خانواده از عبد الواحد بن زید پیدا شد اول زیدیه دوم فضیلیه که بفضیل بن عیاض دارد سیوم ادهمیه چهارم ابو هبیریه پنجم چشتیه که تعلق بمشاد دارند و نه خانواده از حبیب عجمی پیدا شده اند چون عجمیه دوم داودیه سیوم کرخیه چهارم سقطیه پنجم فردوسیه که تعلق بجنید بغدادی رحمة الله دارند ششم عباسیه که تعلق بخواجه عثمان مغربی دارد هفتم سهروردیه که تعلق بشیخ ابو نجیب سهروردی دارند هشتم کبرویه که تعلق بشیخ نجم الدین کبیر دارند نهم ستاریه که تعلق به عبد الله ستاری دارند **نقلست** از امام حسن بصری ره که هرکه بغیر اذن پیر کامل ارشاد خلق کند ضال و مضل باشد و این چهارده خانواده بر حق اند و هر یکے بعض یک و بعضی تا چهار تا پنج کس را مرید میگرفتند این که هجوم و جماعتی مردمان مے روند و پیر مے گیرند و پیر میگوید که شما را چیزے بنمایم از اطوار و انوار گویا که همان پیر او همان نیست بلکه شیطانست که ایشانرا از راه حق بر باطل خواهد انداخت و در مضلت اندازد چنانکه روزی امام حسن بصری رضی الله عنه مر اصحاب خود را گفت که شما مثل اصحاب رسول خدا هستید ایشان خوشحال شدند امام گفت بریش و فش نگفتم از روی عمل که اگر شما ایشانرا دیدید بودید همه را دیوانه میدانستید بسبب آنکه از جمله تعلقات دنیاوی منقطع شده بودند اگر ایشان شما را میدیدند همه را کافر مے دانستند و نیز روزے کسی امام را پرسید که امام مسلمان کیست گفت مسلمانان در زیر خاک خفته اند و مسلمانی در کتاب است

نقلست که روزی امام بر قبر مرید خود نشسته بود و گریه مے کرد و گفت اے یاران هر کسے این گور را گور خود نماید از میان یکے گفت که آری خواهد آمد امام رضی الله تعالے گفت لا بل هرچه آمدنی است آمده پندارید مر همه چندان گریستند که آن خاک را گلابه کردند اینست طریق مریدان از ینجاست که

سید جلال جہانیان بخاری ثانی کہ پیرماست در روضۂ حضرت رسالت پناہ صلے اللہ
علیہ وسلم نشستہ بود کہ بالا کبوترے آمد از روضۂ مبارک میگشت حضرت ایشان
میگفتند اے درویش بے ادب نشین چون بنشست شیخ فرید عطار بود از گفتۂ
سادات دل تنگ شد حضرت گفت کہ یا شیخ شما علم کردہ اید یا نہ گفت من سفید
طلب دارم سید جلال بخاری رحمت اللہ علیہ گفت گاہی شیطان را دیدۂ شیخ فرید الدین
گفت یک مرتبہ دیدہ ام اگر آن باشد خواہد باشد حضرت ایشان گفت چگونہ بود شیخ عطار
گفت یکمرتبہ دیدہ ام در الہانور چہار مستورہ سیدزادہ خواہران بودند بی بی نور
و بی بی حور و بی بی تاج و بی بی شہباز دختران بی بی تاج در باب ہمہ
اولیا بودند بی بی نور در بینک ہم روزہ افطار میکردی من ہم کمر ہمت مردانہ
بستم کہ من نیز بدارم چون نظر کردم از چہار دہ روز بیشتر رفتن نتوانستم روز چہاردہم
علی الصباح رو بمشرق افتادہ بودم و چون شعلۂ آفتاب برآمد در میان او چیزے
سفید بود درآمد و در دہانم رفت تشنگی و گرسنگی از من برفت اما در دلم چندان کدورت ۵۴
و سیاہی بنشست کہ آنچہ از علم بواطن و مراتب درویشان مے دانستم از باطنم جملہ
رفت خواستم تا خود را در چاہے آویزان کنم چون آویزان کردم آواز داد کہ
کار تو برآمد برآی چون برآمدم ہیچ سیاہی از دل من نرفتہ بود باز خود را
آویزان کردم باز آواز کرد کہ برآے باز بدر آمدم باز از خاطرم سیاہی نرفتہ بود
ہمچنان مدت شش ماہ آویزان مے شدم و مرا بیرون میکشید و بعد از شش ماہ
چون آویزان شدم باز آواز کرد کہ کار تو برآمد از اینجا برآے گفتم اے ملعون
تو از من چہ میطلبی چون شناختمش بارہ دیگر آواز نکرد و آن سفید از دہانم بیرون
شد و در خاطرم صفائی پدید شد و آنچہ از بواطن من چیزی رفتہ بود باز آمد
پس سید جلال گفت کہ سفیدی در عین سیاہی ست زیرا کہ اگر شما را علم مے بود
شیطان روزۂ شما نمی شکست و در مدت شش ماہ شما را فریب نمیداد
و از روضۂ مبارک بالا نمی پریدے کہ پاے نہایت بالاے روضہ بودے

پس شیخ عطار گفت که یا سید جلال شما که علم کرده آید شیطان را هم گهی دیده اید گفت دو مرتبه یک کرت دیدن زمان دیدم زیراکه چون من درون روضه سحر در آوردم از عقب کسی فریاد کرد یا سید جلال بشما کارے دارم من بفراست علم دریافتم که درانچنین محل که من بزیارت روضه حضرت مے روم و مرا منع مے کند نباشد مگر شیطان گفتم اے لعنة الله چه کار داری و دیگر روزے دیدم که کلام الله در دست گرفته بود گاهی پیدا میشد و گاهی غائب گفتم اے لعنة الله بکلام حق چه کار داری شیطان کلام الله را در دست انداخت و رفت بعد ازان حضرت خواجه عطار در طلب علم مشغول شد ای برادر خوف این مبلغ باید کردن که مهتر داؤد علیه السلام همیشه گریه میکرد و از گریه کردن نمی آسود و چشمان مبارکش ورم گرفت مهتر جبرائیل علیه السلام آمد و گفت ای داؤد گریه برائے چیست گفت از برای آنکه اگر مارا از کار آخر بیا گاهانند مهتر جبرائیل ع گفت که خدا تعالی میفرماید که اگر چندان گریه کنی که سنگ خارا باب چشم بگدازی آگاه نکنم و محمد آخر الزمان آید که از طفیل او جمله موجودات در وجود آوردم او را نه آگاه کنم مرا با دو لام کار ست یا از جانب راست بعد از خروج ارواح آواز آید لَا یَخَافُونَ و یا از جانب چپ آواز آید لَا یَشْتَرُوْنَ و نیز مهتر یحیی علیه السلام چون بغایة جوانی رسید چندان گریه میکرد که رخساره مبارک او ریش شد و چون افتاد هر دو طرف استخوان هی نمود و مهتر ذکریا علیه السلام گفت که ای پسر من دعا کرده بودم که خداوند پسر کرده که پیغمبر مرسل باشد و پیش ازین نام بنام او کسی نهاده باشد بفرمان خدائے نام شما یحیی نهادم و شما چندان گریه مے کنید که روز روشن بر من تاریک شد حال چیست گفت ای پدر جبرائیل آمد و گفت که میان دوزخ و بهشت وادی ست که مسافت او قطع نشود مگر باب چشم مهتر ذکریا علیه السلام گریه کرد و گفت اے پسر گریه دراز شد مرا نیز گریه باید و رجا بیشتر از خوف باید لقوله تعالی سَبَقَتْ رَحْمَتِیْ عَلٰی غَضَبِیْ چنانکه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم با خداوند خود التماس کرد که یا رب العزت حساب امت من بدست من بده از پیش پیغمبران دیگر

دیگر شرمنده نشود حق تعالی گفت یا محمد حضرت ما ارحم الراحمین ست میخواهد که
پیش تو نیز شرمنده نشود **حکایت** آن جوان یاد کن وآن چنان بود که روزی
جوانے پیش شما آمد و گفت که یا رسول الله گناهی عظیم دارم و بگو که مانند ما گنهگارے
را در کدام دوزخ در اندازد و شما فرمودید که چه گناه کرده جوان گفت عاشق دختر بودم
و او پارسا بود و بهیچ نوعے بافعل ناشایسته نمیکرد و چون از دار الفنا بدار البقا رحلت
نمود بشب رفتم و او را از گور کشیدم و خواستم که با و مجامعت کنم دست راست بر اندام
نهانی خود نهاد هر چند که تکلیف کردم دور نتوانستم کرد کارد کشیدم و دستش را ببریدم
باز دست چپ بر اندام نهانی خود نهاد آن را نیز ببریدم و کار ناشایسته بدو کردم
و چون روان شدم از عقب آوازے شنیدم که ای جوان مرا درین معرکه مردگان جنب و
شرمنده کردی برو در عرصات شرمنده شوی یا رسول الله پس جزاے من چه باشد
شما فرمودید که از پیش من دور شو تا از شومیت تو بر من عذاب نازل نشود و آن جوان
از پیش شما برخواست و راه بیابان گرفت و گفت **یا صمد** احمد مرا از حضرت خویش براند
و در حضرت پاک تو آمده ام از پیش خود مرا مران بارے خبرم کن که ما را در کدام دوزخ
خواهی برد من از کرم خویش بر سر شر ندا کردم که ترا بخشیدم **و گفته اند** که درمیان
یکے از عرب پیش حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم آمد و گفت یا رسول الله شنیده
شد که حساب امت خود بدست خود التماس کردی چه جواب یافتی پیغمبر علیه السلام گفت
هر چند که خواستم بدست من نشد آن شخص شادی کرده در رقص در آمد و دست را
کوفتن گرفت حضرت رسالت پناه علیه الصلوٰة والسلام فرمود که سبب شادی چیست
گفت از آنکه او ارحم الراحمین ست و مهربان ترین ست از حضرت شما و مشفق از مادر و پدر
بر بندگان ست۔ لقوله تعالی قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا
مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ الآیة
ابوهریره بصری گفت قدس الله روحه که ما را از آن گنهگاران گردان که اضافت
ایشان بذات پاک خود کرده و یا عبادی گفته و چون ندامت استغفار ست۔

رحمت شما امروز عاصیان را در کارست پس ما را چہ غم از گناہ بسیارست +

آوردہ اند کہ وحی کرد حق تعالے بسوی پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ یا محمدؐ اگر تمامی خلق پیش بخیلترین مخلوقات باشد وخستہ خرما ازو طلبید بدہد یا نہ پیغمبر گفت یا خداوندا خستہ خرما ہیچ کاروے نباشد و بی تکلیف خواہد داد گفت منکہ ارحم الراحمین ام وکمال صفت غفاری من اگر گناہ ہر یک مقدار پری آسمان وزمین باشند چون در مغفرت درآید آسان تر باشند از بخشیدن خستہ خرما و اگر گناہ بندگان نبودی پس صفت غفاری ما مہمل بودی واینچنین بذات پاک من روا نیست ۔

یحیے ابن معاذ گفت خداوندا تو کہ بچندین عز وعظمت ما بچندین ذلت و فجوری عبادی میگوئی واضافت بذات پاک خود میکنی ازین شرف و بزرگی ما را دیگر چہ بہتر ما را ہمین اضافت پسندست وَلَا تَقْنَطُوْا ہنوز بجائے خود باشد **و در تفسیر منیر** در بیان این آیت ست یَا اَیُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِیْمِ الَّذِیْ خَلَقَكَ فَسَوّٰكَ **بزرگوارے** گفتہ ست کہ ما را خطاب شود کہ چہ چیز غرہ کردہ بود ترا **جواب** گویم کہ یا رب کرم شما وکریم آنرا گویند کہ بخشد ومنت نہ نہد و اکرم الاکرمین آنرا گویند کہ چون شخصی گنہگار را خطاب شود کہ فلان گناہ شما را بخشیدم پس مانند آن گناہ از تمام عالم بہ بخشد **اے برادر** ہر چند گنہگاری بامید کرم او امیدوار باش کہ امن و نا امیدی بغایت ہر دو کفرست و چون ایمان را دانستی کمال او را باید دانست ۔ **در ذخیرۃ الملوک آوردہ ست** کہ ایمان را چہار کمال ست ۔ اقرار و تصدیق و عمل بالارکان و متابعت رسول علیہ السلام و ہر کرا اقرار نیست او کافرست و ہر کرا اقرار ہست و تصدیق نیست او منافق ست و منافق بد تر از کافرست کما قال اللہ تعالیٰ اِنَّ الْمُنٰفِقِیْنَ فِی الدَّرْکِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ واین ہر دو طائفہ را جاوید در دوزخ باید بود برین اعتقاد باید کردن و ہر کرا اقرار و تصدیق ہست اما عمل بارکان نیست او را مومن عاصی گویند بقول ہمہ اہل سنت وجماعت کہ ایمان زیادہ وکم نشود چنانکہ قرص آفتاب ہر چند

در بیان کمال ایمان

ہر چند گرد و غبار و کسوف میشود کہ او را سیاہ کند اما قرص او را ہیچ نقصان نمیشود و ہر چند کہ روشن شود قرص او نیز زیادہ نمیشود پس ایمان بعمل زیادہ نشود و بگناہ کمی و نقصان نہ پذیرد پس عمل حسنہ با ارکان کردن از کمالات اوست نہ زیادتی و نہ نقصان و عمل نیک کمالیت ایمان ہست چنانکہ صیقل مر آئینہ را و عمل سیئہ مر کدورت ہست ایمان را نہ نقصان چنانکہ زنگ آئینہ را و ہر کرا اقرار و تصدیق و عمل بالارکان ہست و متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نیست او را مبتدع گویند و مبتدع نیز ہمیشہ در دوزخ باشد لقولہ علیہ السلام اَھْلُ الْبِدْعَۃِ کِلَابُ مِنْ اَھْلِ النَّارِ و بدعت کنندہ مانند کسی ہست کہ نان را باب تر میسازد و میخورد و میگوید کہ نانخورش را خود یافتم پس از مبتدع احمق تر نباشد کہ متابعت حضرت رسول اللہ را مانع و فعل خود ساختہ را دین دانستہ ہر کہ غیر عمل را مقصود داند بمقصود نرسد کہ پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام گفت کُلُّ بِدْعَۃٍ مُحْدَثٌ وَکُلُّ مُحْدَثٍ ضَلَالَۃٌ وَکُلُّ ضَلَالَۃٍ فِی النَّارِ و گفتہ اند المبتدع من یجعل طریقاً غیر طریق الشرع والشارع با ایشان دشمنی داشتن یکی از اصول دین است کما سنذکرہ ان شاء اللہ تعالیٰ و با ایشان دوستی ترس زوال ایمان ہست ہر کہ ایشان را در مجلس بدرست و یا بزبان غیبت کند و یا برنجاند خداوند تبارک و تعالیٰ از فزع اکبر کہ ہر کسی را در پیش است او را امان بخشد قولہ علیہ السلام مَنْ اَھَانَ اَھْلَ الْبِدْعَۃِ اٰمَنَہُ اللّٰہُ مِنْ فَزَعِ الْاَکْبَرِ و نیز کسے کہ با ایشان دوستی دارد و سخن نرم و چرب گوید و ویرا در شدت یاری دہد در تفسیر منیر سلطان ابراہیم ادہم قدس سرہ گفتہ ہست کہ نور ایمان و حلاوت شریعت از وے برگیرند ہر کہ اندوہناک شود از جدائی یار اہل بدعت گویا کہ کوشش بخرابی عالم مے کند لقولہ علیہ السلام مَنْ قَدْ ھَیَّ لِاَھْلِ الْبِدْعَۃِ سُلِبَ عَنْہُ نُوْرُ الْاِیْمَانِ وَحَلَاوَۃُ السُّنَّۃِ لِقَیْدِ وَاٰیِہٖ مَنْ تَبَسَّمَ عَلٰی وَجْہِ الْبِدْعَۃِ فَقَدْ اَعَانَ عَلٰی ھَدْمِ الْاِسْلَامِ چنانکہ در خبر ہست کہ ابتر داود علم زندہ بود شد در غاری رفت و از خلق یکسو شدہ بحق مشغول شد بحکم رب العزت جبرائیل علیہ السلام آمد گفت یا داود چرا در غار رفتی گفت از قہاری و جباری او میترسم جبرائیل علیہ السلام گفت کہ خداوند تعالیٰ بعزت و جلال خود سوگند یاد کردہ ہست کہ اگر تمام عمل اولاد آدم بجا آری فردا از عذاب نہ رہیم ملحد و ستان من دوستی و بدشمنان من دشمنی

کنی چنانچه آورده اند که مهتر عیسی علیه السلام نیز همچنان کرد و در ختم مغارے نبشت بر و نیز همین خطاب آمد و بدوستان و دوستی کردن نیز یکے از اصول دین است قوله تعالے یوم لا یغنی مولی عن مولی شیئا و لا هم ینصرون الا من رحم الله و در روز قیامت هیچ یارے که هیچ و خود رو باشد بی نیاز نزدیار برادر عذاب خلاص و شفاعت نتواند کرد مگر کسے که ایمان بخدا و رسول خدا آورده باشد و در متابعت رسول الله مستقیم شده باشد بدیگرے شفاعت کند و در **ذخیرة الملوک** مذکور است که هر مومن باید که چهل کس را از مومنان و مومنات برادر خوانده و خواهر خوانده گیرد که فردا قیامت بصفت شماری هر یکے را به بهشت چنان برد که هر یکے از ایشان پندارد که شفاعت و برکت منست و دیگرا نیز اخلاص کردم **نقلست** که مردی بود هیچ عمل نافله چنانچه طریق اولیاست نداشت که اما هر جا که نام انبیا و اولیا و صلحا و علما می شنود می نوشت تا بغایتے نوشته که یاد کرده بر پشت خود میگشتاند قضا را روزی در آب غرق شد و از دود فرها آب برد و او خود دست و پا زده بصد حیله بیرون آمد و چون بر ساحل افتاد غمگین نشست که هیچ علم نداشتم مگر اینکه از جهة دوستی دوستان خدای نامهاء ایشان جمع کرده بودم این نیز از دست رفت همچنین غم در خواب رفت دید که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بجمله انبیا و اولیا در چهارم آسمان نشسته است و خود را نیز درمیان ایشان در آورد و متملقی و پنهان نشسته بود ناگاه دید که فرشتگان آمدند و کوزه انداخته گرفتند و طبقهائے پر از الوان نعمت آوردند چون بقریب او رسیدند او را منع کردند و گفتند که شما ازین جماعت نیستید و برخیزید ناگاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را بر و نظر افتاد و گفت که او را کوزه دست شستن بدهید و همراه این جماعت بخورد زیرا که دوست دارنده این جماعت ست چون چیزی را با ایشان همراه خورد و بیدار شد تمام معانی ولایت در و جمع شده بود و نیز **نقلست** که سلطان ابراهیم بن ادهم قدس الله سره العزیز در وقتی که امیر بلخ بود خوابے دید که دو شخص پیش او آمدند در دست یکے دوات و در دست دیگرے پارچه کاغذ گفت شما یان کیانید گفتند که ما یان هر دو فرشته ایم

ف دوستی کردن با دوستان خداوند تعالی ست از اصول دین

ف یاری و شفاعت یکدیگر روز قیامت نخواهد کرد الا کسی که ایمان بخدا و رسول آورده باشد ۱۲

ف برادر و خواهر دینی گرفتن فائده بسیار از شفاعت روز قیامت ۱۲

۵۸

کہ نا چہار اولیاء الله را جمع میکنیم و باسمان می بریم گفت نام من نیز بنویسید گفتند تو از ایشان نہ گفت من اولیاء الله را دوست میدارم از وی در گذشتند و ہمدران خواب بود کہ باز ہمان فرشتگان آمدند و آن کاغذ را نمودند کہ نام وی مقدم از ہمہ اولیا بود گفتند چون از تو گذشتیم فرمان خدا تعالیٰ برین شد کہ نام او بنویسید کہ وی دوستدار دوستان من است لقولہ علیہ السلام مَنْ اَحَبَّ قَوْمًا فَهُوَ مِنْهُمْ وَجَزَاءُهُ بِجَزَائِهِمْ وَحَشْرُهُ فِي زُمْرَتِهِمْ وَاِنْ لَمْ يَعْمَلْ بِاَعْمَالِهِمْ **نقلست** کہ بزرگوارے بود گربہ داشت کہ درحرم او میبود و خاصیت آن گربہ این بود کہ ہرگاہ درخانقاہ آن بزرگوار مہمانان می آمدند گربہ نزدیک ایشان میرفت و تفحص میکرد کہ چند کسانند و درحرم مے آمد و آواز میکشید و ایشان خاصیت گربہ دانستہ بودند ہرچند کرت کہ گربہ آواز میکشید آن مقدار مہمانان را خوردنی سرانجام میکردند آوردہ اند کہ یک روز بمقدار آواز او خوردنی پختہ بودند در وقتی کہ مائدہ حاضر آوردہ دیدند کہ یک کس ازان زیادہ بود ایشان گفتند کہ مگر گربہ غلط شدہ است چون گربہ در رسید دید کہ یک مرد بیگانہ است در میان گربہ آمد و آنکس را بچنگال میزد چون تفحص کردند آنکس از مہمانان نبود **آوردہ اند** کہ روزے دیگر برائے مہمانان دیگ نشاندہ بودند و بر روی آن دیگ بہ غولہ نبود ناگاہ ماری عظیم اندران دیگ افتاد فی الحال گربہ در رسید و از ہر طرف آن دیگ می گشت و فریاد میکرد و آن دیگ را بچنگال میزد ایشان گفتند کہ امروز نمیدانیم کہ این گربہ را چہ حالست و قہر میگردند و اورا ازانجا میراندند **آوردہ اند** کہ چون خوردنی پخت و دیگ جوش میزد گربہ ناچار شدہ خود را دران دیگ انداخت چون بزودی اورا کشیدند طاقت نداشت پس چون خوردنی مردار شدہ بکشیدند و می انداختند ناگاہ دیدند کہ اندرون دیگ مارے کلان پختہ شدہ بود چون دانستند کہ کارے این بود آن بزرگوار گفت کہ خود را فداے درویشان ساخت باید کہ اورا در کفن کردہ دفن کنید **آوردہ اند** کہ چون مردمان بزیارت آن بزرگوار میروند اول زیارت گربہ میکنند بعدہ بزیارت آن بزرگوار میروند اما روایت صحیح آنست کہ گربہ مہمانان را بچشم سر تفحص

۵۹

نمیکرد بلکه از باطنت خبر داشت هنوز مهمان نرسیده بود که آن گربه آواز میکشید و شیخ
خود را خبر مے کرد پس ای عزیز معلوم باد که از سبب دوستی اولیاء الله گربه را چندان
کرامت حاصل شده بود پس هر که خدمت و متابعت و دوستی اولیا گزیند پس چه عجب
که بدرجهٔ ولایت نرسد اما کار با خلاص و متابعت کسی ست که مستقیم بشریعت بوده باشد
و او نیز تابع کسی باشد که بجا رسد نه در خدمت و متابعت هر آدم صورت و شیطان سیرت
که در متابعت او بجز ضلالت نتیجه نیابد از نیجاست که پیغمبر علیه السلام گفته است الحب لله والبغض
لله پس هر کرا اقرار و تصدیق و عمل بالارکان و متابعت رسول الله است او را اولیاء
الله گویند چنانکه بایزید بسطامی و ابوالحسن خرقانی و معروف کرخی قدس الله سرهم که
ایشان ذرهٔ قدم از شریعت تجاوز ننموده بودند و در جمع ملکی آورده است هر اولیاء الله
اگر یک سر موی از شریعت تجاوز کند و حلال داند کافر گردد و اگر حرام داند پس از مراتب حق
و ولایت دور افتاده باشد و اگر گوید که شریعت دیگر و طریقت دیگر و حقیقت دیگر و معرفت
دیگر است درین خوف کفر است زیرا که عوام الناس گمان برند که بغیر شریعت مصطفی راهی دیگر
ست که سلف نهاده اند و باین ظن در فنا وافتند اما اگر گوید که طریقت و حقیقت و معرفت
زینتها و کمال شریعت اند رواست چنانکه آورده اند که روزی حضرت بایزید بسطامی همراه
اصحاب چند بزیارت بزرگواری رفت و گفته اند که کرامت او چنان بود که هر معیوب چنانکه
کور و لنگ و غیر ذلک در نظر او آمدے تندرست شدی چون حضرت بایزید در رسید وقت ضحی بود
بیرون مسجد آمد استاد چون شیخ برآمد نظر کرد همه معیوبان صحت یافتند ناگاه شیخ روی بقبله
آورد و آب دهن انداخت حضرت بایزید از انجا برگشت و زیارتش نکرد یاران گفتند که یا شیخ از
از راه دور آمدی چرا زیارتش نکردی گفت از یک مسئله شرعیه خبر ندارد که آب دهن رو بقبله انداختن
مکروه است و آنچه از کرامات او ظاهر میشود همه مکروه و استدراج شیطانست چنانکه صدیق
اکبر ابی بکر الصدیق رض گفته اند که در حالت نزع یکے از اصحاب نزدش رسید گفت آب دهن
مبارک خود را چرا در دهان نگاه داشته اید گفت که بر طرف چپ نمیتوانم گشت که آب از دهن
اندازم و اما بطرف دست راست ازان باز که من به پیغمبر ایمان آورده ام آب از دهن نه انداخته

در بیان آنکه شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت

۶۰

ابا نمودن از تفل انداختن بطرف [illegible]

ام و در وصیت نامۂ امام اعظم رح آوردہ است کہ در ہر ولایتی کہ آثار بدعت و اہل بدعت
ظاہر شوند قوم آن ولایت را خدا تعالیٰ بدست بادشاہ ظالم اندازد و سماعست از
مرشد محقق قطب الاقطاب سید السادات **سید علی** ترمذی قدس اللہ سرہ
العزیز کہ روزی خواجہ نجم الدین کبیری قدس اللہ سرہ بغیر وجد دست مبارک خود
بالا میکرد در حالت سخن کردن آوردہ اند کہ دران سال در تمامی بخارا چندان بلاہائے
گوناگون پیدا شدند کہ خلق از مضرت ایشان اکثر ہلاک شدند و اکابر شہر پیش شیخ
رفتند تا دعا کند کہ مضرت و بلا دفع شود چون شب شد شیخ وضو جدید ساخت و بر بام
بر آمد و دعا کرد کہ خداوندا این بلا را دفع گردان ہاتفی بر سرش آواز داد کہ این بلا از شومیت
آن بود کہ دست را بغیر وجد بالا کردہ بودی گفت خداوندا بدعت من کردم گناہ خلق چیست
بلا بمن تعلق دارد فرشتگان از بامش انداختند پای مبارکش شکست در آن زمان در شہر ہیچ
در د سرے ہم نماند علی الصباح خلق را معلوم شد بعیادت او رفتند و گفتند یا شیخ ما شمارا
وسیلہ بخدا میساختیم تا بلا از ما یان دفع شود از ما دفع شد و بشما رسید سبب چیست گفت شومیت ما
بود بما رسید شما خلاص شدید پس ای برادر چون ایمان با کمال دانستی باید کہ اصول دین سہ حرف است
و مجموعہ او درین حروف ثلاثہ است تا عبارت از توحید است یعنی یکے گفتن و یکے دانستن و
اعتقاد کردن ست و نون عبارت از نبوت است کہ اول ہمہ آدم صفی اللہ و آخر او ختم
ہمہ محمد مصطفے صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم ہر کہ چنین نداند از امت محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم
نیست و عبارت از الف امامت است یعنی کار دین را از کار دنیا مقدم باید داشت
چنانکہ آوردہ اند کہ **داؤد طائی** قدس اللہ روحہ را ہشتاد درم از میراث پدر
بدست آمد ہمہ را بدست بادشاہ آن زمانہ داد گفتندش چرا تصرف فقرائے
و مساکین نکردی گفت حق بادشاہ بود زیرا کہ پدرم **قدری** بود میراث کافر
وارثان مسلمان حرام ست و تعلق بہ بیت المال دارد و ہشتاد ہزار درم در خانہ داشت
آن را تصرف فقرا کرد گفتند چرا چندین خزائن را تلف کردی گفت فانی بود باقی کردم
گفتند چرا برائے فرزندان نماندی گفت فرزندانم از دو حال خالی نباشند

اگر دوستان حق باشند حق دوستان خود را ضایع نکند واگر دشمنان حق باشند غمخواری دشمنان حق نخواهم کرد و عبارت از عین عدل است یعنی انصاف هر یکے اندر خود و خود بجا آوردن چنانکه بادشاهان را در رعیت عدل واجب است کما قال علیه السلام صَاحِبُ الوِرْدِ مَلْعُونٌ وَتَارِكُ الوِرْدِ مَلْعُونٌ چنانکه منقول است در فتاوے غرائب که بادشاهی بزرگوارے را پرسید که معنی این حدیث چه باشد گفت صاحب ورد شما یید و تارک ورد من که بر شما بغیر فریضه نافله انصاف و عدالتی خلق مقدم است که پیغمبر علیه السلام فرموده است العَدْلُ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الثَّقَلَيْنِ ایضا العَدْلُ سَاعَةً لَوْ اَزْيَ عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ و تارک ورد من که عمل را ترک داده ام گفته اند که خوف بی عدل خرابی ولایت و قاتل واگر نه خانه را چاره نیست که خراب شود **و در ذخیرة الملوک** است که وقتی بادشاه روم که نام او عیسی بود فوت شد واتفاق کردند که هارون الرشید را خلیفه باید کرد که مرد فقیه و دوستدار علماء و فقرا است چون هارون رشید خلیفه شد تمام ائمه اسلام پیش او رفتند و همه را بمفروضات خود قرار کرد مگر سفیان ثوری که پیشتر ازان ایشان را در ایام طالب علمی درویشی محبت و دوستی بسیار بود الحال از صحبت او ابا نمود و حاضر نمیشد هارون رشید نوشته فرستاد که در دوستی ما و شما چه نقصان افتاد که درین ایام حاضر نمی شوید اگر قدم شریف خود را رنجه فرمائی عنایتی کرده باشی شیخ نیز نوشته فرستاد که دران ایام که طلب علم میکردی به میراث محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم نشسته بودی کما قال علیه السلام العُلَمَاءُ وَرَثَةُ الاَنْبِيَاءِ **و در شرح** قصص آورده است کما قال علیه السلام العُلَمَاءُ مَا وَرَّثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا العِلْمَ و العمل بر میراث فرعون نشستی ما را بشما دوستی و آشنائی دیگر نشاید چون امیر این سخن شنید در وقت نیمشب آفتابه را گرم کرد و در راه گذر شیخ سفیان استاد چون شیخ از دروازه برآمد هارون رشید کوزه پیش داشت شیخ روی خود بگردانید هارون رشید بیک دست دامن او را گرفت و بدست دیگر کوزه بدست گرفته استاد شیخ گفت دست خود را از دامنم بدار که روی ترا نخواهم دید خلیفه گفت شما را باید که روے ما را نه بینید که روی ما ملوث

عالمان میراث نبردند یعنی نیافته اند نه یک دینار و نه یک درهم بلکه میراث بردند علم را ۱۲

دنیا ہاست و من دامن شما را نخواہم ماند کہ دامن شما دین ہست و دست از دین نمی کشم چون شیخ این سخن از خلیفہ بشنید روی بدو آورد و معانقہ گردید و بگفت کہ شما را بخدا سپردہ ام باز از من طمع مجالست ندارید پس امر او را عدل یکساعت بہتر است از ورد و اوراد و درویشان را باید کہ ورد و اوراد خود را در ہیچ حال ترک کنند مگر بغیر از ضرورت کہ بضرورت فرض نیز ساقط شود و اگر ورد را ترک کند بیلا گرفتار شود چنانکہ آوردہ اند کہ نماز تہجد بر **محمد مصطفی** صلی اللہ علیہ وسلم در آغاز اسلام فرض بود و بر اولیاء اللہ کہ در متابعت حضرت اند واجب است کہ بزرگوارے را گفتہ اند کہ یک شب ازو فوت شد در ان روز نشستہ بود ناگاہ اسپی ز بالائے او در گذشت و پاے او را شکست بیچارہ ہنوز بمصیبت پاے گرفتار بود و تاپ و پیچ مے کرد ناگاہ ہاتفے آواز داد کہ باز نماز تہجد را فوت خواہی کرد چندان اندوہ و غمخواری بدو رسید و تاسف خورد کہ مضرت پاے را فراموش کرد زیرا کہ ہر کہ امرے را در پیش گیرد و لافے آن زند باید کہ بجا رساند و ترک نہ دہد کہ شرمندگی دو جہانست چنانکہ نقل است کہ **حضرت** رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ من خواستم از خداے خود کہ مرا از گناہ صغیرہ و کبیرہ آگاہ کند خدایتعالی بمن نمود حتی کہ از گناہ ذرہ نیز آگاہ کرد پس گناہی بدتر از ان ندیدہ ام کہ کسی یک آیت کلام اللہ را یاد داشتہ باشد باز فراموش کند و در **شرح مشارق** آوردہ است کہ پیغمبر فرمود علیہ السلام کہ بدترین مردمان کسے ہست آنچہ بروے فرض نباشد بر خود فرض گرداند یعنی نذر کند و عہد کند و عدہ وفا نکند و تا جاے نرساند **و آوردہ اند** کہ مہتر یوسف علیہ السلام را طبیب پرسید یا رسول اللہ در ایام کہ بادشاہ مصر بودی و ترا غلام میگفتند و دوازدہ ہزار مردمان و دوازدہ ہزار زنان و دوازدہ ہزار دختران بکرہ از شوق محبت شما مردہ بودند و اکنون از جمال جہان شما باقی نماندہ است اگر گوئی ہر ضعیفی شما کہ باشد بکنیم علاج کند مہتر یوسف علیہ السلام فرمود کہ ای طبیب من محتاج علاج نہ ام و رنج من ظاہرست و رنج من آنست کہ مدت سی سال است کہ من بادشاہ مصر شدہ ام و چند

قصہ طبیب حاذق کہ بہ یوسف علیہ السلام برای معالجہ التجا نمودہ

خزائن و اموال و خراجات بیت المال که دارم همه صرف فقرا میکنم و در روزه روزه
میدارم و چون وقت افطار شود نان از مزدوری زنبیل بافی که بدست آورده باشم
میخواهم که بخورم در خاطرم مے آید که مبادا در ولایت من فقیرے گرسنه خفته باشد و
من از احوال و خبر نباشم فردای قیامت ماخوذ شوم پس بموافقت او من نیز گرسنه
خواهم خفت پس درین سال من بنان جوی یک وقت خود را سیر نکرده ام این ضعیفی
ازان سبب ست ای برادر ورد نفل است و عدل بر سلاطین فرض است پس ترک
نفل از برای فرض اهم مهمات است ازینجهت که حج مکة الله اگرچه فرض است اما
از بادشاه و امراء و سلاطین بسبب عدل و انصاف خلق ساقط گردانیده
است زیراکه درین امر حق الناس از حق الله اسبق است زیراکه الله ارحم الرحمین
است اگر خواهد به بخشد و اگر خواهد عقوبت کند و آدمی هرگز حق خود را نه گذارد
نقلست که سنجر ماضی بادشاهے بود از هر جاے قلعه رسنهاے بیرون ۶۴
قلعه بزمین بسته بود و سرهاے آن رسنها را درون کشیده بسته بود و بیک
جا کرده بسته بود از هر طرف که فریاد خواه مے آمد آن رسنها را میجنبانید بادشاه
او را در مے آورد و کارش بانصاف میرسانید **آورده اند** که روزے مرکبے
از سوداگران آمد و بدان رسن پشت خود را خارید فرمود که مگر فریاد خواه باشد بیارند
چون حاجبان رسیدند دیدند که خر بود و پیش کرده بنزدش آوردند و گفتند که بغیر
این خر دیگر نبود چون دیدند که پشت آنخر افگار و زخمی بود فرمود تا پشت او ببستند
و بمالیدند زیراکه این خر فریادی پشت خود بود که پشت او را کسی نمی شست و در
مناقب آورده است که کیسری داشت از طلا و هر روز در هر یک جانب
یک یک را می انداخت و حکم کرده بود تا هر که بگیرد از و باشد ناگاه روزے
این کیسری بر شکم پسرک رسید و آن پسرک بمرد مادر و پدرش گرفتند و در پیش
او آوردند گفت مرا نیز قصاص کنید همه مردم ازین ابا نمودند که کشتن بادشاه
از جهت یک پسرک در شرع روا نیست بعد ازان زر و خزائن بسیار بر مادر و پدرش

دربیان فضیلت عدل که از جهت عدل پادشاه سلاطین حج ساقط است

داد و راضی گردانید و بعد از آن ترک آن اندوختن گرفت و بطریق دیگر مال را
بفقرا صرف میکرد **بدان** اے برادر چون عدل را دانستی و بجا آوردی
احسان را نیز بدان و بجا آر که احسان از قبیلهٔ عدل است و احسان شفقت کردن
ست بر خلق خدائے تعالے و خدای را چنان پرستی گویا که او را مے بینی و چون او را
دیدی خود را در میان آوردن و شمردن نشاید **چنانکه** ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ را
در وقت سجده بر پیشانی گردمی بگزید و تا تمام کردن آن نماز کژدم در پیشانی امیر المؤمنین
آویخته بود و دور نمی کرد و بعد از سلام دور کردش چون خبر برسول علیه السلام رسید
گفت ای صدیق من فرموده بودم که اُقتُلُوا الاَسوَدَینِ وَلَوكُنتُم فِے الصَّلٰوةِ و شما
چرا کژدم را در پیشانی آویخته بودید گفت حضرت شما این را فرموده بودید که خدا را
چنان پرستید گویا که می بینید او را پس در مشاهدهٔ حق دست جنبانیدن بے ادبی دیدم
و نیز این فقیر را حالتے پیش آمده بود چنانکه در نیمشب در مسجد رفتم و تحریمهٔ
دوگانه بستم و آن شب از جهت بسیاری ابر بغایتی تاریک بود و ناگاه برق
جنبیدن گرفت بچشم سر دیدم که درمیان من و سجده گاه من ماری دراز کشیده
افتاده است و چون نظر در عین الیقین کردم دست داده بودم خود را ندیدم و متابعت
صدیق کردم و چون سجده کردم او را خبر نشد و بار دیگر نیز سجده کردم بفرمان
خدای او بجانب من نرسید که خبر یابد و چون از نماز فارغ شدم او را بحکم
حدیث اُقتُلُوا المُؤذِیَاتِ قَبلَ الاِیذَاءِ فرمودم تا کشتندش و اگر در
هنگام پرستیدن او را نمی بینی او بے شک و شبه ترا مے بیند **از ینجاے
ست** که سهیل بن عبد اللہ چهل سال خواب نکرده بود کسے گفت که چرا
پاے را دراز نمی کنی گفت شما در نظر بادشاه مجازی پاے را دراز نمی کنید من
در نظر بادشاه عالمین که جباری و قهاری صفت اوست چگونه پای دراز خواهم کرد
و نیز خواجه ضیاء الدین نقشبند همیشه خواب نمیکرد و اگر خواب کردے پیشانی خود را بر زانوے خود
مے نهادے و گفتی که زانو را خدائے تعالے برائے پیشانی آفریده است

65

گفتند پاے را چرا دراز نمیکنی گفت ہرچہ یافتہ ام از زانو یافتہ ام اما بکلات مدت پاے را دراز کردہ بودم پایم بر در دوزخ رسید و بشر حافی و پاے برہنہ میگشت گفتند چرا پای پوش را نہ پوشی گفت خداوند تبارک و تعالی زمین را بساط خود خواندہ است شاہان بر بساط پادشاہان مجازی نعلین در پاے کردہ رفتن نمیتوانند پس من بر بساط رب العزت چگونہ نعلین را در پاے گیرم و چون بشر حافی باین مراتب رسید حق تعالے چندان نیکنامی و نیک آوازی او در مخلوقات پراگندہ کرد حتی کہ چہارپایان مدت عمر او در حصار روم سرگین نمیکردندے روزی دوکاندارے اندرون حصار سرگین دید فریاد کردن گرفت کہ مگر بشر حافی در عالم نماند کہ سرگین اندرون حصار پیدا شد چون تحقیق کردند برحمت حق تعالے از دار الفنا بدار البقا رحلت کردہ بود **آوردہ اند** کہ پادشاہی بود روزی در باغ درآمد زن با عبا زرا یافت کہ بغایت صاحب جمال بود چون جمالش دید دلش از دست رفت دست بدامنش زد کہ ترا من نخواہم گذاشت و آن زن فقیرہ و پارسا بود گفت تحمل کن تا دروازہ باغ بپوشم چون دروازہ را پوشید در پیش او آمد و گفت کہ دروازہ ہا را پوشیدم اما یک دروازہ ہست کہ ہیچ وجہ پوشیدہ نمیشود گفت آن کدام ست عاجزہ گفت ای میر خداے را ہنوز نشناختہ کہ بصفت بینائی ہیچ ذرہ در ممکنات نیست کہ در نظر حق تعالی درون و بیرون طول و عرض آن بقدر سپند دانہ چیزے نیست کہ برو پوشیدہ باشد امیر چون این سخن شنید گفت ای معصومہ تو خواہر منی و من برادر تو و من توبہ کردم و بازگشتم بآن خداے کہ دانا و بینا ست **نقلست** کہ عتبہ غلام قدس سرہ یکے از مریدان ذوالنون مصری بود و در ہفتم روز افطار میکرد و درین ہفتہ بیک وضو میبود گفتند چرا چیزے نمیخوری گفت شرم میدارم از دانا و بینا کہ در پیش او بول و غایط کردن بسے بی ادبی ست **آوردہ اند** کہ روزے در بازارے میگذشت و دکانداری با عتبہ گفت کہ یا عتبہ گوشت فربہ ست و لایق شماست گفت کہ این گوشت لایق کسے ست کہ درم دارد و من درم ندارم دکاندار گفت بشما چند روز نسیہ خواہم کرد گفت من نسیہ بنفس خود بکنم ہرگاہ کہ درم یافتم نفس خود را گوشت خواہم داد دکاندار گفت

٦٦

ازین است کہ در وجودت گوشت نماندہ است وے گفت برائے کرمان گوشت پوست ہم نبودے خوب بودے اما استخوان درو نگاہ داشتہ اند و در زمستان سرد دریک پیراہن بودے گاہ گاہ روئے در رنگ او تغیر مے شد و تمامی وجودش عرق مے گرفت گفتند چرا گفت در اوان خوردی گناہی کردہ ام اگرچہ تائب شدم آں چون یاد مے آید از ترس خدای بدینحالت میرسم آوردہ اند کہ روزے پیراہن نو پوشیدہ بود و آستین دراز کرد بعیاری حیرفت ذوالنون مصری را مع سہیل عبداللہ باو ملاقات شد سہیل گفت ای غلام بچہ بکر شد میروی گفت چون ما غلام خدا مے گویند چرا بعیاری نروم بحر دگفتن شوق درو پیدا شد رقص زدہ بر زمین افتاد چون بنزدیکش رفتند دیدند کہ جان بحق تسلیم کردہ بود بعد از دفن اورا بخواب دیدند کہ یک جانب وی او سیاہ شدہ بود گفتندش چرا گفت سببیست روزے از مجلس امام حسن بصری رح بخانہ مے رفتم کودکے امرد در پیش من آمد و بگوشہ چشم درو نگاہ کردم از تائب شدم چون بر پل صراط با اولیا پر آن مے رفتم از دوزخ ماری آمد و آن جانب کہ برای دیدن امرد کژ شدہ بود در رویم گزید و گفت اگر تمام دیدہ بودی حال خود امید بدان ای برادر احسان شفقت بر خلق خدای کردنست آوردہ اند کہ روزے بادشاہ یکے را بکشتن امر کرد و آنکس بادشاہ را دشنام داد بادشاہ گفت چہ میگوید وزیر نیک محضر گفت کہ میگوید. وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. بادشاہ از سر خون او صگذشت روزے پیش مرتضی علی رض سخن مہمان مے رفت کہ کیا نند از افواہ مبارک او برآمد کہ محسن آنکس است کہ بروی مہمان تبسم کند و بآمدن مہمان مرحبا گوید آوردہ اند کہ در سراہی فقیرے استادہ بود گفت یا مرتضی گرسنہ ام یک وقتی نان مے باید بغلام خود گفت این فقیر را نان بدہ غلام گفت نان در بار است گفت بار را نیز بدہ گفت بار بر شتر است گفت اشتر ہم بدہ گفت اشتر در قطار است جدا نیشود گفت تمامی قطار را باو بدہ غلام گفت من میترسم کہ مرا نیز باو خواہی بخشید کہ از خدمت تو محروم خواہم ماند آوردہ اند

97

که روزی عمر بن عبد العزیز بکشتن یکے جانی امر کرد و آنکس در وقت کشتن بادشاه را دشنام کرد امیر از سر خون او درگذشت گفتندش که اینطور این قصاص را چگونه بخشیدی گفت چون مرا دشنام کرد و مرا بدشنام خود خشم شد از جهت دشنام ترسیدم مبادا که از جهت دشنام خود کشته باشم یا از جهت جنایت حال آنکه از جهت دشنام کشتن نیامده است نباشد که فردا ماخوذ باشم بخشیدمش و عبارات انسا امر معروف و از آن نهی منکر بدانکه امر معروف و نهی منکر فرضست هرکس را اندر خورد خود و حاکمان را بردست ست چنانکه سیاست و حدود و قصاص و غیر ذلک که بعضی را بزخم دره و چوب و غیره امر معروف کنند و بعضی را بزخم تیر و شمشیر از نهی باز دارند حتی که اگر عقله را مردم از یک قبیله ترک دهند و یا تراویح را و یا اذان را ترک کنند بر حاکم فرض ست و لازم ست که انموضع را تاراج سازد و قاضی و مفتی را امر معروف و نهی منکر بدره ست و علما را بگفتار آورده اند که در روز قیامت بعضی علما را بیارند و لجام آتشین در دهن ایشان باشد و منادی بر سر ایشان ندا دهد که این آن عالمانند که امر معروف و نهی منکر از خلق دریغ داشته اند و عمل بحدیث نبوی نکرده اند چنانکه در عین العلم آورده ست قال علیه السلام مَنْ کَتَمَ عِلْمًا اُلْجِمَ بِلِجَامِ النَّارِ اِلَّا عَنْ غَیْرِ اَهْلِہٖ چنانکه اذان گفتن یکے از جملہ امر معروفست چنانکه در وقت رسول صلعم چون غافلان بسیار نبودند اذان نیز اندک بود که اصحاب پیش از اذان جمع میشدند و در وقت تابعین اہل حی علی الصلوٰة و حی علی الفلاح داخل اذان کردند از برائے خواندن خلق برائے نماز و در وقت تبع تابعین اہل کوفہ الصلوٰة خیر من النوم در اذان بامداد افزودند برائے تنبیہ غافلان و در زمان متاخرین فتوی دادند که موذنان کوچہ بکوچہ بگردند که ای مسلمانان وای امیران وای غافلان بشتابید بسوی نماز که فلاح شماست که بغیر از نماز در روز قیامت نجات نیابید از جهت اینکه خلق از طاعت حق روگردان و کاہل و کاسل و بے پرواه گشته اند مگر آنانکه دلہا ایشان خدا ترسانیده کما قال الله تعالیٰ وَاِذَا ذُکِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ۔ و آن نادر اند پس مر علما را لازم ست که در همه احوال امر معروف

را و نهی منکر را از دست ندهند چنانکه **در خبر ست** که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود که اگر کسے پیش امیر جابر امر معروف نکند ماخوذ نباشد واگر بکند وکشته شود ثواب هفتاد شهیدان یابد واگر از کشتن نجات یافت گناهے را بعد ازان در نامهٔ اعمال او ننویسند **و این فقیر** نیز یک چند روز در پیش امیر جابر نظر بند بود وآن ظالم همیشه بخون ریختن مردم مشغول بود و هر روز هفت یا بیشتر را مے کشت بناحق **روزے** در پیش او دانشمندان نشسته بودند وتفسیر حسینی میخواندند چون درین سخن رسیدند که روزے حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وآله وسلم سوار استاده بود با جمع اصحاب ناگاه مرکب بول کرد عبدالله بن عبید که منافق بود پیش حضرت استاده بود چون بول دید بینی خود را گرفت وخود را پس کرد از جهت مرکوب النبی صلعم حضرت رسالت پناه فرمودند هٰذَا طَیِّبٌ مِنْ مِسْکٍ عبدالله بن عباس چوب خرما بر سرش زد ...... وسر او بشکست وجنگ بسیار درمیان اصحاب ومنافقان افتاد وفیما بین بسیار سرها شکستند چون امیر جابر این سخن بشنید خاک در دهن آن سگ باد گفت که پیغمبر بد گفته ست و عبدالله هم بد کرده ست که سرش را شکست وآن استادش از ترس و هیبت او چیزے نگفت واین فقیر چنانکه رسم نظر بندان ست دور نشسته بودم وچون این سخن شنیدم آتش غیرت در دلم چنان شعله زد که از جان خود درگذشتم وگفتم هر که قول پیغمبر را زشت پندارد و زشت گوید کافر گردد وگفت که از جهت این گفتم که مسک حلال ست وبول مردار پس بول را چون بهتر از مسک فرمود فقیر گفت که حضرت درینجا تخصیم کرده ست که بحدے پلیدی کافران بود که بول اگر بر زمین رسد بعد از سه روز پاک مے شود و کافر همیشه پلید ست **و در نظام المومنین** آورده است که دست کافر نتوان گرفت بمصافحت زیرا نچه پلید ست و اگر بگیرد باید که بشوید کما قال الله تعالیٰ اِنَّمَا الْمُشْرِکُوْنَ نَجَسٌ پس چون دست مومن وکافر هردو خشک باشند و هردو

بهم متلاحق شوند پلید شوند و دیگر مومن گشتن واجب میشوند پس بطریق اولے
پلید شود و عبد الله که سر او شکست امر معروف بجا آرد بعد ازان ظالم بغایتی خوشحال
شد و قول بنده را پسندید و اگر این شخص خود فاسق و فاجر باشد پس لازم ست که امر
معروف و نهی منکر کند و فتوے برین عمل ست زیراکه در حق خود اگر بد کند باید که برادر
مومن را نصیحت کند و او را از راه بد دور دارد و این بمانند کسے ست که در چاه
افتاده باشد پس او را شاید که فریاد کند دیگرے را که شما برین راه نیائید و اگر
فریاد نکند دیگران نیز دران چاه افتند و وبال آن متعاقبان که بعد از و در چاه افتند
بر ذمه او شود چنانکه **آورده اند** که سه برادران بودند هر سه شب کور چون شب شدے
هر سه بجائے میرفتند آنکه اول میرفت در چاه افتاد و فریاد نکرد و آنکه عقب وے آمد نیز
در چاه افتاد و فریاد نکرد ثالث نیز دران چاه افتاد پس بر ذمه وے اول زحمت آن
ثالث شریک شدند و **منقولست** که در عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم جوانے بود فاسق
و فاجر شنید که اصحاب رسول الله بر کافران ظفر یافتند و قتل کردند و اسیران کفار ۷۰
و غنایم بسیار آوردند دل وے شاد شد بحضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم ندا آمد
که فلان جوان فاجر را خداے بسبب نیت نیک بمسلمانان داشت بیامرزید **آے پسر**
بدانکه امر معروف را درجه اول آن ست که قول او را قبول کند و از گناه باز گردد پس امر
معروف کردن واجب ست و نشاید ترک کردن و اگر میداند که قول او را نشنود خواهد
و دشنام داد پس ترک افضل ست و نیز اگر او را بزند بسبب امر معروف و او بران
صبر نتواند کرد و کار میان ایشان بعداوت رسد پس ترک افضل ست و اگر او را بزند
و صبر میتواند کرد و شکایت هم در پیش کسے نکند باک نیست که او را باز دارد از نهی منکر
کردن باز دارد که آنکار انبیاء ست چنانکه جرجیس پیغمبر علیه السلام که در طرف هند
ده بار میرفت و دعوت میکرد هندوان را بر سعیدن خداے دعوت وے خوش
نمی آمد هفت بار کشتندش باز زنده میشد بامر خداے تعالے چنانکه در پیش شیر انداختند
و بشمشیر زدند و در آب غرق کردند او باز زنده میشد آخر الامر او را باتش سوختند

شہادت یافت و ایشان ایمان بیاوردند باز آن آتش بر ایشان نازل شد ہمہ ہلاک
شدند و اگر میداند کہ قول او قبول نمیکنند و از خدا میترسد مخیرست میان ایشان ترک
کردن و امر کردن والا امر فضل ست و ابو سعید خدری روایت کردہ است از رسول
علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آنحضرت گفت چون یکے را گنہگار بینی پس ورا بضرب
چوب وغیرہ باز دارو و اگر نتوانی بزبان پس اگر بزبان ہم نتوانی بارے بدل عداوت
او نگاہ دار کہ این خاصیت ضعیفان اہل ایمانست و آوردہ اند کہ امر معروف
بدست امراست و بزبان مر علما را و بدل مر عامۂ مومنان را کہ گفتہ اند کہ اگر کسی بمسجد
برائی ادا فریضہ نمی آید و یا در حرب کافران و مبتدعان در لشکر مسلمانان شکست
اختیار کنند و یا برائے کافران چیزے کہ نفع مسلمانان ست نزود باید کہ اورا تعزیر
باخذ المال کنند و بحکم روایت اخذ آن حلال باشد و اگر میدانی کہ اہل بدعت و ضلالت
ست کہ امر معروف و نہی منکر را و مسئلہ شرعیہ را طعن مے کنند و محبت در پیش
نمی آرند و علم و علما را دشمن مے دارند و بگفتہ عالمان عمل نمی کنند و آتش امر معروف
در ہیزم تر بدعت شان اثر نمی کند پس ازان ترک اولی ست و اگر قوت داشتہ باشی پس پیغمبر
گفتہ است مَنْ بَدَّلَ دِيْنَهٗ فَاقْتُلُوْهُ میتوان کشت و اگر قوت قتل و تعزیر ندارے
اگر میدانی کہ بملائمت و خوبی باز گردد پس لاچارست بدو ملائمت کردن چنانکہ حضرت
رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را گفتہ اند کہ روزے جوانے کافرے پیش او آمد
حضرت چادر خود را در زیر او انداخت و گفت بنشین جوان چادر را بر داشت و بر دو یک
چشم نہاد و گفت کہ ایمان آوردم و بگرویدم بآن خدائے تو کہ ترا بہ پیغمبری بر خلق فرستادہ است
زیرا کہ شما دوست خدا باشید و با دشمنان خدای چندین ملایمت کنید کہ ایشان شرمندہ
شوند و اگر بہیچ نوع باز نگردد بگذارش کہ تا در خری خود باشد چنانکہ گفتہ اند
رباعی آنکہ محرم نیست بر وے باش کو + مدعی نے بال و بے پر باش کو + تو
بنادان پند دانائی مدہ + تا قیامت ہمچنان خراباش کو + کما قال علیہ السلام لا تطرحوا
الدر فی افواہ الکلاب و در وقتے کہ این فقیر در قدمبوسی شیخ المشائخ سید

السادات والاولیا محقق قطب زمان کہف امان سید علی ترمذی قدس الله روحہ بودم روزی قضارا در خانۂ شخصی مہمان شدیم چون تفحص کردم از راہ راست مصطفوی بیرون آمدہ بود و مریدان خود را ہم بیدین ساختہ بہ بند خوارگی و بوزہ خوارگی وغیر ذلک مبتلا کردہ بود ومیگفتند بر شمایان حلال ست و پدری داشتہ بود کہ او را امیر نامید ند گہے دعوی کردے کہ من مرتضی علی ام و گہے گفتی کہ من خود محمد ام و گہی گفتے کہ من خود خدایم وآن مرتد زندیق بدوزخ رحلت کردہ بود و پسر خود را وصیت کردہ بود کہ بعد چند سال شما را شاید کہ در دہلی بیائی و من پسر دوازدہ سالہ بادشاہ دہلوی باشم و من شما را خواہم شناخت و این قصہ را آن سگ پیش حضرت ایشان تقریر کرد و گفت کہ دو اسپ را گرفتہ برویم چون حضرت این سخن را شنید تاکید بسیار کرد کہ شما زنہار صد زنہار بروید و مانع نشوید و این حضرت چند کرت تکرار کرد کہ البتہ البتہ مانع نشوید چون از خانۂ او بیرون رفتم فقیر گفت کہ یا بادشاہم حکمت تاکید شما چیست گفت کہ دانستم کہ نقش از سنگ بالماس برود و بدعت و رفض و تناسخیت از دل مبتدع و رافضی و متناسخ نرود پس تاکید بر فتنش ازان بسیار کردم کہ برود و پدر را بنا بدروی سیاہ و شرمندہ وخجل شدہ برگشتہ بیاید و عقیدۂ فاسد او ہنوز فاسد تر و تباہ تر شود و از پدر خود بے اعتقاد گردد ہر کس را باید کہ در ہنگام امر معروف ونہی منکر توکل بخداے کند و از خدا تعالیٰ بترسد و از دیگرے نہ چنانکہ آوردہ اند کہ روزے اولیاء اللہ در کوچہ مے گذشت و از پیش او مشکہائے پر از شراب بادشاہ مے آمد درویش چون نامشروع دید دست دراز کرد ہمہ در زمین ریخت گرفتندش و در پیش بادشاہ بروندش پس بادشاہ از روئے غضب گفت کہ شما را چہ کس محتسب کردہ بود کہ اجتناب نا موجہ کردید درویش گفت بادشاہ اسلام را نباید کہ از جہت شیئے خبیث بلکہ اُمُّ الخبائث دل درویش را

۷۲

برنجانند واگر حساب گوی فقیر احتساب یافتہ است بادشاہ گفت از کہ یافتہ گفت از کسے کہ ترا بادشاہ کردہ است او مرا محتسب کردہ است بادشہ از جرم او درگذشت واہل کرو واگر در آمدن امر معروف ونہی منکر کردن خوف سر ومال او باشد باید کہ لاف حق بینی زند باز نگردد چنانکہ **آوردہ اند** کہ اولیاء اللہ را گذر بر کافران افتاد دیدکہ ہمہ ایشان پیش یک سنگ گرد فراہم آمدند واورا بخدائی پرستیدند وآن را بت دیوی نامیدند گفت ای بدبختان شمارا چہ حالت ست کہ خدای بے مثل وبے نظیر را ماندہ وسنگ را بخدائی مے گیرید واین بیدست وبیزبان را معبود مے پندارید کہ اگر شما رخصت دہید من این را بکشم واو دست من نگیرد گفتندش شمارا رخصت دادیم اگر شکستید فبہا والا نہ شمارا بکشیم درویش تبر را گرفت ودر پیش آن بت شد چون تبر بدست بالا کرد دست او خشک شد دانست کہ از سنگ چہ مے آید این نصیب من بود بدست چپ برداشت آن نیز خشک شد گفت ہم نصیب من بود اما باید کہ بیک لگت بزنم چون لگت بزد ہمچنان خشک شد بپاے چپ زد آن نیز خشک شد دانست کہ خداے مرا میخواہد کہ مرا از دار فنا بدار بقا برد بسبب این برد اما مرا باید کہ سر خود را بر ہمین بت زنم یا سرم شکند یا بمیرم ویا بت شکند درویش چون اشارت کرد بت پارچہ پارچہ شد وبر زمین افتاد وہمہ اعضا را او صحیح شدند ہاتفے آواز داد کہ من صدق ویقین شمارا امتحان کردم کہ در یگانگی من چگونہ صدق دارید والا نہ سنگ را باول کرت پارہ پارہ میکردمی در **معراج نامہ** حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم خواندہ ام کہ حضرت در شب معراج چون بکوہ طور رسید بوے مشک از جانب مے رسید گفت یا جبرئیل این بوی مشک از کجا مے آید گفت این بوے مشک از غلامان فرعون می آید وآنچنان بود کہ زن فرعون را دایہ بود مسلمان روزے سر آن زن را شانہ میکرد وشانہ از دستش افتاد گفت لعنت بر فرعون وبر کسی کہ اورا خدا گوید زنش گفت مگر غیر فرعون خداے دو آسمان دانستہ کنیزک گفت خدای من از شش جہت منزہ ومبراست اٰمنّا اٰمنت ربّنا وربك وربّ فرعون ربّ السمٰوات وربّ الارض وربّ العالمین گفت ازین سخن باز گردی الا فرعون را گویم تا ترا چنان عذاب کند کہ کسی را نہ کردہ باشد کنیزک گفت اعوذ باللہ از خداے

۷۳

منست که مانند عذاب او عذاب دیگر کسے نباشد و فرعون را چهار علت بود یکے آنکه در سر او
مانند گاو شاخے ست دویم آن که در عقب او ذنب مانند ذنب سگ ست سیوم بوجود نامرد ست
چهارم عذر زنان وی را همیشه جاری ست و بقدر یک نیم گز پس این کس با ینطور
چگونه خدا باشد که اینچنین خلائی را نشاید زن فرعون دوان شده پیش فرعون رفت
و در سجده افتاد و گفت یا الٰهی کنیزک شما غیر شما خداے دیگر را مے داند و بخداے
آسمان ایمان آورده ست فرعون فرمود آتش بیارید و روغن تلخ در دیگ میں کرد
وآن عاجزه را در دیگ بنشاند وآتش در تحت او افروخت تا بغایتی که سخت جوشیدن
گرفت آن کنیزک لائق بهشت بود آورده اند که فرعون ملعون فرمود که تو گمان بردۂ
که غیر من خدای دیگر هست گفت آری رَبُّنَا وَرَبُّكَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ آن
لعین گفت از نیجم باز گردید والا نه چنان عذابت کنم که پیش ازین هیچ کسے را نکرده باشم
کنیزک گفت تو خود عاجزی و بر زایل کردن علت خود قدرت نداری وآن خدائیست که
مانند عذاب او عذاب کسی نباشد فرعون شوهر او را طلب کرد و با تمامی عیال حاضر کردند
گفت که زن شما چه میگوید که بغیر من خداے دیگر دانست شوهر آن زن گفت که راست
گفته است که خداے او و خداے تو و خدائے من آفرینندۂ زمین وآسمانست فرعون
گفت باز گردید والا نه چنان عذابت کنم که کسے را نکرده باشم گفت از عذاب خدا باید
ترسید که مانند عذاب او هیچ عذاب سخت نباشد چون چنین گفت طفل شیرخواره در
کنارش بود آن را از پایش گرفت و در دیگ انداخت آن طفل اندرون دیگ بزبان
فصیح آواز داد که یَا اَبَاه یَا اَبَاه اِسْتَعْجِلُوْا اَنْتُمْ عَلَى الْحَقِّ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَى الْبَاطِلِ و
تمام خانه اش دران دیگ انداخت وآن دیگ درین جاے غائب شد وآنجا روضۂ
از ریاض جنت گشته است و حلهاے بهشت پوشیده اند و خوانهاے بهشت در پیش
ایشان نهاده واین بوے از ایشان مے آید پیغمبر گفت عم الحمد لله که اقرار کننده بوحدانیت
الله تعالےٰ و برسالت رسول الله را اینچنین مراتب خواهد شد و شاید که در امر و نهی
گفتن نیت خالصة لله و استقامت شریعت مصطفےٰ کند و چنانکه غرضش وضته

۷۴

خوانی و خلق را گفتن و خود غافل بودن و محتاجی چیز از کس باشد لقوله تعالیٰ جل جلاله
اَتَأْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ چنانکه آورده اند که دریک ولایتی درخت
بود که جمیع اہل آن ولایت بدان درخت معتقد بودند و اقتدا مے آوردند و زیارتش
مے کردند و درمیان عالمی بود که بگفته او ایشان عمل نمیکرد چون شب در آمد آن عالم تبر
را برگرفت و راہی شد که آن درخت را از بیخ برکنم قضا را شیطان در اثنائے راه با و
ملاقی شد و گفت کجا میروی عالم گفت برای قطع آن درخت میروم شیطان گفت من
شما را نخواہم ماند ہر دو در خود در آویختند و میان خود دستگیر آمدند عالم بر شیطان
نصرت یافت و زور شد و شیطان را برداشته بر زمین مثل پشتاره زد و زیر گرفت
بعد از ان شیطان مکار بملایمت پیش آمد و گفت ہر روز در وقت بامداد زیر مصلیٰ خود
ببین که یک دینار از زر سرخ انداخته باشم و این درخت بر من بمان که بقطع کردن
او چه خواہی کرد آن عالم برگشت دو سه روز ہمچنان یافت بعد از چند روز
دینار را نیافت باز آن عالم تبر در دست کرده روان شد شیطان در اثنائے راه
باوے ملاقی شد و گفت کجا خواہی رفت گفت برائے بریدن درخت شیطان گفت شما را
نخواہم ماند باز ہر دو بایکدیگر افتادند شیطان عالم را بر زمین زد عالم گفت شیطان
را که اینچه کاریست شیطان گفت اے عالم بعقل اول برائے رضا خدا آمدی والحال
از جهت دنیا پس ظفر نیافتی ۔ **و آورده اند** که پیره زنے در پیش امام یوسف
رحمة الله علیه آمد و پسرک بیمار را آورد و گفت که این پسرک گره بسیار مے خورد
که گره اثر خاک دارد امام یوسف رحمه الله گفت بعد از ہفت روز بیار تا دعا کنم
چون بعد از ہفت روز باز آورد امام دعا کرد و رنجش زایل شد و دلش از گره خوردن
باز ماند گفتند که یا امام اول چرا دعا نکردی گفت ما نیز گره خورده بودم و گره چربی
دارد و ہر چیز که چربی دارد تا ہفت روز اثر آن میماند بعد از ہفت روز اثر آن برود اگر
آن وقت دعا میکردم قبول نمیشد اکنون چون اثر گره نماند دعا مستجاب شد پس امر و نہی بر این جمله
است تا ہر که امر بجا آورد و از نواہی اجتناب نمود امر و نہی او

پشتواره

۷۵

او دیگران را بهزار مرتبه باشد ازان کسے کہ میگوید و خود نکند و از عالمی کہ عمل امر و نہی قبول باید کرد و صحبتِ با یشان نباید کرد کہ فائدہ نیابد و مبادا کہ بدان مبتلا شود در **شرح مشارق** آوردہ است کہ بہ سبب یک سخن راست گفتن بہ بہشت رود اگرچہ یک کلمہ است واز سبب یک سخن دروغ بہ دوزخ رود اگرچہ یک کلمہ است پس در سخن گفتن نیز امر و نہی آمدہ است کہ غیبت گوے را منع کند کہ بزہ کاری از غیبت گویندہ بشنوندہ بسیار ست کہ بہ غیبتِ او میگوید و ہزل گوے را نیز منع کند کہ **گفتہ اند** کہ اگر کسے سخن بیراہ گوید کہ دران کفر باشد و عامہ خلق بخندند و گویندہ و شنوندہ ہمہ کافر شوند در **تعریف اللغات** آوردہ است کہ سخن بر پنج نوع ست یکے اجراً گوید چون مسئلہ شرعیہ و ذکر خدا و امر و نہی کردن کہ بر این اجر و ثواب یابد و دیگر زجراً چون غیبت و غمزہ و ہزل کہ در حق ہزل گو گفتہ اند کہ سرنگون در دوزخ شود کہ زجر و عذاب یابد و یکے حلال چون سخن لابدی چنانکہ طلب اکل و شرب و با زن و فرزند کہ گفتہ اند ہر کہ فرزند و طفل را سخن نرم و بخوشی دل گوید ہمہ تسبیحات ست اگرچہ لایعنی نماید کما قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من لم یرحم صغیرنا و لم یوقر علی کبیرنا چنانکہ روزے حضرت در حجرہ با امیر حسن و حسین نشستہ بود رضی اللہ عنہما وایشان ہر دو بغایت خورد بودند حضرت را گفتند کہ شما اشتر شوید تا من سوار شویم حضرت ہر دو دست بر زمین نہاد و پشت را خم کرد وایشان ہر دو سوار شدند و گفتند کہ مانند اشتران روان شو حضرت روان شدند گفتند مانند اشتر فریاد کن حضرت دو کرت عفو عفو کرد و گفت از بیرون حجرہ کسی گفت کہ درون حجرہ رسول اشترست حضرت صلی اللہ علیہ وسلم شرم کرد وایشان را از پشت فرود آورد دران زمان مہتر جبرائیل علیہ السلام بحکم رب الجلیل بیامد و گفت یا رسول اللہ چون دو کرت عفو کردی دو بخرہ امت تو بخشیدم واگر سہ کرت کردہ بودی ہمہ امت تو می بخشیدمے **آوردہ اند** ہر کہ زن را بر دو لب و پسر را برخ و دختر را بناصیہ و مادر و پدر را بقدم بوسہ دہد این چہار بوسہ بغایت شریف تر اند و بہر بوسہ

76

ہفتاد گناہ از و محو شود و ہفتاد نیکی در دیوان اعمال او بنویسند دیگر مباح و آن آن بود اگر کسے ترا پرسد و سوال کند باید کہ جواب ورا باختصار و اختصار گوئی و دیگر فضول و آن آن ست کہ کسی گوید کہ آب بدہ تا بخورم و ہیزم ہیزم و طبق تہوتاری بری و غیر ذلک درین مختصر نہ گنجد کہ فضولی نیز در جانب زجر آرد و کہ گفتہ اند از جہت یکے سخن بیہودہ تا نیم روز او را دران زمین گرم روز قیامت استادہ کنند و آن نیم روز مقدار پانصد سال باشد و گویند کہ چرا گفتی و ازینجا ست کہ ہر روز و ہر شب بزبان حال این شخص را مے گوید کہ مارا مہمل مگذار زیرا کہ من رفتنی ام و آنچہ فردا آید شب و روز دیگر باشد و من گواہ شما ام در روز قیامت بر اعمال حسنہ و سیئہ **و در عجائب است** کہ روز و شب بیست و چہار ساعت اند و بہر ساعت برائے این کس یک صندوق راست میکند پس در روز و شب بیست و چہار راست میشود و در روز قیامت در تراز و ہمہ را حاضر کنند مثل کوہہا نمایند بعضے پر نور و بعضے پر از نار و بعضے خالی باشند آنچہ در و ذکر و فکر و صوم و صلوات و غیر ذلک من افعال الصالحہ کردہ باشد پر نور باشد و آنچہ در و عمل سیئہ کردہ باشند پر نار باشند و آنچہ در و ہیچ نکردہ باشند آن خالی باشند بسیار تاسف و پشیمانی خورد کہ کاشکے اینہارا ہم پر کردہ مے بودم از نور **و یحیٰی بن جبل** رضی اللہ روزے حضرت رسالت پناہ را گفت کہ یا رسول اللہ مرا پند بدہ حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود زبان را نگہدار سہ کرت تکرار کرد حضرت صاحب ہمین جواب گفت باز گفت باز حضرت فرمود مادرت بمیرد بہتر ازین پندی دیگر نیست کہ چون بامداد کسے برخیزد تمامی جوارح بزبان حال مے گوید کہ راست باشی کہ راستی ما از راستی تست و کجی ما از کجی تست **و در شرح مشارق** آوردہ است کہ از جہت یک سخن راست نجات یابی و از جہت یک سخن دروغ در ہلاک افتی زیرا کہ ایمان و کفر بجز از یک کلمہ بیش نیست کہ سخن گفتن بزبان آسان ست و در وزن دشوار

لقوله تعالیٰ اِنَّا سَنُلْقِیْ عَلَیْكَ قَوْلًا ثَقِیْلًا اصحاب گفتند یا رسول الله ثقیل چیست
گفت کلمه طیبه وسخن راست مومنان را بزبان آسان ست و بروزن ترازو گران که در
روز قیامت یکے را بیارند گناهان او در پلهٔ بدی چون کوهها نمایند ویرا پرسند که هیچ
علمی داری او گوید خداوندا تو عالم الغیوبی که من هیچ علمے یا ندارم که نجات من باشد
مقدار دو انگشت کاغذے را بیارند که در وکلمه طیبه نوشته باشند در پلهٔ نیکی او اندازند
همه گناهان او بمانند پخته بالا کنند **و در حق کلمه شهادت آورده اند**
که در روز قیامت نود و نه کتاب سیاه بدی این کس بمقدار مد بصر بیارند و در پلهٔ
بدی او اندازند و بمقدار کاغذے بیارند که در وکلمهٔ شهادت باشد و در پلهٔ نیکی
او اندازند که آن همه کتابها در هوا بردارد و او از جاے نه جنبد وکلمهٔ کفر و بیهوده مر
فاسقان را و فاجران را بر زبان آسان باشند امّا بیک کلمهٔ کفر جملهٔ اعمال حسنه و
ایمان او را چون کاه خشک در آتش بسوزانند و حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم
را پرسیدند یا رسول الله در قذف کردن حرّه را هشتاد درّه لازم ست و در قذف
کردن مملوک حکم چیست درانجهان حضرت صلی الله علیه وسلم فرمود هر که بنده خود را دشنام
دهد اے مادر فلان واے خواهر فلان و یا صد هزار کنیزک را چنین و چنان گوید اگر
واقعه راست باشد فبها والّا او را در روز قیامت هشتاد تازیانهٔ آتشین بزنند
وبعضی در حکمت گفته اند که زبان یک وگوش دو برائے این ست تا دو بشنوی تا یعنی
دو سخن یک گوئی یعنی یک جواب اکثر امورات که در ینجهان حد و تعزیر و قصاص
او نیامده است امّا دران جهان ماخوذ خواهد شد چنانکه لواطت که او را حد نیست درین
جهان امّا پیغمبر صلے الله علیه وسلم گفت که خداوند تعالےٰ بعزت و جلال خود سوگند یاد
کرده است اگر ابراهیم خلیل الله و موسیٰ کلیم الله و عیسیٰ روح الله باشد او را بعیر آتش
نخواهم گذاشت وگفته اند وقتی که او را در گور دفن کنند او را بقالب هم گرفته بدوزخ
ببرند و در همه آورده است قال علیه السلام ناکح الید و ناکح البهیمة ملعون
و همیشه بلعنت خداے باشند امّا اگر دست مال ندارد و در وقت

ل در کار بعده دوزخ در کار بعده مر وار الغت کرده شده است ۱۲

ل بدی کار زده وا شد که وقت ... نظم ... تا بدوزخ گران باشد حمل آن بر ربطه الغیر جنبی

در بیان آنکه سبب آن علاء لازم می شود

حذر از آنکه در حرام افتد باک نیست و بهمین تمثیل اگر پدر پسر را بکشد و یا صاحب غلام را او را قصاص نیست واما اگر این حلال داند کافر شود و در روز قیامت برائے این قتل ماخوذ خونیان باشد و یا پدر کنیزک پسر را گرفت و زنا کرد او را حد نیست اما عقر لازم آید اگرچه تکرار کرده است و اگر پسر کنیزک پدر را وطی کرد و گفتند چرا کردی گفت حرام ندانستم حد ساقط شد و عقر لازم شود و بهر دخول عقر جداگانه است کنیزک زن نیز ازین قبیله است و اما اگر کسے گمان برد که بسقوط حد این اشیائے مذکوره دران جهان نیز عذاب نیست کافر شود که در زنا کردن با جنبیه و بمحرمه علی التابید فرقے نیست در وبال اگر کنیزک خود را بغلام خود داده باشد و با او وطی کند و یا بمادر و خواهر زنا کند در میان ایشان فرق آرد کافر شود زیرا که فرق جز این نیست که اجنبیه بنکاح حلال شود و مادر و خواهر هرگز حلال نشود اگر کسے تاسف خورد و دریغا که اگر زنا حلال بودے کافر شود زیرا که در هیچ عصر زنا حلال نبود لقوله تعالی وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا اِنَّهٗ کَانَ فَاحِشَةً ولفظ کان ماضی است یعنی در همه اعصار ماضیه زنا منع بود و اگر تاسف خورد که کاشکے نکاح خواهر و یا خمر و یا فروختن فرزند و یا بیک دیگرے کشتن حلال بودے کافر نشود اما عاصی شود که دین پیغمبر ما افضل از همه ادیان است پس گویا که تاسف آن ادیان منسوخه کرده باشد زیرا که در زمان ابوالبشر تا وقت نوح علیه السلام نکاح خواهر حلال بود و بعد ازان منسوخ شد و خمر در وقت اصحاب میخوردند و وقتیکه امیر المومنین عمر رضی الله عنه مست بود و در نماز مغرب امامت میکرد و سورة الکافرون میخواند جمله لا ها را گذاشت این آیت نازل شد بر حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُکٰرٰی بعد ازان در وقت نماز نمے خوردند و سائر اوقات میخوردند بعد ازان چون فتنه انگیزی بسبب خمر خوردن پیدا شد حرام مطلق شد و آن چنان بود که روزے جمله اصحاب در خانه بو علے نشسته بودند و خمر مے خوردند امیر المومنین عمر چون مست شد صراحی را بر یکے زد و سرش را بشکست بعد ازان این آیت منزل شد لقوله تعالی اِنَّمَا الْخَمْرُ

[illegible]

وَالْمَیْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّیْطَانِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ اِنَّمَا
یُرِیْدُ الشَّیْطَانُ اَنْ یُّوْقِعَ بَیْنَکُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِی الْخَمْرِ وَالْمَیْسِرِ وَیَصُدَّکُمْ
عَنْ ذِکْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ یعنے حرامست ہرچہ عقل را بوشد
وجملہ قمارات اما اگر تیراندختن کہ حلال ست اگر گرو از یکجانب نباشد واگر
از یک جانب باشد نیز حلال وروا ست واگر از جانبین باشد کہ تیر وغیر ذلک
میگیرند حرام ست کہ از قبیلۂ قمار میشود وحرام ست بت پرستی وبغیر خدا سوگند
چون بہ پیغمبر وکعبہ وبکلام اللہ وبمذہب امام اعظم وبآستانہ وقبر پیغمبران ولولیا
وغیر ذلک این ہمہ حرام ست ودور بودن ازین کارہا فلاح ہر دو جہان
ست ودربسیار اوقات شیطان لعین چون عداوت وبغض وجنگ و
جدل درمیان خلق می اندازد بسبب خمر ومیسرے اندازد واز ذکر اللہ تعالے
واز نماز باز مے دارد کسے را کہ خمر میخورد وخمر را گفتہ اند کہ چند خاصیت او
بدتر از جملہ گناہان ست اول آن کہ ہیچ گنہگارے را حق تعالے از در خویش
نرانده است مگر خمر خوار را کہ وَلَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُکَارٰی آمده است
دوم اُمّ الخبائث لقب کرد سیوم اینکہ بدتر از نجاست ست کہ سگ او را نمی
خورد چہارم اینکہ او را ہمراہ بت پرستی یاد کرد پنجم از پلیدی شیطان یاد کرد
ششم عداوتِ خلق را سبب ست ہفتم سبب زنا ست چنانکہ در قصۂ
ابو شحم کہ پسر امیر المومنین عمر ست مشہور ست ہشتم سبب طلاق ست کہ خمر خوار را ہمیشہ
طلاق بر زبان میرود وطلاق او واقع ست واو را خبر نباشد وبزن خود
مجامعت میکند وحلال پندارد کافر گردد نہم باز میدارد کسے را از تلاوت
کلام اللہ وجملہ ذکر اللہ دہم باز میدارد از ادا کردن نماز ونماز گذارنده با
خداے ست پس خمر باین آیۃ حرام شد اما از روم بیک درم میخریدند ودر بصره بده
درم میشد بفروختن پس این نیز حرام شد وفروختن فرزند در وقت مہتر یعقوب
مہر بست بچہ را میفروختند درخبر ست کہ چون عزیز را مہتر یوسف علیہ السلام

[illegible]

بدن شمایان دشمنی وخصومت در خوردن خمر ودر باختن قمار وباز دارد شمایان را از یاد کردن خدای جل جلالہ واز گذاردن

بر یعقوب فرستاد چون بکنعان رسید کنیزک پیرے را دید کہ جامہ می شست
وگفت ای مادر ہیچ میدانی کہ خانۂ مہتر یعقوب کجاست گفت چہ کار داری گفت
خبر یوسف آوردہ ام آن پیرہ زن فریاد برآورد کہ خداوندا بما دروغ وعدہ کردہ
بودی پسر گفت چگونہ گفت پسر ما یعقوب فروختہ بود خداوند بما وعدہ کردہ بود کہ
تا اول پسر شما نیاید خبر پسر او بدو نرسانم گفت نام پسر تو چہ بود گفت عزیز گفت
برخیز کہ منم وقتل در وقت قوم مہتر موسیٰ علیہ السلام چون گوسالہ را پرستیدند
برایشان حکم شد فَاقْتُلُوٓا اَنْفُسَکُمْ ہفتاد ہزار یک دیگر را کشتند بشرط
اینکہ ہر کہ روی از تیغ بگرداند کافر باشد باز حکم شد کہ یک بنشیند ودیگرے
بگردنش بزند اگر بطرف شمشیر ببیند ایمان او نباشد واین دین را از جہت این
قبول مے کردند کہ بمعجزۂ مہتر موسیٰ علیہ السلام کوہی بر سر مجالس ایشان فرود
مے آید وچون آواز شکستن قبرعہاے ایشان مے شنیدند دیگران دین را قبول
مے کردند پس در زنا کم وبیش فرق نیست چنانکہ بعضے عوام بلکہ عالمان جہال
بزن بیوہ حلال دانند کافر مے شود اما کلمۂ طیبہ بر کافران گرانست تا بغایتے
کہ اگر کسے کافر را بزور گیرد کہ کلمہ گوے والا بکشمت خود را بکشد اما کلمہ را
نمیگوید **وگفتہ اند** ہر کرا این توفیق دست دہد کہ در آغاز سخن و تمام
سخن کلمہ طیبہ گوید اگر دہ ہزار سال عمر او باشد ودر ہر روز صد گناہ گناہ او
ننویسند پس بر دوستان او آسانست این ورد کردن وبر منافقان وکافران
چنان گرانست کہ سنگ را بدندان گزیدن وسخنہاے ناشایستہ گویند وازین بعد
مینمایند گفتہ اند کہ اگر کسی سخن بازن بیگانہ بشہوت کند پانصد سال در دوزخ بماند
وعبارت از تا تولاست وتا تاشانی تبرا وتولا دوستی بدوستان خدای تا حدی کند کہ اگر
چاہ آتش باشد خود را بیندازد و دوستی دوست چنانکہ آوردہ اند کہ جہودی بود زن او مخفی از
ایمان بحضرت رسالت پناہ آوردہ بود وہر روز آن زن پیش از اکل وشرب روی مبارک حضرۃ
را میدید وبعد ازان بخانہ خود میرفت روزے آن جہود گفت کہ تو ہر روز کجا میروی

۸۱

گفت در دل من دوستی حضرت افتاده است جهود گفت اگر روے ترا کسے در راه دید بر من حرام باشی منافقے بود این سخن را بشنید روزے که آن مستوره میرفت وے در پیش آمد آن زن بنشست تا وے بگذرد آن منافق استاده گفت روے بنما آن زن آواز نکرد و روے خود را نه نمود آن منافق گفت ترا بدوستی محمد رسول الله سوگند است که روئے خود را بمن بنماے آن بیچاره روئے خود را باو نمود بعدازان بزیارت رسول الله صلے الله علیه وسلم رفت چون باز بخانه آمد گونه روئے مبارکش بغایتے تغیر شده بود شوهرش گفت چرا میتمائی آن زن واقعه باز گفت آن جهود گفت خوب شد در خانه رفت چاه کاویدن گرفت و سه روز دران آتش تافت چون گرم گشت اورا دران خانه خواند و پسرک خورد در کنارش بود ازو گرفت و گفت ترا بدوستی محمد رسول الله سوگند است که خود را درین اندازی آن بیچاره بے تکلیف درود بر رسول الله صلے الله علیه وسلم گفت و خود را دران چاه انداخت جهود سرپوش بران چاه نهاد چون چنان دید اثر فراق و صدق او در دلش اثر کرد و گریه کنان آن پسرک را در کنار گرفت و پیش رسول الله صلے الله علیه وسلم آمد و گفت یا رسول الله صلے الله علیه وسلم دوست دارندهٔ شما را در آتش سوختم و واقعه باز نمود حضرت دست مبارک خود بدستار برد باز فرود آورد و گفت یا الهی دوستدار محمد را باتش سوزانی هنوز دست بدستار نبرده بود که جبرائیل علیه السلام آمد و گفت یا رسول الله اگر سر خود را برهنه کنی هفت طبق آسمان تا عرش برهم زنم و ناچیز گردانم و خداے تعالے میگوید که من دوستان شما را بدوستی گرفته ام کما قال الله تعالیٰ اَللّٰهُ وَلِیُّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا چون اورا باتش بسوزانم چون حضرت علیه الصلوٰة والسلام بر سر آن چاه رسید و سرپوش باز کرد دید که آتش بر و گلزار گشته بود و آن مستوره درمیانش چون بلبل بر و گلزار نشسته بود بعدازان آن جهود نیز بر رسول خدا ایمان آورد و مسلمان شد و نیز آورده اند که بنی اسرائیل اولیاء الله تعالیٰ بود که

قصهٔ اولیاء الله که عبادت میکرد بقبول و نامقبول نظر نمیکرد

چهار صد سال در صومعه معتکف بود و عبادت الله میکرد فرشتگان گفتند که بنده
شما را در خدمت شما چیست و چالاک دیدیم امّا امتحانش کنیم گفت بکنید
فرشتگان بحکم رب العزت پیش اولیاء الله رفتند و گفتند که اے بنده
چه مشقت بیفایده میبری و رنج بیحاصل مے کشی عبادت تو بدرگاه حق مقبول
نیست گفت چون شما مرا بنده گفتید بندگان را خدمت مے باید کرد بقبول
و نا قبول مرا کارے نیست و ملایم این ست رباعی ور بخوانی بنده مقبول
توام + ور رد کنی چاکری معزول توام + بر رد و قبول تو مرا کارے نیست +
بارے بهر دو حال مشغول توام + بعد ازان خطاب حضرت عزت در رسید که ملائکه
چگونه دیدید بندهٔ خاص مرا که در هیچ اوقات روئے از من نمیگرداند گفتند
یا رب العالمین بندهٔ تو خاص خواص ست و دوستان او را از جهت دوستی
او خود را در مجاهدات فراموش باید کرد - چنانکه ابراهیم غواص قدس الله سره
العزیز دوازده سال در بیابان کشیده بود که برگ درختان قوت مے ۹۳
ساخت روزے در بیابان درخت انار را دید بخود اندیشه کرد که ازین
انار بخورم امّا نباید که ملک غیر باشد از انجا گذشت که حضرت خضر پیغمبر با و
ملاقات کرد و گفت بیا تا دوستان حق بنو بنمایم دستش گرفت و در غارے
رسید که دران غار یکے ژنده پوشے را دید که سر پوشیده بود و مار
و کژدم بر وے جمع شده بودند و میخوردندش ابراهیم را گفت برو پایش را
بگیر چون ابراهیم پایش گرفت گفت اے ابراهیم بن غواص چه طلبی
گفت از کجا دانی که من ابراهیم بن غواص باشم گفت کسے که خود را در تصرفات
حق سپرده ست از جمله ذرات مخلوقات خبردارد و نه اینکه انار را از ترس
کسے نخوردی که ملک کسے باشد و الا حظوظ نفس مے گرفتی چون ازین
در گذشت حضرت خضر علیه السلام گفت اے ابراهیم در بیابان دوازده
سال برائے چه میگذرانی گفت توکل را مدد وست میکنم خضر علیه الصلوة والسلام

گفت توکل این نیست که شما میگوئید توکل خودرا سپردن ست نه حظ نفس طلب
کردن بیا تا متوکلان را بتو بنمایم چون رفتند دیدند که کسے افتاده ست سر خودرا
بژنده پوشیده وتمام وجود اوراز نبوران سرخ گرفته و به نیش مے زدند گفت این
اند متوکلان خدا ومردان خدا ابراہیم را پیش کرد وخود پس استاد چون ابراہیم بطرف
سر میرفت مہتر خضر پاے مبارک بدو رسانند گفت ای مہتر خضر چه میطلبی ابراہیم
التفات بوے کرد که ہمراه من خضر ست ومن نمیدانم آن اولیا ازو غائب شد چون
باز بدو دید خضر نیز غائب شد بعد ازان ابراہیم از مجاہدات خود پشیمان شد لقوله
علیه السلام کُن عَالِمًا اَوْ مُتَعَلِّمًا اَوْ سَامِعًا اَوْ خَادِمًا وَلَا تَکُنْ مِنَ الْخَمِسِیْنَ فَاِنْ تَکُنْ خَامِسًا
فَهَلَکْتَ زیراکه دوستی جاہلان ہلاکت ست. **بیت** سگے که تر شود از بول پاکتر باشد
ازان کسی که کند اختلاط با عامی **ودر رساله شاه قاسم بدر الدین**
کردری آمده است که مامون خلیفه ہفت روز در خدمت مجالس ابو حفص کبیر حاضر
میشد چون روز ہفتم وداع مے کرد شیخ گفت از نشستن خلیفه چه سود که درین ایام
از من یک مسئله ہم نه آموخت گفت کدام اند گفت اینکه من از شما چہار مسئله آموخته
ام وگفتید که این را حضرت رسالت پناه فرموده است من ہمه را در عمل مے آرم ہیچ
گفت کدام اند گفت اینکه شما گفتید که حضرت فرموده است که نظر کردن بروی عالم
بہتر ست از دنیا وہر چه در دنیا ست وزائر را شاید که ہنگام زیارت در تسبیح وتہلیل
مشغول شود باز گفتید که رسول گفته است که یکساعت نشستن با عالمان بہتر ست از
آزاد کردن ہزار بنده وہزار اسپ که فی سبیل الله بغازیان داده باشد وہزار گرسنه
را طعام داده باشد وآب داده باشد وہزار برہنه را جامہا داده باشد وحدیث
سیوم گفتید که ہرکه در حلقهٔ مذاکرهٔ عالمان بنشیند ویک مسئله شرعیه بداند بہتر ست
از عبادات ہزار ساله وہر مسئله که دران مجلس شود سامع با قائل برابر باشد
وحدیث چہارم گفتید که چون کسی بزیارتِ علما رود وروان شود صد فرشته
بفرمان حق تعالی مے آیند بہشت برابر سر او میروند که در ہر قدم درجهٔ او بلند میکنند

شنود وتنوند اننده یا آموزنده یا شنونده یا خدمت کننده در شنیدہ از زبان عالمان پس اگر تو ہیچ قسم از این اقسام چہار گانه نبی ہلاک گردی یعنی ۷

در بیان اینکه کسی که بزیارت عالم در خدمتش رود وثواب آن

وبیست در پیش او مے روند که در هر قدم نیکی در دفتر اعمال او مے نویسند وبیست
در عقب او میروند که بهر قدم بدی از نامهٔ اعمال او محو کنند وبیست برابر دست
راست او میروند که در هر قدم میان او ومیان دوزخ صندوقها راست میکنند پس چون
بدهلیز او برسد خداوند تبارک وتعالی بیکام وبی زبان ندا دهد که گواه باشید اے
فرشتگان که در آسمان وزمین هستید که اِنِّی غَفَرْتُ لَهٗ وَلَا اُبَالِیْ قبل ازین که قدم
در راه میزد ونیز در خبر است که چون مومن بزیارت مومن روان شود
فرشتگان گویند خداوندا آنکه ورا زیارت کرده مے شود مرد فقیه و پارسا
ست واین زائر ملوث بگناه است پس چه کنیم فرمان رب العزت در رسد که گناه
از وے بردارید ودر دوزخ اندازید باز گویند آن عالم نیز تعلقات دنیا دی
در مانع است حکم شود که گناه او نیز بردارید ودر دوزخ اندازید تا هر دو برادر
پاک بهم رسند وبهر چند راه که زائر مے رود آن زمین تا هفتم زمین در پلهٔ اعمال
او نهند چنانکه آورده اند که در بنی اسرائیل ظالمی بود که نود ونه کس را
کشته بود روزے پیش زاهد ترین بنی اسرائیل رفت وگفت که گناه بیحد دارم
که نود ونه کس را کشته ام اگر توبه کنم خدای کریم قبول کند یانکند زاهد گفت
از پیش من دور شو تا از شومیت تو مرا به عذاب نگیرد تیغ را از نیام کشید وزاهد
را بکشت وبعد ازان به یکے از عالم ترین بنی اسرائیل رفت وگفت صد کس را
کشته ام که یکے ازان مجموعه فلان زاهد است اگر توبه کنم هیچ روے صلاحیت
دارد عالم گفت پیش اهل صلاح برو توبهٔ تو خداے تعالی بپذیرد از انجا روان شد
آورده اند که تا بمقصود نرسید واورا در راه مرده
یافتند ودیدند که یکے خطے از غیب بروا فتاده بود
چون مطالعه کردند چنان نوشته بود که برین کس
فرشتگان رحمت بحث کردند فرشتگان عذاب
گفتند که فاسق وفاجر است ما یان ارواحش قبض کنیم

خاکہ بہر قدم گناہ او محو کنند و بیست در بہشت راست بکنند و بیست برابر دست چپ در بہر قدم

۵ تحقیق کنیدم او
را و مادر و پدر او را ۱۲

و فرشتگان رحمت گفتند کہ زائر و تائب ست چنانکہ عزم توبہ کردہ بود ارواحش ما بان قبض میکنیم بر ایشان حکم شد کہ ہر دو طرف زمین را وزن کنید چون وزن کردند دیدند کہ یک طرف زمین یک بالشت از خانۂ خود بخانۂ آن صالح نزدیک شدہ بود حکم برین شد کہ فرشتگان رحمت جانش قبض کنند بسبب برکت آن صالح آوردہ اند کہ مالک دینار را با دہریہ منازعت افتاد ہر یکے ہمین گفتے کہ من برحقم چون درمیان مردمان جہال بودند اتفاق کردند بقول دہریہ کہ ہر دو را دست بدست بر بندند و در خانہ درآرند و در آنخانہ آتش زنند چون چنان کردند خانہ بسوخت و ایشان ہر دو سلامت ماندند مالک دینار مناجات کرد کہ یارب مرا با کافرے خطاب حضرت عزت در رسید کہ اے مالک دینار او را از برکت شما خلاص کردم اگر تنہا مے بود مے سوخت و خدمت و مودت بدوستان حق چنان یاد کرد **قطب الاقطاب** معین الحق والدین حسن سنجری در کتاب خود آوردہ ست کہ روزے در خدمت مرشد خود شیخ المشائخ والاولیا شیخ عثمان ہارونی در سفر بودم از فوائد مبارک خواجہ برآمد کہ بقول امام اعظم رحمہ اللہ چون دو کس در سفر روند باید کہ یکے را بادشاہ کنند تا خلاف سنت و جماعت نباشد پس آفتابہ و مصلی از و گرفتم و گفتم کہ بادشاہی لایق شماست چون شب شد او در خواب رفت بیک ناگاہ باران باریدن گرفت برخاستم و زنج خود را بر سر او گرفتم تا بامداد بر واستادہ بودم چون شیخ بیدار شد حالم چنان دید گفت چرا گفتم چون شما را بادشاہ گرفتم پس خدمت بادشاہان چنان باید کرد شیخ بنظر نیک در من نگاہ کرد بمقصود رسیدم اے **عزیز** چنانکہ دانستی بدوستان حق دوستی کردن ثواب ست پس بدشمنان او دشمنی کردن ثواب ست و نیز درجات رفیع ست و اگر دشمنی بدست نشود بدل البتہ باید کرد چنانکہ در **مفتاح الجنان** ست کہ جوانے بود فاجر و ظالم کہ در ہمہ عمر خویش کار خیر

۸۶ قصۂ حضرت خواجہ حسن سنجری معین الدین ... بمقصود رسیدم

سوال دل از جان

بیان محاضرات

۸۷

بجز گناہ دیگری کردہ آنہمہ را باز دریک دفتر نوشت وجمع مے کرد روزے در خوردن
شراب نشستہ بود کہ کسی بہ نزدیکش رسید اورا گفت کہ بیا خمر بخور چون آنکس
ساغر بدست گرفت **یا شاہ** گفت جوان فاجر دانست کہ این کس رافضی ست
بر دنبیش زد چون مرد جوان بخود آمد و گفت کہ نادانستہ قتل کردہ ام این را
نیز دران دفتر نویسم چون دران دفتر رفت وکشادید در ہر جائے کہ خون
وزنا وخمر کردہ بود درانجا چنان تبدیل یافتہ بود کہ این کس چندان بردہ آزاد
کردہ ست وچندان ختم کردہ است وچندان گرسنہ را طعام دادہ است پس ہمہ
اعمال سیئہ او بسبب دشمنی بدشمنان حق بہ نیکی مبدل شد **و در**
رسالہ خواندہ ام کہ آسمان وزمین وعرش وکرسی ولوح وقلم نبود کہ دل
از جان سوال کرد کہ اول کار چیست وآخر کار چیست وثمرۂ کار چیست گفت
اول فناست وآخر کار بقاست وثمرۂ کار وفاست گفت فنا چیست و بقا
چیست و وفا چیست جان گفت فنا از خودی بیرون آمدن و بقا بدو پیوستن
و وفا میان بخدمت دوستان بستن اگر سائلے گوید کہ چون ہیچ نبود دل و جان
ازکجا بودند **جواب** این فقیر مے گوید کہ جان مفیض کہ اورا فیض اقدس و
وحدت وحقیقت محمدی وقبلۂ واحدے گویند ودل اسماء اللہ کہ ہر یک بحسب
استعداد اثر خود وجود یافت گویا کہ یکے از دیگرے سوال کرد کہ ارادۂ حق بایجاد
خلق مقصود ہمین ست والاخلق در وجود نیامدے **ومحاضرۂ دوم** کہ جان اسماء
اللہ ودل اعیان ثابت کہ از علم ونور در شہود آمدند گویا کہ آن حقیقت قبلۂ
این موجودات شد وازینجاست کہ پیغمبر مارا قبلۂ واجد وموجود گویند کہ چون
روئے ارادت بدو آورد قبلۂ واجد شد وچون موجودات از طفیل خود یافتند
قبلۂ موجود شد **محاضرہ سیوم** چون از علم ونور وشہود کہ اعیان ثابت معدوم
ممکن وجود ذہنی یافت عیان را جان گویند وچون بصورت خانہ وحدت ہر اسما
تجلی فاصلہ گردید کہ چنین وچنان باید کرد این را بکنہ دار ارواح سراجی

و دل توان گفت **محاضرهٔ چهارم** چون در محل کن و فعل آمدند که هر اسم عقب خود شدند و بحسب استعداد جمله ذرات ظهور شدند پس کن را که حقیقت کیانی گویند جان توان گفت و موجودات ظهوری که آنرا هیولی و عرش کل و عقل کل گویند دل توان گفت **محاضرهٔ پنجم** جمله ممکن و ظهورات چون در قبضهٔ الوهیت اسیراند مغلوب و مقهوراند پس از روے حقیقت از اثر قطع نظر باید کرد و موثر را باید پس موثر را جان و اثر را دل توان گفت که الا له الخلق والامر پس خلق چون کثیفات و امر چون روح و ملکوت همه مراد است تو درمیان مباش اے **عزیز** این راه بس باریک و خون انابت ریختن ست پس تابع کسے باید بود و در خدمت او خود را باید سپرد که او خود را بحق سپرده است و در لباس شریعت خود را چنان پوشیده که هیچکس از احوال وخبر ندارد اگرچه منصور مشهور بود او مستور باشد تا بمقصود برسد چنانچه مورچه بپائے خود بکعبه رسید تا خود را در پر کبوتر تیز رو ضم نکند **رباعی** تو بدین رفتن بمنزل کے رسی + تو بدین جستن بحاصل کے رسی + پس گران جانی و بس اشتر دلی + باسبک و جان بدین دل کے رسی + وچون نظر در عین الیقین و حقیقت کنی الوهیت واحد بیش نیست باختلاف خاصیت موجودات و استعداد ایشان تعدد اسما شد از جهت العدد ذات جمله اسما گویند که ذات از صفات ممتاز نیست و چون صفات قدیم اقتضاء ایجاد ممکنات کردند از روے نامیدن و تعداد اسما را اول و غیر ذات گویند اما چون همان ذات ست که بمراتبهٔ تنزل کرده است و با طوارات سبعه و تکثیرات مختلفه ظهور شده صفات را عین ذات توان گفت **کقول الشاعر**۔ بروح خود ست فتنه نقاش + کس نیست در میان تو خوش باش + فهم من فهم پس سوال دل از جان اقتضاء هر مراتب و تنزلات خویش و جان که مسئول ست فیض اقدس که بهر مرتبه نزول و ظهور آمد پس سائل و مسئول واحدے بیش نیست **چنانکه**

۹۸

دل این شخص جملہ ضمیر ست واز مراتب ارواح مے باید ہمچنین مراتب اسماء
را دل سراجی و بکمنہ و حقایق کیانی و غیر ذلک من کلام الصوفیہ میگویند و بحقیقت
گویا کہ مسایل انداز وحدت کہ آن را ابوالارواح و برزخ کبرے و حقیقت
محمدی گویند قال اللہ تعالیٰ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ
اے لیعرفون سر این معنے ست اما جملہ متابعت ہدایت ست و جملہ افترا و خود
روی ضلالت ست و سماعت از مرشد محقق طَابَ اللّٰہُ ثَرَاہُ وَجَعَلَ الْجَنَّۃَ
مثواہ شنیدم کہ کشتی در دریائے عمان شکستہ بود و مردے دو دست بہ تختہ
بردہ فریاد کرد کہ یا حضرت خواجہ خضر فریاد رس مہتر خضر آمد و دستش گرفت و
بر روئے آب میرفتند آنکس نام خضر بر زبان میراند و خضر نام اللہ بر زبان مے راند
آنکس چون دید کہ خضر نام اللہ یاد میکند من نیز یاد کنم چون آنکس نیز نام
اللہ گفتن آغاز کرد پایہاش در آب غرق شد مہتر خضر گفت کہ شما را بدرگاہ
او مجال نیست شما نام او گیرید و من نام او **امام محمد غزالی** رح
را پرسیدند کہ چندین علم و فضایل را چہ سبب یافتی گفت ہرچہ دانستم از کسے
دریغ نداشتم و بعام و خاص مے گفتم و بخیل نبودم و آنچہ ندانستم از دانستن او عار
و ننگ نکردم اگرچہ یک مسئلہ بودی لقولہ علیہ السلام لَیْسَ مِنْ اَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ التَّمَلُّقُ
اِلَّا فِیْ طَلَبِ الْعِلْمِ و آوردہ اند کہ روزے مہتر عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام در بیابان
میگذشت راعی را دید گفت ای راعی چرا طلب علم نمیکنی تا بخدائے خود
نزدیکی بدست آری راعی گفت من پنج مسئلہ در عالم دانستہ ام پنج دیگر شما
نمائید تا ہر دہ شود مہتر عیسیٰ علیہ السلام گفت آن کدام اند راعی گفت
شما را باید اول بیان کردن مہتر عیسیٰ گفت اول شما بگوئید تا من دانم راعی
گفت اول اینکہ حلال خوب ست و حرام بد حلال میخورم و حرام نہ دوم راست خوب
ست و دروغ بد راست میگویم و دروغ نہ سیوم اینکہ طاعت خوب ست و معصیت بد
ست طاعت میکنم و معصیت نہ چہارم تا عیب خود دارم عیب دیگران نگویم

دربیان وضو و جنس و نوع وضو

پنجم آشنائی با خدا باید کرد و با خلق نے پس با خدا کنم و با خلق نکنم چهتر عیسی علیہ السلام گفت که علم اولین و آخرین همین ست که شما را و ما را و همه خلق را بس ست که بجاے آرد پس حاجت دیگر اموختن نیست زیرا که آموختن علم براے عمل ست تا عز دنیا و شرف عقبٰی بدو دست دهد خوش گفت آنچه گفت۔ **بیت**

چو کسب علم کردی در عمل کوش + که علم بے عمل زهرست بے نوش +

فصل سیوم

دربیان وضو و ملایم آن بدانکه وضو بر چهار نوع ست وضوء ظاهر و وضوء باطن و وضو فرض و وضوء مستحب بدانکه وضو بضم الواو مشتق از وضاءة ست و آن پاکی را گویند و وضو بفتح الواو آب را گویند و وضو بفتح الواو و الهمزه روشنائی را گویند و در اصطلاح غسل اعضاء ثلثه و مسح الراس را گویند و چون ظاهر را چنانکه شرط ست پاک ساختی باطنت نیز منور و روشن گردد که از نتیجهٔ وضوء ظاهرے وضوء باطنی دست دهد چنانکه از حسد و کینه و حقد و عجب و ریا خلاص یابے خوش گفت آنچه گفت **بیت** چون بیاری طهارت ظاهر + باطنت نیز حق کند طاهر + ۹۰

جملهٔ نامشروعات ظاهر را طاهر باید داشت **چنانکه آورده اند** که شبے بی بی رابعه بصری قدس سرها نشسته بود که چراغهاے بادشاهان افروختن گرفت بی بی را خرقه پاره بود و بدان چراغ دوخت هر چه از انوار و اطوار و احوال اولیاء الله بود از و رفت بخود اندیشید که چه نامرضی از من در وجود آمد که بمن این حال رسید بعد مدت مدید در ضمیر منیرش آمد که خرقه را بدان چراغ دوخته بودم آن چراغ از نامشروع بوده باشد بدکردم آن تار را از خرقه باز کشید آنچه از و رفته بود باز بدو رسید **واز ینجاست** که بزرگوارے پرسید که بمشعلهٔ بادشاهان چیزے میتوان کرد یا نه گفت شما کیستید که ازین احوال اولیاء الله و متقیان خبر میجوئید گفت من خواهر بشر حافی ام گفت از شما باید رسیدن و حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم مر بی بی فاطمه زهرا را گفت که خود را همیشه خوش بوے داری گفت یا بابا بچه چیز گفت باوضو زیرا که همیشه در

حکایت رابعه بصری قدس سرها [illegible]

در وضو باشد تا عرش خوشبوئے او میرسد و نه بخوشبوئے مجازی که هر آن
زنے که خود را بمشک و غیره خوشبوئی کند و بوئے او با شوهر غیر برسد عذاب زنا
در نامهٔ اعمال او بنویسند که رنگ و ابریشم و زر بر زنان ست و خوشبوئی بمردان
ست و سرمه هر دو را سنت ست - **شیخ نجم الدین کبری** را
مریدے بود چنانکه شرط وضوست بجا آورده بود و دران صومعه رفت چون
برآمد گفت خدائے جهان را دیدم شیخ گفت غلط کردهٔ زیرا که این نورِ وضو بود
و وضو را بحضور تمام باید کرد که هفتاد و دو نور سالکان را روئے نماید و همه را
از نتیجهٔ وضو تا آخر سلام ست پس چون اوّل بحاجت انسانی رود باید که در
آمدن خلا اول پائے چپ پیش نهد و بگوید اَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنْ کُلِّ رِجْسٍ وَّ نَجْسٍ وَّ
مِنْ شَرِّ خُبُثِ الْخَبَثِ وَمِنْ شَرِّ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ وَمِنْ شَرِّ کُلِّ فَرٍّ وَّ عَاهَةٍ وَّ حَیَّةٍ وَّ
عَقَارِبَ و چون بنشیند روئے بجانب آرد که پهلوئے چپ او بقبله باشد که
روی و پشت بقبله آوردن مکروه ست و در طرفِ هندوستان نیز مکروه ست
که حضرت بابا آدم صلوات اللّٰه علیه در هند ست و خود را بسیار برهنه نکند و
زور بپائے چپ کند و بول را آهسته رها کند تا رشحهٔ باو نرسد و اگر پشت بقبله
آرد بغیر برداشتن باک نیست تا خلاف مردم هندوستان شود و چون برخیزد اوّل
پائے راست بردارد و بگوید اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ اَخْرَجَ عَنِّیْ مَا یُؤْذِیْنِیْ وَ اَمْسَکَنِیْ بِمَا
یَنْفَعُنِیْ و سه کرت گوید غُفْرَانَکَ رَبَّنَا وَاِلَیْکَ الْمَصِیْرُ و چون پیش از خاستن
خود را بسنگ و کلوخ چنان پاک کند که دل او یقین گیرد و شاید که تیمم زند اگر
میان او و آب مسافت باشد اگرچه اندک باشد چنانکه حضرت رسالت پناه صلے اللّٰه
علیه وسلم روزے بول کرد و چون برخاست تیمم زد یاران گفتند یا رسول اللّٰه
آب نزدیک ست گفت از آب مرگ نزدیک ست و استنجا بنه نوع ست چهار فرض ست
و آن چون پلیدی از مخرج بمقدار درم شرعی تجاوز کند دوم از جنابت سوئم از
حیض چهارم از نفاس و یکے واجب و آن چون مقدار درم شرعی

در بیان رفتن پاخانه

باشد ویکے سنت ست وآن چون لم از درم شرعی باشد ویکے مستحب ست
وآن از بول ست ویکے احتیاط وآن چون بمانند بشکل اشتر خشک افتد وآلایش
بمخرج نشود ویکے بدعت ست وآن چون از جهت باد وکرم خشک پس هرچه فرض
ست ہاب میتوان شست که فرض ست ودیگران بسنگ وکلوخ ولتہ کهنه
کافیست وچنانکه بعضے عوام میگویند که بسہ سنگ سنت ست غلط کرده
اند زیراکه آن مذہب امام شافعی ست رحمۃ اللہ علیہ وآورده اند
که درلیلۃ الجن هفتاد هزار سرداران جن آمده بودند وبرسول ما بیعت میکردند
وحضرت رسالت پناه بحاجت انسانی میرفت از عبداللہ مسعود سنگ طلب کرد
ووی دو سنگ ویک سرگین داد حضرت سرگین راپرتاب کرد پس امام اعظم ابوحنیفه رح
کوفی مے گوید اگر سہ سنگ سنت بودے حضرت سنگ دیگر را طلب مے کردے
وامام شافعی رح میگوید که اگر سنت نبودے عبداللہ سہ سنگ ندادے ومتاخران
براین اند که درین زمانه ہاب باید شست زیراکه دیانت از مردان کم شده است
وزہاد رفته اند وعوام الناس کالبهایم اند واز ینجاست که گفته اند الاستنجا چنانکه
مذکور شد والاستقصا تاحدیکه دل او قرار گیرد بپاکی او اما نه چنانکه بمانند عوام
الناس که وسوسه کنند وآب بسیار برند که در کتاب ہائے معتبر از ہفت
کرت زیادت آب ریختن رخصت نداده اند واستبرا دست خود را بر
دیوار یا برزمین بمالد از بوئے بیزار شود وشاید که استنجا با ستخوان
وچوب وپنبه وجامه نو ودست راست نکند که مکروه است ونیز بحق غیرے
نکند چنانکه از دیوار وزمین غیر کلوخ گیرد نکند واگر از زمین کسے کلوخ گیرد باز در ان
زمین انداز د آورده اند که امام شافعی رح مذہب خود را انتشار کرد ولافے از
دہن مبارک او برآمد که اگر من در عصر امام اعظم بودمے او را در اول مسئله الزام
میدادم ارواح سراج المومنین او را در خواب نمود وگفت که اول مسئله من این ست که
لا الٰه الا الله محمد رسول الله الزام بده چون از خواب بیدار شد

بعدہ فرمود کہ علم دہ حصہ است نہ حصہ مرا امام را بود و یک حصہ ما یاران را و از انجا
بہ یمن و روم و شام سیر کرد و بیشتر خلق را در مذہب خود در آورد تا بحدے کہ
بہ بلخ رسید ابواللیث سمرقندی در خانہ نبود امام شافعی خود را یک روزہ
راہ پسماندہ بمقدارے شاگردان پیش آمد و مسئلہ در سواری از شاگردان حضرت
ابواللیث پرسید ایشان بچہاردہ نوع جواب گفتند و او ہفت نوع دانستہ بود
امام چون جواب صعب شنید از ہمانجا بجاے بازگشت و کوچ کرد و بطرف روم
روان شد چون ابواللیث سمرقندی در خانہ رسید واقعہ را باز نمودند ابواللیث گفت
کہ فرداے قیامت جواب امام اعظم رح چہ گویم کہ تمام اہل مذہب او در مذہب خود
آورد اما باید کہ در عقب او بروم چون ابواللیث سمرقندی روان شد منزل بمنزل
او میرسید امام شافعی یک منزل بیشتر مے رفت چون ابواللیث بیرون حصار
روم رسید امام شافعیؒ داخل مصر شد و امام شافعیؒ در انشب مناجات کرد کہ الہی مرا
از دار فنا بدار بقا رحلت بخش فے الحال جانش تسلیم شد چون علی الصباح حضرت
ابواللیث بدروازہ رسید دید کہ تابوت مبارکش پیش آمد کہ این تابوت امام
شافعیؒ ست او نیز وضوء جدید کرد و دو رکعت نماز گذارد و سر بسجدہ نہاد و
گفت او نیز از نہمت خود را برحمت حق تسلیم کردہ است الہیٰ مرا نیز از دار فنا بدار
بقا رحلت بخش کہ تا پیش امام مباحثہ بکنیم او نیز جان بحق تسلیم کرد **الغرض**
ابواللیث سمرقندی درین سفر دو شتر از کلوخ از زمین سبیل بار کردہ بود و
بیشتر از شاگران این فقیر چون بسیر میرفتند کلوخ استنجا ہمراہ خود مے بردند
و شاید کہ در محل استنجا سخن نگوید مکروہ است و قبل از استنجا کہ ہنوز تن خود
را برہنہ نکردہ است این دعا بگوید۔ اللّٰھُمَّ احْفَظْ فَرْجِیْ وَبَشَرِیْ
مِنَ النَّارِ وَالزِّنَاءِ وَاعْلَمْ بِسْمِ اللّٰہِ الْعَظِیْمِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ
عَلٰی دِیْنِ الْاِسْلَامِ اَلْاِسْلَامُ حَقٌّ وَّالْکُفْرُ بَاطِلٌ ۔ و چون از استنجا
فارغ شود بجاے پاک رود کہ در خبر است کہ ہر کہ وضو و غسل در

در جائے پاک کند آن جائے تا قیامت آن کس را از خدائے طلبد و شفاعت او میکند روئے بقبلہ و سر برہنہ کردہ نشیند کہ پیغمبر گفت در حالت وضو سر برہنہ کردن نزول رحمت ست و دل را چنان حاضر دارد چنانکہ معیت و مشیت او مشتمل بر جملہ حرکت و سکونت خود داند بلکہ خود را در میان عجیند و بحضور تمام بگوید بِسْمِ اللّٰہِ الْعَظِیْمِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ عَلٰی دِیْنِ الْاِسْلَامِ نَوَیْتُ اَنْ اَتَوَضَّأَ مُتَقَرِّبًا لِلصَّلٰوۃِ فَرْضَ اللّٰہِ تَعَالٰی پس آفتابہ بدست چپ گیرد سہ کرت بدست راست ریزد پس بعدہٗ بدست راست گیرد سہ کرت بدست چپ ریزد کہ مسنون بر این طریق ست و در حضوری چنان باشد چنانکہ آوردہ اند کہ **حضرت امام زین العابدین علی اصغر** چون بوضو کردن مے خاست رنگ و رویش بغایتے متغیر مے شد پرسیدندش یا امیر چرا گفت ہیچ میدانید کہ در پیش چکس حاضر خواہیم شد و چون آب در دہن کند بگوید اَللّٰہُمَّ لَقِّنْ حُجَّتِیْ وَنَغِّصْ بِہٖ ذُنُوْبِیْ وَبَیِّضْ وَجْہِیْ کَمَا بَیَّضْتَ اَسْنَانِیْ و مسواک از درخت تلخ از توت و پلون باشد کہ پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام گفتہ است کہ بہشت بخرید شاخچہ اراک و مراد از شاخچہ مسواک ست و بہ درازی یک بالشت باید و اگر از بلشت زیادہ باشد شیطان بر وسوار مے شود و سطبری او بمقدار انگشت خنصر باشد و خوردتر از قبضہ نباشد و باید کہ سہ انگشت بالا و خنصر و ابہام زیر او کند و در دہن زند اول بجانب راست دندان بالا باز زیرین آن جانب باز بجانب چپ بدندان بالا باز زیرین و بر زبان نیز بمالد بعد ازان بہر جانب کہ خواہد بزند و باید کہ مسواک را بر زبان نہ نہد اول بشوید بعدہ در دہن زند و آخر نیز بشوید نگاہ دارد و اگر در تمام قبضہ گیرد آفتے ناسور بدو رسد و مسوک را بہ پہنای دندان زند نہ بطول دندان و مسواک را بر زمین نہ نہد کہ خوف دیو و پری ست کہ بدو آفت رساند و برابر گوش نہ نہد کہ جائے قلم ست و در سر ایستادہ کند کہ در **خبر ست** کہ روزے اصحاب رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام قلعہ

کفار را حصار کرده بودند و جاسوس کافران جاسوسی ایشان میکرد که ایشان
برکنارۀ جوے نشستہ اند و مسواکہارا از سر کشیدہ دندان خود را شستند و
مسواک را باز در سرہا نہادند جاسوس خیال کرد کہ مگر ایشان سوہان با خود دارند
کہ دندان خود را بدان تیز مے کنند و بدان نیز جنگ خواہند کرد جاسوس رفت و
واقعہ را باز نمود کہ اگر ظفر یابند ما یان را بدندان بکنند لشکر کفار گریخت پس اینہمہ
برکت مسواک بود و مسواک را شریک باکس نباید کرد۔ **شعر**

اَلنِّسَاءُ وَالْمُشَاطُ وَالسِّوَاكُ	ثَلَاثٌ لَيْسَ فِيهَا اِشْتِرَاكٌ

ونیز باید کہ بعد از آب در دہن کردن زند کہ خشک بدعت ست و در وضوء زند نہ
بغیر وضوء و یک رکعت بمسواک افضل است از ہفتاد رکعت بغیر مسواک و مسواک
سنت ماست زنان و مردان را این در صلوٰت ماچینی مذکورست و اما در صلوٰت مسعودی
میگوید کہ زنان را کندر و قایم مقام مسواک ست و در خمس الاوقات زند و بقول شافعی
در رمضان در وقت ظہر و عصر نتوان زد زیرا کہ پیغمبر علیہ الصلوٰت والسلام فرمودہ
دیگر فَمِ الصَّائِمِ اَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ پس بزدن مسواک بوے او میرود و بقول
امام اعظم رح در رمضان نیز در خمس الاوقات زند زیرا کہ وقتی کہ بوے بد عند اللہ
خوش باشد بوے خوش نیز خوشتر باشد آوردہ اند کہ مسواک پیغمبران علیہم السلام
از درخت زیتون بودے و اگر مسواک نباشد انگشت شہادت نیز قایم مقام
مسواک ست و چون دوم کرت و سیوم کرت آب در دہن کند غرغرہ گرداند چون آب در
بینی کند گوید اَللّٰهُمَّ اَرِحْنِي مِنْ اَرْوَاحِ الْجَنَّةِ وَارْزُقْنِي مِنْ نِعَمِهَا۔ و آب در بینی
بدست راست کند و بدست چپ پاک کند کہ برعکس این مکروہ است و
مبالغہ در استنشاق چنان کند کہ آب را بالا کشد تا نرمہ و در مضمضہ غرغرہ کند
و این مضمضہ سنت ست ہم در غسل و ہم در وضوء مر غیر صایم را بعدہ روی شوید
کہ فرضیت وی اندرستہ گاہی موے پیشانی تا زیر زنخ و از نرمۂ گوش تا نرمۂ گوش
دیگر و آنرا کہ در سر موے نباشد پس حد پیشانی از چیست کہ در ایام طفولیت

در بالائے پیشانی او مے باشد و ریش تنگ را پوست باموے باید شستن
واما کلان ریش را که پوست روے را پوشیده باشد شستن پوست ساقط
است و سفیدی که درمیان دوزلف وگوش ست شستن او نیز فرض ست
بقول امام اعظم رح و بعضے مبتدعان که زیر زنخ مے تراشند اگر زیرے زنخ تراشیده
باشد و در وقت وضو آنرا نشوید و مسح کردن و یا خشک ماندن نماز بگذارد کافر
شود زیرا که فرض بجائے نیاورده باشد و هرکه یک تار موے در غسل و وضو
ازو خشک ماند آن وضو محسوب نباشد پس بے وضو نماز گزاردن کفرست
و فرضیت در مسح ریش در وقتی معلوم شود که رنگ کرده باشد و
خلال ریش از جانب چپ از فرود سوے بالائے اوست و در اوان شستن
روے بگوید اَللّٰهُمَّ بَیِّضْ وَجْهِیْ بِنُوْرِكَ یَوْمَ تَبْیَضُّ وُجُوْهُ اَوْلِیَآئِكَ
وَلَا تُسَوِّدْ وَجْهِیْ یَوْمَ تَسْوَدُّ وُجُوْهُ اَعْدَآئِكَ اَللّٰهُمَّ بَیِّضْ وَجْهِیْ وَاشْرَحْ 96
قَلْبِیْ وَصَدْرِیْ وَطَهِّرْ قَلْبِیْ و آب را بر روے سخت نزند و چشم را کشاده
ندارد و نه سخت پوشد که مکروه است و دست تا آرنج بشوید و سنت این
ست که سه کرت بر کف دستها ریزد و تا جانب آرنج کشد که روافض بر آرنج
و جانب کف دست میکشند و در وقت دست راست شستن گوید اَللّٰهُمَّ
اَعْطِنِیْ کِتَابِیْ بِیَمِیْنِیْ وَحَاسِبْنِیْ حِسَابًا یَّسِیْرًا و در دست چپ گوید وَلَا تُعْطِنِیْ
کِتَابِیْ بِشِمَالِیْ وَلَا مِنْ وَّرَآءِ ظَهْرِیْ یَوْمَ یَدْعُوْا ثُبُوْرًا وَّیَصْلٰی سَعِیْرًا
و از سه کرت ریختن آب کم و زیاده مکروه است بر اندام اما یک بار فرض
است و سه بار سنت است و آب را روان باید کردن اما اگر جاے شستنی را
مسح کردن یعنی ترکند روا نباشد و اگر جاے مسح را بشوید روا باشد اما مکروه و بعضے
متکلمان گفته اند اِنَّ مُرْتَکِبَ الْمَکْرُوْهِ لَا یَسْتَحِقُّ حِرْمَانَ الشَّفَاعَةِ چارم حصه
مسح سر فرض است و تمام سر مسح سنت است پس شاید که آب نو بگیرد و اگر از جاے
شسته مانده باشد نیز رواست و مسح سر را چنان مسح کند که خنصر و بنصر

سلہ تحقیق کننده کار مکروه مستحق ولایق بیمنگردد نا یافتن شفاعت

و وسطی از هر دو دست بهم رسانند و سبابه و ابهام را کشاده دارد و این شش انگشت را بر تارک نهد و بالا کشد تا قفا برد و بعده هر دو کف دست از طرف قفا بهر دو جانب سر نهد تا پیشانی آرد و سبابتین را در ازنین درآرد و ابهامین را از هر دو طرف ازین ایشان بگرداند و مسح گوش باب سر سنت ست و در مسح سر گوید. اَللّٰهُمَّ اَحْفَظْ شَعْرِیْ وَبَشَرِیْ مِنَ النَّارِ و در مسح گوش گوید اَللّٰهُمَّ لَا تُسْمِعْنِیْ غَلَیَانَ اَهْلِ النَّارِ فِی النَّارِ و باز همان شش انگشت مذکوره را باب جدید تر کند و متصل کرده بر گردن نهد به پشت انگشتان و از موے گردن مسح نگذارند که بدعت ست زیراکه روافض مے گویند که کلۂ امام المسلمین امیر حسین رضی الله عنه از جانبین قفا بریده اند پس مسح باین طریق نباید کرد و ایشان از طرف حلقوم مسح مے کنند و تا موے گردن میرسانند و نیت وضو و مسح گردن هر دو مستحب ست و در مسح گردن گوید اَللّٰهُمَّ اَعْتِقْ رَقَبَتِیْ وَرَقَبَةَ اٰبَائِیْ وَرَقَبَةَ اُمَّةِ مُحَمَّدٍ مِنَ النَّارِ وَالسَّلَاسِلِ وَالْاَغْلَالِ و در مسح ریش و خلال ریش گوید اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَیْنَا سَکَرَاتِ الْمَوْتِ و باید که اندام را نیز تر تر بشوید که اگر در یک اندام مکث کند ترک سنت نباشد اما اگر یک بشوید و مکث بی مانع کند و بعد ازان دیگر بشوید مکروه باشد و نیز ترتیب چنانکه خدا تعالیٰ خبر داده ست نگاه دارد تا خلاف روافض باشد که ایشان اوّل پاے مے شویند و بعده دست بعده روے بعده استنجا میکنند زیراکه ایشان میگویند که چون اول استنجا بکنیم بعده دست را چگونه برره ی بزنیم اما در **فتاوی سراجی** آورده ست اگر استنجا فراموش شود بعد از وضو باید کرد بلا اعادت وضو و بقصد نتوان کرد چون پاے راست بشوید بگوید اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ اَقْدَامِیْ عَلَی الصِّرَاطِ یَوْمَ تَزِلُّ فِیْهِ الْاَقْدَامُ و چون پاے چپ بشوید بگوید اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ سَعْیِیْ سَعْیًا مَّشْکُوْرًا وَّوُضُوْئِیْ مَقْبُوْلًا وَّتِجَارَتِیْ لَمْ تَبُوْرَ وَاجْعَلْنِیْ مِنَ التَّوَّابِیْنَ وَاجْعَلْنِیْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِیْنَ الَّذِیْنَ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ در **ترغیب الصلوٰة** آورده ست که خلال انگشتان پاے بخنصر دست چپ از جانب پاے راست از فرجه که میان خنصر و بنصر ست از زیر بالا کشد و کف دست را در زیر پاے دارد

و نیز در فرجۂ که میان سبابه و ابهام از پائے چپ ست آغاز کند و در فرجۂ خنصر و بنصر چپ ختم کند و آورده اند که امام اعظم رح از بالا می به پایان خلال میکرد و چون مسئله دید که پایان میتوان کرد بیست ساله نماز را اعاده کرد چهار گانے را چهار گانه دوگانے را دوگانه اما نماز شام را چهار گانی کرد و چون نفل در همه صلوة سوره با فاتحه قرین کرد و آورده اند که منصور حلاج در یک وضو خلال انگشتان را فراموش کرده بود در انشب جمال جهان آرائے حضرت را در خواب دید که روے از وے گشتانده بود و گفت یا رسول الله چرا گفت شمارا باید که سنت ما را ترک دہی یعنی نباید و شیخ معین الدین سنجری چشتی قدس سره ترک کرده بود او نیز همین خواب دید و قدرے آب از بقیه وضو باید آشامید که در ان شفاست و بر آن آب این دعا باید خواند اَللّٰهُمَّ اشْفِنِي بِشِفَائِكَ وَدَاوِنِي بِدَوَائِكَ وَاعْصِمْنِي مِنَ الْاَمْرَاضِ وَالْاَوْجَاعِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ و نیز در هر اندام بعد از دعا کلمۂ شهادت تکرار کند و در شرح اوراد سید علی همدانی آورده است هر که در هر اندام شستن اسم القادر تکرار کند بجمله اعدائے ظاهری و باطنی ظفر یابد و چهار آب ایستاده خوردن افضل ست آب وضو که باقی ماند و آب زمزم و آب پسخوردۂ علما و صلحا و آب که سقاو در بازار مے گرداند و بعد از وضو روی سوے آسمان کند و بگوید اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ و نیز بسوے آسمان نظر کند و همین دعا کند حق سبحانه تعالے بنظر رحمت بر و بنگرد و در اوان وضو سلام و کلام منع ست تا اگر یکے کسے را در وضو یا در نماز و یا در وقت خواندن امام خطبه سلام داد بر ایشان جواب لازم نه آید اما گوینده سلام آثم باشد و دل را چنین حاضر دارد که روزے امام محمد غزالی رح در وضو نشسته بود و در وقت پای شستن کفش خود را دید که کهنه است در خاطرش گذرید که بروم در بازار و کفش بخرم در نسیان امام محمد غزالی رحمه الله دید که ابدال وارسته و دیوانه که خبردار بود یعنی افعال ذمیمه را و با فعال حمیده مبدل شده

چهار آب ایستاده خوردن افضل ست

بود آمد و سلام داد امام چون از وضو فارغ شد گفت دیوانه چرا سلام کردی ندانستی
که در آوان وضو سلام بے ادبی است گفت شما را در وضو ندیدم بلکه بازاره دیدم ؛
و در **تفسیر کامل** ست که اگر در میان وضو سخن کرد و یا نشسته خواب کرد بغیر
تکیه وضوش شکند اما اعادهٔ وضو افضل ست زیرا که نتیجهٔ وضو که ثواب ست و طهارت
باطن آنرا نیابد که پیغمبر فرموده است علیه السلام اِسْبَاغُ الْوُضُوْءِ یُحْرِقُ الذُّنُوْبَ کَمَا یُحْرِقُ النَّارُ
الْحَشِیْشَ و بعد از وضو سه کرت سورهٔ انا انزلناه بخواند که مهتر عزرائیل را چشم نه
بیند و خداوند تبارک و تعالی بلطف خویش جان او قبض کند و در **شرح ابو اللیث**
سمرقندی آورده است پیغمبر گفت صلی الله علیه وسلم هر که بعد از وضو سه کرت سورهٔ
انا انزلناه بخواند ثواب ابراهیم خلیل الله و موسی کلیم الله و عیسی روح الله و محمد
رسول الله یابد اصحاب گفتند یا رسول الله چنانکه مراتب این پیغمبران ست تمام یابد
باتشال گفت بے تمام یابد و ده کرت سورهٔ اخلاص بخواند بعد از وضو آمرزیده
شود و هر حاجتے که داشته باشد بر آید و سه کرت انا اعطیناک و سه کرت
اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی آلِهٖ بِعَدَدِ کُلِّ مَعْلُوْمٍ لَّکَ و اگر ده کرت این درود بگوید
افضل باشد و آیة الکرسی و امن الرسول و سورهٔ اذا زلزلت والم ترکیف ولایلاف
یگان بار خواند که درد کمر او هرگز نباشد و **در خبر ست** هر که بعد از وضو سه کرت گوید
اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ مَحْبُوْبًا فِیْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَبَلِّغْنِیْ عُمْرِیْ اِلٰی مِائَةٍ وَّعِشْرِیْنَ سَنَةً
مِنْ غَیْرِ عَاهَةٍ وَّهَرَمٍ عمر او صد و بیست ساله شود و نیز اگر پنجبار بگوید اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ
مَحْبُوْبًا مَقْبُوْلًا فِیْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَبَلِّغْنِیْ وَبَشِّرْنِیْ عُمْرِیْ اِلٰی مِائَةٍ وَّسِتِّیْنَ سَنَةً
وَّاجْعَلْنِیْ مَحْبُوْبًا وَّمَقْبُوْلًا فِیْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَمَلَائِکَةِ الْمُقَرَّبِیْنَ وَالرُّوْحَانِیِّیْنَ وَ
بَلِّغْنِیْ وَبَشِّرْنِیْ عُمْرِیْ اِلٰی مِائَةٍ وَّسِتِّیْنَ سَنَةً وَّاجْعَلْنِیْ مَحْبُوْبًا وَّمَقْبُوْلًا فِیْ قُلُوْبِ
الْاَنْبِیَاءِ وَالْمُرْسَلِیْنَ وَبَلِّغْنِیْ وَبَشِّرْنِیْ عُمْرِیْ اِلٰی مِائَةٍ وَّسِتِّیْنَ سَنَةً مِنْ غَیْرِ عَاهَةٍ
وَّهَرَمٍ خداوند تبارک و تعالی عمر او صد و شصت ساله گرداند بعده متصل دوگانه
بگذارد و شانه را اول بابروئے راست راند و باز بابروئے چپ راند و این دعا بخواند

اللّٰهُمَّ زَیِّنَّا بِزِینَةِ الرِّجَالِ در راست گوید و در چپ گوید اللّٰهُمَّ زَیِّنِ الرِّجَالَ بِاللِّحْیَةِ
وَالنِّسَاءَ بِذَوَائِبِهَا و از جانب راست از طرف بالا ریش شانه دارد و بهتر این است
که نشسته باشد و بگوید اللّٰهُمَّ سَرِّحْ لِحْیَتِیْ وَفَرِّجْنِیْ مِنَ الْهُمُوْمِ وَالْغُمُوْمِ و از
جانب چپ از فرود به بالا یعنی زیر زنخ بسوی خد کشد و سورهٔ الهٰکم التکاثر نیز بخواند بعده
هر دو جانبین از فرود و بالا هر طور که بخواهد شانه کند و سورهٔ والضحی والم نشرح یکبار
و انا اعطینا سه بار بخواند و نیز سه کرت بگوید اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَعِتْرَتِهٖ بِعَدَدِ کُلِّ مَعْلُوْمٍ لَّکَ
و در جمیع الاوقات و هر گاه که وضو سازد شانه کند که در **شرح ابو المکارم** آورده است
که حضرت رسالت پناه شانه از استخوان سلحوات در دست داشت و بعد از نماز شام
استاده بود و ریش را شانه میکرد و گفت این را چیزے خوبی هست و بعد از نماز خفتن
اگر وضو جدید کند فبها والا نه شانه را ترک کند و ریش را ترکند ثواب بجدت و مغفور
گردد و نیز شاید که شانه منکسر نباشد که درویشی آرد و بعد از وضو آفتابه پر کند برای
وضوء دیگر که مستحب است و سر او بپوشد و در **اجتناب الفقر** حدیث
نبوی مذکور است که هر آوندے و هر مشکے که سر دهن او پوشیده و بسته نباشد
شیطان لعاب دهن خود در آن اندازد و هر آفت و درد که بآنکس میرسد سبب
آن لعاب شیطان است و نیز آفتابه شکسته نباشد که درویشی آرد و آفتابه را خاصه
برائے خود کردن بدعت است **بدان ای عزیز** که وضوء ظاهری صلاح مؤمن
است لقوله علیه السلام الوضوء سلاح المؤمن و سالک را باید که بغیر سلاح نباشد
از آنکه وے همیشه با نفس خود و شیطان محاربه دارد **و در سلسله چشتیان ما**
مرید را مقدم از همه نصایح بدوام وضو فرمایند حتی که اگر از خواب
بیدار شود بچیزے پاک از جنس زمین چون سنگ و کلوخ و غیر ذلک تیمم زند
و حضرت شیخ المشایخ والاولیا فرد زمانه سید علی زنی
که مرشد این فقیر بود قدس الله سره خاصیت این بود هر گاه که تعلیم علم تصوف فائت میشد فی الحال

100

وضوء جدید مے کرد و میگفت کہ الوضوء علی الوضوء کالنور علی النور
و آن مشکلات را حل میکرد از برکت وضو و چون کسے در دوام وضو باشد
باطنش ہمیشہ بحق مشغول و حاضر باشد و در نظر آسمانیان ہمچون ستارہ
روشن بنماید چنانکہ اہل زمین آرزوی ستارگان دارند ایشان نیز آرزوی آنکس دارند
پس وضوء باطنی گویا کہ نتیجہ وضوء ظاہری ست بدانکہ در اجتناب الفقر آوردہ ست
کہ بعد از وضو روی را بدامن و آستین پاک نکند کہ درویشی ہر دو جہانست باید کہ
دستارچہ را با خود نگاہدارد تا بدان روی پاک کند در خبر ست کہ فردائے
روز قیامت اگر بدی کسی بماند کو ہبا باشد دستارچہ را بطرف پلہ نیکی نہند آن پلہ بدی
ہمہ بالا شود و باید کہ بدستارچہ غیر روے را پاک نکند کہ محبت میان ایشان منقطع
شود حتی کہ اگر بحلال خود مجامعت کند ہر یک بہ لتہ جداگانہ اندام خود را پاک سازند
الا عداوت میان ایشان بخیزد و شرمے افتد و چون وضوے ظاہر را بجای آوردی
باید کہ باطن را از غش و کدورات دنیاوی و از حقد و عجب و کینہ خلق و از ہر چہ
ماسوی اللہ ست پاک دارد چنانکہ شیخ شبلی رح گفتہ ست ہر گاہ کہ میل دنیاوی
بخاطر رسد وضوء جدید لازم مے شود اگر میل عقبیٰ بخاطر رسد غسل
جدید لازم مے شود پس ہر دو را بجاے مے آرم و غسل از نتیجہ لازم مے آید
کہ در عقبیٰ خطر شش چیز ست چنانکہ در بنی اسرائیل پنج
سال باران نہ بارید حتی کہ برگ درختان و بیخ گیاہ را بہوائشی مے دادند
و ہر روز مہتر موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام را باستسقا بیرون مے بردند روزے
بخداے خود مناجات کرد کہ خداوندا مرا فضیحت کردی زیرا کہ مدت پنجسال
ست کہ دعا میکنم بدرگاہ تو مستجاب نمیشود بواسطہ ندا شنید کہ تو
در میان خلق میباشی کہ خوردن و پوشیدن ایشان ہمہ تاموجہات ست
در بیابان برو و مردے سیاہ باشد سر و پاے برہنہ و ژندہ پوش و موے
سر او تافتہ باشد و نام او برق ست او را بگو کہ دعا کند مستجاب شود

101

حاشیہ: لہ بجاست — باطن ہمیشہ بحق نورست بالاللہ — نعمہ — پاک کردن روی و آستین — در دو جہان ست — خشک کردن روی — موجب عداوت ست — حواشی متعلقہ صفحہ ۱۰۰ — (حواشی دستنویس در حاشیہ پایین و چپ، ناخوانا)

چو او مهتر موسیٰ علیه السلام در بیابان رفت آدمی موصوف را یافت و نامش پرسید گفت نام من برق ست گفت طلب باران کن که حکم ست همدران جا استاده شد و گفت بطریق ناز که بادار حکم شما بیرون رفت که ابر را پراگنده نمیکند و یا خزانهٔ رحمت تو خالی شد و یا گنهگاران را درانجهان عذاب نتوانی کرد که درین جهان میکنی چون همه بر جاست زود باش باران بکن همدران ساعت چنان باران باریدن گرفت که بلندی و پستی همه را هموار کرد بفرمان خدائے در یک روز گیاه ها تا ساق آمدند مهتر موسیٰ علیه السلام گفت خداوندا شمارا چه خاصه بندگانند فرمان شد که خاص نیستند اگرچه دوازده سال در بیابان رفته و از خلق علاقه بریده و بمن پیوسته است اما در باطن کدورت و چرک دارد که لایق خواصی من نیست که روزے در گرما سخت خرقه را باز کرد و شمال را بر سینهٔ خود گرفت زیرا که در سینه که خیمهٔ محبت من زده باشد از ضرر و نفع دنیاوی خبر نباشد پس وضوء باطن بسبب این میکند پیغمبر گفته است که اَلْاَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ و نیز فرموده است که حسد و کینه و ریا عمل ظاهری را چون آتش گیاهِ خشک را میخواند در خبر ست که ذلت آدم از نفس و شهوت بود آمرزیده شد و لغزش ملعون از کبر و حسد بود آمرزیده نشد پس چون عمل را به نیت بستاند بغیر نیت عمل را قبول نفرموده اند لقوله علیه السلام اِنَّ اللّٰهَ یَنْظُرُ اِلٰی نِیَاتِکُمْ وَلَا یَنْظُرُ اِلٰی اَعْمَالِکُمْ که با عمل باشد که خاصة لله نباشد الا بریا د نمایش خلق پس عمل باریا بمذهب امام اعظم رح کفر ست که الریاء من الکفر و عمل او عند الناس عمل مے نماید و عند الله باطل پس هر نیت که غیر الله است فاسد کننده وضوء او شد ای عزیز چون وضوء باطنی را دانستی و حیله ای باید که حکایتے چند از اولیاء الله نیز بشنو که در خبر ست که اَلْاَوْلِيَاءُ جُنُوْدُ اللّٰهِ و نیز فرموده است که عِنْدَ تَذْکِرَةِ الْاَوْلِيَاءِ نُزُوْلُ الرَّحْمَةِ و در تسوید این حکایه غرض آنست که فرزند فقیر التماس آن دارد که احوال و اقوال اولیاء الله را قریب هر عمل بیاورد تا مگر از فضیلت و رتبت ایشان بر دل او

۱۰۲

او شود چنان که در تذکرة الاولیاست هرکه هر روز دو حکایت از اقوال و احوال اولیاء
مذکور سازد بیشک و بے شبه بمراتب ولایت برسد و دوست ایشان گردد که
مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا اَکْثَرَ ذِکْرَهٗ منقول ست که در پیش بی بی رابعه بصری کسے نشسته
بود بسیار دنیارا بدمیگفت و ذلیل میدانست بی بی گفت ای شیخ چرا این
قدر دنیارا دوست میداری کسے گفت که بی بی او دشنام میدهد بی بی گفت که
ازین حدیث خبر نداری که مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا یُکْثِرُ ذِکْرَهٗ پس کثرت ذکرگویا که کثرت
دوستی ست و بی بی رابعه را عدو یه ازینها مے گفتند که بغیر الله دشمنی
داشت **روزے** اورا پرسیدند که خدا را دوست میداری گفت
آرے پس گفتند که شیطان را دشمن میداری گفت دل من چنان بدوستی او مستغرق
ست که از دشمنی کسے خبر ندارم پس کم التفاتی بچیزے دشمنی باشد و نیز **حضرت**
رسالت پناه صلے الله علیه وسلم را در خواب دید که بدو میگفت ای رابعه مرا دوست
۱۰۳ میداری بی بی گفت هر آن دل که در دوستی شما نیست ترقیده باد اما دلم چنان بدوستی
حق گرفته ست که از دوستی غیر خبر ندارد **روزے** از روے مکاشفه
بهشت را دید خوشحال شد هاتفے آواز داد که اے رابعه نگفته بودی که بغیر شما
بهر دو سراے راضی نشوم و بدیدن بهشت دل شاد شدی رابعه را از هیبت
تپ لرزه در وجود آمد **روزے** امام حسن بصری رضه پیش او رفت دید که
هارون رشید خلیفه چهار هزار دینار آورده بود و پیش در او استاده بود وا ورا
رخصت نمیداد چون امام را منت کرد و تضرع نمود که مگر بگفته شما فتوح
را قبول کند چون امام در صومعه درآمد گفت خلیفه زمان تصدق آورده پیش در
استاده است اگر قبول شود بی بی گفت بمن در کار نیست باید که تصرف
فقرا کند که مرا روزے بمشاهده بهشت دل شاد شده بود خطاب عتاب برهم
آمد این پنج ماه است که از آن هیبت افتاده ام و گفته اند که هم ازان هیبت بحق
رسید **روزے** بی بی گفت که خداوندا هر چه نصیب من ست درین

دنیا کافران را بہشت وہرچہ ازان بہشت ست مرمومنانرا بدہ مرادین دنیا درد دہ
و دران دیدار **نقلست** کہ سلطان العارفین ابراہیم ادہم قدس سرہ
چہاردہ سال در راہ کعبہ معرفت بہر قدم رکعتین میکرد تا بہ مکۃ اللہ رسید
و بی بی رابعہ در آخر قافلہ بود چون سلطان ابراہیم رسید مکہ را بر جا نیافت متحیر
شد از بالا ہاتفے آواز داد کہ در آخر قافلہ مستورہ ایست کہ مکہ بزیارت او رفتہ ست
چون مکہ پیش بی بی رسید پشت داد و گفت مرا صاحب خانہ مے باید چون برگشتہ
بخانہ رسید در خاطرش آمد کہ حرمت مکۃ اللہ برمن فرض بود نکردم و عدہ کرد کہ بہ
پہلوی بروم پا برزمین دراز میکشید و باز می استاد و دو رکعت نماز مے کرد ہمچنان
محنت کشیدہ بمدت ہفت سال از بصرہ بمکہ رسید چون بر عرفات برآمد گفت خداوندا
عشقم تمام کن ہاتفے ندا کرد کہ عشق نشک سالی ست کہ ہیچ گیاہی دروز وید چون بطرف
آسمان نگہ کرد دریاہائے خون دید گفت اینچہ دریاہاست ندا آمد کہ این خون عاشقان
من ست کہ خون ریختہ رفتہ اند گفت ادنی ترین مقام ایشان 104
بمن بنمائے دران زمان بدو حیض رسید ندا آمد کہ کمترین منزل در راہ
عشق این ست کہ مدت ہفت از برائے دوستی من بزیارت گلرخے آید
و زیارت آن گل رخ روزیش نگردانم و او محنت خود را درمیان نہ آرد کہ
من چیزے کردہ ام گریان شدہ بازگشت و گفت اے وائے بربے نصیبی من
چون کعبہ بمن آمد قبول نکردم و چون من آمدم لائقش نشدم و از کرامات او
گفتہ اند کہ شبی مشایخان کبار در صومعہ او جمع شدہ بودند و چراغ نبود بانگشت
خنصر خود فف زد آتش درو افروخت و بمانند چراغ در گرفتہ بود **آوردہ اند**
کہ روزے بمکہ معرفت کسی گفت بی بی پشت مرکب شما زخمی ست توشہ چگونہ خواہد
بر دگفت بہ بین چون آن شخص تفحص کرد فردا دید کہ آن بار برابر پشت آن مرکب
ہوا معرفت **آوردہ اند** کہ ہمرہان سفر از غایت بیطاقتی مرکب لاغر
شدہ بافتاد ہیچکس حمایت نکرد وے نیز ہمراہ مرکب در بیابان

بیابان ماند چون قافلہ بمکہ رسید او را در مکہ یافتند با مرکبش ہم گفتندش ترا چہ کس آورد
گفت کسے کہ مرکب غلطاندہ بود و روزے دہ درویش بزیارت در صومعۂ او
رفتند پیش او دو نان جوے بود در پیش آورد ناگاہ سائلے بر در رسید و یا اللہ
کرد از پیش ایشان گرفت بسائل داد ایشان متحیر شدند و دم نمیکشیدند کہ
کنیزکے از در درآمد طبق پر نعمت در دست داشت و پیش بی بی آمد بی بی چون
سرپوش برداشت و دید کہ در و نان و حلواست آن ناہار البشمرد کہ ہژدہ
نان ست برگشتائی برکنیزک داد چون آن کنیزک در خانہ رسید بی بی اش
پرسید چرا گفت رابعہ میگوید کہ غلط کردہ گفت چرا گفت کہ چند نانست گفت
ہژدہ نان ست گفت کہ دو نان دیگر بہ پز و ببر کہ من بیست نان نذر کردہ ام
چون بیست نان برد و کنیزک معذرت کرد کہ من غلط کردہ بودم دو نان
ماندہ بود پیش ہر یک درویش دو نان و مقدارے حلوا نہاد بعد از فراغ طعام
105 گفتندش کہ چرا در اول مرتبہ این نان باز فرستادی گفت مناذر بیست نان نذر
کردہ بود گفتند از کجا دانستی گفت چون شما دہ کس بودید و دو نان
بخدائے خود سودا کردم کہ یکے را بدہ در جہان وعدہ کردہ است و ہفتصد
در آن جہان پس دہ نان مرا درین جہان دست بدست بداد تا بمہمانان
بدہم کہ مہمان گرسنہ روند چون کنیزک ہژدہ نان آوردہ بود
دانستم کہ وعدۂ حق دروغ نیست اما کنیزک غلط کردہ باشد
برگشتہ دادم کما قال اللہ تعالیٰ من جاء بالحسنۃ فلہ
عشر امثالہا و آوردہ اند کہ امام حسن بصریؒ و مالک دینار
و شقیق بلخی پیش او رفتند بی بی گفت کہ چیزے از عشق بگوئید ایشان
گفتند کہ شما را سخن ما خوش نمے آید خود بگوئید گفت بارے چیزے گوئید امام
گفت لم یصدق فی دعواہ من لم یصبر علیٰ ضرب مولاہ گفت از سخن شما بوے منی مے
آید مالک گفت لم یصدق فی دعواہ من لم یتلذذ علیٰ ضرب مولاہ گفت

گفت شما در کوچه دیگر رفته اید شقیق گفت لم یصدق فی دعواه من لم یتلذذ
علی ضرب مولاه گفت شما نیز طریقه او نیافته اید گفتند که یا بی بی شما عنایت فرمائید
گفت لم یصدق فی دعواه من لم ینس الم الضرب فی مشاهدة مولاه و گفت
که تصدیق قول من کلام الله ناطق ست و آن آنست که چون زنان مصر در پیش
زلیخا رفتند و ملامت کردندش زلیخا بدست هر یکے یک ترنج و کارد داد و گفت وقتی
که بشما امر کنم بخورید و یوسف هم فرمود تا جامه خوب پوشیده و آراسته برآید چون
یوسف برآمد گفت بخورید هر یکے چون روے یوسف دیدند کارد ہا از ترنج غلط
کرده بدست میزدند و میگفتند کما قال الله تعالی فلما رأینه اکبرنه وقطعن ایدیهن
وقلن حاش لله ما هذا بشرا ان هذا الا ملک کریم پس
چون بمشاہدہ مخلوق زنان مصر از الم دست خبر نبودند کسی که بر عشق خالق عاشق
باشد چگونه از خود خبر داشته باشد - آورده اند که خون حیض ہر از ایشان پیدا شد
پس غرق خون شدند و بیهوش افتادند پس در مشاہدہ خالق چگونه کسے از ۱۰۶
خود خبر داشته باشد نقلست که وقتے در مصر باران نمیشد و همه اهل آن
ولایت پیش ذوالنون رفتند گفتند یا شیخ طلب باران کن شیخ بیست روز
از مصر بیرون رفت چون برگشته آمد دید که باران شده و مرغزار ہا سبز شده
و هر کس معمور شده مردمان پیش او رفتند و گفتند که ما از شما طلب باران
کرده بودیم شما کجا رفته بودید شیخ گفت که حدیث خوانده ام که اکثر اوقات
باران به سبب بدکاران گرفته میشود پس از خود بدکارتر در میان کسے راندیدم
بیرون رفتم و بر شما باران بارید اے عزیز سخن از وضو بود تا کلام اولیاء
در خاطر بسیار دلکش بود ختم پس وضوے باطن پاک داشتن دل و نیت ست
و دل را از هفت چیز که آن را سفر نفس گویند پاک توان کرد که طهارت باطنی ست
اول از حرص که قناعت در وزاید دوم هوا که خوف و رجا در وزاید سوم کینه که حلم
در وزاید چهارم حسد که شفقت خلق در وزاید پنجم کبر که تواضع در وزاید ششم ابدالعطا

کردن کم آزاری در وزاید و کم آزار را عارف گویند و عارف کسے ست که خود را
از همه کس فروتر داند هفتم کذب یعنی دروغ گفتن که راستی در وزاید چون این هفت
نامرضیات را دور کردی و هفت مرضیات را در وجا دادی پس دل تو پر نور
گردد و مراد حق را مهیا شود و کدورت ماسوے الله را بسوزاند و حق را بچشم
مشاهده کند او درمیان نه اما وضوئے فرض از برائے پنجوقت نماز و برائے نماز
نماز جنازه و تلاوت قرآن اگر از روئے مصحف بخواند و برائے سجده تلاوت
لِقَوْلِهٖ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مَنْ سَجَدَ بِغَيْرِ الْوُضُوْءِ فَقَدْ كَفَرَ و وضوئے مستحب
چون تلاوت قرآن بے مصحف و برائے زیارت مشائخان و خوردن طعام
که گفته اند چون از استراحت خانه بیرون آید باید که تا وضو کند بغیر وضو و
تیمم بطرف آفتاب و ماهتاب و ستارگان نگرد و الیمنی بر روئے مادر
و پدر و پیر و استاذ نگرد و چیزے که از نام خدا و آیت کلام الله که در وقت
خلا از خود دور کرده بود بدست نگیرد و بے غلاف تا وضو نکند و یا تیمم نزند که تیمم
برائے مس مصحف فرض ست **و در مسواک نیز** مبالغه کردن مستحب ست چنانکه بی بی
عائشه صدیقه رض روایت کرده ست که حضرت رسالت پناه در هر شب یازده کرت
مسواک زدے و چندان مبالغه کردے که بدندان مبارک او می ترسیدم گفتم مبالغه
برائے چیست گفت یا عائشه در مسواک بیست خصلت محموده ست یکے از ان این ست
که بن دندان محکم مے شود و چرک دندان ببرد و بد بوے دندان ببرد و دندان سفید
کند و روشنائی چشم را پیدا کند و بلغم را کم کند و بر دشمنان دینی و دنیاوی ظفر یابد
و از خواب نشسته و از برائے خواب و از خنده قهقه که بیرون نماز باشد و بعد از
غیبت و شعر که در وے ذکر زلف و خال باشد و از جمله سخنان لایعنی و ضو کردن نیز
مستحب ست بدانکه ناقض وضوء ظاهری نیز هژده چیز ست و مجموع او درین حروف
بعموس کنجر زق ممسد خق عبارت از ب بول ست پس وقت
حاجت بول را آهسته رها کند تا رشحه بدو نرسد و نیز بول را در سوراخ موش و غیره

ذلک نکند که اگر مار و یا کژدم بیرون آید زحمت رساند والا نه که دیو و پری اکثر
ایشان در سوراخ و شگاف میباشند اگر با بول تر شوند مضرت بدو رسانند و
بعد از فراغ ذکر خود را تا احلیل بدو شد و پاے چپ را بر راست و راست را
بر چپ نهد و بپیچد خود را و همچون عوام الناس روئے بخلق دست در ازار ندارد
و از زنان آنحال دور تر باشد که مکروه است و مکروه ترین مکروه است که کسے دست
در ازار باشد و با کسے سخن کند و عبارت از غ غایط است و عبارت از م منی است
و منی وقتے شکننده مر وضو راست که بشهوت نباشد چنانکه از گرسنگی و زحمت
و بعضی گفته اند که منی هرگز بغیر شهوت نباشد مگر وقتی که او را بزور گرفته باشند
و پشتاره بارگران در سرا و باشد و کسے از عقب بچوب زند و
از ان هیبت منی آید آن بے شهوت باشد اما اصح قول اول است و عبارت از
واو ودی است و ودی چیزے سفید است که بعد از خروج بول بر آید و صورت
این مسئله وقتے ظاهر شود که کسے را سلسل بول باشد زیرا که او معذور است
و طهارت معذور بخروج وقت ناقض مے شود پس هرگاه که قبل از خروج وقت
دران بول و ودی ظاهر شود ناقض طهارت او باشد و طهارت او بدخول
وقت ناقض نشود چنانکه پیش از ظهر وضو ساخت و ظهر داخل شد وضوے او نشکند
و عبارت از م دوم مذی است و آن آب سیاه است که در وقت ملاعبت
بزن و بنظر نیز فرود مے آید و عبارت از س سنگریزه که مرد از از راه بول
مے آید و برابر سنگ ریزه زنان را استحاضه است و عبارت از ک کرم است
که از پس افتد تا اگر از راه بول افتد ناقض وضو نباشد و عبارت از ب
باد که از دبر باشد اما اگر از قبل باشد ناقض وضو نباشد مگر گنده بوے باشد و یا
دو راه زن یک شده باشد و عبارت از خ خواب بدانکه خواب بهرحال
شکننده وضو نیست اما اگر تکیه زده باشد بیک سرین و یا خفته باشد اندک و
بسیار شکننده وضو میباشد زیرا که توهم باد رفتن باشد والا نه مجرد

بیان خواب بهر حال شکننده وضو نیست

خواب شکننده نیست تا اگر زانو و سرین بر زمین محکم داشته باشد و افتاد از غلبۂ
خواب پس بیدار شد درین راه پیش از انکه پهلوے او بزمین نرسیده باشد
نمیشکند و اگر بعد از افتادن بزمین بیدار شد مے شکند و عبارت از ریم
ست که بطبع و قوت خود بیرون آید و از سر جراحت بسوے اندامیکه پاک کرده
مے شود در وضو یا در غسل بگذرد و اگر بر سر جراحت استاده باشد و بجامه و یا بدست
برداشته شود وضو شکند و نیز اگر دانه سخته باشد و بران انگشت نهد و ریم بیرون
آید اگر مادام که انگشت برو نهاده است بیرون مے آید و وقتے که انگشت باز دارد
بیرون نمی آید پس بر نیطریق هرچند بر آید شکننده وضو نباشد و در زمانے
که این فقیر در قدمبوسی حضرت مرشد محقق پیر دستگیر شیخ المشائخ والاولیا
معدن الاسرار مفضل الاخیار سیادت پناه **میر سیّد علی ترمذی** بود روزے
به جوئبارے رسیدیم حضرت شیخ وضو جدید ساخت و چون متوجه نماز شدیم
به پایش دانه بود و او را بزور فشردیم ریم برآمد از فقیر پرسید که چگونه است گفتم
وضو برجاست گفت اگر وضو جدید کنم گفتم مخیّر ید حضرت شیخ تا شط نهر رفت
باز برگشت که مبادا خلاف شریعت کرده باشم باز بطرف آب رفت و هکذا چند
کرّت تا آب مے رفت باز مے آمد آخر گفت دو رکعت تحیّت الوضو بکنم تا از بدعت
دور باشم زیرا که آورده اند که هر که وضو کند و تحیّت وضو نگذارد باز وضو را جدید
کند بدعت است بعده گفت که پیغمبر علیه الصّلوٰة والسّلام فرموده است اَلْوُضُوْءُ عَلَی الْوُضُوْءِ
کَالنُّوْرِ عَلَی النُّوْرِ پس نور بر نور زیادت کند و عبارت از **ز** زرد آب است و حکم او
چون حکم ریم است امّا اگر چشم کسے سخته باشد و از و آب زرد میرود نیز ناقض باشد
و این اکثر وقوع هاست وَالنَّاسُ عَنْهَا غَافِلُوْنَ و عبارت از **ق** قے پر دهن باشد
اگرچه آب تلخ یا طعام باشد و امّا اگر خون بسته باشد نیز حکم قے پر دهن باشد و اگر خون
باریک با آب دهن غالب نه آید نشکند و اگر خون بر آب غالب بود وضو بشکند و اگر
برابر است از برائے احتیاط وضو مے توان کرد و اگر خون در

چشم آمد و بیرون نه برآمد وضو نشکند زیرا که اندرون چشم را در غسل و وضو شستن فرض نیست و اگر در سر چوب خلال دندان خون ظاهر شود و دیگر پیدا نشود وضو نشکند آورده اند که چهار اولیاء الله در مجلسے باہم نشسته بودند شنیدند که حاجبان هارون رشید میگردند و میگویند که یکے ازین اولیاء الله را قاضی میسازیم چون چنان شنیدند ایشان هر چهار مشورت کردند که ما هر یک بیک حال شویم یکے دیوانه شد و دیوانگی در پیش گرفت و یکے خود را مرده ساخت و یکے گریخت امام اعظم رح هنوز بر جائے بود که ایشان رسیدند آن مرده را بر داشتند دیدند که مرده افتاده است باز ماندند و امام اعظم رح و آن دیوانه را پیش بادشاه بردند بادشاه گفت که مرده را ببرید و دفن کنید و دیوانه را پرسید که بیا قضا را قبول کن دیوانه گفت بادشاه ہمه شتران شما کجا رفته اند و علی ہذا بادشاه یکے میگفت دیوانه دگر میگفت او را نیز ماندند و امام المسلمین را گفتند که قضا را قبول کن حضرت امام گفت که خوانین شما مرا قبول نخواهند کرد زیرا که من بنده زاده ام در دل گفت که بندۂ خدا ایم ایشان گفتند که بهر حال قبول داریم باز امام المسلمین گفت که دروغ گفتم من بنده زاده نه ام بلکه پسر ثابت ام و دروغ گوئے را قضا نشاید بادشاه او را پنج دره زد و گفت که بعد ازین ہیچ مسئله شرعیه نکنید روزے دختر امام خلال دندان میکرد و در سر چوب خون آمد گفت یا بابا وضو من شکست یا نه گفت مرا بادشاه منع کرده است از برادر خود بپرس این سخن بگوش بادشاه رسانیدند بر بادشاه بغایتے دشوار آمد و گفت یا امام المسلمین اگر شما شرع را بیان نکنید شریعت مصطفی صلے الله علیه وسلم خراب خواهد شد امام گفت امر شما فرض بود بجا آورده ام و حالا چون امر کردید آن شکننده وضو نبود اگر در عقب او خون دیگر پیدا نشد او را پرسیدند که چرا قضا را قبول نکردی گفت در روایتے خوانده ام که فردائے قیامت سه علم نصب شوند یکے از شیطان دوم از بادشاه عادل سوم از حضرت رسالت پناه علیه الصلوٰت و السلام پس قاضی راشی و بے علم و حکم کننده بچه ریا زیر علم شیطان باشد

وقاضی کہ بحکم کتاب وسنت وکتب فقہ حکم کردہ باشد در زیر علم بادشاہ عادل
باشد وآن عالم کہ با عمل است وقضا نمیکند در زیر علم حضرت رسالت پناہ باشد
پس من احتراز از علم شیطان وعلم بادشاہ کردم وعلم حضرت اختیار کردم واورا
پرسیدندش کہ امام شما را چنان حالت دیدیم کہ زخم دُرّہ بشما نمیرسد کہ ہیچ بطرف دُرّہ
نگاہ نمیکرد دید گفت مادرے داشتم در دلم آمد کہ مبادا از حالم خبر شود وناشکری کند
وکلمہ کفر از وجود او صادر پس لغم او بودم وازان دُرّہ خبر نشدم وامام ہم از
زخم آن درد وفات یافت ملایم این سخن آن کہ آوردہ اند کہ بزرگوارے را
حجاج بن یوسف حکم کرد کہ پیش شیران اندا ختندش وشیروان ہرچند شیر را
درخشم وغضب مے آورد وشیر بغیر از بوے کردن اورا دگر آسیب نمیرساند حجاج
متحیر شد واورا بماند وبعد ازان پرسیدند کہ شما بطرف شیران نگاہ ہم نکردید چرا گفت
درخاطرم آمد کہ لعاب شیران بجسدم میرسد پلید است یا نے وعلما درین مسلہ چہ خواہند
فرمود درین اندیشہ رفتم واز خود خبر نداشتم وآنکہ خود را دیوانہ کردہ بود ہمیشہ برنے
سوار میگشت گفتہ اند کہ یکے از جوانان وعدہ کردہ بود کہ تا ہفتاد ویک کس را نپرسم زن
نکنم آنجوان ہفتاد کس را پرسیدہ بود وعدہ کرد کہ یکے ماندہ است ہر کہ فردا ازین
دروازہ درآید از آنکس خواہم پرسید پس فردا کسے کہ از دروازہ درآمد گویند کہ
آن دیوانہ بود برنے سوار آمد جوان گفت کہ ازین دیوانہ چہ پرسم باز گفت کہ وعدہ
کردہ ام پرسیدش کہ اے دیوانہ زن چگونہ باید کرد گفت باش تا اسپ را بر
بندم بعد ازان گفت مرأۃ لک ومرأۃ لک ولغیرک ومرأۃ لا لک ولغیرک بازبان آن
نے سوار شد وگریخت این کس درعقبش رفت وگفت نزدیک من بیا کہ اسپ ترا بلکد زند
باز جوان گفت کہ بیان کنید کہ چگونہ اند دیوانہ گفت آنکہ مر تراست بکر ہست کہ شوہر دیگر نہ
دیدہ باشد وآنکہ تراست وہم از دیگرے آن زن بیوہ ہست کہ از شوہر اول فرزند دارد کہ اگر
خوشدل باشد از تو والا نہ اول را در خاطر آرد وآن کہ نہ از تو ونہ از غیر آن زن بیوہ و
عقیمہ ہست وآن جوان دانست کہ سخنش دانشمندانہ وخود دیش دیوانہ ہست این چگونہ باشد

111

بازو در عقبش رفت و گفت کہ احوال خود بازگوے کہ من فلان کسے بودم کہ از ترس خدا قضا را قبول نکردم از ترس بادشاہ خود را دیوانہ و چنان ساختم و عبارت از م مباشرت فاحشہ چون مرد و زن ہر دو بہم اندام را مساس کنند بلا اظہار تری و بے دخول نیز ناقض وضو باشد و عبارت از م چہارم مستی چون شراب و بنگ و بوزہ بخورد و حد مستی آن ست کہ در رفتار او جنبش پیدا شود و درین زمانہ فتوائے برین نیز دادہ اند کہ طلاق بنجی واقع ست و عبارت از ب دوم بیہوشی چنانکہ از خود خبر نباشد و اگر کسے رگ گردن کسے را بگیرد و بیہوش شود نیز ناقض وضو باشد و یا جنبی باشد و بیہوش شود و یا در حالت درویشانہ باشد و بیہوش شود نیز ناقض وضو باشد و عبارت از د دیوانگی و عبارت از خ دویم خون و بیان او در بیان قے گفتہ شدہ است و عبارت از ق دوم قہقہہ خندہ در نمازے کہ ذات الرکوع والسجود باشد پس اگر در نماز جنازہ بخندد تباہ نشود وضوء او و اگر کودکے در نماز بخندد وضو لشکند زیرا کہ خندہ گناہ است و کودک تا عاقل و بالغ نباشد گناہ او بر و نوشتہ نمی شود و در عمدۃ الاخبار آوردہ است کہ چہار خندہ تباہ کنندۂ وضو نیست یکے از کودک دوم در نماز جنازہ سویم اگر در نماز خواب برد و خندہ کرد چہارم ہر آن وضو کہ در جنب غسل حاصل باشد نیز بخندہ نشکند و خندہ بر شش نوع است اول خندۂ استبراق و آن چون روے و پیشانی بدرخشد و دندان نماید آن خندۂ انبیاست دوم استکشاف و آن چون دندان بنماید و آواز نباشد آن خندۂ اولیاست برین ہر دو نماز نشکند و وضو ہم نشکند سیوم تبسم ست و آن چون دل و بلرزد و آواز نیاید این نیز شکنندۂ وضوے نماز نیست چہارم ضحک ست و آن چون خود بشنود و غیر نشنود پس تبسم خندۂ مومنان خفی ست و ضحک خندۂ عامۂ مومنان و آن شکنندۂ نماز ست بغیر وضو پنجم قہقہہ و آن چون آواز دہنے ظاہر کند چنانکہ خود شنود و غیرہ نیز و این خندۂ عاصیان است ششم استغراق و آن

۱۱۲ دربیان خندہ و اقسام او و حکم ہر یکی

چون تمام بدن بلرزد و آن خندهٔ کافران ست درین هردو هم نماز شکند و هم
وضو و خندهٔ قهقه بیرون نماز در سلک زنا شمرده اند احتراز باید کرد که گناه
کبیره ست و **ابوذر غفاری** گفت رضی الله عنه که من عجب میدانم از کسانیکه
خندهٔ قهقه مے کنند و ده فزع در پیش ست که از هیچ یک نگذشته ست و هر فعلے که از
دست و زبان آید میکنند و نمیدانند که کرام کاتبین از و غافل نه اند و خانها و کاخها
بزرگ است میکنند و نمیدانند که منزل ایشان گورست **در خبرست**
که در بنی اسرائیل اولیاء بود که خانه راست میکرد منجمی از قوم دانیال پیغمبر بد و
گذشت و منجم را گفت که به بین عمر من چند سال ست منجم گفت عمر شما سه
صد سال باشد ولی الله دست از گل بر داشت و راهی شد منجم گفتش
چرا گفت عمر سه صد سال در زیر آسمان خواهم گذرانید **و آورده اند**
حضرت عیسی علیه السلام تمامی عمر در بیابان گذرانیده بود و بخلق نه آمیخت روزے
در بیابان خفته بود و سنگے را در زیر سر نهاده بود شیطان از پایش گرفت تا
بیدار شد گفت ای ملعون از من چه میخواهی گفت اینکه شما نه گفته بودید که من تارک دنیا ام گفت
ای ملعون در پیش من از دنیا چیست گفت این سنگ از دنیاست حضرت عیسے علیه السلام آن سنگ را
از زیر سر خود انداخت و بازوی خود را در زیر سر نهاد **در خبرست** که مومن را هر چند که از دنیا افزاید در دو نش
نقصان شود که در تنبیه ابو اللیث است که پیغمبر گفت صلعم که خداوند تبارک و تعالی بغیر واسطه مرا گفته
است که دوستانم را سه نشان ست یکی تن بیماری و سر انجام کار دنیا و را بیش نکنم و دلش غمناک
دارم و دشمنانم را نیز سه نشان ست یکی تن تندرست و کار دنیاوی او با سر انجام و دلش
بیغم **و نیز در خبرست** که حضرت گفت علیه الصلوٰة والسلام که خداوند تعالی بر من وحی
کرد که دوستان خود را چنان از دنیا نگهدارم چون شما بیماران خود را از آب **و نیز فرموده ست**
علیه السلام اَلدُّنْیَا شَیْنٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَزَیْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَالْفَقْرُ زَیْنٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَشَیْنٌ عِنْدَ
النَّاسِ حضرت جبرائیل علیه السلام حدیث قدسی فرمود که فقیرانم روزے پیش از توانگران
که زر بدامن افشانند به بهشت رسند و آن نیم روز پانصد ساله باشد

حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم چنان بجست از خوشی کہ دستار مبارکش بہ
آسمان رسید وگفت کہ من فقیرم و برادرم سلیمان تونگر پانصد سال پیش از و
بہ بہشت رسم اے عزیز چنانچہ تطہیر از نجاست فرض بود تطہیر از خباثت نیز
فرض است و در صلوٰۃ ما چینی آوردہ است کہ غسل از شش چیز لازم شود
اوّل انزال منی بشہوت وجہندگی در خواب و بیداری دوم غائب شدن حشفہ
بغیر انزال و در مردہ و بہایم اگر انزال نشود بدخول حشفہ لازم نیاید سیوم بعد
از انقطاع حیض کہ اقل او سہ شبانہ روز است و اکثر او دہ شبانہ روز است و
اگر سہ شبان روز بمقدار تحریمہ نماز نقص شود استحاضہ باشد واگر از دہ
روز زیادہ شد نیز استحاضہ باشد و در فوز النجات آوردہ است
کہ اَلطُّهْرُ الْمُتَخَلِّلُ بَیْنَ الدَّمَیْنِ دَمٌ بدین نوع ست کہ اگر زنے یک روز خون دید
و یک روز طہر و سیوم روز تمام خون دید پس حیض باشد و اگر یک روز خون
دید و سہ روز طہر و سیوم روز تمام خون دید پس حیض باشد و اگر یک روز خون
دید و پنج روز طہر باز یک روز اندک و بیش خون دید ہمہ حیض ست کہ حیض او
ہفت روز شد و اگر یک روز خون دید و ہشت روز طہر باز یک روز خون
دید ہمہ حیض باشد و شاید کہ این مدت حیض باشد پس معنی وَالطُّهْرُ الْمُتَخَلِّلُ
بَیْنَ الدَّمَیْنِ دَمٌ این ست و باید کہ اگر مدت حیض او سہ روز باشد پس اگر
متخلل شد روز سیوم باید کہ تمامہ خون باشد والا حیض نباشد مگر این کہ آخرین
روز را تمام خون باشد تا غروب این ہنگام نیز حیض باشد و در دیگر روزہا
اگر اندک دید و یا بسیار حیض باشد و اقل طہر میان دو حیض پانزدہ روز
ست و اکثر او را حدے نیست مگر در ایام استمرار و آن چنانست کہ اگر
دو روز حیض دید و منقطع نشد تا دہ روز دیگر آن دہ روز حیض باشد و دہ
استحاضہ پنجم روز طہر دید پس این پانزدہ روز در میان حکم پاکی دارد و اگر بعد
از حیض دوازدہ روز طہر دید و سہ روز خون این نیز حکم پلکے دارد و

در بیان از چہ چیز غسل

۱۱۳

در بیان حیض و طہر متخلل

واگر دوازده روز طهر دید و پنج روز خون این نیز حکم پاکی دارد که حیض کم از سه روز
نیست واگر دوازده طهر دید و شش روز خون پانزده روز طهر باشد و آن
سه روز حیض واستمرار آن باشد واگر در ابتدائے استمرار شده ده روز از
هر ماه حیض شمرد و بیست روز پاکی واگر معتده است ایام معرفۂ خود را نه
نگهدارد که ده اوّل یا آخر یا اوسط است واگر ایّام خود را گم کرد نداند که چند بود
و در کدام ده بود برائے هر پنج اوقات غسل کند واز فرائض قراءت که
سه آیت بوده باشد زیاده نخواند و روزه را تمام ماه دارد و بیست و یکروز
قضا کند و بروایتے ده روز قضا کند واگر یک کرّت خون دید و شش ماه ندید
بعدهٗ خون استمرار شد و آن عادت معروفه را فراموش کرد پس عدت او نزده
ماه و سه ساعت کم باشد که طهر او شش ماه باشد یک ساعت کم و ساعت کم از
جهة آنکه مدت حمل او شش ماه است پس طهر او ششماه است پس طهر او یکساعت
کم باشد و **چهارم** بعد از منقطع شدن نفاس و آن خونست که بعد از
زادن فرزند آید و خون که در حالت زادن پیش از بیرون شدن تمام سر ولد
مے آید استحاضه است و استاذ فقیر **جمال الحق والدین** را پرسیده شد که استحاضه
گفتن این خون چه فیده است گفت که هیچ فرض از و ساقط نشده است و نزدیکی
شوهر با و رواست واگر سر فرزند ظاهر شد سر او در دیگ بدارد و یا چقر در
زمین بکاود واگر نه به پهلو خفته نماز ادا کند و نفاس توأمین از اوّل ست تا اگر
یک روز بزاید و بعد از چهل روز دیگر بزاید اگر خون برود رواست که وطی
بکند و نماز بگذارد و روزه بدارد و اقل نفاس را حدّے نیست واکثر او چهل شبانه
روز ست چون پاک شود وطی کند و ادائے فرایض نیز کند و در **فوز
النجات آورده است** که اگر از فرزند اوّل و چهل روز منتظر شود مستحب
ست واگر زنے عادت معروفه در نفاس کم از چهل روز چون سی مثلاً داشت
یک کرّت از و زیاده شد واگر در چهل استاد فبها والا نه نماز ده روز بینه

مسائل حیض و نفاس

را قضا کند و حیض را نیز ہمین حکم دارد اگر در چہل استاد من بعد عادتِ او چہل
باشد و اگر در چہل نہ استاد آن دہ روز استحاضہ باشد کہ درحالتِ حیض و
نفاس شاید کہ در اوقاتِ صلوٰۃ وضو سازد و رو بقبلہ نشیند و ہفتاد بار بگوید
استغفر اللہ ثواب ہفتاد نماز در دیوان او بنویسند و در ین حالین ما دون ناف از بوسہ و
لمس منع نیست و شاید کہ ازار پوشیدہ ہمراہ شوہر خود خواب کند و زن را درین
دو حال از خود جدا نکند ہمچون رسوم کافران پنجم غسل کہ اکثر وقوعہا والناس عنہا
غافلون اگر کسے خواب دید و تری ندید غسل واجب نشود و اگر خواب دید و تری
یافت و لذت یاد دارد غسل واجب شود اگرچہ بول باشد و اگر خواب دید و یاد
ندارد اما اگر منی یا بد غسل واجب شود و اگر چیزے دیگر یا بد واجب نشود بعضے
گفتہ اند اگر درحالتِ خواب انتشار آلت نشدہ بود غسل واجب شود زیرا کہ مگر
بلذتِ آن انتشار پیدا شدہ باشد و الا نہ **مسئلہ** در کفایت الاسلام آوردہ
ست کہ عبد اللہ ابن عباس رضؓ گفت ہر کہ شب مستانہ بخورد و مست بخسپد
پس دیو بچگان با او ہمان کار کنند کہ با زن خود کسی میکند باید کہ علی الصباح
غسل کند و بنماز حاضر شود و الا نہ از جنابت بیرون نیامدہ باشد **ششم** را
نادر گویند و آن گم شدنِ ایام ست کما قال **بیت** ہر زنے را کہ گم شود ایام +
غسل باید بہر نماز مدام + پس جملہ غسلہا سیزدہ وجہ شد شش فریضہ مذکور و چہار
سنت **اوّل** برائے نماز جمعہ نہ روز جمعہ **آوردہ اند** کہ اگر بعد از غسل جمعہ
وضو کرد غسل را باز اعادہ کند کہ پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام گفت زیر عرش زندہ سرے
را دیدم کہ او را صد ہزار سر بود و در ہر سرے صد ہزار روی داشت و در ہر روئے
صد ہزار دہن داشت و در ہر دہن صد ہزار زبان داشت و با ہر زبان بہ
صد ہزار لغت خدا را تسبیح و تہلیل مے گفت یاران گفتند یا رسول اللہ ثواب
آن کرا باشد گفت مر کسی را باشد کہ در روز جمعہ برائے نماز جمعہ غسل کند و در
مسجد حاضر شود و بگوید سُبْحَانَ اللّٰہِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ وَلَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَ

فضیلت غسل برائے نماز جمعہ

واللّٰہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللّٰہ العلی العظیم ثواب آن زن بشر وآن
فرشتگان مر آنکسے را باشد **دوم** غسل عیدین یا در آخر شب کند حین صبح صادق
ویا حین ضحی و بعد از غسل خود را معطر کند و جامہائے خوب بپوشد وآوردہ اند
ہر دم مسجد را روز عیدین وغیرہا معطر سازد پس روز قیامت در تمامی
عرصات بوے خوش او پریشان شود تا در مشام ہر یک برسد
سیوم روز عرفہ کہ مر حاجیان راست **چہارم** حین احرام
بستن حاجیان و دیگر غسل میت واجب ست کہ اگر مردے بمیرد و مردمان
نباشد زن او را باید کہ غسل او دہد زیرا کہ زن ہنوز مدت چہار ماہ دہ
روز باو تعلق دارد واگر زن بمیرد وزنان نباشند مرد را نباید کہ زن خود
بشوید زیرا کہ او را بعد از وفات ہیچ تعلقے نیست اگر درانحال نکاح دیگر کند
روا باشد بلکہ چون زن را در قبر نہند باید کہ پدر آن زن و برادر آن وغیر
ذلک از اقربا او را در قبر نہند و شوہرش او را دست نکند واگر مرد و
زن ہر دو را در یک قبر نہند و دفن کنند باید کہ پیشتر مرد را بنہند در و بسوی
قبلہ کنند و درمیان ایشان پلوان باریک از خاک بگیرند پس از و زن بگیرند
بنہند واگر مرد درمیان زنان کہ زن او نباشد مرد و یا زن درمیان آن مردان کہ زن
آنان نباشند مرد باید کہ از زنان زن صالحہ و از مردان مرد صالح آنانرا غسل دہد و سر دستہا
را بہ پارہ لتہ بپیچد و بر زمین زند و بہ نیت تیمم بر موضع تیمم بکشد زیرا کہ مردہ را تا غسل و
تیمم نکنند نماز جنازہ برو روا نباشد و کافر چون در حالت جنابت ایمان آرد غسل او
نیز واجب ست و مستحب ست چون کافر در غیر حالت جنابت ایمان آرد و یا کودکے
بالغ شود واگر کودک باحتلام وغیرہ بلوغت خود شناخت باید کہ یک نماز پیش ازان کہ
ادا کردہ ست قضا کند **آوردہ اند** کہ شخصے از امام جعفر صادق رضؓ پرسید کہ غسل
طریقت چیست گفت نصیحت پیر بجا آوردن ہر پیر کہ نصیحت استقامت و مستقیم بودن
بر شریعت نکند و بمرید شرایع نہ آموزاند او ضال و مضل ست ہر مریدے

در بیان وظیفه

که نصیحت پیر بجاے نه آرد و بمراد پیر نرود و مراد خود طلبد گویا که جنب در طریقت
است و در انیس العاشقین آورده است هر شخصے که مرید
خود را اول باره برداشتن روزه ایام بیض و بگذاردن نماز اوابین و به نماز تهجد
و در خمس الاوقات بحضور مسجد و اعراض از نهی نصیحت نکند او ضال و مضل
است چون مرید درین اشیا مستقیم شد و مراد خود را بمراد پیر سپرد بعده او را خلوت
دهد اگر داند که او را از تجلیات شیطان نگاه خواهم کرد که اکثر جهال در خلوت دیو
و پری مے بینند و متابعت ایشان میکنند و کافر میشوند و بعضے دعوی سبع
اطوار مے کنند و نداند که سبع اطوار چیست اگر ذات گویند یا صفات کفر محض
است چنانکه سید علی همدانی در اوراد خود آورده است یَا مَنْ تَقَدَّسَتْ
عَنِ الْاَشْبَاهِ ذَاتُهٗ وَتَنَزَّهَ عَنْ مُشَابَهَةِ الْاَمْثَالِ صِفَاتُهٗ زیرا که هرگز ذات و صفات
از مشابهت دور نیستند و بعد از خلوت اگر داند که حرارت ذکر را تحمل تواند کرد
ذکر الله دهد اے عزیز محققان هر گاه که بمراد خود آیند و مراد حق را فراموش 118
کنند خود را جنب دانند که مراد محقق بشرک سد راه اوست چنانکه آورده اند
که امام احمد خضرویه در حالت نزع نوشته در پیش بایزید فرستاد و دران
نوشته که اگر آسمان و زمین از روئین شدے که از و قطره باران نیامدے
و از زمین گیاه نروئیدے و تمام عالم عیال من بودے پس توکل من بحق
چنانست که ذره اندوه در خاطرم نیامدے حضرت بایزید گفت که مشرک اید
از انکه تا اینغایت هنوز در بند نفس خود مانده اید ایشان باز نوشته فرستادند که شما
را چه حالت ست حضرت بایزید بسم الله الرحمن الرحیم نوشته فرستاد چون خواجه
احمد خضرویه دید جان را بحق تسلیم کرد و در تفسیر ملا یعقوب ست
که آنچه در همه کتب نزول از روی معنی در قرآن ست در سوره فاتحه ست و آنچه
در فاتحه ست در بسم الله الرحمن الرحیم و آنچه در واست در باست حدیث
قدسی بِیْ کَانَ مَا کَانَ وَبِیْ یَکُوْنُ مَا یَکُوْنُ و ایضا گفته اند بِالْبَاءِ ظَهَرَ الْوُجُوْدُ

فغفر لی و لوالدی و لاستاذی بحرمت النبی علیه الصلوة والسلام و آله و صحابه اجمعین

یعنے حق تعالےٰ اضافۃ ماسوا اللہ را بہ ہستی خود کرد کہ مقام واحدیت را
حرف بالکفت وازان چنانکہ حق تنزل ست بارادت وحدت ومرتبہاے مذکور
را تا مراتب ظہور خلق ظاہر گشت پس گویا کہ این زمان جملہ ممکن در کنار دائیگان آسمان
وصفات اند پس سالک کہ اضافت بخود کند وخود را بخود متوکل گوید مشرک
حقیقت است برسر سخن باز آئیم کہ در وقت خلوت جملہ آداب ہاے بجا آوردن خود
را از مشارکت دیو دور دارد تا فرزند بے ادب نزاید کہ اول تلقین کند منکوحہ را
کہ ہیچ سخن درمیان نگوئیم کہ ملعون نشویم ونام خدا را بر زبان آرد یعنی بسم اللہ الرحمن
الرحیم بوقت دخول ودر تفسیر خواندہ ام کہ این دعا نیز بخواند اللّٰھم جنبنا وجنب الشیطان
مما رزقتنا واول بدست راست پاے چپ او را در زیر بغل بنہد وبدست
چپ پاے راست او را در گردن آرد وباز بدست راست پاے چپ در گردن آرد
واگر درا نحال لبش بدہان گیرد چنان از گناہ پاک شود گویا کہ الحال از مادر زادہ
است وچون جدا شود رو بروے ساعتے در کنار گرفتہ خواب کند کہ در خبر
ست کہ بعد از مجامعت اگر پشت بزن آرد از جہت خاطر زن آسمان بلرزہ
شود واز حق تعالیٰ حکم جوید کہ یارب فرمان دہ تا بروافتم ونیز در حضور آفتاب
وماہتاب وستارگان وچراغ وباطلاع کس نکند تا گفتہ اند اگر غسل در جاے
کند کہ او را نہ بنیند ویا آواز غرغرہ او شنوند گویا کہ آنکس را بحلال خود شریک کردہ
باشد وباید کہ در حالت مجامعت اسم یا مصور در باطن گوید تا کہ فرزند صالح
وشائستہ زاید وآوردہ اند کہ آب در وضو یک ونیم من مے باید ومن
دو رطل ست وہر رطل بیست بہلولی ودر غسل یک صاع ست وصاع چہار من ست
پس در وضو بہ نیم من استنجا کند وبہ نیم من دست وروے شوید وبہ نیم من
پاے را شوید واگر مسح موزہ باشد یک من کافی ست واگر مسح نباشد و
استنجا کند نیز یک ونیم من کافی ست ودر غسل بہ نیم من استنجا وبہ نیم من دست
وروے شوید ودو نیم من را بر تمام اندام رساند اول بر کتف راست

له یعنی خدا باید ودیدار پایان را ودور دار شیطان از آن کہ بعدی کردہ ما از ازلا و

در بیان دعوات ایشان معلوم

119

در بیان استعمال آب در غسل ودر وضو بحیثیت پایہ تخمینہ

بعده بر کتف چپ بعده بر سر و اگر جاے گرد آمدن آب باشد ازانجا یکسو شود و بدن
نیم من باقی پاے بشوید و اگر بر تخته و سنگ باشد شاید که تقدیم غسل رجلین کند و
اگر در حالت اضطراب و سرما باشد باید که آب در دہن و در بینی کند و بے ترتیب در
آب درآید و در **شرح اوراد شیخ شیوخ** آورده ہست که حضرت رسالت پناہ
صلے الله علیه وسلم فرمود مر اصحاب را که آب در غسل چہار من ست اصحاب گفتند یا
رسول الله اگر کسے درشت اندام و بزرگ اعضا باشد چکند حضرت گفت او را نیز ہمین
چہار من ست اصحاب مبالغه نمودند که یا رسول الله بعضے کسان بغایت درشت و
عظیم اندام میباشند ایشانرا چگونه چار من باشد حضرت اعراض کرد که فرمان
حق برین ہمین آمده ہست دیگر شما دانید۔ **حکایت** آورده اند که رسول
علیه الصلوٰة والسلام را پرسیدند که اسراف در آب ہست یا نه گفت ہست اگرچه در کنارہ
جوی روان باشی وآنچه در نام حق گفته **بیت** ور تو ایخواجه بر لب جوئی + نیست اسراف
بر چه میشوئی + یعنی اگر سه کرت دستها بغلیتے پر کرد و براندام اندازد باکے نیست
اما اگر زیاده از سه کرت اندازد آن اسراف ست و اسراف در لغت گذرانیدن چیز ست
از خود و مسرف اگرچه عبادت کند اما شایان دوستی خدا نباشد چنانکه بغیر زاد در راه
و امن طریق کسے را نیست که عزم بیت الله کند و یا بغیر جماعت و لشکر و شوکت خود را
به نیت غازی گری بکافران کشد گویا که خود را کشته باشد و ہرکه خود را کشد بوے
بہشت نیابد لقوله تعالیٰ وَلَا تُلْقُوا بِاَیْدِیْکُمْ اِلَی التَّهْلُکَةِ **نقلست** که روزے
حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم با جمع اصحاب نشسته بود که جنازۂ شہیدی
میگذرانیدند حضرت علیه الصلوٰة والسلام گفت ہرکه دوزخی را در جہان خواہد که به بیند
باین کس نظر کند یاران متحیر شدند که این مرد صالح را چگونه دوزخی مے توان گفت
ایشان ہمچنان متحیر بودند که کسے از احوال و خبر آورد و گفت که آرے این کس
زخمے یافته بود و از جہة کثرت درد و الم خود را کشت و چنانچه اکثر احادیث واقع
میشود که کشنده خود بوے بہشت نیابد **چنان گفته اند** که بابیم بشر و کسیکه خاک

۱۲۰

خورد و کسے کہ یک مشت از عشر نگاہدارد و کسے کہ لواطت کند این تاویل ارد
کہ آوردہ اند کہ اگر حلال دانند کافر شوند والا عاصی پس این عاصی بوے بہشت نیابد
وآن چنانست کہ چون مدت پنجاہ ہزار سال در عرصات بیک پاے استادہ باشند
ہفتاد ہزار سال راہ بوے بہشت از ایشان دور میرود و بر ہر کہ برسد از غایت
خوشبوئی آن پنجاہ ہزار سال بران کس چون یکساعت بگذرد و برین طایفہ
مذکورہ نرسد و نیز باید کہ مال دنیاوی را در نامرضیات و نامشروعات صرف
نہ کند کہ اسراف است چنانکہ حضرت علیہ الصلوٰت والسلام گفت بعضی از امتان من باشند
کہ جنت را بدو درم کہ برضا و فرمودہ حق باشد نہ خرند و دوزخ را بصد و بیست ہزار
درم بخرند کہ نافرمودہ حق است یاران گفتند یارسول اللہ کدام آند گفت آن کہ
بریا و فسق و فجور و نام و ننگ میدہند حتے کہ آوردہ اند کہ اگر چند نفر باخود
اتفاق کنند کہ نوبت بنوبت ہر یکے مہمانی کنیم اینچنین نیز منہی و نامشروع
ست آوردہ اند کہ خاک خور را در زمرۂ خمر خواران حساب کردہ آند
ودر اکل و شرب نیز اسراف است کہ تا طعام و شراب در جوف باشد
باید کہ بایستد واز طعام دست باز دارد و اگر بالائے سیری طعام
وشراب خورد بحرام خوار شمردہ اند بعضے مشایخان گفتہ اند در ہر
روز یکان بار باید خورد واما اگر از دو کرت زیادہ خورد اسراف است
کما قال اللہ تعالیٰ + کُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ
الْمُسْرِفِيْنَ و نیز حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام گفتہ است اگر آب را بیک نفس خورد
بہتر آنست کہ قے کند پس چون آب را برلب مے نہد بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بگوید و
چون باز دارد اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ گوید باز تسمیہ گوید حتے سہ کرت و باید کہ کار
وضو و غسل چون مرد و زن را ناچار است دانستن او فرض عین است بیاموزد
ودر فتاواے سراجی آوردہ است اگر زنے از براے
دانستن مسئلہ از خانہ خود بیرون آید شوہر را ولایتے منع نیست ودر دانستن

۲۱ ... ۲۲ ...
ربع سورۂ اعراف

او شرم نکند تا در عرصهٔ عرصات شرمسار نشود چنانکه آورده اند که روزی
حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم نشسته بود که پیره زنی آمد و بر کنارهٔ
مسجد رسید و دست را بر بیرون لب زد و یک انگشت را درون برد حضرت انگشتان
را بر بیرون لب خود مالید او رفت اصحاب پرسیدند که یا رسول الله اینچه بود گفت
که این را رموز گویند پیره زن از من سوال کرد که در استنجا زنان انگشتان خود را درون
فرج برد یا بیرون من گفتم بیرون منقول است که حضرت علی مرتضی کرم
الله تعالی وجهه قوت بسیار داشت چنانکه چهل بار در یک شب غسل می کرد
و اگر در آوان صبحت اذان را می شنود می استاد و زن رحمت می یافت
بی بی زهرا رضی الله عنها پیش پدر رفت و گفت یا رسول الله اگر کسی جبه پراز
تیر دارد و بر هدف می اندازد هر یکی را جدا جدا باز بیارد و یا همه را بیکبار
حضرت علیه الصلوٰة والسلام گفت یکبار بیارد و این رموز بر صحبت است یعنی یکبار
غسل کند و باز گفت اگر کشتی در دریا می رود و ملاح اذان شنود کشتی را از جریان
استاده کند یا بماند بر هیئت خود حضرت گفت علیه الصلوٰة والسلام اگر بر کنارهٔ دریا است
بایستد و اگر داخل دریاست برود و بعد ازان مرتضی علی یک غسل میکرد و در وقت اذان استاده
نمیشد و باید که غسل و وضو را تاخیر نکند زیرا که همه انفاس حیات آدمی محسوب اند
نه که کدام وقت حساب نفس تمام و منقطع شود و اگر در حین موت بر وضو و غسل باشد
از دوستان حق بود که اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِیْنَ و در خبر است که اگر در شب باوضو
بخسپد ارواح او را فرشتگان زیر عرش برند و بخدای تبارک و تعالی را سجده
کنانند و بایشان نزول رحمت شود و بوقت بیداری روح را باز می آرند
و اگر بی وضو و غسل خفته باشد ارواحش را ببالا راه ندهند پس ای عزیز
بر حیات اعتماد نباید کرد و با وضو و غسل باید بود که حرز هر دو جهانی است حضرة
رسالت پناه صلی الله علیه وسلم اصحاب را پرسیدند که شما را بر حیات خود چند اعتماد
است ابو بکر صدیق رضی الله عنه گفت که من چون نماز با مداد ادا کنم امیدم

حضرت علی کرم الله وجهه در یک شب چهل بار غسل کرده

امیدم نباشد که ظهر را دا کنم و امیر المومنین عمر رض گفت که من چون نماز پیشین ادا کنم تا دیگر امید ندارم و ذی النورین رض گفت که من از عصر تا مغرب توقع ندارم و مرتضی علی رض گفت که من از مغرب تا عشا امید ندارم رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت کہ اے یاران من کہ بجانب راست سلام ہم تا جانب چپ امید ندارم چنانکہ برادرم سلیمان ع عصا را بزیر سینہ گرفتہ استادہ بود خواست کہ بنشیند ہم در قیام جان را بحق تسلیم کرد و مدت ہزار سال مردہ استادہ بود بعدہ ابلیس لعین خاک را بر تخت زرین او پاشید تا عصا او را خاک رساند و بر آن راہ مورچگان سرخ رفتند و عصا را خوردند و مہتر جبرائیل او را خوابانید تا این زمان حلّہا پوشیدہ و انگشتری در دست خفتہ است و از ہر طرف تخت دیوان و پریان استادہ اند و مے پندارند کہ مہتر سلیمان علیہ السلام در خواب رفتہ است مگر الحال بیدار خواہد شد و ما یان منتظر باشیم کہ مگر ما یان را خدمت فرماید اگر ہم ایشان بدانند کہ مہتر سلیمان ع‌م مردہ است جملہ دیوان و پریان با آدمیان نزاع کنند و تمام عالم را بدی و خرابی رسانند و چون مہتر عیسے صلوات اللہ علیہ برائے بی بی مریم گردہ بریان میکرد و مے پخت کہ ہر دو افطار کنیم گردہ ہنوز باقی ماند کہ بی بی مریم جان را بحق تسلیم کرد و آوردہ اند کہ روزے مہتر جبرائیل ع‌م مر مہتر سلیمان علیہ السلام را خبر داد کہ درین ہفت روز عاصف وزیر را عنکبوت بخورد و او بمیرد مہتر سلیمان ع زجاجہ را بمقدار وسع خانہ راست کرد کہ در و جائے اکل و شرب و بول و غائط بود و عاصف را دران زجاجہ درون کردہ سرپوش کرد کہ راہ سوزن ہم نباشد و زنش درین روزہا پاسبان او بود روز ہفتم عنکبوت آمد و بطرف شیشہ مے دوید و آن زن از ہیبت شوہر چوبکے در دست پس او مے دوید و میزد بیک ناگاہ شیشہ از زخم آن چوب کہ در دست او بود شکستہ شد و عنکبوت اندرون در آمد و زنش فریاد کرد کہ عاصف را خورد چون شیشہ را شکستند او را مردہ دیدند و ملائم این آوردہ اند کہ وقتے مہتر موسے علیہ السلام

۱۲۳

[margin note: بلعم باعور] [margin: ۱۲۴]

قوم خود را از فرعون خلاص مے کرد خواست کہ بروم برود و لشکر او در تیہ بود
چون رومیان شنیدند جملہ کلانتران و سرہنگان پیش بلعم باعور کہ صوفی وقت
ایشان بود آمدند و گفتند کہ پیش ازین خدمت شما مے کردیم الحال
بخدمت شما کوشیم اما باید کہ شما دعا کنید کہ حضرت موسےٰ در روم نیاید
او گفت کہ من در حق پیغمبر خدا دعائے بد نکنم ہر چند تضرع و زاری کردند قبول
نمیکرد ایشان غمگین شدہ در جاے خود رفتند و گریہ میکردند زنان ایشان خود را
آراستہ کردند و از در و لعل و جواہر طبقہا پر کردند و نعمتہائے گوناگون گرفتند
در پیش زن او رفتند فتوحات دادند و جامہائے خوب پوشانیدند و نعمت
خورانیدند و الحاح کردند کہ شوہر از زن ناچار مے باشد شما را باید کہ بشوہر
خود بگوئید کہ دعا کند آن زن جامہائے خوب پوشیدہ و خود را آراستہ در پیش
شوہر شد شوہرش متحیر شد کہ اینچہ فتنہ باشد چون نزدیک رفت او قصہ
باز نمود و آنچہ مکر زنان است از مالیدن اندام و دست اندازی و غیر ذلک
آغاز کرد چون شیخ بر اشتہا غالب شد دست انداخت زن منع کرد و بیرون
رفت باز آمد و گفت دعا کنید شیخ ابا نمود علی ہذا القیاس چند کرت بیرون
و اندرون مے شد و میگفت اگر این بد باشد بعد از دعا توبہ باید کرد شیخ ناچار
شدہ قبول کرد و عہد کردند و مجامعت کردند بعد از غسل در صومعہ رفت دعا
کرد دعایش قبول شد حضرت موسےٰ علیہ السلام ہفتاد روز از تیہ کوچ میکرد شبانگاہ
باز ہمانجا مے بود مناجات کرد کہ خداوندا اینچہ کار است جبرائیل علیہ السلام آمد
و گفت کہ در حق تو بلعم باعور دعا کردہ است و اجابت شدہ است و شما را باید
کہ الحال در تیہ حصار راست کنید و اینجا باشید حضرت موسیٰ علیہ السلام در حق
او دعا کرد کہ خداوندا اینچہ ایمان از وی بستان پس حصارے راست کردند چون نوبت
بحضرت داؤد رسید روز شنبہ جمعہ ایشان بود و حکم بود کہ در روز شنبہ ماہی نگیرند و مال دنیاوی
را زیادہ از یک روز ذخیرہ نکنند و در روز شنبہ چندان ماہی مے آمدند کہ

روے آب ماہی میگرفتند و بعضی بدبختان روز شنبه ماہی گرفته درانجا در آب نگاه مے کروند و روز دیگر مے آوردند و در بازار میفروختند و ذخیره مے کردند چهل سال برین گذشت از جمله شش لکه خانه دوازده هزار خانه مسلمان شدند و دیگر همه کافر شدند زیراکه میگفتند اگر او پیغمبر بودے بنا فرمائی بران بلاے مے رسید و انکار نبوت او کفر بود و مهتر داؤد علیه السلام آن دوازده هزار خانه را بیرون حصار آورد که زنان و کودکان و مسلمانان ایشا نرا دیده کافر شوند **ازینجاست** که حضرت صلی الله علیه وسلم منع کرده است که مسلمانان با مشرکان و کافران در یک جے نباشند تا زن و فرزندان کافر نشوند و بعد از امضاء مدتے حضرت داؤد و سلیمان علیهما السلام همه آن مسلمانان نیز کافر شدند و بادشاه ایشان دعوی خدائی مے کرد و هفتصد سال در ایشان موت پیدا شد و کسی نمرد و پیغمبرے حالظه نام بر ایشان مبعوث شد و دعوتش را قبول نکردند و از حصار بیرون کردندش و یک کس امّت او بود و بر سر کوه مے بود و مدت سه صد سال اورا ایذا میرسانیدند روزے آن یک کس که امّت او بود گفت که اگر در حق ایشان دعاے بد کنید چه شود حالظه گفت از جهت خاطر شما سه صد سال گذشته است چون سه صد سال دیگر بگذرد دعا کنم دران شب هفتاد کس از کلانتران شهر بمردند علی الصباح چون بیدار مے کردند بیدار نمی شدند و واقعه را بادشاه نمودند بادشاه فرمود تا بران آتش اندازند و گوشت ایشان را بانبور کشند هیچ بیدار نمیشدند و بعد از سه روز بوے بد از ایشان مے آمد فرمود تا در آب انداختندش بعد ازان در هر ساعت مردم مے مردند بادشاه نیز ترسید فرمود تا کوشکے راست کنند که اورا چهار در بود و در هر در سه هزار جوانان ناوک انداز و تیرانداز را نشانند و درون کوشک گنبد راست کردند اندرو یکساله نفقه با خود اندرون برد و گنجے نیز اندرون برد که مقدار سر سوزن راه نگذاشت در وقت سحر مهتر عزرائیل علیه السلام با هیبت تمام خود را باو نمود

ف پیغمبر علیه الصلوٰت والسلام منع کرده است از زیستن مسلمانان با کافران

[illegible] ۴۵

وگفت کیستی گفت منم عزرائیل گفت علیہ السلام زائر آم قابضاً گفت برائے قبض آمدہ ام
گفت امروز بگذار فردا ہمدرین وقت بیا مہتر عزرائیل قبول کرد چراکہ آن روز از
عمر او ماندہ بود چون او غائب شد بیرون آمد وجوانان را بدگفت وہیبت تمام
کرد کہ شما غافل بودید کہ او آمدہ بود وشما نکشیدید ایشان گفتند کہ مایان تیر وتفنگ
وناوک در دست گرفتہ ایستادہ بودیم کہ ہیچ از جائے نہ جنبیدہ ایم گفت حاضر
باشید فردا درین وقت خواہد آمد البتہ بکشید وباز درون رفت روز دیگر نیز
بر وگذاشتند وچون روز دوم جان واندرون وجاہہائے آن دوازدہ ہزار
کس بیرون قبض شدہ ہیچ جا از مرگ خلاصی نیافت کما قال اللہ تعالیٰ
اینما تکونوا یدرککم الموت ولو کنتم فی بروج مشیدۃ بعد ازان دریاء عمان
برایشان برآمد وہمہ حصار تیہ را فروگرفت وکنگرہ ہائے حصار تا این زمان غائب
اند وہر کشتی کہ بدانجا میرسد ضرر مے یابد ومیشکند وآنچہ باقی ماندند مگر کسے
وبحالطہ پیغمبر ایمان آوردند تا بلا از ایشان دفع شد وآنچہ مقرر شد کہ مہتر داؤد
علیہ الصلوٰۃ والسلام با دوازدہ ہزار خانہ بیرون آمدہ بود وآن باقی نیز بہ بلا گرفتار
چنانکہ بعد از سہ روز علی الصباح برخواستند ہیچ آوازے از شہر نے آمد چون درون
شہر تیہ رفتند دیدند کہ ہمہ بوزنہ گشتہ بودند ویک بدیگرے مے شناختند
اما سخن کردن نمی توانستند بعد از سہ روز آب وطعام نخوردند مردند وباران
بارید ہمہ را بردہ در دریا انداختند چنانکہ در تفسیر کامل آوردہ است
در حق اصحاب السبت کونوا قردۃ خاسئین ومعلوم باد کہ آنچہ مسخ مے شدند
از امم ماضی عمر ایشان اکثر از سہ روز نمی بود ودر روز قیامت کافر را بصورت
خوک آرد برائے عذاب وآنچہ مومن بودند کفارت گناہ ایشان باشد بازنہ
بصورت خود آرند برائے راحت وآنچہ عوام الناس میگویند کہ این صورتہائے منسوخ
ازان ماندہ است ویا این مال قارون است محض دروغ است زیراکہ صور منسوخہ ومال
او در زمین رفت ونیز حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام گفت چنانکہ برادرم ہارون وزیرے

[illegible] درحصار دریای [illegible] ۱۲ تفسیر حسینی [illegible] این آیہ در پارۂ پنجم ودر ربع ثانی از سورۂ نساء واقع است ۱۲ [illegible] مسخ شدہ بودند [illegible]

وتمامی این قصہ درسورۂ اعراف مذکور است ۱۲ تفسیر حسینی این آیہ در پارۂ اول ودر ربع ثانی از سورۂ بقرہ واقع است ۱۲

با موسی در بیابان میرفت درختی دید بس عظیم که تن واز زرسرخ و برگهاے او از نقرہ و بریک تخت زرین استادہ بود کہ ہر طرف آن تخت مکلل بزر و جواہر بود و برآن بساط از نور گسترانیدہ بود کہ استر آن بساطہا از استبرق بود ہارون گفت کہ ساعتی درین تخت بیاسایم مہتر موسیٰ گفت ندانم مگر ملک غیری باشد نخواہم رفت مہتر ہارون نشنید و بالائیش برآمد و خسپید مہتر عزرائیل جانش قبض کرد و آن تخت بہوا رفت مہتر موسیٰ علیہ السلام چون درخانہ آمد واقعہ بازنمود ہیچکس گفتہ او را قبول نکردو تفحص کردند کہ از جہۃ میراث او را کشت وز دوم چون علی الصباح برخاستند دیدند کہ آن تخت موصوفہ درمیان شہر استادہ است و مہتر ہارون برو خفتہ تمامی عالم شہر بدو دیدند باز تخت بہوا رفت واز چشم ایشان غائب شد ایعزیز اعتبار بحیات نباید کرد و دل از دنیا باید بر ید کہ دنیا جاے باشش نیست وضو و غسل را آخرین میتوان دانست کہ بدست دیگران میسر شدن نامعلوم است چنانکہ شاہ قاسم فرماید **بیت** اینمدم کہ در رکاب توام جان من ستان + ترسم کہ مرگ امان ندہد تا دمے دگر + ہر بار من کہ مردم صد جان دگر ہر دم + احسان نتوان کردن اعجاز مسیحا را + پس مراد از موت مُوۡتُوۡا قَبۡلَ اَنۡ تَمُوۡتُوۡا ست چون خود را از ان روے کہ واجب تصرف تو بتو ندادہ است لاف خود بینی و تصرف و تلاطم لجۂ وحدت کہ اسماء اضافی اند در دہن نہنگ الوہیت عاجز و مغلوب بینی پس خود را زندہ مدان کہ زندگی عارضی و نادر است اَلنَّادِرُ کَالۡمَعۡدُوۡمِ پس در ہر مراقبہ کہ خود را چنین دانستی گویا کہ صد مراتبہ از ولایت اولیاء بدست آوردی کہ نبوت اشتہار است و ولایت استتار پس ازینجہت است کہ پیغمبر علیہ السلام گفت وِلَایَتِیۡ اَفۡضَلُ مِنۡ نُبُوَّتِیۡ یعنی نبوت من بخلق پرداختن است و ولایت من بدوست ساختن است از نیکہ گفتہ است صلے اللہ علیہ وسلم اَنَا اَقَلُّ مِنۡ رَبِّیۡ بِسَنَتَیۡنِ اَیۡ بِصِفَتَیۡنِ اَنَّہٗ ھُوَ الۡقَدِیۡمُ وَاَنَا الۡحَادِثُ وَھُوَ الۡقَادِرُ وَاَنَا الۡعَاجِزُ و سالکا را باین دو اسماے اضافی خود را باید سپردیکے قابض کہ اسماء جلالیہ است

نفحات خود را بینی ۱۲ زبان الحال بے پیرایہ

لا ۔ کم وجود ما نند علم قائم فرض ۱۲

ولایت ما ہے ۔ ۱۲ ۔ کہ از نبوت ۔

۱۲۷

الا ۔ لکن قدیم از رب خود بدو صفت یعنی او قدیم است و ما حادث او قادر است و ما عاجز ہستم ۱۲

دوم باسط کما قال جمال است پس ہرچہ در عالم ظاہری بروصادر مے شود جملہ
مضرات از قابض وجملہ منفعات از باسط داند وخود را درمیان نداند پس او را مرتبہ
حاصل شود کہ اگرچہ نبوت افضل است لاشبہہ ولامحال اما شوق ولایت چیزے
دیگر است ایشان دانند کہ دانند آوردہ اند کہ جریر رض با نفرے چند از
اصحاب رضوان اللہ علیہم میرفت شاعر عرب میگفت کہ خاصیت محبوب من است
کہ اگر مردہ در کنار گیرد زندہ شود جریر رض فریاد برآورد کہ آن محبوب من است کہ
مردہ را زندہ کند فی الحال ہر دو رگ شہرگ او بریدہ شد وبرزمین افتاد وخون بیحد
از وے میرفت یکے از اصحاب ہر دو شہرگ او گرفت وپنبہ در وے نہاد برخاست وروان
شد ومرتبہ انبیاء بجمیع چہار مرتبہ افضل از مرتبہ اولیاء است کہ او را معجزہ باشد واین
را کرامت اما انوار از روے شوق واشتہار گفت کہ احسان نتوان کردن اعجاز
مسیحا را نہ از روے فضل چنانکہ روزے امام جعفر صادق رض جامہ
ابریشمی پوشیدہ میرفت دکاندارے در باطن اندیشید کہ خاندان رسول علیہ
الصلوٰۃ والسلام را باینجامہ چہ حاجت است امام اولاولیاء گفت کسیکہ یک کرتہ
بمیرد جامۂ ابریشمی آنجہان مر او را مباح است ومنکہ ہر روز صد بار بمیرم چرا لازم نیست
ودست دکاندار گرفت ودر آستین برد کہ پلاس درشت در استر داشت کہ دست دکاندار
را خراشید وگفت ہذا للحق وہذا للخلق بیت مے ناب وحدت کسی نوش
کرد* کہ دنیا وعقبیٰ فراموش کرد* ووضوے اولیاء اللہ فراموش کردن
ماسوے اللہ تا آنکہ از خود نیز خبر نباشد وآوردہ اند کہ در ایام ماضیہ دیوانہ
بود کہ ہرچہ از ماکولات دیدے میگرفتے ومیخوردے وہرچہ بدستش مے آمدے
میگفتے اہل شریعت او را نہ پسندیدند کہ سخن ناشروع بسیار از وے صادر شدے
عالمان فرمودند تا تنور را گرم کردند واو را درو انداختند وسرپوش بر آن
نہادند وجوانان طالب حق رفتند وتفحص کردند دیدند کہ سلامت نشستہ
است وبجانب ایشان دیدہ چندین گفت کہ ایشان ہم چیزے کردند آن

آن ہر دو مشورت کردند کہ شان خدمت ست وسی سال در خدمت بودند
او ہمیشہ بیخود بود بعد از سی سال از سکر بجود آمد بایشان گفت کہ شمارا
مقصود چیست گفتند دیدار چنان بیہوش و مدہوش رفت کہ بدتر از اوّل
شد بعدہ دہ سال دیگر در خدمتِ او بودند باز بہوش آمد گفت دیدار از
گم شدہ گانست واز احوال بدتر شد وآن جوانان دست از خدمت باز
داشتند آوردہ اند کہ خواجہ ترک دیوانہ بود کہ بدختر بنگ فروش
عاشق شدہ بود امّا دران مجاز بعین حقیقت رسیدہ بود واز خود بریدہ
و بدوست پیوستہ بود واز خود و ماسوے اللہ بیخبر واز حق باخبر روزے
اولیاء اللہ در پیش او استادہ بود واو بنگ راست مے کرد و
قدح پر کرد و پیش آن ولی ماند کہ زود باش این را بخور او از ترس
دیوانہ شدن در گریبان خود بریخت و زود در خانہ آمد و جامہ را بکنیزک داد
کہ زود بشوے کنیزک جامہ را بہ تمام بشست وا ما نقطہ از اثر خمر باقی
ماند کہ زایل نمیشد وآن را بدہن مے گزید آن چرک از جامہ رفت واز
حلق آن کنیزک در گذشت چندان علوم ظاہری و باطنی بدو دست داد
کہ یکے از دوستان حق گشت چون بخانہ آمد بحالت دیگر بود صاحبش پرسید
کہ حالت چگونہ مے نماید واقعہ را باز نمود کہ از برکتِ آن یک نقطہ
بنگے یافتم آن ولی دویدہ باز آمد و در پیش استاد و گفت اے برادر
نصیب ہر کاہ بر دپس کسے گمان فاسد نکند کہ از دست ہر نلہ قصے و
ناتمامے ہنہیات باید قبول کرد کہ این طایفہ را لباس دیگرگون ہست
چنانکہ طبیب حاذق اگر کسے را زہر قاتل خوراند باید خورد کہ ایشان نیز
طبیبان حاذق حقیقت اند کہ بہر کرشمہ و جلوہ کس را بحق میرسانند چنانکہ خواجہ
حافظ شیرازی قدس اللہ سرہ العزیز مے فرماید بیت بمی سجادہ
رنگین کن گرت پیر مغان گوید + کہ سالک بیخبر نبود زراہ و رسم منزلہا + وایضاً

آورده اند که روزے جوانے بخدمت جنید بغدادی آمد و گفت ایخواجہ شکایت نمیکنم و نمایش عمل نمیکنم اما از بخت بد چیزے در پیش شما میگویم اینکه مدت چهل سال ست قایم اللیل و صایم الدهر و قاری قرآن و چهل حج و چهل چله کشیدم اما هیچ از احوال و حال اولیاء الله معاینه نمیشود شیخ امر کرد که امروز هیچ مکن جوان فرض ادا کرد و بخفت آنچه مقصود او بود دید علی الصباح چون باز بخدمتش آمد گفت دیدی گفت دیدم جنید گفت چه گفت جنید را بگو که هان راه زن چرا راه زدی که طالبان مرا از استقامت بسوی کشف و کرامت راه نمونی مے کنی زیرا که درگاه مرا شان استقامت است نه کشف و کرامت جنید گفت عمل تو سد راه تو بود چون از پندار عمل گذشتی بحق پیوستی **والیضاً** آورده اند که روزے شیخ بهاء الدین ذکریا قریشی قدس سره خرقه خود را بخواجه کرک رح فرستاد خواجه آن خرقه را در آتش انداخت روز دیگر باز شیخ کس را فرستاد که خرقه را بخواجه اورا در زیر دیگ بنگی سوخته بود تا باز در آن آتش میکرد چون کس رسید و از وطلب کرد دست در دیگدان کرد خرقه را برآورد و بر هم زد از و غبار بر آمد و بر آنکس برگشته داد تا بشیخ بدهد و این رباعی را بزبان شرح داد + **رباعے** کرک نپوشید گهی خرقه + وز موئتراشید بیخ ذره + خرقه چه پوشی چه تراشی زسر + ازین دو دکان ست ازین درگذر +
ایضاً دیوانه زنے را پرسید ندکه چرا نماز را نمیکنی گفت من همیشه در نمازم و هیچ اشتهاے هر دو جهانی وضو را شکسته ام و علامتے از نماز دایم من بعد از دفن در قبر معلوم شود **آورده اند** که بعد از وفات چون اورا در تابوت نهادند خواجه کرک رسید گفت ای زن رفتی این مقام را ماندی سر برآورد و گفت نروم کرک گفت برو برو بعد از دفن چون به پهلوے راست رو بقبله نهادند دیدند که سرش بجانب قبله و پایش بجانب مشرق برگشته بود والحال در هر ماه مجاوران قبر او راست میکنند باز همچنان میگردد و پیر دستگیر این فقیر گفت 130

که من زیارت قبرش را کردم که بطرف هند هست **والیضا** دیوانه بود که خود
را برهنه میکرد و در مسجد بول و غایط میکرد روزی نشسته بود عالمی گفتش
که خود را بپوش گفت خاموش باش که پسر ترا کشتم کسی خبر آورد که حضرتم
پسر شما مرد گفت رَضِیْنَا بِقَضَائِکَ وَصَبَرْنَا بِبَلَائِکَ عالم باز گفتش که
خود را بپوش باز گفت که پسر دیگر شما را کشتم باز کسی خبر آورد از وفات پسر
هکذا آن عالم را سه پسر بودند هر سه مردند و آن عالم باز گفتش خود را بپوش
گفت ملا هر سه پسر ترا زنده کردم کسی خبر آورد که پسران شما هر سه زنده شدند
والیضاً وقتی بیست کس از مجذوبان در ولایت ماوراء النهر پیدا شدند که هر چه از
ماکولات میدیدند از حلال و حرام میخوردند و هر چه بر زبان شان می آمد میگفتند
عالمان حکم کردند تا جاها از ایشان برگیرند هیچ نگفتند و چند چوب و سنگ زدند
هیچ التفات نکردند گفتند گوشها ایشان ببرید هیچ یکی التفات به برنده گوش
۱۲۱ نکردند مگر یک کس او را از ایشان جدا کردند و دیگران را مانده دادند **مسئله**
آورده اند که مسواک هر چند خورد باشد استعمال کنند اما چون برابر انگشت
شهادت ماند باید که او را به لته پیچیده دفن کنند که در روز قیامت در عرصه
عرصات درخت عظیم گردد بفرمان الله تعالی که او را و اقربا او را از گرما به روز قیامت
در زیر سایه خود گیرد بعد ازین بدانکه در **وصیت نامه** امام اعظم رحمة الله علیه
آورده اند که هر که خاک را در حق طهارت چون آب نداند کافر گردد زیرا که هر دو بآیت
کلام الله ثابت شده اند کما قال الله تعالی وَاِنْ لَمْ تَجِدُوْا مَاءً فَتَیَمَّمُوْا
صَعِیْدًا طَیِّبًا قال علیه السلام التیمم طهور المسلم ولو الی عشر حجج و این تیمم مر بے
وضو و جنب و حائضه و نفاسه را مساوی است فرض اول دو ضرب است
یکے برای روی دویم برای هر دو دست و سیوم نیت و چهارم خاک پاک
و چهار چیز سنت است انگشتان در وقت ضرب کشاده دارد علی حالها و استقبال
و استدبار یعنی دست را بر زمین نهد و پیش و پس برد بعده بردارد و بفشاند

اگرچه مدان گرد نباشد واستیعاب در تیمم فرض ست و در فتاوی
سراجی آورده ست الاستیعاب شرط فی التیمم هو المختار خلافا لما ذکره
القاضی الامام صدر الاسلام ولو ترک تخلیل الاصابع لا یجزیه کذا اذا لم یحرک
الخاتم پس آنچه در نام حق آورده ست قول بعضی باشد و تیمم محدث وجنب را فرقی
نکرده اند بلکه همه یکسان اند تا کسی ظن نبرد که جنب را در خاک غلطیدن ست
چنانکه آورده اند که روزے حضرت رسالت پناه با جمع اصحاب در
بیابان رفته بود وآب نیافت فرمود تا تیمم زنند عمار نام اصحاب بود خود را
در خاک انداخت فرمود یا عمار اصرت حمارا انما یکفیک الوجه والذراعان یعنی اے
عمار آنچه تو کردی فعل حمار ست زیرا که بسنده بود شما را مسح روے و دو دست
واما این تنبیه ست ونیت در وضو وغسل فرض نیست پس اگر کسے در آب
افتاد و یا باران بر و بارید که تمام اندام او تر شد جائز باشد از غسل و وضو
اگر آب در دهن و بینی کند واگر تیمم براے خواندن قرآن و یا زیارت بزرگان
و یا براے نماز جنازه و یا در مسجد جنب شد واز برائی بیرون آمدن از مسجد تیمم
کرد بایں تیمم نماز روا نباشد تا خاص نیت براے نماز نکند وخاک پاک
اگر جاے پلید شود وسه روز آفتاب برو برآید اگرچه در سایه باشد آفتاب
نه بیند در حق نماز پاک ست و در حق تیمم پلید زیرا که در کلام الله در باب تیمم خاک
پاک کرده ست و بیک تیمم از فرضها و نفلها هر چند که گذارد روا باشد و
تیمم وقتی رواست که اگر یک میل از آب دور باشد ومیل چهار هزار گز ست بگز
جریب که هفت مشت بقول اصح تا اگر کم ازین باشد روا نیست باید که نماز
را فوت کند چون بآب برسد قضا کند الا بعذر ضعف و بیماری که بوضو و
غسل بیم افزاید پس درین هنگام نیز تیمم کند واگر بیم دده و یا دشمن و یا سرما
سخت باشد که بیم جدا شدن اندام باشد و یا چاه بے رسن باشد و یا
ثمن آب ندارد اگرچه آب موجود ست یا نزدیک ست تیمم روا باشد واگر مسافرے

اللهم اغفر لی ولوالدی ولنا علیه بحرمت محمد صلی الله علیه وآله واصحابه وبارک وسلم

آب دارد تا از ترس نفس خود که از ترس تشنگی هلاک خواهم شد او نیز تیمم کند
و برای نماز جنازه غیر ولی و امام را اداء و بناء روا است و از برای نماز عید اداء
روا نیست و بناء روا است که این دو نماز خلیفه ندارند و از برای جمعه اداء و بناء
روا نیست زیرا که او خلیفه دارد که ظهر است و مسائل چند که از جهت شریعت آب حوض
در مجلس نه آورده الحال بشنو بدانکه آب استاده هر چند اندک باشد و یقین شود که پلیدی
در و نیست و کسی وضو و استنجا و غسل بطریق عوام الناس نکرده است باید که چندانکه
کسی از کاسه بدست گیرد و در جای دیگر استعمال کند روا است تا آب مستعمل بدو نرسد و اگر
آب حوض عشر فی عشر باشد حکم جاری دارد اگر چه نجاست درو افتاده باشد مگر که تغیر کند
یکی از او صاف ثلثه او را که طعم و لون و ریح او باشد دیگر آن که مقصود از ده در ده آن
ست که تمامی نفس آب صد گز بود تا اگر مربع باشد چهار گوشه او ده در ده باشد تا چهل
شود و باز هر گز دہ تا وہی دیگر دہ شود تا صد گز حاصل آید اگر مدور باشد باید
۱۳۳ که گرداگرد آب سی و شش باشد تا صد تمام شود و اگر مطول باشد باید که طولاً ۲۰
و پنج گز باشد و عرض او چهار گز باشد تا صد تمام شود و قس علی
هذا پس بدانکه عمق او را اعتبار دیگر ندارد مگر آنکه گفته اند چون آب بغرفه
گیرد باز همان زمین را آب میگیرد و شتاب کافی ست و بدانکه آب چاه
پاک است در حق وضو و غسل و شرب و آورده اند که اکثر عمر امام محمد رح
بر سر چاه گذشته بود پس از جهت امامان در حق چاه فتوی بقول
او قبول کرده اند و سخن او معتبر گفته اند بلکه در جمله اشربه چنان که
در تحریم خمر و بوزه و بنگی نیز فتوی بقول اوست و در مسایل حیض و
نفاس فتوی بقول امام ابو حفص کبیر ست پس اگر چاه بر سر راه باشد
که کودکان بدست آب او گیرند و بخورند پلید نشود مگر بدست و پای ایشان
نجاست حقیقی باشد تا اگر جنب پای در آب چاه در آورد پلید نشود و احتراز از
قول عوام الناس که ایشان میگویند تا رسن را و دلو را ناشسته اندازد آب پلید شود

در بیان آب چاه

[illegible]

زیراکه در عرف رسن و دلو پلید نشود و آنچه در و نزع آب لازم شود تا هر مقدارے که باشد پس به نزع دلو آخرین دلو و رسن و چاه هر همه پاک شوند و اگر چاه چشمه دار باشد و استخراج جمله آب وا لازم شده باشد و ممکن نمی شود پس باید دانست که فتوی بقول امام محمد رح است که دویست دلو باید کشید بدلوے که یک صاع در گنجد و دلو اصغر و اکبر را بدلو صاع حساب کنند

فصل چهارم در ذکر نماز

قال الله تعالیٰ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ اي صلوٰتكم وانما سمی الصلوٰة بالايمان لانه علامة الايمان پس معلوم باد که نماز عین ایمان نیست بلکه علامت ایمان است و اهل کتاب را عین ایمان بود و شان نزول آیت آنست که هفده ماه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بعد از پیغمبری بجانب بیت المقدس که قبله یهودان و ترسایان بود نماز میگذاردند و چون این آیت آمد فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ روے بجانب مکه آورد و بیت المقدس منسوخ شد و بعضے اصحاب در وقت نزول آیت حاضر نبودند و بغزا رفته بودند چون برگشتند و مطلع احوال شدند غمگین گشتند که حال نماز ہاے ما که بعد از نزول آیت بجانب بیت المقدس کرده ایم چه باشد این آیت مذکور در شان نماز ایشان نازل شد و وجه تسمیه نماز با ایمان این بود که یهودان نماز را ایمان میگفتند پس چون بیت المقدس منسوخ شد مجوسیان مفرح شدند که محمد قبله ما آورد و یهودان غمگین پس چون میان هر دو طایفه کفار اختلاف شد از براے سرزنش ایشان این آیت آمد وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ یعنی قبله مشرق و مغرب هر دو از آن خدای است پس هر کجا که بامر خدای روی آرید همان امر خدای است و شایان لقا و نعیم شوید بدانکه امر را وجه گفت زیراکه امر کردن کسی بغیر مواجهت یعنی روی آوردن نمیشود تا اول کسے بکسے روی آرد بعد از آن امر کند که فلان کار بکن و کسی گوید که صفت روی آوردن بچیزے خدا را نشاید زیراکه روے آوردن بچیزے بر دو نوع است حقیقی و حکمی پس حقیقی در حیوانات است و

پاره دوم و در رکوع اول از سوره بقره واقع است ۱۲ [illegible] زیرا که [illegible] صلوٰة ایمان

رضای حق راست جای برای روی آوردن آفتاب و جای فرو رفتن آن [illegible]

۱۳۴

مراد از این سبب که نماز علامت ایمان است ۱۲ [illegible] یعنی هر کجا که روی خود را [illegible]

[illegible] ۱۲ تفسیر حسینی [illegible] این آیت در پاره دوم و در رکوع اول در سوره بقره واقع است ۱۲

محیط است بجانب کعبه ۱۲ تفسیر حسینی این آیة در پاره دوم و در رکوع اول از سوره بقره واقع ست ۱۲

و حکمی در اوصاف باری تعالی پس معلوم باد که وجه امر را گفته اند نه روی چنانکه
بعضی صوفیان شیطان سیرت و آدم صورت گویند که هر جانب و در هر جا با هر کس
روی خداست و هر جا خدای ست محض کفرهست زیراکه جا را نسبت کردن بخدا محض
کفرهست بدان ای **عزیز** که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرموده است
که مثال صلوات خمسه مثل پنج جوی هستند که در خانهٔ هر کسی برود و آن کس هر روز
پنج کرت در آن جویهاے غسل کند پس هیچ اثر چرک بر بدن آنکس نماند پس همچنین
مصلی صلوات خمسه اگر کما حقه نماز را از رکوع و سجود و قیام و قرات و غیر ذلک
بجا آرد هیچ اثر گناه صغیره در دفتر او نماند **چنانکه آورده اند** که روزے یکی
از اصحاب در پیش امیر المومنین عمر فاروق آمد در ایام خلافت او میگریست امیر گفت
که گریه چیست گفت یا امیر گناهی از من در وجود آمد گفت چگونه گفت روغن در
بازار میفروختم زنے صاحب جمال بر من آمد و گفت روغن میخرم گفتم این
روغن لایق شما نیست اگر بدکان من آئی روغن خوب بشما فروشم چون بدکان
خود آوردمش اندرون بردم و بوسه کردمش زن گفت از خدا نمیترسی از هیبت
خدا میترسم امیر المومنین عمر گفت که وقت خفتن بیا چون امیر خفتن ادا کرد و وعظ
آغاز کرد آنکس فریاد برآورد و گفت یا امیر مشکلم بکشاے امیر گفت که نماز پیشین
و عصر و مغرب و خفتن را عقب من ادا کردی گفت آرے امیر گفت قال الله
تعالی اِنَّ الْحَسَنَاتِ یُذْهِبْنَ السَّیِّاٰتِ بدانکه تو از گناه صغیره آزاد شدی

۱۳۵

قَالَ عَلَیْهِ السَّلَامُ اَوَّلُ مَا یُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ بَعْدَ التَّوْحِیْدِ مِنَ الصَّلٰوةِ
پس اگر خلاص شود از حساب نماز نشود که برای بنده چون در حساب نماز درست
آمدی دیگر حسابها بر تو آسان کنم والا همه حسابها بر تو دشوار کنم ای عزیز پیغمبر گفته است
که نماز نیاز بنده است باید که بحضور دل با این ده خاصیت دانسته ادا کند تا نماز
بنده قبول افتد والا هر دو دور شود و معنی آن ده خاصیت درین ده حرف است
سنت و واجب و فرض مراد از **س** سستی و کاهلی در نماز نکند که کار منافقان

خواص نماز ده اند

است کما قال الله تعالیٰ فَوَیْلٌ لِّلْمُصَلِّیْنَ الَّذِیْنَ هُمْ عَنْ صَلٰوتِهِمْ سَاهُوْنَ الَّذِیْنَ هُمْ یُرَآءُوْنَ وَیَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ یعنے واے مرکسی راکہ فراموش کند نماز را یعنے بگذارند نماز را از وقت خویش وتنہا بسبکی گذارند ودر روی خلق تعیل پس ریاکردہ باشد والریاء من الکفر راندانستہ اند ومراد از ن سرباے نفس است کہ ہفت اند چون ریا وغیرت وکینہ وحرص وہوا وآرزو وباید کہ ہر ہمہ را در نماز ببرند یعنی در خاطرنہ آرند تا قبول شود ومراد از ت از غیر خدا توبہ کند وخداے را چنان پرستد گویا کہ حق را مے بیند والا حق او را مے بیند ومراد از وا ویل است یعنی در دوزخ چاہہا اند کہ چہل ہزار سال راہ عمق دارند واز خون وزرداب عاصیان پراندو وعید براے مصلیان غافل است پس مصلی را باید کہ در نماز آن چاہہا را در خاطر آرد تا غافل نباشد ومراد از الف الله را شناسد کہ کارساز بندگان است از عدم در وجود آورد وقابل شہود گردد ومراد از ج آنکہ جہد وکوشش تمام در نماز وعبادت خدا کند کہ بندۂ مکلف فاعل مختار است ومراد از ب بدی وخلاف با نفس کردن کہ در خبر است بہر دشمنی کہ نیکی کنی بصلح آید الا النفس کہ ہر چند در حق او نیکی کنی بخلاف پیش آید لقولہ علیہ السلام شَرُّ النَّفْسِ اَشَدُّ مِنْ شَرِّ الشَّیْطَانِ ومراد از ف دل را از ماسوے الله فارغ کند وچون تکبیر تحریمہ حرام کنندۂ ہر فعل ظاہری است ہمچنان ہر خطرۂ ماسوی الله حرام داند ومراد از ر راحت گرفتن است بیاد خدا چون نماز یاد خداے است پس نیاز او راحت ومراد از ض ضایع کردن نماز است یعنے نماز را ضایع نکند ونماز وقتی ضایع شود کہ در اول نیت مقارن تکبیر ویا متصل ویا منفصل بجاے نیارد کہ فلان نماز است ومقتدی گوید کہ خلف امام است ودر آخر حضور کہ فلان نماز را ادا کردم بجا نہ آرد ضایع کردہ باشد نماز را کہ رسول علیہ السلام فرمودہ است ہر کہ این دہ خاصیت در دل نیآید ونداند منافق است اگرچہ نماز میگذارد ودوزخی است پس اے عزیز باید کہ در نماز

١٣٦

جد و جہد بسیار بجی که در روز قیامت از جہت نماز در ماندگی و سختی بسیار ہست
کما قال اللہ تعالی کُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ فِي جَنَّاتٍ
يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِينَ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ در خبر آمده است
که مَنْ لَا صَلٰوةَ لَهٗ لَا زَكٰوةَ لَهٗ چون در شب معراج حضرت رسالت پناہ از رب
العزت پرسید که یارب در قرآن ہفتصد جاے نماز باز کوات یاد کردی وجہش چہ باشد
از انکه یک جای نیز کافی بود ندا شنید کہ ای محمد براے بندگان خود و امت تو ہیچ
عملے بہتر ازین ندیدم تا شایان درگاه من باشد از ینجہت تکرار کردم و از
جہت یکے نماز که کسی لعمدا ترک کند شش ہزار و پانصد سال در دوزخ محبوس
گردد اما اگر جمع را بینی و تمیز نتوانی کرد میان مسلم و کافر بہ بین که ہرکہ نماز
کند آن مسلم ست و ہرکہ نماز نگذارد کافر ست لقولہ علیہ السلام
لَا فَرْقَ بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَالْكَافِرِ إِلَّا بِالصَّلٰوةِ اما بترک نماز کافر وقتی شود که
مستحیل ترک باشد چنانچہ اگر در معرکہ مقتولان بیابی که تمیز میان مسلم و کافر
نمیشود باید که بہ بیند که اگر سبلت پست کرده باشد مسلم ست و اگر دراز
باشد کافر ست و از جہت مانع زکوات در روز قیامت مال ورا از زر و نقره تختہ
ہا سازند و بروی آتش گرم کنند و روے و پہلوے و پشت او را
بدان تختہ ہا داغ کنند کما قال اللہ تعالی إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ
الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ
يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ
هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ و در مفتاح
الجنان آورده ہست که اگر یک درہم از زکوات در خانہ
غنی مانع باشد و بیست فرسخ و دوازده کروه فقیر از گرسنگی بمیرد
آن غنی بجون وے شریک باشد و در حق مواشی آورده اند که اگر زکوات

۱۳۷

[illegible] ۱۵

مواشی تشنیده باشد فردائے قیامت در روزیکه پنجاه هزار سال باشد
غنی را بران زمین گرم خسپانند و مواشی بر وے جل نهند تا آن که مواشی آخرین
چون بر و بگذرد مواشی اوّل باز بر سرش برسد و او را زیر سم و لگد خشخاش سازند
و هر مواشی بمقدار کوهے کلان شده باشد **و در خبر ست** که چند نفر بجان
مسلمانانند والا کافرند اوّل **مانع زکوٰت** لقوله علیه السلام مَن لا زکوٰة
له لا صلوٰة له (۲) اکل الربوا (۳) آنکه بزن خود لواطت کند (۴) ساعی که
کسے را بنا حق با میر و حاکم گرفتار کند (۵) کسی که سلاح بدار حرب فروشد (۶)
آنکه بکسی دعوی داشته باشد و بقضاے قاضی نه ایستد بلکه برسوم جهال راضی
باشد (۷) مدمن خمر که همیشه در خانه خمر نگه دارد (۸) باج گیر نرم که از مالک نصاب
و غیر نصاب بی تفحص چیزے بگیرد (۹) باغی که بادشاه اسلام از و ناخشنود
باشد (۱۰) تارک صلوٰت عمداً و از جهت خوردن یک روزه نه لکه سال در
دوزخ محبوس گردد بدانکه روزه را سه فرض ست اوّل نیت دوم وقتی او از
صبح صادق تا غروب آفتاب شناختن سیوم خود را از جماع و ماکولات و مشروبات
و هر چه غذا آرد و تداوی شود نگهداشتن و **بدانکه** در روزه سه شادی ست
یکے در وقت شکستن روزه و آن وقت اجابت دعاست **دوم** جُنّة
ست از آتش دوزخ **سیوم** جزاے او لقاے باریتعالی ست
باید که افطار صوم بعد از غروب که آفتاب نماید بکند **و در معرفت
المذاهب** آمده است که دوازده فرق روافض متفق برین اند که افطار وقتے
بکنند که آسمان از ستارگان پر شود و نماز مغرب بجز در اول وقت ادا کنند پس تشبیه
بافعال ایشان نباید کرد و مقبولی او موقوف بدو چیز ست اوّل بصدقه دادن
فطر و فطر واجب ست بر کسی که مالک قدر نصاب باشد و مال نامی شرط نیست
چنانکه اگر کسی را دو شمشیر و دو ترکش و دو کمان و دو کتاب و دو خانه و دو سرائے
باشد یکے را برائے استعمال ماند و دیگرے را در حساب بیع در آرد تا اگر تمامے

۲ آنکس که نباشد زکوٰت او نیست قبول نماز او را ۱۲

۱ ما اخفی ... ۱۲ ۱۳۸ ۱۲ رشیدی کامل الاخفیا ۱۲

در بیان صدقه فطر و غیره

مال بقدر دویست درم رسد صدقهٔ فطر بر و لازم شود پس صدقهٔ فطر ادا کند
از جهت بنده و آزاد و کودک و از هر کسی نیم صاع دو من و من چهل بهلولی و دو من
هشتاد بهلولی میشود و از جو چهار من و هر که صدقهٔ فطر را منع کند برابر هر دانه مار و
کژدم در گور او پیدا شوند دویم تراویح بیست رکعت بده سلام و با جماعت گزاردن
سنت است و نیز ختم قرآن در وی سنت است باید که در هر رکعت ده آیت چون سورهٔ
والضحیٰ بخواند تا ختم حاصل شود و در انیس الواعظین آورده است
که اگر کسی از سورهٔ فیل تا آخر قرآن بخواند سنت را بجا نیاورده باشد و فردای
قیامت ماخوذ شود و اگر جمعی از اهل قبله بترک تراویح متفق شوند بادشاه
اسلام را باید که همان دیهه را تباه زده و تاراج کند بدان ای عزیز که چون
وقت نماز در آید باعتقاد درست ظاهر و باطن را از ماسوی الله پاک کن و غیر از
الله چیزی را در دل راه مده چنانکه شیخنا شیخ المشائخ والاولیاء رئیس سالکان عوام
زمان کهف امان شیخ عثمان هارونی قدس سره و پیر قطب الاقطاب شیخ جامی
شریف زندنی هر دو روایت کرده اند که پر امامی که بداند که در یمین زید است
در یسار عمر و نماز او نزد سالکان جوی نیرزد[۱] لقوله علیه السلام الصلوٰة
معراج المومنین من لا صلوٰة له لا معراج له چون نماز که معراج باطنی مصلی
است و زینه پایه است بقرب حق پس بحضور تمام باید کرد و خود را بمراتب و
معیت او در میان نباید دید چنانکه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم در
معراج ظاهری از حجابات نور گذشت آوازی شنید که یا محمد این ست خدای تو
در نماز است یعنی در سبوح و قدوس است و این را صفات سلبی گویند که پروانهٔ عقل و
وهم و خیال را در این پر بسوزد پس حضرت رسول صلی الله علیه وسلم چون بالای
عرش رسید و در باطن او قطره از جزئیات الوهیت و می وحدت بچکید و او را از شعور
بحری در ربود اول هشتاد هزار مراتب نورهای کبود آسمان رنگ و نامحدود که
آن را سالکان پرده های نفس گویند از این در گذشت چون

[۱] نماز فرد جان مومنان ست هر کسی که نباشد نماز او [illegible] ۱۲ منه

از تن بدل شد مراتب مذکور دید و چون از دل بخفا رسید کہ محل تنزل معرفت ست ہفتاد ہزار پردہ ہاے عقیق رنگ کہ آنرا مراتب قلبی گویند دید چون از فواد بسر شد ہفتاد ہزار پردہ ہاے سرخ بغایت صاف دید و سر مرا تبی ست میان فواد و روح چون از سر بروح شد ہفتاد ہزار پردہ ہاے زرد دید چون از روح بخفی شد ہفتاد ہزار پردہ ہاے سفید دید چون از خفا باخفا رسید ہفتاد ہزار پردہ ہاے سبز دید و ازینجا از نفی وجود بود و چون انا خفا بفردانیت صرف گذر کرد ہفتاد ہزار پردہ ہاے سیاہ در پیش بود کہ آنجا نشان نبوت و شعور انانیت و اشارات خالقیت مخلوقیت مضمحل شد پس سبوح قدوس ایمنی دارد کہ عبادت و اشارت را در وراہ نیست یعنی سرور انبیا و برہان اصفیا و تاج اتقیا محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم را چون اشارت شد کہ قربت حق کسے تصور بہ تشخیص نکند و قربت جسم بحق کفر محض ست بلکہ قربت بمراتب است نہ بجسم و حضرت بمراتب و پردہ ہاے مذکور کہ معراج باطنی بود و بعد از معراج ظاہری ولقد راٰہ بالاُفُقِ المُبِین یعنی چون در افق املاک رسید بہ تشخص مبارک خویش گویا کہ شخص او بالاے عرش منع شد از سر جسمیہ پس بمراتب مذکور کہ نفس و دل و فواد و سر و روح و خفی و اخفا است و سیر مع اللہ گردد و این پردہ ہا را اطلاق بذات و صفات حق نتوان کرد کہ این را عالمی نور و حجاب گویند اگر میان سالک مسلوک و نور محمدی و غیر ذلک من کلا ہم گویند و ہر پردہ ازین پردہ ہا چون ہفتاد ہزار مقدار انجہانست از روی نمایش در افق املاک یعنی در جائیکہ خارج از کثیفات نمایش دارند ہر پردہ چون ہفتاد ہزار برابر این دنیا مینماید اما چون از روی شمول ایشان کسی نظر کند کہ در کل ایشان امتیاز و اتحاد ندارند پس نا متناہی اند زیرا کہ آنچہ اولیا واللہ را مینماید در عین عالمی کثیفات مینماید نہ خارج از کثیفات و معلوم باد کہ چنانکہ ذات و صفات باری نا متناہی و نا محدود و محیط جملہ ممکنات بغیر اتصال و انفصال است و این پردہ ہا نیز ہمچنان است و بمراتب اطوارات حق تنزل ۱۴۰

کرده و یک بدید بحرے نیز آمیزش ندارند پس ای عزیز اقل چون مستقبل قبله شوی شاید که بقبله آب دهن نه اندازی که در **شرح مشارق** آورده است که در آن ساعت روی بخدا آوردن است یعنی به امراد پس گویا که بوجه حق آب دهن انداخته باشی و اگر آب دهن لبسیار گردد بر کتف چپ برگردو انداز که شیطان از عقب وسوسه میکند پس گویا که بروے شیطان انداخته باشی و چون اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ ط گوی تحقیق بدانی که باطن را از ماسوے الله شستم و **معراج** باطنی را با حق در پیوستم و دل را از غیر حق عاری باید کرد تا معراج دلت بحق باشد که بمراتب کسان برسی که سر را از غیر الله خالی کرده اند و بحق و بمراتب باطنی پیوسته اند و دست برداشتن **تحریمه** اشارت بدانست که ماسوا الله را پس پشت انداختم و چون دست را زیر ناف نهی **الله اکبر** گوی زیراکه اگر در اوان دست شستن گوی پس نقیض نیت دل شود گویا که الله را پس پشت انداخته باشی و چون در اوان دست نهادن گوی گویا که ثبوت الله کرده باشی و نفی ماسوی الله و باید که بحضور تام باشی چنانکه سالک محقق خود را در میان کعبه وحدت که مولود ذات محمد ست داند و الا چون عوام الناس خود را بجهت کعبه که مولود ذات محمد ست داند و **خواجه فریدالدین عراقی** در معنی این حدیث فرموده است و تاویل نموده که اَحَدٰی رَکْعَةٍ مَعَ الْمِسْوَاکِ اَفْضَلُ مِنْ سَبْعِیْنَ رَکْعَةً بِغَیْرِ مِسْوَاکٍ پس وگفت که یک رکعت برای حق او که تو در میان نه باشی افضل است از هفتاد رکعت که بخودی خود برای ادا کنی و بدانکه نیت شرعی مقرر است لبسه نوع اول متصل آن که تکبیر با نیت پیوسته باشد که فلان نماز است دوم منفصل آنکه نیت کند بعده شیٔ منافی نماز در میان نه آرد و تکبیر گوید سیوم مقارن آنکه نیت با تحریمه باهم مطابق باشد

چون خاتم در اصبع و اگر نیت محققان که مبادی اوست ندانی بارے خود را در فہم
ہر کلمہ کہ در صلوٰۃ آید بگمار کہ ہر یک چہ معنی دارد میخواستم کہ از جمیع کلمات از
تکبیر تا سلام فہم سخن گویم اما چون در کتاب **ارشاد المریدین** آمدہ بود
سکوت کردم و باید کہ بعد از افتتاح شروع در قرأت کنی و خود را در میقات حساب
گاہ حاضر دانی و قرأت یک بیک حساب با حق دانی و چون قرأت را غلط خوانی
گویا کہ حساب را غلط کردہ باشی **و در رسالہ شیخ المشائخ قطب الاقطاب**
قطب الدین بختیار اوشی چشتی قدس اللہ سرہ العزیز گفتہ است کہ اگر غیر المغضوب
را بذال معجمہ خواند گوسفندان را گفتہ باشد و اگر بظا گوید پالان اشتران را گفتہ
باشد پس بہر دو تقدیر نمازش فاسد شود **و در ترغیب الصلوٰۃ**
آوردہ است کہ اگر در اللہم صل بسین گوید نمازش تباہ شود زیرا کہ اسل تیغ
کشیدن را گویند و خوف کفر است و در قنوت اگر نثنی بسین گوید نمازش
تباہ شود زیرا کہ ثنا معنے ثنا است و بسین معنی فراموشی است و اگر بجاے
ثم سم گوید بسین نماز فاسد شود کہ ثم براے تعقیب است و سم سوفار را گویند
و در مخافت قرأت بحدے خواند کہ خود بشنود کہ قرأت و طلاق و عتاق و
قسم و استثنا تا خود نشنود معتبر نیست و واقعہ نشنوند پس چون قرأت
کار صعب ترین نماز است پارہ از مخارج و طریق خواندن قرأت کلام اللہ بقدر
امکان خود بالتماس فرزند عبدالکریم اصلح اللہ شانہ بیان کنم بدانکہ خلیل ابن
احمد قدس اللہ سرہ مخارج حروف را دہ شش بیان کردہ اند **ہمزہ** ازین حلق قریب
بسینہ و ہ قریب بحلق بالا تر از ہمزہ **و عین** فرود تر از مری **و ح** بالا تری
و غ بالا تر از و **و خ** نزدیک کام این شش را حروف حلقی گویند و در تجرید آوردہ
است کہ مخصوص در فاتحہ اگر کسے ہا را حا تبدیل دہد و یا بر عکس نمازش فاسد
شود و در اذان کسی لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ چنان گوید کہ خبر حلق را نشود و الا کفر گفتہ اند و
ح را بتمام حلق نگوید و در **تذکرۃ الاولیا** آوردہ است کہ روزی حبیب عجمی قدس سرہ

اگر غیر المغضوب را بذال یا بظا خواند نمازش فاسد شود

142

بیان مخارج و تقسیم حروف و طریق قرأت

سره العزیز امامت میکرد و آن زمان امام حسن بصری رضی الله از جانب دوم
رسید و اقتدا کرد حبیب عجمی الحمد را الهد گفت امام اتان نماز و شروع برگشت
و تنها نماز گذارد روز نے امام را وجد درویشان پیدا آمد و گفت یا رب
نزدیکی خود بمن بنما ے ہاتفے آواز داد که نزدیکی من یافته بودی ترک دادی امام
گفت یا رب کدام بود گفت نماز خلف حبیب گذاردن زیرا که دل وا از کدورات بشریت
مصفی شده بود و خود را بیخود بما پیوسته بود چنانکه در مناقب آورده اند که
هرگاه که کلام الله خوانده میشد حبیب را شوق و وجد پیدا ے شد میگفتندش که عجم
را چه شوق کلام الله که خواندن نمیدانند گفت لِسَانِیْ عَجَمِیٌّ وَقَلْبِیْ عَرَبِیٌّ و معلوم
باد که این حکایت مفتی علیه نیست زیرا که اگر جائز بودے امام نماز بجماعت
را ترک نداد ے و اینحالت درویشان است که تعلق به باطنه دارد و نادر مے افتد
و گفته اند که اَلنَّادِرُ کَالْمَعْدُوْمِ اما عامه خلق را فتو ے برین است که ادار
حروف فرض است چنانکه اگر ورا اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ بی تشدید بگذارد
نمازش فاسد شود و آورده اند که شبی **قاضی حماد الدین** ناگوری امام شد
و شیخ قطب عالم قطب الدین اوشی و معین الدین حسن سنجری و بها والدین ذکریا
قریشی قدس الله سرهم اقتدا کردند و همه بیک پای استادند تا نیم شب قاضی
قرآن را در یک رکعت ختم کرد و جمله سجده هاے تلاوت و سجده هاے نماز بجا
آوردند بعده بر پاے چپ استادند و در رکعت دوم نیز ختم قرآن کردند بطریق
اول و بعد از فراغ مناجات کردند که خداوندا چنانکه حق شناخت تست و حق عبادت
تست بجا نه آوردیم ہاتفے آواز کرد که ای محبان کماحقه عبادت پرستیدید و کماحقه
معرفت شناختید شما ما را و ما شما را بخشیدم شما را و متابعان شما را نیز بخشیدم
نقلست که روزی قاضی شهاب الدین ناگوری وفات یافت و او را دفن
کردند منکر و نکیر در پیش او آمدند و سوال کردند که مَنْ رَبُّكَ قاضی گفت
این کدام مَن است چون فرشتگان از علم نحو و علم حقیقت نیست در ماندند

وبرگشتند ومناجات کردند که خداوندا بندهٔ شما چنین میپرسد خطاب عتاب
از حق بدیشان شد که بروید وجواب گوئید زیراکه چندین هزار بندگان من کجه
میپرسید جواب میگوئید وشما یک بندهٔ ما را جواب نمی توانید گفت چون تضرع
وزاری کردند حکم شد که بگذارید پیش او نروید نقلست که روزے قاضی
حامدالدین ناگوری قدس سره را با شاگرد خود شیخ قطب الدین بختیار اوشی
چشتی مباحثه شد که در آخر کلمهٔ شهادت عبده ورسوله مطلق است شیخ قطب
الدین گفت نیست وبادشاه زمانه مرید شیخ قطب الدین بود نیز حاضر بود
چون در کتب دیدند حق بجانب قاضی بود اما شیخ لوح محفوظ را نمود که
در وے مطلق نبود قاضی قبول نکرد وگفت خدا ریا کرد واز جهت شما طاراد
حال ورد کرد زیراکه در کتب دروغ واقع نشده است بادشاه اعراض کرد که
عجب ازین قاضی که لوح محفوظ را قبول ندارد قاضی را صفت جلالیه اثر کرد و
چون شیر شرزه بغرید وغضب تیز اثرش کرد چون برق بدرخشید وبپا خاست
وشیخ کفش او راست کرد ودر عقب وے دویدن گرفت قاضی روے در بیابان
نهاد تا آب در پیش آمد همراه کفش در آب رفت وچون برآمد شیخ قطب الدین
دامن او را بالا گرفت ودامن خودش به آب ترکرد وبگرد آلوده ماند چون مسافتے
پیش رفت قاضی گفت دست از دامنم بدار که تخت بادشاه نگون کردم
شیخ گفت بادشاه فدائے سر تو باد بر فقیر رحم کن گفت شما نیز بعد از
هفت روز خواهید رفت گفت عمرم فدائے تو باد بر ایمان من نظر کن بعد
ازان قاضی گفت که ایمان تو در امان حق باشد چون شیخ بخانه آمد بادشاه
را مرده یافت وبعد از هفت روز شیخ نیز وفات یافت وغرض ازین حکایت
اینکه تا هر کس را لازم است که حین تلاوت در شد ومد وفهم تام کند پس مخرج ق
وک درین کام هر دو را لهیتے گویند ولهت بن کام را گویند ج وش وی
میان زبان شجری گویند وض معجمه ول را حافی گویند وحافی کناره

کنارهٔ زبان را بدندان ضرس جانب چپ برساند و یازده حروف بر سر
زبان تعلق دارند ذ معجمه و ظ این را لثویه گویند یعنی بمونت دندانهاے
زیرین و ط و ت بمونت دندانهاے علیا این را نطعیه گویند و ص و س
و ز بمونت سر زبان و میانهٔ دندان و این را اسلیه گویند و اسلیه نیز سر زبان
باشد و دو حرف از ان ز و ن بمونت سر زبان و بن دندان علیا و این را
ذلقیه گویند و ذلق تیزی دو کرانهٔ زبان باشد و از پنج حروف خیزد ف و الف
و ب و م و ق و این را شفویه گویند و این شش مخرج به مجری باز آید مجری
حلق و مجری دهان و مجری لب و بدانکه اگر مخرج و معنی هر دو حرف یک باشد
اگر تبدیل کند نمازش روا باشد و اگر مخرج هر دو یک باشد و معنی جداگانه
نمازش فاسد شود چنانکه الله الصمد را سمد گوید و یا صراط را سراط گوید که
هر دو لفظ معنی بی نیاز و راه دارد پس نمازش روا باشد و اگر لست علیهم بمصیطر
میطر گوید نماز فاسد شود زیرا که مخرج و معنی هر دو یکی نیست و هر دو برانگماشته
شده را گویند قال علیه السلام من قرء القرآن علے دلیه فلیتبوء مقعده من
النار پس باید که کلام الله را در پیش استادی باید خواند که او نیز پیش استاد
خوانده باشد زیرا که اگر کسے صد زلة القاری بخواند نمیتواند که کلام الله را
ترتیب دهد و آورده اند که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم
در هر سالی یکان کرت بر مهتر جبرئیل میخواند و دران سال که وفات
میکرد دو کرت خواند بود پس قرآن را بالحان مطربان و قاریان خودرو
که غیر مد را مد کشند برای تحسین صوت نباید خواند که خوف کفر ست اما باید
که مزین بزینت اظهار و اخفا و ادغام و مد و شد و تفخیم و ترقیق و قلقله و غنه باشد
لقوله تعالی و رتل القرآن ترتیلا ای زینوا القرآن ذینة پس اظهار و آن شش
حرفست که نون ساکن و تنوین را اظهار کند نون ساکن که مابعد او یکے از
حروف حلق آید مجموع ما خم حضه اظهار کند چون الا انت ان هذا من حین

ومن حيث ومن غل انعمت عليهم ومن خوف ونظائر نون وتنوين سواء
عليهم وعذاب اليم ورغدا حيث شئتما محكمات هن واجر عظيم وحروف ادغام
کہ مجمع او یرملون ہست ی م و ن ادغام با غنہ وغنہ آوازی باریک را گویند در ر و
ل ادغام بی غنہ نظیر نون ساکن بی غنہ چون بعد او ر ل آید چنانکہ من ربهم من
لدنہ وبا غنہ چون بعد او چہار حروف مذکور آید چون من وراء ومن نعمۃ ومن
یقول وادغام با غنہ بمقدار مد پدید آرند تا حسن وجمال کلمہ ظہور یابد چون ان یشاء
الله ان الله نظیر نون تنوین بی غنہ چون ھدی للمتقین ومن ثمرۃ رزقا ونظائر تنوین
با غنہ ازواجا یتربصن ورعد وبرق وسرمدۃ نظیر وآیۃ مکان وحروف اخفا پانزدہ
اند وچون بعد از نون ساکن وتنوین یکی ازیشان آید نون را اخفا باید کرد واخفا با
غنہ ادا کنند حروف این است ت ث ج د ذ ز س ش ص ض ط ظ ف ق ک
نظیر نون ساکن انفسهم من قبل ان کنتم لمن ثقلت من جاء من دون
الله من ذا الذی ان زواجہ من شر من سبیل من قبل من ضل ان طلقتم ۱۴۶
من ظهير ونظير تنوين چون دکا دکا صفا صفا قوم یجهلون ورزقا کریم وبدانکہ
درعم یتساءلون ورعما ومما نون ساکن است ادغام با غنہ باید کرد وہر جا کہ بعد
از نون ساکن وتنوین حرف با آید قلب بمیم باید کرد با غنہ چون من بعد
بصیر بما یعملون بدانکہ ہر جا کہ بعد از میم ساکن چون ہم ملکم ولم حروف آید اظہار
باید کرد و دیگر ہمہ جا اخفاست چون الله یستهزئ بهم ویمدهم وترمیهم بحجارۃ ویمدہم
فی طغیانہم وبدانکہ دال ساکن در ہشت جا ادغام باید کرد در ت چون قد تبین ودر د
چون قد دخلوا ودر جیم چون قد جعل ودر سین چون قد سمع الله ودر ش
چون قد شغفہا حبا ودر ص چون قد صدق ودر ظا چون قد ظلم ودر ذال
چون قد ذہب وبدانکہ در ذ ودر د ودر ظا ادغام شود چون اذ ظلموا اذ
ذہب ودر ج چون اذ جعل وتا ساکنہ در د ودر ط وت ادغام کنند چون اجیبت
دعوتکما فامنت طائفۃ وط ساکن در ت ادغام کنند چون بسطت وان

فرطتم و لام بل و هل و قل و لام و را ادغام کنند چون بل رفعه الله و هل لکم و
بل لکم و قل رب و هر جا که دو حرف از یک جنس بهم آیند اوّل آن ساکن و دوم متحرک
اول را در دوم ادغام کنند چون یدرککم الموت و اینما یوجهه و من یکرهن و ما لم
تسطع علیه و من وراءهم محیط مگر در محلی که حرف اوّل آن ساکن حرف علت باشد
چون الذی یوسوس و الذی یکذب و در کلمهٔ الم نخلقکم قاف در کاف ادغام شود
بالاتفاق فقط و ث در ت ادغام کنند اگر ث ساکن باشد چون کم لبثت قال لبثت و
را مفتوح و مرفوع را تفخیم باید خواند یعنی پُر باید خواند و نیز اگر ما قبل او مفتوح و مرفوع
باشد و او ساکن باشد تفخیم باید خواند چون ربّنا رحیم خبیر خیر و الم تر
و کیف و کنت ترابا و نظیر او را ساکن چون ارجلکم و قل نارعرها و اگر مهو و یا ساکن ما قبل
مکسور باشد ترقیق باید خواند چون عسرها و ساکن چون فرعون و ارجعی مگر آن که
بعد او حرف استعلا واقع شود و آن طا و صاد و قاف است چون قرطاس و مرصاد
و فرقه و لفظ الله اگر ما قبل او مفتوح و یا مضموم باشد باید خواند چون والله و کان الله
ان الله و اگر ما قبل او مکسور باشد ترقیق باید خواند چون الحمد لله و بسم الله و هر جا
که در آیت و وقف منون و غیر منون قاری رسد اگر ما بعد ایشان الفی ساکن نباشد
اگر با حرکت رفع بود اشمام کند و اگر کسره باشد روم کند چنانکه نستعین و اجر عظیم
اشمام باشارت لب اند که رفع را بوی بدر چون قل هو الله احد و روم در
کسره است یعنی اظهار حرکت کنند و با آواز نرم چون مالک یوم الدین و در آیت مفتوح
فتح را هیچ طریق ظاهر نکند و در آیت مجرور با هیچ وجهی نیست نی مد و نی اشمام مگر کمی
انقطاع دم آهستگی کنند و بعده بیشتر نخواند چنانکه تحدث و توابا واحدی در بیان
وقوف منزل م لازمست و گذشتن از و کفرست و آن در قرآن نود جا ط مطلق
است گذشتن از و مطلق روا نیست ج جایزست و ز وی بین طرفین است
امّا وقفا ولی وصو مجوّز هر دو جهت مساوی و تخت ص علامت رخصت
است گذشتن از وا ولی ق علامت قیل یعنی اختلاف قراء ۵ برای

۱۴۷

آیت است ومعلوم باد کہ وقف نفس کشیدن است مانند چنانکہ ساکن شود
بلکہ چون طرفۃ العین نفس کشد و باز قراءت کند و بدانکہ حروف قلقلہ پنج اند و
بروایتے شش اند و قلقلہ بطریق سوم اظہار کردن حرکت را گویند اما البتہ اظہار
کند اول ب چون والتراب دوم ج چون یہیج سیوم د چون یوم الوعد چہارم
ط چون فی لوح محفوظ پنجم ق چون من علق و در ض اختلاف و قلقلہ در کسرہ مے
باشد در حالت وقفی چون ب طج ط وطط ط ق ط ض ط و بعد ازین
معلوم باد کہ جملہ مدات بر ہفت وجہ اند اول مد منفصل چون ماقبل ہمزہ یکے از حروف
مد آید و حرکت ماقبل آن حرف علت موافق مد کنند چنانکہ قالوا امنا
بما انزل وربنا انزل وفی انفسکم و مد متصل چون یشاء و ماسواء وجیئ
و متصل آنرا گویند کہ حرف مد و ہمزہ در یک کلمہ باشند کما مر و مد
مشدد و این را ضروری نیز گویند چون ولا الضالین وحاجہ ابراھیم ولا
تحضون وتحاجونی چنانکہ پرندہ در ہوا باشد و باہستگی بزمین فرود آید چنان
نفس را بالا برد و فرود آرد چون ومامن دابۃ ومدھامتان ونضاختان وصاف
وشاید کہ این مد ضروری بغیر از باب فعیلال نیامدہ باشد و در ولا الضالین
دو مد است یکے ضروری دوم از برائے وقف آیت و در حالت وقف آیت
چون نزدیک طرف اخیر حرف علت ساکن واقع شود نیز باید کرد چون
نستعین والمومنین واولئک ھم الکفرون و مد تہجی کہ در اول سورت
از مقطعات واقع میشود اگر در لفظ او حرف علت آید چون الم و ص و ق
و ن و اگر در لفظ او حرف علت نباشد مد نکند نحو ط و در عین کھیعص و حمعسق
دو وجہ است ہم مد و ہم قصر و مد ضمیری چون مابعد ضمیری ہمزہ باشد و ماقبل
او ساکن نباشد چون من ذا الذی یشفع عندہ الا باذنہ واگر ماقبل او ساکن باشد مد
نباید کرد چون انا انزلناہ وعنہ وفیہ واگر مابعد ایشان ہمزہ آید مد نباید کرد و مد بدل
آنرا گویند کہ بدل از ہمزہ و یا از تنوین باشد در حال وقف چنانکہ امنوا وامنا و بناء 148

وَسَوَآءٌ ودر بعض فاوِل چون دو حرف علت بهم آیند نیز مد کنند چون اِنَّ
الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اما اندک مد کنند مد منفصل ومتصل چهار الفی اند
ومد ساکن سه الفی ومد مبدل همزه یک الفی ومد تهجی باتفاق سه الفی است ومد
آیت ووقف باتفاق قراء سه الفی است ودر فوائد المسلمین ودر فتاوی عرائب
آورده است که در آخر آیت که وقف میشود به بینیم که آخر برائے مدح است یا برائے
ذم اگر از برائی مدح وفرح است شاید که نفس نکشد وتکبیر رکوع گوید واگر نفس
کشد نمازش فاسد شود وکافر گردد چون کُفُوًا اَحَدٌ وَمُؤْمِنِیْنَ وَصٰلِحِیْنَ
وَفَادْخُلِیْ فِیْ عِبَادِیْ وَادْخُلِیْ جَنَّتِیْ واگر آخر سورت برائے ذم باشد شاید
که نفس کشد بعده تکبیر رکوع آغاز کند واگر دم نکشد نمازش فاسد شود واو
کافر گردد چنانکه وَالْکٰفِرُوْنَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ وَکٰفِرِیْنَ وَظٰلِمِیْنَ وَمُشْرِکِیْنَ
علیٰ هذا القیاس آیت وعد تعلق بمدح دارد چون فَمَنْ کَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ
رَبِّهٖ فَلْیَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا یُشْرِکْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا وقوله تعالی وَاٰخِرُ
دَعْوٰىهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ وآیت وعید تعلق بذم دارد چون وَقُوْدُهَا
النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ اُعِدَّتْ لِلْکٰفِرِیْنَ وایضاً فِیْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ۙ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّکَ
فَحَدِّثْ وَمَآ اَدْرٰىکَ مَا هِیَهْ ۙ نَارٌ حَامِیَةٌ ۙ وَفِیْ صُحُفِ اِبْرٰهِیْمَ وَمُوْسٰی وعلی
القیاس ودر اعراب نیز تصحیح بخواند زیرا که اگر اعراب از جائے خود تغیر کند ومعنی
او نیز تغیر شود کافر گردد لقوله تعالیٰ وَقَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ اگر داود که فاعل است
بفتح خواند وجالوت که مفعول است بفع خواند نمازش فاسد شود وکافر گردد ودر
کُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ کنت بفتح تاء فوقانیه ویا ظلمت نفسی بفتح تاء فوقانیه گوید ویا
خشی الرحمن بضم نون گوید نمازش فاسد شود وکافر گردد واگر بینهما الرحمن را بکسر
یا بضم خواند رواست بدانکه حروف مشدده سیزده اند چون یکے از الف
لام ایشان ما بعد الف لام درمیان می مانند ومذکور نمی شوند چون تّ دّ ذّ
رّ زّ سّ شّ صّ ضّ طّ ظّ لّ مّ نّ چون التّآئبون اِنَّ الَّذِیْنَ فَفَعّالٌ لِّمَا یُرِیْدُ

ف بیان چهار رکن نماز

ف خنده قهقهه در عین تکبیر اولی ناقض وضو نیست

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ الزَّوَالُ كه اَلسَّلَامُ اَلشُّكُوْرُ الصَّبُوْرُ وَلَا الضَّآلِّيْنَ اَلطَّيِّبِيْنَ الطَّاهِرِيْنَ وَاللَّيْلِ وَالنَّاسِ وبعدازین معلوم بادکه نماز را چهار رکن است قیام وقراءت ورکوع وسجود واما قراءت رکن اصلی نیست که امام از مقتدی بردارد وآن ثلثه دیگر برداشته نشود ونیز در نماز سه گانی وچهارگانی مکرر نمی شود واین را رکن متصل میگویند وتکبیر اول را نه متصل ونه منفصل میگویند از جهت اختلاف او در داخل صلوة وخارج صلوٰت تا اگر در عین تکبیر خنده قهقهه کند وضو نشکند وقعدۂ آخره را رکن متصل گویند اما در **عمدة الاسلام** آورده است که تکبیر اول وقعدۂ اخیره فرض اند اما رکن نیستند وترتیب را رکن اتحادی گویند چون رکوع در هر رکعت یکبار او را بجاے خود باید کرد تا اگر قراءت را فراموش کرد وبرکوع آمد ویادش آمد بازگردد قراءت تمام کند ورکوع بار دیگر کند واگر از رکوع بسجود آمد عمداً وخطاءً نمازش فاسد شود ودر همه نماز آنچه یکبار میشود ترتیب او نیز فرض است چون تکبیر اول تا اگر تکبیر در آوان قیام نگفت وتکبیر گویان برکوع آمد نمازش درست نباشد وقعدۂ آخر نیز ترتیبا وفرض است تا اگر از جاے خود تغیر دهد وبرکعت زاید شروع کند اگر آن زاید را تا برداشتن سر از سجدۂ اول قید نکرده است بازگردد وقعده بجا آرد والا نمازش فاسد شود وقراءت را از حق داند چنانکه مالک دینار گفتا ندکه اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ را تا صد وبیشتر میگفت گفتندش که تکرار برای چیست گفت که صیغۂ مخاطب است تا دل بحضور مطلق مشغول نشود چگونه گذارم **وآورده اند** که بزرگوارے بود مالک یوم الدین را ملک یوم الدین گفت بحذف الف دران شب حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را در خواب دید که روی از وی گشتانده بود گفت یا رسول الله اعراض برای چیست گفت هرکه در نماز معنے قرآن میداند برابر هر حرف که ذکر میکند از براے او کوشکے در بهشت پیدا میشود ونهر نیکی در دیوان اعمال او نوشته میشود وتو نهر نیکی ونهر کوشکے از اعمال خود کم کرده و وامام اعظم ابوحنیفه

کوفی رحمة الله گفته است که قراءة ختم قرآن را در ده روز تمام باید کرد تا در هر
کلمه قاری را پند و عبرت حاصل شود و در نماز عبرت گرفتن لازم داندکه راز
بحق است آورده اند که صدیق رضی الله عنه در نماز بامداد سورة الحاقة ما الحاقة
میخواند تا بجاے رسید که خذوه فغلوه ثم الجحیم صلوه بیهوش شده افتاد چهار
روز بیهوش شده افتاده بود چون بهوش آمد گفتندش که یا صدیق حال چه بود گفت
چون خطاب بودکه بگیرید و زنجیر در گردن اندازید و آتش دوزخ بدو رسانید پنداشتم
که مگر زنجیر در گردنم کردند و بآتش انداختند **وایضا** امام حسن بصری رض را گفته
اندکه در نماز بامداد سورة یا ایها المزمل میخواند چون باینجا رسیدکه وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ
وَعَذَابًا اَلِیْمًا آب دهن در حلقش بایستاد که فرود و بالا نمیرفت سه روز بیهوش افتاده
بود چون بهوش آمد گفتند که چه حال بود گفت چون وعید بودکه میوهٔ دوزخ در دهن
کند هزار سال در گلو استاده باشدکه فرود و بالا نرود چون بشکم رسد دوده پاره شده
بزمین افتد باز برای عذاب بروید پنداشتم که در دهن من کردند گلوی من گرفته
شد آب دهن فرو نمیرفت چون قرائت را تمام کردے گویا که از حسابگاه قیامت
فارغ شدی و از گرانی بار سر فرود کرده برکوع آمدی که **امام اعظم** گفته
است که رکوع را چنان کند تا سر سرین او برابر باشد تا اگر قدح آب پر کرده بر
پشت او نهند نه ریزد و اگر همچنان نکند خوف از زوال ایمان است و چون بقومه
رود سمع الله لمن حمده گوید و ما در قیام تمام کند و باید که به جزم ها گوید و هو نگوید که آن
مذہب امام شافعی است زیراکه الوقف لتفصیل الکلمتین و بقول ما حمده گوید و چنانکه بعضے
عوام در قومه بعد از حمده نفس نمیکشند و بسجده میروند بزه گاری بسیار است
و بعضی گفته اندکه خوف کفر است و باید که راء اکبر را در سجده تمام کند
و بعد از آرام دمی در جلسه تمام کند و از سجدهٔ دوم چنان برخیزد گویا که در
زیر پیشانی او انگشت سرخ بود مصد رکعت دوم برین نسق آورده اند
که در آن روز که حکم شد بآدم علیه السلام بسجده بکنید اول مهتر اسرافیل

151

در بیان سجده کردن و در رکوع تسبیح گفتن

کرد و در متابعت او همه فرشتگان سجده کردند بحکم قوله تعالیٰ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰئِکَۃِ
اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِیْسَ اَبٰی وَاسْتَکْبَرَ وَکَانَ مِنَ الْکٰفِرِیْنَ مگر ابلیس نکرد
و بعضی فرشتگان متابعت ابلیس کردند چون حضرت اسرافیل سر از سجده برآورد
تمام کلام الله در پیشانی او ثابت شده بود و ابلیس را دید که تمام رویش سیاه
شده بود و آن فرشتگان که متابعت او کرده بودند همه باتش قهاری سوخته
بودند حضرت اسرافیل بار کرت دوم سجدهٔ شکر و توفیق بجا آورد از ین جهت
برما دو سجده فرض شد و معلوم باد که سجدهٔ اوّل عبادت و آخر عبادت است
اوّل آنکه چون حکم الست بربکم شد مومنان بلیٰ گفتند و کافران هیچ نه گفتند در آن
ساعت تجلی ذاتیه بر ایشان شد و امر سجده شد باز مومنان سجده کردند و کافران
نکردند و در آن روز بعضی مومنان تاسف خوردند که کاشکے سجده نکرده بودیمے
الحال از مومنان بزایند و کافر مے شوند و بعضی کافران بر نکردن سجده
تاسف کردند الحال از کافران میزایند و مسلمان مے شوند و آخر آن که چون
در عرصات قیامت خلق اولین و آخرین جمع شوند و دوزخ را نزدیک کشند
و بنمایند و همه را حکم سجده شود که سجده کنید خلاص شوید و هرکه نکند هلاک
شود آورده اند کسے که سبلت دراز داشته است و قصر نمیکند دران روز
سبلت او نیزهٔ آهنین شود و او را سجده کردن نماند و پیشانی او بزمین نرسد
و هرکه در نماز رکوع و سجود خوب بجا نه آرد دران روز سیخهائے آهنین بر
پشت ایشان زنند تا بزمین نرسند و ایشان را قدرت سجده حاصل نشود
پس ای عزیز بشنو که سجده سریست از اسرار الٰهی لقوله علیه السلام
لا یکون فی سجدۃ و اگر حقیقت پنداشت ثابت است میباید که ساجد
مسجود یکے داند بلکه عین مسجود داند بلا مساجد هرکه بغیر از حلول و اتحاد
از اسرار معیت او اطلاع یابد از سر هو معکم اینما کنتم خبر باشد و ایضاً فقیر را التماس
است که از مرشد کامل رسیده است که تا این سجده بجا نه آرد خود را در سلک بینازان

اللّٰهم اغفرلی بحرمت النبی علیه الصلوات والسلام ۱۲

ے شمارد و چون بقعده رسید پندارد که خدمت حق را بجا آوردم و برین حکم
شد که بنشین زیرا که در **طلوع شموس** آورده است که چون بادشاه کسی را بنوازد
وخطاب قعود بدو میکند و بعد ازان زبان تحیت بکشاید و خود را بمعراج
باطنی داند و **آورده اند** که چون حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه وسلم
بدرگاه کبریا رسید آواز آمد که یا احمد بنشین و بعد از قعود زبان تحیت بکشاد و
آورده اند که قبل ازان در امم ثانیه قعده نبود بلکه در قیام اتمام نماز میکردند
چون حضرت رسالت پناه را حکم قعود شد بر ما فرض کردند بعد زین معلوم باد که نماز بر
چهار نوع است فرض و واجب و سنت و مستحب و فرض هفده رکعات است و سنت موکده
دوازده رکعت است و واجب سه رکعت و مستحب الی نهایة **و در معراج نامه عربیه**
دیدم که چون حضرت رسالت پناه در بیت المقدس رسید ارواحان جمیع انبیا بحضرت
مصطفی صلی اللہ علیه وسلم پیشوا آمدند جبرائیل علیه السلام گفت یا رسول اللہ
برای یگانگی حقتعالی یک رکعت نماز بگذار پس حضرت علیه الصلوت والسلام تحریمه
بست و جمله انبیا اقتدا کردند چون آن رکعت تمام کرد مهتر میکائیل با هفتاد هزار
ملائکه نازل شد مهتر جبرائیل گفت **یا محمد** یک رکعت نیز باین تحریمه بگذار
حضرت باستاد مهتر میکائیل اقتدا کرد بعد مهتر اسرافیل با هفتاد هزار ملائکه نازل
شد باز مهتر جبرائیل گفت که **یا محمد** علیه السلام خیز یک رکعت دیگر بگذار باز حضرت استاد
مهتر اسرافیل اقتدا کرد چون قرات در رکعت ثالث تمام کرد مهتر عزرائیل با ملائکه
بیشمار رسید باز مهتر جبرائیل گفت که تکبیر برآور و دعاء قنوت بخوان حضرت همچنان کرد
و آن نماز بر ما واجب شد **و دعاء قنوت اینست** اللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِیْنُکَ
وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَیْكَ وَنُثْنِیْ عَلَیْكَ الْخَیْرَ وَ
نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ یَّفْجُرُكَ اَللّٰهُمَّ اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ
نُصَلِّیْ وَنَسْجُدُ وَاِلَیْكَ نَسْعٰی وَنَحْفِدُ وَنَرْجُوْا رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰی عَذَابَكَ اِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ
مُلْحِقٌ واین را بچهارده واو خواندن فضل است زیرا که ما بعد هر واو دعاء علیحده است

و در شرح مختصر آورده است هر که عالم بقنوت نباشد نمازش درست نباشد و گواهی او قبول ندارند و اگر این را ندانسته باشد سه کرت یارب یارب گوید بنا بر ضرورت و اگر آیت ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار بخواند بهتر از قول ثانی باشد و آن نکند چنانکه عوام الناس سه کرت سورۂ اخلاص خوانند زیرا که قرات بی محل لازم مے آید و واجب را ترک داده باشند پس ترک واجب حرام و فعل حرام در نماز آوردن مصلی آثم میشود و نمازش بنقصان شود و بسجدۂ سهو نمازش راست نشود که سجدۂ سهو از سهو و خطا لازم آید نه از عمداً و بعد از فراغ وتر سر سجده نهد و پنجبار سبوح قدوس ربنا ورب الملائكة والروح بگوید و سر بردارد و آیت الکرسی بخواند و سجدۂ دوم کند پنجبار بخواند در دستور القضات آورده است که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بی بی فاطمه را گفت که این وظیفه بهتر ست شمارا از هزار رکعت نماز و هزار ختم قرآن و هزار بردہ آزاد کردن و هزار اسپ بغازیان دادن فی سبیل الله و هزار گرسنه را طعام دادن و هزار برهنه را جامه دادن و بدانکه نماز جنازه فرض کفایه است تا اگر اہل قریه بجا نه آرند ایشان آثم شوند و تا سه روز راه مردم بر دیگران فرض گردد چنانکه غزا بکافران که نزدیکان بجا نه آرند آثم شوند و تا سه روز راه مردم بیایند و جنگ کنند و فرض کفایه او این ست که تمام اہل قریه بجا آرند و اگر بعضے بکنند و بعضے نکنند آن ناکنندگان بزه کار نشوند و نیت و این ست نیت کردم تا ادا کنم چهار تکبیر نماز جنازه فرض کفایه حمد و ثنا مر خدای را و درود مر محمد مصطفی را علیه السلام ثواب چهار تکبیر این نو مرده را روی آوردم بجهت خانه کعبه که کعبه مومنان ست الله اکبر و مقتدی را شاید که لفظ اقتدیت بگوید و بعد ازین بخواند سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك وجل ثناؤك ولا اله غيرك بار تکبیر گوید بلا رفع یدین و بخواند اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت وسلمت وباركت

در بیان نماز وتر

در بیان سجده بعد از فراغ وتر

در بیان ترتیب نماز جنازه

154

وَرَحِمْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلٰی اِبْرَاهِیْمَ وَعَلٰی اٰلِ اِبْرَاهِیْمَ اِنَّكَ حَمِیْدٌ مَّجِیْدٌ باز تکبیر گوید و
بخواند اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَیِّنَا وَمَیِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَا وَصَغِیْرِنَا
وَكَبِیْرِنَا اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْیَیْتَهٗ مِنَّا فَاَحْیِهٖ عَلَی الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّیْتَهٗ مِنَّا فَتَوَفَّهٗ عَلَی
الْاِیْمَانِ واگر پسر نابالغ باشد بعد از تکبیر چهارم بگوید اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَّاجْعَلْهُ لَنَا
اَجْرًا وَّذُخْرًا وَّاجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَّمُشَفَّعًا واگر دختر نابالغ باشد ضمیر را تانیث
بیارد وچون بفتح الهاء بخواند باز تکبیر گوید و باید که بعد از تکبیر آیت رَبَّنَا اٰتِنَا بخواند
وسلام بگرداند **مسئله** اگر کسی عالم باین ادعیه نباشد شاید که بعد از ثنا پس هر
تکبیر سورهٔ فاتحه بخواند کافی ست زیراکه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم در
اکثر اوقات همچنان کردی واگر صد کس و یا بیشتر او اندک را به یک نوبت
صلوٰت جنازه بگذارد روا باشد **آورده اند** هر قدم که برائے نماز جنازه ادا کردن
بردارد ثواب یک حج در نامهٔ اعمال او بنویسند واگر صد کس بر نماز جنازه حاضر
شوند اگرچه آن میت مستحق عذاب باشد اورا حق تعالیٰ بکرم خویش به بخشد و ذنوب
اورا عفو کند واگر صد نباشد پنجاه را نیز همین حکم است **و در مفتاح الجنان**
آورده است که مر ولی میت را لازم است که اگر پنجاه کس در دیهه پیدا نشوند از دیهه
دیگر طلب کرده بیارد و سه صف شوند تا اگر هفت کس باشند سه کس برابر امام
بایستند و دو خلف امام صف زنند و یک کس باز خلف آن دو بایستند تا
ثواب مذکور بیابند و مردمان دیهه را لازم است که همگی حاضر شوند والا از عهدهٔ
فرضیت بیرون نیامده باشند زیراکه فرض کفایه بودن او بطریقے است
که اگر اهل یک دیهه بجا آرند از دیهه هاے دیگر ساقط میشود و باید که نماز
جنازه را تکرار نکنند که تکرار ممنوع است مگر بغیر ولی ادا کرده باشند ولی را حق اعادهٔ
است **و آورده اند** که تکرار نماز جنازه خاصهٔ حضرت رسالت پناه بود صلی الله
علیه وسلم اول کرت نماز جنازه یاران کردند و امام ابوبکر صدیق رضی الله بود و بار
آدم صفی الله جامهٔ ابریشم از بهشت آورد و تن مبارک حضرت را بدو پیچید

۱۵۵

و بابا آدم امام شد و ہمہ ارواحان پیغمبران اقتدا کردند و نماز جنازه گذاردند و کرت سوم مہتر جبرائیل امام شد و ہمہ فرشتگان آسمان و روی زمین اقتدا کردند و نماز جنازه گذاردند بعد زان از ہر دیہ کہ مردم مے آمدند نماز جنازه میگذاردند **و آورده اند** کہ حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم را ہفت کفن بود از حریر **و نقلست** از عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ کہ او گفت چونکہ حضرت رسالت پناه را در لحد نہادم و کفن را از روئی مبارکش باز کردم دیدم کہ لبانش میجنبید ند گوش خود را بدو نہادم و نزدیک بردم و شنیدم کہ امتی امتی میگفت **و آورده اند** کہ نماز جنازه بر بابا آدم صفی اللہ مہتر جبرائیل بجا آورد و در سراندیب نہاد **و بدانکہ در خبر است** کہ چون مصلی مومن نماز را چنانچہ ہست بجای آرد مع جمیع ارکان و شرائط آورده اند کہ آن نماز را در جامہ سفید بپیچید و در زیر عرش برند و سر بسجده نہند و بے آرامی کنند از حق تعالی خطاب آید کہ ساکن شو گوید کہ ساکن نشوم تا آن مصلی را آمرزیده نگردانی و عزیز نکنی چنانچہ مارا عزیز کرده است امر شود کہ آمرزیدم پس آن نماز دعا کند در حق آن مصلی أَعَزَّكَ اللّٰهُ كَمَا أَعْزَزْتَنِي فَحَفِظَكَ اللّٰهُ كَمَا حَفِظْتَنِي و چون نماز را چنانچہ ہست بجا نہ آرد او را در جامہ سیاه بپیچید و چون بالا رود او را راه ند ہند باز گردد و بر روئی آن مصلی افتد ہمچنین چند کرت بالا رود و برگردد و بعد ازان ہمیشہ بدعا بد یاد کند و گوید ضَيَّعَكَ اللّٰهُ كَمَا ضَيَّعْتَنِي بدانکہ در تحت عرش مرغی است سفید رنگ کہ پا ہا او در **بحر الحیوان** است و بحر الحیوان نام دریائے است در بالائی ہفتم آسمان کہ برابر ہفت آسمان و ہفت زمین است **آورده اند** کہ آب باران نیز ازان دریا مے آید بطریق جوی فرشتگان ازانجا مے آرند و ابر را بطریق سوراخ غربال راست میکنند و درین ہر نقطہ شده میریزد کہ ہیچ نقطہ بنقطہ دیگر آمیزش نیابد بقدرت اللہ تعالی آورده اند اگر بقدرت خدا نبودی و ہمچنان آمدی از ہفتم زمین بگذشتی

لہ عزت دہد ترا خدای تعالی چنانکہ عزت دادی مرا یعنی وضو را احسن کردی و سلام و سجود و قیام و غیره بہم مرعی بجا آوردی و نگہداشتی مرا نگہ دارد ترا خدای تعالی چنانکہ نگاه داشتی مرا یعنی قعده و قت و حل ادا کردی و نگاه ی قضا بلکہ سستی ہم کردی قال اللہ تعالی والذین ہم علی صلوتہم یحافظون اولئک فی جنات مکرمون ۲۳

۱۵۶

از بعد مسافت او و در زیر عرش ستونیست از نور کہ پیچ او در تحت الثری است
وآن مرغ سینہ خود را بران ستون نہادہ است و ناخن شا لنگ آنمرغ ہنوز باتب نہ
رسیدہ از جہت کلانی او در روز و شب ہفتاد کرت باران مشک و عنبر بر آنمرغ مے
بارد و چون وقت نماز شود آنمرغ بالہائے خود را مے افشاند وآن مشک و عنبر
ازو مے ریزد و بدرخت طوبی میرسد و برگہائے درخت طوبی چون گوشہائے
فیل ہستند و در میان آن برگہا چون سر و دہن آدمی نقش راست میشوند وازان ثنا
حق مے آید پس در انوقت ثنا ہا ازان برگ واز جملہ ملکوت مینخیزد کہ بندگان بنماز
مشغول اند پس بندہ را شاید کہ نماز را کما حقہ بجا آرد تا در نظر ملکوت شرمندہ نشود
و باید کہ نماز را بجماعت ادا کند و در مسجد بجا آرد چنانکہ **در خبر است مَنْ
شَذَّ شُذَّ فِی النَّار** یعنی کسیکہ تنہا گذارد نماز را تنہا رود بدوزخ و
در شرح مشارق آوردہ است کہ اگر کسی نباشد شاید کہ
زن و یا کودک و کنیزک را تعلیم بکناند کہ وضو کند واز و دور ایستادہ باشند
تا ازین وعید خلاص یابد و **در ترغیب الصلوٰۃ** آوردہ است کہ اگر عبادت
تمام اولاد آدم را بجا آرد و نماز را جدا ادا کند جای او در دوزخ است **آوردہ**
اند ہر کہ یک نماز تنہا بگذارد چون چہل ہزار کرت با منکر و نکیر سوال کند انمقدار
عذاب باو برسد کہ یک سوال ایشان چہ دشواری دارد چنانچہ امیر المومنین
عثمان ذی النورین رضی اللہ گفت کہ من ایشانرا دیدم کہ سرہائے ایشان
مثل کوہ اند و روہا ایشان سیاہ تر از شب تار وآواز ایشان بمانند آواز رعد
و دندانہائی ایشان مانند برق و چشمان سرخ کہ شرارہ آتشین از چشمان و دہان
ایشان میریزند و گرزہا بدست گرفتہ کہ اگر تمام عالم باہم شوند یک گرز ایشان بالا
کردہ نمیتوانند و امیر المومنین عمر فاروق گفت یا رسول اللہ احوال مومنان چہ باشد
در ہنگام سوال حضرت فرمود کہ بغیر عنایت اللہ کاری نیست و معلوم باد اگر نماز خلف فاجر کنند
از وعید جماعت خلاص شود اما آنمقدار ثواب نیابد کہ خلف متقی موعود است زیرا کہ پیغمبر علیہ السلام

۱۵۷

فرموده است کسیکه خلف متقی ادا کند گویا که خلف پیغمبران ادا کرده باشد و مقتدی اگر یک کس باشد بدست راست امام بایستد و اگر زیادت بران باشد بهر دو دست بایستد و باید که کوشش بطرف راست کند که اگر یک کس در یسار باشد و دیگران همه در یمین وا باشد زیرا که اول رحمت بر امام نازل میشود بعده بر کسانیکه طرف دست راست امام استاده باشند و بعده بر کسانیکه بطرف دست چپ اند **و در خبر است** که روزی یکی از اصحاب بخدمت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمد و گفت یا رسول اللہ اگر کسی چهار وقت نماز خلف امام ادا کند و خفتن تنها ادا کند حال او چگونه باشد حضرت گفت **هو فی النار** همچنین سه کرت سوال کرد حضرت میگفت هو فی النار بدانکه در وقت نماز با فشر باشد که سنت موکده است **واعلم** اِنَّ السّوم هو ارسال العلاقة من تحت العمامة مما یلی القفاء من جانب الایسر ومن قوله تعالٰی هٰذا یمددکم ربکم بخمسة الاف من الملائکة مسومین وهو من النبی علیه السلام من سنة الهدٰی ومن فضله قال علیه الصلوٰة والسلام رکعتان معها افضل من سبعین رکعة بدونها وانه علیه السلام ارسلها فی جمیع الاحوال الی عالم السیر وهی ثلثة انواع قبضة وقبضتین وقبضات حتی الصدر الاول لضعیف الایمان والثانی لمتوسط الایمان والثالث لکامل الایمان کالامر بالمعروف والنهی عن المنکر والفضائل فی هٰذا کثیرة لکن لو بسطنا مما سبق الانوار وههنا فنقول من شرح المشکوٰة فنقول من شرح المسمّی بالطیبی عن جابر بن جبیر قال سمعت عن استاذی اسامة رض وهو قال رأیت رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم لف العمامة علی اربعة اوجه تعالٰی سفل او علو وبعلا قین سفل وعلو وبعدم العلاقتین ان یرید الصلوٰة وقراءة القرآن سفل وان یرید القراءة علوا وان یرید احکام الشرع بکلیهما وان یرید السیر والصید بعدهما جامع الغرائب من مصنفات الامام محمد بن حسن الشیبانی قال النبی علیه السلام رکعتان بعمامة خیر من سبعین رکعة بغیر عمامة و گفته اند در دستار بستن ده سنت است اول آنکه سفید خالص بندد و فوطه

ف: بدانکه سوم او در سال ۱۶ فرست از تحت عمامه بانجم بورست قضا را از جانب چپ وارد قول تعالٰی این است که مددگاری میکند شما را آفریدگار شما به پنجهزار سوار از فرشتگان نشان کنندگان مراسپان خود را ۱۲ تفسیر حسینی

۱۵۱

دربیان نماز بادستار بستن

بستن بدعت است دوم دستار دراز باید نه عریضه جهت آنکه بهر عقد ثواب یابد سیوم آنکه بزرگ باید تا کفن شود **والیضا** اگر در حیات بپوشد دفع گرما و سرما کند و در **ترغیب الصلوٰۃ** است که دستار حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم درمیان هفته مے بست و هر روز هفت گز بود و آنکه در جمعه و عید مے بست دوازده گز بود پس دستار که کمتر از هفت گز بود ادا سنت نکند چهارم آنکه با طهارت بندد و پنجم رو بقبله بندد ششم در هر عقدی درود فرستد بر محمد علیه الصلوٰة والسلام هفتم استاده بندد و در **خبر است** که اِنَّ مُوْجِبَاتِ الْفَقْرِ تَكْوِيْرُ الْعِمَامَةِ جَالِسًا هشتم هر جا که خواهد که ویران کند واز سر بندد باید که عقده عقده کشاید چنانکه بسته بود و به یکبار بر زمین نه اندازد نهم آنکه در آئینه بعد از بستن و یا در آب بیند و راست لب زد دهم بافش بندد و در طیبی و در شرح **مشکوٰة** مذکور است که فش ماندن از سنتهاے موکده است و در ترک او وعید بسیار واقع است

هٰذِهِ الْمَسَائِلُ مَذْكُوْرَةٌ فِيْ تُحْفَةِ الْاَخْيَارِ مِنْ مُصَنِّفَاتِ الْاِمَامِ الْغَزَالِيِّ رح قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِلْبَسُوْا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبِيْضَ وَكَفِّنُوْا فِيْهَا مَوْتَاكُمْ وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ بَيْضَاءَ وَاِنَّ اَحَبَّ الثِّيَابِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالٰى الْبِيْضُ فَلْيَلْبَسْ اَحْيَاؤُكُمْ وَكَفِّنُوْا مَوْتَاكُمْ و چون وضع دستار از برای این است که تا کفن شود سفید بودن درست است اگرچه یک بار سیاه نیز منقول است و دستار بستن سنت است و فضیلت او بسیار است **فضیلت مسجد** بدانکه پیغمبر فرموده است علیه السلام هر که پیوسته در مسجد ادا کند نماز را یک از شما به ثبوت ایمان او گواهی دهید قَالَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَلْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ كَالسَّمَكِ فِي الْبَحْرِ وَالْمُنَافِقُ فِي الْمَسْجِدِ كَالطَّيْرِ فِي الْقَفَسِ چنانکه مکة اللہ همیشه در عصمت اللہ واہل او همچنین واهل مسجد آن همیشه در عصمت اللہ باشند حتی که چون دجال لعین و یاجوج و ماجوج بیایند هر که در مکة اللہ و در مسجد داخل شود خلاص شود **والیضا** هر که عدس سیاه در خانه داشته باشد آن نیز خلاص شود واز جهت عدس سیاه را در کفن

۱۵۹

انداختن ثواب بسیارست مرمیّت را **و در عوارف المعارف**
است که چون حکم باری شد که آدم را پیدا بکنم او دوست من باشد و من دوست او
باشم مهتر جبرائیل و میکائیل را فرستاد که تا از زمین خاک برگیرید از نفس مکه ندا
برآمد آواز که شما را بخدا سوگندست که از من خاک نگیرید چون باز گشتند حکم
شد که چرا نگرفتید گفتند که یارب از امر شما سوگند بشما دشوار پنداشتیم
نگرفتیم باز مهتر اسرافیل را فرستاد او نیز همچنان بازگشت باز مهتر عزرائیل را فرستاد
و زمین باز سوگند بخدا دادش قبول نکرد و گفت خاموش باش که من نخواهم
گذاشت **و آورده اند** که پوست از وی گرفت و جمع کرد آدم را از آن آدم گویند
که ادیم پوست را گویند چون مهتر عزرائیل بدرگاه حق آمد حکم شد که چرا گرفتے
گفت از سوگند شما امر شما را محکم دانستم و گرفتم حکم باری بر و شد که چون ناحمی
کردهٔ قابض ارواح بنده گان که از ین آفرینم تو باش و چون بابا آدم علیه السلام
را آفریدند سر او در مکه بود و پای او در طایف که همگی سه صد فرسنگ بود ١٦٠
و در عین همانجا که الحال مکه است تودهٔ خاک باقی بود و آن توده را بکه مے
نامیدند الحال بارا به میم بدل کردند مکه شد **و آورده اند** آنچه او آواز مے
کرد و سوگند بلا نکه میداد خاک حضرت **رسالت پناه** صلی الله علیه و آله وسلم
بود و سوگند از جهة این میداد که از ین خاک بندگان پیدا شوند و ایشان
بفرمانی کنند خدای را و مستحق عذاب شوند و چون بابا آدم علیه السلام
از بهشت برآمد در نماز روی خود بجانب همان توده میکرد تا زمان ابراهیم
خلیل الله بعد از آن مهتر ابراهیم مکة الله را بر آنجا راست کرد و بعد از آن در بنی
اسرائیل مهتر داؤد بیت المقدس را راست کرد و در زمان طوفان نوح علیه السلام
آن تودهٔ خاک در تمام عالم پریشان شد و آن خاک حضرت رسالت پناه
نیز از آنجا بمدینه آمد تا بروضهٔ مبارکش در مدینه شد و در آنجا که بابا آدم محراب
راست کرده بود و آن محراب را در چهارم آسمان بردند و الحال در آنجا در چهارم آسمان

در بیان خلقت آدم صفی الله

ازان کعبه را ساخته اند که یک دانه مروارید است و اورا بیت المعمور نامند
وآن کعبهٔ فرشتگان است که هر روز هفتاد هزار صف ملائکه بطواف میرسند
هر صفی هفتاد هزار فرشته میباشد که تا قیامت هیچ فرشته نوبت دیگر نیاید
وآن خاک باقی در تمام عالم پراگنده شد تا هر جا که مسجد راست میشود آنخاک در
همانجاست وآورده اند که در روز قیامت مکة الله باننده کشتی که تمام عالم و
حاجیان در وگنجند وازپل صراط درگذرند و در اجتناب الفقرا آورده است
که چون کسی در بیابان رود پس در وقت نماز باید که مسجدے راست کند و
در و نماز گذارد و چون راست کند هفتاد هزار فرشتگان در وقیام نمایند
وعبادت الله میکنند و تا روز قیامت همانجا میباشند و مغفرت آنشخص از
الله تعالیٰ میخواهند و چون راست بکند شاید که زیاده از پنج سنگ باشند
زیراکه پنج سنگ و یا کمتر طریق بت پرستان میشود و در مفتاح الجنان
آورده است که شخصی عاصی و فاجر بود اما خاصیت داشت که چون جائے
خوب میدیدے در انجا مسجد راست میکردے بعد از وفات اورا به
دوزخ بردند دید که آن سنگها همه جمع شدند و درهاے دوزخ را گرفته بودند
واو را نمی مانند و حکم شد که برگشتانده به بهشت برید و ایضاً
آورده اند که چون حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم در معراج
باسمان چهارم رسید فرشته دید که یک پراو در زمین نمی گنجید و چشمان
او مثل ستارهٔ آسمان بود و چندان گریسته بود و میگریست که از هر چشم
او جوے روان مے بود چون حضرت علیه الصلوٰت والسلام رسید وسلام
گفت او را هیچ خبر نبود از جهت اشتغال دیگر یه مهتر جبرائیل خبر کردش که محمد آخر
الزمان بتو سلام کرد بعد ازان جواب سلام داد حضرت پرسید که گریه چراست گفت
هر چه حق آفریده است و مے آفریند حساب او بمن حواله کرده است
وحساب او مے دهم اما چند چیز را هرگز حساب نمیتوانم کرد یکے

ثواب کسی که بعد از نماز ده بار درود بر محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرستد دوم ثواب کسی که از ده مهمان زیاده در خانهٔ او آیند سیوم آنچه در نماز خلف امام ده یا زیاده مقتدی استاده باشند ثواب آن امام وآن مقتدیان نمیتوانم در حساب آورد و جاے دیگر آورده اند که خصوصاً در نماختن چهارکس غیر از امام همین حکم دارد و معلوم باد که چنانچه مکة اللہ از هفتم آسمان درگذشته است مسجد نیز همچنان تا آنکه آورده اند اگر کسی داخل مسجد باشد واز درون مسجد آب دهن اندازد و تا بیرون رود روا نباشد اگرچه بیرون افتد زیراکه این هوا نیز حکم مسجد دارد پس باید که بکنارهٔ مسجد ایستد وآب دهن اندازد که ادب مسجد و مکة اللہ را نگهداشتن لازم داند تا آنکه آب دهن جانب قبله و جانب دست راست و جانب آسمان انداختن گویا که جانب رحمٰن انداخته باشد واگر جانب دست چپ و در زیر پای وپس پشت اندازد گویا که بر روی شیطان لعین انداخته باشد و در **ترغیب الصلوٰة منقول است** که در مسجد بر بوریا مصلی افگندن مکروه است یکے آنکه بے ادبی است و دیگر آنکه سجده کردن بر چیزے که متصل بزمین باشد افضل است چنانکه سجده کردن بر زمین افضل است از همه سجده ها **حکایت** موافق این بشنو آورده اند که در زمانهٔ ماضی بادشاهے بود یوسف نام چون وفات یافت دو پسر خلف او ماندند یکے حجاج نام دوم منهاج جمله ارکان دولت پسندیدند که میان ایشان قرعه اندازیم تا بر هر که برآید بادشاهی از و بود و هر دو را گفتند که شما نیت خود را ساز کنید که تا در بادشاهی چه خواهید کرد منهاج در نیت گرفت که اگر بادشاه شوم عدل واحسان وشفقت ورحم بر مسکینان و مدرسهٔ عالمان را خضوع و تواضع خواهم کرد و حجاج در نیت گرفت که اگر بادشاه شوم تمام سیدان واکابران اهل دین را بکشم وخرابی عالم کنم بعد از ان ارکان دولت دو سنگ گرفتند یکی سیاه ویکی سفید و در آوند آب انداختند گفتند هر دو شما

آب انداختن در مسجد مکروه است

مصلی انداختن بر بوریا مکروه است

۱۶۲

در بیان بادشاه یوسف نام

دست انداز ید بدست ہر کہ سفید آمد بادشاہی اوراست آوردہ اند کہ چند کرت
انداختند ہر کرت سنگ سفید بدست حجاج مے آمد پس ناچار شدند اورا بادشاہ
گرفتند در ایام سلطنت چندان ظلم کردی کہ اگر کسی نزدیک وے نشستی اثر ظلم بروے
شدے و نود و نہ ہزار اولیاء اللہ را کشتہ بود کہ اکثر ایشان سیدان بودند خصوصاً
روزی امام **جعفر صادق** رضی را طلبیدن گرفت و جلاد را گفت کہ چون امام
جعفر صادق اندرون مے آید من دستار را از سرش بگیرم و تو از قفا گردنش بزن
چون امام داخل شد حجاج کرسی زرین خود را پیش امام انداخت و جلاد را از شمشیر
زدن منع کرد بعد ازان از وے پرسید کہ شما حکم کشتن کردہ بودید اینقدر تعظیم
من برائے چہ بود حجاج گفت چون داخل شدی ثعبانے دیدم دہان باز
کردہ گفت اگر امام را بکشی ترا فرو خواہم برد و بار دیگر ہزار و دویست سیدان
را جمع کرد و کشتن فرمود چون ہزار کشتہ شدند غبارے پیدا شد کہ ہیچ
احدی دیگرے را نمیدید و آن دویست کس بجانب روم رفتند تا چہار روز
غبارے بود بعد ازان خبر ایشان رسید کہ بجانب روم رفتند حجاج بدبخت
رومیان را گفت کہ ایشان را اگر بمن فرستادید فبہا والا نہ شمایان را خراب خواہم
ساخت پس رومیان بخود اندیشہ کردند کہ اگر اولاد رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام را برا
کشتن بدہیم فردای قیامت بحضور رسول علیہ افضل الصلوٰۃ والسلام چہ جواب خواہیم داد
و در ولایت روم دویست کس زندان بودند پیش ایشان رفتند و گفتند کہ شما قائل شوید
بسیدی و بروید کہ شمایان را حجاج طلبیدہ است و عیال شما را اینقدر زر بدہیم کہ ہفت
پشت بخورند والا نہ شما را بنام زندان کردہ بکشیم و عیال شما را بفروشیم ناچار
شدہ بیچارگان قبول کردند پس ایشان را راہی کردند چون ایشان در دل
خود فکر کردند کہ یارب العالمین ما یان بعوض اولاد رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
خود را بقتل دادیم کہ فردا از شفاعت رسول محروم نمانیم بدرگاہ حق تعالےٰ
دعای بیچارگی ایشان قبول شد یک نزدہ روز در میان مانع بود کہ خبر آمد کہ

حجاج در جهنم شد و مرا ایشان از طفیل رسول الله واز اولاد امجاد خلاص شدند
باز گشته بولایت خود آمدند و دست بوسی و تعظیم میکردند که سیدان اند
نعوذ بالله ازینها چگونه خودرا بسیدی قرار داده بودند و بدعتها را اظهار
کردند از برای حاصلات دنیاوی فریب ساختند واقوال بقاء رفض ازانها
صادر شدند آورده اند که الحال اکثر مردمان که خودرا سید میگیرند و خود
را برفض میکشند وسب اصحاب میکنند وخمر خوردن وزنا کردن نحو حلال
میدانند و سلت راست نمیکنند و همراه علم و علماء دین که ثبوت شریعت است
دشمنی میکنند و خودرا شاه خوانند و میر نامند ایشان اولاد همان دزدانند
وصحیح النسب نیستند بلکه نسب خودرا تبدیل کرده اند و پیغمبر فرموده است که
ایشان بوی بهشت نیابند لقوله علیه السلام من بدّل اٰباه بغیر اٰبائه فالجنة
علیه حرام ایضا امام حسن بصری رح را برای کشتن طلبید کسان او رفتند
امام حسن بگریختن گرفت و در صومعه خود درآمد چون ایشان رسیدند
حبیب عجمی که مرید امام بود بر روی صومعه استاده بود گفتند امام چه شد حبیب
گفت که درون صومعه است چون درآمدند هرچند گردیدند امام را نیافتند برگشته
رفتند چون امام برآمد از حبیب پرسید که دیوانه چرا مرا نمودی حبیب گفت یا امام
این برکت راستی بود که خلاص شدی والا نمیدانم که چه میشد الغرض چون
حجاج بمرد درخواب دیدندش بمانند مشکی پر از آب افتاده بود گفتند که خدا با تو
چه کرد گفت مرا بیامرزید گفتند چرا گفت بدو خاصیت یکی آنکه بغیر از خاک بسجده
نمیکردم حتی اگر در کشتی میبودمے و یا بر زلیچه میفرمودم که خاک را در
سجده گاه من اندازید و دیگر آنکه سنت نماز عصر را فوت نکرده بودم
وآن سنت عصر چهار رکعت است بیک فاتحه و یکبار اخلاص مسئله اگر زمین
پلید باشد و جامه بروا اندازد و دلق کرده اگر از طرف بالا اثر نکرده است نماز
رواست واگر جامه یکطرف پلید و یکطرف پاک باشد اگر پیوسته نباشد چنانکه

قبا باید که هما نطرف پلیدی بزمین کند و طرف پاک بالا کند و بدانکه اگر جامه
درزمین اندازد برائی نماز چنان کند که گردن او را زیر قدم و دامنش را بسجده
گاه برد و همچنان پوست حیوان را در زیر قدم اندازد و اگر کله همراه باشد یا نباشد
بهر طریق طرف سر پوست حیوان را در زیر قدم اندازد و طرف ذنب را جانب
قبله کند **مسئله** اِذَا صَلّٰی فِی جِلْدِ الْحَیَوَانِ فَشَرْطٌ اَنْ یَجْعَلَ رَقَبَتَهٗ تَحْتَ قَدَمَیْهِ
فَاِنْ لَمْ یَجْعَلْ لَا یَجُوْزُ صَلٰوتُهٗ در مضمرات ست **مسئله** بدانکه پنج
بنای مسلمانی بر دو گونه است بعضی بالفعل اند و بعضی بالقوت اند بالقوت چون حج
و زکوٰة و بالفعل چون نماز و کلمه و روزه پس اگر خواجه غلام را گوید که بر تو کار من فرض
است و کار حق را باید گذاشت و یا غلام گوید که کار خواجه برمن فرض ست و کار حق نیست
کافر گردند زیرا آنچه فرض خدا را آنچه بالقوه است تا مستحق آن نگردد لازم نشود و آنچه
بالفعل ست لازم ست پس هر کس از آزاد و بنده و مرد و زن بر همه فرض عین ست
و فرض عین آنست که هرگز از کسی ساقط نشود خوش گفت آنچه گفت **بیت**

طاعت اوست فرض عین شده	بر همه خلق همچو دین شده

مسئله در بیان اوقات خمس صلوات اول وقت صلوٰة فجر
طلوع فجر دوم ست و آن سفیدی ست در افق آسمان از جانب مشرق لقوله
علیه السلام لا یغرنکم اذان بلال و آن چنان بود که در زمان رسول علیه الصلوٰة
والسلام دو اذان بودی در شب اول اذان بلال میگفت برای انتباه خلق تا
اکل و شرب کنند در رمضان و یا تهجد کنند و غفلت نورزند در سائر ایام و دوم
بامداد اذان ابن مکتوم بود پس حضرت صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم فرمود
که باذان بلال فریفته مشوید که آن هنوز شب ست و اول وقت نماز پیشین زوال
برگشتن آفتاب ست و آخر وقت او دو چندان گشتن سایهٔ هر چیزے
ما خلا سایهٔ اصلی که جبرائیل علیه السلام امامتی رسول علیه الصلوٰة والسلام دو بار
کرده ست اول وقت نزدیک برگشتن آفتاب بود و در آخر نزدیک دو چندان بودن

۱ وقتی که قصد ادا کردن نماز کرده شود بر پوست حیوان یعنی جانور پس لازم ست که گردانیده شود

سایہ ہر چیزے بود جز سایۂ اصلی و اول وقت ظہر بیرون رفتن ظہر ست و آخر
او غروب آفتاب ست و اول وقت نماز مغرب غروب آفتاب ست و توقف میان
غروب و مغرب چندان کند کہ کسی سہ رکعت نماز بجای آرد حتی کہ اگر شروع کردہ باشد
در نماز دیگر و آفتاب غروب شد و او یک رکعت کردہ باشد و سہ رکعت ماندہ ہست نمازش
فاسد شود زیراکہ بعد غروب ابمقدار وقت بحساب عصر ست و آخر وقت مغرب غائب شدن
شفق ست بقول ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ و آن شفق سفیدی ست در کنارۂ آسمان و
اول وقت عشا از غائب شدن شفق ست و آخر وقت او تا طلوع فجر ثانی کہ آنرا
صبح صادق گویند بدانکہ اصعب ترین اوقات در حق معرفت وقت ظہر ست زیراکہ تعلق
بحسابات شہور دارد پس شمۂ ازان بیان کنم انشاء اللہ تعالیٰ چنان و چنان ۔

جدی ماہ	قوس پوہ	عقرب مگھر	میزان کتک	سنبلہ اسو	اسد بہادون
سرطان ساون	۲	۳	۴	۶	۵
لسمت	جوزا ہار	ثور جیٹھ	حمل ویساک	حوت چیتر	دلو پھاگن

بدان اے عزیزہ کہ ابمقدار دانستن از حسابات فرض عین ست تا
ہر کسی کہ بداند وقت نماز را شناختہ باشد زیراکہ شناختن وقت یکے از فرض
عین نماز ست بدانکہ این دائرہ تمثال کوہ قاف دارد زیراکہ کوہ قاف گرد بیخ
ست ازین زمین و آفتاب بر آسمان میرود و این شب سایہ ۱۲ وست و در
زمستان آفتاب بکنارۂ آسمان میرود زود مے گذرد و در تابستان در
وسطیٰ آسمان میرود روز کلان میشود و در کنارۂ کوہ قاف زود برگشتہ می
آید شب خورد مے شود و در زمستان از کوہ قاف دور ترمے رود شب
کلان مے شود آوردہ اند کہ ہفت طبق زمین در نظر آسمان دنیا چون حلقہ
در بیابان ست و این آسمان در نظر آسمان ثانی چون حلقہ در بیابان ست
از کلانی و ہکذا تا ہفتم آسمان و باز بالائے ہفتم آسمان دریائی ست کہ آنرا بحر الحیوان

تا مند هفت برابر آسمان و زمینها ست و این همه که مذکور اند در نظر کرسی چون حلقه در بیابان ست از کلانی او و باز کرسی در نظر عرش چون حلقه در بیابان ست

ذکر عرش و کرسی و بهشت لقوله علیه السلام اَرضُ الجنّةِ کُرسیٌّ وَ سَقفُهَا عَرشُ الرَّحمٰنِ و کرسی از زر سرخ ست و در و مرغزارهاست که هر روز مرغزار برابر این دنیا کلان مے شود و دران مرغزار براقها اند که هفت برابر این زمین در زیر یک سم ایشان مے شود و عرش را شصت هزار پاے ست و از یک پای او تا پاے دیگر چهل هزار ساله راه ست و در هر پای او هفتاد هزار میدان ست از میدانے تا میدان دیگر هفتاد هزار ساله راه ست و در هر میدان هزار بستان اند نورانی و در هر بوستان هفتاد هزار شهرستان و در هر شهر هفتاد هزار سرای ست و در هر سرای هفتاد هزار خانه ست و در هر خانه هفتاد هزار زاویه ست و در هر زاویه هفتاد هزار تخت و در هر تخت هفتاد هزار حور انند آورده اند که چون عرش عظیم را خدای عزوجل آفرید باو هم فرشته را بیافرید که سر او بالای عرش و پاے او در تحت الثری آن فرشته بحضرت عزوجل التماس کرد که ربنا فرمانم ده تا بگرد عرش عظیم بگردم حق سبحانه وتعالی فرمان داد که بگردد گردیدن عرش گرد و آن فرشته همیشه گرداگرد عرش تا روز قیامت میگردد و در هر قدم ده هزار ساله راه ست که منقطع میکند تا ابد الاباد از انتهای عرش خبر نشود و از ان جایگاه راهی شده ست باز بهمان جای رسد و پیغامبر علیه السلام فرموده ست که حَولَ العَرشِ مَنَابِرُ مِنَ النُّورِ وَ فِیهَا خَلقٌ مِنَ النُّورِ که همه چیزهاے ایشان نورانی باشد و آن منابر از انبیاء و شهیدان نباشند بلکه انبیاء و شهیدان نیز آرزو برند بآن منزلها یاران گفتند یا رسول الله از که باشند گفت آن کسی را باشد که خاصةً لله خدمت عالمان کرده باشند و همیشه در صحبت ایشان باشد صَدَقَ رَسُولُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ

الغرض گرداگرد زمین کوهی ست قاف پنج مقدار این زمان بالاے سر اوست و سر او نزدیک بعضی متصل آسمان ست اما اهل دین گفته اند

که درمیان او و آسمان فرجه ہست و گرداگرد آن کوه ماری پیچیده است و مقدار یک شبر ذنب خود را در دہن گرفته ہست **و آورده اند** که چون عالمی در جہان وفات یابد چہل روز فرشتگان جامه ہائے سیاه پوشیده می آیند و ماتم مے کنند که خرابی دین پیدا خواہد شد و تمام حیوانات روی زمین از وفات او خبر میشوند و اندوہگین مے شوند حتی که آن ماررا نیز خبر مے شود از ہیبت ہمان ذنب خود را میخورد و باز زور کرده مقدار شبر دیگر بدہن میکند از نیجہت ست که زمین خورد میشود و ولایتہائی بعید بیکدیگر نزدیک مے شوند ورای کوه قاف زمین ست کثیف مقدار ده ہزار برابر این دنیا که بروی یاجوج و ماجوج مے باشند و ایشان از اولاد یافث اند و ہریکے از ایشان نمیرد تا اولاد ایشان چہار ہزار پیدا نشوند و خوردنی ایشان مار مے باشد چون سال قحط باشد بر سر ایشان یک مار مے بارد و چون فراخی شود دو مار و ہمه ایشان کافراند که بوی بہشت نیابند و قد ایشان بعضی از ہر بلندی بلند و بعضی سه گز بلند و یک و نیم گز صد دارند و صد من سنگ را صد گز دور می اندازند و بعضے بقدر یک شبر و پوشاک ایشان گوش ایشان ست یک گوش در تہ مے اندازند و یک گوش بالائے خود مے پوشند و تمام وجود ایشان بمانند خوک ست و دران ہوا ہشتاد زمین سفید اند که آن را ہوا گویند و لطیف اند و فرشتگان بران اند که اگر سوزن از آسمان بیاید راه نیابد از کثرت ایشان و ہمگی ایشان لا الٰه الا اللّٰه محمد رسول اللّٰه گویند و ورا ایشان ہفتاد ہزار زمین از نقرهٔ خام ست و ہفتاد ہزار از طلا و ہفتاد ہزار از مشک سفید و ہفتاد ہزار از مشک سیاه و ہفتاد ہزار پردهٔ کبود و ہفتاد ہزار از عقیق رنگ و ہفتاد ہزار از زر سرخ خالص و ہفتاد ہزار زرد و ہفتاد ہزار سفید و ہفتاد ہزار سبز و ہفتاد ہزار سیاه بعدهٔ پیغامبر علیه السلام گفت که ملاک حق نامتناہی ست اگر بیان کنم زہره ہائے بشر قدر ورای ایشان جلال و جمال حق ست که بیان نتوانکرد

بیان آسمان آفتاب

قال الله تعالیٰ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا و این آسمان دنیا از ہمہ زمینہا گذشتہ ہست و آفتاب صد و شصت برابر این دنیا ہست والحال بر آسمان چہارم ہست و پانصد گوشہ دارد و ہر گوشہ پانصد زمام دارد و در ہر زمام پانصد فرشتہ موکل اند کہ او را بگردون میکشند و بسرعتی میگذرانند آوردہ اند اگر اسپ تازی در دوانیدن از زمین پای بگیرد آفتاب ہزار سالہ راہ دور میرود چنانکہ حضرت رسالت پناہ روزی وقت پیشین از مہتر جبرائیل علیہ السلام پرسید کہ ہست یا نہ جبرائیل گفت لا و نعم حضرت گفت واقعہ باز گو گفت کہ چون گفتم لا ہزار سالہ راہ بگذشت وقت شد بعد ازان نعم گفتم آوردہ اند کہ در زمستان از انجہت سرما میشود کہ بجہت شمال دریا ہا بسیار اند و بعد زین معلوم باد کہ نماز فجر را اول وقت تاخیر میتوان کرد ثواب بسیار ست حتی کہ آوردہ اند چندان تاخیر کند کہ میان طلوع شمس و فجر صد آیت خواندہ شود و این بطریق ست کہ در نماز پنجاہ آیت بخواند و نمازش فاسد شود و تجدید وضو کند تا باز پنجاہ آیت خواندہ شود بقولہ علیہ السلام اَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلْأَجْرِ و در نماز پیشین و عصر تعجیل افضل است تا بخلاف ادا شود و در اختلاف امامان و صاحبان نیفتد و در نماز مغرب تعجیل بکند آوردہ اند کہ روزی امیر المومنین عمر رضی الله عنہ نماز مغرب ادا کرد و از مسجد برآمد ستارہ دید یک بردہ را کفارت آزاد کرد و گفت کہ تاخیر کردم لقولہ علیہ السلام لا یزال العبد بالخیر ما لم یصل المغرب باشتباک النجوم و دوازدہ فریق ... برینکہ نماز شام را تاخیر کنند و افطار الطلوع ... ایشان کند و در فتاوای نوادر آوردہ ہست ہر کہ نماز را از وقت خود تغیر دہد عذاب سی و شش برابر زنا در نامہ اعمال او نویسند و در نماز خفتن تاخیر تا ثلث لیل اولی بود و پیغامبر فرمود کہ اگر بر امتان دشوار نبودے فرمودمے تا خفتن را بثلث لیل ادا کردندی والا جائز نباشد

در بیان خسوف وکسوف

و ماهتاب را گفته اند که نود و نه حصه ازین دنیا کلان است و در آسمان چهارم است و او را نیز بر گردون مے کشند و آورده اند که فرشتگان بغایت سرعت میکنند در کشیدن آفتاب و ماهتاب حتی که در آسمان چهارم دریا هاند گاه گاهی گردون کج شده در آب می افتد هرچه مقدار از یشان در آب میرسد تاریک میشوند و خسوف وکسوف می نامند و آن نیست که بعضی عوام الناس میگویند که آنها از کثرت معصیت خلق و یا وفات بزرگے گرفته میشوند زیرا که ایشان جمادات اند و از نیک و بد خبر ندارند چنانچه آورده اند که چون ابراهیم فرزند حضرت رسالت پناه صلی اللّٰه علیه وسلم بود وفات شد دران روز آفتاب گرفته شد بعضی گمان بردند که مگر از وفات ابراهیم چنین شد حضرت فرمود که نه چنان ست که آفتاب و ماهتاب بوفات کسی گرفته شوند و آن فرشتگان

در بیان شهور شمسی وقمری

هیچ از شتاب و کشش استاده نشوند تا آنکه بار بحکم باری تعالیٰ راست گردند معلوم باد که شهور بعضی قمری اند و بعضی شمسی اند و قمری بعضی سی روز باشند و بعضی یک کم از سی و شهور شمسی نیز دوازده اند و سال بحساب شهور یازده روز از حساب شهور قمری کلان است چنانچه در نصاب صبیان گفته است **بیت**

لاولا لب لاولا شش مه است + لل لط و لط لل شهور کوته است + حمل ثور سرطان اسد جوزا سنبله + میزان عقرب قوس جدی دلو حوت + و بشنو که در زیر

قصه عادیان

این زمین همه باد است و برای قوم عاد چون از سر سوزن ازان باد آمده بود که همه ایشانرا زیر و زبر ساخت و روز قیامت آن باد برے آید و بادی که از صور باشد نیز همراه میشود و اینعالم را خراب خواهد کرد و این زمین پانصد ساله راه درازی دارد و پانصد ساله راه پهنائی دارد و **قصه عادیان** آنست که ایشان کافران بودند و از هر بلندی بلند بودند حتی که یکی ازانطرف کوه میرفت و دیگرا نیطرف کوه میرفت و هر دو هم سخن مے کردند در میان ایشان **هود** پیغمبر مبعوث شد و این قوم را دعوت میکرد و قبول نکردند

١٧٠

پیغامبر فرمود که ای لمم نجتان شما از بت پرستی بازگردید والّا شمارا هلاک خواهد
کرد ایشان فرمودند که هلاکی مایان بچه خواهد شد **هود علیه السلام**
گفت شمارا باد هلاک خواهد کرد آن سگان بعقل در کوه ها رفتند و بر سر آنکوهها
دیوارها مهیا کردند بغایت کلان و گفتند که ازین دیوار ها باد نگذرد روزے جمع
شده به پیش **هود** آمدند که باران نمی شود اگر شما پیغامبر هستید باران از
خدای خود بخواهید و ابر پیدا کنید **هود** علیه السلام گفت ابر چگونه پیدا شود گفتند ابر
سیاه باشد در ان زمان بحکم باری تعالیٰ ابر سیاه پیدا شد مقدار سر سوزن ازان باد
بیرون آمد که همه ایشانرا بر هم زد **آورده اند** که یک بدیگرے دست
میگرفتند و می استادند و سنگ و چوب و خاک بالای ایشان می پاشید
و در زیر سنگ میشدند و در زیر زمین دوم خلق خدای اند که قامت ایشان
بمانند قامت گوسفند است و سرهاے ایشان بمانند سر آدمی ست **آورده
اند** که از هر حیوان یک نشانے در ایشان هست حضرت رسالت پناه صلی الله
۱۷۱ علیه وسلم را پرسیدند که آدمی زاد اند گفت نه بلکه در روز قیامت خالی شوند و
رثین الحال یکے ازیشان عاصی نشده است ترس سنگهای گرم دوزخ که در ارض
چهارم است و آن سنگهارا اکبر و یه نامند اگر یک ازان سنگها گرم دوزخ که در ان
جهان آید همه کوه های روی زمین چون موم بگدازند و آب از روانش خود بایستد
و در زمین پنجم ماران دوزخ اند و در زمین ششم گژدمان دوزخ اند بمقدار اشتران
کلان و در زمین هفتم تخت شیطان هست و شیطانرا گفته اند که یک اندام او
نر هست و یک اندام او ماده چون یک اندام را بر دیگر اندام مے زند بهر زدنی
اوده نفر برآیند و تخت او را سجین نام اند و آن سجین سنگی هست که برابر این
دنیا است و میان کاواک و بالای او سنگ دیگر بطرح سرپوش بر و نهاده اند
و ارواح رباخواران در اینجا بند است و این هفت زمین بدست یک فرشته است
که آن فرشته هفت برابر آسمان و زمین است و پاے او در هوا مانده بود

در بیان گاو که جهان را بر پشت او داشته اند

بفرمان حق از بهشت یک تخته آورده شد از یاقوت سرخ که هفت برابر آن فرشته زمین و آسمان کلانی دارد و آن فرشته پای بر و نهاده و آن تخته بر پشت گاوی است از بهشت که کلانی او را خدا داند و چهار سر و هشت شاخ دارد و این تخته از بند گردن او تا سروی رسیده است **آورده اند** که روزی شیطان رفت و بد و وسوسه کرد که چه بار را بر پشت خود گرفته انداز تا خلاص شوی چون عزم کرد که اندازم پشه بحکم خدای تعالی آمد و بدو دماغ او در آمد و به نیش زد هفتاد سال بیهوش افتاده بود چون بهوش آمد زود تر نگریست که مگر عالم خراب شده باشد اما چون همه بر جای بودند خطاب حضرت بر و آمد که اینقدر املاک من بچه چیز استاده اند که تو گمان فاسد بخود بردی که مگر املاک خدا را من گرفته ام پس چون این فکر شیطان را بخود راه دادی جزای تو آنست که فردا روز قیامت برای بندگان خود ترا ذبح کنم **آورده اند** که از ترس آن خطاب هیچ گاه چشم بر چشم نزده است و آن گاو ریگ بر ریگ نمناک است و آن ثری گویند هفت برابر گاو کلانست و آن ریگ بر پشت ماهی است و آن ماهی از آن ریگ خبر ندارد **چنین آورده اند** که روزی مهتر عیسی علیه السلام گفت که یا رب آن ماهی را بمن بنمای حکم شد

172

در بیان ماهی که چه مقدار کلان است

که برو نزدیک کوه قاف آنجا غاری است که آب تمام جهان در آنجا جمع میشود و درون غار تنگی است برابر این دنیا و از آتش دوزخ چون سر سوزن بدو تاب میرسد و این دریاهای دنیا همه بر آن سنگ میرسند و چنان تافته است که کسی بر تابه تافته قطره آب اندازد بلکه زود تر از و خشک مے شوند و اگر این آب نبودی تمام عالم از تاب آن سنگ بسوختی و چون مهتر عیسیؑ بدانجا رسید ماهی دید که از تیر تیز تر مے رفت و یک سری او سه روز میگذشت اما چون نگه کرد همه روزها یک چشم او نه گذشته بود بعد از آن مهتر عیسیؑ گفت که آمنّا آن ماهی همین است از حضرت عزت ندا شنید که کل این طور ماهیان هفتاد هزار ایشان یک لقمه آن ماهی خواهد شد و آن ماهی در دریاست که آن دریا از آن ماهی خبر ندارد و آن دریا را پشه در بر

گرفتہ ست و در زیر آن پشہ تاریکی ست کہ انہاء او خداداند و در زیر آن تاریکی
دریاست کہ دہ ہزار برابر این دنیاست کہ عرض و طول و عمق او برابر ست و در
زیر آن زمین ست سفید رنگ کہ از کفدست ہنوز ہموارہ تر ست و در روز قیامت
ہمان زمین را بیارند تا این مخلوقات در وگنجد و در زیر آن زمین نیز دریاست
کہ در زیر آن باز زمین ست و علی ہذا القیاس ہفت دریاست و ہفت زمین آمدہ
اندکہ دران زمینہا مخلوقات اند کہ حساب آنہا خداداند کہ سوزن دران زمین نگنجد
وعبداللہ انصاری رضی اللہ عنہ از حضرت علیہ الصلوٰت والسلام پرسید
کہ آدمی را دانند حضرت گفت از آفریدن آدم خبر ندارند **والیضا** گفت کہ شیطان
با ایشان حرکت میکند گفت لا بلکہ از خلقت شیطان خبر ندارند **الغرض** سال تمام
بران مردمان دوازدہ روز میباشد یعنی سی روز این جہان یک روز آن مخلوقات
میشود بحکمت الہی و در زیر آن زمینہا دریائے ست کہ دہ ہزار برابر این دنیاست
و عرض و طول و عمق او برابر ست و آن دریا را جحیم نام اند کہ از خون و ریم و زرد
آب عاصیان ست و سخت جوشیدہ ست و ارواحان خون کنندہ گان
بناحق دران دریاست **آوردہ اند کہ** در روز قیامت نشانہ ہر طایفہ جدا
باشد اما چہار طایفہ را نشانہا برابر باشد اول زنا کنندہ گان و اصیل فروشان
و خمر خواران و کسیکہ مزدوری مزدور ناحق کند ہژدہ روز راہ جرم ایشان
درشت باشد و در میان ہر دو کتف ایشان چون مانند کشتی جاہہائے
ماران و گژدمان باشد و لبہای ایشان چون جبل احد کلان باشد و پیشانی
چندان کلان شود کہ سہ روزہ راہ اسپ تازی دوان دوان بران رود و
سرہائے رباخواران چون کوہہا کلان شوند کہ طاقت استادن نداشتہ
باشند بلکہ بر سر خود بایستند و پایہا بالا کنند و مانع زکوٰت را وکسی را
کہ در تجارت مال خود را بکذب ستایش کنند شکمہای ایشان چون کوہہا کلان باشد
و پر از ماران و اژدہان **نقلست** کہ روزی یکی از اصحاب اشتر فروخت

١٧٣

بسه صد درم چون این خبر بهشام که یکی از اصحاب بود رسید در عقب آن سودا
گرویدن گرفت چون رسید گفت اشتر را برای کشتن خریدی یا برای بارگفت
برای بارگفت برای بار نیست زیرا که سُم او سوراخ دارد چون آن رو مبیعه کرد که بر بایع
صد درم کم کرد بدو صد درم خرید صاحب شتر در پیش هشام رفت و شکایت کرد که
چرا صد درم مرا نقصان کردی هشام گفت که من خود را و شما را و اهل قریه را از عذاب
خدای خلاص گردانیدم زیرا که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرموده است
که چون مبیعه عیب ناک باشد و صاحب مال آن عیب را به تاجر نه نماید و مطلع نه
کند عاصی شود و هر که اهل قریه بدان خبر باشد و خبر نکنند همه ایشان عاصی شوند
پس من متابعت حضرت کردم **الغرض** در روز قیامت برای این طائفه های
مذکور و برای کفار و برای جمله عاصیان و جانی که بی توبه مرده باشند پیاله ها از آن
دریا بیارند و چون در پیش آرند از سختی و گرمی آن زرداب گوشت روی ایشان
بریزد و دران ساعت از برای عذاب آن گوشت باز بروید و چون فروکشند
تمامی گوشت و پوست ایشان بریزند و باز برویند و بخلاف این بدبختان
درعرصات مرتقیان را و تائبان را و جمله صلاح کاران را پیاله های از بهشت بیارند
که از مشک خوشبوتر باشد و از برف سفیدتر و از مسکه نرم تر چون فروکشند آن
پنجاه هزار چون یکساعت برایشان بگذرد و در زیر آن دریا زمینی است از برف
وژاله و کلالی او را گفته اند که ده هزار سال کبوتر تیزرو بیکدم از طرف تا طرف
دیگر برسد که اگر آن زمین نبودی جمله املاک از گرمی دوزخ بسوختے و در زیر آن
سرپوش دوزخ است که طول و عرض و عمق آن خدا داند و در زیر آن هفت دوزخ
است که اول ایشان جحیم نام است و دوم جهنم و سیوم لظی چهارم سقر
و پنجم سعیر و ششم زمهریر و هفتم هاویه که همه دوزخیان بدان گرم مے شوند و
در هاویه منافقان و برهمنان که کسیکه سوگند بخدا بکذب کند و رافضی و کسانیکه
دین حق را تبدیل دهنده باشد و در زیر ایشان هفتاد هزار پرده های کبود اند که هر پرده

۱۷۴ دربیان دوزخ و بیان هفت طبقات آن

هفتاد هزار برابر این دنیا است و در زیر ایشان هفتاد هزار پرده ها عقیق رنگ اند علی هذا المقدار در زیر ایشان هفتاد هزار پرده هاے سرخ خالص اند علی هذا المقدار در زیر ایشان هفتاد هزار پرده هاے زر اند علی هذا المقدار و در زیر ایشان هفتاد هزار پرده هاے سیاه اند علی هذا المقدار و بعد زان حضرت رسالت پناه فرمود که جلال و جمال حق است که در حصر نه آید و نه در بیان آید و پلصراط را گفته اند که بر پشت مارے است و آن مار دوزخ است و نام او یلیخا است و در تمام سال دو نفس میکشد چون باد در بینی راست آرد و گرمی باشد و تابستان میشود و چون از بینی چپ رود سردی باشد و زمستان می شود و معلوم باد که آفتاب در جهان بحکمت الهی یکسان نمی تابد چنانکه آورده اند که بطرف شمال ولایتے است که نماز عشا بر ایشان نمی باشد زیرا که چون بامداد ادا کنند و ظهر و عصر و مغرب باز صبح صادق میدمد و نام آن ولایت سبا است و مردمان آن ولایت نهایت ظریف اند و بطرف یمن شهرے است که بلغان نام اند که در تمام سال چهل روز بر ایشان نماز عشا نمی باشد زیرا که ظرف نماز وقت است پس بعدم وقت عدم نماز لازم آید و بطرف مشرق ولایتی است که شش ماه در انجا شب مے باشد و شش ماه روز که اصل همه دریا ها از انجا راهی شده است و همه ولایت پر از برف است حتی که آورده اند هر زنده سرے از حیوانات که در انجا رسد برف میشود و در شش ماه تابستان چون آفتاب در میان آسمان میباشد بران ولایت روز روز میباشد و برف میگداز و دریا ها کلان میشوند و شش ماه زمستان چون آفتاب بر کنارهٔ آسمان رود بران ولایت شب باشد و برف مے بارد **بدانکه** حکم نماز ساقط گردانیدن اوست از ذمه خواه به ادا خواه بقضا یعنی اگر در وقت آورده شود ادا شود و اگر بعد از وقت آورده شود قضا شود پس مؤمن متقی را باید که اوقات را نگهدارد و اما آنچه معلق بوقت نیستند در اشتاب تمام باید کرد که هر نفس که بر مے آید گویا که یک سنگ از دیوار عمر تو خراب گردد و هر شب

و هر شب که می آید میگوید که من فردای قیامت گواه توام هر چه از عبادت میکنی بکن
و هر روز نیز همچنان میگوید و هر قدم که گرفته میشود گویا که بجانب قبر میروی چنانکه
بزرگواری را گفته اند که درون خانه قبرے را کاویده بود علی الصباح غسل میکرد و کفن
میپوشید و دران خواب میکرد و میگفت یارب امروز مهلتم ده که توشه اینجا بیارم
تمامی روز و شب بعبادت الله صرف میکرد و میگفت ای بدن کاهلی مکن که
فردا ترا نخواهد ماند بدین طریق تمام عمر چنان میکرد **حکایت** بایزید بسطامی رح در
رسالهٔ خود آورده است که بلبلی در باغ آشیان داشت و در ایام بهار عمر خود را بجوشی
و خورمی و ذوق و شوق گل میگذرانید اما چون باد خزان دست ظلم دراز کرد و
تمامی باغ را بے برگ و گل ساخت و آشیان از انجا خراب شد و در زیر آن درخت
خانه مورچه بود که در تمام ایام صیف توشه در زمین جمع کرده بود و در زمستان بفراغت
شد و از خانه بیرون نمی آمد بلبل ناچار شده در پیش آن مورچه رفت و سوال کرد که ای
یار قدیم مدت مدید درینجا بهم گذرانیده ام الحال چون کم خرجم چیزے بمن ده
تا غذا کنم مورچه گفت ای بلبل بیعقل به بهار غره نمیتوان شد زیرا که باد خزان در پیش
است و نمیگذرد و بهار بجز می خود میگذرد باید که مومن چنان زیرکی کند که آن
مورچه کرده بود که خزان در پیش است ۴ **وایضا حکایت** بملایم این گفته اند
که غلام بخدمت خواجه چست بود چون خواجه را بر و رحم آمد او را آزاد کرد و پارهٔ زر
بدو داد پس غلام راه کعبة الله گرفت چون در کشتی درامد بقدرت الٰهی کشتی شکست
و بر یک تخته ماند و آن تخته بر جزیره بیرون آمد چون چند روز درانجا ماند
بغایت گرسنگی و تشنگی کشیده ناگاه دید از طرفے جمع سواران پیدا شدند و
او را لباس خوب پوشانیدند و طعام و شراب خورانیدندش و بر اسپ سوار
کردند و راهی ساختند پس در شهری رسیدند بغایتی آبادان و زیبا تخت نقش و
آراسته و او را بر تخت نشاندند و چند هزار لشکر بعید و چوبداران و غلامان
پیش او واستادند غلام بغایتی متحیر شد گاهی گفتی که مرده ام و بدین درجه

رسیده ام وگاهی گفتی که خواب دیده ام فی الجمله ازیشان سوال کرد که اینچه حالت است گفتند که شمارا بادشاه ساختیم و شما بیدارید و مرده نه اید و معلوم شما باد که خاصیت مایان چنان است که چون یک سال بگذرد در ولایت ما جاے ست که هرگز از تری آب نشان ندیده است و نه سایه و نه درخت دارد و بادشاه خود را برده در انجا اندازیم می میرد پس مایان قریب دریا میگردیم هرکه از بنی آدم خواه مرد خواه زن مے یابیم ورا بادشاه میکنیم غلام گفت که مرا نیز خواهید انداخت گفتند آرے گفت حکم من قبول مے کنید یا نه گفتند اگر گوئی تمام مردم خود را الحال در آب اندازیم و خلاف امر شما نه کنیم غلام گفت بروید و آن جاے را معمور بنمائید رفتند چون آنجاے را بغایتے صعب ناک دیدند غلام مرد حکیم بود فرمود تا در انجا عمارتها و سراها و خانه ها راست کردند و درختان ازینجا مے بردند و در انجا نهال مے کردند حتی که از خانه هاے ایشان غله میبرد و در انخانه ها مے انداخت ایشان بباوشاهی او دلگیر شدند و آن موسم را نگاه مے داشتند چون آنوقت شد غلام را برده در انجا ماندند و ایشان برگشتند چون آمدند دیدند که درین ولایت هیچ خوشی و خرمی نه مانده بود بلکه همه خراب و ویران بود باز ناچار شدند و نزدیک آن غلام رفتند و در انجا او را بباوشاهی قبول کردند و در انجا مے باشیدند پس همین تمثال است کار دنیا و آخرت لِقَوْلِهٖ عَلَیْهِ السَّلَامُ اَلدُّنْیَا مَزْرَعَةُ الْاٰخِرَةِ[1] پس بدان ای عزیز که تقرب الله و یافتن نجات اخروی حاصل نشود مگر بجاے آوردن اوامر و بازدیاد نوافل لَمَا قَالَ حَدِیْثٌ قُدْسِیٌّ لَا یَزَالُ الْعَبْدُ یَتَقَرَّبُ اِلَیَّ بِالنَّوَافِلِ[2] و معلوم باد که بعد از ایمان افضلترین عبادتها نماز ست لِقَوْلِهٖ عَلَیْهِ السَّلَامُ اَلصَّلٰوةُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِ مَنْ لَا صَلٰوةَ لَهٗ لَا مِعْرَاجَ لَهٗ[3] پس افضلترین درمیان سائر نوافل نوافل نماز ست الحال سخن چند از نوافل نماز و روزه بیان کنم تا هر مومن را فایده حاصل شود و باید که هر نماز نفل و روزه کسیکه بجا مے آرد نیت

[1] ترجمه دنیا کشتگاه ست ۱۲ [2] همیشه بنده نزدیک میشود بما بسبب کردن نوافل ۱۲ [3] نماز نردبان مومن ست کسی که نیست ورا نماز نیست ورا نردبان ۱۲

در بیان نماز نفل و روزه

نیت آن تکمیلا للفرائض کند و اگر خیر و صدقہ بدہد نیت نقصان زکوٰت کند تا مگر در فروض او نقص شدہ باشد باین درست شود و معلوم باد کہ نماز نفل را بقیام ادا کردن دو چندان ثواب ست کہ در قعود ادا کند و اگر نہ مربع نیز رواست و قرات خواندن در نوافل در ہمہ رکعات فرض ست بعد ازین نوافل نماز و روزہ و ادعیات کہ اوراد فقیر ست و از کتب ہائے رواسخ گرفتہ ست چون منبع الانوار و مفتاح الجنان و اوراد شیخ الشیوخ و جنت الفردوس و غیر ذلک من الاحادیث النبویۃ درین کتاب خواہم آورد آوردہ اند اول بعد از طلوع صبح صادق باید کہ بغیر وضو بکار دنیاوی مشغول نشود کہ گفتہ اند ہر کہ بغیر وضوء بکار دنیاوی خود اشتغال نماید بعد از طلوع صبح صادق در روز قیامت ہمان کار او را باتش دوزخ گرم کند و بدو نزدیک کند و او را بدان بسوزانند و از کلام دنیاوی نیز احتراز کند و سنت نماز فجر را باید کہ در خانہ ادا کند و این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ نُوْرًا فِیْ قَلْبِیْ وَنُوْرًا فِیْ صَدْرِیْ وَنُوْرًا فِیْ لِسَانِیْ وَنُوْرًا فِیْ رَاْسِیْ وَنُوْرًا فِیْ مُخِّیْ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ نُوْرًا یَا صَاحِبَ النُّوْرِ فَاغْفِرْ لِیْ ذُنُوْبِیْ وَاَعْتِقْنِیْ مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ آوردہ اند کہ اوراد چشتیان این است کہ سورۂ یا ایہا المزمل بخواند ثواب بسیار ست و ہفت بار سورۂ اذا جاء نصر اللہ بخواند و نظر بکوہہا کند آن کوہ ہا فردائے قیامت در پلۂ نیکی او انداختہ شوند و یازدہ کرت این بخواند یَا حَبِیْبَ الْفُقَرَاءِ یَا اَنِیْسَ الْغُرَبَاءِ وَیَا مُعِیْنَ الضُّعَفَاءِ وَیَا دَلِیْلَ الْمُتَحَیِّرِیْنَ یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا بَدِیْعَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ ثواب بسیار ست و نیز اگر این دعاے مذکورہ را بر پارۂ خاک از قبر بدمد و بران قبر اندازد ہیچ عذاب بران گور نماند اگر چہ مستحق عذاب باشد و بیست کرت این بخواند یَا قَیُّوْمُ فَلَا یَفُوْتُ شَیْءٌ مِّنْ عِلْمِهٖ وَلَا یَئُوْدُهٗ و خاصیت این اسم مذکور این است کہ بر ہفت سنگ یگان

برائی ختم شدہ بخواند

بار بخواند و در آب انداز د فی الحال گم کردهٔ خویش بیابد و اگر بعد از صبح صادق
بیست و پنج کرت بخواند ثواب بسیار است و چون بجانب مسجد رود برای ادای
فرض فجر و در راه آیت الکرسی بخواند و سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ صد بار
بخواند و ایضاً صد کرت اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِیْمَ الَّذِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْهِ
وَاَسْاَلُهُ التَّوْبَةَ و هفتاد کرت وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اِنَّ اللّٰهَ
غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ بخواند حق تعالی فرزندان او را احتیاج کسی نکند و صد بار یَا بَصِیْرُ بخواند
و صد بار یَا سَمِیْعُ بخواند و چهل بار یَا عَزِیْزُ بخواند که حساب هیچ نعمت از وی حق تعالی
نخواهد و صد بار بخواند عزیز هر دو سرای گردد و چهل و یکبار یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ یَا
حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا بَدِیْعَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ اَنْ
تُحْیِیَ قَلْبِیْ بِنُوْرِ مَعْرِفَتِكَ یَا اَللّٰهُ یَا اَللّٰهُ یَا اَللّٰهُ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ
و پیغامبر صلی اللّٰه علیه وسلم فرموده است که خانه های خود را پر نور کنید یاران گفتند
یا رسول اللّٰه علیه السلام چگونه باشد گفت بدو چیز یکی سنت ها مداوم در خانه ادا کنید و
فرض در مسجد و دیگر فرض عشا در مسجد و وتر در خانه **آورده اند** هر که وضو کرده بجانب
مسجد راهی شود ثواب حج قبول را برابر هر قدمے یابد و ثواب مهاجران بیابد و بعد
از ادای فجر اگر امام باشد روی بجانب مشرق آرد و اگر مقتدی باشد روی بسمت قبله
نشیند زیرا که پیغامبر صلی اللّٰه علیه وسلم فرموده است هر که بعد از ادای فجر روی بقبله نشیند و
باوراد و تسبیح و تهلیل مشغول شود تا بر آمدن آفتاب خدای تعالیٰ ده کار بر و آسان
کند اوّل در دنیا وام دار نگردد و دوم در دل جمله مومنان و خلایق دوست گردد و سوم تلخی
جان کندن بر و آسان شود و چهارم سوال منکر و نکیر را نیکو جواب دهد و پنجم قبر او روضه
بهشت شود و ششم از گرمای قیامت در سایهٔ عرش نجات یابد و هفتم نامهٔ اعمال او
بدست راست او دهند و هشتم از پل صراط چون برق جهنده بگذرد و نهم به نعیم بهشت
بیحساب رساند و دهم دیدار بیچون خود روزی گرداند و در فواید بکری و مفتاح الجنان و خبة
الفردوس آورده است که هر که هفت کرت بعد از نماز فجر بگوید بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بعد از فجر روی سوی قبله نشیند

۱۶۹ بخشاینده و مهربان است ۱۲ ای زنده و ای پاینده و ای بخشاینده و ای احسان کننده و ای نو پیدا کنندهٔ آسمانها و زمینها ای خداوند بزرگی و آرام زنده کنید دل ما را بنور معرفت خود یا اللّٰه یا اللّٰه یا اللّٰه بسبب رحمت تو ای رحم کنندگان ۱۲

لا اِلٰہَ اِلّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ ہفت کار او بحق تعالی درست میشود اول تاریکی گور بروی آسان شود و ماران وگژدمان بروی اثر نہ کنند در قبر و ہفت در از شرمندگی دوزخ بروے بہ بندند و حساب قیامت بروی آسان شود و کتاب اعمال او بدست راست دہند و بر پلصراط چون برق بگذرد و نیز در دنیا محتاج کس نگردد و دست بردارد و این مناجات بخواند الٰہی ملکا پادشاہا این عاصی و جانی را با ہمہ مسلمانان با ایمان داری و با ایمان بری و از شرمندگی در خلق اولین و آخرین در زیر پناہ خود نگہداری و بجماعت محمد علیہ السلام حاضر گردانی و غائب نہ گردانی و بر بیدار بیچون و بیچگون مشرف گردانی و از پل صراط باسانی بگذرانی و بہشت خویش را کرامت گردانی و سکرات الموت و تلخی جان کندن و تاریکی گور و سوال منکر و نکیر آسان گردانی الٰہی ملکا پادشاہا دران زمان کہ ملک الموت قصد جان ما کند و ابلیس لعین قصد ایمان ما کند ایمان ما را و پدر و مادر و ہمہ مسلمانانرا از غارت مردود در زیر پناہ خود نگاہ داری الٰہی از جواب خلاصیت دہ و دیدار بی منت دہ و شوق بشارت دہ و رضا با قلت و تنم بی علت دہ غازیانرا فتح و نصرت دہ و کافرانرا مغلوبی و ہلاکت دہ و حاجیانرا سلامت دہ و علمانرا علم و آخرت دہ و عاصیانرا مغفرت دہ و زنانرا شرم و عافیت دہ و رنجوران را صحت دہ و زندگانرا سنت دہ و مردہ گانرا آمرزش دہ و مغفرت دہ

رَبَّنَا لَکَ الْحَمْدُ یَا اِلٰہَ الْعَالَمِیْنَ وَیَا خَیْرَ النَّاصِرِیْنَ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

بعد ازین اگر کسی ورد و اوراد داشتہ باشد و اجازت از شیخ خود داشتہ باشد بکند زیرا کہ بے اجازت شیخ خود اگر کسے روزۂ نفل و نماز نفل ادا کند روا نباشد و ثواب نیابد **و در تفسیر ملا یعقوب کابلی** آوردہ ہست کہ روزے مریدان شیخ نجم الدین کبری بحضور شیخ رسیدند شیخ گفت مرخادمانرا کہ آب خوردن بیارید مگر یاران تشنہ ماندند یکی از ایشان گفت کہ حضرتم من روزہ دارم شیخ گفت کہ بے اجازت مرشد روا نیست روزۂ نوافل را افطار کرد و از سلسلہ چشتیان و سلسلہ شطاری باین فقیر چند ورد و اوراد رسیدہ ہست

ای پروردگار … ۱۸۰ … ای پرورش کنندگان ۱۲ — در بیان ورد و اوراد بغیر اجازت

بیان کنم اول سر کرت استغفر اللہ الذی لا الٰہ الا ھو الحی القیوم و اتوب
الیہ و اسألہ التوبۃ بگوید و بعدہ سی وسہ بار سبحان اللہ و
سی وسہ بار الحمد للہ و سی وسہ بار اللہ اکبر و سی وسہ بار لا الٰہ الا اللہ بعدہ
حلقہ شدہ نشیند و اسم اللہ بر زبان راند تا بر آمدن آفتاب بعدہ سورۂ
یٰس بخواند بعدہ سورۂ کافرون و اخلاص و معوذتین ہر یک سہ گان ہا
بخواند و سورۂ والفجر و لیال عشر بخواند و از سلسلۂ کبرویہ از سید علی ہمدانی
مرشد محقق بخواجہ اسحاق ختلانی و از و بسید السادات سید احمد نور بخش و
از و بفرزند خود سید یوسف نور و از و بفرزند خود سید السادات شیخ
المشایخ والاولیاء قطب الاقطاب فرد زمانہ سید علی ترمذی قدس
اللہ سرہ العزیز اجازت سلسلۂ و اوراد بہ سید علی ہمدانی رسیدہ بود و از و
باین فقیر مصنف رسالہ رسیدہ است تا اگر کسی اجازت این سلسلہ یافتہ باشد
181 بعد از فجر بدو مشغول شود و این اوراد از ہزار و چہار صد مرشد گرفتہ است یعنی
ورد یکی را جمع ساختہ مجمل کردہ است و امیر سید علی ہمدانی گفتہ است کہ چون این
را جمع کردم بطواف مکہ و زیارت قبر حضرت رسول رسول یافتم چون زیارت
قبر کردم حضرت در خواب از چادر خود این ورد کشیدہ بمن داد چون بیدار شدم در دستم
بود و دیگر روایت آوردہ است کہ لاابالی چون از ولایت خود بر آمد بسبب آنکہ
آوردہ اند کہ امیر ہرگز روی بشرق نمی نشست بلکہ ہمیشہ روی بقبلہ
مے بود روزے خلیفہ زمان او را دعوت کرد دعوتش اجابت نہ نمود خلیفہ خود آمد
و در پیش او بنشست امیر روی از قبلہ گردانید خلیفہ گفت ہرگز روی از قبلہ نمیگردانید
الحال چرا گفت از روی شما روی گشتاندم خلیفہ گفت از ولایت من بدر شو
امیر گفت بوقت ظہر خواہم بولایت تو ظہر نمود چون وقت ظہر شد بوقت پیشین
امیر راہی شد ہمدان رفتہ بزیارت قبر بابا آدم صلوات اللہ رسید و در
زیارت قبر بابا آدم گفتہ اند کہ فی الحال خوبی و زشتی کسی پیدا مے شود زیرا

درانجا زمین شگاف می کنند و دست دران می نهند اگر مردی خوب باشد طلا بدست او میرسد و اگر زشت باشد آهن بدست او میرسد چون امیر درانجا رسیده خواب شد حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم را در خواب دید که این اوراد را از چادر خود کشیده بدو داد و گفت ای فرزند هر که این را بخواند ثواب اولیا یابد و هر که باخلاص تمام این را بشنود ثواب انبیا یابد اگر در هر لفظا و نظر کند عبرت گیرد چون امام بیدار شد در دست یافت و ازان طرف بکشمیر رسید و مدت مدید در کشمیر بود و ازانجا با جمع صحابہ راهی شد و در ولایت پشت رسید مدتی چند درانجا متمکن بود که دران ولایت برحمت حق از دار الفنا بدار البقا رحلت نمود چون این خبر بولایت ماورالنهر رسید مریدان انجائی او آمدند و او را کشیدند میخواستند که ببرند ایشان مردم این ولایت و آن لشکر نزاع شد آن لشکریان ظفر یافتند بعده امام در خواب نمودش که اندرون من دربنجا دفن کنید و قالب من دران ولایت برید همچنان کردند چون روز دیگر دیدند هیچ زخم و شق برو نبود چون بولایت بلخ رسیدند مریدان بلخی او را نزاع کردند باز آن لشکر ظفر یافتند امام در خواب نمودش که مراد رهمین جا دفن کنید دفن کردند چون روز شد دیدند که بر سر تابوت نهاده بود و ازانجا بولایت خود بردندش **معلوم باد** که تسبیحات بانگشتان حساب کردن فضل است و آن نیست که بتمام انگشتان حساب کند که آن رسم یهودان است و تسبیحات پیغمبر ما آنست که به انگشت میکند و بدو انگشت حساب نمیکند یعنی بخنصر و بنصر و وسطی میکند و بانگشت شهادت و ابهام حساب نمیکند و آن چنانست که اول خنصر در کف دست کج کند و بنهد بعده بنصر بنهد بعده وسطی بنهد باز اول خنصر بردارد و باز بنصر بردارد و باز بنصر بنهد و وسطی بردارد باز بنصر و خنصر بنهد و بردارد و هفت می شود باز بنصر بنهد خنصر بردارد باز وسطی بنهد باز خنصر بنهد تا ده شود و این هنگام انگشت سبابه بر ابهام نهد یعنی بر سر ابهام نهد که این موضع ده است و چون علی هذا الحساب ده دیگر زیاده شود سبابه را بر بن ناخن ابهام نهد تا بیست شود چون ده

دربیان تسبیح بانگشتان ثلثه

دیگر زیاده شود سر انگشت ابهام در اول بند انگشت سبابه نهد تا سی شود و باز ده دیگر بر بند دویم نهد تا چهل شود بعده سر انگشت ابهام در بند انگشت خنصر نهد تا پنجاه شود بعده باطن راس سبابه بر ظاهر راس ابهام نهد تا شصت شود بعده سر انگشت ابهام را بر بن سبابه نهد تا هفتاد شود بعده باز سر سبابه در بن ناخن ابهام نهد که اول در حساب بیست بود الحال هشتاد شود بعده سبابه را در اول بند ابهام نهد تا نود شود بعده سر سبابه در بن ابهام نهد تا صد شود علی هذا القیاس با انگشت ثلثه نزدیک نهادن غیر برداشتن ایشان اما در اول برداشتن رفع خنصر چهار و رفع بنصر پنج میشود و این در حساب است و در سائر کرات نیست مگر باز حساب ده دیگر شروع کند و همچنان هر کرت ده حساب کند و بگرداند تا ده در ده صد شود و این تسبیحات بچیزے که از چوب کردن وغیره گرفته باشد و در ایام رسول الله علیه الصلوت والسلام نبود و نیز نزد امام شافعی روایتست و اما نزدیک علماء رواست که این را بدعت حسنه گویند آورده اند که جنید بغدادی از دست خود می انداخت یکی از صاحبدلان پرسیدش که ظاهر را باید انداخت و به باطن باید مشغول شد گفت من از برکت این ظاهر به باطن رسیدم ازینجهت دوست دارمش بعد از ادای بامداد ده گان یا رزاق بخواند و بطرف مشرق بدمد و آورده اند که حق تعالی ازجهت رزق دهندش که او را از وهیچ خبر نباشد و دست راست در سینه نهد و هفتاد بار العلیم الذی یعلم السر والاخفی بگوید هرچه بشنود یادش شود و صد کرت اسم یا فتاح دست راست بر سینه نهاده بخواند هر چند کند ذهن باشد سینه اش روشن گردد و بعده مسبعات عشر بخواند کما سنذکره انشاء الله تعالی فی الادعیات صد بار لا اله الا الله الملک الحق المبین بخواند بعده صد بار اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک وسلم علیه وبعده صد بار سورۂ اخلاص بخواند بعده صد بار عالم الغیب والشهادة بخواند باطن او چنان منور شود که هرچه بشنود یادش

در بیان وظیفه برای کشایش رزق

۱۸۳

یاد ش آید و هفتاد بار لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْم و پنجاه بار
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰی کُلِّ حَالٍ حساب جمله نعمتها بر و آسان شود و صد بار یَا رَحْمٰنُ
و صد بار یَا رَحِیْمُ بخواند و شک و حسد و کینه از دل او برود و با هیچکس عداوتش
نماند و صد بار یَا وَارِثُ بخواند و صد بار یا وهّابُ و صد بار اسم البارئُ
اگر بخواند آورده اند که هفت روز بیشتر او را در قبر نماند و بقالب همراه در آسمان
برند باید که عقب هر نماز بخواند و بعدهٔ سلسله سهروردی که باین فقیر رسیده است
سه هزار بار اسم اللّٰهُ بخواند و اگر در عقب هر نماز سه هزار کرت اسم اللّٰهُ بخواند
تا پانزده هزار شود او در آسمانیان ذاکر اکبر گویند و بعدهٔ بعد از برآمدن آفتاب نماز
اشراق کند دو رکعت در هر رکعت بعد از فاتحه پنج کرت اخلاص بخواند بعدهٔ
شکر روز بر همین تقریر بعدهٔ دو رکعت نماز شکر اللّٰه بر همین تقریر ادا کند یعنی بیکبار
فاتحه پنج کرت اخلاص بعدهٔ دو رکعت نماز استخاره ادا کند در رکعت اوّل
بعد از فاتحه یگان بار سورهٔ کافرون بخواند دوم بعد از فاتحه سه کرت اخلاص
بخواند و دعا و اوراد و ادعیات خواهم بیان کرد انشاء اللّٰه تعالیٰ بعده دو رکعت
نماز استخاره بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه سه کرت اخلاص در عوارف
المعارف آورده است که در یک رکعت اوّل این نماز سورهٔ واقعه تمام
کند و در رکعت دوم سورهٔ سبح اسم ربك الاعلی الذی ادا کند بعده دو رکعت
حقوق والدین ادا کند آورده اند که هرچند که پدر و مادر را رنجانیده
باشد خوشنود شوند و هرچند گنه‌گار باشد آمرزیده شود در رکعت اول بعد
از فاتحه یگان بار سورهٔ آیة الکرسی بخواند و سه گان اخلاص و در رکعت ثانی
علیٰ هذا القیاس و هفت کرت این دعا اَللّٰهُمَّ یَا لَطِیْفُ اُلْطُفْ بِیْ وَبِوَالِدَیَّ
بِلُطْفِكَ الْخَفِیِّ کَمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰی بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ نکته
در سبب نزول این دعا گفته اند که روزے خطاب و عتاب حضرت عزت
بر موسیٰ علیه السلام شد که ای موسیٰ در حضرت من سخنان دلاور نمیتوان گفت

که من قهار و جبارم مهتر موسی پیغمبر گفت یارب من کلیم شما باشم مرا هم ترسی هست
در درگاه شما خطاب حضرت عزت شد که ای موسی مانند شما کلیم را چندان ترس است
که کسی در شب تاریک رود و اسباب جنگ نداشته باشد و همراه هم نداشته باشد
و هفتاد جای که شیران آدمی خوار راه او گرفته باشند حال او چگونه باشد
مهتر موسی سوال کرد که یارب مانند من کلیم را جان کندن چگونه باشد خطاب
شد که ای موسی مانند شما کلیم را چنان بود که کسی گوسفند زنده را از پوست بکشد
و باز برویاند و باز بکشد هکذا ما هفت کرت برویند و بکشد مهتر موسی از هول
آن خطاب چندان گریست که سینهٔ مبارکش گویا که ترقیدن گرفت و بعد
ازان خطاب حضرت عزت رسید که ای موسی هر که این دعای مذکور بخواند جان
کندن او چنان آسان کنم که چون کودک پستان مادر در دهن گرفته باشد
و در خواب رود بعد ازان پانصد کرت یَا ظَاهِرُ بخواند و صد کرت یَا بَاطِنُ
بعده چهار رکعت نماز بگذارد که ثواب او از حد و عد بیرون هست در رکعت اول بعد
از فاتحه آیة الکرسی یکبار و اخلاص هفت بار باز در دوم بعد از فاتحه والشمس و
ضحیها یک بار و چون از قعدهٔ اولی برخیزد در ثالث و رابع بعد از فاتحه یگان بار
آیة الکرسی بخواند و سه کرت اخلاص بعده نماز هفته بگذارد و اگر روز یک شنبه باشد
چهار رکعت بیک سلام در رکعت اول بعد از فاتحه آمَنَ الرَّسُولُ تا آخر یک بار
بخواند بعده صد بار این تسبیح بخواند لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْعَزِیْزُ الْجَلِیْلُ + یَا عَزِیْزُ
یَا جَلِیْلُ و در روز دوشنبه دو رکعت اخلاص و معوذتین سه گان بار
بعد از سلام این تسبیح بگوید صد بار اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ و در روز
سه شنبه بعده دو رکعت و در هر رکعت بعد از فاتحه اذا جاء نصر الله سه گان بار و
بعد از سلام هفت بار سورهٔ فاتحه خواند و باز دو رکعت و در هر رکعت بعد از
فاتحه اخلاص سه گان بار بعد از سلام صد بار لا اله الا الله خالصا مخلصا
و در روز چهارشنبه دوازده رکعت در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص و معوذتین

در بیان آسانی جان کندن و دعای آن
در بیان نماز روز یکشنبه
در بیان نماز روز دوشنبه
در بیان نماز روز سه شنبه
در بیان نماز روز چهارشنبه

معلوم باد که نمازهای هر شب در صفحه ۱۹۵ واقع هست باید دید

سه گان بار وبعد از سلام صد بار لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ خَالِقُ کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ودر روز
پنجشنبه دو رکعت بعد از فاتحه کافرون پنجگان بار واخلاص سه گان بار وصد
بار بعد از سلام این تسبیح بخواند سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَکْبَرُ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ ودر روز جمعه اول نماز اعرابی ادا کند
وآنچنان بود که روزی حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم فرمود هر که پنج جمعه
بمسجد جامع حاضر نه شود کافر گردد اعرابی درامیان حاضر بود گفت یا رسول اللہ
فقیر بغایتی دور است از مسجد پیغمبر خدا فرمودش هر که بعد از اشراق روز جمعه این
نماز بخند اول دو رکعت در رکعت اول بعد از فاتحه سوره فلق یکبار و در دوم
بعد از فاتحه سوره خناس یکبار وبعد از سلام هفت بار سوره فاتحه بخواند بعده
هشت رکعت بدو سلام در هر رکعت بعد از فاتحه اذا جاء یکبار واخلاص بیست
وپنجبار بعد از سلام هفتاد بار لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ پس حضرت
علیه السلام فرمود که گذارنده این نماز نمیرد تا جای خود در بهشت نه بیند و بیابد
بقدار ثواب مقتدیان واماما ن که نماز جمعه ادا میکنند او را اعطا کرده شود
آورده اند که چون ثواب این نماز حضرت رسالت پناه علیه الصلوٰة والسلام
بیحد وعد فرمود جمله صحابه چنان خوشحال گشتند که شتران وگوسفندان ومتاع
دنیاوی که داشته بودند اکثر بآن اعرابی دادند که از سوال شما مایان را نعمتی عظیم
بدست آمد وخبر شدیم وبعد زین نماز چهار رکعت حفظ ایمان بیک سلام ادا
ادا کند در هر رکعت بعد از فاتحه یازده بار اخلاص بخواند وبعد از سلام صد
بار لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ الخ بخواند هیچ گناه زوال ایمان نشود وبعده چهار رکعت
خوشنودی خصمان در رکعت اول بعد از فاتحه اخلاص یازده بار ودر دوم
قُلْ یٰۤاَیُّهَا الْکٰفِرُوْنَ سه بار واخلاص یازده بار ودر سوم بعد از فاتحه اَلْهٰکُمُ التَّکَاثُرُ
سه بار واخلاص یازده بار ودر چهارم بعد از فاتحه آیة الکرسی سه بار واخلاص
بیست وپنجبار بعد از سلام لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَکَ اِنِّیْ کُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ ۱۲

ترجمہ هیچ معبود نیست مگر تو پاکی از آن که در چیزی عاجز شوی بدرستیکه هستم من از ستمگاران بر نفس خود
این آیت در پاره هفدهم در رکوع ع و در جا واقع است ۱۲

در بیان نماز روز پنجشنبه
در بیان نماز روز جمعه
۱۸۶
در بیان نماز برائی خوشنودی خصمان وحفظ ایمان

جملہ خصمان و وام داران او را خدائے تعالیٰ خوشنود گرداند و دو رکعت دیگر بگذارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ والناس بیست و پنجبار بخواند و دیدار بیچون و بیچگون حق تعالیٰ روزی او کند و بعد از سلام ہفتاد کرت این تسبیح بخواند لَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ تا آخر و در روز شنبہ دو رکعت نماز بگذارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ کافرون یکبار و اخلاص سہ بار و بعد از سلام سہ بار لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِیْنُ . مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ و بعد زین نماز ہا ہفتہ نماز ضحیٰ ادا کند کہ اندک و دو رکعت ہست و در ہر رکعتی بعد از فاتحہ اخلاص چہار کرت بخواند و آوردہ اند کہ اگر در چہار رکعت اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار و اخلاص سہ بار بخواند و در رکعت دوم بعد از فاتحہ الم نشرح یکبار و اخلاص سہ بار و اگر چہار رکعت آخرین در رکعت اول بعد از فاتحہ والشمس وضحٰہا یکبار و در دوم بعد از فاتحہ واللیل اذا یغشیٰ یکبار و در سیوم بعد از فاتحہ والضحیٰ یکبار و در چہارم بعد از فاتحہ الم نشرح یکبار پیغمبر فرمودہ ہست کہ ہرگز او را و فرزندان و عیال او را حق تعالیٰ محتاج کس نکند معلوم باد کہ اگر کسی در سفر باشد دو رکعت ازین ضحیٰ لازم ہست کہ ادا کند و ترک نکند زیرا کہ آوردہ اند کہ چون صاحب این وظیفہ ترک کند بمانند شتر بچہ در عقب او فریاد می کند و حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود مر موسیٰ اشعری را کہ اگر بتمامہ نتوانی باری چہار رکعت نماز را ادا باید کرد در رکعت اول قل یٰایہا الکافرون یکبار و در رکعت ۲ اخلاص یکبار و در رکعت سیوم فلق یکبار و در رکعت چہارم والناس یکبار و بعد از سلام این سورتہا مذکورہ بخواند تا خلاف جہودان کردہ باشد زیرا کہ ایشان نماز ضحیٰ را روا نمیدارند و بعد از سلام سر بر زمین نہد و ہفت کرت یا وہاب بگوید و مناجات بدرگاہ حق تعالیٰ کند و بخواہد آنچہ میخواہد و تسبیحات بعد او صد بار اَللّٰہُمَّ اغْفِرْلِیْ وَارْحَمْنِیْ وَعَافِنِیْ وَتُبْ عَلَیَّ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِیْمُ بعدہ صد بار بگوید یَا حَامِدُ یَا فَاطِرُ یَا عَلِیُّ یَا مُحْسِنُ یَا اِحْسَانُ

۹ بیست پنجم ... بلند ... ۱۲ ... فی ... ۱۲

۱۸۷

۳ ... اے ثنا گوینده ... ذات خود ای خالق مخلوق وای بعد از ہمہ چیزہا وای احسان کنندہ بر عالم وای خداوند احسان ۱۲

ادرشاد الطالبین

[illegible] سورة [illegible]

هر چه بشنود فراموش نه کند و قوت حافظه بکیران حاصل شود هر که هر روز چهل و یکبار
این آیة الذی بخواند سرخروی هر دو جهان گردد و او را و فرزندان او را حق تعالی
محتاج کسی نکند و اگر از برای حاجت دو جهانی چهل و یکبار یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ اِقْضِیْ
حَاجَتِیْ وَاَغْنِنِیْ عَنْ مَنْ سِوَاكَ بخواند بر آورده خیر گردد و بعد زین طالب حق
را باید که همیشه در پاس انفاس خود باشد تا اگر یک زمان از حق غافل شد نامه
وفات او در تمام ملکوت غیر جن و انس پراگنده شود که فلان طالب وفات
یافت چنانچه آورده اند که روزی دو جوانان بهمل قصد زیارت امام
حسن نوری کردند یکی ازان دو کس عالم بود بجمیع السنه حیوانات چون ایشان
نزدیک شهر او رسیدند دو گربه باهم سخن می کردند که امروز امام حسن نوری رح
در عالم نماند یکی ازان جوانان که بجمیع السنه عالم بود دیگرے را خبر کرد که واقعه
چنین است هر دو متحیر شدند بعد زان گفتند که زیارت قبرش بکنیم چون به نزدیک
خانه امام رسیدند امام زنده از خانه برآمد تا که هر دو نیک متحیر شدند امام پرسید
که حیرانی چراست گفتند که واقعه چنین است امام فریاد بر آورد و گفت که پیغمبر فرموده است
کُلُّ نَفَسٍ اِذَا خَرَجَ بِغَیْرِ ذِکْرِ اللّٰهِ فَهُوَ مَیِّتٌ من امروز ساعتی غافل بودم تا آوازه
وفات من در تمام ملکوت پراگنده شد و راه صحرا در پیش گرفت چون در بیابان
رسید بغایتی تشنه شد بر سر چاهی رسید گفت اگر رسن و دلو بودی آب میکشیدم
اندرین بود که آهوان رسیدند امام از سر چاه دور شد که تا آهوان چه کنند چون
آهوان بکنارهٔ چاه رسیدند آب چاه بیکبارگی بالا شد همه ایشان آب سیر
خوردند بعد زان چون امام رسید که آب خورد آب بیکبارگی فرو رفت امام
گفت یا رب به آهوان آب میدهی و به بنده صادق خود نمیدهی هاتفے آواز
داد که تو امید بدلو و رسن کردهٔ و ایشان امید بمن کرده بودند از هول
این خطاب امام را تشنگی فراموش شد و سر در بیابان نهاد جوان را دید و آن جوان
چون به نزدیکش رسید گفت السلام علیکم یا حسن نوری امام بعد از جواب

[illegible] نفس که ۱۸۸ بیرون شود از بدن و صورت آن دمی خالی از یاد خدای تعالی باشد پس آن نفس

مرده است زنده نیست ۱۲ رَبِّ اغْفِرْلِیْ وَلِوَالِدَیَّ بِحُرْمَةِ النَّبِیِّ وَآلِهِ الْاَمْجَادِ

گفت چه دانی که من حسن نامم و نام پدر من نوری است گفت آنها که خود را به
تصرف حق سپرده اند از همه چیزهای جهان اند و نه چون تو که توکل بدو و رسن کرده
بعد ازان آن جوان گفت که طریق ملازمت ما و شما میدانی که غرض چیست گفت لا
گفت من خواهم مرد و مرا دفن باید کرد گفتا از غیب نمیتوان گفت جوان طهارت
کرد و سر بر زمین نهاد و وفات شد چون او را دفن کرد و بسر قبرش نشست و
دعا خواندن گرفت جوان خنده کرد امام گفت زنده کسی در گور نشود و مرده
آواز نکند جوان گفت که ای امام نه شنیده که اِنَّ اَوْلِیَاءَ اللّٰہِ لَا یَمُوْتُوْنَ لٰکِنْ
یَنْتَقِلُوْنَ مِنْ دَارٍ اِلٰی دَارٍ و هر که هر روز صد بار یَا قَهَّارُ گوید دل او از محبت
دنیا سرد شود و هر که در وقت نیم شب و نیم روز صد بار یَا رَافِعُ گوید درجه
او بلند شود باید که بعد از زوال وضو سازد و دو رکعت تحیت وضو ادا کند و
چهار رکعت نماز زوال ادا سازد در هر رکعتی بعد از فاتحه پنجاه بار اخلاص و اگر نه
تواند ده بار اخلاص و الا سه بار اخلاص بجای آرد و صد بار یا مالک گوید
و در مسجد رود و بنشیند و برخیزد تحیت مسجد ادا کند کما ذکرناه فی فصل الایمان و بعد
زین چهار رکعت سنت ظهر ادا کند در رکعت اول بعد از فاتحه سورة الکافرون
بخواند و دوم رکعت بعد از فاتحه اخلاص و در سیوم بعد از فاتحه فلق و در چهارم بعد
از فاتحه سورة والناس و بعد از سلام صد کرت بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ الْعَظِیْمَ الَّذِیْ لَا اِلٰہَ
اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْهِ وَاَسْئَلُهُ التَّوْبَةَ آورده اند
که اسباب دنیاوی چنان بدو توجه نماید که اگر او گریزد خلاص نشود باید
که میان سنت و فرض ظهر و با مداد سخن نگوید که ناقص سنت نباشد و
بیک سخن و بدو سخن و بیک لقمه و بدو لقمه و بیک دو شرب نشکند و در
ثلثه و زیاده بشکند و بعد ازان از ادای فریضه دو رکعت سنت ادا کند
آورده اند هر که بعد از ادائی فریضه سه کرت کلمه طیبه گوید ثواب بسیار
ست و امیر المومنین عمر رضی اللہ عنہ را پرسیدند که یا امیر چه ثواب باشد گفت

هر که یک کرت گوید جان کندن او چون جان کندن دوستان حق باشد و اگر دو کرت
بخواند بماند جان کندن خلیلان باشد اگر سه کرت بخواند هر فکر ماسوی الله که بر خاطر
او گذشته باشد آنرا عفو فرماید و مهتر عزرائیل را بچشم نه بیند و خواندن آیة الکرسی بعد
از ادای فریضه نیز همین حکم دارد و دست بردارد رَبَّنَا اٰتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَةً وَّ فِی
الاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّ قِنَا عَذَابَ النَّارِ و باید که در حالت دعا دست برابر ابروی
خود بالا نگیرد که مگر عام الناس ظن برند که خدای تعالیٰ بالاجهت باید که برابر سینه
بردارد و بر زانو نیز نه نهد که شیطان پای خود را بر آن دستها و نهد و از رحمت
حق محروم گردد و معلوم باد که درمیان فرض ظهر و سنتش و خفتن و سنتش دعا کردن
واجب است لقوله تعالیٰ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَاِلٰی رَبِّكَ فَارْغَبْ و آنچه بعضی
گفته اند که میان فرض و سنت دعا نتوان کردن فاما آن قول صحیح نیست و دو رکعت
سنت اخیره را باید که در رکعت اول بعد از فاتحه به فلق تمام کند و دوم سوره والناس
ادا کند و چون از ادائی فریضه خلاص شود باید که از آنجا یکسو شود و سنت و نوافل ادا کند
و آورده اند که دو چیز اشد مکروهات نماز است یکی آنکه در نماز بامداد چون امام ایستاده
باشد و در صف یکی ادائی سنت کند و دیگر آنکه چون امام از نماز فارغ شود و
نوافل را در آنجا ادا کند و چون یکسو شود او را لازم است که از آنجا یکسو شود و نوافل ادا کند
و چون فارغ شود اول دو رکعت نماز حفظ ایمان بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه آیة
الکرسی یک بار و اخلاص سه بار و بعد ازین دو رکعتی دیگر است که آنرا نیز حفظ ایمان
گویند در رکعت اول بعد از فاتحه بخواند اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
تا قَرِیْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِیْنَ بخواند و در رکعت دوم اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ تا بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا بخواند و بعد از سلام سر بر زمین
نهد و سه کرت یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِیْثُ اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْنِیْ عَلَی
الْاِیْمَانِ ایمان او از غارت کردن شیطان مردود و حفظ و امان حق

باشد و بعد ازین دو رکعت دیگر بگذارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه اخلاص ده بار و بعد
ازین ده رکعت نماز خضر بگذارد و این را نماز وصال نیز گویند یعنی هر که بجا آرد او را وصال
حق روزی کناند و مهتر خضر علیه السلام را شاید که کند در هر رکعت بعد از فاتحه هر چه
از قرآن بخواند اما افضل آنست که از سورهٔ فیل تا آخر قرآن در هر رکعت یگان سوره
بخواند و بعد از سلام دست بردارد و دعا بدرقهٔ ایمان بخواند این است لَبَّیْکَ
لَبَّیْکَ اَللّٰهُمَّ لَا شَرِیْکَ لَکَ لَبَّیْکَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَکَ وَالْمُلْکُ لَکَ لَا شَرِیْکَ
لَکَ وَاَسْتَغْفِرُکَ وَاَتُوْبُ اِلَیْکَ بِاَنِّیْ نَشْهَدُ اَنَّکَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَکَ
لَا شَرِیْکَ لَکَ وَاَسْتَغْفِرُکَ وَاَتُوْبُ اِلَیْکَ وَاَشْهَدُ اَنَّکَ لَمْ یَلِدْ وَلَمْ
یُوْلَدْ وَلَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ اِنَّکَ اَنْتَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ
و بعد ازین تسبیحات نماز پیشین خواندن گیرد آورده اند که حضرت بی بی فاطمه رضؓ
در خانهٔ خود دست با آسیا نهاده بود و بدان غلهٔ خوردنی بدست خود آرد میکرد از
کثرت استعمال دستهای او آبله شده بودند زیرا که حضرت رسالت پناه صلی الله
علیه وسلم کار را مناصفه کرده بود میان ایشان آنچه تعلق باندرون خانه داشتے
بی بی زهرا بجا آوردی و آنچه بیرون خانه بودی آنرا مرتضی علی کرم الله وجهه بجاے
آوردی روزی بخدمت حضرت رسالت حاضر شد و چگونگی حال خود را بنمود حضرت
فرمود که من وردی را بشما آموزانم که از خزائن دارین بهتر باشد بی بی در طلب شد گفت
اول اینکه بعد هر پنج وقت نماز سی و سه بار سبحان الله و سی و سه بار الحمد لله و سی و سه
بار الله اکبر و یک بار لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِیْکَ لَهٗ لَهُ الْمُلْکُ وَلَهُ الْحَمْدُ یُحْیِیْ وَ
یُمِیْتُ وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ این را بگوی تا هر که ورد کند اگر گناه او بعدد نجوم سموات
و ریگ بیابان و برگ درختان باشد آمرزیده شود و دعا را خیره گفته اند که اگر در بامدادان
و شبانگاه ده کرت بگوید برابر ثواب و ثواب کسی نباشد مگر آن کسی که او نیز گفته باشد و بعد ازین
صد کرت درود گوید و صد کرت اخلاص و صد کرت یا عالم الغیب والشهاده و صد کرت
یا رحمن و صد کرت یا رحیم و صد کرت یا باری و اینها را عقب هر نماز بگوید یگان کرده

عد بیان وظیفه فرموده حضرت مربی بی فاطمه

انا فتحنا بخواند و یکبار کرت سورهٔ نوح را بخواند و هر که بعد از نماز ظهر سه کرت این دعا بخواند اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ قَبْلَ كُلِّ اَحَدٍ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَعْدَ كُلِّ اَحَدٍ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى كُلِّ حَالٍ ثواب مهتر ابراهیم و مهتر اسماعیل و مهتر اسحاق صلوات الله علیهم بیابد و بعد ازین پاس انفاس کند آورده اند که در تحت معنی هر کلمه از نماز و تسبیحات لفظ الله را اراده داشته باشد تا خفتن و بعد از خفتن تا صبح صادق در تحت معنی هر کلمه آهی آهی اراده دارد تا یاده کرده گفته شود آورده اند هر که ده هزار کرت آهی آهی گوید کشف او را حاصل شود و چون وقت نماز دیگر در آید باید که اول چهار رکعت نماز سنت عصر بگذارد در رکعت اول بعد از فاتحه سورهٔ والعصر چهار کرت و در رکعت دوم سه کرت و در سوم دو کرت و در چهارم یک کرت و هر که نماز سنت عصر را بجا آرد به هیچ گناه زوال ایمان نشود و در روز عرصات که پنجاه هزار سال می باشد و بغیر از سایهٔ عرش سایهٔ دیگر نماند او را در تحت سایهٔ عرش دارند و اگر چهار رکعت نتواند دو رکعت بخواند و هر چه خواهد بخواند و بعد از ادای فریضه سورهٔ عمّ یتساءلون بخواند اگر یک کرت بخواند سوال منکر و نکیر بر و آسان شود و اگر پنج کرت بخواند محبت خدا روزیش گردد و سورهٔ والنّازعات نیز بخواند که او را در زیر سایهٔ عرش دارند و تسبیحات مذکور بعد ازین بخواند و بعد از آن صد کرت بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ رَبِّيْ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَّاَتُوْبُ اِلَيْهِ وَاَسْاَلُهُ التَّوْبَةَ ط و بعد از عصر تا غروب کلام دنیاوی نکند و بذکر و فکر مشغول شود هر حاجتی که داشته باشد بر آورده شود و این را صبح عاشقان گویند **خاصیت** بعد از عصر روز جمعه رو بقبله تا غروب آفتاب بنشیند و این اسما را تکرار کند یَا اَللّٰهُ یَا رَحْمٰنُ یَا رَحِیْمُ و سخن نگوید البته حاجت او بر آورده خیر گردد **آورده اند** که روزی جمعی اصحاب در پیش حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه شدند و پرسیدند از آنچه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرموده است که جمعه یکساعت است اگر کسی آنرا بیابد ثواب روز جمعه و شب جمعه در آن ساعت است پس یافته باشد امیر المومنین گفت که بی بی فاطمه زهرای رض یافته است چون اصحاب در پیش بی بی شدند بی بی گفت که حضرت ایشان دو کرت یافته بودند و من

بر توفیق توبه ۱۲ ربنا غفرلی ولوالدیّ ولسائر المسلمین آمین

[illegible]

یک کرت پردهٔ ایشان نگاه داشتم و ایشان پردهٔ من دریدند و آن ساعت میان عصر و غروب است و نیز پیغمبر علیه الصلوٰت والسلام فرموده است هر که بعد از هر نماز سه کرت بگوید اَستَغفِرُ اللهَ رَبِّی مِن کُلِّ ذَنبٍ تا آخر آمرزیده شود همه گناه او و قبولیت نماز او چون قبولیت نماز من باشد و چون فریضهٔ نماز شام ادا کند و سنتش را به تمام رساند رکعت اولش را بسورهٔ کافرون بعد از فاتحه در دوم اخلاص باید که پیوسته بدین سنت اقدام نماید بعدهٔ نماز اوابین بگذارد که اکثر او بیست رکعات است بیک فاتحه و یک اخلاص و اقل او شش رکعات است در هر رکعت بعد از فاتحه سه کرت اخلاص و اوابین نام دروازهٔ بهشت است تا هر که این نماز را ادا کند بران در درآید و آن در باز شود تا مصلیان این نماز در پیش شوند و بعد ازین دو رکعت نماز نور بخواند بعد از فاتحه شش آیت از سورهٔ انعام بخواند در رکعت اول بعد از فاتحه بخواند اَلحَمدُ لِلّٰهِ الَّذِی خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالاَرضَ تا مَا کَانُوا بِهٖ یَستَهزِءُونَ و در رکعت دوم بعد از فاتحه این آیت بخواند اَلَم یَرَوا کَم اَهلَکنَا مِن قَبلِهِم الی فَحَاقَ بِالَّذِینَ سَخِرُوا مِنهُم مَا کَانُوا بِهٖ یَستَهزِءُونَ پیغمبر فرموده است که گذارندهٔ این نماز شفاعت من بیابد اگرچه قاتل اولاد من باشد **آورده اند** که یزید بدبخت همین تفکر بخود برد که اولاد او را بکشم و همین نماز را ادا کنم چون از نماز شام فارغ میشد خداوند تبارک و تعالیٰ از شومیت آن تفکر درد سر برو مسلط میکرد تا نماز شام مے گذشت و بعد ازین دو رکعت نماز بروج بخواند در رکعت اول بعد از فاتحه سورهٔ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ البُرُوجِ بخواند و در دویمی سورهٔ الطَّارِقِ بخواند این را نیز نماز نور گویند و مصلی این را ثواب مذکور باشد و نیز دو رکعت نماز نور در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص ۱۵ پانزده کرت بخواند **آورده اند** که چون مصلی این نماز محشر برانگیخته شود روی او چون ماه شب چهاردهم تابان باشد و خلق اولین و آخرین در نظارهٔ او شوند و همه پندارند ولی الله هست و یا شهید است و یا نبی است و از همه در گذرد و در زیر سایهٔ عرش ایستد و بواسطه کلام حق شنود که این دوست من است زیرا که مصلی فلان

سله همه ستایش مر خدای راست و مرحم همه ثنا حضرت کبریاست آنخداوند که بقدرت کامله بیافرید آسمانها را بی عمدی و زمین را بی اصل ۱۲ تفسیر حسینی در پاره ۷ در رکوع الحمد لله الذی و در اول سورهٔ انعام واقع ست ۱۲ سله آیا نه دیدید که چه قدر هلاک کردیم پیش از ایشان پس فرود آمد

نماز ست وبعدازین دو رکعت شکر شب در رکعت اول بعداز فاتحه سورة الکافرون پنجاه
بار و در رکعت دوم بعداز فاتحه اخلاص پنجاه بار مصلی این نماز از پنج تاریکی خلاصی یابد اول تاریکی
ایمان در وقت نزع یعنی ایمان او سلب نشود دوم از تاریکی گور در وقت سوال منکر و نکیر سوم از
تاریکی عرصات در وقت نامه خواندن چهارم از تاریکی میزان یعنی میزان نیکی و سبک نه
شود پنجم از تاریکی پل صراط در وقت گذشتن از و بعدازین دو رکعت حفظ ایمان در هر رکعت بعداز
فاتحه آیة الکرسی یکبار و سورهٔ انا اعطینا یازده کرت و ایضاً دو رکعت دیگر حفظ ایمان در رکعت اول
بعداز فاتحه اخلاص هفت بار و فلق یکبار و در رکعت دوم بعداز فاتحه اخلاص هفت بار و سورهٔ والناس
یکبار و بعداز سلام سر بسجده نهد و سه بار بگوید یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ ثَبِّتْنِیْ عَلَی الْاِیْمَانِ هیچ گناه زوال
ایمان او نشود بعدازان دو رکعت به نیت اوابین از جهت برآمدن حاجات دو جهانی بگذارد
در رکعت اول بعداز فاتحه پنج بار این آیه بخواند رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا تا آخر بخواند و در رکعت
دوم بعداز فاتحه پنجبار این آیه را بخواند رَبِّ قَدْ اٰتَیْتَنِیْ مِنَ الْمُلْکِ تا بِالصّٰلِحِیْنَ بخواند و
ایضاً پنجبار کلمهٔ تمجید بخواند و بعدزین این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْاَلُکَ اِیْمَانًا دَائِمًا وَّیَقِیْنًا
صَادِقًا وَّعَمَلًا خَالِصًا وَّوَلَدًا صَالِحًا وَّلِقَائَکَ بِلَا حِجَابٍ وَّجَنَّتَکَ بِلَا حِسَابٍ وَّاللّٰهُ غَنِیٌّ
عَنِ الْعَالَمِیْنَ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ وبعدزین دو رکعت ایضاً به نیت اوابین بخواند در هر رکعت
بعداز فاتحه آیة الکرسی یکبار و آیة اَلَّذِیْنَ یَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا تا آخر سَرِیْعُ الْحِسَابِ بخواند و
چهار بار سورهٔ اخلاص و معوذتین یگان بار و ثواب این نماز را گفته اند از حد بیرون
ست ازان در قلم نا آوردم و بعدزین دو رکعت حقوق والدین در هر رکعت بعداز
فاتحه اخلاص سه بار آورده اند که مادر و پدرش آمرزیده شوند و هرچند گنهگار
باشند و حقهای ایشان برجا شود هرچند که رنجانیدهٔ باشد و بعدزین دو رکعت نماز
خوشنودی جملهٔ مشائخان در هر رکعت بعداز فاتحه اخلاص هفت کرت آورده اند که در
روز قیامت شفاعت جملهٔ مشائخان دریابد و جمله ازوی خوشنود شوند و بعدزین دو رکعت
هدیهٔ رسول مقبول صلی الله علیه وسلم بخواند در هر رکعت بعداز فاتحه اخلاص
هفت کرت بخواند آورده اند که در عرصات قیامت حضرت رسالت

…از ماسوی خود برحمتک یا ارحم الراحمین

پناه صلی الله علیه وسلم چنانچه کسی گم شده خود را طلبد او را از میان مردمان طلبین بکشد و بعد ازین دو رکعت نماز هفته در شب شنبه بعد از فاتحه اخلاص یکبار و در شب یک شنبه بعد از فاتحه اخلاص دو بار و در شب دو شنبه بعد از فاتحه اخلاص سه بار و در شب سه شنبه بعد از فاتحه اخلاص چهار بار و در شب چهار شنبه بعد از فاتحه اخلاص پنجبار و در شب پنجشنبه بعد از فاتحه اخلاص شش بار و در شب جمعه هفت بار آورده اند که مصلی این نماز در هر شب ازین شب ها که بمیرد این نماز شفیع او شود و از جمله هولهای قبر او را خلاص کند و بعد ازین دو رکعت هدیهٔ منکر و نکیر بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار سوال منکر و نکیر بروی آسان کند و بعد ازین دو رکعت سراج القبر بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص و معوذتین سه گان بار و بروایت دیگر در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص شش بار و بعد از سلام دست بردارد و سه کرت بگوید اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ صَلٰوتِیْ سِرَاجاً فِیْ قَبْرِیْ وَفِیْ قَبْرِ وَالِدَیَّ یَا اللّٰهُ ونیز شیخ المشائخ حضرت محی الدین شیخ عبد القادر گیلانی قدس الله سره العزیز فرموده است هر که در میان شام و خفتن دو رکعت نماز بگذارد و در رکعت اول بعد از فاتحه قل یا ایها الکافرون یازده بار و در دوم رکعت بعد از فاتحه اخلاص یازده بار بخواند روز قیامت من شفیع او باشم و اگر بعد از نماز مذکور یازده بار درود و یازده گام بجانب عراق زند و در آنجا بایستد و یازده کرت درود بگوید و یازده بار یا الله بگوید و بگوید الهی بحرمت شیخ میران محی الدین عبد القادر جیلانی و بحرمت غوث محی الدین عبد القادر جیلانی الهی بحرمت شاه محی الدین عبد القادر جیلانی الهی بحرمت این اسماء معظم و مکرم حاجت من بر آورده خیر گردانی بمنک و کمال کرمک بالنبی الامی وآله الامجاد برحمتک یا ارحم الراحمین هر مقصود و حاجت که داشته باشد اگر بر آورده خیر نگردد فردای قیامت جنگ وی و دامن من باشد و این نماز ثانی بطریق مذکور مقید بوقت نیست بل فی کل حین جائز است استاد حواشی ابو المکارم دیدم که این گام زدن ممنوع است و بعد از ان یک رکعت بیک فاتحه بعد از سلام سر بر زمین نهد و هفتاد بار گوید

فصل در وفات مادر حضرت علی کرم الله وجهه و شپلیدن قبر او

الحمد لله سعی فرحت برای حاجت آزموده است دیگر چهار رکعت شپلیدن
گور دو رکعت من عند الله نازل شده است آورده اند که چون مادر امیر المومنین
مرتضی علی کرم الله وجهه وفات یافت و نام او نیز فاطمه بود برسول خدا ایمان آورده
بود حضرت مصطفی را ایشان پرورش کرده بودند چون او را در گور نهادند حضرت
قمیص خود را بدو پوشانیدش و بیک دست بیک طرفش گرفت و دست دیگر بدیگر
طرف ساعتی برین بود چون دست بالا کرد یاران گفتند یا رسول الله دستها را
برای چه گرفتید گفت شما معلوم بوده باشد که چون آدمی را در گور نهند اول از
هر طرف از زمین زور میکند و او چون نیشکر در جوانب می پیچد و بعد از ان عذابها
دیگر می یابد خواه مسلم باشد خواه کافر و دستهای خود را گرفتم تا او را ایمن بخشید
یاران چنان گریستند که گویا زهره هاے ایشان ترقید گرفت دران زمان
جبرائیل بحکم رب الجلیل در آمد و این نماز را آورد و گفت یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هر
این نماز را بگذارد از شپلیدن گور نجات یابد و کرت دیگر آن که چون سعد بن عبد الله
وفات یافت حضرت میگفت مر یاران که بر سر انگشتان پای روید و آهسته روید
تا فرشتگان زیر پای خود نه کنید زیرا که بسیار نازل شده اند چون او را در
گور نهادند رنگ روی مبارک حضرت تغیر گشت و گریه کرد یاران گفتند یا رسول
الله چرا گفت اگر کسی از شپلیدن گور خلاصی یافتی سعد بودی یاران چندان
گریستند که شرح نتوان کرد باز همین نازل شد پس یاران گفتند یا رسول الله
سبب چه بود مر عذاب او را گفت با اهل خویش بدگوی و تلخ گوے بود از ان
واسطه آورده اند هر که مر کنیزک و غیره را دشنام دهد که چندان کس شما
را ملی کرده است اگر راست گوید فبها و الا بهر سخن او را تازیانه بزنند و موافق
این حکایت آورده اند که چون معاویه وفات یافت چندان
فرشتگان منزل شدند که گرد و غبار در زمین پیدا شد از کثرت ایشان یاران
همه سلاح را گرفتند که مگر لشکر کفار آمده است حضرت فرمود که لشکر نیست بلکه

۱۹۶

دربیان فضیلت سورۂ واقعہ شریف

فرشتگان اند بزیارت معاویہ آمد بعد یاران گفتند یارسول اللہ چہ فضیلت اشت
گفت سورۂ اخلاص اکثر میخواند در ہمہ حال و ترک میکرد و نماز این صفت است در رکعت
اول ہفتاد کرت اخلاص بخواند و در رکعت دوم بعد از فاتحہ شصت کرت اخلاص
بخواند و در رکعت سوم چہل کرت و در رکعت چہارم بیست کرت بخواند **آوردہ**
اند ہر کہ بعد از نماز شام سورۂ **واقعہ** بخواند ہرگز درمانندہ نشود **چنانکہ**
آوردہ اند کہ چون حضرت امیر المومنین عثمان ذی النورین رضی اللہ عنہ رحلت
میکرد دختران بسیار داشت کسی گفت بدختران خود وصیت ہیچ نمیکنی گفت من
کردہ ام و آن آنست کہ چون کسی عقب نماز شام سورۂ **واقعہ** بخواند ہرگز در دنیا
فقیر و درماندہ نشود و ذکر نماز و تسبیح نماز شام باید کہ بعد از خمس صلوٰت سی و سہ
بار سبحان اللہ و سی و سہ بار الحمد للہ و سی و سہ بار اللہ اکبر بگوید و یک بار
لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیْکَ لَہٗ لَہُ الْمُلْکُ وَلَہُ الْحَمْدُ وَھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ
بخواند و این تسبیح را پنج گنج ازان گویند کہ بی بی فاطمہ چند کرت شکایت سختی
دنیوی پیش حضرت کرد و ہر کرت این میفرمود کہ بعد پنج نماز این را بخوان کہ ترا
بہترست از جملہ خزائن دنیا و صد بار کلمۂ طیبہ بخوان و صد بار درود بفرست و صد
بار اخلاص بخوان و صد بار یارحمٰن و صد بار یارحیم و این ناچار است ہر کہ بعد از
ہر نماز صد کرت بخواند کینہ او برود و ہفتاد بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰہِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ وَ
لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاللّٰہُ اَکْبَرُ یَا غِیَاثَ الْمُسْتَغِیْثِیْنَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ
الْعَظِیْمِ و صد بار عَالِمُ الْغَیْبِ وَالشَّہَادَۃِ **و معلوم باد** کہ اینقدر تسبیحات
عقب ہر نماز میتوان گفت **آوردہ اند** کہ روزے مہتر موسیٰ علیہ السلام
از حضرت رب العزت سوال کرد کہ یارب من در توریت خواندہ ام کہ قومے
از آدمیان باشند کہ چون چشمان بپوشند در بہشت درآیند ایشان را از امت
من گردان خطاب آمد کہ لا بلکہ ایشان از امت محمد مصطفیٰ باشند مہتر موسیٰ
گفت یارب چہ خاصیت داشتہ باشند گفت بعد از نماز شام نوافل را بگذارند

که وقت عشا داخل شود و خاصیت دیگر [illegible] شب تاریک در مسجد هر چند سختی باشد بروند با موسی چون چشمان بپوشند و از مردم غائب شوند ایشان را دو حوران به بهشت در آرم بعد ازین نمازهای هفته ادا کند در شب یک شنبه چهار رکعت بدو سلام در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه گان بار بعد از سلام هفتاد کرت بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْعَظِیْمَ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْهِ وَاَسْئَلُهُ التَّوْبَةَ ؀ و این را سید استغفار گویند و باید که هر کاتب این را بخطی کلان نویسد تا مشهور شود و در شب دو شنبه دو رکعت ادا کند در هر رکعت بعد از فاتحه الکافرون و فلق و والناس هر یکے را پانزده بار بخواند بعد از سلام پانزده بار آیة الکرسی بخواند و ثواب این نماز مذکوره **در خبر آورده اند** که ثواب این نماز اگر دریا ها مداد گردند و کاه و درخت قلم گردند و جمله انس و جن نویسنده گردند هرگز تمام نشوند در شب سه شنبه شش رکعت به سلام در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص و معوذتین یگان بار بخواند و در شب چهار شنبه چهار رکعت در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص چهل بار و در شب پنجشنبه هشت رکعت بچهار سلام در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص ده گان بار و بعد از سلام صد کرت بگوید لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَلِکُ الْحَقُّ الْمُبِیْنُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ **و نیز دو ۲ رکعت** حقوق والدین در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی و کافرون و اخلاص و معوذتین پنجگان بار و بعد از سلام پانزده بار درود و پانزده بار اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْهِ وَاَسْئَلُهُ التَّوْبَةَ **آورده اند** که گذارنده این نماز را بمقدار هر حرفے که ذکر کرده است دران نماز گناه او یک یک کم شود و ثواب او یک یک نوشته شود و مادر و پدر او اگر زنده باشند خوشنود شوند و در دنیا مزاحم نشوند اگر مرده باشند فرشتگان بی عدد بیایند و با هر یکے طبقهای نور باشند و بر قبر وی بیفشانند و جمله اهل مقبره خوشنود شوند و در شب جمعه **دو رکعت** به نیت آسانی سوال منکر و نکیر در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی

ل در بیان نماز هفته

ط یعنی این دعا بالالتزام خواندنی است

198

یعنی این دعا بالالتزام خواندنی است

سلمتم ۶ دیهم امم ۶ م کبجه آیه اله ۵ هبهر کمه اجه دم پیا آ االسهتبهر کمه اجه آ اهجا ۵ ه

یکبار و اذا زلزلت الارض سه بار و نیز دو رکعت بدین نیت مذکور در هر رکعت
بعد از فاتحه اخلاص صد بار و بعد زین دو رکعت دیگر بارواح مادر و پدر و یا هر نو
مرده که باشد در رکعتی اوّل بعد از فاتحه آیة الکرسی پنجبار و در رکعتِ دوم آیة الکرسی
و کافرون و اخلاص و معوذتین یگان بار و بعد از سلام سر بر زمین نهد و سه
بار بگوید وَاللهُ غَالِبٌ فَوْقَ عِبَادِهٖ و ثواب این را بدان مُرده بخشد در
حال او را حق تعالیٰ خوشنود گرداند و دو رکعت دیگر را گفته اند که اگر ما بین مغرب
و عشا بخواند در شبِ جمعه ازین جهان نرود تا جائی خود را در بهشت نه بیند در
رکعتِ اول بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و اخلاص بیست و پنجبار و در رکعت دوم
بعد از فاتحه کافرون یکبار و اخلاص بیست و پنجبار بعد از سلام هفتاد بار لَا
حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ بخواند دیگر دو رکعت در رکعت اوّل بعد از فاتحه هفتاد
بار اخلاص بخواند و بعد از سلام هفتاد بار سَیِّدُ الْاِسْتِغْفَار بخواند
حضرت صلعم فرموده است اگر مصلّی این نماز است مِن از الله تعالیٰ بشفاعت خواهد
خدای تعالیٰ بدو بخشد و دو رکعت دیگر در هر رکعت بعد از فاتحه رَبَّنَا اٰتِنَا تا آخر
بخواند هفتاد بار و بعد از سلام صد بار اَللّٰهُمَّ اَجِرْنِیْ مِنَ النَّارِ یَا مُجِیْرُ گوید پیغمبر
فرموده است که برابر هر حرفی که ذکر کرده است ثواب یک حج در نامهٔ اعمال او
نوشته شود و دو رکعت دیگر بعد از فاتحه آیة الکرسی پانزده بار و بعد از سلام
سه صد بار اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدِ نِ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ حضرت رسالت پناه را در خواب بیند
وایضاً اگر بغیر این نماز همین درود مذکور در شب جمعه هزار بار بخواند
حضرت علیه الصلوٰة والسلام را بخواب بیند و اگر کسی برآمدن حاجات در
شب جمعه صد بار بخواند حاجت او برآورده خیر گردد و دو رکعت دیگر
در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص هزار بار و اگر این نماز بعد از غسل کند حضرت
را در خواب بیند **و مغیره ابن شعبه** گفته است هر که در شب جمعه
این دعا را چهل و یکبار بخواند هر حاجتی که داشته باشد تا جمعهٔ آینده دیگر درست آید

فصل در بیان دعاء شبِ جمعه برای حاجتِ دو جهانی و زیارتِ ۱۹۹ جناب مُحَمَّد مُصْطَفٰی وَ اَحْمَد مُجْتَبٰی عَلَیْهِ الصَّلٰوتُ وَالسَّلَامُ ۱۲

له ترجمه خدای تعالیٰ جلّ جلاله غالب است بالای بندگان خود ۱۲

واگر درست نه آید بر من لعنت گوید نعوذ بالله منہا و دعا این ہست سُبْحَانَ الْقَدِيمِ الَّذِي لَمْ يَزَلْ سُبْحَانَ الْعَلِيمِ الَّذِي لَا يَجْهَلُ سُبْحَانَ الْجَوَادِ الَّذِي لَا يَبْخَلُ سُبْحَانَ الْحَلِيمِ الَّذِي لَا يَعْجَلُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ نیز اکثر مشایخان گفته اند هرکه دم درویشی زند و این دعا مذکور نداند لقمهٔ فقر برو حرام باشد و ایضاً دو رکعت برای حاجت دینی و دنیاوی مجرب است **آورده** اند که امام یوسف سیستانی علیه الرحمة گفته ہست که من این نماز را به نیت علم میکردم هفتاد تلمیذ من بدرجهٔ دانشمندی رسیدند و اکثر مشایخان آزموده اند این ہست در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص ده بار و تسبیحات رکوع و سجود همچنان بار و بعد از سلام سر بر زمین ده بار گوید اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ وَّبَارِكْ وَسَلِّمْ عَلَيْهِ و ده بار رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا الی اٰخره بخواند و حاجت بخدای تعالی عرضه کند بر آورده خیر گردد و دو رکعت پیش از وتر برای کفایت جملهٔ قضا از حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم منقول است که قضاهای چهل پشت و یعنی پدر و کلان پدر و هر چند که بالا رود تا چهل پدر او بر جا شوند در رکعت اول بعد از فاتحه کافرون ده بار و در دوم بعد از فاتحه اخلاص ده بار معلوم باد که این همه اوراد در شب جمعه ہست و در شب شنبه شش رکعت به سه سلام در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار و نیز چهار رکعت بیک سلام در رکعت اول بعد از فاتحه کافرون یکبار در دوم بعد از فاتحه اخلاص یکبار در سوم بعد از فاتحه فلق یکبار در رکعت چهارم بعد از فاتحه والناس یکبار و چون خفتن در آید اول چهار رکعت سنت نماز خفتن که ثواب او را بیحد وعد گفته اند از آن در قلم نیاوردیم که درین مختصر نگنجد بلکه از قیام اللیل نیز این را بعض افضل گفته اند در رکعت اول بعد از فاتحه آیة الکرسی بخواند و بعد از آیة الکرسی این آیت ها متصل هر دو نیز بخواند لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّيْنِ تا هُمْ فِيْهَا خَالِدُوْنَ وَاَلَمْ تَرَ تا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِيْنَ و در رکعت دوم بعد از فاتحه اٰمَنَ الرَّسُوْلُ تا آخر بخواند و در سیوم آخر سوره حشر بخواند و در رکعت چهارم بعد از فاتحه هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ تا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ بخواند

۲۰۰

تشفیع او امت خود را و سلام فرستید بر ذات پاک او ۱۲

و بدانکہ آوردہ اند کہ ہر کہ تشدید مصور بگذارد کافر گردد و نمازش تباہ شود و بعد از ادا فرض عشا دو رکعت سنت در رکعت اول بعد از فاتحہ فلق یکبار در دوم بعد از فاتحہ والناس یکبار بعدہ چہار رکعت سنت بہ نیت قیام اللیل و نماز حاجات نیز گویند در رکعت اول بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی سہ بار و در رکعت دوم بعد از فاتحہ اخلاص سہ بار و معوذتین یکبار و بعد از تشہد رکعت سیوم چون اول و رکعت چہارم چون ثانی و اگر در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص چہار بار بخواند نیز رواست و بعد از سلام بیست کرت یا کریم بگوید و سر بسجدہ نہد و سہ کرت این دعا بخواند

سُبْحَانَ الْقَدِيْمِ الَّذِيْ لَمْ يَزَلْ سُبْحَانَ الْعَلِيْمِ الَّذِيْ لَا يَجْهَلُ سُبْحَانَ الْجَوَادِ الَّذِيْ لَا يَبْخَلُ سُبْحَانَ الْحَلِيْمِ الَّذِيْ لَا يَعْجَلُ و حاجت خواہد و عرضہ کند بر آوردہ شود و نیز چہار رکعت برای قیام اللیل و حاجت در رکعت اول بعد از فاتحہ کافرون یکبار در رکعت دوم بعد از فاتحہ اخلاص یکبار و در سیوم بعد از فاتحہ فلق یکبار و در چہارم بعد از فاتحہ والناس یکبار و سر بسجدہ نہد صد بار یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ اَسْتَغِیْثُ حاجت خود عرضہ کند مجرب است کہ بر آوردہ بخیر گردد و بعدہ دو رکعت بارواح ام المومنین بی بی عائشہ رضی اللہ تعالی عنہا در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص سہ بار **آوردہ اند** کہ بی بی عائشہ رض از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم سوال کرد کہ یا رسول اللہ من فرزند ندارم چگونہ باشد فرمود ہر کہ این نماز ادا کند از فرزندان شما باشد و او را فردای قیامت بتو بخشد **وایضا** دو رکعت نقصان و تقصیر نماز در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص سہ بار بخواند جملہ تقصیرات او برجا شود و کمال پذیرد و دو رکعت دیگر در رکعت اول بعد از فاتحہ آمن الرسول یکبار و اخلاص پانزدہ بار و در رکعت دوم بعد از فاتحہ آخر سورۂ کہف از ان الذین امنو و عملوا الصلحت تا آخر و اخلاص پانزدہ بار و این را نیز حفظ ایمان گویند و این چہار رکعت نماز سعادت آوردہ اند کہ در ہر شب ادا کند والا در ہفتہ والا در ہر ماہ

۲۰۱

والا در ہر سال والا در تمام عمر کہ مراورا کافی ہست واگر این نماز را بعد از ہفت
وضو را داکند یعنی وضو کند و تحیت وضو بگذارد و باز وضو کند و باز
تحیت وضو بکند ہکذا ہفت کرت ہر حاجتے کہ داشتہ باشد بے شک
رواگردد اما باید کہ در جاے کند کہ کسی اورا نہ بیند و فقیر در ہر شب این
را ترک نمیکند در رکعت اول بعد از فاتحہ اخلاص دہ بار و در دوم بعد از فاتحہ
بیست بار و در سوم بعد از فاتحہ سی بار و در چہارم بعد از فاتحہ چہل بار و بعد از سلام
پنجاہ و یکبار صلوٰت فرستد و پنجاہ و یک بار سید استغفار گوید کما ذکرنا فی ہذہ
الفصل و پنجاہ و یکبار وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ بخواند و سر بہ
سجدہ نہد و ہفتاد بار یَا وَھَّابُ گوید و اگر سر برہنہ کند افضل است و یکبار
گوید اَللّٰھُمَّ اَسْعِدْنِیْ بِسَعَادَۃِ الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃِ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ
الرَّاحِمِیْنَ **ذکر تسبیح نماز خفتن آوردہ اند کہ بعد**
از عشا سورت تبارک الذی بیدہ الملک بخواند چون در گور نہندش منکر
از و سوال کند و نکیر اورا منع کند کہ این شخص سورت تبارک الذی عقب
عشا میخواند نمیتوان پرسید و شاید کہ سورت فاتحہ نیز یک بار بخواند و شش
آیۃ از اول کلام اللہ تا وما ہم بمومنین و آیۃ الکرسی تا خالدون و آمن الرسول
و آیۃ شَھِدَ اللّٰہُ اَنَّہٗ لَا اِلٰہَ تا سَرِیْعُ الْحِسَابِ و بعدہ قُلِ اللّٰھُمَّ مٰلِکَ الْمُلْکِ
تا بِغَیْرِ حِسَابٍ و این در سورت آل عمران است و شاید کہ این مقدار
از کلام اللہ عقب ہر نماز بخواند **وایضا** شاید کہ در عقب ہر
خمس صلوٰت این آیت ہا بخواند کہ ثواب ایشان از حد و عد بیرون است
و در قلم تحریر و زبان تقریر نہ گنجد فَسُبْحٰنَ اللّٰہِ حِیْنَ تُمْسُوْنَ وَحِیْنَ
تُصْبِحُوْنَ تا رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ بخواند و در خفتن شاید کہ بعد از پنج گنج صد
بار کلمہ تمجید و صد بار درود و صد بار اخلاص و غیر ہذا من المذکورین بخواند
و در خبر است کہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم

مسئلہ در بیان نماز ہفت وضو

۲۰۲

ترتیب [margin notes partly illegible] ... نصیب حسینی

با امیر المومنین مرتضی علی کرم اللہ وجہہ گفت کہ یا علی تا ختم قرآن نہ کنی و طواف
خانہ کعبہ نہ کنی و مہمانی جملہ پیغامبران بجا نیاری و بجملہ کافران و شیاطین
غزا نہ کنی و جملہ امت من از حق تعالی نخواہی و ہزار رکعت نماز ادا نہ کنی ترا لازم
و واجب است کہ بخوابگاہ نروی آوردہ اند کہ مرتضی علی بغایت عاجز
شد و گفت کہ یا رسول اللہ فقیر را این قدر امکان از کجا باشد حضرت فرمود
کہ من بیان کنم اول چہار کرت فاتحہ خوانی ثواب حج یابی و چون دوازدہ کرت
اخلاص بخوانی ختم قرآن کردہ باشی و چون دہ کرت کلمہ تمجید بخوانی بجملہ کافران
و شیاطین غزا کردہ باشی و چون دہ کرت درود بخوانی جملہ پیغامبران
را مہمان کردہ باشی و چون دہ کرت اَللّٰهُمَّ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ گوئی تمام امت من
از اللہ تعالی خواستہ باشی و چون دہ کرت سُبْحَانَ اللّٰهِ الْمُقْتَدِرُ لِمَا يَشَاءُ
بِقُدْرَتِهٖ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيْدُ بِعِزَّتِهٖ بخوانی ہزار رکعت نماز گذاردہ
باشی آوردہ اند کہ یکی از زنان نیکوکار بخود قسم یاد کردہ گفت کہ
شوہر نگیرم مگر کسی را کہ ہر شب ہزار رکعت نماز بگذارد دران میان جوانی
گفت کہ من مے گذارم بعد از عقد چون نکاح کرد جوان بغیر از فریضہ نوافل بجا
نمی آورد زن گفت چرا عہد را بیوفا کردی گفت بیوفا نہ کردہ ام بلکہ ہر شب
میگذارم کہ در حدیث صحیح خواندہ ام کہ این آیۃ مذکورہ را کسیکہ ہر شب خواند
ثواب ہزار رکعت نماز مے یابد و ایضا شاید کہ ہفت بار گوید حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ و دہ کرت آیۃ الکرسی بخواند و دہ کرت اخلاص
بخواند و علی ہذا القیاس شاید کہ نزدیک بامداد نیز این را بخواند آوردہ اند
کہ از جملہ بلاہا و آفتہا و از شر ظالمان و از فتنۂ آخر زمان ایمن باشد و ایضا
در بامداد و شبانگاہ شاید کہ ہفت بار گوید یَا مَالِكَ يَوْمِ الدِّيْنِ بحق
اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ہر حاجتی کہ داشتہ باشد بر آورد و خیر گردد گویا
کہ او را ہیچ کاری نیست و ایضا از برای کفایت مرادات ہر دو جہانی

هفت بار بخواند یَا اَللّٰهُ یَا رَحْمٰنُ یَا رَحِیْمُ یَا غَفُوْرُ یَا حَنَّانُ یَا مَنَّانُ یَا
سُلْطَانُ یَا سُبْحَانُ یَا دَیَّانُ یَا شَکُوْرُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ بِرَحْمَتِكَ یَا
اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ **و دیگر** بعد از نماز شام شاید پیش از انکه بکسی سخن بکند
هفت بار گوید اللهم اجرنی من النار اگر دران شب بمیرد از آتش دوزخ نجات
یا بد و اگر در روز گوید دران روز بمیرد نیز خلاصی یا بد و شاید که میان مغرب
و عشا خواب نکند **آورده اند** که در دوزخ آبے اند بغایت سیاه و بدبو
که اگر قطرهٔ ازان آب در دنیا آید تمامی دریا ہاے عالم بدبوی و تلخ شوند تا ہر که
ازان دریا ہا بچشد بمیرد و آن آب نصیب کسی باشد که میان مغرب و عشا خواب بکند
و ایضاً فرشتگان بعد از عشا دفتر ہاے اورا از نیک و بد باسمان میبرند و
عرضه کنند پس چون کسی درینحالت خواب کند آن فرشتگان گویند که بلعنت
خدا باشی و میان بهشت و دوزخ معلق گردی چنان که مارا معلق ساختی
برخیز و عشا ادا کن تا مایان نیز راهی شویم **و ایضا** حضرت رسالت
پناه صلی الله علیه وسلم فرموده است ہر که درینحالت خواب کند آتش دوزخ
بمقدار یک گز نزدیک او میرسد در زمین چون حکم خدا این نیست میگردد
آورده اند که دو جوانان ازین حدیث انکار نمودند و در خواب رفتند
و چون بیدار شدند گفتند که یک گز زمین را در زیر خود بکاویم تا به بینیم **آورده**
اند که چون یک گز زمین بشگافتند آتش چنان شعله زد که ہر دو ایشان
سوخته و گداخته ناچیز گشتند و دو رکعت نماز بعد از قیام اللیل و این را نیز
نماز حاجات گویند و اگر در شب قدر بگذارد ثواب شب قدر بیابد و باید که
ہر شب را شب قدر داند و بگذارد و در رکعت اول بعد از فاتحه اخلاص هفت
بار و در رکعت ثانی چون در اول ادا کند و چون کسی در خواب میرود شاید
که بطهارت باشد والا شاید که تجدید وضو بکند والا تیمم را البته ترک
نه کند و بعد از تحیت وضو به بستر رود و سه کرت بگوید اَسْتَغْفِرُ

(حاشیہ: یعنی ہر واحد ازین اسما ہفت بار ۱۲)

الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم واتوب اليه و پیغمبر صلی الله علیه و آله
وسلم فرموده است که این سید استغفار درین حالت بخواند آمرزیده
شود وگناه او اگرچه بمانند کف دریا و بشمارهٔ ریگ عالج و بشمار ورق
درختان و بشمارهٔ روزهاے و شب ها دنیا بوده باشد و عالج نام ولایت
ست که ریگ فراوان بسیار است و شاید که نزدیک بالین خود بایستد آمن
الرسول بخواند و چون بر بستر خود نشیند اخلاص و فلق و والناس
سه گان بار بخواند و بر دستهاے خود بدمد و بالد براندام خود از حرکت
شیطان خلاص باشد و باید که بر پهلوی راست خواب کند و روی بقبله دارد
و اگر زن باشد پشت بقبله خواب بر پهلوی چپ و چون سر بالین بر دسورهٔ
کافرون آغازد و لکم دینکم ولی دین را در نهادن تمام کند و چون سر
بالین نهد دست راست بر سینه نهد و صد بار الباعث گوید دل و
زنده باشد و اگر باوضوء خفته باشد زود تر بیدار خواهد شد آورده اند
که چون بندهٔ مومن باوضو خسپد ارواح او فرشتگان بالا برند در تحت
عرش سجده مے کند و در وقت بیداری برگشته باز مے آرند فاما چون
بیوضوء خسپد ارواح او را بالا راه نه دهند بلکه پایان فرستندش و پگاه تر
بخیزد و نماز تهجد ادا کند و باز در خواب رود که پیغمبر فرموده است صلی الله
علیه و آله وسلم الصلوة بين النومين و اگر قوت این ندارد دلیر
پیش از طلوع صبح صادق بخیزد و پیغمبر فرموده است که اگر مقدار دوشیدن
بز از صبح صادق کسے بیشتر برخیزد نیز افضل است و چون کسی از خواب
گاه میخیزد باید که به پهلوے راست بگردد و بعد از ان بنشیند و بر دیوار
خانه و یا کوزه و بستر تیمم زند و بگوید الحمد لله الذي احيانا بعد
ما اماتنا واليه البعث واليه النشور رضينا بالله تعالى ربا
وبالاسلام دينا وبمحمد صلى الله عليه وسلم نبيا ورسولا ووده کرت

۲۰۵

مسئله

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وده کرت کلمه طیبه گوید
آورده اند که آدمی را سه صد و شصت رگ در دل اند و بر هر رگ ده
ده شیاطین آویخته است پس چون علی الصباح کسی کلمه طیبه و شهادت گوید
وسه کرت تمجید و سه کرت اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ اَنْ اُشْرِكَ بِكَ شَیْئًا وَّاَنَا اَعْلَمُ
بِهٖ وَاَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا اَعْلَمُ بِهٖ تُبْتُ عَنْهُ وَرَجَعْتُ عَنْهُ وَاَقُوْلُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ
رَّسُوْلُ اللّٰهِ وسه کرت سید استغفار گوید وسه کرت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا
وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخَاسِرِیْنَ وسه کرت رَبِّ اِنِّیْ
ظَلَمْتُ نَفْسِیْ فَاغْفِرْ لِیْ فَاِنَّهٗ لَا یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اَنْتَ و در مفتاح
الجنان آورده است که در خبر است از حضرت رسالت
پناه صلی الله علیه وسلم که حق میگوید که قریب و نزدیکتر بمن از آن کس نیست
که در سجده همین آیت مذکور بخواند و ایضاً هفت کرت گوید رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا
بَاطِلًا سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَیْتَهٗ
وَمَا لِلظّٰلِمِیْنَ مِنْ اَنْصَارٍ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِیًا یُّنَادِیْ لِلْاِیْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا
بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَیِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ
رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰی رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا یَوْمَ الْقِیٰمَةِ اِنَّكَ
لَا تُخْلِفُ الْمِیْعَادَ آورده اند که این آیتها را در آن حالت بخواند هرگز
فرزندان او را حق تعالی محتاج کسی نه کند و آیت آخرین ایشان اگر کسے
در اوقات تکرار کند فردائے قیامت بهیچ گناه ماخوذ نشود این آیتها در سورۂ
عمران ست نزدیک سورت نساء و یک کرت بگوید رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَیْنَا صَبْرًا
وَّثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَی الْقَوْمِ الْكٰفِرِیْنَ و یکبار رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا
الَّذِیْنَ سَبَقُوْنَا بِالْاِیْمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِیْ قُلُوْبِنَا غِلًّا لِّلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا رَبَّنَا اِنَّكَ
رَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ وسه کرت لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ
فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا كُلَّهَا صَغِیْرَهَا وَكَبِیْرَهَا سِرًّا وَّعَلَانِیَةً

ظَاهِرًا وَبَاطِنًا بسه بگوید الٰهی بحرمة توبه واستغفار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
وبحرمة توبه واستغفار مهتر آدم علیه السلام سه کرت گوید صلوٰت الله علیه آدم علیه
السلام آورده اند هر که هر روز سه کرت صلوٰت بر آدم فرستد هیچ گناه در وجود
او نماند وبحرمة توبه واستغفار مهتر موسیٰ علیه السلام وبحرمة توبه واستغفار مهتر داؤد
علیه السلام وبحرمة توبه واستغفار مهتر ایوب علیه السلام الٰهی بحرمة توبه استغفار جمیع انبیا و
رسل توبه واستغفار این عاصی وجافی قبول کنی وسه کرت گوید رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ
السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ الٰهی بحرمة آنکه ذلت ونغزش انبیا عفو فرمودی گناهان صغیره وکبیره
این عاصی وجافی عفو فرمای وسه کرت گوید وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰنَا
فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ الٰهی بحرمت انبیا ورسل آن که بذلت ونغزش نه گرفتی
این عاصی وجافی را بگناه صغیره وکبیره نگیری وسه کرت گوید رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ
نَّسِيْنَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ وسه
کرت گوید اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مَحْبُوْبًا فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَبَلِّغْ عُمْرِيْ اِلٰى مِائَةٍ عِشْرِيْنَ سَنَةً
مِنْ غَيْرِ عَاهَةٍ وَهَرَمٍ اگر ده کرت گوید افضل باشد وپنج کرت همان دعای مذکور
که در فصل وضو عقب این دعا گفته ام بخواند وَاعْبُدْ رَبَّكَ وَاَنَّ عِيْسٰى عَبْدُ اللّٰهِ
وَابْنُ اَمَتِهٖ كَلِمَتُهٗ وَاَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ پس چون از
جای برخیزد اوّل کفش را بفشاند تا مار وکژدم در و نباشد چون روان شود اوّل
پای چپ بردارد وسائر آداب در فصل وضو گفته ام وچون از در بر آید بگوید
اَللّٰهُمَّ عَصِمْنِيْ فِيْ دِيْنِيْ وَدُنْيَاوِيْ وَالْاٰخِرَةِ وچون از وضو فارغ شود در حال تحیت
وضو بگذارد در رکعت اوّل بعد از فاتحه اخلاص سه بار ودر رکعت ثانی چون اوّل
بعد از آن دو رکعت دیگر در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص پنجبار وچون از وی فارغ شود
هزار کرت گوید یَا بَدِيْعَ الْعَجَائِبِ وهزار ویک کرت یَا رَبِّ یَا رَبِّ وچهل کرت یَا کَرِیْم وسر بر زمین نهد
واین دعا بخواند اَللّٰهُمَّ یَا خَالِقَ النُّوْرِ نه خفته نه مشغول این غم کنی از دل ما دور وبحرمت

آن پیری که چون غارست وہاشته پایش دردہن غارست بشب روز مشغول بطاعت جبار است بحرمت یاالله یاالله یارحمٰن یارحمٰن یارحیم یارحیم بحق لا اله الا الله محمد رسول الله برحمتک یاارحم الراحمین **آوردہ اند** که مصلی این نماز و خوانندہ این دعا ہر حاجتی که داشته باشد برآوردہ گردد و بعد ازان دو رکعت دوگانه بگذارد و ثواب او را جنت الفردوس باید دید که از حد و عد بیرون ست و از غایت درگذشته است در رکعت اول بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و کافرون چہار بار و بعد از فاتحه اخلاص دہ بار **آوردہ اند** که چون حضرت رسالت پناہ صلی الله علیه وسلم ثواب این بعده گفت یاران گفتند یارسول الله اگر فوت شود چه باید کرد گفت که سنت نماز فجر را بدین طریق گذارد ہمان ثواب روزیش گردد بعدہ دوازدہ رکعت نماز تہجد بگذارد اما بکدست بگذارد در ہر رکعت بعد از فاتحه اخلاص یکبار و بعد از ہر رکعتین درود گوید اندکی مراقبه در ذکر و فکر نیز بکند **و بدانکه** در نماز تہجد اقاویل بسیارست بعضی در رکعت اول بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و در دوم آمن الرسول یکبار و بعضی در ہر رکعت بعد از فاتحه الم نشرح یکبار و اگر چہار رکعت بیک سلام میکند پس در ہر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار بخواند و اگر خواہد در رکعت اول بعد از فاتحه اخلاص یکبار در دوم دو بار اخلاص در سوم سه بار اخلاص بکذا تا دوازدہم رکعت دوازدہ بار اخلاص شود و اگر خواہد دوازدہ ربنا مذکور بگذارد در رکعت اول بعد از فاتحه رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ در دوم رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ و در سوم رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ و در چہارم رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ و ہر آن که این آیت ہمیشه بخواند و ہر روز یکبار بخواند ہمیشه ملاقاتش با صالحان باشد و در پنجم رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا الخ بخواند و در ششم رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ و در چہار رکعت دیگر ہمان چہار ربنا مذکور که در آخر سورت

208

عمران ست گفته ام دو دو رکعت دیگر ہمان ربنا مذکور که بعد از ایشان گفته ام و بدانکه **نماز تہجد** را ثواب از حد بیرون ست اما گفته اند که چون مصلی این نماز سر از لحد بردارد روز حشر دوازده کس برابر این دوازده رکعت در پیش او استاده باشند چہار پیغمبران مرسل اول آدم صفی الله دوم ابراہیم خلیل الله سیوم موسی کلیم الله چہارم عیسی روح الله پنجم محمد رسول الله و چہار فرشته مقرب اول ایشان جبرائیل دوم مہتر میکائیل سیوم مہتر اسرافیل چہارم مہتر عزرائیل صلوات الله علیہم اجمعین و چہار خلفاء الراشدین اول ایشان چون ابوبکر صدیق بن قحافه دوم عمر خطاب سیوم عثمان چہارم علی ابی طالب رضوان الله علیہم اجمعین و برکت شرافت دیدار ایشان از جمله ہولہائے قیامت خلاص یابد و به بہشت برسد **آورده اند** که جنید بغدادی قدس سره را در خواب یک کسی دید پرسید که چه چیز بشما نفع کرد گفت نمازی که در شب مے کردم و **بدانکه** که نماز تہجد بر حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرض بود و بر امت نفل اما ہر طالبی که دم از طالبی و سالکی زند او را واجب ست و در ترک آثم بلکه آورده اند کسی که وردی از اوراد خود را بے عذر ترک دہد از شومیت او آن ولایت تمام خراب گردد والا اہل آن قریه والا آن خانه والا خودش مطلق ضرر یابد **چنانکه شیخنا** شیخ الاسلام والمسلمین شیخ سید ترمذی قدس سره روزے از جانب مسجد وقت صبحی برخاست و بجانب خانه خود میرفت و فرزندش میان **مصطفی** قدس سره با او ہمراه بود و مصلی او بر دست گرفته مے رفت چون حضرت شیخ رحمة الله تعالی در تنگنای رسید بحکم الہی میان دو گاو دست جنگی افتاد تا که یکے را زبون کرده پیش را ند و بر شیخ چنان زدش که تمام روی و پیشانی و بینی شیخ جراحت شد چون حضرت بخانه آمد یادش آمد و فریاد برآورد که من دانستم که امروز بر من بلا خواہد رسید چون **میان مصطفی** پرسیدش که چه بود گفتای جان پدر

حضرت علیه الصلوات کسی سوای دوازده اسلام مرتبه ہمراه ایشان سیئه مے شوند

۲۰۹

ہم بنی آدم و ... شر ... مے

مسئله در بیان آن که او را د خود را ترک کند

بدانکه من امشب از سبب نابیداری نماز تهجد را فوت کردم تا بچنین حال رسیدم
وایضاً مادر این فقیر سقی الله ثراها وجعل الجنة مثواها را خاصیت این بود که دایم
المدام میگفت یا رب فرزندانم را بسیرت نیک دار والا عمر شان کوتاه کن و در کتبها
نیز همچنان دیدم که مادر و پدر در حق فرزند چنان دعا کند پس معلوم شد که آنچه
برکت دو جهانی باین فقیر رسیده است از دعار مادر است روزے علی
الصباح چون برویش نگاه کردم دیدم که چشم راست او کبود محض بود
پرسیدم که ای مادر مشفق حال چیست گفت ای جان پدر چون معلوم شما
هست که پدر من مردی زاهد و سحر خیز بود از ایام طفولیت که بنماز استادم و با و
همراه نماز تهجد میگزاردم تا این زمان ترک بغیر عذر نکرده ام اما درین شب دختر ک
شما را در بغل داشتم چون بوقت سحر میخواستم که برخیزم گریه کرد آهسته آهسته
او را قرار میکردم و چشمان را می غنودم درین حالت انگشتی دیدم و شخصی نه دیدم
که آمد و در چشمانم زد که چشمت برآید چه می پوشی برخیز که بعد از چهار سال
وفات خواهی یافت چون دران سال چهارم وفات شد همان چشمش هنوز کبود
بود و بعد از نماز تهجد سر بر زمین نهد و صد و یازده بار یا صمد گوید حشر
او با صدیقان باشد و صد بار سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَزِیْزِ الْعَلِیْمِ وَبِحَمْدِہٖ اَسْتَغْفِرُ
اللّٰہَ رَبِّیْ مِنْ کُلِّ ذَنْبٍ وَاَتُوْبُ اِلَیْهِ و صد بار اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ الَّذِیْ لَآ اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَیْهِ وَاَسْئَلُهُ التَّوْبَةَ و صد بار کلمه طیبه
و بعد زان دو رکعت نماز صلوة العاشقین در رکعت اول بعد از تکبیر ثنا لا اله غیرک
بگوید و به پنج دم الله الله بگوید هر چند که تواند و بعد از تعوذ و تسمیه فاتحه
بخواند و بعد از فاتحه پنجبار اخلاص بعده به سه دم الله الله بگوید که تکلیف تمام
بکند در نفس گرفتن و در رکوع بعد از تسبیح رکوع به سه دم الله الله بگوید و بقومه آید
به سه دم الله الله گوید و بسجده رود و بعد از تسبیح سجده به سه دم الله الله گوید و
بجلسه آید به سه دم الله الله گوید و در سجدهٔ دوم بعد از تسبیح به سه دم الله الله و

ف زجر
پاکی بگویم پاکی خدای کم
عالم و دعا نازنت و ثنا
بگویم ثنای او طلب آمرزشم
کنم از خدای کم بر درنده
است از هر گناه و راجم
بشفع بسوی او ۱۲

ف زجر آمرزشم
بخواهم از خدای کم بزرگ

210

[illegible] معبود بر حق سوای وی
[illegible] زنده [illegible]
[illegible]

صلوة العاشقین

گوید و در رکعت دوم قبل از فاتحه به پنج دم الله الله گوید والباقی کالاولی و بعد از سلام سر بسجده نهد و این رباعی را بخواند رباعی عشق تو رفیق راز من باد + زخمهٔ تو چنگ نواز من باد + از سرمه عشق تو سرمه ده مرا + این سرمه مراده مرا نواز من باد + باید که چند کرت این را تکرار کند و محبت حق جوید و در اوان این نماز خود را و ماسوی الله را در فردانیت او مستغرق و اسیر داند و باوی و برای او گذارد و بعد از این چهار رکعت نماز محبتین بگذارد در رکعت اول بعد از فاتحه صد بار یا الله در دوم بعد از فاتحه صد بار یا رحمن و در سیوم بعد از فاتحه صد بار یا رحیم و در چهارم بعد از فاتحه صد بار یا ودود و بعد از سلام این درود بگوید اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک وسلم علیه وصل علی جمیع الانبیاء والمرسلین وعلی ملائکتک المقربین وعلی عباد الله الصالحین وعلی اهل طاعتک اجمعین وادمهم برحمتک یا ارحم الراحمین اللهم صل علی محمد و عترته بعدد کل معلوم لک واین دعا بخواند بسم الله الرحمن الرحیم اللهم احینی محبا لک وامتنی محبا لک واحشرنی تحت اقدام احبائک وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و اله اجمعین واین نماز اگر بعد از عشا برائی حاجات بگذارد آزموده است و بدانکه این نماز مقید بوقت نه اند اما چون عادت فقیر بود که درینحالت مے کردم بیان کردم و بعد از نماز محبین نیز این دعا بخواند اللهم ارزقنی حبک وحب من احبک وحب ما یقربنی الی حبک و نیز صباحا و مساءً این دعا را تکرار کند دعا این ست اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه آورده اند که حضرت رسالت پناه این دعاء مذکوره را بسیار تکرار میکرد بدان ای عزیز که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم همیشه در حقیقت بود و باطل را هیچ کار نبود مگر انکه هرچه ماسوی الله ست باطل است پس حضرت از ماسوی الله اجتناب طلب میکرد تا به لی مع الله وقت لایسعنی فیها ملک مقرب ولا نبی مرسل همیشه باشد و ازینجا در اوان

استغراق نفی اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِیَ یعنی چنان که تو تولّی و قیام ایشان تو ست
و هر چه هست هستی تو ست مرا بنمای و نیز بگوید اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِیْ حَلَالًا طَیِّبًا وَّ
اَسْتَعْمِلْنِیْ عَمَلًا صَالِحًا بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ و بعد ازین بدانکه در شرح
مشارق است که عابدان را بانتباه وثاق است وتر را بعد از تهجد ادا میکنند و
عارفان را بحیات اعتمادی نیست در اول شب میکنند **آورده اند** که حضرت
رسالت پناه صلی الله علیه وسلم وتر را سه کرّت میکرد اوّل بعد از عشا در مسجد می
کرد و بعده در خانه میکرد بعده در آخر شب بعد از تهجد میکرد چون در اوّل شب بعد
از وتر فارغ شود باید که دو رکعت نشسته بگزارد که آنرا تحیلا للوتر گویند در رکعت
اول بعد از فاتحه اذا زلزلت الارض یکبار و در دوم الهٰکم التکاثر یکبار و نیز دو رکعت
دیگر در رکعت اول بعد از فاتحه آیة الذین تا سریع الحساب و در رکعت دوم بعد از فاتحه
رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِیْنَ **آورده اند**
هر که در اوّل شب هزار بار **یا الله** گوید آمرزیده شود و اگر دو هزار بار بگوید
مرد صالح گردد و اگر سه هزار بار گوید واصل حق گردد **وایضا** شیخ شهاب الدین
قدس سره گفته است هر که سه هزار بار یا الله گوید هر حاجتی که داشته باشد
برآورده گردد و نیز هر که بعد از هر نمازی هزار کرت بگوید استغفر الله هر حاجتی که
داشته باشد برآورده گردد و ذکر هر نمازها که اوراد فقرا اند و مقید بوقت
نیستند بل فی کل حین والساعات از روز و شب میتوان بجا آورد اما افضل
این است که در شب ادا کند اول چهار رکعت نماز ذاکرین در هر رکعت بعد از فاتحه
آیة الکرسی پنجبار و از شهد الله تا سریع الحساب نه بار لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سیصد
بار در رکوع بعد از تسبیح لا اله الا الله چهل بار و بعد از تسمیع و تحمید در قومه
نیز چهل بار و در سجده بعد از تسبیح نیز چهل بار و در جلسه نیز چهلبار و در سجدهٔ دوم
بعد از تسبیح نیز چهل بار و مصلّی این نماز را شایان است که دست از خود و ماسوی
الله بشوید و آن را برای او ادا کند و از زحمت بود خود را نجات دهد و نداند

اداکننده وادا کرده شده برای او مگر یک در لا اله نفی کل داند و در الا الله
اثبات چیزے کند متکلمان گفته اند که لا معبود الا اللہ و صوفیان گفته اند که لاموجود
الا الله و دیگر چهار رکعت نماز کن فیکون از برای مهمات دینی و دنیاوی
در رکعت اول بعد از فاتحه افوض امری الی الله صد بار و در رکعت ثانی بعد از فاتحه
الا الی الله تصیر الامور صد بار و در سیوم بعد از فاتحه نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَ فَتْحٌ قَرِيْبٌ صد
بار و در چهارم بعد از فاتحه اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا صد بار و بعد از سلام غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ صد بار بعده سر بر زمین نهد و صد بار استغفر الله گوید و حاجت خود
عرضه کند بر آورده شود بحکم باریتعالی چهار رکعت نماز حاجات در هر رکعت سورهٔ فاتحه
چهل و یکبار و اخلاص یکبار بعد از سلام خد راست بر زمین نهد و چهل و یکبار یاحی
یا قیوم باز خد چپ بر زمین نهد چهل و یکبار گوید وَعَنَتِ الْوُجُوْهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّوْمِ
و حاجت خود را عرضه کند و دیگر چهار رکعت نماز اگر حاجت دنیاوی داشته باشد
در روز ادا کند و اگر حاجت دینی داشته باشد در شب ادا کند در هر رکعت بعد از فاتحه
انا انزلناه بیست بار تا آخر و تسبیح رکوع سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيْمِ وَبِحَمْدِهٖ بیست بار و در سجده
سبحان ربی الاعلیٰ و بحمده بیست بار و بعد از سلام بیست بار اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ غَافِرُ الذُّنُوْبِ وَسَاتِرُ الْعُيُوْبِ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا
وَمِنْ سَيِّاٰتِ اَعْمَالِنَا سر بر زمین نهد حاجت عرضه کند بر آورده گردد و دیگر
چهار رکعت نماز استغفار که کفایت گناهان صغیره و کبیره است در هر رکعت بعد از
فاتحه رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ هفت بار
و ده بار انه غفور رحیم و بعد از تسبیح رکوع نیز ده بار انه غفور رحیم و بعد از تحمید و
تسبیح در قومه نیز ده بار گوید و در هر دو سجده بعد از تسبیح نیز ده بار و در جلسه نیز ده بار
و بعد از سلام بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ وَ
اَسْاَلُهُ التَّوْبَةَ صد بار و سر بر زمین نهد و ده بار اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ رَبِّيْ مِنْ
كُلِّ ذَنْبٍ اَذْنَبْتُهٗ عَمَدًا اَوْ خَطَاً سِرًّا اَوْ عَلَانِيَةً وَّاَتُوْبُ اِلَيْهِ مِنَ الذَّنْبِ

اَلَّذِیْ اَعْلَمُ وَمِنَ الذَّنْبِ الَّذِیْ لَا اَعْلَمُ اِنَّکَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ وَغَفَّارُ الذُّنُوْبِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ **ودر خبرست** کہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ مر یاران راکہ نماز را می باید کہ ہمانند ما گذارید وحضور دل ادا کنید والا نہ درست نہ افتد یاران گفتند یارسول اللہ ہمانند نماز شما نماز مایان چگونہ باشد حضرت صلی اللہ وسلم فرمود کہ ہر کہ بعد از ہر نماز این دعاء مذکور را بخواند نماز او چون نماز من باشد در قبولیت ودیگر چہار رکعت نماز عبہر وعبہر بوستان فردوس را گویند **آوردہ** اند کہ چون مصلی این نماز بمیرد فرشتگان طبقہاے پر نور با لوان نعمتہا در دست گرفتہ بر گور او حاضر شوند وگل وریحان ودر وجواہر ومشک جنت بر گور او پاشند تا کہ از برکت او تمام اہل مقبرہ خوشبوی شوند در ہر رکعت بعد از فاتحہ انا انزلناہ دہ بار ودہ بار کلمہ تمجید وبعد ازان در رکوع وسجود وقومہ وجلسہ چون نماز استغفار دہ کرت کلمہ تمجید بگوید وچون در قعدۂ اخیرہ تشہد تمام کند سر بر زمین نہد ودہ بار سورت فاتحہ ودہ بار انا انزلناہ تا آخر وسی وسہ بار کلمہ تمجید بخواند وسر بردارد ویکبار درود گوید وسلام دہد ودیگر چہار رکعت نماز تسبیح در رکعت اول بعد از فاتحہ ثنا تا لا الہ غیرک پانزدہ کرت کلمہ تمجید گوید بعدہ تعوذ وتسمیہ گوید فاتحہ بخواند واخلاص یکبار وبروایتی دہ بار بخواند بازدہ بار کلمہ تمجید گوید پس بعد ازان چون عبہر در رکوع وسجود وقومہ وجلسہ تمجید گفتہ باشد دہ بار وہر ہمہ سی صد تسبیح یعنی تمجید مے شود وبعد از تشہد اخیرہ ودرود این دعا بخواند اَللّٰہُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ تَوْفِیْقَ اَھْلِ الْھُدٰی وَاَعْمَالَ اَھْلِ الْیَقِیْنِ وَمُنَاصَحَۃَ اَھْلِ التَّوْبَۃِ وَعَزْمَ اَھْلِ الصَّبْرِ وَجِدَّ اَھْلِ الْخَشْیَۃِ وَطَلَبَ اَھْلِ الرَّغْبَۃِ وَتَعَبُّدَ اَھْلِ الْوَرَعِ وَعِرْفَانَ اَھْلِ الْعِلْمِ حَتّٰی اَخَافَکَ اَللّٰہُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ مَخَافَۃً تَحْجُزُنِیْ عَنْ مَعَاصِیْکَ حَتّٰی اَعْمَلَ بِطَاعَتِکَ عَمَلًا اَسْتَحِقُّ بِہٖ رِضَاکَ حَتّٰی اُنَاصِحَکَ فِی التَّوْبَۃِ خَوْفًا مِّنْکَ وَحَتّٰی اُخْلِصَ لَکَ النَّصِیْحَۃَ حُبًّا لَکَ وَحَتّٰی اَتَوَکَّلَ عَلَیْکَ فِی الْاُمُوْرِ حُسْنَ الظَّنِّ بِکَ

سُبْحَانَ خَالِقِ النُّوْرِ بعده السلام دهد وبعد از سلام یکبار سُبْحَانَ ذِی الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوْتِ سُبْحَانَ ذِی الْعِزَّةِ وَالْعَظَمَةِ وَالْقُدْرَةِ وَالْهَيْبَةِ وَالْجَلَالِ وَالْجَمَالِ وَالْكَمَالِ وَالْبَقَاءِ وَالثَّنَاءِ وَالضِّيَاءِ وَالْآلَاءِ وَالنَّعْمَاءِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْجَبَرُوْتِ سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِیْ لَا يَنَامُ وَلَا يَمُوْتُ سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ رَبُّنَا رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوْحِ **آورده اند** که بر مومن لازم است که این نماز را در هر شب ادا کند والا در هفته والا در هر ماه والا در هر سال والا در تمام عمر بجا آرد که حق تعالی از برکت این نماز او را و مادر و پدر او را و اولاد او را آمرزیده گرداند و از آتش دوزخ نجات یابند **ودیگر چهار رکعت** نماز نرگس کیشی امیر المومنین عمر رضی الله عنه گفت که چون آرزو بدیدار خیر البشر میکنم در حال این نماز را بجا آرم حضرت رسالت را بخواب می بینم و امیر المومنین ابو بکر الصدیق رضی الله عنه گفت که از حضرت پرسیدم یا رسول الله چون از دیدار شریف شما محروم بمانیم بچه چیز آسایم و دلاسای ما بچه شود فرمود چون آرزوی دیدار من کنید این نماز در حال ادا کنید مرا بخواب بینید در هر رکعت بعد از فاتحه سورت انا انزلناه ده بار و کلمهٔ تمجید تا اکبر پانزده بار چون سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ در رکوع رود و بعد از تسبیح رکوع تمام تمجید ده بار و بعد از تسمیع وتحمید در قومه تمجید تا اکبر سه بار و در هر دو سجده پنجبار تسبیح سبحان ربی الاعلی و پنجبار تمجید تا اکبر و دیگر رکعات تا هذا القیاس و بعد از سلام ده بار سورت فاتحه و ده بار سورت انا انزلناه بخواند و سی و سه بار تمجید تا اکبر بعده یکبار این درود بگوید صلی الله علیه وسلم اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ خَيْرِ اللّٰهِ مُحَمَّدٍ عَنَّا مَا هُوَ اَهْلُهٗ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ **ودیگر چهار رکعت** نماز درود و معلوم باشد که نماز درود بتمامه بنماز تسبیح میماند اما در آنجا کلمهٔ تمجید میگفت و درین نماز این درود بخواند اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَحَبِيْبِكَ وَرَسُوْلِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ و باید که هر شب ادا کند والا در شب جمعه البته ادا کند که بغایت ثواب است **ودر خبر** است که چون

مسئله در بیان نماز دیدار حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم

۲۱۵

بندۂ مومن درود فرستد در سائر ایام مہتر جبرائیل ہمین خبر او را بحضرت رسالت
پناہ میرساند اگر بندہ لایق باشد حضرت نیز مے گوید کہ رحمت خدا بروے
باد چون از زبان مبارک رسول اللہ بر کسی رحمت آید بآتش دوزخ نہ سوزد
اما چون در شب جمعہ بگوید اَلصَّلوٰۃُ وَالسَّلَامُ عَلَیْکَ یَا رَسُوْلَ اللّٰہِ حضرت
بگوش مے شنود و بر و رحمت میفرستد و دیگر نماز حاجات آزمودہ است در ہر
رکعت فاتحہ چہار بار بعدہ اذا جاء سہ بار و اخلاص نیز سہ بار درود و بروایت
دیگر خواندہ ام کہ یک بار فاتحہ و نہ بار اذا جاء و یک بار اخلاص و تسبیح رکوع و
سجود ہفت بار گوید و این فقیر روزی برای حاجتی کردہ بود بقول دل در حال بر آمد
بعدہٗ دعائے نور بخواند و اسناد دعاے بزرگوار روزے حضرت
رسالت پناہ مر جبرائیل را گفت کہ یا اخی جبرائیل چنانکہ ہیئت و صورت تست
بمن بنمای صورت خود را جبرائیل گفت یا رسول اللہ در بیابان بدر شو چون حضرت
در بیابان رفت مہتر جبرائیل ہر دو بال خود را پریشان کرد از مشرق تا بمغرب
رسیدند حضرت بیہوش افتاد چون بہوش آمد گفت یا اخی از شما کسی کلانتر باشد
گفت از من مہتر میکائیل کلانتر است زیرا کہ او را ہفتصد پر است و ہر پر او چون
تمام جبرائیل کلانی دارد و مہتر جبرائیل گفت کہ اگر من بہمان ہیکل کہ مراست
ہزار سال در بینی او بہ پرم از طرف تا طرف دیگر او را خبر نشود حضرت فرمود
یا اخی از مہتر میکائیل کسی کلانتر باشد گفت از و مہتر اسرافیل کلان است کہ
ہفتصد پر دارد و ہر پر او چون تمام میکائیل است اگر مہتر میکائیل بعظمت خود
در گوش مہتر اسرافیل در رود ہرگز از طرفے تا طرفے دیگر نہ رسد و او را خبر نہ
شود حضرت فرمود از مہتر اسرافیل کسی کلان باشد گفت مہتر عزرائیل چنانچہ
مذکور بالا ریک دیگر و از و عرش خداے کلان است کہ شصت ہزار پایہ دارد
و از پاے تا پاے دیگر چہل ہزار سالہ راہ است روزی از حضرت رب
العالمین مہتر اسرافیل سؤال کرد کہ یا رب اگر عرش خود را بمن بنمای در حال

فائدہ: سلام بادر درود بگوش خود رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم

فائدہ: بیان کلانی جبرائیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل کہ از یکدیگر کلان تر اند نقل از مدارج النبوۃ

۲۱۶

در بیان دعاے نور

خطاب حضرت عزت بر و شد که برو به بین آورده اند که هفت هزار سال
بیک نفس پرید اما پرهایش کهنه وشکسته شده افتادند باز التماس کرد
پرهایش نودمیدند باز هفت هزار سال پرید باز پرهایش افتادند باز التماس کرد باز
پرهایش نودمیدند باز هفت هزار سال پرید باز پرهایش افتادند باز التماس کرد باز
پرهایش نودمیدند میخواست که باز به پرد خطاب حضرت عزت بر و شد که ببین که چند
سال پریده گفت هرهمه بیست و یک هزار سال گفت پس ببین که چند بالا رفته چون
نگاه کرد تا ساق نرسیده بود پس خطاب عزت دررسد که ای اسرافیل تو
باین عظمت در مدت بیست و یک هزار سال پریدی اما چند کرت پرهاے تو
افتادند و تا ساق او نرسیدی پس برما فوق او تا ابدالاباد نرسی الحال لائق
تو این ست که فرود روی پس اسرافیل عاجز شده بازگشت حضرت رسالت
پناه گفت یا اخی جبرائیل از عرش چیزے کلانترست گفت یا رسول اللہ چون
عرش بعظمت خود بنازید خداوند تبارک و تعالی مارے پیدا کرد دهن باز کرده
که عرش درمیان دهان او چون سپندوانه می نمود خدای تبارک و تعالی این
اسما بدو نمود از هیبت این اسماے معظم یکطرف دهان او بالا و یکطرف پایان
ماند و خشک شد و عرش چون سپندوانه در کام وے نمود و فضیلت این
دعا بسیار ست اما مختصر کرده شد بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَللّٰهُمَّ يَا نُوْرُ
تَنَوَّرْتَ بِالنُّوْرِ وَالنُّوْرُ فِي نُوْرِ نُوْرِكَ يَا نُوْرُ اَللّٰهُمَّ يَا عَزِيْزُ تَعَزَّزْتَ بِالْعِزَّةِ
وَالْعِزَّةُ فِي عِزَّةِ عِزَّتِكَ يَا عَزِيْزُ اَللّٰهُمَّ يَا جَلِيْلُ تَجَلَّلْتَ بِالْجَلَالِ وَالْجَلَالُ
فِي جَلَالِ جَلَالِكَ يَا جَلِيْلُ اَللّٰهُمَّ يَا جَمِيْلُ تَجَمَّلْتَ بِالْجَمَالِ وَالْجَمَالُ فِي جَمَالِ
جَمَالِكَ يَا جَمِيْلُ اَللّٰهُمَّ يَا وَاحِدُ تَوَحَّدْتَ بِالْوَحْدَانِيَّةِ وَالْوَحْدَانِيَّةُ
فِي وَحْدَانِيَّةِ وَحْدَانِيَّتِكَ يَا وَاحِدُ اَللّٰهُمَّ يَا فَرْدُ تَفَرَّدْتَ بِالْفَرْدَانِيَّةِ
وَالْفَرْدَانِيَّةُ فِي فَرْدَانِيَّةِ فَرْدَانِيَّتِكَ يَا فَرْدُ اَللّٰهُمَّ يَا عَلِيْمُ تَعَلَّمْتَ بِالْعِلْمِ
وَالْعِلْمُ فِي الْعِلْمِ عِلْمِكَ يَا عَلِيْمُ اَللّٰهُمَّ يَا رَفِيْعُ تَرَفَّعْتَ بِالرِّفْعَةِ وَالرِّفْعَةُ فِي

۲۱۷

دعائے نور شروع شد

رفعتہ رفعتک یا رفیع اللّٰھم یا حفیظ تحفظت بالحفظ والحفظ فی حفظ حفظک
یا حفیظ اللّٰھم یا واصل توصلت بالوصل والوصل فی وصل وصلک
یا واصل اللّٰھم یا فاعل تفعلت بالفعل والفعل فی فعل فعلک یا
فاعل اللّٰھم یا فارض تفرضت بالفرض والفرض فی فرض فرضک یا
فارض اللّٰھم یا حلیم تحلمت بالحلم والحلم فی حلم حلمک یا حلیم اللّٰھم یا
عظیم تعظمت بالعظمۃ والعظمۃ فی عظمۃ عظمتک یا عظیم اللّٰھم یا مالک تملکت با
الملک والملک فی ملک ملکک یا مالک اللّٰھم یا قدوس تقدست بالقدس
والقدس فی قدس قدسک یا قدوس اللّٰھم یا رحمٰن ترحمت بالرحمۃ
والرحمۃ فی رحمۃ رحمتک یا رحمٰن اللّٰھم یا رحیم ترحمت بالرحمۃ والرحمۃ فی رحمۃ
رحمتک یا رحیم اللّٰھم یا حنان تحننت بالحنان والحنان فی حنان
حنانک یا حنان اللّٰھم یا منان تمننت بالمنان و
المنان فی منان منانک یا منان یا لا الٰہ الا انت علیک توکلت ۲۱۸
والیہ انیب وصلی اللّٰہ تعالیٰ علیٰ خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین
و در آوان خواندن این دعا دست برداشتہ باشد و چون تمام کند سر بر زمین
بنہد و حاجت خواہد روا گردد بفرمان اللہ تعالیٰ و چہار رکعت دیگر نماز حاجت
در رکعت اول بعد از فاتحہ اذا جاء نصر اللہ تا آخر سیزدہ بار و در دوم بعد از فاتحہ
اذا جاء تا آخر یازدہ بار و در سیوم بعد از فاتحہ تا آخر نہ بار و در چہارم اذا جاء
تا آخر ہفت بار و بعد از تشہد درود چہل و یکبار اللّٰھم صل علیٰ محمد و علیٰ
آل محمد وبارک وسلم علیہ و چہل و یکبار حسبنا اللّٰہ نعم
الوکیل نعم المولیٰ ونعم النصیر و بجانب راست سلام دہد و سر بر
زمین بنہد چہل و یکبار یا ذا الجلال والاکرام و دہ بار یا صمد و دہ بار یا
احد گوید و سر بردارد و بجانب چپ سلام دہد و حاجت عرض کند بر آوردہ
شود بحکم اللہ تعالیٰ و دیگر چہار رکعت نماز حاجات آوردہ اند کہ حدیث

حضرت قدسی حق تعالی چنان فرموده است که اگر حاجت مصلی این نماز بر آورده نکنم آفرینندهٔ او نباشم پس بخواند در رکعت اول بعد از فاتحه آیة الکرسی سه بار و در دوم سه بار فاتحه متصل با تسمیه و سه بار اخلاص و معوذتین یگان بار و در رکعت سوم چون اول رکعت و چهارم چون ثانی و چهار رکعت دیگر در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و اذا جاء یکبار و اخلاص ده بار و بعد از سلام سه کرت درود گوید و سر بزمین نهد و حاجت عرض کند بحکم الله تعالی **بدان ای** عزیز که این نماز ها در شب بجا آوردن بهتر باشد زیرا که شب برای غفلت اکثر مردم است پس بر قصد غافلان شاید که بیدار باشی و بخواب اعتماد نه کنی لقوله علیه السلام النوم اخ الموت چنانکه آورده است در کفایت و لدان که چون وقت سحر شود حق تعالی بر آسمان دنیا مے آید و ندا میکند که کیست که درین وقت از من حاجت خواهد تا روا کنمش و کیست که فریاد خود بمن آرد و بدرگاه من آید تا قبول کنمش آورده اند که چون کسی از صبح صادق پیشتر بیدار شود و برخیزد برحمت او مستغرق میشود و چون تا صبح بیدار نشود میگوید علیک لعنتی یعنی لعنت من بر تو باد و چشمان تو همیشه خواب آلوده باد و خواب گواز چشمان تو نه رود اکنون حل این معنی کنم که حق تعالی خود در آسمان می آید بدان که حق تعالی از مکان و از جهة و جانب و رفتن و آمدن منزه است و گویندهٔ این ندا فرشتگان است اما چون بحکم او میگویند اضافت بدو میکنند ما اهل حقیقت را جواب دیگر میگوییم چنانکه مے فرماید **فرد** همی کرد سوالی که بگو حق بکجاست + گفتم آخر همی ده همه جا مے بینم + یعنی از نیجهت که وجود نامند و قیا مناسبه و هر چه ماسوی الله اگر چه ممکن نام اند لا ممکن است در نظر تحقیق پس جای را نیدانم مگر او زیرا که غیر و جای و سوی جز نامی بیش نیست چنانکه گفته اند **بیت** کجا غیر کو غیر کو نقش غیر + سوی الله والله ما فی الوجود + چون باحاطت با همه شیونات محیط است که وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطٌ پس گوینده و شنونده و بیننده و نداکننده و گفتن

۲۱۹

وشنیدن و دیدن و نداکردن نمیداند مگر از و که خود بخود میگوید و مے شنود و می بیند و ندا میکند اما این کار سربازان ست و هر کسی را درین دخل نیست مگر عارف حق و درویشان عارفان گفته اند **بیت** اگر زکوه فرو افتد آسیا سنگے + نه عارف ست که از راه سنگ برخیزد + زیرا نچه لغزاینده و آورنده این سنگ نیست مگر حق پس هر چه از حق آید راضی باشد والا دعوی عارفی نه کند الحال نماز ها را بیان میکنم که در هفته ادا کرده می شود اول در روز جمعه بعد از ظهر چهار رکعت در هر رکعت ده کرت فاتحه و کافرون و فلق و والناس نیز ده گان بار و بعد از سلام هفتاد بار استغفار خواند و هفتاد بار درود و هفتاد بار لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ وثواب این نماز بغایتے بسیار ست و آنچه در نظر فقیر آمده است در شان این نماز مقدار هشت ورق حدیث نبوی صلی الله علیه وسلم وارد ست که درین مختصر نه گنجد و پیش از ظهر چهار رکعت نماز قضا عمری و نیت چنان کند نیت کردم تا ادا کنم چهار رکعت نماز کفایتی نماز ها که از من فوت شده اند در همه عمر در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و انا اعطینا تا آخر پانزده بار **آورده اند** که بعد از وفات در میان صحابه خلاف شد بعضی گفتند که از حضرت چنان شنوده ایم که بیست ساله قضا نماز برجای شوند و بعضی گفتند که چهل ساله قضائے او برجا شوند اما بی بی فاطمه زهرا رضی الله تعالی عنها گفت که من از حضرت چنان شنوده ام که چهل ساله قضای او برجای شود پس پرسیدم یا رسول الله اگر این مقدار از و فوت نه شده باشند گفت از پدر و مادر او برجاے شوند و تسبیح نماز جمعه بخواند یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ اَسْئَلُكَ اَنْ تَقْضِیَ حَاجَتِیْ وَاَغْنِنِیْ عَنْ مَنْ سِوَاكَ صد بار بخواند و برای کفایت مهمات هر دو جهان صد بار بگوید سَبِّبْ لَنَا سَبَبًا یَا مُسَبِّبُ الْاَسْبَابِ وَافْتَحْ لَنَا بَابًا یَا مُفَتِّحَ الْاَبْوَابِ و در شب جمعه باید که این دعائے مذکور بخواند و در **ترغیب الصلوٰت** آورده است که اگر کسی را نماز ها بسیار فوة

بسازید مرا سبب ای سازندهٔ اسباب و بکشایید مرا در ای کشاینده درواز ها

فوت شده باشد در روز جمعه بعداز نماز ظهر دوازده رکعات نماز بگذارد به ۳
سلام و بعداز فاتحه در هر رکعت اخلاص پانزده بار کفایت همه نماز هائے او
شود **وایضا در خبر ست** که عبدالله انصاری از حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه وسلم پرسید که اگر کسی را نماز ها بسیار فوت شده باشد چه کند
حضرت گفت باید که در روز دوشنبه نیّت روزه کند بوقت ضحیٰ و در بیابان رود
غسل بکند و دو رکعت تحیّت وضو ر بگذارد و پنجاه رکعت نماز بگذارد در هر رکعت
بعداز فاتحه اخلاص یکبار باید که همه را رکعتین بگذارد تا بیست و پنج سلام شود ایضاً
آورده اند که شخصی بخدمت حضرت رسالت پناه آمد و گفت یا رسول الله گناهان
بیحد دارم چه باید کرد حضرت فرمود توبه کن گفت یا حضرت گناهان من بغایت
بسیار اند حضرت هر چند میگفت توبه کن وے همین گفتی که گناه بیحد دارم بعدازان
حضرت گفت که در بیابان برو و غسل بکن و دو رکعت تحیّت وضو بگذار و هر چند
کرّت که توانی از ده تا بیست یا بیشتر کلمه طیبه تکرار کن و توبه کن از گناهان گذشته
و آینده و چون در خانه بیائی چیزے تصدّق کن همه گناهان تو بفرمان الله تعالیٰ
آمرزیده شود **و در نظر آمده است** که پیغمبران ماضی که پیش از حضرت
رسالت پناه بودند هر روز امت ایشان در پیش ایشان میشد که در کتابها
دیدیم که در شبهائے دنیا یک شب است که در وه همه گناهان اولین و آخرین بخشیده
میشوند اگر دران شب بطاعت الله تعالیٰ بباشند ایشان مے گفتند که آنشب
از ما پنهان پوشیده است و آنشب به پیغمبری که بعداز ما مے آید که نام او محمد ۲
علیه السلام باشد بدو خواهد بود زیرا که گناهان امت تو بسیار باشند
تا دران شب آمرزیده شوند و چون محمد آخر الزمان صلی الله علیه وسلم مبعوث
شد اصحاب در پیش او خندند و گفتند که آن شب بما یان نمای که کدام ست دران
زمان همین جبرائیل علیه السلام از رب الجلیل در رسید و گفت یا رسول الله خدای
تعالیٰ بر شما تحفه درود و لطیف العرود فرستاد بعدازان آن که مژده و خوشی باد شمارا

فـ مسئله در بیان شب که دران شب گناهان همه بخشیده می شوند و آن شب ۲۲۱ بیست و سیوم ماه شوال است و نیز بیست و سیوم ماه رمضان شریف است

وامت شمارا که آن شب لیلۃ الاسرا بر نامند و آن شب بیست و سیوم ماه شوال است هر که از امت شما در آن شب دو صد رکعت نماز بگذارد بصد سلام در هر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص یکبار یا رسول اللہ برابر هر حرفی که مصلی این نماز درین نماز یاد کرده است نیکی او نوشته شود و برابر ایشان بدی او دور شود و برابر ایشان برای او کوشکی در بهشت مهیا کنند و اگر جانور چون شتر و گاو و گوسفند و مرغ را ذبح کند برابر هر موی که بران جانور است چندان نیکی او نوشته شود و چندان بدی او دور شود و چندان کوشکی برای او در جنت بنا کنند و اگر غلہ نا پخته را تصدق کند نیز علی هذا القیاس ثواب دارد و اگر دران شب سورت روم و سورت عنکبوت بخواند خواننده و شنونده را با آتش کار نباشد و نیز این سورتها را اگر در شب بیست و سوم ماه رمضان بخواند نیز همین حکم دارد و در رساله شیخ نور قطب عالم دیده ام هر که در هفته این نماز بخواند هر حاجتی که داشته باشد در خواب ببیند یا یکه در شب واکند پیش ازان که خواب کند شش رکعت نماز در رکعت اول والشمس هفت بار و در دوم واللیل اذا یغشی هفت بار و در سیوم والضحی هفت بار و در چهارم هفت بار الم نشرح و در پنجم والتین هفت بار و در ششم انا انزلناه هفت بار بعده این دعا بخواند اللّٰهُمَّ یَا رَبَّ اِبْرَاهِیْمَ وَمُوْسٰی وَرَبَّ اِسْحَاقَ وَیَعْقُوْبَ وَاَنْتَ یَا رَبِّ مُنْزِلَ الصُّحُفِ وَمُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْاِنْجِیْلِ وَالزَّبُوْرِ وَالْفُرْقَانِ اَرِنِیْ فِیْ مَنَامِیْ هٰذِهِ اللَّیْلَةِ مُرَادًا اَنْتَ بِهٖ اَعْلَمُ ذکر نمازهای که بعضی شبها و روزهای بزرگ داکرده میشود اول ذکر شب قدر بدانکه شب قدر از جهت قدر گفته اند که هر چه دران سالها میشود از زایدن و مردن و کل مخلوقات و افعال ایشان در آن شب مقدر میکنند و فرشتگان آسمان و زمین بتمامه در آن شب در مکه معظمه جمع میشوند و آن کسان را از حق آمرزش میخواهند که دران شب بطاعت و تصدق و غیر ذالک من عبادات اللہ مشغول باشند و در خبر است که حضرت

نماز نموده ایشان در خواب دیدن در خواب عالم برای مطلب

نماز بالا من باربعون ابراهیم وموسی علیهما الصلوٰۃ والسلام و یعقوب علیهما الصلوٰۃ والسلام

۲۲۲

در بیان شب قدر

رسالت پناه صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اگر تمامی دنیا را پر کند از طلا و نقره و ہمہ را در
راہ حق بدہد بہتر ازان این باشد کہ اگر دران شب سہ کرت انا انزلناہ تا آخر بخواند
قال اللہ تعالٰی لَیۡلَةُ الۡقَدۡرِ خَیۡرٌ مِّنۡ اَلۡفِ شَہۡرٍ **آوردہ** اند کہ چون از حضرت
عزت خطاب چنان آمد کہ شب بہتر ست از ہزار ماہ پس معلوم شد کہ طاعت و تصدق
درو نیز بہتر باشد از طاعت و تصدق ہزار ماہ **وآوردہ** اند کہ اگر کسی در ہر ماہ
ہزار حلہ و ہزار شتر و یا ہزار گاو و یا ہزار گوسفند و یا ہزار مرغ و یا ہزار نان و غیر ذالک من
متاع الدنیا بہ ہدیہ بدہد و یا در ہر ماہ ہزار رکعت نماز بگذارد پس بہتر ازان این باشد
کہ یک چیزی ازین چیزہائے مذکور بدہد و یا یک رکعت نماز بگذارد **ومنقولست** از
حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ سہ شب در سہ ماہ پوشیدہ شدہ اند اوّل شب
معراج در رجب و شب برات در شعبان و شب قدر در رمضان پس بندۂ مومن را شاید کہ
در ہر شب از شبہای این ماہ ہا چیزے تصدق و عبادت بکند تا مگر شب قدر را یافتہ شد
و یا شب برات و یا شب معراج را یافتہ باشد و فضیلت این شب آن ست کہ اوّل کلام اللہ
درو نازل شدہ ست بر حضرت رسول علیہ السلام و انس بن مالک و عبد اللہ بن مسعود
چنان گفتہ اند کہ ما یان خادمان حضرت رسالت پناہ بودیم و در ماہ رمضان او را مے
دیدیم کہ بعد از گذشتن نوزدہ روز حضرت رسالت پناہ در ہمہ شبہا بیدار مے بود و بخواب نمی
رفت تا بیست و نہم روز اتفاق ہمہ صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین بر آن ست کہ
شب قدر بیست و ہفتم باشد و درین شب دوازدہ رکعت نماز در ہر رکعت بعد از فاتحہ
انا انزلناہ دہ بار و اخلاص دہ بار و بروایتی بیست رکعت و بروایتی صد رکعت
ہمہ بقرأت مذکور و اگر ہمہ در یک شب دشوار شود پس باید کہ درین شب ہائے
کہ از نوزدہ تا بیست و نہم ست چند چند رکعت ادا کند ذکر شب و روز **عید فطر** و عید
بکسر العین چیزے را گویند کہ کسی را از اندیشۂ آفات و بلیات باز دارد **و ایضا**
شکر مسلمانان را نیز عید گویند و فطر ازان جہت گویند کہ صائمان ماہ شریف را در
افطار می شود و آنچنان بود کہ در امم ماضیہ سی و چہار درین زمین ہند آن

روز عید فطر برایشان قیامت صغری شده است و بروایتی پنجاه بار چون طوفان نوح و مسخ قوم وغیر ذلک من آیات ثم پس چون محمد آخر زمان صلوات الله علیه مبعوث شد غم واندوه از برکت او برطرف شد زیراکه جهودان وترسایان تا این زمان که این شب واین روز بیاید درست شب و روز در گریه وزاری و تضرع می باشند که مگر باز مبادا ابلای برایشان نازل شود پس همه جبرائیل آمد که یا رسول الله حق تعالی تحفه درود میفرستد بعد ازان مژده آن که غم واندوه را من از امت تو بلکه از برکت امت تو از تمام عالم برگرفتم پس شاید که برخلاف ایشان درین روز و شب شادی وطرب نمائی و بباید که شما واستان شما درین روز چیزی تصدق بکنند تا از شر این روز خلاصی یابند و آن را صدقه فطر گویند و در شب عید فطر دو رکعت نماز در رکعت اول بعد از فاتحه آیة الکرسی صدبار و در دوم بعد از فاتحه اخلاص صد بار و دو رکعت دیگر در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص چهل بار بخواند واین و نماز باید که در شب عرفه که نهم ماه ذی الحجه است و در شب عید ضحی نیز بگذارد و در روز عید فطر نیز غسل کند وخوشبوئی بر بدن بمالد وجامه نو و پاکیزه بپوشد واگر نو موجود نباشد شسته بپوشد وغسل کرده بپوشد اول صدقه دهد بعد ازان بعیدگاه رود و در **شرح مختصر ابو علی رودباری** دیده ام که نماز جمعه را بغیر از امام یعنی بادشاه وامر اکسی را نشاید از روستایان وصحرانشینان که ادا کنند اما اگر نماز عید را مردمان روستایان باتفاق جماعتی ادا کنند روا باشد زیراکه نفل است ولهذا از جهت او تیمم زدن رواست که خلیفه ندارد و باید که پیش از نماز عید نوافل نه کند از جهت وضو واشراق وغیر ذلک زیراکه مکروه است و نماز هر دو عیدین دو رکعت است در هر دو رکعت نه تکبیر باید بقول اصح نزد ابی حنیفه یک تکبیر تحریمه و دو تکبیر رکوع وشش زائده وآنچنان است که بعد از تکبیر اول دست را القان وا دو زیر ناف نه بندد و ثنا تا غیرک بخواند باز دست برداد و تکبیر گوید دست را القان کند باز برداد و تکبیر گوید هکذا تا سه کرت وبعد از تکبیر سوم دستها از زیر ناف بندد و تعوذ و تسمیه خواند و فاتحه با سوره بخواند پنجم تکبیر رکوع است بگوید و در رکعت ۲

۲۲۴

در بیان نماز عیدین و کیفیت آن

دوم اول ابتدا، فاتحه با سورت کند و بعد از تمام قرت دست بردارد و دست
را لقان دارد و هکذا تا سه تکبیر گوید نهم تکبیر رکوع ست بگوید پس بمذهب ابی حنیفه
نماز هر دو عیدین برین طریق ست و تکبیرات تشریق از بامداد عید فطر تا عصر او
عقب هر نماز گوید و در راه برای عیدگاه رفتن نیز تکبیر تشریق گفته باشد و تکبیر تشریق
در ضحیٰ از بامداد روز عرفه تا عصر روز نحر بقول امام اعظم بگوید تا هشت نماز شود و در
روز عید فطر دو رکعت نماز دیگر بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه انا اعطینا سه بار و اگر
کسی را قوت قربانی نباشد در روز اضحیٰ باید که همین نماز مذکور را ادا کند ثواب
قربانی بیابد و نیز در هر دو عید چهار رکعت نماز بگذارد در رکعت اول بعد از
فاتحه سبح اسم ربک الاعلی الذی و در دوم بعد از فاتحه والشمس و در سیوم بعد از
فاتحه واللیل و در چهارم بعد از فاتحه والضحیٰ و اگر این سورتها را نداند باید که در هر رکعت
بعد از فاتحه اخلاص پانزده بار بخواند و چهار رکعت نماز خوشنودی خصمان که در
روز جمعه گفته شده باید که در هر دو عیدین و هفتم ماه ذی الحجه و ترویه که هشتم
اوست و عرفه که نهم اوست و در آخر جمعه ماه رمضان وقت چاشت بگذارد
هر چند که خصمان بسیار داشته باشد خوشنود شوند **قصه عید اضحیٰ** و آن
آنست که بابا آدم علیه السلام در بهشت به نعمتهای گوناگون پرورده شده
روزی در پیش وجودی پدید بابا آدم چون او را دید از شوق و محبت او مست
شد و در عقب او دوید هر چند بابا آدم بدو بیشتر می شد او از و میگریخت
تا که بابا آدم بغایتی دلگیر شده افتاد و در خواب شد **آورده اند** که اما
حوا از پهلوی چپ و پیدا شد چون بابا آدم بیدار شد او را در پیش خود نشسته دید
گفت مَن اَنتِ یعنی کیستی تو گفت اَنا حوّاکَ یعنی حوای توام بابا آدم
خواست تا دست بدو اندازد درین بود هم جبرائیل آمد که بغیر نکاح دست
درازی نمی باید کرد که خدای عز و جل بخودی خود بی کام و بی زبان نکاح
ادا نمود و فرمود الکبریاء ردائی والعظمة ازاری والخلق کلهم عبیدی

۲۲۵

بیان قصه عید اضحی

فنج از آب منی شیطان لعین ست

واملاءے اشہدوا یا ملائکتی سکان السموات والارض انی قد زوجت
آدم بدیع فطرتی وحوا امتی علی صداقی ان لا الہ الا انا وان محمداً عبدی
ورسولی یا آدم وحوا اسکنا جنتی وکلا من ثمرتی ولا تقربا ہذہ
الشجرۃ السلام علیکما ورحمتی اھ واین روایت در دستور القضات آوردہ است
وکذا فی تفسیر الدرر وعمدۃ الابرار پس چون عقد میان ایشان بستہ شد
فرشتگان تمام بہشت جمع شدند وطبقہای از بہشت پر از گل وریحان ودر وجواہر
آوردند وبر ایشان جمع شدند وپاشیدند وشادی کردند پس از حق تبارک و
تعالیٰ ندا شنیدند کہ یا آدم ہذا عیدک وعید اولادک الی یوم القیامۃ
وبعد از مدتہای مدید چون حکم شد کہ ایشانرا از بہشت بکشند واز ان ابلیس رفت
ودر زیر کرسی استادہ ودر ان زمان ابلیس را قوت آن بود کہ بآسمانہا میرفت والحال
بعد از تولد محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر آسمان نمیتواند شد آمد چون ابلیس در انجا
استاد گریہ آغاز کرد طاوس بر کنگرہ بہشت استادہ بود چون دید گفت چہ شخصی و
گریہ برای چیست ابلیس گفت کہ من شنیدہ ام کہ حکم خدا برین ست کہ شمارا ومار
را وآدم را وامنا حوارا از بہشت میکشند گفت چہ باید کرد ابلیس گفت اگر مرا کسے
در بہشت در آورد من کاری کنم کہ شمایان را نہ کشند طاوس غمگین شدہ رفت واین
قصہ را بمار گفت مار گفت کہ من اورا میتوانم آورد مار آمد وابلیس را گفت کہ در دہن
من در آی اما چشمانرا باز مکن کہ ترسیدہ شوی ورحمت یابی آوردہ اند کہ
ابلیس نصیحت اورا قبول نکرد وچشم باز کرد تاریکی بغایت دشوار دید ترسید چون
عادت حیوانیت ست آب منی شیطان در وافتاد آوردہ اند کہ چون شیطان
ومار از بہشت بر آمدند مار در ینہان غایت کرد ہمان آب منی شیطان بیرون
افتاد واز ودرخت فنج رویید از ینجہت حرامست کہ آب منی شیطان ست
چون شیطان در بہشت در آمد در پیش امنا حوا شد وگفت ای بی بی حکم خدا
برین ست کہ شمارا وبابا آدم را ومار را وطاوس را از بہشت بیرون کشند اما

۲۲۶

انچه من گویم اگر قبول کنی شمارا نه کشند اماحوا گفت بگو پس شیطان گفت اگر
درین درخت که در دهلیز شماست بخورید شمارا بیرون نه کشند وآن درخت گندم
بود چون اماحوا دست بر وانداخت درخت خود را بالا گرفت حتی که امناحوا از جا برخاست
درخت هنوز بالاتر شد امناحوا دست انداخت پنج دانه برید اما در هنگام دست انداختن
او دو دست او تا آرنج و پای او تا شتالنگ و سر او تا فرق منکشف شد ازین
جهت است که این اندامهارا در وضو شستن فرض کرده اند چون باباآدم
آمد از سیل بهشت امناحوا هدیه نمود باباآدم دلیل کرد که مگر این درخت که در دهلیز
من است این حرام است و ندانست که این از نفی جنس است و بعضی گفته اند که فراموش
کرد ازین جهت است که او را انسان نامیدند که مشتق از نسیان است و
آن فراموشی را گویند سه دانه باباآدم خورد و دو دانه امناحوا در حال حلهای
بهشت از ایشان پریدند و هر دو برهنه محض ماندند حتی که اگر نزدیک خانه و درخت
میرفتند آن نیز از ایشان میگریختند ناگاه عیب انسانی که غایط باشد از ایشان
پیدا شد گرفتند و در بغل و شرمگاه خود پنهان میکردند ازین جهت موی زشت برین
پیدا شدند و چون بدرخت انجیر پناه گرفتند انجیر برگ خودش را داد اما پنج برگ
بود سه امناحوا پوشید و دو باباآدم علیه السلام خطاب حضرت عزت بر انجیر
شد که اینمقدار درختان بهشت با ایشان برگ ندادند تو چرا دادی انجیر گفت
یارب آری همچنان است اما من همان سخن قدیم یاد داشتم که شما گفته بودید
که در زمین دوستی را بیافرینم و او را خلیفه خود خوانم از جهت دوستی شما دادم
پس خطاب حضرت عزت در رسید که بَارَکْتُ فِیْكَ که در میان تو استخوان را
پیدا نه کنم و هر مومن که از شما بخورد او دوست من است اول در بهشت چهار نفر
بودند و بوقت برآمدن پنج نفر شدند اول شیطان برآمد بعده مار بعده طاوس بعده
امناحوا بعده باباآدم پس حکم باری تعالی شد بر مار که برو تو دشمن فرزندان
آدم باشی وایشان دشمنان تو باشند وطاوس را نیز همچنان گفت پس میان

۲۲۷

بابا آدم و حوا وقت افتاد بابا آدم نہ صد سال در سراندیب روی بر خاک نہادہ افتادہ بود کہ ہرگز درین مدت بالا شدہ بود آوردہ اند کہ روزی دو گنجشکان برو گذر کردند آب چشمانش چون دو جوی روان شدہ بود آن گنجشکان ازان آب خوردند با یکدیگر گفتند کہ چہ خوش آبی و چہ خوش بوی و لطیف ست بابا آدم گفت یارب کار بندہ را چنان کردی کہ گنجشکان باحوال فقیر مے خندند در حال مہتر جبرائیل آمد و گفت ای آدم گنجشکان دروغ نمی گویند بلکہ شما نعیم جنت خوردہ آید آب چشم تو ازان خوشبوی ست درانحالت سر بالا کرد وقت صبح صادق بود چون نظرش بعرش رسید در و نوشتہ دید لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ بابا آدم گفت یارب اینچہ نام ست کہ متصل بنام شما نوشتہ ہست گفت این نام یکے از اولاد شماست کہ اگر وی نمی بود شما را پیدا نمیکردم و پنجاہ و دو پشت پس از تو بیاید بابا آدم گفت یارب بحرمت آن نام خطای مرا بیامرز خطاب در رسید کہ شفیع نیک آوردی جرم ترا بخشیدم وجود بابا آدم درست سیاہ بود اما سہ روزہ داشت از ایام بیض چون اول روزہ داشت سیوم حصہ وجود او سپید شد و در روزہ دوم دو حصہ و بروزہ سیوم تمام وجود نیک سپید شد ازین جہۃ ایام بیض خوانند و چون ز سراندیب بعرفات آمد آنجا حوا را یافت خوشحال شد ازین جہۃ آن موضع را عرفات گویند فرشتگان طبقہاے پر از درو جواہر و گل و ریحان آوردند و برایشان پاشیدند و گفتند ہٰذَا عِیْدُکَ وَعِیْدُ اَوْلَادِکَ اِلٰی یَوْمِ الدِّیْنِ یعنی تا قیامت پس عید ضحی ازان پسماندہ ہست درینجا حکایت است قول اباحتیان ست کہ ایشان گویند دنیا بمانند گلزارست و زنان بمانند گل ہر کہ خواہد گل را بوید زیرا کہ چون یک بابا آدم و یک ماحوا بود کہ خاص برائے او آفریدہ شدہ بود نیز بی نکاح زن نکرد پس بدان اگر شہرے باشد باید بعد از اداء نماز ضحی قربانی بکند و اگر روستائی باشد ہر وقت کہ خواہد بکند و باید کہ اضحیہ از دست خود قربان کند و منقول است از بی بی فاطمہ زہرا رضی اللہ تعالٰی عنہا

گذرکردند ۱۲ بیچارگی حال ما را

فائدہ

این روزہ عبد شما نیست یعنی از این عبد او ولادت شما ۱۲

۲۲۸

در بیان وجہ تسمیہ ایام بیض و عرفات

که حضرت رسالت پناه چون قربانی میکرد تمام اهل و عیال خود را حاضر میکرد و
میگفت هر که این خون را به بیند آمرزیده شود آورده اند که حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه وسلم یک روز در قربانی صد اشتر را خوابانیده بود شصت و چهار را خود
آنحضرت بدست خود ذبح کرد و مابقی را مرتضی علی ذبح کرد حضرت رسالت پناه دو
جانور قربانی میکرد یکی از برای خود و یکی از برای امت خود و میگفت بهترین امتان
من آنکس ست که دو جانور قربانی بکند یکی برای خود و یکی برای اضحیه را باید که سه روز
۷۰ مرد مام
بعد از عید نیز میتوان ذبح کرد اما اگر خریده بود و ذبح نکرد تا گذشتن ایام بعد ازان همه را
بفقیران تصدق کنند و الا قیمتش را تصدق کنند آورده اند اگر کسی مالک نصاب
شود و زکوت و مال او تلف شود تمامه زکوت از ذمه او ساقط شود اگر مالک نصاب
قادر شده بود و صدقه و قربانی نه کرده بود از ذمه او ساقط نشود **ذکر عاشوره**
که دهم ماه محرم ست باید که تمام شب بذکر و فکر زنده دارد و خواب غفلت نه
کند و در شب بباید که یس را سه کرت بخواند یکی در اول شب باز در میانه شب باز
۲۲۹
آخر شب و چون روز شود در وقت ضحی غسل کند و بعد از تحیت وضو چهار رکعت
نماز بگذارد در هر رکعت بعد از فاتحه دوازده بار اخلاص بارواح امام حسن و امام
در بیان نماز عاشوره
حسین شیخ سفیان ثوری گفت که من این نماز را در حق ایشان ادا کرده بودم ایشان
را در خواب دیدم که روی از من بگشتاندند گفتم که یا امیرزادگان گناه من چیست
گفتند شما را بر مایان حقی ست که شما را به بهشت بریم از حق شما شرم داریم و معلوم
باد که این ده روزه ماه محرم بر امم ماضیه فرض بود و بر ما نفل و در روز عاشوره حضرت
فرمود که روزه دارید که درین روز آهوان نیز به بچگان خود شیر نمید هند و اگر یک روز
عاشوره تنهائی بدارد باید که یازدهم روز نیز روزه دارد که ثواب بسیار ست
و آن نیست که بعضی روافض میگویند که این ده روز روزه هست از جهت جنگ و حمل
بودن صحابه بهت باید که بموافقت ایشان ما نیز گرسنه باشیم و بدانچه نوحه داشتن
درین ده روز که نی شب طعام خورد و نه روز عادت و رسم روافض است

و در روز عاشوره چشم سیاه کردن نیز سنت ست تا خلاف روافض شود که ایشان میگویند که یزید چشمان خود را بخون امیر حسین سرخ کرده بود این محض دروغ ست و باید که روز آخر ذی الحجه روزه داشته باشد و روزه دار باشد که ماه محرم را چنید اول روز محرم را نیز روزه دارد **آورده** اند که این کس ثواب صیام الدهر یابد که سال گذشته او را هم بروزه نویسند و آینده را هم بروزه نویسند که درین دو روز دو سال تفرقه حاصل شود و در سال تمام شش روزه ست که هر یک را ثواب صد هزار ساله ست یک ازان روزها بیست و دوم ماه محرم ست که اول حضرت رسالت پناه دران روز امامت میکرد و **و آورده** اند که مهتر جبرئیل آمد و پیش حضرت استاد و امامت کرد و گفت هر چه من کنم همان روش کنید پس حضرت مر قوم را گفت که خلف من بایستید و هر چه من بکنم همان روش بکنید زیرا که قوم مهتر جبرئیل را نمی دید و معلوم باد که جبرئیل امام نبود بلکه معلم بود والا نماز قوم بدو امام جائز نبودی **ذکر صفر بدانکه** صفر او را ازین جهت گویند که همه انبیا را درین ماه زحمت میرسید و رنگ ایشان زرد میشد و چون ماه صفر درآید شب اول او یک هزار بلای نازل میگردد و در دوم دو هزار و در سیوم سه هزار و در چهارم چهار هزار و در پنجم پنج هزار و در ششم شش هزار پس باید که در اول شب شش رکعت نماز بگذارد بدو سلام اول چهار رکعت بیک سلام و باز دو رکعت بیک سلام در هر رکعت بعد از سلام فاتحه و اخلاص سه بار بخواند **و منقول ست** که روزی حضرت رسالت پناه صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم را درہمین ماہ صفر وجد پیدا شد و آرزو کرد که اگر از جانب حق رخصت میشود که از دار الفنا بدار البقا بروم تا دیدار بیچون بیچگون او را به بینم دران زمان مهتر جبرئیل علیه السلام آمد و گفت یا رسول الله خدای تعالی گفت که رحلت شما در ماه ربیع الاول باشد حضرت خوشحال شد و گفت هر که آن ماه را بمن بنماید من او را مژده بهشت بدهم و آن ثواب تا این زمان باقی ست هر که آن ماه را اول به بیند ثواب یابد و هر که در روز دوازدهم

مسئلہ صیام الدهر آخر روز ذی الحجه و اول روز محرم

۲۳۰

برکت چیست

ماه ربیع الاول چهار رکعت نماز بجا میتوان آورد در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار که وفات حضرت رسالت پناه دران روز شده بود

ذکر ماه رجب

و رجب در لغت خدای را گویند چون اول ماه به بیند این دعا بگوید اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا الرَّجَبَ وَالشَّعْبَانَ وَبَلِّغْنَا شَهْرَ رَمَضَانَ و در شب اول بیست رکعت نماز بگذارد در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص یکبار پس چون حضرت رسالت پناه ثواب این نماز را بغایت بسیار فرمود سلمان فارسی عرض کرد که یا حضرت من میخواهم که این نماز را همیشه ادا کنم حضرت فرمود این خاصه این ماه است والا باید که در اول شب هر ماه میتوان بگذارد سلمان همچنان کرد قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ اَدْرَكَ الرَّجَبَ فَاغْتَسَلَ فِيْ اَوَّلِهٖ وَاَوْسَطِهٖ وَاٰخِرِهٖ خَرَجَ مِنْ ذُنُوْبِهٖ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ

وایضا در ماه رجب سی رکعت نماز بگذارد و ده رکعت در اول روز بعد غسل در هر رکعتی بعد از فاتحه کافرون یکبار و اخلاص سه بار بخواند بعده این تسبیح بخواند لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ اَللّٰهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا اَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ و ده رکعت روز پانزدهم بگذارد و بعد از غسل بقرات مذکور بگوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ تا قدیر اِلٰهًا وَاحِدًا اَحَدًا صَمَدًا لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا در روز آخرین بعد از غسل ده رکعت بگذارد بقرات مذکور و بعده بگوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ تا قدیر وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدِ نِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ و در جمعه اول ماه رجب که آنرا لیلة الرغائب گویند باید که تمام شب را زنده دارد **وایضا آورده** اند که دران شب تمامی ملائکه آسمانها و زمینها بر مکه مبارکه جمع میشوند و آمرزش آنکسان از خدا میخواهند که دران شب بیداری میکنند و بطاعت و عبادت حق مشغول باشند و در تمام رجب شب معراج پوشیده است باید که همه شب ها زنده دارد و بطاعت الله

و عبادت حق مشغول باشد اما اتفاق بران ست که شب بیست و هفتم ماه رجب
ست و یک نشانه او آن باشد که آفتاب دران روز بوقت برآمدن شعله و شعاع نه
داشته باشد و نماز در لیلة الرغائب دو رکعت بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص چهل
بار بخواند و در شب معراج صد رکعت نماز بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص پنجاه
و بعد ازین بدانکه درین سه ماه چون رجب و شعبان و رمضان این اوراد در بامداد
و شبانگاه بخواند اول سه کرت فاتحه و سه کرت اخلاص و سه بار سورة الفلق و سه
کرت سورت والناس و سه کرت کافرون و سه بار آیة الکرسی و سه کرت سُبحانَ
اللهِ وَالحَمدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَکبَرُ وَلَا حَولَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ
العَلِیِّ العَظِیمِ و سه کرت اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَعَلٰی اٰلِ مُحَمَّدٍ وَعَلٰی کُلِّ مَلَکٍ وَ
نَبِیٍّ و سه کرت اَللّٰهُمَّ اغفِر لِی وَلِوَالِدَیَّ کَمَا رَبَّیَانِی و سه کرت
اَللّٰهُمَّ اغفِر لِی وَلِوَالِدَیَّ وَلِلمُؤمِنِینَ وَالمُؤمِنَاتِ و چهار صد کرت
کلمه استغفر الله تکرار کند و ثواب این از حد و عد بیرون ست اما باید که در هر
بامداد و هر عصر خوانده باشد **وایضا** هر که در ماه رجب این دعا هزار بار بخواند
اَستَغفِرُ اللهَ ذَا الجَلَالِ وَالاِکرَامِ + مِن جَمِیعِ الذُّنُوبِ وَالاٰثَامِ حضرت
عزت قسم بخدای خود کرده ست که آنکس را اگر نه آمرزم آفریننده او نباشم و
باید که در هر روز صد بار بگوید سه هزار حاصل میشود **وایضا** در رجب هفتاد هزار
بار این دعا بخواند استغفر الله جمال محبوبی گوینده این دعا نیز آمرزیده گردد

ذکر ماه شعبان و شعبان در لغت شاخ زدن را گویند یکی آنکه جمله گناهان او
در و شاخ میزند و دیگر آنکه جمله نیکی های او در و شاخ میزند یعنی پیدا میشود
در اول شب شعبان دوازده رکعت نماز بگذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه پانزده
بار اخلاص بخواند **آورده اند** که عطا کند خدای تعالی ورا ثواب دوازده هزار
شهیدان و بنویسانند مر اورا ثواب دوازده سال عبادت و بیرون آید از گناهان
کلی که الحال از مادر زائیده باشد تا هشتاد روز بر وی هیچ گناه نه نویسند و در شب

مسئله در بیان ماه شعبان

۲۳۲

پانزدهم شعبان که آن را برات گویند در لغت بیزاری را گویند تا هر که حرمت
این شب را کند بنماز و وضو، و صدقه و غیر ذلک من عبادة الله تعالیٰ او از آتش
دوزخ نجات یابد و برات بمعنی نجات ست و بعضی مردم دران شب چراغها و
شعلها افروزند عین بدعت ست و در **انیس الواعظین مذکور ست**
زیرا که پیغمبر فرموده است کُلُّ بِدْعَةٍ مُحْدَثٌ وَکُلُّ مُحْدَثٍ ضَلَالَةٌ وَکُلُّ
ضَلَالَةٍ فِی النَّارِ و شاید که درین شب برنج بجوزد با جغرات همراه که ثواب بسیارست
واگر عسل با این جغرات آمیزد یک لذتی از لذات بهشت یابد و درین شب سه غسل
بکند یک در اول شب و یک میانه شب و یک آخر شب چنان از گناهان پاک شده
برآید گویا که الحال از مادر زائیده و سورهٔ یٰس را نیز سه کرت بخواند علی هذا المثال
و صد رکعت نماز بگذارد در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار و در روز برات در
وقت ضحی غسل کند و سی رکعت نماز به پانزده سلام ادا کند در هر رکعت بعد از فاتحه
سه بار اخلاص و این نماز در پانزدهم ماه رمضان نیز ادا کند و در ماه شعبان هر روز
صد کرت گفته باشد این دعا لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَلَا نَعْبُدُ اِلَّا اِیَّاهُ مُخْلِصِیْنَ
الدِّیْنَ وَلَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُوْنَ **ذکر ماهِ رمضان** و در عرب رمضان
چیزی تافته را گویند چون سنگ و غیره پس آنچه بر سنگ تافته و آهن تافته بیفتد
بسوزد همچنان این ماه گناهان روزه داران را بسوزاند و درین ماه دروازه
بهشت کشاده شوند دروازه های دوزخ بسته شوند و از مقبره های
مسلمانان عذاب برداشته میشود و چون وقت نماز شام می شود مهتر
جبرئیل شراب طهور و آب بهشت را به پیش حضرت رسالت پناه محمد مصطفی صلی
الله علیه وسلم می آرد که بنوش حضرت میگوید که امتان من تشنه اند من چون
بخورم جبرئیل گوید که شما بخورید و بخورده شما را برده در شربت امتان
شما اندازم تا ایشان بشربت روزه افطار کنند پس هر کرا نصیب از ان
بخورده حضرت شود بیشک آمرزیده گردد و از ظلمت گناهان خلاص گردد

واگر در ماه رمضان دو رکعت نماز ادا کند در هر رکعت بعد از فاتحه انا فتحنا
بخواند تا سال دیگر آنکس را نگاهبان حق تعالی باشد و بعد از ده بار انا انزلنا
بخواند و ده بار درود فرستد حق تعالی حساب بروی آسان کند و در تحفة
المذکورین آورده است که امیر المومنین علی رضی الله عنه روایت
که خواجه کائنات علیه افضل الصلوات فرموده است هر که بگذارد دو رکعت نماز
در هر شب ماه رمضان بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار حضرت
فرمود بدان خدای که مرا براستی بخلق فرستاده است به پیغمبری هر که بگذارد این
نماز را بفرستد حق تعالی بسوی او بهر رکعتی ازان هفتصد فرشته که بنویسند
برای او حسنات و دور دارند از وی سیات و برآرند برای او درختان و
بنا کنند برای او شهرهای و قصرهای در بهشت یاران بطریق تعجب گفتند این
قدر بیابد فرمود آری و جز این هم بیابد بهر رکعتی هفتاد حج پذیرفته و این نماز
را بامامت میگذارند بعد از تراویح اما در قرآن خوانی آمده است که امامت
جایز نباشد و در دستور القضات آورده است که میتوان
بامامت کرد زیرا که حضرت رسالت پناه فرمود مر عبد الله مسعود را که این
نماز را خلف امام بکن آورده اند که در روز قیامت ماه رمضان
صورتی پیدا کند و در زیر عرش بسجده افتد فرمان حق بر وشود که ای ماه رمضان
چه میخواهی گوید یارب صائمان من بسیار محنت کشیده اند و طاقت دوزخ
ندارند ایشان را از دوزخ نجات ده حکم باری تعالی شود که نجات دادم
صائمان ترا بعد ازان گوید تشنه اند شراب طهور را بنوشانند باز گوید گرسنه
اند طعام بهشت بخورانندش بعد ازان گوید برهنه اند حلهای بهشت بپوشانندش
بعد ازان گوید پیاده اند براقهای بهشت پیش ایشان بیارند و سوار کنندش باز
گوید یارب بیدار بیچون تو میخواهند گوید خوش که من دیدار خود را وعده کرده ام
برایشان بعد ازان راضی شده سر بردارد مسئله در دستور

فضائل ماه رمضان المبارک در حق روزه داران و مقبول شدن

۲۳۴

الفضات آورده است که اگر مصلی در نماز نفل سهو شود سجده سهو برو لازم گردد -

ذکر چند نمازی که محلش از یاد رفته بود الحال بیان کنم و در عشره مبشره آمده است هرکه بگذارد در شب عاشوره دو رکعت نماز در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار و بعد از فراغ سبحان الله تا عظیم هفتاد بار بگوید پر گرداند حق تعالی گور را از نور تا نفخ صور **و نیز گفته اند** هرکه بگذارد شب عاشوره چهار رکعت نماز در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی و اخلاص و معوذتین دوگان بار بخواند بعد از فراغ صد بار اخلاص بخواند بنا فرماید خدای عزوجل ورا در بهشت هزار در هزار شهرے و در هر شهرے هزار در هزار کوشکی و در هر کوشکی هزار در هزار خانه و در هزار خانه هزار در هزار تخت و بر هر تخت هزار در هزار فرش و بر هر فرشی حور عین نشسته باشد و مراد از هزار در هزار ضرب است یعنی هزار کرت هزار و امیر المومنین علی رضی الله تعالی عنه گفت که پیغمبر علیه الصلوٰت والسلام فرمود هرکه بگذارد شب عاشوره دوازده رکعت در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص یکبار ثواب بسیار است **والیض** نماز های لیلة الرغائب و آن جمعه اول شب از رجب و ثواب آن در اوراد مذکور است که اول شب پنجشنبه ماه رجب را احسن وقت گویند و دران شب تصدق و خیرات بغایت نیکو و در روز پنجشنبه روزه دارد و بعد از نماز شام جمعه اول که آنرا لیلة الرغائب گویند دوازده رکعت به شش سلام بگذارد و بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه انا انزلناه سه بار و دوازده بار اخلاص بعد از فراغ هفتاد بار بگوید - اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدِ نَبِيِّ الْاُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهٖ پس سجده کند و بعده هفتاد بار بگوید در سجود سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلٰئِكَةِ وَالرُّوْحِ بعده سر بردارد هفتاد بار بگوید رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ بار دویم باز سجده کند باز هفتاد بار سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلٰئِكَةِ وَالرُّوْحِ گوید بعده این دعا در نماز سنت با مداد بخواند اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِيْ قَلْبِيْ نُوْرًا وَفِيْ سَمْعِيْ نُوْرًا وَفِيْ بَصَرِيْ

وَنُوْرًا فِیْ سِرِّیْ وَنُوْرًا فِیْ بَشَرِیْ وَنُوْرًا فِیْ لَحْمِیْ وَنُوْرًا فِیْ دَمِیْ وَنُوْرًا فِیْ عِظَامِیْ وَنُوْرًا فِیْ بَیْنَ یَدَیَّ وَنُوْرًا خَلْفِیْ وَنُوْرًا عَنْ یَمِیْنِیْ وَنُوْرًا عَنْ شِمَالِیْ وَنُوْرًا مِنْ فَوْقِیْ وَنُوْرًا فِیْ تَحْتِیْ اَللّٰهُمَّ زِدْنِیْ نُوْرًا وَاَعْطِنِیْ نُوْرًا وَاجْعَلْ لِّیْ نُوْرًا اِنَّكَ اَنْتَ صَاحِبُ النُّوْرِ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ و حاجت خواہد بیشک برآید بفرمان اللہ تعالی **ایضا در اوراد مذکورست** کہ قبل از افطار روز پنجشنبہ باید کہ دو رکعت نماز بگذارد در ہر رکعتی بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی و معوذتین یگان بار ثواب بسیارست **در بیان** شب استفتاح در تحفۂ شامی مذکورست ہر کہ شب پانزدہم رجب بیست رکعات نماز بگذارد بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص یکبار چندان ثواب است کہ در تحریر نگنجد و در برابر ہر رکعت ثواب بی بی مریم و عیسی صلوات اللہ علیہ یابد و از گناہان پاک شود و در بیان نماز شب معراج **در تحفۃ المذکورین** مذکورست ہر کہ بگذارد شب بیست و ہفتم ماہ رجب شش رکعت در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص ہفت بار و از خدای تعالی حاجت خواہد برآورده شود و ثواب بیست حج یابد و ثواب عتق سی و سہ بردہ بیابد و گویا مانند کوہ زر صدقہ دادہ باشد و در روز قیامت باامان حق تعالی باشد و در **تحفۂ شامی آمدہ است** کہ رسول علیہ السلام شب معراج برابر انبیا علیہم السلام دو رکعت نماز بگذارد و در رکعت اول بعد از فاتحہ الم ترکیف تا آخر و در دوم لایلاف تا آخر خواند پس ہر کہ این نماز بگذارد ثواب انبیا یابد کہ در تحریر و تقریر نہ گنجد و در **تحفۃ المذکورین آمدہ است** کہ پیغمبر علیہ السلام فرمودہ است ہر کہ بگذارد شب عرفہ دو رکعت نماز و بخواند بعد از فاتحہ ہرچہ خواہد حق تعالی حاجت او را روا کند و روز قیامت او را نجات دہد **و در اوراد مذکور** ست کہ ہمدرین شب چہار رکعت نماز بگذارد و در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص و معوذتین یگان بار بخواند و بعد از فراغ کلمہ تمجید بخواند ثواب بسیارست و در شب عید اضحی **در ریاحین مذکورست** ابو ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ گفت

لہ

Marginalia: نور فی سمعی یعنی نور در گوش من و نور فی بصری یعنی نور در چشم من و نوراً فی شعری یعنی نور در موی من و نوراً فی بشری یعنی نور در پوست من و نوراً فی لحمی یعنی نور در گوشت من و نوراً فی دمی یعنی نور در خون من و نوراً فی عظامی یعنی نور در استخوان من و نوراً بین یدی یعنی نور پیش من و نوراً خلفی یعنی نور پس من و نوراً عن یمینی یعنی نور از جانب راست من و نوراً عن شمالی یعنی نور از جانب چپ من و نوراً من فوقی یعنی نور از بالای من و نوراً من تحتی یعنی نور در زیر من ای خدا زیادہ کن نور مرا و بدہ مرا نور و بگردان برای من نوری بدرستی کہ تو خاوند نوری بحرمت رحمت خود ای ارحم الراحمین

۲۳۶

مسئلہ در بیان نفل مجرب

مسئلہ در بیان نماز شب رجب

در بیان احکام سفر

که پیغمبر علیه السلام فرمود هر که بگذارد شب عید اضحی دوازده رکعت نماز در هر رکعتی
بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و اخلاص پنجبار بیرون آید از گناهان چون مار از
پوست و بنویسانند برای او هفتاد ساله عبادت و بنا فرماید مر او را در جنت
الفردوس هزار شهرے و در هر شهرے هزار خانه و روا گرداند او را خدای تعالی
او را هزار حاجت و ثواب نماز زوال که در اول نوافل گفته ام یابد در تحفة الاخبار
مذکور است که عطا کند خدا مر او را بهر موی که در تن اوست قصرے در بهشت از مروارید
سفید و از دنیا بیرون نرود تا جاے خود در بهشت نه بیند **ذکر احکام سفر**
اول چون کسی عزم سفر کند باید که چهار رکعت نماز بگذارد و بعد از تحیت وضو
در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص چهار بار و بعد از سلام صد بار درود فرستد و
سر بر زمین نهد و دعا ر طیر بخواند و این دعای طیر را امام اعظم رضی الله تعالی
در هر شب میخواند و خواننده این دعا را ثواب همان مرغ روزی شود و سنذکره
فی ادعیات و چون بسفر رود اهل بیت را بحق تعالی سپارد حق تعالی تا آمدن ۲۳۷
او اهل بیت او را سلامت دارد **حکایت** چنان آورده اند که شخصی عزم
سفر کرد چون روان شد زن او حامله بود گفت حمل ترا بخدا سپرده ام چون از
سفر باز آمد زن خود را مرده یافت گفت بار خدایا پیغمبر شما دروغ نه گفته بود که
هر که اهل بیت را بخدا سپارد سلامت یابد زن من وفات شد چگونه است
هاتفے آواز داد که آری پیغمبر دروغ نه فرموده است شما حمل را بخدا سپرده بودید
نه زن را برو گور او را شگاف کن چون آن شخص گور را شگاف کرد زنش مرده
و فرزندش زنده بود شیر میخورد و چون پای در رکاب نهد سورة کافرون و
اخلاص و فلق و الناس را بخواند و بجانب یمین بدمد باز بخواند بجانب شمال
بدمد باز بخواند بجانب مشرق بدمد باز بخواند بجانب مغرب بدمد **حکایت**
آورده اند که سوداگری هر شب همین چهار سورت میخواند و بچهار جانب میدمید یکی شب
فراموش کرد همدران شب دزدان برو تاختند و مالش را بغنیمت بردند

وهمان سالار را گفتند که ای سالار کاروان شما را چه قدرت بود که در هر شب در
هر مرحله منزل و قلعه راست میکردی بیاد شما آمد گفت آری بدبختی من امشب همان
او را فراموش کردم که قلعه من همان بود و چون کس در سفر رود باید که تنها نرود
و دو کس نیز نرود که ثالث ایشان شیطان می باشد که سه کس رود که رابع ایشان
حقتعالی ست و باید که درمیان دو مسافر و سه و بیشتر یکی را پادشاه کنند و حکومت
او را قبول کنند **حکایت** آورده اند که روزی شیخ معین الدین سنجری چشتی
قدس الله سره العزیز با شیخ عثمان هارونی که مرشد او بود در سفر بودند شیخ عثمان
هارونی گفت که حدیث نبوی چنین ست که دو کس در سفر روند یکی را بپادشاهی
قبول کنند شیخ معین الدین گفت شما پادشاه باشید و من خادم جای مصلا و آفتابه
او را گرفت و راهی شد چون شب شد باران باریدن گرفت شیخ هارونی در خواب
رفت و شیخ معین الدین چادر خود را بر سرش گرفت و استاد چون علی الصباح
شیخ هارونی بیدار شد حال چنان دید گفت شما را چه بود که در تمام شب محنت
کشیدید گفت خدمت پادشاه را چنان میتوان بجا آورد شیخ دعا کردش در حال
صاحب باطن و علوم اولین و آخرین شد و مسافر را باید که در سفر جای مصلا
و آفتابه و مقراض و استره بخود همراه داشته باشد و مسافر را باید که در سفر نیک
محضر و نیک خاصیت و حسن الظن بوده باشد تا به نیت نیک خود نگاهداشته
حق تعالی شود چنانچه آن سوداگر را که حسن الظن با آن دزد کرده بود و برویت
نعمتهای بهشت مشرف شد **حکایت** کرده اند که در زمانه ماضی
دزدی بود بدزدی مشهور که تمام آن ولایت از بدی او بجان رسیده
بودند شبی بدزدی میرفت گذرش بمقصورهٔ بیوه زنی افتاد که خود بعبادت
الله تعالی مشغول بود و فرزندانش بگریه و فریاد که ای مادر از گرسنگی مردیم
و این شب سیوم ست که مایان گرسنه ایم بیوه زن گفت ای جان مادر فردا
ان شاء الله تعالی در بازار بگردم اگر جای مزدکاری یابم بیارم برای شما بدهم

فضیلت قصد نیک

حکایت نیت نیک

والا دریوزه و تفقر کرده بیارم چیزے را چون دزد این سخن شنید آتش شفقت
در دلش اثر کرد که عاجزه باین عجز عبادت تبارک و تعالی میکند و من بوجود این
قوت عصیان میکنم اما چون در خانه چیزے ندارم فاما جای دزدی کرده بیارم
و باین بیوه زن بدهم در حال رفت و در خانه جهودے در آمد اول چیزے اندک آورد
را گرفته زود تر آمد و در خانه آن بیوه زن بیوه گفت کیستی گفت فقیر نذر شما چیزے آورده
است پس آن را بدو داد و در پیشش توبه کشید که من بعد دزدی نه کنم
اما فکرے یکداشت که زر آن جهود را نیز بیارم و باین بیوه زن بدهم و آن
جهود آگاه شده بود که دزد چیزے نبرده است باز خواهد آمد نشسته بود چون دزد
آمد فی الحال گرفتندش و کشتند و در دریا انداختند قضا را چون دزد در دریا بود
ناگاه دریا او را بر کناره انداختندش ناگانه کاروانی دران ناحیه بود فرود آمد سالار
کاروان مردی پارسا بود نماز جنازه بجای آورده و کفن کرده دفن کردند چون
کاروان کوچ نمود و دور تر رفت سالار کاروان گفت که صیرفی من یعنی همیان من
به همراه مرده در گور دفن کرده شد همراه یک نفر برگشته آمد و گورش را شگاف کرد
او را نیافتند اما بجانب مغرب روزنی شده بود دران قبر سالار گفت من درین
روزن در روم نفر منعش کرد منع نشد چون سر در روزن کرد سر او بر ولایتے
بر آمد و آن دزد را بر تختهاے بهشت که مکلل زر و یاقوت بود نشسته دید و
مغنی و سرودیان در پیشش نشسته و یک حور عین در پهلویش نشسته و کاسه
شراب بر دست چون سالار را دید گفت مرحبا خوش آمدی بیا و این امانت خود را بگیر
همیان را بدو داد و گفت برو سالار گفت قصهٔ خود را بگو که بچه سبب بدین درجه
رسیدی دزد گفت روزها بر شما بسیار خواهد گذشت سالار گفت اندک بگو در
حال اندک چه دیر میشود دزد حال خود را از اول تا آخر بگفت چون سالار برخاست
دزد گفت برای چه میروی دنیا اندک مانده است سالار گفت درین ساعت
در آمدم چه گذشته باشد دزد گفت اگر قدح را نوشیده مے بودے

۲۲۹

هرگز بیرون نرفتی چون سالار برآمد نه اسپ بود نه نفر بود و دران ولایت هم
ویرانی وخرابی پیدا شده بود وسالار ازان برآمد وچون مردمان را مے دید انکار ...
میپرسید که کاروان فلان کس بکجا رفت هیچکس خبر نداد چون در شهر رسید پرسید
که کاروان فلان کس بکجا رفت گفتند ای مرد درین ولایت الحال راه گذر
کاروان نیست وآن فلان سالار را شنیده بودم که در قبر رفته بود و
بیرون نیامد گفت آن سالار منم چون عالمان حساب کردند سیصد
ونه سال گذشته بود وچون مسافر از سفر باز آید باید که روز بیاید در خانه و
در شب نه آید وبهتر آنست که اول بمسجد رود بعد ازان بخانه رود وچون در خانه
برسد اهل بیت را سلام دهد **وایضاً** چون عروس را در خانه آرد باید که پایهای
عروس را بشوید وآن آب را در چهار گوشه بیندازد برکت وافزونی دران خانه
پیدا شود وباید که پیش از خواب رفتن طهارت بکند ویکطرف چادر را بر زمین
اندازد ودیگر طرف بر سر عروس باشد وبران تحیت وضو بگذارد وبعد
ازان در خواب رود بعد ازین معلوم باد ای فرزند که نمازهای نفل و دعا و اوراد
بسیار است اگر زیاده میخواهی در دیگر کتابها ببین اما این مقدار چون
واوراد فقیر بود بالتماس شما در تحریر آوردم وزیادت از اوراد خود نه نوشتم
زیراکه **آورده اند** هرکاری که ناصح و واعظ خود نه کند آن
وعظ ونصیحت او بکسی دیگر استقامت پیدا نمیکند کقول الشاعر اَمَرتُکَ الخَیرَ لٰکِن
مَا ائتَمَرتَ بِهٖ + وَمَا استَقَمتَ فَمَا قَولِی لَکَ استَقِمِ **آورده اند** که روزی زنی
کودک خود را در پیش امام یوسف آورد گفت یا امام فرزند من شکر مے خورد
واز بسیاری شکر خوردن زحمت پیدا کرده است در حق او دعا بکن تا دلش
ازان برگردد امام گفت که بعد از یک هفته او را در پیش من آورد چون بعد از
هفته آورد دل کودک ازان برگشت یاران گفتند یا امام روز اول چرا
دعا نکردید گفت دران روزها من نیز شکر مے خوردم

بیان آداب آوردن عروس

دعای من در وی اثر نمیکرد الحال چون از شکم من بر آمد دعای من قبول شد
بدان ای عزیز در رساله شیخ فرید الدین عطار قدس سره خوانده ام که شب و روز
خلیفه یکدیگر اند در حکم حتی که اگر اوراد شب فوت شود در روز میتوان بجا آورد
اگر روز فوت شود در شب میتوان بجا آورد و باید که در وقت بیدار شدن از
خواب وقت صبحدم و در وقت رفتن در خواب وقت خفتن سر کلام خود را کلمهٔ طیبه و
غیره من الادعیات یعنی **آورده اند** چون کسی از خواب بیدار شود و زبان
خود بکلمه و دعا گویا دارد و در تمام روز بغفلت باشد باز بوقت خفتن
اسم الله بر زبان راند آنچه در میان ست همه آمرزیده شود و اگر
اول و آخر سخن زشت باشد همه ادعیات قبول نشود و اختلاف
دران ست که اگر در اوراد زیاده و کم شود بقول امام شافعی هرچه شود قبول
شود و بقول امام ابو حنیفه رضی الله عنه باید که ازان مامور نه کم کنند و نه
۱۴۲ زیاده زیرا که اوراد بمثال آنست که کسی به کسی گنجینه نشان دهد که در فلان
موضع زیر فلان سنگ گنجینه است پس اگر آن کس بعین همان سنگ را
از جای بجای کند گنجینه بیابد والا محروم ماند و اگر در نماز زیاده
و کم شود باید که سجدهٔ سهو بجا آرد **ذکر سجدهٔ سهو** بدان ای عزیز
که سجدهٔ سهو در نماز بسیار جای واقع می شود اما عوام را ازین معنی خبر نیست
و در **قدوری آورده است** که سجدهٔ سهو واجب می شود بزیاده
کردن در نماز چیزی را و یا به نقصان کردن در نماز چیزی را پس زیادت بر
پنج اسم مسمی ست تقدیم رکن تاخیر رکن تکرار رکن تاخیر واجب قرائة فی محل و
نقصان را یک نام چون ترک واجب پس بوجود این اشیا اگر بسهو واقع شود سجدهٔ
سهو بیارد و اگر بعمد بکند سجدهٔ سهو لازم نگردد و نماز درست باشد اما به نقصان
اگر بار دیگر ادا کند نمازش روا باشد اول بیان تقدیم رکن چون تکبیر تحریمه گویان
در رکوع آید باز گردد تحریمهٔ او باطل شد زیرا که وقت تحریمه قیام ست

بیان سجدهٔ سهو

بیان تقدیم رکن

مسئلہ در بیان تاخیر رکن

اما اگر تحریمہ بست در حال قیام و قرأت فراموش کرد برکوع آمد باید کہ بر گردد و قرأت بخواند و رکوع بار دویم کند و سجدۂ سہو بیارد و اگر رکوع را ترک آرد بسہو و بسجود رود نمازش فاسد شود زیراکہ ترتیب او فرض ست **بیان تاخیر رکن** چون قرأت تمام کند و بمقدار سہ بار گفتن تسبیح تاخیر کند بعد ازان برکوع آید سجدۂ سہو آرد و علی ہذا المقدار اگر از رکوع بالا شد و در قومہ رفت و تاخیر کرد نیز سجدہ آرد و علی ہذا القعدہ اگر در جلسہ تاخیر کند سجدۂ سہو آرد و در قعدۂ اول اگر اللہم صل گفت سجدۂ سہو لازم نیاید و اگر اللہم صل علی محمد و علی آل محمد گفت سجدۂ سہو لازم شود کہ تاخیر رکن حاصل میشود و چون از سجدۂ اخیرہ بازگردد و سجدۂ دوم بجا آرد و بقیام رود و اگر دانستہ رود درین میان قرأت خواند اگر بفراموشی بخواند سجدۂ سہو آرد و اگر عمدا کند نمازش نقصان پذیرد

مسئلہ در بیان تکرار رکن

در بیان تکرار رکن چون رکوع را دو کرت کند سجدۂ سہو لازم آید و اگر سجود را مکرر کند نیز سہو واجب آید

۲۴۲

مسئلہ در بیان تاخیر واجب

بیان تاخیر واجب چون بعد از ثنا و تعوذ بخواند تا بمقدار گفتن سہ تسبیح تاخیر کند بعد ازان فاتحہ بخواند سجدۂ سہو لازم آمد و اگر درمیان فاتحہ و سورت مکث کند نیز سجدۂ سہو لازم آید و اگر تکرار کند فاتحہ را بی تفصیل اگر در رکعت اول ست سجدۂ سہو لازم شود کہ یکبار خواندن واجب ست و اگر در رکعت آخر تکرار کند لازم نیاید زیراکہ مخیر ست میان خواندن و ناخواندن و یا بالتفصیل خواند در رکعتین اولین چون فاتحہ خواند و ضم سورت کرد باز فاتحہ خواند و ضم سورت کرد سجدۂ سہو لازم نیاید زیراکہ گویا طول قرأت کردہ باشد و در تاخیر سلام چون قعدۂ اخیرہ تمام کند و سلام زود نزند ہم سجدۂ سہو لازم آید و اگر قعدۂ اخیر تمام کند و برخیزد و پندارد کہ مگر قعدۂ اول ست تا رکعت دوم را بہ سجدہ مقید نہ کردہ ست بنشیند و سلام دہد و سجدۂ سہو آرد و اگر مقید کرد بسجدہ باید کہ یک رکعت دیگر ہم بکند کہ دو رکعت نفل شود و آنچہار اول فرض و سجدہ سہو آرد و اگر در قعدۂ اخیرہ نہ نشیند و برخیزد اگر رکعت دیگر را قید نکردہ ست بنشیند و قعدۂ تمام کند و سجدۂ سہو آرد کہ تاخیر رکن شدہ ست

بیان قرائت بی محل

اگر قرائت بخواند در آخر خواه خاموش باشد ۱۲

بیان ترک واجب

۲۴۳

بیان ترک قنوت

واگر قید کرد بسجده باید که یک رکعت دیگر هم بگذارد تا هر همه نفل شوند و فرض از سر
گیرد **بیان قرائت بی محل** چون بجای تشهد فاتحه خواند و یا بجاے
قنوت سورت خواند چون اخلاص وغیر ذلک واگر تشهد تکرار کند و یا قنوت را تکرار
کند سجدهٔ سهو لازم نیاید زیراکه جای دعاست گویا که دعا را دراز کرده باشد اما چون
تشهد را بجای فاتحه خواند اگر در رکعت اول بخواند سجدهٔ سهو لازم نیاید که در محل ثنااست
پس این را هم ثنا گفته باشد واگر در رکعت دوم بخواند سجدهٔ سهو لازم آید
زیراکه در محل دعا نیست واگر در رکعت سیوم و چهارم بخواند سجدهٔ سهو لازم
نیاید زیراکه مصلی دران دو رکعت مخیرست اِنْ شَاءَ قَرَءَ وَاِنْ شَاءَ سَکَتَ
دربیان ترک واجب چون در دو رکعت اول نخواند و در آخرین
بخواند سهو لازم آید زیراکه قرائت در دوی اول واجب بود **بدانکه** قرائت فاتحه هم فرض
ست و هم واجب و فرض بدان معنی که سورت قرآن ست و واجب بدان معنی که واجب
ست که از تمام قرآن او را بخواند چنانکه تکبیر تحریمه را فرض آنست که شروع کند بیک نام از
نامهاے خدای تعالی چون الله اجل والله اعظم وغیر ذلک اما واجب آنست که الله
اکبر گوید که لفظ تکبیر واجب ست پس اگر ترک کند فاتحه را و چیزی دیگر بخواند و یا لفظ تکبیر را
واسم دیگر بخواند سجدهٔ سهو لازم شود واگر فاتحه پیش از سورة نخواند نیز سجدهٔ سهو لازم شود واگر
ضم نه کند سورت هم و نیز سجدهٔ سهو لازم شود واگر ترک آرد قعدهٔ اول را نیز سجدهٔ سهو لازم شود
واگر فراموش کرد و نزدیک بقعود ست بنشیند و سجدهٔ سهو آرد واگر نزدیک بقیام ست باید که نه نشیند و
اگر نشسته ست هم سجدهٔ سهو لازم مے شود واگر نه نشسته ست هم سجدهٔ سهو لازم
میشود و بترک تشهد در قعدهٔ اول یا در هر دو قعده نیز سجدهٔ سهو لازم مے
شود و در تعدیل ارکان اختلاف ست چون در رکوع و سجود آرام نه گیرد
بقول امام اعظم رحمه الله سجدهٔ سهو لازم نمیشود و بقول امام محمد رحمه الله لازم
میشود و بقول امام ابو یوسف و شافعی رحمهما الله نماز را از سر گیرد که تعدیل بقول
ایشان فرض ست **مسئله** بترک دعاء قنوت در وتر سجدهٔ سهو لازم نشود و در

ترک بند خواندن امام در سه نماز سجدهٔ سهو لازم می شود اما منفرد مختیر است
و نیز در ترک آهسته خواندن امام در دو نماز سجدهٔ سهو لازم میشود مر امام را و مقتدی
را و سهو مقتدی لازم کنندهٔ سهو نیست نه بر امام و نه بر وی **بدان که در**
تحفة الاسلام آورده است اگر کسی را در قعدهٔ اول شک شود که
قعدهٔ اول است یا آخر باز گوید آخر است باز گوید اول است پس گویا که بعد از
ثلث تسبیح بکرد سجدهٔ سهو لازم شود و در ترک تکبیرات عیدین از زوائد در رکوع
اختلاف است اما اصح آن است که سجدهٔ سهو لازم نشود از جهت بسیاری
مردمان و رسیدن محنت با امام و با ایشان **بدان ای عزیز** اگر ازین
بیست و هشت صور که بر هر یک از ایشان سجدهٔ سهو لازم می شود یکی در نماز
صادر شود یا همه بیاید برای همه همین دو سجده کافی است چنانکه کفارت رمضان
اگر یک روزه را افطار کرده است عمداً یا همه را یک کفارت لازم میشود و معلوم
که سجدهٔ سهو از نماز است تا اگر در عین همین دو سجده کسی بدو اقتدا کند آن کس
مقتدی گردد قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَلْاِنْسَانُ مُرَكَّبٌ مِنَ الْخَطَاءِ وَالنِّسْيَانِ پس اگر
کسی را در نماز نسیانی و سهوی واقع شود نماز او نقصان شود باید که آن نقصان
را بهمین دو سجده بربندد و ازین جهت سجده را جبر نقصان گویند و جبر بر بستن را
گویند چنانکه جبیرهٔ شکسته بسته را گویند و حق را نیز جبروت گویند و جبروت
آنرا گویند که لاممکن را ممکن گرداند اگر معلومات قدیمهٔ حق بود اما در مقام احدیت
چون سائر صفات عین ذات یگانه اند پس لاممکن اند و از انجا جبر کرده به ممکنیت
روی نمود پس جبروت نام یافت و چون مصلی از نماز فارغ شود دست بردارد
و آنچه داند از حاجات دینی و ایمانی بخواهد **خاصیت** آدمی آنست که از چیزی
خواهی سخت گوید و **خاصیت** حق آنست که از و چیزی نخواهی قهر کند وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ
وَاَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ و گفته اند که دعا های مفروضات دعای لِلْاِيْمَانِ وَ دُعَاءٌ لِلسُّلْطَانِ
و این مناجات را اکثر بخوانند که دو از ده اولیاء الله این را از عربی بفارسی ۲۴۴

بفارسی آورده است چون بایزید بسطامی و ابوالحسن خرقانی و معروف کرخی و
غیر ذلک من ابناء جنسهم و ثواب این از حد و عد بیرون است بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ
الٰهی ملکا بادشاها برضا و رحمت خود ما را نگر خداوندا ظاهر و باطن ما را در زیر رضا
خویش جمع دار الٰهی تفرقه و پریشانی از راه ما و از راه جمیع مسلمانان دور گردان
عفو و عافیت قرین وقت ما گردان الٰهی سعادت و رغبت سابق و تایید ما گردان
الٰهی ما را بما بگمار ما را از شر ما نگهدار هر چه به بنده بخشی دینی و برضا خودش
قرینی بخشی الٰهی ما را از یاد خود معزول نه کنی و بقهر خود مقهور مکن و بغیر خود مشغول
مکن اگر بپرسی حجت ندارم اگر بگیری طاقت ندارم و اگر به بخشی طاعت
ندارم از بنده خطا و ذلت از تو عطا و رحمت ای قدیم لم یزل ای عزیز بی بدل
اَللّٰهُمَّ اَصۡلِحۡنَا وَاَصۡلِحۡ فَسَادَ اَقۡوَالِنَا وَاَصۡلِحۡ فَسَادَ اَفۡعَالِنَا وَاَصۡلِحۡ فَسَادَ اَعۡمَالِنَا وَاَصۡلِحۡ
فَسَادَ قُلُوۡبِنَا وَاَصۡلِحۡ فَسَادَ صُدُوۡرِنَا وَاَصۡلِحۡ وَلَایَۃِ اُمُوۡرِنَا وَاَصۡلِحۡ
فَسَادًا بَیۡنِنَا وَبَیۡنَکَ یَا مُصۡلِحُ یَا مُصۡلِحَ الصَّالِحِیۡنَ الۡمُخۡلِصِیۡنَ وَیَا خَیۡرَ
النَّاصِرِیۡنَ بِرَحۡمَتِکَ یَا اَرۡحَمَ الرَّاحِمِیۡنَ قَالَ عَلَیۡهِ السَّلَامُ اَلدُّعَاءُ مُخُّ الۡعِبَادَۃِ
یعنی دعا کردن مغز عبادات است **آورده اند** که چون بندهٔ مومن دو رکعت
نماز بگذارد و از حق تعالی حاجت نخواهد حق تعالی را غضب در کار میشود و میفرماید تا همان
نماز او را بر روی او زنند که مرا غنی و خود را فقیر ندانسته است و در **لباب الاخبار**
آورده است که پیغمبر علیه السلام فرمود که حق تعالی وحی کرد بسوی من که یا
محمد هر آن بندهٔ مومن که بعد از حاجت انسانی استنجا نه کند مرا جفا کرده باشد و اگر
استنجا کند و وضو نه کند نیز جفا کرده باشد و اگر وضو کند دو رکعت نماز نه کند مرا جفا کرده
باشد و اگر نماز کند و دعا نه کند و حاجت نخواهد مرا جفا کرده باشد و اگر حاجت بخواهد و
مادر و پدر را و دان یاد نه کند مرا جفا کرده باشد پس چون همه چیزها بجا آرد اگر من او را
و مادر و پدر او را نه آمرزم و حاجتش روا نه کنم من جفا کرده باشم او را بعد از این
بدان **ای فرزند** که کلمهٔ طیبه عقب هر نماز گفتن سنت رسول است و بعضی دم

۲۴۵

منع میکنند امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ است کہ ویل کل الویل لھم ولمن تبعھم
کہ ایشان روافض اند وفی مسائل البیہقی سئل عن ابی حنیفۃ رضی اللہ عنہ
عن الذین یمنعون عن الکلمۃ الطیبۃ بعد اداء المکتوبۃ فقال ھم الروافض
لان فی ھذا شرک لان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد کان یجھر مع
الصحابۃ بالکلمۃ الطیبۃ بعد اداء الصلوۃ المکتوبۃ متصلا ما بعد اداء الدعاء
نحو ضعیف وفی بستان النوازل فی باب الاذکار ایضا کذلک وفی شرح الکرخی من
قال لا الہ ثم تنفس بغیر عذر ثم قال الا اللہ یصیر کافرا ایضا فی
مفید المستفید اما این معنی را در تحفۃ الفقہ چنان گفتہ است کہ اگر الا اللہ مطلق
نگوید کافر شود والا کافر نمیتوان گفت وفی شرح النوازل البرھانی من باب
الاذکار سئل عن عمر رضی اللہ عنہ یقول الکلمۃ الطیبۃ بعد اداء المکتوبۃ
متصلۃ قال بمرۃ یغفر اللہ ذنوبہ وبمرۃ ثانیۃ اعطاہ
اللہ تعالی ثواب الانبیاء علیھم السلام وبمرۃ ثالثۃ اعطاہ اللہ
ثواب الملائکۃ وفی فتاوی الخانیۃ من قال الکلمۃ الطیبۃ بعد
اداء المکتوبۃ فی روایۃ یکفر وفی روایۃ لا یکفر ولکن یاثم
ھذا اختلاف اللسان وفی فتاوی العبرانی فی ھذہ الروایۃ مخالفۃ
الاصول والفروع ولا یقبلہ احد من المسلمین لان ھذہ الکلمۃ لو قال
لھا کافر یصیر مسلما فکیف یصیر المسلم کافرا بھذہ الکلمۃ واز تفسیر محیط
نقل است کہ روزی رسول صلی اللہ علیہ وسلم یاران را فرمود کہ نماز نیازیست اگر
بحضور دل ادا کردہ شود قبول افتد والا مردود باشد لقولہ علیہ السلام لا صلوۃ
الا بالقراءۃ ولا صلوۃ الا بفاتحۃ الکتاب ولا صلوۃ الا بالجماعۃ ولا صلوۃ الا بحضور
القلب فسال ابو بکر وعلی رضی اللہ عنھما فکیف حال امتک یا رسول اللہ فقال
علیہ السلام ولا یقبل الصلوۃ عند اللہ ولا یوصل الی اللہ ابدا احد من امتی
الا ان یودی بحضور القلب وقال بعد الفریضۃ الکلمۃ الطیبۃ متصلۃ عفی عنہ ما مضی

فی قلبه بغیر الحق قبل الله صلوٰته کصلوٰته اوحی الله تعالی الی یا محمد لا اقبل
الصلوٰة لاحد الا من قال بعد کل فریضة کلمة التقوی بالتسمیة متصلة قبل السنة
ایضا حاکیا عن الله تعالی یا محمد لا قولی ولا امری الیک الا بسم الله الرحمن الرحیم کالاسلام
والایمان والصلوٰة والصوم والذبح والطاعات والعبادات والتعلیم والتلقین ولو قال
بالابتداء لکل احد منهن ثبت الایمان والاسلام پس امام اعظم رض دانا و آگاه باشید که
بی تسمیه همه طاعات و عبادات روا نیست عند الله و رواست عند الناس پس شخصی استاده
شد گفت یا امام المسلمین که بعضی از طالبان و علما میگویند که بعد از نماز کلمه طیبه نگوید
و دلیل ایشان آنست که هر که نماز را ادا کند از گناهان پاک گردد پس گفتن کلمه چه حاجت
که کلمه گفتن در آغاز اسلام فرض ست در اول بار نه در هر بار پس یک عبادت
نماز ست کلمه را برای چه میگویند مگر چیزی شرک افتاده باشد و نماز چه شرک ست
که کلمه گویند و بسم الله الرحمن الرحیم ثبوت وحدانیت و ایمان ست هر گاه که بعد از ثبوت
نفی کند کافر گردد یا امام ما بعد از نماز کلمه گوییم یا نه و بر سر کلمه بسم الله گوییم یا نه ابوحنیفه
رضی الله عنه با قهر گفت ای مرد اگر تو بگفته ایشان عمل کرده تو نیز کافر شده زیرا
آنچه ایشان کافر شده اند و از امر خدای و رسول خدای بیرون شده اند پس بروی
شیطان گشته اند تو از سر مسلمان شو و توبه کن که کلمه گفتن در شب و روز فرض ست غیر
معین و بعد از فریضه فرض عین ست لقوله تعالی والزمهم کلمة التقوی و بسم الله گفتن بر
کلمه فرض عین ست و کلمه تقوی سر ایمان ست و بسم الله بر سر کلمه هر وقت جان ایمان
ست لقوله تعالی واذکر ربک کثیرا وسبح بالعشی والابکار و معنی تسبیح نماز
ست و از اسم بسم الله هر عبادت که با بسم الله ست قبول افتد بی شک و بی بسم الله
در شک ست و معنی کلمه بی بسم الله این ست که نیست خدای موجود مگر معبود بحق و محمد
فرستاده اوست و با بسم الله متصل این ست که آغاز کردم اسلام و ایمان را بنام خدا
که انعام خدای او عام ست مومنان و کافران و جمیع خلایق را درین جهان و بسیار
بخشاینده ست در آن جهان مومنان را نه کافران را و نیست خدای جل جلاله

شایان عبادت مگر خدای معبود که اوست رحمن و رحیم و در قرآن هزار و چند جای اول اثبات بعده نفی ست چون اللہ لا الہ الا ھو اللہ الذی لا الہ الا ھو الرحمن الرحیم و آنچه گفته اند که نماز عبادت ست و کلمه نیز عبادت چون بگذاردن نماز پاک شود عبادت کلمه قبول افتد لقوله علیه السلام ان اللہ طیب لا یقبل الا الطیب

مسائل شتی بدانکه در عوارف المعارف آورده است که حضرت رسالت پناه فرموده است صلی اللہ علیه وسلم چون بیا فتد هر یکے از شما را حاجتے پس بگذارید دو رکعت نماز را در رکعت اول بعد از فاتحه قل یا ایها الکافرون یکبار و در رکعت دوم اخلاص سه بار بعد از فراغ این دعا بخواند بیشک بر آورده گردد دعا استخاره این ست اللھم انی استخیرک بعلمک و استقدرک بقدرتک واسألک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللھم انت تعلم ان کان ھذا الامر باید که آن حاجت را بعینه نامد خیر لی فی دینی ومعاشی وعاقبة امری فاقدره لی ثم بارک لی الخیر حیث ثم لترضنی به و شیخ ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی روایت کرده که جابر گفت رضی اللہ عنه که حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه وسلم این دعا استخاره بما یان چنان تعلیم میکرد چنانکه کسی سورت قرآن را بکسی تعلیم بکند تا در زیر و زبر و ضم کسی غلط نخواند

ذکر احوال مرده بدان که مرده را در لحد می توان نهاد که امام اعظم ابو حنیفه رح فرموده است اللحد لنا والشق لغیرنا و لحد آنست که بطرف قبله یکجانب گور را پاره کند و شق آنست که گور را در میان پاره کند که آنرا سامی گویند پس بقول امام اعظم رح لحد میتوان کرد که سامی بقول امام شافعی رح ست و چون مرده را در قبر نهد باید که اول رویش برهنه کند و کفن دور کند تا قبر خود را ببیند بعد ازان بپوشد و روی حضرت رسالت پناه را عبد اللہ بن عباس بر برهنه کرده بود گفت چون باز کردم لبان مبارکش می جنبیدند چون گوش خود را نزدیکش بردم امتی امتی میگفت و دستهای مرده بر سینه نه نهد بلکه دراز کشد

کشد و تمام مرده را به پهلوی راست بگرداند و اگر آیتی از کلام الله بخواند و بر خاک بدمد و در لحد اندازد هر ذره ازان خاک چراغ نورانی شود و قبر او کشاده گردد و چون او را دفن کنند باید که اول بطرف سرش بنشیند و سورهٔ یٰس بخواند و بطرف پای نشسته سورت تبارک الذی بخواند اگرچه مستحق عذاب باشد آمرزیده گردد منقول ست هر که این درود را یک بار بخواند از عذاب مرده آمرزیده گردد و اگر دو کرت بخواند تمام اهل مقبره آمرزیده گردد و اگر سه کرت بخواند هرچند مردگان که بعد ازان بمیرند و دران مقبره دفن کنند همه آمرزیده شوند و اگر از جهت مادر و پدر بخواند بیست بار هرچند ناخشنود باشند خوشنود شوند و هرچند گنهگار باشند آمرزیده شوند درود این ست بسم الله الخ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ مَّادَامَتِ الصَّلٰوةُ وَصَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ مَادَامَتِ الْبَرَكَاتِ وَصَلِّ عَلٰی اِسْمِ مُحَمَّدٍ فِی الْاَسْمَاءِ وَصَلِّ عَلٰی رُوْحِ مُحَمَّدٍ فِی الْاَرْوَاحِ وَصَلِّ عَلٰی نَفْسِ مُحَمَّدٍ فِی الْاَنْفَاسِ وَصَلِّ عَلٰی قَبْرِ مُحَمَّدٍ فِی الْقُبُوْرِ وَصَلِّ عَلٰی تُرْبَتِ مُحَمَّدٍ فِی التُّرَابِ وَصَلِّ عَلٰی رَوْضَةِ مُحَمَّدٍ فِی الرِّیَاضِ وَصَلِّ عَلٰی نُوْرِ مُحَمَّدٍ فِی الْاَنْوَارِ وَصَلِّ عَلٰی جَسَدِ مُحَمَّدٍ فِی الْاَجْسَادِ وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِیْنَ

و افضل در سورهٔ فاتحه این ست که چهار کرت بخواند و در اخلاص دوازده بار که ثواب بسیار ست و ده کرت بسم الله الرحمن الرحیم بخواند آورده اند که روزی حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بر مقبره گذشت و دران کس ابغایت عذاب سخت بود حضرت رسالت پناه غمگین شد مهتر جبرائیل ع آمد و گفت که یا حضرت ده کرت بسم الله الرحمن الرحیم بخوان چون حضرت صلعم خواند در حال عذاب از قبر او گرفته شد و فی الحال ده حور در پیش او نشستند حضرت م آن حوران را پرسید که شما کیانید گفتند ما یان از برکت تسمیهٔ شما آمده ایم تا روز قیامت با او همراه ایم و در عرصات و بر پل صراط نیز همراه ایم و چون از پلصراط درگذرد او را به چشمهٔ رحیق بشوییم و بمویهای خویش او را بیفشانیم و ازان مویها یان که قطرهٔ آب بچکد از قطره حوری پیدا شود همه از وی باشند

۲۴۶

ف در بیان فضیلت بسم الله

وایضا حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم بی بی خدیجه را بجواب فرمود گفت
از جهت شما چه عمل بکنم گفت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ بسیار بخوان و ده بار کلمهٔ طیبه بگوید
بر سر قبر بهتر ست آورده اند که عبدالله بن عمر رض را چنان حکم بود که چون
کسی مرد میفرمود تا تمام قرابات وعزیزان او جمع شوند و از جهت آن مرده
صد هزار کلمهٔ طیبه بخوانند که هیچ سختی از سختیهای آن جهان بر وسخت نماند بلکه همه
آسان شوند آورده اند که هر که این دعا را یک کرت بخواند تمام اهل مقبره
از عذاب نجات یابند و تمام قبرها پر نور گردند و ثواب گوینده گفته اند که برابر هر حرفی
که ذکر کند چندان نیکی او نوشته شود چندان بدی او دور شود و چندان کوشک برای
او در بهشت بنا شوند و اگر کسی در راه رونده باشد فاتحه بخواند و از جهت شتاب رفتن
همین دعا خواند بسندست دعا اینست لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ
الْحَمْدُ يُحْيِىْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَيٌّ لَّا يَمُوْتُ اَبَدًا ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ و اگر در راه بغایتی شتاب باشد بگوید بِسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ
رَسُوْلِ اللّٰهِ کافی ست و هر بار چون کسی بر قبر کسی گذرد و اگر اندک خاک از آن قبر بگیرد
و بر آن بخواند يَا حَبِيْبَ الْفُقَرَاءِ يَا اَنِيْسَ الْغُرَبَاءِ يَا مُعِيْنَ الضُّعَفَاءِ يَا دَلِيْلَ الْمُتَحَيِّرِيْنَ
يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا بَدِيْعَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ
بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ و آن خاک را باز بر آن قبر پاشد اهل آن مقبره را حق تعالی بیامرزد و
همه قبرها پر نور گرداند و اگر انگشت شهادت را برابر ناف میت بر قبر او نهد و سه کرت بگوید
اَللّٰهُمَّ لَا تُعَذِّبْ هٰذَا الْمَيِّتَ بِحُرْمَةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ایمن عذاب او برداشته شود و اگر
سورهٔ یٰس را در حال نزع جان بخوانند برابر هر حرف نیکی میت نوشته شود و برابر هر حرف
بدی او دور شود چون میت را دفن کنند و مردم برگردند یکی از ایشان بایستد و
میت را تلقین دهد و بدانکه تلقین دادن میت را مستحب ست بقول امام اعظم رض و في
الابراهيم الشاهي وفي خزانة الجلالي وفي اوراد الزاهد الصفار في كتاب التلخيص ينبغي
ان يلقن الميت على مذهب الامام الاعظم ابو حنيفة رض فمن لم يلقن فهو على مذهب الاعتزال و بيان

مسئله
در بیان تلقین کردن میت

ذٰلِکَ فِی التَّلْخِیْصِ وَکَیْفِیَّۃُ التَّلْقِیْنِ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ یُثَبِّتُ اللّٰہُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا
بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِی الْحَیٰوۃِ الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃِ یَا عَبْدَ اللّٰہِ اَوْ اَمَۃَ اللّٰہِ ھٰذَا بَیْتُ
الْوَحْشَۃِ وَھٰذَا بَیْتُ الْوَحْدَۃِ وَھٰذَا بَیْتُ الْغُرْبَۃِ وَھٰذَا بَیْتُ الْحَیْرَۃِ وَالنَّدَامَۃِ
ھٰذَا اَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْاٰخِرَۃِ وَاٰخِرُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الدُّنْیَا فَاِذَا اَتَاکَ الْمَلَکَانِ
الْکَرِیْمَانِ الْمَخْلُوْقَانِ الْمَامُوْرَانِ لَا یَنْفَعَانِکَ وَلَا یَضُرَّانِکَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰہِ فَیَسْئَلَانِکَ
عَنْ رَبِّکَ وَعَنْ نَبِیِّکَ وَعَنْ دِیْنِکَ فَلَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ وَقُلْ لَھُمَا اللّٰہُ رَبِّیْ وَمُحَمَّدٌ
نَبِیِّیْ وَالْاِسْلَامُ دِیْنِیْ وَالْقُرْاٰنُ اِمَامِیْ وَالْکَعْبَۃُ قِبْلَتِیْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَانِیْ وَاَنَا
اَشْھَدُ اَنْ لَّا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیْکَ لَہٗ اِیْمَانًا بِرَبِّہٖ وَاعْتِرَافًا بِوَحْدَانِیَّتِہٖ
وَاَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ وَنَبِیُّہٗ وَصَفِیُّہٗ اَرْسَلَہٗ بِالْھُدٰی وَدِیْنِ الْحَقِّ
لِیُظْھِرَہٗ عَلَی الدِّیْنِ کُلِّہٖ وَلَوْ کَرِہَ الْمُشْرِکُوْنَ واین روایت در **انیس الاتقیا**
مسطور ہست وچون مرده را دفن کنند و در خانه بیایند ہمدران روز باید که
چیزے تصدق ازجہت او بکنند که مطلق رسید نیست و بدو میرسد وخلاف م
معتزله که ایشان قبول ندارند تصدق را قَالَ عَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ مَا نَیْلٌ اَشَدَّ
عَلَی الْمَیِّتِ مِنَ اللَّیْلِ الْاَوَّلِ یَنْبَغِیْ لِاَوْلِیَائِہٖ اَنْ یَّتَصَدَّقُوْا فِیْ ذٰلِکَ وَلْیُصَلُّوْا رَکْعَتَیْنِ
بِاَرْوَاحِہٖ وَیَقْرَءُ فِیْ کُلِّ رَکْعَۃٍ فَاتِحَۃَ الْکِتَابِ وَاٰیَۃَ الْکُرْسِیِّ وَسُوْرَۃَ اَلْھٰکُمُ التَّکَاثُرُ وَحِدَۃً
وَعَشْرَ مَرَّۃٍ سُوْرَۃَ الْاِخْلَاصِ فَاِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلٰوۃِ صَلّٰی عَلٰی سَبْعِیْنَ مَرَّۃً وَیَقْرَءُ ھٰذَا
الدُّعَاءَ اَللّٰھُمَّ صَلَّیْنَا ھٰذِہِ الصَّلٰوۃَ وَاَنْتَ تَعْلَمُ وَنُرِیْدُ اَنْ اَبْعَثَ ثَوَابَھَا اِلٰی رُوْحِ
بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ بَعَثَ اللّٰہُ تَعَالٰی فِیْ سَاعَتِہٖ اَلْفَ مَلَکٍ فِیْ قَبْرِہٖ وَبِیَدِ کُلِّ مَلَکٍ
نُوْرٌ وَھَدِیَّۃٌ لِاَجْلِ ذٰلِکَ الْمَیِّتِ صَدَقَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صلعم **منقول ست** که روزی
پسر سفیان ثوری رح بجانب بازار برخاست تا خربوزه خریده بارواح پدر خود بدہد در
تمام بازار گشت نیافت اما پوست خربوزه در بازار افتاده یافت ہمان را گرفت در پیش
خر انداخت ہمدران شب پدر خود را در خواب دید که بر تخت نشسته خربوزه بہشت
میخورد گفت بابا ازکجا میخوری گفت آنچه شما تصدق کرده بود بدا جرآن می رسید چون بیدار شد

دانست کہ ہمان پوست بکار شد **ایضاً آوردہ اند** کہ دو جوانان در زیر سایۂ بلندی کہ آنرا جریر گویند نشستہ بودند ناگاہ بقدرت الٰہی جریر بر ایشان افتاد اما بایشان ہیچ زحمتے نرسید ہر دو در میان جریر سلامت ماندند و ہیچ طرف راہ نیافتند تا بدر شوند **آوردہ اند** کہ بعد از یکسالی ہر دو بیرون شدند و ایشان را مردمان مردہ میدانستند اما چون حکمت الٰہی شد ہمان جریر را آب شگاف کرد ایشان روی آفتاب را دیدند برآمدند چون بخانہ رسیدند مردمان نیک متحیر ماندند کہ چہ چیز را شما رامی پرورد گفتند حصۂ یکے خوردنی می آمد در ہر وقت میخوردیم چون تفحص کردند زن آن یک کس ہمیشہ از جہت او تصدق میداد **حکایت** آوردہ اند کہ پیرہ زنی بخدمت رسول م آمد و گفت دیر شدہ است کہ دختر من وفات یافتہ و او را بخواب نمی بینم رسول م فرمود در شب جمعہ چہار رکعت نماز بگذارد و در رکعت اول بعد از فاتحہ والشمس یکبار و در رکعت دوم واللیل م در رکعت سیم والضحیٰ و در رکعت چہارم الم نشرح بعد از فاتحہ یگان بار و اگر نداند در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص چہار بار و چون نماز بگذاری سر بسجدہ بنہ و درود بگو و بخوابگاہ رو و نیز درود بگو **آوردہ اند** کہ علی الصباح آن پیرہ زن گریہ کنان بہ درگاہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حاضر شد و گفت یا رسول اللہ دختر خود را بدہ نوع عذاب گرفتار دیدم و گفتہ است تا زنان امت جمع شوند من بگویم اول بگونسار در آتش میسوخت گفتم چرا گفت از موجب خوار نمازی کہ رکوع و سجود بجاے نمی آوردم **دوم** آتش دوزخ بر سرو ے افتادہ بود گفتم چرا گفت ہمیشہ سر خود را برہنہ میداشتم و نامحرمان موے را میدیدند **سوم** سیخہای آتشین از یک گوش میزدند از دیگر گوش مے برآمد گفتم چرا گفت سخن چینی مے کردم یعنی سخن یکے بدیگرے میرسا ندم و پیغمبر فرمودہ است اَلْغَتَّابُ لَا یَدْخُلُ الْجَنَّۃَ یعنی نمام عذاب نشود داخل نشود جنت **چہارم** ہر دو چشم

ادای سنت ہای نماز و دو عامہ پیش داری دوم آنکہ بعوض نماز ثواب ایں نماز دوم آنکہ جمیع نمودہ ہای در رسیدن بجمیعی بخشد ہمان ساعت بہزار ملائکہ آن پیر را رسیدند و در شما شادی بخشند آن مرد ۱۲

اوراد دوازدہ ہا جمع در سورۂ تکاثر کہ از آیت الکرسی وانا انزلناہ اخلاص ہر یک در شب ... (handwritten marginal notes, partly illegible)

۲۵۲

۲۵۴

او را جبل آتشین میکشیدند گفتم چرا گفت نامحرمان را نظر میکردم **پنجم**
روی او را آبله هائے سیاه دیدم گفتم چرا گفت روے خود را بیاراستمے
واز نامحرمان نپوشیدمے **ششم** با نبور آتشین و ولب او را میبریدند و
زبانش از پس پشت کشیده بودند گفتم چرا گفت شوهر را بد میگفتم و آزار
میرساندم **هفتم** بزنجیرهاے آتشین بسته وبعمودهاے آتشین برسرش میزدند
گفتم چرا گفت مال شوهر را بی دستوری او بیجا میدادم **هشتم** دو مار سیاه دیدم
در پستان او آویخته ومیگزیدند گفتم چرا گفت پستان خود را بی دستوری
شوهر بکودکان بیگانه میدادم **نهم** شکم او چون طبل برآمده واز وآواز
مے برآمد گفتم چرا گفت حرام خورده بودم وآن آن بود که شکم من سیر بود خوردنی
دیگر میخوردم براے فربهی **دهم** بندهائے آتشین برپاے او نهاده
که نمیتوانست جنبیدن گفتم چرا گفت بی دستوری شوهر از خانه بیرون می آمدم و
مرا گفت اے مادر رسول خدا را بگو که زنان را ازین خصلتها آگاهی کنند که دیگران
ترک کنند وشوهر مرا بگوے تا مرا بحل کند چون پیره زن این بگفت چند کرت
بیهوش شدند ورسول صلے الله علیه وسلم ازان جوان بحل خواست جوان نداد
که مرا بسیار رنجاینده است رسول عم فرمود اگر بشفاعت من امید داری
آن فقیره را بحل کن جوان بحل کرد شب دوم در خواب دید بر تخت هاے
بهشت نشسته وتاج مرصع برسر نهاده مادر را در کنار گرفت وگفت سلام بر رسول
الله صلے الله علیه وسلم برسان وگفت که چون چشم مبارک پر آب کرد سلی آمد و عذاب مرا
تخفیف کرد وچون شوهر مرا بحل کرد بدین درجه رسیدم **ودر اجتناب الفقرا**
آورده است که حضرت عم نمازها را به شب در روشنی میگذارد وچون نماز را تمام
میکرد چراغ را میکشت **آورده** اند که ابراهیم خلیل الله علیه الصلوة والسلام خواب
دید که پسر را بکش مهتر اسمٰعیل علیه السلام گفت این جزاے خواب ماست اگر خواب نمیکردے
چرا همین طور میدیدی **ذکر صائمان** بدانکه در حدیث صحیح وارد شده است

که پیغمبر فرموده است صلے اللہ علیہ وسلم هر که در گرماے سخت یک روزه بدارد او را بگرما ر دوزخ کاری نباشد و در انیس الواعظین مذکورست هر پیر و مرشد که مرید خود را اول باداکردن نماز فرایض بجماعت و باز بودن از مناهی و باداکردن نماز اوابین و روزه داشتن ایام بیض نفرماید او ضال و مضل ست و اگر داند که قبول نه کند امر او مرید نگیرد و الا در گناه مرید شریک ست و در رساله امام جعفر صادق مذکورست که عنسل طریقت پند پیر بجا آوردن ست هر مرید که پند پیر را بجاے نیارد در طریقت جنب ست و بعد ازان نصیحت مذکور اگر داند که مرید لایق ست او را خلوت دهد و در خلوت هر کسی داخل نشود که پیغمبر فرموده است اَلْخَلْوَةُ هِدَايَةٌ وَالْخَلْوَةُ ضَلَالَةٌ و اگر بعد از خلوت داند که مرید حرارت ذکر را تواند نگهداشت بعد ازان ذکر بدهد و این درویش علی هذا الطریق استقامت دارد اول ایام بیض را نگهدارد و ایام بیض را بیض ازان گویند که بابا آدم م چون این هر سه روزه نگهداشت تمام وجود مبارکش بمانند بیضه سفید شد پس همچنان نگهدارندهٔ این روزه ها از گناه چون بیضه از موی پاک شود و در مفتاح الجنان آمده است که سیزدهم را بیست هزار ساله عبادت را ثواب است و چهاردهم را ثواب سی هزار ساله عبادت است و پانزدهم را ثواب چهل هزار ساله عبادت ست و در عرصات چون پنجاه هزار سال مردمان بیک پلے استاده شوند روزه داران ایام بیض و استغفار گویان وقت سحر بر اشتران بهشت سوار استاده باشند و در اول ماه رجب اگر تا هفت روز روزه دارد هفت دوزخ برو حرام شود و بداشتن هشت روزه هشت بهشت برو مباح گردد و حضرت رسالت پناه فرمود صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم که درین ماه رجب و شعبان هر روزه را ثواب هزار ساله مینویسند سلمان فارسی گفت یا رسول اللہ من هر دو ماه را تمام نگهدارم حضرت فرمود شما را قوت آن نیست اما باید که سه روزه از اول ایشان و سه روزه درمیان ایشان و سه روزه در آخر ایشان نگاهداری تا ثواب همه روزه ها روزی تو گردد و در ایام بیض اگر قوت روزه داشتن ندارد باید که درین سه روزه بجاے

ثواب روزه ایام بیض

۲۵۴

یعنی خلوت ... بعد لایق پیر ... اگر لایق ... ست

او چهار رکعت نماز بگذارد بعد از ظهر و در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و
اخلاص بیست و پنجبار ثواب او را گفته اند که هنوز از جای برخاسته نباشد که آمرزیده
گردد و اگر هم روزه دارد و هم نماز را ادا کند فضل باشد و در **مفتاح الجنان**
آورده است که اگر کسی آیة الکرسی نداند باید که بجاے آیة الکرسی سه کرت اخلاص بخواند
در هر نماز یکه باشد بعد ازین **بدانکه** در سال تمام شش روزه است که روزه داشتن
هر یک ایشان را ثواب صد هزار ساله است اول هفتم ماه رجب که اول مهتر جبرائیل بر
محمد صلے الله علیه وسلم دران روز نازل شده بود و **قصه** او آنست که حضرت
رسالت پناه با دختران بی بی حلیمه وغیره در ویرانها و خانها و یران گوسفندان میچرانیدند
مهتر جبرائیل و میکائیل علیهما السلام هر دو بصورت دو جوانان در رسیدند در دست
مهتر جبرائیل کارد بود و بدست مهتر میکائیل طشت بهشت پر از آب بهشت بود حضرت
رسالت پناه را ستان خوابانیدند و سینه اش پاره کردند و دلش را کشیدند دل را نیز
پاره کردند و اندرون آن دل را بآن آب شستند اما درون دل یک قطره سیاه ماند
بهیچ نوع شسته نمیشد **آورده اند** که آن رشک زنان بود زیرا که از جانب زنان
هرگز دلش آرام نمی بود چنانچه روزی حضرت رسالت پناه از جای بیامد چون بر نزد
دروازه سراے رسید غلام از سراے رسید غلام از سراے بیرون شد حضرت فرمود
کجا بودی گفت اشترے بستم حضرت بشتاب در آمد و در پیش هر زن خود شد که فلان
غلام بچه کار آمده بود گفتند که خبر نداریم باز دلش آرام نکرد باز پس غلام بیرون
رفت پرسید که اشتر بکدام خانه و بچه رسن بسته گفت در فلان خانه و فلان ریسمان
حضرت در آمد و نشانی را تحقیق یافت دلش آرام شد دختران بی بی حلیمه چون این
را دیدند گریخته و پیش مادر شدند بی بی حلیمه در حال پیش رفت او را نشسته یافت
چون نگاه کرد بر سینه مبارکش نقش سرخ بود و حال خود را بدو نمود و غیر ازین چند
معجزه دیگر بی بی حلیمه از و دیده بود چنانچه آورده اند که بی بی حلیمه شیر نداشت چون
او را گرفت چندان شیر پیدا شد که هفت کودک دیگر را هم شیر مبارک او بس میشد

۲۵۵

در بیان معجزه حضرت خیر البشر صلی الله علیه وسلم وفضل احد

و چون او را بخانه خود میبرد یوسف کاہن بر سر راه نشسته بود گفت که محمد آخرالزمان ہمین کودک است ایضا بی بی حلیمه را یک بز بود چون او را در خانه آورد از برکت او صد بز شدند وایضا یک اشتر بود در خانه او از برکت او صد شتر شدند ودیگر از معجزات آنکه شبی از حضرت رسالت پناه بکوچ ہمراه میرفت بی بی عائشه بر شتر سوار بود واشتر از راه برگشت از قافله جدا ماند حضرت علیه السلام چون تفحص کرد بی بی را ندید پس برگشت که از ان طرف یک نفر حضرت صلی الله علیه وسلم بود مہار اشتر بی بی را گرفته آمد منافقان بدبخت بدان سبب چند گوئی سگ میخوردند در حق بی بی عائشه حضرت از ان تہمت کردن ایشان بغایتی غمگین شد بیست آیت از حق تعالی آمد در شان پاکی بی بی عائشه که ہیچ زن پیغمبران ہرگز زناکار نبوده اما حضرت رسالت پناه را گاه گاہی در خاطر می آمد که کلام الله بیشک برحق است و راست است ولے یک نام خدائے ستار ہست مگر ستاری او میکند آورده اند که روزی رسالت پناه با آنکس ہمراه برائے خرما رفتند و آن کس را فرمود تا بر درخت سوار شود خرما را بیفگند چون رسم عرب ہست که آزار ندارند بلک لنگ زده بود ناگاه باد پیدا شد خرما بباد افتاد حضرت گفت که فرود آی چون حضرت بالا دیدند بیک ناگاه چادر را که لنگ او بود باد برداشت آلت وذکر او را نبود حضرت رسالت پناه متحیر شد جبرائیل از رب الجلیل در رسید که یا محمد من بعلم قدیم خود از ین تہمت خبر داشتم از ان آلت ذکر او را پیدا نکردم دوم روزه بیست وہفتم روز رجب که معراج حضرت دران بود نہاده اند سویم ہژدہم ذے الحجه که سنگ اول برائے عمارت مکه دران روز نہاده اند چہارم بیست ودوم ماه محرم که اول امامت حضرت دران روز بود پنجم دوازدہم ربیع الاول که حضرت رسالت پناه دران روز از دار الفنا بدار البقا رحلت نمود واگر در شب دوازدہم تصدق وخیر کند بہتر باشد ششم ہفدہم ماه جمادی الآخر که مولود حضرت 256

در بیان روزه های ممنوع

[...]دان روز بود وگفته اند که مولود او در هفدهم ربیع الاول بود و شش روز از اول ماه شوال بعد از روز عید فطر اگر کسی نگهدارد ثواب صایم الدهر یابد و هر که صایم الدهر باشد او را در قبر نمانند بلکه بصورت همراه بالا برند و دیگر اگر نه روز از اول ماه ذی الحجه نگاهدارد حضرت رسالت پناه فرموده است که او را با آتش دوزخ کاری نیست و اگر همه را نگاه نکند باز هفتم و هشتم و نهم را البته نگاهدارد ایضاً آورده اند اگر روز نحر تا ضحی روزه دارد ثواب هزار ساله عبادت می یابد **در بیان روزه های ممنوع** بدانکه در تمام سال پنج روزه داشتن ممنوع است دو روز عیدین و سه روز بعد عید اضحی که آنرا ایام تشریق گویند وگفته اند که اگر کسی ایام بیض نگاهدارد پس سیزدهم عید اضحی را نگاهدارد محسوب بعید است و اگر درین روزهای ممنوع کسی نیت روزه کند برو لازم است که افطار بکند اما قضا او را میتوان نگاه داشت که به نیت کردن برو لازم شده بود و اگر کسی نذر کند صوم تمام سال را صوم برو لازم شود و این پنج روز را افطار کند باز قضا نگاهدارد **مسئله** اگر کسی نذر کند که تمام سال شمسی را روزه نگهدارد و حال آنکه او بسان قمری یعنی دوازده ماه روزه داشت پس دوازده روز دیگر نیز برو لازم است که نگاهدارد زیرا که سال شمسی دوازده روز از سال قمری کلان است و در تفسیر زاهدی آورده است که روزه صمت در زمان مهتر عیسی ع‍ م بود اما الحال منسوخ شده است پس معلوم میشود که الحال روزه صمت و روزه نیروز و مهرجان که هر دو عیدین کافرانست کسی نگاه ندارد اگر بمتابعت ایشان نگاهدارد کافر گردد و اگر از برای حاجت نگهدارد عاصی گردد ایضاً بعضی جهال در روز هفدهم روزه نگهدارند و بوقت بر آمدن ماهتاب افطار میکنند مکروه است زیرا که افطار از وقت شام گذرانیدن مکروه است و اگر گویند که پیش از بر آمدن ماهتاب نشکنم حاجت ما روا نشود این شرک محض است و اگر به پیش ماهتاب سجده کنند کافر گردند و روزه داشتن روز شک مکروه است و در فتاوی قرآن خوانی آورده است که عاصی گردد لقوله علیه السلام مَنْ صَامَ یَوْمَ الشَّکِّ فَقَدْ عَصَی و روزه شک بیست و دهم شعبان است

257

اگر در شب او دیده شود تنها والا افطار کند زیراکه روزه داشتن دران روز مکروه است و بدعت پس در هر عبادت که بدعت پیدا شود ترک آن اولی است و در روز دوشنبه و پنجشنبه دفتر نیکی و بدی بندگان بر حضرت عزت عرضه میکنند باید که درین دو روز بروزه باشد و هر که روز جمعه روزه دارد آتش دوزخ بر وی حرام گردد و ثواب بغایتی بسیار است و یک روزه تنها داشتن مکروه است باید که دو روز روزه دارد تا از خلاف برآید آورده اند که زنی بود صائم الدهر هرگز روزه افطار نمیکرد چون وفات یافت او را در قبر نهادند دران زمان تجلے نور پیدا شد و چشمان همه مردم خیره شدند چون تجلی قرار شد آن زن را در قبر نه یافتند نیک متحیر شدند ناگاه هاتفی بر ایشان آواز کرد که این زن کار خدا را پیوسته میکرد و هر که کار خدای را پیوسته میکند او را در قبر نخواهد ماند

فصل در بیان ادعیات

منقول است از ائمه سلف رحمهم الله که اکثر ایشان را ورد او کردن حاجات دینی و دنیاوی دعوات بود که به برکت آن حاجت برآورده میشد اول هشت کرت فاتحه و صد بار درود و هفتاد و نه بار الم نشرح تا آخر و هزار و یکبار اخلاص باز هشت کرت فاتحه و صد بار درود و این فقیر هر شب میکند از جهت آنکه گفته اند هر که هر شب هزار بار اخلاص بخواند خدای تعالی را در خواب بیند بدان امید میکنم دیگر هر کرا دشمن صعب در پیش آید باید که این دعا را روبروی وی بخواند یا بران جهت خواند که دشمن او ست حال خراب شود آورده اند که حضرت موسی علیه السلام را چون دشمن در پیش مے آمد این دعا را روبروی او میخواند در حال زمین شگافته شد و او را فرو میبرد دعا این است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ وَاِلَيْكَ الْمُشْتَكىٰ وَبِكَ الْمُسْتَعَانُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ

دیگر برای حاجات دینی و دنیاوی فاتحه را در هفته بدین ترتیب بخواند در روز یکشنبه هفتاد بار بخواند و در روز دوشنبه شصت بار و در روز سه شنبه پنجاه بار و در روز چهار شنبه چهل بار و در روز پنجشنبه سی بار و در روز جمعه بیست بار و در روز شنبه ده بار بخواند بیشک حاجتش

برآورده گردد آورده اند که فردای قیامت مهتر جبرائیل ع براق در دست
گرفته بیاید و فریاد کند کجاست آنکسی که در عمر خود یازده بار این دعا گفته ست
اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ تا او را براق سوار کنم و در پیش محمد
مصطفی برمش دیگر هر که این دعا را بخواند و بجانب آسمان نگرد حق تعالی به نظر
رحمت برو نگرد دعا این ست اَشْهَدُ اَنَّكَ رَبِّيْ وَخَالِقِيْ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ دیگر هر کرا
درد چشم باشد باید که این افسون را بر خاکستر بخواند و خاکستر را بر گرد اگرد چشم خود
بمالد دفع شود افسون این ست تربت نتو دیگر حضرت امام اعظم رحمه الله میفرمایند هر که
این دعا عقب هر نماز ده کرت بخواند جمله علم اولین و آخرین بدو روشن شود و من این
علم را از برکت این دعا یافته ام این ست اَللّٰهُمَّ نَسْتَعِيْنُكَ عَلٰى طَاعَتِكَ
و دیگر آورده اند که سلطان سکندر ذوالقرنین چون بادشاه تمام عالم شد
تمام عالمان زمانه را جمع کرد که برای من چیزی پیدا کنید که مرا احتیاج به قلعه نه
باشد آورده اند که همه عالمان متفق شدند برین اسما که هر که این اسما را هر روز هفت بار
بخواند او را احتیاج بقلعه نباشد و حق تعالی فرمان میدهد هشتاد هزار فرشتگان را تا چهل هزار
او را در روز نگاهدارد و چهل هزار در شب بعد ازان ذوالقرنین قلعه راست نمیکرد صَبْرًا
اَبْرَصًا سَعْرَصًا دیگر هر کرا دیده تاریک شود هر روز این دعا را بخواند چشمان
او روشن شوند دعا این ست يَا قَرِيْبُ يَا مُجِيْبُ يَا سَمِيْعَ الدُّعَاءِ يَا لَطِيْفًا
لِمَا يَشَاءُ اِحْفَظْ عَلٰى بَصَرِيْ دیگر هر که بوقت سحر یازده کرت این دعا بخواند و
نظر بسوی آسمان کند الله تعالی به نظر رحمت برو نگرد دعا این ست اَللّٰهُ اَللّٰهُ اَللّٰهُ
اَلْحَيُّ الْقَيُّوْمُ الْقَائِمُ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ دیگر هر که وقت سحر یازده کرت بگوید
اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ ضِيْقِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْاٰخِرَةِ در دنیا به هیچ وهمه آفات
دنیاوی مزاحم نشود و در آخرت از عذاب سرمدی خلاصی یابد دیگر هر بامداد یازده
بار این اسما بگوید حاجتش بر آمده گردد يَا اِلٰهَ الْاٰلِهَةِ الرَّفِيْعَ جَلَالُهٗ دیگر
اگر کسی را دشمنی صعب پیدا شود هزار غلوله آرد بمقدار حبه کند و بر هر غلوله

یکبار بخواند یا علیُّ ولی اگر در ادرپیش مرغان اندازند در حال دشمنان ہلاک شوند دیگر
اگر ہر روز سہ کرت گوید اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لِيْ فِي الْمَوْتِ وَفِيْمَا بَعْدَ الْمَوْتِ اِلٰهِيْ هَوِّنْ عَلَيْنَا
سَكَرَاتِ الْمَوْتِ مہتر عزرائیل را بچشم خود نہ بیند و تلخی جان کندن نہ چشد چنانچہ طفل پستان
مادر را در دہن گرفتہ در خواب رود و اگر ہر روز این دعا بیست وپنجبار بخواند ثواب
شہیدان یابد **آوردہ اند** کہ روزی حضرت رسالت پناہ صلعم مراتب شہیدان در
پیش بی بی عائشہ بیان میکرد بی بی گفت برابر ثواب ایشان ثواب کسی باشد حضرت
فرمود آری ثواب کسیکہ در روز و شب بیست وپنجبار موت را یاد کند دیگر ہر کہ ہر
روز بیست وپنجبار این دعا را بخواند ثواب تمام اولاد آدم را یافتہ باشد دعا این ست
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ كَمَا رَبَّيَانِيْ صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا وَلِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْيَاءِ وَالْاَمْوَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ ونیز باید
کہ در آخر قعدہ بعد تشہد و بعد درود خواندہ باشد ہمین دعا مذکورہ را دیگر اگر در
قعدہ آخر بعد درود این دعا را بخواند ہیچ ظالم را بر وی دسترس نباشد انیست رَبِّ
اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ اِنَّكَ اَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ فَاغْفِرْ لِيْ ذُنُوْبِيْ فَاِنَّهٗ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ
اِلَّا اَنْتَ ظُلْمًا كَثِيْرًا دیگر ہر کرا حاجت واقع شود پیغمبر فرمودہ است علیہ الصلوٰۃ و
السلام کہ در مقبرہ مسلمانان رود و روی بمشرق و پشت بمغرب و فاتحہ خواند و حاجت
خواہد بیشک روا گردد و آنچہ بعضی مردمان خوردنی را ہمراہ میت برای گور کنندگان
میبرند بعضی گفتہ اند کہ جایز باشد از جہت عموم البلوی و اگر شیرینی بکنند بارواح
کسی ثواب یابد اما باید کہ در خانہ فقیران تصدق کند و در مقبرہ بردن مکروہ باشد
بلکہ جائز نباشد و آثم گردد دیگر ہر کرا حاجت واقع شود باید کہ این اسمارا شفیع آرد
حاجتش برآوردہ گردد و دعایش مستجاب شود و ہر کرا مہمی در پیش آید بروح
ایشان نذر کند حاجت او برآید **آوردہ اند** کہ چون خاتون جنت بی بی فاطمہ زہرا
وفات می یافت با میر المومنین مرتضی علی کرم اللہ وجہہ وصیت کرد کہ غیر مادر
و پدر و حسن و حسین و حضرت شما کسی دیگر مرا ندیدہ است باید کہ بدست

(حاشیہ:) ای بار خدایا بخش گناہ ما را و مادر و پدر ما را چنانچہ تربیت دادہ است ہر دو بابان را در خوردگی و کلانی و ببخش ہمہ مومنان و مومنات و مسلمین و مسلمات آنانکہ زندہ ہست از ایشان و آنانکہ مردہ اند برحمتک ارحم الراحمین ۱۲

(حاشیہ:) ای پروردگار من بتحقیق من ظلم کردم بر وجود خود بتحقیق تو بخشندہ و مہربان ہستی پس ببخش گناہان مرا بتحقیق نیست کہ ببخشد گناہان مگر تو

۲۶۰

را غسل دهید و این امر خاص برای بی بی فاطمه بود زیرا که شوهر را نشاید که زن
خود را بشوید که شوهر بعد از وفات زن اجنبی و بیگانه شد و ازین سبب رجال زن
دیگر را میتواند گرفت اما اگر کسی دیگر نباشد زن را باید که شوهر خود را بشوید که چهار
ماه و ده روز تعلق بدو دارد مرتضی رض غسل داد و حوران بهشتی حریر بهشت آوردند
و دران کفن کردند و چهار فرشته مقرب آمدند و جنازه اش پوشیده حامل درمیان
کرده مرتضی علی امامت کرد و حسن و حسین رضی الله عنهما با جمیع ملائک اقتدا کردند و
قبرش را فرشتگان کافتند و دفن کردند و اصحاب رضوان الله تعالی اجمعین همه گله
و شکایت کردند در پیش مرتضی که چرا مایان را حضور نکردید تا از یادگار رسول الله
صلی الله علیه وسلم بجا می‌خواستیم مرتضی رض گفت او وصیت برین کرده بود که قامتم
کسے ندیده است قبرم نیز کسی نه بیند گفتند باری قبر مبارکش بنمائی تا زیارت
کنیم چون رفتند شش قبر دیگر در انجا شده بودند نشناختند از قبر بی بی فاطمه
مرتضی علی آواز شنید که قبر مرا بکسے منمای مرتضی علی رض پرسید که این شش
قبر دیگر کیانند بی بی فرمود که این شش عورتان را خدای عزوجل
مرتبه ابدالی داده بود اینها دعا کرده بودند که مایان را بجوار بی بی فاطمه رض
برسان دعا ایشان مستجاب شد اسامی ایشان این است فاطمه عائشه
رقیه حلیمه غانه و ریحانه نیز گویند یعنی غانه و ریحان هم میگویند و این
در انیس الواعظین نیز مسطور است دیگر هرکه این اسما را هر روز بخواند سه کرت
جمله حاجات دینی و دنیاوی بر آورده گردد یَا مَنْ هُوَ دَنُوُّ عِلْمِهِ وَ عَلِيًّا
عُلُوُّهُ وَ قَرِيبًا ذَاتُهُ يَا مَنْ عِلْمُهُ دَانٍ وَ عُلُوُّهُ عَالٍ وَ ذَاتُهُ قَرِيبٌ
دیگر هرکه هر روز این اسما را ۳ بار بخواند مرتبه او بلند شود یَا قَرِيبُ
الْمُتَعَالِ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ عُلُوًّا ارْتِفَاعِهِ دیگر هر کرا زحمت و بیماری
برسد این را هفتاد کرت بخواند شفا یابد دعا این است اَلْمَجِيدُ الَّذِيْ مَجَّدَ
نَفْسَهُ تَمْجِيْدًا دیگر اگر بیمار صد کرت بگوید یَا سَلَامُ شفا یابد

دیگر هرکه بر بیمار دست راست بنهد و بیست بار بگوید صلوٰةُ اللهِ علی جبلی علیهِ السلام شفا یابد **آورده اند** هرکه بر پیغمبری از پیغمبران خدا هر روز سه کرت صلوات فرستد فردای قیامت همان پیغمبر شفیع او شود دیگر هرکه وقت بامداد یک بار بخواند جمله قضاهای و برجا میشوند اَلحَمدُ لِلّٰهِ الَّذِی رَزَقَنَا مَعرِفَتَه وَلَم یَترُک عمی القلب اَلحَمدُ لِلّٰهِ الَّذِی جَعَلَنِی مِن اُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ وَلَم یَجعَلنِی مِن سَائِرِ الاَنبِیَاءِ اَلحَمدُ لِلّٰهِ الَّذِی سَتَرَ عَلٰی عُیُوبِی وَلَم یَفضَحنِی عَلٰی رُؤُسِ الخَلَائِقِ اَلحَمدُ لِلّٰهِ الَّذِی جَعَلَ الرِّزقَ فِی یَدِهٖ وَلَا یَجعَلهُ بِیَدِ غَیرِهٖ بِرَحمَتِکَ یَا اَرحَمَ الرَّاحِمِینَ **آورده اند** که روزی امام حسن بصری رضی الله عنه از گنجشک شنید که این اسما را بر زبان خود اند بعد از ان سی سال از و فراموش شد بعد از سی سال بیادش آمد میخواست تا باز بخواند دران زمان هاتف بر سرش آواز داد که بار دیگر نگوئی زیرا که همان ثواب شمار تا این زمان فرشتگان مینویسند هنوز تمام نشده است و در مانده شده اند از نوشتن او و این ست یا هو یا هو یا هو یا من لیس له الا هو دیگر هرکه هر روز یک بار بگوید توفیق ذکر الله بیابد و خاطرش از ما سوی الله خالی گردد اَللّٰهُمَّ طَهِّر قَلبِی عَنِ الکِبرِ وَالرِّیَاءِ وَزَیِّن لِسَانِی بِالذِّکرِ وَالثَّنَاءِ عَلَیکَ بِرَحمَتِکَ یَا اَرحَمَ الرَّاحِمِینَ دیگر هرکه هر روز سه کرت این دعا را بخواند تمام کار او خدای تعالی بکند وَاُفَوِّضُ اَمرِی اِلَی اللهِ اِنَّ اللهَ بَصِیرٌ بِالعِبَادِ دیگر در روز پنجشنبه روزه دارد و در شب جمعه وضو جدید بکند و تحیت وضو بگذارد و در بستر خواب رود و بر پهلوی راست و این اسما را تکرار کند حضرت رسالت پناه صلعم را بخواب ببیند یَا کَرِیمُ العَفوِ ذُو العَدلِ اَنتَ الَّذِی مَلَأَ کُلَّ شَیءٍ بِعَدلِهٖ دیگر اگر کودک گریه کند باید که این اسما را نوشته در گهواره نهد و اگر کسی نوشته با خود نگهدارد هیچ تیر و شمشیر برو کار نه کند و این فقیر نوشته بکسی داده بود چون در معرکه شده شانزده تیر از سپر او در گذشت اما بوجودش هیچ اثر نکرد و دعا این ست یا مشتهٰ مشخینا فتلا مون دیگر اگر مستور بول کردن نتواند بیار در ریسمان کودک نارسیده و تافته و بر آن سوره

اخلاص بخواند و بدمد و گره کند و ہکذا ہفت گره کند و بر پای سنور بندد و
کشاده گردد **دیگر** گفته اند که اگر کسی صد زنا کرده باشد این دعا را یکبار بخواند
و بروی خود بدمد آمرزیده گردد بفرمان خدا تعالی دعا این ست بِسْمِ اللّٰهِ یَا سَتَّارُ
بِسْمِ اللّٰهِ یَا جَبَّارُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا قَهَّارُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا عَزِیْزُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا اَوَّلُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا اٰخِرُ
بِسْمِ اللّٰهِ یَا ظَاهِرُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا بَاطِنُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا رَبُّ بِسْمِ اللّٰهِ یَا خَالِقُ بِسْمِ اللّٰهِ
یَا رَازِقُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا رَحْمٰنُ بِسْمِ اللّٰهِ یَا رَحِیْمُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ وَلَا حَوْلَ وَلَا
قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ **دیگر** ہر که در تمام عمر خود یکبار
این درود بخواند بیشک به بهشت برسد این ست اَللّٰهُمَّ لَا تُفَرِّقْ بَیْنِیْ وَبَیْنَ
حَبِیْبِکَ مُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وَعَلٰی اٰلِ مُحَمَّدٍ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ **دیگر**
ہر که این نامہای بزرگوار را در پیش خود نگہدارد ہیچ دشمن بروی ظفر نیابد و ہیچ
جادو بر وی کار نکند و ہیچ دیو و پری بدو آسیب نرساند و ہیچ زہر بروی کار نکند و از
263 دنیا بی ایمان نرود الٰہی بحرمت عیسی روح الله الٰہی بحرمت موسی کلیم الله الٰہی
بحرمت ابراہیم خلیل الله الٰہی بحرمت محمد رسول الله برحمتک یا ارحم الراحمین **دیگر** برای دفع
تپ بنویسد و در گلو بندد دفع شود بفرمان الله تعالی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ هٰذَا کِتَابٌ
مِنَ اللّٰهِ الْعَزِیْزِ الْحَکِیْمِ وَمِنْ عَبْدِهٖ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ الْهَاشِمِیِّ اِلَی الْحُمّٰی الَّتِیْ حَرُّهَا
مِنْ جَحِیْمٍ وَبَرْدُهَا مِنْ زَمْهَرِیْرٍ فَاِذَا کِتَابِیْ هٰذَا فَاخْرُجِیْ مِنْ جَسَدِ فُلَانِ بْنِ
فُلَانٍ وَلَا تَاْکُلِیْ لَحْمَهٗ وَلَا تَشْرَبِیْ دَمَهٗ حَسْبِیَ اللّٰهُ **دیگر** برای دفع تپ
لرزه باید که بر برگ بید بنویسد و صاحب تپ را بلیساند مجرب ست یَا نَمْهِیْثَا یَا شَنُوْثَا
یَا شَطْلِیْثَا بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ **دیگر** برای کاہلی نماز باید که نوشته در گلوی آن کس
بندد اَللّٰهُمَّ یَا غَافِرَ الذَّنْبِ وَقَابِلَ التَّوْبِ شَدِیْدَ الْعِقَابِ ذِی الطَّوْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ وَلَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُوْنَ در آخر او بنویسد بستم کاہلی فلان بن فلان ۔
مسئله در خبر صحیح وارد ست که اگر کسی صائم نوافل باشد و او را دعوت کند رفیق
او و یا حاضر شود بر ضیافت رفیق اگر داند که اگر افطار نکند رفیق رنجیده

شود میتوان افطار کرد حتی که اگر حال جانبین مهمانی باشد و معلوم نسازد و افطار کند ثواب شصت هزار صوم یابد واگر معلوم سازد و افطار کند ثواب چهل صوم یابد و چون قضاء این صوم بجا آرد ثواب هزار ساله یابد واگر او معلوم کند و افطار نکند ثواب یکروزه یابد بلکه عاصی شود که دل برادر رنجانیده است واگر داند که بافطار کردن او مفرح نشود بهتر آنست که بافطار کردن نباید و نشاید و در اجتناب الفقرا آورده است که اگر کسی بر ضیافت حاضر شود و میداند که صاحب خانه بخوردن او ناراضی ست اما بطریق جهال کشش میکند اگر این کس حاضر آمده صایم نباشد باید که بگوید که روزه دارم و باین کذب آثم نشود چنانچه آورده اند که روزے حضرت رسالت پناه را یکے از اصحاب دعوت نموده بود چون حضرت اجابت نمود یاران دیگر بے دعوت بسیار حاضر شدند و آن صاحب خانه مرغ و نان حاضر نه داشت ولیکن دلگیر شد حضرت این حدیث فرمود که هرکه ناخوانده برود شکم او را از خبال آتش پر کنند و خبال خون و ریم عاصیان را گویند ایضا روزی امیر المومنین عمر رضہ را کسی دعوت نموده بود حاضر شد تهاے مبارک را بشست و چون طبق در پیش نهاد امیر گفت بسم الله یعنی پیش آئید همه دست انداختند اما چون ضیافت خاص برای امیر المومنین عمر نبود دست خود را برداشت و منع شد گفتند چرا فرمود شما بخورید من روزه دارم مسئله در آداب ضیافت گفته اند که اگر مهمان در خانه کسی حاضر شود خدمت مهمان کردن بهتر باشد از نماز نفل ادا کردن فرموده اند که اگر مهمان تا سه روز در خانه او باشد خدمت او بجا آرد و نوافل ترک دهد واگر بیشتر از سه روز ماند بعد ازان نوافل ادا کند که این زمان او را از اهل بیت شمرده اند چنانچه آورده اند که وحی شد بسوی ابراهیم خلیل الله که ای خلیل بر تو باد که مهمان خود را و مهمانان ما را اکرام کنی خلیل الله عرضه نمود که یارب مهمان تو کیست و مهمان شما کیست حکم شد که مهمان شما آنکه او را دعوت نمائی 264

…انی و مهمان ما آنکه بے دعوت حاضر شوند چون مهمان خود را خدمت بکنی درجهٔ
بهشت روزی گردانمت و چون مهمان مرا خدمت کنی دیدار دهمت آورده اند که
روزے کافرے بضیافت حضرت ابراهیم خلیل الله حاضر شد گفت یا خلیل الله گرسنه ام
خلیل گفت خوردنی من لایق کافران نیست کافر برگشت دران زمان خطاب
عتاب رب الجلیل بر خلیل وارد شد که ای ابراهیم مدت هفتاد سال است که من این
کافر را پروردم که هیچ وقت او را از در بار خود نراندم و چون برای قوت روزینه
پیش تو استاد زجرش کردی خلیل الله در عقب آن کافر دوید و او را بیاورد و خدمت
بسیار کرد گفت حال چیست که مرا اینقدر کرامت میکنی و اول رانده بودی خلیل
گفت که چون ترا راندم عتاب حضرت عزت بر من چنان شد کافر گفت پس
وای بر من که از جهت اینچنین دشمنی که من باشم بر اینچنین خلیل که تو باشی عتاب
رسد ایمان را عرضه کن در حال مسلمان شد و ایضا آورده اند که روزے
ابراهیم خلیل الله ضیافت کرده بود جماعتی از جهودان حاضر شدند خلیل الله خدمت
ایشان بسیار کرد گفتند یا خلیل الله اینقدار خدمت برای چیست گفت روزی از
جهت یک کافرے چنان عتاب بر من شده بود از آن میترسم چون طعام خوردند
خلیل گفت باری یک سجده بجهت خدای من بکنید چون سجده کردند خلیل دست
برداشت که یا اله العالمین بظاهر فرمان من فرود آوردند و قلوب ایشان
بدست تو ست چون سر برداشتند همه مسلمان شدند ایضا آورده اند که
روزی مرتضی رضی الله عنه در راه میرفت از جهودی سفید ریش درگذشت
چون به پیش حضرت رسید گفت حضرتم مسلم میرسیدم فاما فراموش شد
گفت در راه خطاے از تو در وجود آمده باشد مرتضی علی گفت از جهودے
درگذشتم حضرت فرمود برو خاطرش بدست آر مرتضی آمد دل آرامش نمود جهود
گفت مسلمان را چه کرامت جهود ست واقعه باز نمود جهود در حال مسلمان
شد و ایضا آورده اند که ابراهیم خلیل الله علیه السلام هرگز بی مهمان

۲۶۵

افطار نمیکرد سه روز در خانهٔ او مهمان نیامد هر گز سه روزه افطار نکرد روز سویم مهمان
آمد افطار کرد امابعمل خود متعجب بود که مانند من کسی نکرده باشد دران زمان
حضرت جبرائیل علیه السلام آمد که چون این خطره را بخود راه دادی برو بندگان
خدای را ببین چون سر در بیابان نهاد بدرویشی رسید که در غارے نشسته
بود و عبادت الله میکرد درویش گفت مرحبا که وقت افطار من ست تا بشما همراه
افطار بکنم واین روز چهلم روز ست که من روزه دارم درحال دو انار پیدا
شدند یکے را خود خورد و یکی را بخلیل داد چون از انجا بر آمد درویش دیگر یافت
که عبادت الله میکرد گفت مرحبا که وقت افطار من ست تا همراه تو افطار
بکنم وامروز شصت روز ست که روزه دارم در انجا گیاهی بود خوشبوئی هر دو
ازان خوردند چون اول را پرسیده بود که از شما زاهد تر در عالم باشد او بدین
شخص فرستاده بود این را نیز پرسید این گفت که پیشتر برو دیگرے را یافت
او نیز گفت مرحبا که افطار کنیم و این روز نود روز ست که من روزه دارم دران ۲۶۶
زمان رمهٔ آهوان میگذشت یکی ازان را فرمود که بیا آمد و گفت بسمل شو بسمل شد
گفت بریان شو بریان شد گفت در خوان شو در خوان شد گفت در پیش من
آی آمد هر دو ازان خوردند باز گفت برو آهوی مرده زنده شد و رفت خلیل
گفت چون مستجاب الدعوات مینمائی در حق من نیز دعا بکن آن کس گفت
که چهل سال ست که دعای من قبول نمیشود خلیل گفت اینچنین کرامت را چه گوئی
گفت آری یک دعا من مدت چهل سال است که مستجاب نمیشود و آن آنست
که روزے در بیابان می گذشتم پانصد رمه دیدم که هر رمه را پانصد شبان نگاه
میداشتند و بدست هر شبانی چوب زرین بود و عقب هر شبان پانصد سگ میبودند
و بگردن هر سگ حلقهٔ زرین آویخته بود گفتم که مال از که باشد گفتند از ابراهیم
خلیل الله ست عجب پنداشتم که این طور کس چگونه خلیل باشد و او را
ببین بنمای ابراهیم گفت که دعائے تو مستجاب شد و آن منم گفت پس یک

زمان باش دو رکعت نماز ادا کرد و سر بر زمین نهاد و وفات یافت الہمانے کافتن زمین از غیب پیدا شد قبر ش کافتند وا ورا دفن کردند و ازمان براہیم جہل اللہ از اعمال خود پشیمان شد ای عزیز معلوم باد کہ این قصہ را کسی گمان نبرد کہ عابدان از پیغمبران بہتر بودند کافر شود زیرا کہ انبیا از ہر اولیا جہل و دو مرتبہ افضل ست چنانکہ آویس قرنی را التعریف بسیار میکند کس تو ہم نہ کند کہ آویس قرنی از خلفاء راشدین فضل داشت آوردہ اند کہ حق تعالیٰ شانہ وحی کرد بموسیٰ علیہ السلام کہ ای موسیٰ چند چیز را من در چند چیز نہادہ ام و مردمان بیجاے طلب کنند نیابند اوّل بزرگی را تواضع نہادہ ام و اگر کسی در کبر طلب کند نیابد و دوّم توانگری در قناعت نہادہ م اگر کسی در حرص طلب کند نیابد سیوّم علم در طلب و شکم خالی نہادم اگر کسی در بی طلبی و شکم سیر طلب کند نیابد چہارم قبول دعیات را در پرہیزگاری و لقمہ حلال نہادہ م اگر کسی بغیر این طلب کند نیابد دیگر اینکہ عا را بعد از صبح صادق بخواند بسم اللہ الرحمٰن الرحیم اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا مِنْ خَيْرِ الصَّبَاحِ وَخَيْرِ الْمَسَاءِ وَخَيْرِ الْقَضَاءِ وَخَيْرِ الْقَدَرِ وَخَيْرِ مَا جَرٰى بِهِ الْقَلَمُ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ الصَّبَاحِ وَمِنْ شَرِّ الْمَسَاءِ وَمِنْ شَرِّ الْقَضَاءِ وَمِنْ شَرِّ الْقَدَرِ وَمِنْ شَرِّ مَا جَرٰى بِهِ الْقَلَمُ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْاَلُكَ عَيْشًا بِلَا بَلَاءٍ وَدَلِيْلًا بِلَا هَوَاءٍ وَرِزْقًا بِلَا عَنَاءٍ وَعَمَلًا بِلَا خَطَاءٍ وَجَنَّةً بِلَا حِسَابٍ وَرُؤْيَةً بِلَا حِجَابٍ اَللّٰهُمَّ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ سَالِمِيْنَ وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ اٰمِنِيْنَ وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ وَاَلْحِقْنَا بِالصّٰلِحِيْنَ اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ كَمَا رَبَّيَانِيْ صَغِيْرًا وَاغْفِرْ لِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ دیگر اگر کسی را جزام و برص شود باید کہ این دعا را چہل روز بر روز بخواند ہر روز ہفتاد بار بخواند اَلْمَجِيْدُ الَّذِيْ مَجَّدَ نَفْسَهٗ تَمْجِيْدًا و نیز اگر چہار سوز میان فرض و سنت بامداد ہر روز چہل و یکبار فاتحہ بر جزام و برص بخواند دفع شود دیگر الغنا مبارک سید السادات شیخ المشائخ فرد زمانہ مرشد مطلق شیخ علی بن قنبر علی قدس سرہ

این آیت اذن کرده شده است که بر روغن تلخ هفت کرت بخوان و بدم و صاحب
جرام و برص و پیس هفت وز آنرا بوجود خود بمالد دفع شود بفرمان رب العزت آیت
این ست بسم الله الرحمن الرحیم ففتحنا ابواب السماء بماء منهمر وفجرنا الارض عیونا
فالتقی الماء علی امر قد قدر انا ارسلنا علیهم ریحا صرصرا فی یوم نحس مستمر
تنزع الناس کانهم اعجاز نخل منقعر وما انزل الله من السماء من ماء فاحیا
به الارض بعد موتها وبث فیها من کل دابة وتصریف الریاح والسحاب المسخر
بین السماء والارض لآیات لقوم یعقلون برحمتك یا ارحم الراحمین دیگر از برای
دفع جمله انواع دانه که بر وجود آدمی پیدا شود این بخواند و بدمد بسم الله الرحمن الرحیم اللهم
یا سامع النغم یا دافع النقم علیم جمیع الامم من العرب والعجم ادفع کل بلاء وآفة
وعاهة ولا ثم من لا یخشیك فسیکفیکهم الله وهو السمیع العلیم یا حی یا قیوم
یا حنان یا منان یا دیان یا سبحان بسم الله الله اکبر الله اکبر الله اکبر انت
لا تکبر قد مات محمد صلعم قمت یا نادر یا دنبل جمیع الاوجاع والاسواع والادواء
بحق هذه الاسماء وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین برحمتك یا ارحم
الراحمین دیگر هر روز یکبار بخواند از جمله آفات و بلیات دوران خلاصی یابد این ست
الهی بحرمت ابو بکر الصدیق وخلافت او وبحرمت عدل عمر وصلابت او وبحرمت حیاء
عثمان وسخاوت او وبحرمت علم علی وشجاعت او وبحرمت سخاوت حسن وتربت او وبحرمت
شهادت حسین وغربت او ادفع عنی کل هم وغم وبلاء دیگر باید که برای ضرر دو جهانی هر روز
یکبار بخواند اللهم یا حافظ النوح فی الماء وابراهیم فی النار ویوسف فی البئر ویونس
فی الیم ومحمد فی الغار احفظنی من جمیع البلاء کما حفظتهم بحق ایاك نعبد و
ایاك نستعین برحمتك یا ارحم الراحمین دیگر باید که صباح و مسا بگوید این را که ثواب
بسیار است و اگر میان فرض و سنت بامداد پنجبار بگوید هر حاجتی که داشته باشد بر آورده گردد
الله الله الله العلی العظیم الله الله الله الله الاحد الصمد بحق نبی
صلی الله علیه وسلم برحمتك یا ارحم الراحمین و نیز سه بار بگوید برای حاجت یا علیم

مِن کُلِّ عَلِیمٍ وَ یَا قَدِیمُ مِن کُلِّ قَدِیمٍ خَلِّصنَا مِنَ النَّارِ بِرَحمَتِکَ یَا اَرحَمَ الرَّاحِمِینَ

دیگر برای حاجت دوازده هزار بار بخواند یَا هُوَ یَا حَیُّ یَا وَلِیُّ یَا مَلِیُّ یَا وَفِیُّ یَا غَنِیُّ یَا غَنِیُّ

حکایت آورده اند که فرشته ایست از فرشتگان خدا که او را ده لک سر است و در هر سرے ده لک روی در هر روی ده لک دهن و در هر دهن ده لک زبان و در هر زبان بلفظ دیگر تسبیح میگوید مر خدای عز و جل را روزے آن فرشته بدرگاه حق التماس کرد که یا رب مانند من بندهٔ شما باشد که از من بیشتر عبادت تو بجا مے آرد فرمان رب العزت شد که مردے از فرزندان آدم علیه السلام آفریده ام که او بمانند شما بلکه بیشتر از شما عبادت میکند فرشته دستوری خواست تا زیارتش بکنم فرمان شد که برو چون فرود آمد دهقانے دید گفت ای دهقان من میخواهم که درین شب با تو همراه باشم دهقان گفت هر چند خواهی باش چون شب شد طعام پیش آورد فرشته گفت من نذر کرده ام که سه روز طعام نخورم همچنین تا سه روز در آنجا بود چون تحقیق کرد آن کس بجز فرائض دیگر چیزی بجا نیاورد اما بعد از نماز بامداد ساعتی مے نشست باز بدهقانی میرفت فرشته بعد از سوم روز سوال کرد که شما بعد از نماز بامداد چه میخوانید گفت این دعا را ده کرت میخوانم دعا این است

بِسمِ اللهِ الرَّحمٰنِ الرَّحِیمِ سُبحَانَ اللهِ اَضعَافَ مَا سَبَّحَہٗ وَ یُسَبِّحُہٗ جَمِیعُ خَلقِہٖ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا وَ یَرضٰی وَ کَمَا یَنبَغِی لِکَرَمِ وَجہِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِہٖ وَ الحَمدُ لِلّٰہِ اَضعَافَ مَا حَمِدَہٗ وَ یَحمَدُہٗ جَمِیعُ خَلقِہٖ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا وَ یَرضٰی وَ کَمَا یَنبَغِی لِکَرَمِ وَجہِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِہٖ وَلَا اِلٰہَ اِلَّا اللهُ اَضعَافَ مَا هَلَّلَہٗ وَ یُهَلِّلُہٗ جَمِیعُ خَلقِہٖ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا وَ یَرضٰی وَ کَمَا یَنبَغِی لِکَرَمِ وَجہِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِہٖ وَ اللهُ اَکبَرُ اَضعَافَ مَا کَبَّرَہٗ وَ یُکَبِّرُہٗ جَمِیعُ خَلقِہٖ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا وَ یَرضٰی وَ کَمَا یَنبَغِی لِکَرَمِ وَجہِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِہٖ وَ لَا حَولَ وَ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللهِ العَلِیِّ العَظِیمِ اَضعَافَ مَا مَجَّدَہٗ وَ یُمَجِّدُہٗ جَمِیعُ خَلقِہٖ کَمَا یُحِبُّ رَبُّنَا وَ یَرضٰی وَ کَمَا یَنبَغِی لِکَرَمِ وَجہِ رَبِّنَا وَ عِزِّ جَلَالِہٖ وَ صَلَّی اللهُ عَلٰی خَیرِ خَلقِہٖ مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِہٖ اَجمَعِینَ بِرَحمَتِکَ یَا اَرحَمَ الرَّاحِمِینَ هر که بخواند این را پس بنویسانند خدای تعالی برای او ثواب عبادت مثل آنها

۲۶۹

و دیگر آورده اند که روزی حضرت رسالت پناه در مسجد حرام نشسته بود شیطان را نیز در انجا استاده دید حضرت رسالت پناه فرمود ای بدبخت اینجای تو نیست برای استاده شیطان گفت ای سرور کائنات من بدبخت نبوده ام زیرا که دعا گنجینه متعالی بیاد و مست که از برکت آن به بهشت خواهم رفت حضرت رسالت پناه بغایت متحیر شد در آن زمان مهتر جبرائیل از رب الجلیل در رسید گفت که یا محمد علیه السلام شیطان راست میگوید باید که همان دعا را از وی بیاموزد ما پیش از وفات او که هنوز سی سال مانده باشد این دعا را فراموش خواهیم کرد تا بنحوست لعنت بدوزخ رود دعا معظم و مکرم این است بسم الله الرحمن الرحیم یا اله البشر و یا عظیم الخطر و یا سریع الظفر و یا معروف الاثر و یا عزیز المن و یا مالک یوم الدین بحق ایاک نعبد و ایاک نستعین برحمتک یا ارحم الراحمین و دیگر هر که این استغفار را هر روز سه کرت بخواند حق تعالی او را و مادر و پدر او را آمرزیده گرداند استغفر الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم استعینه و استغفره و اتوب الیه انه هو التواب الرحیم دیگر هر که بعد از هر فریضه یکبار این آیت بخواند ثواب بیست ساله عبادت یابد و قل رب اغفر وارحم وانت خیر الراحمین

اسناد سبع اسماء الله

در خبر است که حضرت رسالت پناه صلعم مرتضی علی را فرمود که یا علی مر الله تعالی را هفت نام است در گنج عرش که تسبیح فرشتگان آسمان و زمین و حاملان عرش است و هر آن بنده سعید که این نامها بخواند او را بیست و پنج چیز کرامت شود اول از آفتها و بلاها دینی و دنیاوی امان یابد دوم در نظر بزرگان عزیز شود سیوم مطیع حق تعالی باشد چهارم بخت و دولت بدو روی دارد پنجم در حرب کافران منصور باشد ششم در صف مردان سرخروی باشد هفتم از بلاء ناگهان و از بیم سلطان و از بیم دشمنان و از تیغ بران و از تیر پران و از آتش سوزان و از آب روان و از آسیب دیوان و پریان و از گناهان صغیره و کبیره و از صحبت بدان و از حرکت همنشینان بد و از شر ظالمان باری تعالی خواننده و نگاهدارنده این اسما نگهدارد هشتم دعا او مستجاب گرداند نهم مهمات او آسان گردد دهم بمرگ مفاجات نمیرد یازدهم گور بروی روضه بهشت گردد دوازدهم

۲۷۰

از و توبه کنم بسوی او بتحقیق او تو به قبول کننده مهربان است

سوال منکر و نکیر بروے آسان گردد سیزدہم با نیکان برانگیزد چهاردہم نامہٴ
اعمال بدست راست او دہند پانزدہم عذاب دوزخ بروی آسان گردانند شانزدہم
ثواب چهار پیغمبران مرسل یابند ہفدہم از لقاء آن نازنین قاب قوسین محروم نماند ہژدہم
روز قیامت روی او چون ماہ شب چهاردہم تابان باشد نوزدہم او را شراباً طهورا
بخورانند بیستم ثواب چهل شهیدان و چهل علماے فاضل یابد بیست و یکم فرشتگان
شرافت دہند بیست و دوم ہفتاد فرشتہ با طبقهای پر نور و حلها که بر سر هر حله این
نامها نوشته باشد در قبر او نازل شوند بیست و سیوم بر پل صراط چون برق بگذرد
بیست و چهارم ثواب فرشتگان مقرب یابد بیست و پنجم ہشت در بہشت بروے
کشاده گردد تا بهر دریکه خواهد در آید یا علی اگر بیمار بخواند و یا بر خود بدارد شفا یابد اگر بر
کوه و مدار جای بچسبد و اگر باعتقاد بر نیستی بخواند دفع شود و اگر غازی بخواند و بر خود
بدمد اگر ہفتاد شبانروز با کافران جنگ کند یک تار موی و بقدرت الٰهی کم نشود و
۲۷۱ اگر فضیلت این تمامی نوشته شود زاہدان و عابدان دستها از زہد باز دارند و بخواندن
این مشغول شوند یا علی هر که در عمر خود یکبار بخواند جمله گناهان صغیره و کبیرهٔ او بیامرزد
یا علی اگر گیاهی روی زمین قلم گردند و برگ درختان کاغذ و همه آدمیان و پریان
بنوشتن ثواب این نامها مشغول گردند تمام نخواهند کرد حضرت رسالت پناه بدینجا
رسید ابوبکر صدیق رض برپای خاست و گفت یا رسول اللّٰه جان من فدای تو باد مرتضیٰ
علی را بفرما تا این را بنویسد و بصحابه وصیت کند تا بخواندن و نوشتن این اسما تقصیر
ورزند ایشان چون از جهان فانی رحلت نماید با او در گور نهند که استخوان او برهنه نشود و
بند از بندها جدا نشوند و مشعلهای نور بدان گور فرود آیند وصیت کرد محمد مصطفی صلے
اللّٰه علیه وسلم مرتضیٰ علی را هر که شک آرد کافر گردد و اسناد این اسما بسیار است مختصر
کرده شد اسم اول باید که در آغاز هر اسم بسم اللّٰه الرحمن الرحیم بخواند اَللّٰهُمَّ یَا
جَلِیْلُ تَجَلَّلْتَ بِالْجَلَالِ وَالْجَلَالُ فِیْ جَلَالِ جَلَالِكَ یَا جَلِیْلُ یَا دَائِمُ الْمَقْبُوْلِ وَیَا
مُنْعِمُ الْمَنْصُوْرِ یَا مَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ یَا اَحْکَمَ الْحَاکِمِیْنَ اسم ثانی اَللّٰهُمَّ یَا لَطِیْفُ یَا وَصَّافُ

کما لہ بالطائف واللطافۃ فی لطافۃ لطافتک یا لطیف انا سمعنا کتابا انزل من بعد موسٰی مصدقا لما بین یدیہ یھدی الی الحق والی طریق مستقیم یا خیر الرازقین برحمتک یا ارحم الراحمین **اسم ثالث** اللھم یا سمیع البرھان ولقد صرفنا الیک من الجن یستمعون القراٰن تسمعت بالسمع والسمع فی سمع سمعک یا سمیع والذین اٰمنوا وعملوا الصٰلحٰت اٰمنوا بما نزل علی محمد وھو الحق الیقین یا احسن الخالقین برحمتک یا ارحم الراحمین **اسم رابع** اللھم یا معز من المذل یا علیم العظیم تعظمت بالعظمۃ والعظمۃ فی عظمۃ عظمتک یا عظیم انہ لا الٰہ الا اللہ واستغفر لی وللمومنین والمومنات واللہ یعلم وانتم لا تعلمون ویا خیر الناصرین برحمتک یا ارحم الراحمین **اسم خامس** اللھم یا رحیم ترحمت بالرحمۃ والرحمۃ فی رحمۃ رحمتک یا رحیم یا حفیظ تحفظت بالحفظ والحفظ فی حفظ حفظک یا حفیظ الصادقین یا منعم الحافظین برحمتک یا ارحم الراحمین **اسم سادس** اللھم یا کریم تکرمت بالکرامۃ والکرامۃ فی کرامۃ کرامتک یا کریم ان اللہ یعلم غیب السموات والارض واللہ بصیر بما یعملون یا اصدق الصادقین برحمتک یا ارحم الراحمین **اسم سابع** اللھم یا غفور تغفرت بالمغفرۃ والمغفرۃ فی مغفرۃ مغفرتک یا غفور لم یلد ولم یولد ولم یکن لہ کفوا احد برحمتک یا ارحم الراحمین ودیگر دعای بزرگوار بھر نیت کہ بخواند حق تعالیٰ جملہ حاجات ومہمات دینی ودنیاوی بکفایت رساند ورزق او فراخ گردد وعاقبت بخیر گردد ودشمنان مقہور گردند بسم اللہ الرحمن الرحیم یا ذا العرش العظیم والملک القدیم والصراط المستقیم یا مرسل الریاح ویا ذا الجود والسماح یا اللہ یا رحمن یا رحیم یا احد یا صمد یا حی یا قیوم یا فرد یا وتر یا ذا الجلال والاکرام ارحم ذلتی وانفرادی وخضوعی بین یدیک وتضرعی الیک سھل علی کل عسیر وامنع عنی شر کل ظالم من اٰفۃ وعاھۃ ومرض وشدۃ وبلاء یا سبوح یا قدوس رب الملائکۃ والروح برحمتک یا ارحم الراحمین ودیگر برای برآمدن حاجات از خواجہ امام حماد الدین یونس سجاوندی قدس سرہ روایت کردہ اند ہر کرا مہمی پیش آید این دعا را بنویسد ودر آب روان انداز واگر دران ہفتہ غرض حاصل نشود فردای دوم تا

[Handwritten marginal notes in right margin, partly legible:]
...مان بخواند ... کہ نازل شدہ ... موسیٰ بموافق ... سمیع ... علیم ... ۲۷۲ ...

ت او در دامن من باشد این ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا
بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الْمَلِكِ الْحَقِّ الْمُبِيْنِ مِنَ الْعَبْدِ الذَّلِيْلِ اِلَى الْمَوْلٰى الْجَلِيْلِ مَسَّنِيَ الضُّرُّ
اَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ دیگر هرکه بعد از نماز بامداد صد کرت این دعا بخواند و درمیان
اندن سخن نگوید اسباب دینی و دنیاوی او را حق تعالی بسازد این ست یَا
مُسَبِّبَ الْاَسْبَابِ يَا مُفَتِّحَ الْاَبْوَابِ وَيَا مُقَلِّبَ الْقُلُوْبِ وَالْاَبْصَارِ يَا دَلِيْلَ الْمُتَحَيِّرِيْنَ
يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيْثِيْنَ تَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ وَفَوَّضْتُ اَمْرِيْ اِلَيْكَ لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ
الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ دیگر آورده اند که امام اعظم کوفی رضی الله عنه هزار کرت خدای را در خواب دید او میگفت
یا رب وجه نزدیکی خود را بمن بنمای در هزار کرت همین جواب شنید که بگوی سُبْحَانَ
اللّٰهِ الْاَزَلِيِّ الْاَزَلِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْاَبَدِيِّ الْاَبَدِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْوَاحِدِ الْاَحَدِ سُبْحَانَ اللّٰهِ
الْفَرْدِ الصَّمَدِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الَّذِيْ رَافِعِ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ الَّذِيْ لَمْ يَتَّخِذْ
صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا سُبْحَانَ اللّٰهِ الَّذِيْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ دیگر
دعاء عهدنامه آورده اند هرکه در قبر با خود همراه نهد منکر و نکیر چون نوشته را به بینند بگریزند
و او را نپرسند باید که عهدنامه حضرت رسالت پناه با خود دارد و اسناد بسیار ست در
جای دیگر نظر کنی بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يَا فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَ
الشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَعْهَدُ اِلَيْكَ فِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا بِاَنِّيْ اَشْهَدُ
اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيْكَ لَكَ وَاَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُوْلُكَ فَلَا تَكِلْنِيْ
اِلٰى نَفْسِيْ فَاِنَّكَ اِنْ تَكِلْنِيْ اِلَيْهَا تُقَرِّبْنِيْ مِنَ الشَّرِّ وَتُبَاعِدْنِيْ مِنَ الْخَيْرِ فَاِنِّيْ لَا اَثِقُ
اِلَّا بِرَحْمَتِكَ فَاجْعَلْ لِيْ عِنْدَكَ عَهْدًا حَتّٰى تُوَفِّيَنِيْهِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَاِنَّكَ لَا
تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ يَا اَللّٰهُ يَا اَللّٰهُ يَا اَللّٰهُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى خَيْرِ
خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِيْنَ دیگر دعای جیبه را ثواب بسیار ست اگر اسناد و
دعا بیان کنم درین مختصر نگنجد بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلَيْنَا وَ
نَعِّمْنَا بِلَدَنَا يَا رَؤُوْفُ لَبَّيْكَ وَارْحَمْ لَبَّيْكَ وَاشْفَعْ لَبَّيْكَ وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ
فِي الْقُبُوْرِ جَمِيْعًا لَبَّيْكَ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

ضربر جود دم

ودیگر هرکه این دعا را هر روز سه کرت بخواند و بدمد اگر چه تقدیر اجلش رسید
باشد بحکم الله تعالی عمر او زیاده گردد و اگر بر بیمار چهار کرت بخواند شفا یابد دعا
این ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰهُ قَدِیْمٌ اَزَلِیٌّ یُزِیْلُ الْعِلَلَ وَهُوَ قَدِیْمٌ اَزَ
بِلَا اَوَّلِیَّةٍ لَمْ یَزَلْ وَلَا یَزَالُ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ
مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِیْنَ ودیگر هرکه این دعا را هزار بار برای حاجات بخواند برآورده گر
سُبْحَانَ اللّٰهِ الْقَادِرِ وَالْقَاهِرِ وَالْکَافِیْ مَالِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ
نَسْتَعِیْنُ ودیگر چون ماه نو به بیند یازده کرت این دعا بخواند اَلْبَاسِطُ و
انگشتان دست را بدمد و انگشتان را بر چشمان بنهد رزق حلالش ازان جانب
کشاده گردد که او را خبر نباشد ازان واسطه و ایضاً چون ماه نو به بیند باید که
کرت فاتحه و چهار کرت سورت قدر ده کرت درود و ده بار اخلاص بخواند تا ثوا
جبریل یابد و آن ماه بخوشحالی بگذرد دیگر برای حاجت باید که در وقت سحر
کرت اَلْبَاسِطُ و یازده کرت یا رحیم بخواند و یکبار یا رحیم برحمتك یا ار
الراحمین بخواند برآورده گردد و دیگر برای حاجات این اسما را بدین
ترتیب بخواند برآورده گردد اول هشت کرت یا الله و شش ده کرت یا جلیل و
کرت یا رفیع و هشت کرت یا جلال و هشت کرت یا متین یا ذا الجلال والاکرام
برحمتك یا ارحم الراحمین ودیگر برای مهمات دو جهانی این دعا را یکبار بخواند کفایت
شود و اگر کسی را جزام و برص و پیسی باشد باید که این دعا را هفت کرت بر
آب خوانده و در آفتابه سرخ که نو باشد اندازد و آن آب را آنکس هفت روز نو
باشد هر علت که داشته باشد دفع گردد اینست بسم الله الرحمن الرحیم لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْ
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاسِعُ الرَّحِیْمُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مَالِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ بِحَقِّ اِیَّاكَ نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْنُ
اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَی النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ودیگر در
مجالس آورده است که وقتی ملاحان کشتی را در دریای عمان میراند

مسئله دعا ماه نو دیدن

۲۷۴

ناگاه از اندرون دریا آوازے برآمد که نیست آنکه صد درم بمن دهد تا او را چیزے
بیاموزانم که مراورا در هر دو جهان بسنده و کافی باشد هٰذا چند کرت این آواز
صادر میشد جوانی متوکل از میان برخاست و صد درم در همیانی داشت در آب
انداخت باز آن آواز صادر شد و گفت بگوی بسم الله الرحمن الرحیم بیاموز آنچه من میگویم
وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ
عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا چون
آموخت اهل کشتی در آن زمان او را ملامت کردن گرفتند همدرین بودند که باد مخالف
وزید و کشتی را بشکست و آن جوان بر یک تخته ماند و آن تخته را بجزیره برد
از آن جزیره برآمده میگشت دید که دخترے از جنس آدمیان نیز گرسنه و تشنه در آن
جزیره نشسته است کیفیت حال دختر پرسید که چگونه بدینجا رسیدهٔ دختر گفت پدر
من مردے سوداگر و بازرگان بود و مرا بغایت دوست میداشت تا که بسفر مرا
همراه میبرد و این سیوم روز است که کشتی شکست و مرا باد در ینجا رسانید و از
احوال پدر خبر ندارم جوان گفت درین روزها بدین نواحی هیچ کشتی را گذر هست یا نه گفت
آری کشتی را درین نواحی گذر هست چنانچه چند کشتی آمدند میخواستم که فریاد کنم در میان ما
و کشتی کوه کلان پیدا میشد تا کشتی دور میرفت و من میدیدم هر دو در آن محل صدف
جمع میکردند و بدان مشغول میشدند تا تسلی دل خود میکردند ناگاه کشتی پیدا
شد چون فریاد کردند همان کوه پیدا شد چون این آیت بخواند بمجرد خواندن کوه
ناچیز شد و باد کشتی را بجزیرهٔ ایشان نزدیک آورد چون فریاد کردند ملاحان
هر دو ایشان را سوار کردند و همان صدف را که برای بازی جمع کرده بودند با خود
همراه گرفتند چون بخشکی بیرون برآمدند هر دو بولایت بصره رجوع
کردند که وطن آن دختر در آنجا بود چون در شهر شدند تمام شهر پر
آشوب و غوغا بود پرسید که حال چیست گفتند سردار این شهر
بازرگانی میکرد دخترے داشت در هر سفر همراه خود میبرد در دریاے

را

۲۷۵

که خدای تعالیٰ رساننده است کار خود را بهر جا که خواهد یعنی آنچه اراده حق سبحانه باشد از وے فوت نشود ۱۸ سی که کرده بنده است خدای تعالیٰ و پیدا کرده است برای هر چیز از فقر و غنا اندازه که از آن در نگذرد یا مقداری از زمان که پس و پیش نشود
پاره ۲۸ سورهٔ طلاق واقع

عمان بود که کشتی بشکست و آن دخترش غرق شد و آنکس بر یک تخته ماند
بخانه رسید جوان گفت آن دختر را من آورده ام در حال خبر بازرگان رسانیدند
مادر و پدرش از غایت فرحت پای برهنه بیرون دویدند دختر را بخانه بردند و
آنجوان را نیز جای معین کرده بنشاندند و بانواع نعمت می پروردند و منتش بجای
آوردند چون روزی چند بدین بگذشت مادر و پدرش بدین متفق شدند که دختر
از جان چگونه خلاص یافته باشد الحال نکاح کرده بدو سپاریم چون مادر از دختر کیفیت
احوال پرسید دختر قسم بخدای یاد کرد که ای مادر ازین جوان پارساتر در عالم نه
دیده ام که بهر زمان جز خواهر گفتن نام من بزبان نمی راند چون این شنیدند عقاد
ایشان بغایت محکم تر شد هر دو را بنکاح یکدیگر ساختند روزی در پرده زن
و شوهر با یکدیگر نشسته بودند و بدان صدف بازی میکردند گفتند که صدف را
بشکنیم و ببینیم که کرمان درمیان ایشان چگونه میباشند چون بشکستند در هر
یک چندان گوهر شب چراغ بودند که تمام پر نور شد و هر یکی تمام عالم را قیمت داشت
بسبب این آیت بدین درجه رسید و اگر کسی را مهمی پیش آید سه کرت درود و سه بار تمجید
و سه کرت این آیت را بخواند و با آسمان بدمد بیشک حاجت او برآید مجرب ست دیگر
آورده اند که گوشت و پوست حافظ قرآن هرگز نریزد و استخوان هم نریزد
اما اگر تمام کلام الله یاد نداشته باید که سورهٔ یوسف را البته یاد باید کرد که نیز
حکم او این ست که استخوان و گوشت و پوستش نریزند و دیگر این را گفته اند
که هر که این آیت را یاد کند عذابش نباشد آورده اند که بزرگی را مریدی بود
وفات یافت بعضی ازان جماعت گفتند که ندانم حال او چه باشد شیخ گفت فلان
کس از نیکبختان ست و او را ترس نیست مریدان گفتند از کجا میدانی شیخ گفت در حدیث
صحیح دیده ام که حافظ این آیت را عذاب نباشد و این در آخر سورهٔ آل عمران ست

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ وَطَآئِفَةٌ تا
بِذَاتِ الصُّدُوْرِ دیگر هر که این آیت را یاد کند ثواب بسیار است

۲۷۶

این است لکن الراسخون فی العلم منهم تا قد ضلوا ضلالا بعیدا و دیگر درین آیت
چندان پیغمبران مرسل ذکر کرده اند هرکه این آیت را بار ها بخواند بعث او با پیغمبران
مذکورین باشد آیت این ست وتلک حجتنا آتیناها ابراهیم علی قومه تا الی
صراط مستقیم و دیگر بعد از عید فطر تا عید ضحی باید که در وقت بامداد سورهٔ فجر
یکان بار خوانده باشد ثواب بسیار ست اما اگر در نماز فجر بخواند بهتر باشد تا همه اهل
بهشت را ثواب حاصل شود **در بیان افسونهای سرخ باد** در خبر ست که روزی
حضرت رسالت پناه فرمود که افسون حرام ست یکی از ان برخاست که یا رسول
الله من افسون مار گزیده میدانم ترک دهم حضرت فرمود ان استطاع احد منکم
ان ینفع اخاه فلیفعل یعنی اینقدار که نفع برادر مسلم شود بکند پس در نتیجة
الانوار آورده است که سرخ باد دو هزار نوع میباشد هزارش را هیچ
دارو نیست و هزارش را این افسون در کار ست که مشائخان کبار گفته اند
که بیشک دفع گردد بسم الله الرحمن الرحیم سلام علی موسی وهارون سلام
علیکم طبتم فادخلوها خالدین اخرج باذن الرحمن یا سرخ باد اخرج باذن
الرحمن یا سیاه باد اخرج باذن الرحمن یا سفید باد اخرج باذن الرحمن یا زرد باد
اخرج باذن الرحمن یا سبز باد اخرج باذن الرحمن یا خام باد اخرج باذن الرحمن
یا پلید باد اخرج باذن الرحمن یا هفت رنگ باد اخرج باذن الرحمن یا همه بادها
بحق وننزل من القرآن ما هو شفاء ورحمة للمؤمنین ولا یزید الظالمین الا خسارا
و بحرمت جلاله وجماله واعز کبریائه اخرج باذن الرحمن و بحرمت توریت موسی
وانجیل عیسی و زبور داود و فرقان محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم و بحرمت طه
و یس دفع شو بفرمان خدا تعالی و بحرمت لا اله الا الله محمد رسول الله بحق اعوذ
بکلمات الله التامات من شر کل ما خلق ومن شر هامة ومن شر کل عین ولا منه
بحق اهیا شراهیا ادونی اصباوت یا غافر یا غفور یا غفار دفع شو بفرمان لا
اله الا الله محمد رسول الله برحمتک یا ارحم الراحمین **ایضا** افسون دیگر برا

سرخ باد واگر سر درد باشد باید که بر پارچه سندهی که کسی آنرا گزیده نباشد و
بدندان نگرفته باشد بخواند و بعد وآن سندهی راآس کرده درآب اندازد وآن آب را
از چادر بکشد و در بینی اندازد درد سر دفع شود و بسر خباد در خمس اوقات بخواند این است
ابر سرخ بیامد آب سرخ ببارید گیاه سرخ بروئید بز سرخ بیامد گیاه سرخ را بچرید قصاب سرخ
بیامد کارد سرخ را بیاورد گلوی سرخ بز را ببرید این سرخ باد آن سرخ باد همه باد ها دفع
شوند بحرمت زبور داؤد و توریت موسیٰ و انجیل عیسیٰ و فرقان محمد مصطفے صلی اللہ علیہ
علیه وسلم برحمتك یا ارحم الراحمین ایضاً افسون از برای سرخ باد در خمس اوقات بخواند دفع
گردد بسم الله کم بلا بسم الله کمتر بلا بسم الله شافی بسم الله کافی سرخ باد سوختن
باد هر باد هفتاد و دو فریق باد بیرون شوی بیرون شوی باز نشوی بحق سلیمان
پیغمبر بن داؤد علیهما السلام برحمتك یا ارحم الراحمین دیگر آورده که روزی حضرت
رسالت پناه صلے الله علیه وسلم برکنارهٔ آبی رسید چون مدت مسح منقضی شده بود موزه
کشید و دران جایگاه طهارت جدید ساخت و عبدالله بن مسعود با او همراه بود ناگاه زاغی
از هوا فرود آمد و موزهٔ مبارک را بمنقار درگرفت و بالا برد از میان موزه ماری افتاد
عبدالله گفت یا رسول الله اگر این زاغ موزه را بالا نمی گرفت مار باندام مبارک شما
گستاخی میکرد حضرت فرمود که نمیکرد زیرا که مرا جبرائیل گفته است که هرکه هر روز
سه بار این دعا بخواند هیچ مار و کژدم و شیر و پلنگ و غیر ذلک بدو زحمت
نرساند دعا اینست اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُبِكَ مِنْ مَّنْ یَّمْشِیْ عَلٰی بَطْنِهٖ وَمِنْ شَرِّ
مَنْ یَّمْشِیْ عَلٰی رِجْلَیْنِ وَمِنْ شَرِّ مَنْ یَّمْشِیْ عَلٰی اَرْبَعٍ اِنَّ اللّٰهَ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ
وَاللّٰهُ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ دیگر آورده اند که در خانهٔ شخصی آتش افتاد تمام
کتبخانهٔ او بسوخت بلکه کلام الله نیز بسوخت مگر یک سطر که بران آیت نوشته بود
ماند آورده اند که خواننده و نگاهدارنده بلکه بنظر بینندهٔ این آیت را حقتعالیٰ
از جملهٔ آفات و بلیات نگاهدارد آیت اینست نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِیْبٌ فَاللّٰهُ
خَیْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ دیگر آورده اند برای حاجات دو جهانی بخواند

برآورده شود این ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اِلٰهِیْ بِحُرْمَتِ طٰهٰ وَمَنْ تَلَاهَا اِلٰهِیْ
بِحُرْمَتِ یٰسٓ وَمَنْ قَرَاَهَا اِلٰهِیْ بِحُرْمَتِ مَکَّةَ وَمَنْ بَنَاهَا بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ
دیگر آورده اند که دوزخ را نوزده دروازه اند هرکه باخلاص بگوید بسم الله الرحمن الرحیم
این نوزده حروف است شود حق تعالی به برکت این نوزده حروف آن نوزده دروازه
دوزخ بروی به بندد واگر بعد از تسمیه اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ بگوید شیطان
چون رمه از گرگ از ظاهر و باطن او بگریزد دیگر آورده اند که در لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ همه حروف بی نقطه هستند پس گوینده این کلمه را باخلاص
هیچ گناهی مانند نقطه در وجود نماند دیگر دعای حفظ ایمان بر هر بندهٔ مومن
لازم ست که یاد کند وبعضی گفته اند که هرکه این را یاد ندارد خوف کفر ست این ست
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْحَیُّ الْقَیُّوْمُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اَنْوَاسِعُ الرَّحِیْمُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ
دیگر هرکه روز بخواند از دنیا با ایمان رود اللّٰهم یَا وَلِیَّ الْاِسْلَامِ وَاَهْلِهٖ
مَسِّکْنَا بِالْاِیْمَانِ حَتّٰی نَلْقَاكَ بِهٖ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ دیگر هرکه این
درود یکبار بخواند ثواب یک لک درود بیابد اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ اَنْفَاسِ
الْمَخْلُوْقَاتِ وَصَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ اَشْعَارِ الْمَوْجُوْدَاتِ وَصَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ سُوَاکِنِ
الْاَرَضِیْنَ وَالسَّمٰوَاتِ وَصَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ حُرُوْفِ اللَّوْحِ وَالدَّعْوَاتِ وَصَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ
بِعَدَدِ کُلِّ الْمَعْدُوْدَاتِ وَالْمَعْلُوْمَاتِ مِنْ اَوَّلِ اَزَلِهٖ وَاَوْسَطِ حَشْرِهٖ وَاٰخِرِ بَقَائِهٖ وَ
اٰلِهِ الطَّیِّبِیْنَ الطَّاهِرِیْنَ بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ دیگر هرکرا کار بسته شود باید
که این اسم را مکرر بخواند یا فَتَّاحُ آنکار فی الحال کشاده گردد دیگر هرکه
این درود را یکبار بخواند ثواب هزار درود بیابد اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ مَا
اَحَاطَ بِهٖ عِلْمُكَ وَمَا جَرٰی بِهٖ قَلَمُكَ وَمَا نَفَذَتْ بِهٖ قُدْرَتُكَ وَمَشِیَّتُكَ
دیگر افسون دانه ایست که در حلق پیدا میشود که آنرا بلفظ هندی گلهتی گویند واز دهن
آنکس بغایت بدبوی می آید باید که نی کاواک بگیرد یکطرف آن نی در دهن خود بگیرد
ویکطرف آن در دهن بیمار نهد این افسون بخواند دران بدمد صحت شود افسون هندی

این است سکل سراهن نتکاچوك نتکا کوٹے تنه بجی لوك سکن هارا کرسی
بهوك جهاد یاوی سر پر مهوك دل گلتهی جاوی سوك نتکی اوپر پڑه پڑه پهوك
دیگر این افسون بلفظ هندوی را خاصیت بغایت بسیاست چنانچه اگر ژاله بارد
باید که خاکستر را در غربال نماند و این افسون را بران بخواند و از ان غربال بجنبد
در ژاله انداز د دفع شود و از برای جمله دانه ها کافی ست که حساب آن دانه ها در حصر
نیاید و این افسون از گفتار **شیخ یحیی منیر** ست بدین طریق بخواند بسم الله الرحمن
الرحیم افسون شیخ یحیی منیری قدس سره اما سات سمند کو کراه باده را برجه
بهوت اهس سات دندت بس گر دیوتا چوراسی سرش جوکنی هشت
کالی ناگ هرهی سکت بجن دیودان بهون پلید را کهن جان بنان کیتا کراوالا
لکا وادینا ولوا موند کو دیپت سرهب اگ کرهکند پاکا قهرکا وجون هرهی
دتهوری کدی بنای نحرو واکموراکنکهوری بها تبا ننبل لوت کوت دریا
کوت پسیدن بیك منتر بیك صاحب کنجای دهای انکا کارکس یا ته بجراب ۲۸۰
سه سرا باجل بهوند تهومی بلای جا بجراك بجر کوار بجر موند دس دیوار دکت دحت
دکت دحت دکت پت پنجی تا هیج منتریان بکیا وان رکن بکن پال چلم ما سرلهو
هدکرهبا کلی منکر یت اون کنت جه جه کرنت ت ت مرنت الت بید اپهی اوپره
پرنت دوهائی سلیمان بن داود دهائی جن هس جوراند جو میدهن سجهن
خاجاه پاف جن برس سالات ددمك پاچا سد سیخ کوك سکت شیخ یحیی کی
بهگت بجید کس می بهت کال هنس نیلی راهو سمندری منتر بنك ساری بهن
بری زمین هوی سریه والعلم اگر کسی را باد اثر کرده باشد نیز بران عضو
بدمه ویا سر صد باشد ویا کسی را مار گزیده باشد ویا شکم درد باشد ویا درد گوش
و دندان باشد ویا اگر کسی را دل آدمی را کشیده باشد بران کس بخواند ولش باز آید و برای
همه علتها بخواند این افسون مذکور را همه علتها دفع شوند دیگر اگر کسی را مار بگزد و
و افسون خوان نزدیک نباشد باز زیر سر او بدان جای گزیده آرد باید که بالا تر

اثر ازان این افسون را بر خاک بخواند و بندد و بدد یعنی آن خاک را بر گرد اگرد
آن عضو بمالد زهر ازان نه گذرد و لوه سنکو بجر مونکرا کو دین کھا و جو سنک جو کرجو
ی با سکعرا ولینوا دھول دھقیو بندا برھندا سہی کل سہی پری نرھند سری
بوت کند مایدی ٹھانک ٹھاہنی دیس و بدین نوع افسونہای بلفظ ہندوی
بسیارست امّا ازان که کسی خواندن این نمیتوانند و دشوار می آید ترک داد و هم این
افسونها مذکور بغایتی مجرب بودند ازین جهت مذکور شدند که مگر بعضی از
عالمان هند بخوانند و نفع اکثر مسلمانان حاصل شود **دیگر بزرگوارے**
فرموده هر که این دعا را علی الصباح بعد از نماز بامداد سه کرت بخواند اگر عمر او
صد و بیست سال نه شود فردائے قیامت چنگ او در دامن من باشد
دعا این ست لا اله الا الله بعزتک و قدرتک لا اله الا الله بحقک و
رحمتک لا اله الا الله فرج همی و غمی **دیگر** هر که بعد از نماز بامداد یکبار
۲۸۱ این دعا بخواند همه قضاے گذشته او برجای شود لا اله الا الله الهاً واحداً و
نحن له مسلمون لا اله الا الله الهاً واحداً و نحن له مؤمنون لا اله الا الله
الهاً واحداً و نحن له مخلصون لا اله الا الله الهاً واحداً و نحن له عابدون
لا اله الا الله محمد رسول الله **دیگر** باید که این دعا را پیوسته عقب
نماز بخواند مستجاب گردد و حشر او باین طایفه گردد که ذکر مے شود دعا این ست
اللهم اجعل دیننا دین النبیین و ایماننا ایمان المؤمنین و اسلامنا اسلام المسلمین
و صلوتنا صلوة الخاشعين و ركوعنا ركوع المتواضعين و سجودنا سجود الخائفين
و تشهدنا تشهد الملائكة المقربين و نياتنا نيات الفائزين و اعمالنا اعمال الصالحين
و ذنوبنا ذنوب المستغفرين فالله خير حافظا و هو ارحم الراحمين برحمتك يا ارحم
الراحمين **دیگر دعا** رطیر و ایجاد او از مراتب حدیث ایجاد سائر ممکنات
الله تعالی یخلق ما یشاء و الله علی کل شیء قدیر **قال علیه
الصلوة والسلام** کان الله و لم یکن معه شیء و هو الآن کما کان

و در تنبیه ابو اللیث سمرقندی آورده است که صدیق رض
و قیل علی رض از حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم سوال کرد که یا رسول الله
أین کان ربنا قبل ایجاد السموات والارض قال عم کان فی العماء لا تحته ولا فوقه
هواء اختلفوا فی العماء بعضی گفته اند که عما کوری را گویند که عقل و افهام از کنه
آن حقیقت بجز کوری نصیبی ندارند لقوله عم ما تعلم تقل وما لم تعلم تکل و این
قول قریب به نجات ست که عامه خلق در ضلالت نه افتند و صوفیان گفته اند که
عما و دن و سحاب ابر را گویند اما مراد از ابر باریک ست که اندک قرص آفتاب
را بپوشد و آن مراتب را وحدت یعنی چون جلال و جمال هر دو بهم مصادمت دو
جمال بطریق احدیت که آنرا بحت و ساذج و صرف و غیب الغیوب و ازل الازال نام
میبود از آن رو که واجب تعالی ازل الازال و قدیم الاقدام ست تا یقین وحدت
همدرین بود پس چون جمله اسماء و صفات قدیم اند جمله بجنبت و میل وحدت
نزول کردند که احدیت را ذات صرف و ساذج گویند که جمله اسماء اگرچه قدیم
اند اما در استغنایش مفقود بوده اند ازین عراقی فرماید **بیت** بحق آن که تو
نامے نداری ⁜ بهر نامے که خوانی سر برآری ⁜ و وحدت را ذات با اقتضا
صفات و حقایق ایمان نام اند که درانجا مصراع ثانی عمل باید یعنی بهر نامے که داری
سر برآری ⁜ چنان که در تفسیر جواهر افغانی آورده است التصادمت الجلال
والجمال بتوکا حقیقة الایمان و وحدت تجلی اول و مجمل ست و از وحدت جمله
اسماء و صفات تنزل بمراتب احدیت کردند که آنرا تجلی ثانی و مفصل گویند یعنی هر
اسم اقتضاء بمقتضاء خود کرد چنانچه خالق مخلوق ست که بتوان آفرینش کرد و رب
مربوبیت که متقیان پروردگار و مومن با ایمان و هادی هدایت و غیر ذلک
من صفات الباری که وحدت حقیقت ایمانست و ازین ارادهٔ ایمان
و مومن که المومن مرآت المومن ازین ممرست و ازینجاست که حضرت رسالت
پناه صلی الله علیه و علی آله و اصحابه و ازواجه وسلم فرمود که اتقوا من

۲۸۲

راسة المؤمن فانه ینظر بنور الله مراد ازین نورست و نور دیدن خود را
غیرے را گویند چنان که معلومات در باطن و معلومات ما عارضی است که
باشد از جای دانسته شود و معلومات او ثبوتی ست اما چون فقد بودند با فقد
بودند و ازینجاست که حضرت رسالت پناه از نور خدای ست و بعضی گویند
که آن نور نوریست مخلوق و این قول اہل فقه ہست و صوفیان مراتب
احدیت سه مراتب دیگر را نام میبرند یکی علم و نور و شہود یعنی چنانکه وحدت
مراتب اسم الله ہست که جمله اسماء و صفات تعلق بدو دارند چون بدین مراتب
رسید جمله اسماء متکاثره و متعدده تعلق بعلم دارد و نور شہود ازین دو نام اندکه معلوم
در مراتب احدیت معلوم و معدوم بود اند درین مراتب علم معلوم و مفہوم
گشتند یعنی چنان و چنین میتوان کرد ممکنات را چنانکه عزم در باطن قاصد
و نیز این مراتب را ثابت گویند یعنی اگرچه ثبوت قدیمی بود اما درین مراتب
چنان خود بخود دید و مقید کرد که از ازل تا ابدالاباد پاے مورچه از ان کم
و بیش نه شود و چون اصل جمله اشیاء ثابت کرد و جمع کرد یعنی از باطن علم
بظاہر علم آورد و جزو کل در یک مراتب معین دید و گر دآن را توحید و صور خانه
وحدت و حقایق کیانی و غیر ذلک من کلامهم گویند و چون ازان بمراتب کن رسید
که آنرا علم فکان گویند و روح سلرحی و مکتبه گویند گویا که کاف تا نون رسیده
ہست که ہرچه بودنی و شدنی ست شدند و میشوند و معلوم باد که این شش مراتب
مذکور از احدیت تا روح سلرحی ہیچ یکے را از دیگرے امتیاز نیست و صفات از
ذات استخراج نمود مگر بہ تعدد که ذات بلاتعدد و منقطع الاشارات والعبارات و صفات
تعدد دارند از جہت اختلاف تا اثر ہر صفت را جدا مینام اند و از ہیچ صفتے از صفت
دیگر نیز امتیازی ندارد پس چون از عالم باطن بعالم ظہور رسید پرده آفرید
بنقابی سیاه که چون ذات باریتعالی حد و حدودے ندارد که ذات و صفات
الله تعالی محجوب ہمان ست و آنرا اسرار پرده وحدت نام اند و این

۲۸۳

از ذات ست و دل کی مومن
پس بدین که او نظر
کند در حجاب
خدا که در دل اوست
۱۲

نیست که ذات و صفات جهتی داشته باشند که بدان پرده محجوب شده اند بلکه محجوب با فعال ست که افعال و تمثیل و صورت دارند و اورا مثال و صورت نیست که حجبت ذاته بصفاته و حجبت صفاته با فعال ازین ممرست و این پرده را نور تجلی محمدی گویند که نور اول نور ارادت که آنرا نور حقیقت محمدی گویند و این نور را نور مخلوق محمدی آورده اند که روزی جبرائیل علیه السلام در رسید که حضرت رسالت پناه در خواب بود مهتر جبرائیل علیه السلام از انگشت مبارکش بگرفت حضرت بیدار شد گفت یا اخی چه آورده باشی جبرائیل گفت که من بسال از شما کلان بوده ام مرا اخی نگوئی حضرت رسالت پناه علیه السلام فرمود از کجا یاد داری جبرائیل گفت ازان باز یاد دارم که هیچ شئی نام و نشان نبود مگر ستارهٔ روشن و تابان در عین پردهٔ سیاه مے دیدم که نود هزار سال مینمود و نود هزار سال غائب میشد و من نود هزار کرت اورا دیده بودم حضرت فرمود که اگر آن ستاره را الحال به بینی بشناسی جبرائیل گفت آرے حضرت رسالت پناه خود را بدان صفت بد و نمود مهتر جبرائیل گفت صدقت یا رسول الله که همان تو بودی جبرائیل گفت یا رسول الله چه میکردی حضرت فرمود یا اخی نود هزار سال در قیام میبودم و نود هزار سال در سجود در قیام مرا میدیدی و در سجود غائب میشدم دران سجده ها این دعا میخواندم که اسمار بزرگ باری تعالی اند سبحان القدیم الذی لم یزل سبحان العلیم الذی لا یجهل سبحان الجواد الذی لا یبخل سبحان الحلیم الذی لا یعجل اما نود هزار سال پیش از آنکه شما میدیدید نور مرا همچنان مخلوق کرده بود و درین پرده ده هزار پرده ها سیاه اند و بعد ازین ده هزار پرده هائے سبز آفرید همچنان نامتناهی و درین مراتب نهایت و بعد ازین ده هزار پرده ها سفید آفرید همچنان نامتناهی و بعد ازین ده هزار پرده هائے سفید آفرید همچنان نامتناهی بعد ازین ده هزار پرده ها احمر خالص آفرید همچنان نامتناهی و بعد ازین ده هزار پرده های عقیق رنگ آفرید همچنان

۲۹۴

[تـ]ـناهی بعدازین ده هزار پرده هاے کبود آفرید همچنان ناتناهی ومیان
[آفـ]ـرید یک پرده تا آفرینش پری دیگر تا دوازده لک سال میشود که اَلتَّانِیْ مِنَ
[الـ]ـرَّحْمٰنِ وَالتَّعْجِیْلُ مِنَ الشَّیْطَانِ از همین ست بعدازین هیولی آفرید که آنرا عقل کل
وام الکتاب می نام اند وبعده هر شئ که نمود دارد و بود ندارد یعنی لطیفه ست که در حس
ولمس نیاید وکلام درانجا ثابت ست هر حرف کلام الله بمنزله کوه قاف واقعه
شده و دیده میشود وبعضی گفته اند که اہل تمام ممکنات در دو دندان سین ست
ویک دندان او خالی مانده است وبعدازان عالم کثیفات هشتاد شهر بمانند
وبرابر این دنیا آفرید وبعدازان هزار شهر در هر شهرے یک آدم آفرید اما
نوری بودند وخاکی نبودند وآدم سیاه را گویند یعنی یکے را پیدا میکرد وبعد
از هزار سال در شهر دیگر آدمی دیگر آفرید تا هشتاد هزار سال شوند
ودرین مدت هیچ یکے از ایشان عاصی نبودند پس درمیان یکے از ایشان
عاصی شد غضب الهی درکار شد آن شهرها با آن آدمیان بهم فانی
ومضمحل ساختند ای فرزند سخن از سرعت کتابت واز تعجیل اقوال و
احوال از حد درگذشت وبحکم این حدیث کما الْاِنْسَانُ مُرَکَّبٌ مِنَ الْخَطَا
وَالنِّسْیَانِ حکایت را فراموش کردم زیرا که اول درین شهرها مرغ را پیدا کرده بود
وبعداز مرغ هزار سال آدم را آفرید قصهٔ مرغ اینست که حق تعالیٰ چون این
شهرها را آفرید همه را از سپندانه سفید مملو پر ساخت ودران میان مرغی را پیدا
[کـ]ـرد وحکم باریتعالیٰ شد که این سپندانه رزق توست بعداز تمامی ایشان موت
[پیـ]ـدا شد آورده اند که آن مرغ سپندانه را بغایت اندک اندک میخورد ودر خوردن
تاخیر تمام میکرد حتی که بر خوردن هر دانه این دعا میخواند وبعدازان این دانه را
[فـ]ـرو میبرد آورده اند که آن شهرها مملو از سپندانه همه را تمام را تمام کرد
[یـ]ـکدانه باقی ماند آن را هزار سال در گلوی خود نگاه کرده بود وچون او را هم مناجات
[بو]د که یارب اگر بارہ همچنان مرا حیات بخشی چندان ثنا تو گویم در حصر نیاید

285

از صفات رحمان است
تعجیل از عادات شیطان است

فرمان حضرت عزت شد کہ ای مرغ ہر چند کہ بحیات باقی مانی ازان سیر نگردی
واین عمر تو در حساب عدد نیاید ولیکن تو مخلوقی و مخلوق را بیش ازین بقا نباشد
وچون جان میداد میگفت کہ ہیہات ہیہات جان کندن چہ سخت ست وبعد
ازان ہمان آدمیان مذکور دران شہرہا مے آفرید تعالی کہ بعد از ہزار سال
دیگر را مے آفرید و باز بغضب خود مضمحل کردندش دعاء طیر نامہ این ست
کہ حضرت امام اعظم رضی اللہ عنہ در ہیچ شب ناغہ نمیکرد وثواب این دعا بغایتی
بسیار ست اما مختصر موقوف شد بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم انا عبد من عبادک
وسؤل من سؤالک ورفیق من ارقائک ونعرف بمعروفک یرغب الخلائق
الیک کرما وجودا فانت موضع السائلین ومنتہی الراغبین لا تاخذنا بخطایانا
الکبیرۃ ولا تفضحنا بسرائرنا القبیحۃ واستجب دعانا وارحم تضرعنا وفاقتنا
وارحم لقلۃ حسابنا وجد بحلمک علی جہلنا وباحسانک علی فاقتنا وبمعرفتک
علی قلوبنا وقد استوجبنا العقوبۃ منک فقد نزلی مکاننا وتسمع کلامنا
ولا یخفی علیک شیئا من امورنا نسالک باللہ بالقرآن حرفا حرفا وآیۃ آیۃ
وسورۃ سورۃ وبالکتاب المکنون الذی لا یمسہ الا المطہرون ونسالک بالتوراۃ
والانجیل والزبور حرفا حرفا وآیۃ آیۃ وسورۃ سورۃ ونسالک بما اوجبت للمؤمنین
علی نفسک ان تدرکنا برحمتک وتجعلنا فی جوارک ولا تقتلنا بغضبک ولا
تہلکنا بعذابک وتجعل اموالنا مرجوعۃ واعمالنا زکیۃ مقبولۃ ان کنا صادقین
فاستجب دعانا وان لم نکن کذالک فاجعلنا صادقین واجعل کلامنا خالصا
لوجہک الکریم وزیننا بزینۃ الاسلام واجعلنا ہدایۃ المہتدین اللھم انی
اسالک نجاتا من الزلات ومن حر السموم والفوز یوم القضاء والنور یوم
السواد والمغفرۃ یوم الحساب والجنۃ یوم النار والظل یوم لا ظل الا ظل
عرشک اللھم اعطنی الامان من شدائد الاہوال اللھم اعطنی الامان
یوم یخرجون اہل القبور وینفضون التراب اللھم اعطنی الامان اذا

اِذَا وُضِعَتِ الْاَعْمَالُ فِي كِفَّةِ الْمِيْزَانِ وَيَقُوْلُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ اُمَّتِيْ قُوْمُوْا قَدْ
دُعِيْتُمْ لِيْ حِسَابِ الْعِبَادِ اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِي الْاَمَانَ اِذَا فُرِّقَ بَيْنَ اَهْلِ النِّيْرَانِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ
عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ وَسَلَّمْتَ وَرَحِمْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰى
اٰلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ اَجْمَعِيْنَ وَسَلَّمَ
تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا

فصل در ایجاد سبع السموات والارضین بدان ای فرزند که چون آنمرغ وآن شهر منتفی گشتند مدت دوازده لکهه وسیزده هزار سال همچنان در کبریای خود بے نیاز بود باز شیوه جمالیت در کار شد و بایجاد این بنا آغاز نهاد اول درے رابیافرید وآن دُر سپید بود و در عین مکة الله پیدا بود حق تعالی به نظر هیبت بدو نظر کرد از هیبت الله چون پشته کوه برآمد و بگداخته شد و بجوشید و دودی سبز ازان برآمد و بالا رفت وآن دود بمانند تخته بهم متصل شد اما بقدرت الهی هفت تخته شد که هر تخته پانصد ساله راه پهنائی داشت وآنرا هفت آسمان کردند وآنچه در وی مانع بود نیز بمانند تخته بود آن نیز بقدرت الهی هفت جا شد وآن هفت زمین شد که هر زمین پانصد ساله راه درازی دارد و پانصد ساله راه پهنائی دارد و بر بالای هفتم آسمان دریای ست که آنرا بحر الحیوان نام اند و درازی او و پهنائی او برابر هفت طبق آسمان و زمین ست و عرش باری تعالی بران آب از محض نور آفریده شد و حکم شد مرتمام ملکوت راکه بردارید همه جمع شدند نتوانستند دران زمان مورچه بفرمان ایزد تعالی پیدا شد و حکم بر و شد که تو بردار مورچه بدان درآویخت و گفت بسم الله الرحمن الرحیم در حال عرش بالا شد و حاملان عرش از چهار طرف بر کتف نهادند و برداشتند و حاملان هریک دو سر دارد و در تحت عرش کرسی که اَرْضُ الْجَنَّةِ كُرْسِيٌّ وَسَقْفُهَا عَرْشُ الرَّحْمٰنِ واین هشت بهشت بالای کرسی موجود اند ولوح وقلم نیز بر بالای کرسی ست وآن لوح از یاقوت سرخ ست وقلم از نور ست که هزار ساله راه پهنائی دارد

وسه هزار ساله راه درازی دارد و اسرافیل نیز بالای کرسی ست و صور را بدهن گرفته ایستاده است و صور را هفت شاخ ست و طول و عرض او بمانند قلم ست و در وقت نفخ ثانی که برای بعث بود ارواحان هفت قسم کنند در یک شاخ صور ارواحان انبیا باشند و در دیگر ارواحان مؤمنان متقی و در دیگر ارواحان عاصیان و در دیگر ارواحان کافران و در دیگر ارواحان دیوان و پریان و در دیگر جمله مواشی چون خزنده و پرنده و بهایم هر همه را دران شاخها جمع کنند و چون نفخ کند هر ارواحے بقالب خود پیوسته باید و چون قلم را بیافرید فرمان حضرت عزت در رسید که اُكْتُبْ مَا هُوَ كَائِنٌ آورده اند که چون قلم تقدیر الٰهی روان شد از اول تا آخر هیچ ذره نیست که نه نوشت و چون باحوال امتان ماضی رسید که بعضی از شومیت گناه در آب غرق شوند و بر بعضی آتش ببارد و بعضی مسخ شود وغیر ذالک من القصص المشهورة قلم روان بود اما بر امت نبینا محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم در رسید دید که گناهان این امت از امتان ماضی بسیار بودند نیک متحیر شد که یارب در حق این امت چه خواهی کرد و از غایت هیبت سرش بترقید اما فرمان حضرت عزت برین شد که اُكْتُبْ بِأَنَّهُمْ عِبَادٌ مُذْنِبُونَ وَأَنَا الْمَلِكُ الْغَفُورُ و درخت طوبی نیز بر بالای کرسی ست و بیخ او در صحن جنت و حویلی رسول کریم علیه الصلوٰة والسلام ست اما هیچ حویلی در بهشت نباشد که شاخ درخت طوبی دران حویلی نرسیده باشد و این چهار جوی که یکی از شیر و دیگر از عسل و دیگر از شراب و دیگر از شراب خالص از شگاف بیخ درخت طوبی برآمده است و روزے جبرائیل گفت که در شگاف او رفتم درانجا که آغاز این جویها بود دیدم بسم الله الرحمٰن الرحیم نوشته بود و این چهار جوے از سه میم و از چهارم هاء الله روان بود و طوبی را شصت شاخ کلان ست که از بیخ جدا شده است در شاخ و شاخچه دو صد نوع میوه باشد که هر یک بلون دیگر و طعم هر یک متفاوت باشند و سدرة المنتهیٰ نیز بر بالای کرسی ست و آن درخت کنارست و هر

۲۹۸

ورق او چندان طول دارد که اگر اسپ تازی سه روز بپایی برند از زیر سایۂ
یک برگی بیرون نرود و آن مقام جبرائیل ست علیہ السلام و در ما بین کرسی و
آن دریا، بحر الحیوان آسمان ست که آنرا فلک اطلس نام اند و در میان آن دریا
و کرسی بیست ہزار سالہ راه ست و مہتر عزرائیل علیہ السلام بر آسمان چہارم است
و تختہ را در زیر بغل خود گرفتہ نشستہ ست کہ طول و عرض و پانصد سالہ راه ست
حضرت رسالت پناه در شب معراج از و پرسید کہ ہنگام موت چگونہ خبر مے یابی
مہتر عزرائیل گفت کہ درین قریب من درختی ست کہ آن را شجرۃ الیقین مے نام
اند تا ہر کہ در دنیا تولد شود او را و رزق او را در برگ این درخت نوشتہ مے
شود و چون اجل این شخص نزدیک برسد آن برگ زرد مے شود بفرشتگان
میدہیم تا آن برگ را شستہ در طعام و شراب آن کس بدہد کہ بخورد
و بہیچ مداوے صحت نیابد **والیضا** برابری ہر شخصے دو
روزن ست درین قریب کہ از یکے اعمال او بر مے آید واز دیگرے رزق
او در میرود چون نزدیک بموت شود ہر دو بستہ میگردند حضرت فرمود
کہ ارواح را مے بینی گفت لا بل دست من ثقالت و گرانی پذیرد و بفرمان خدا
اگر صالح باشد زیر عرش مے مانم واگر بدبخت باشد باسفل السافلین
میفرستم و از چگونگی حال او خبر نمیشوم کہ خدای تعالی با وچہ میکند **والیضا** در آسمان
چہارم حضرت صلی اللہ علیہ وسلم بمعراج میرفت دید کہ قطار اشتران مے روند
اما اول و آخر آن قطار دیده نمیشد از جبرائیل پرسید کہ یا اخی اینچہ قطار
باشد جبرائیل گفت ازان پس کہ آسمانہا و زمینہا آفریده شده اند این
قطار میرود و من نیز از آمدن و رفتن او خبر ندارم کہ از کجا مے آیند
و کجا میروند و بر ہر شتر دو صندوق بستہ بود فرمان رب العزت شد
کہ یکے ازین اشتران را بنشانید و یک صندوق در باز بکنید مہتر جبرائیل و حضرت
رسالت پناه ہمچنان کردند و در میان آن صندوق در آمدند ہفت عالم ہمانند این دنیا

٢٨٩

دیدند همه نورانی حضرت فرمود که یا اخی بهشت این باشد جبرائیل گفت لا بلکه این را
فردائے قیامت از برائی امتان تو بگسترانند و در بالائے این آسمان دنیا فرشتگان
اند که همه از شدت گریه در سجود افتاده اند از جهت دیدن اعمال این بندگان
که بار خدایا باین بندگان چه عذاب خواهی کرد اگر گریه ایشان را این آدمیان
بشنوند همه را زهره بترقد و در میان این زمین و آسمان دریائے ست روان
و در میان آن دریا مرغان اند سفید رنگ و بیضه را بر بالائے دُم خود مے کنند
و از ان چوزه بیرون مے آید و این چهار دریاهائے دنیاوی از ان اصل دارند
یکے رود نیل و سیحون و جیحون و ماهون بدان ای فرزند اگرچه از روی ایجاد
اول سبع السموات بودند بعد از ایشان عرش اما در اراده عرش مقدم بود
سبع السموات طفیل بودند عرش را چنانکه فرشتگان و دیوان مقدم بودند
اما انسان در اراده مقدم بود و سائر چیز طفیل او بودند چنانکه از طفیل هیولی عرش
و کرسی و فلک اطلس و سبع السموات و این عالم را عالم علوی نام اند و اندروی
سبع ارضین تا ثرے این را سفلی نام اند و تا اسفل السافلین که نیران سبع
باشند همه سفلی اند والصفا چنانکه انسان از روئے مراتب تعلق
بوحدت دارد و تعلق باسم الله دارد پس چنانکه الله اسم ذاتی ست که
مجمع جمیع صفات ست و خلیفه اسما صفات ست همچنین انسان از لوازم اوست و
از طفیل انسان ملک و از طفیل ملک پری و از طفیل پری دیو و شیاطین و از نبدروی
انسان مؤمن ایجاد کافر و از بعد روئی ایشان سائر حیوانات چون بهائم و خزندہ
و پرنده و جمله در تصرفات الٰهی مستغرق اند قال الله تعالیٰ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ آورده اند که چون زمین پیدا شد از کثرت آب آرام نمیگرفت کوهها
را بدو آفریده تا میخ او باشد وَخَلَقَ الْاَرْضَ فِیْ یَوْمَیْنِ وَهُمَا الْاَحَدُ وَالْاِثْنَیْنِ وَخَلَقَ
الْجِبَالَ یَوْمَ الثُّلٰثَاءِ وَخَلَقَ یَوْمَ الْاَرْبَعَاءِ الشَّجَرَ وَالْمَاءَ وَالْعُمْرَانَ وَالْخَرَابَ وَخَلَقَ یَوْمَ
الْخَمِیْسِ السَّمَاءَ وَخَلَقَ یَوْمَ الْجُمُعَةِ النُّجُوْمَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالْمَلٰئِکَةَ وَخَلَقَ اٰدَمَ

فی اٰخِرِ ساعۃٍ مِنْ ساعاتِ الجُمعۃِ **بدان** اے فرزند که آنچه حق تعالی از برائے
ثواب و عذاب آفریده است چهار طائفه اند فرشته و آدمی و دیو و پری اما از
روی آفرینش اگرچه انسان مقدم بود در ارادت با آفرینش موخر اند تا ختم و انتها
و خلیفه کل ممکن و افضل ایشان چنانکه محمد رسول الله از روے مراتب مقدم
بود اما در آفرینش موخر آمد تا ختم انبیا و اکمل ایشان باشد که بعد از وی کسی
زهره چون و چرا نباشد پس اول آغاز ایجاد بملائکه کرد چنانکه در حین خلق شدن
عرش حاملان او خلق شدند و در حین خلق کرسی کرّوبیان خلق شدند **آورده**
اند که چون حضرت رسالت پناه در شب معراج میرفت بر ایشان سلام کرد ایشان
چنان بگفتن لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ مشغول بودند که آواز آنحضرت نه شنو
مهتر جبرائیل گفتش که جواب سلام این شخص را باز گوئید گفتند که این کیست جبرائیل
گفت که این محمد آخر الزمان ست که شما کلمه او را میگوئید بعد ازان جواب دادند
و همچنین تا سبع السّموات هرچه در ایشان ست از فرشتگان آفرید و چون زمین را
مهیا کرد آنچه از وحوش و طیور ست در و آفرید اما سیزده سال همچنان افتاده
بود و بعد ازین حکومت بادشاهی زمین را بفرشتگان تحویل نمود که میان سائر
حیوانات حاکمی و عدل بکنند و تخت ایشان بر ملتان بود و نام ملتان را شام
پور نهاده بودند بادشاهی ایشان مدت شانزده لک و بیست و چهار هزار
سال بود و بعد از ایشان بادشاهی زمین را سلب کرده بدیوان و پریان
داد قال الله تعالیٰ خَلَقَ الْجَآنَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ یعنی چون بهم شراره زدان
سر آتش دو جانور آتشین آفرید یکے را نام مارجه و دیگرے را مارج مارجه صورت
پلنگ داشت و ذنب او چون ذنب کژدم و مارج بصورت گرگ بود و ذنب او
چون ذنب مارجه ماده بود و مارج نر بود هر دو مجامعت کردند فرزند ایشان که
زائید نام او را ابلیس کردند اما بقدرت الهی ابلیس را ازان بیرون کشیدند
و چون از فرود بالا می آمد بهر طبق زمین میرسید مدت ده هزار سال عبادت الله میکرد

مسئله در بیان آغاز بادشاهی ... دیوان ... بیان

291

مسئله در بیان خلقت جن و ابلیس که پدر جن است

در هر زمین و چون بدین زمین رسید صوف اشتران را ببرید و نمد ساخت و مدت ده هزار سال عبادت الله تعالی کرد نام او را ابلیس کردند و بعد ازان او را بر آسمان برآوردند چون به هفتم آسمان رسید معلم فرشتگان گشت و درس میگفت نام او عزازیل کردند اما در متابعت او مادرش و پدرش را نیز بدین زمین رسانیدند پدرش اسیر شد و نام مادرش بار بتی گشت و ایشان را هفت پسر دیگر تولد شدند تا که بادشاهی زمین بایشان شد و چون آن حاکم بد بدبخت بیفرمانی کرد و سجده نکرد او را از آسمانها انداختند تا نام او شیطان شد و شیطان انداختن را گویند و چون پیغمبر ما تولد شد یعنی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او را از رفتن باسمان منع کردند نام او رجیم شد زیرا که پیش از پیغامبر ما سیر آسمانها میکرد و سکونت مدت شانزده لک و سیزده هزار سال بادشاهی دیوان و پریان بود و تخت ایشان بملتان بود و ایشان نام ملتان را پهلپور کرده بودند و چون از ایشان سلب کردند بادشاهی زمین را باسپان داد و تخت ایشان نیز بملتان بود و نام ملتان هس پور کرده بودند و مدت شش لک و هشتاد هزار سال بادشاهی اسپان بود و در بادشاهی اسپان آغاز ایجاد آدم نهاد و خاک او را جمع کرد و درمیان طایف و مکه دراز نهاد کما قال الله تعالی خَمَّرْتُ طِينَةَ آدَمَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا پس معلوم باد که وجه شرافت آدم بمسبوقین مذکورین ازینجا معلوم است که ایشان بجر و کن شدند و آدم را بجهل روز بتانی و آرامی پیدا کرد تا سلسله یحبهم و یحبونه درو باشد **آورده اند** که فرشتگان خاک آدم گل میکردند شیطان بدبخت در پیش بادشاه اسپان میرفت که ای اسپ هیچ از احوال خود خبر داری که ازین خاک شخصی پیدا خواهد کرد و این را نسل پیدا شود که بر نسل تو سواری بکنند و بر همه وحوش و طیور والی باشند و همگی از دست ایشان بقتل روند و زحمت بینند خیر الحال این گل را خراب بکن درآن زمان فرمود تا جمع وحوش و طیور جمع شدند و آنخاک را در زیر پای خود ها

۲۹۲

آوردند و مالیدن گرفتند تا بمانند سفال که از زیر سم ایشان بر آید سوخته و تافته میگشتند و آتش را در بالای آن سفالها مے افروختند تا بغایتی سوخته و ناچیز مے گشتند هکذا هفتاد بار همچنان کردند قال الله تعالی وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ وحما گنده بوی را گویند وایضاً قال الله تعالی خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وصلصال گلی را گویند که از میان دو سم جانور بر آید و خشک شود یعنی گل همچنان خمیر میشد که گنده بوئی را پیدا میکرد و ایشان چنان مالیدند که بمانند صلصال میگشت آن گل چون هفتاد کرت چنان کردند فرشتگان بغایتی در مانده شدند گلی بنیاد نهادند و چندان گریستند که هاب چشم فرشتگان آن سفال گل شدند گلے صعبناک بهایم بعد ازان در آمدن نه توانستند زیرا که اگر در آیند دران گل در مانند و بیرون آمدن نه توانند بعد ازان حق تعالی به ید قدرت او را مهیا ساخت از گوشت و پوست و استخوان اما روح هنوز در وے داخل نه بود اول شیطان دران در آمد بعد از مدتے بر آمد جمله ملکوت و حوش و طیور از وے پرسیدند که شیخنا در وے چه چیز دیدی شیطان گفت که او را عالم صغرے مے بینم سارتن او چون زمین ست و بر زمین او موی ست برابر گیاهی که بر زمین ست و سر او مانند آسمان ست و چشم و شنوائی گویائی او چون ستارگان اند و عرق او چون جویها روان اند اما در اندرون گنبدی دارد هر چند گردیدم راه در آمدن نیافتم پس معلوم میشود که آنچه وجه شرافت او بر مایان باشد دران گنبد مخفی ست در چون مهیا شد حق تعالے قطرهٔ از رحمت خود بدو فرستاد و آن قطره را چهار جوی کرد بیک قطره وجود او را مزین کرد و بقطرهٔ دوم بینائی چشم او را حاصل کرد و بقطرهٔ دیگر او را عاقل کرد تا حق را بشناسد و آن قطرهٔ دیگر همچنان معلق ست که بوقت دعا مومنان نازل مے شود و چون ارواح به نزدیکش بردند بنداشت که این نه جائے با فراحت ست مگر درینجا دیدار الله تعالی به بینم چون در آمد در وے حبس شد

گفت کاشکے بال پر مرا شکسته بودندے تا بدینجا نمی آمدیم حضرت بابا آدم
در حال از جای بجنبید و بنشست عطسه آمد چون عطسه کرد گفت الحمد لله الله تعالی
گفت یرحمک ربک فرشتگان گفتند یارب در نیمدت مایان سبوح قدوس تو
میگوییم یک کرت بمایان رحمت نه فرستادی و بروا ازاول فطرت رحمت فرمودی
فرمان شد که ای ملائکه کسی که در اول فطرت مرا بشناسد و حمد من گوید بر وی چگونه رحمت
نکنم و در میان دو کتف بابا آدم هنوز سوراخی نه بود جمله ارواحان بنی آدم را ازان
سوراخ بطن آدم در آوردند تا با ایشان عهد کنند و ایجاد ارواحان بیست هزار
سال قبل از صورت بابا آدم علیه الصلوات والسلام بود و قسمت و نصیب
هر شخصی از خیر و شر پنجاه هزار سال پیش از ایجاد ارواحان بود که الحال بوقت
میرسد و حق تعالی سه عهد کرده است با ارواحان اوّل عهد استعدادیه که در وحدت
بود که مومن اراده مومنی کرد و مضل اراده ضلالت و عهد دوم در بهشت گنبدی
ست حصائر العدس نام که مسکن ارواحان مومن در انجا باشد که هنوز نه
نیامده اند الحال نیز در الست و عهد سیوم در پشت بابا آدم تا او را بر فرزندان
خود شاهد گرداند امّا چون در آمدند کافر از مومن و مومن از کافر خاصیت مجاز
گرفتند تا الحال در مومن کبر و منی و بدی ازان اثر ست و در کافر سخاوت و حلیمی
و رحمی ازان اثر مومنان ست و چون هر یکے بعد از استخراج بخود بینی مشغول شدند
و در خود دیدند و تعجب کردند گویا که حق را فراموش کردند پس از الله تعالی
ندا آمد الست بربکم قالوا چون در رسید حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم
گفت بلی یعنی بلکه هستی خدای مایان و در متابعت و جمله انبیا و اولیا و مومنان
امّا از گفتن کافران سکوت کردند یعنی هیچ نه گفتند در ازمان عهد نامه را
بنوشت و در بهشت درّے بود سفید رنگ دران بنهادند نوشته را و آن دُر را از
برای بنای کعبة الله فرود آوردند که الحال آن را سنگ اسود مے نامند بغایتے سفید
امّا چون دست عاصیان بدو میرسد سیاه شد و طول وهشت درعه هست بے بین

در بیان خلقت ارواحان و قسمت کرد از ارواح پنجاه هزار سال پیش از ... بود

۲۹۴

در بیان ... پیش ... حمایت

بیان تحقیق ... سعود

اے فرزند کہ حق تعالی سرزنش ملائکہ چگونہ کند فرمود مر ملائکہ را کہ شما خود را از و بهتر مے دانید پس آنچه زمین و در دنیا آفریده ام نامهاے ایشان را بگوئید کہ ہر چیز چه نام دارد فرشتگان گفتند سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ پس الله تعالی شد کہ ای ملائکه اگر شما نمیدانید از و بپرسید تا نامهاے ہر چیز را بشما یان بگوید وازین معلوم میشود کہ فضیلت بعلم و ادب است نہ بعبادت کہ اگر فضیلت بعلم نبودی بابا آدم را بهتر از ملائکہ نکردے کہ او عالم بود و ایشان عابد پس فرمان حق تعالی بر آدم شد کہ ای آدم تو بیاموزان مر ایشان را کما قال الله تعالی يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ بابا آدم بر عرفات ایستاد و تمام زمین بمانند خردله بر کف دست بدو نمود و نام ہر گیاہی و ہر جانور را بهر زبان جدا جدا بایشان مے نمود و بعد ازان حکم سجده شد فرشتگان را کہ آدم بعالمی از شما افضل شد وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ بعد ازان بابا آدم را بر تخت نشاندند و ملائکه بر داشتند و به بهشت بردند و چون قصه بر آمدن از بهشت بالا مسطور ست بر آمد و در کوه هاے بلند و جاے دشوار بیابانید شیطان به پیش بادشاه اسپان میرفت و کیفیت احوال مے گفت کہ فرزندان این شخص اولاد ترا زیر پاے خواهند آورد والحال چون یک تنها ست او را بباید کشت اسپان تمامی دو گانرا چون شیر و پلنگ و سگ جمع مے کرد و در پیش بابا آدم علیه السلام می آمدند تا جنگ کنند بابا آدم بصفت فیل مست راقوت داشت ہر سنگ و درخت و چوب کہ بدست می آمد بر ایشان میزد نزدیک نمیشدند اما در شب و روز خواب کردن برو حرام بود روزی از روزهاے همه دو گان اتفاق کردند و سگ را پیشوا کردند کہ اے سگ تو دلیر تر دو گانی اول تو بدانش آویز بعد ازان ما یان از ہر طرف برو ریزیم اما چون سگ پیش ی بابا آدم را دید ذنب خود را جنبانید و بر پایش افتاد بابا آدم دست خود را بر پشت او مالید و گفت کہ تو پاے بند فرزندان من باشی لشکر دو گان پریشان شد بعد ازان بابا آدم خواب

۲۹۵

میکرد و سگ نگاهبانی میکرد آورده اند که اممنا حوا پانصد کرت و قیل چهار
صد کرت جفت جفت زائیده بود اول قابیل و اقلیمه دریک شکم تولد شدند
و در شکم دیگر هابیل و دمیمه تولد شدند پس حکم باری تعالی بران بود که دختر اول
را به پسر دوم و دختر دوم را به پسر اول داده باشد قابیل قبول نکرد که لابل
اقلیمه بمن همراه زائیده است از من باشد فرمان حق بدین نیست بلکه شما
ریا میکنید میان ما و هابیل و اقلیمه بصورت اممنا حوا بود بابا آدم علیه السلام گفت
که هر دو سوگند بخورید و سوگند ایشان آن بود که هر یکی مدعی و مدعا علیه دو
طبق آتشین میکشیدند یکی را بر صفامی نهاد و دیگری را بر مرده کسیکه بر حق
میبود طبق او میسوخت و کسیکه ناحق می بود طبق او رد میشد و ایشان هر دو
برابر طبق گوسفندان ماند نر گوسفند هابیل غائب شد و آن گوسفند را بهنگام ذبح
اسماعیل نازل کرد و گوسفند قابیل رد شد قابیل هنوز قبول نکرد و هابیل را
کشت اما بر پشت خود برداشته میگشت روزے دید که دو زاغان از آسمان
فرود آمدند و یکی را کشتند و در خاک دفن کردند ایشان هم دفن کردن آموختند
دانستند و هابیل را دفن کردند و چون بابا آدم را بغایت هرم حاصل شده
کوز پشت گشت و از اولاد اولاد چهل هزار خانه شده بودند نماز با مداد امیکرد تا بوقت
شام در انجا افتاده بودی و طفلان درمیان قبرغه و پهلوی و میدویدند و بزرگان
در پیش او میشدند و طفلان را منع میکردند و میگفتند یا ابو البشر خدای بشما دست
و پاے داده است طفلانرا بیفگن و از جاے بیجا شو تا ایشان دانند که زنده است
گفت در بهشت از جای بیجاے شدم از شومیت آن بدینجا رسیدم و اگر درین
دنیا از جای بیجا شوم مبادا که باسفل السافلین روم و نور حضرت رسول علیه السلام
در دُر سفید در زیر عرش بود روزی جبرائیل آن نور را از انجا کشید و در پیشانی
بابا آدم ماند و آن دُر از فراق دو پارچه شد پارچه در بیت المعمور افتاد و پارچه
دیگر بر زمین شد از ینجا پیغمبر علیه الصلوات والسلام فرمود که الا در زمنی یعنی بر

حکایت هابیل و قابیل و قصه زادن اممنا حوا فصل ۲ ح ۲۹۶

از من است اما حوا گفت یا آدم امروز از پیشانی تو چنان نورے می تابد کہ من
ہرگز در ایام جوانی ندیدہ بودم مہتر جبرائیل دران زمان نازل شد کہ ای آدم این
نور از محمد آخر الزمان است کہ در اولاد تو پیدا مے شود او ختم جملہ انبیاست بابا آدم
گفت کہ من و حوا از قوت رفتہ ایم الحال کار مجامعت از مایان نیتواند بجا ے آمد
جبرائیل سیبے از جنت بیاورد و نصفی از ان ہر یکے بخورد در حال چون غنچہ خرما ہر
را قوت پیدا شد با ہم فراہم آمدند و سواے نام چشمہ ایست ہر دو دران غسل
کردند باز ازان نور در پیشانی اماں حوا مے تابید و بعد از تولد شیث آن نور
در پیشانی شیث می تابید وقیل شیث بالت، والنقطتین تولد
شد اما جفت نداشت و با او ہمراہ دختر نزاد جفت او را مہتر
جبرائیل علیہ السلام حورے بیاورد کہ نام او لباتہ بود و مہتر
جبرائیل گفت مر بابا آدم را تا بہ شیث عہد کند کہ او نیز با فرزند خود
عہد کند تا زمان محمد مصطفے صلے اللہ علیہ وسلم کہ ہیچ احدے خواہ
در کفر خواہ در اسلام چونکہ این نور بخود ہمراہ دارد بنا محرم دست نہ انداز
بابا آدم با شیث ہمچنان کرد او با فرزندان تا رسید بزمان محمد مصطفے
صلے اللہ علیہ وسلم از مہتر شیث اشمول زائیدہ و آن نور در پیشانی او
مے تابید و بروایتے نام اشمول انوس است واز وقینان تولد شد کہ آن
نور در پیشانی او مے تابید واز و مہدائیل تولد شد باز آن نور در پیشانی
مے تابید ہکذا تا آخر فرزند مے رفت و مہدائیل بغایتے خوبصورت بما
اما حوا بود و یوسف پیغامبر نسبت بصورت اماں حوا ہم حصہ زیبائی داشت
و در ہنگام مہدائیل اولاد آدم پانصد لکھا نہ بودند ہمہ مسلمانان و ایمان
پیغمبرے مہدائیل مے آوردند و در پیش او سجدہ مے کردند وقیل اسم مہدائیل
ہمائیل و چون مہدائیل وفات یافت فرزندان و بغایت صغیر بودند شیطان بنام
او آمد بصورت پیر فرتوت و نوحہ آغاز کرد کہ ہیہات ہیہات خداے

۲۹۷

بت باطل

پیغمبر بت

منشی طلوع

پچگونه دو شان خود را بخشد و بمیراند و فرزندانش صغیر مانند همگی برو غضب
کردند و سقطش گفتند که ای بدبخت تو مگر شیطانی ندیدی که قیان و اشمول
و شیث و آدم همه رفتند ما نیز رفتنی ایم ازان رفت و بصورت فقیر صوف پوش
آمد و سرانجام خانه مهدائیل درپیش گرفت بخانه ئی که خانه از غم واندوه تباوی
برآمد نداما آن نذر و هدیه که در زمان مهدائیل مے آمد نبود لعدے مرایشان را
گفت که اگر کاری بکنم که باز تمام اولاد آدم درپیش شما بیایند و نذر و هدیه
بیارند شما رضا دارید کودکان از انجا که کودکی ایشان بود گفتند که کرم کرده چنین
سنگے بتراشید و بت راست کرد و دستار و جامهٔ مهدائیل دروپوشانید
اول اہل بیت ورا به بت سجده کردن فرمود بکند تا تمام ولایت خبر شدند
که مهدائیل زنده شد چون مردمان درپیش بت می آمدند شیطان پرده
برویش مے نهاد و خود در دهن بت می نشست و سخن میکرد و علم تناسخ
بیان میکرد که آرے من مهدائیل بوده ام اما سخی نبوده ام بدینصورت آمده
و بهشت و دوزخ و بعث نیست اگر عمل نیک می کنید بصورت نیکی انگیخته شوید
واگر عمل بد بکنید بصورت بدی انگیخته شوید پیش ازان نام و نشان کافری
نبود اما شیطان بدبخت آن پانصد لک خانه همه را کافر گردانید بعدازان به
هر یکے ازیشان بت تراشیده داد که درخانه خود بدو سجده کرده باشید تا حاجت
شمایان روا گردد و چون اخنوخ کلان شد آن نور در پیشانی اوے تا بیده
اخنوخ مدرسه ها پیدا کرد ازانجا نام او ادریس شد و سلاح حرب نیز او راست کرده
بکافران نیز او جنگ میکرد و جامها را نیز اول او راست کرده پیدا کرد و چون
ادریس بجنت رفت شیطان باز بظاهر پیدا شد در گوشه نشست اہل محله
بدو رجوع کردند بلکه باز تمام اولاد آدم درپیش او شدند و این بدبخت مکار
طعام نمیخورد و شراب نمی آشامید گفتندش که شما را چه حال ست که طعام و
شراب نمیخوری شیطان گفت این حالت درویشان ست و من درویش

۲۹۸

بعده ظاهر که بدین حالت میر سد از طعام و شراب باز ماند شمارا باید که خانقاه برای من راست بکنید و پانصد جوان مردمین بدهید تا ایشانرا بمانند خود به کنم ایشان همچنان کردند چون بخانقاه درآمد لعین اسباب ملاهی چون چنگ و رباب و غیر ذلک پیدا کرد و اعمال آن بجوانان آموخت حتی که بعضی چیز مکاشفات نیز بدیشان نمود چنانکه حور و قصور و برق و طعام لذیذ و چراغها و باغها و جایها خوب بلند و میوه هاے گوناگون و تختهاے رفیع بلکه بر تخت دیو را نشانده و میگفت که این خدای ست ایشان سجده میکردند و همگی بدین نوع کافر شدند و این احوال در میان صوفیان جاهل و عامی تا این غایت باقی ست زیرا که جاهلان را در خلوت درآیند و رقص و سماع و سرود کنند بعضی گویند که ذات خدا دیدیم و بعضی گویند صفات خدا دیدیم و بعضی گویند که حور و باغ دیدیم پس پرهیز بکنید از صوفیان جاهل که از شیطان بدتر اند بلکه خود شیطان اند که حق تعالے در کلام خود شیطان جن و انس یاد کرده است قال الله تعالی مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ و چون بعد مدت مدید شیطان از خانقاه بر آمد تمام بر نغمه و سرود شد و رقص و سماع گشت آن تمام اولاد او کافر شدند و متابع او گشتند و چون حمل کلان شد آن نور در پیشانی ادمے تابید و از و نوح نبی الله تولد شد بازآن نور در پیشانی او تابید و قبل نوح بن لام و لام بن مالک و مالک بن محل و این پیغامبران بودند از پشت به پشت آدم علیه السلام و چون نوح علیه السلام مبعوث شد به پیغمبری جبرائیل علیه السلام آمد که الحال نکاح کردن خواهر حرام شد و پیش ازین روا بود و چون نوح دعوت نمود کفار همه انکار آوردند که چند پیغمبران گذشتند نکاح خواهر حرام نکردند و شما حرام کردید و هر روز نوح نبی الله کافران می بستند و نشان میکردند و میزدند و چون نوح نبی الله آواز میکرد دعوت می نمود آواز او از مشرق تا بمغرب میگذشت و کافران پنبه را در گوش مے نهادند پس از ان نوح علیه الصلوٰة والسلام مناجات بحضرت ذوالجلال کرد که یا رب دشمنان تو مرا بغایت

مبعوث شدن نوح علیه السلام

هلاک رسانند مهتر جبرائیل دانه را از بهشت آورد و گفت که این را نهال کن
تا کلان شود از و کشتی بساز و تو در کشتی سوار شو و کافران در آب غرق شوند
بعد از سه صد سال درخت کلان شد و آنرا پاره پاره کرد یک لک و بیست و چهار
هزار تخته بر آمد اما کشتی مهیا نی شد و بر هر تخته نام پیغامبرے نوشته بود بعد
ازان مهتر جبرائیل از دریا عمان درختی بر آورد و پاره پاره کرد ازان چهار تخته
بر آمد و بر هر یکے این چهار یار نوشته بود کشتی بدان چهار تخته سرانجام یافت
آورده اند که چهل کس آدمیان بد و ایمان آورده بودند و چهل کس در کشتی
شدند و از حیوانات از هر جنس یک نر و یک ماده با خود همراه گرفت چنانکه شیطان
آمد و دست را به پیشانی فیل نهید موش از بینی او افتاد و کشتی را سوراخ کردن
گرفت مهتر نوح دست را بر پیشانی شیر کشید عطسه زد گربه پیدا شد و در
لمین موش نشست کقول الشاعر مصراع گربه را از عطسه شیر آورده
و چون بر آمدند از کشتی همه آدمی زاد مردند مگر سه پسر نوح ماندند و نسل مهتر نوح ۳۰۰
علیه السلام نیز کافر شد و نوح را آدم ثانی گویند که بعد از آدم علیه السلام
تمام مردمان از نسل نوح اند کقول الشاعر ابو الفرس ابو الترک و ابو الهند
مسمی و آن سام و یافث و حام اند + چنین مسطور ست که
نوح نبی الله در خواب رفته بود و اندام نهانیش برهنه شد یافث رسید
خنده کرد و حام رسید خاکستر بر و انداخت سام رسید هر دو را سقط گفت او
اندامش را پوشید و پدر را بیدار کرد حضرت نوح علیه السلام در حق یافث بددعا
کرد یافث را هشت پسر بود مهتر جبرائیل شش پسر یافث را در کوه قاف انداخت
و آن دو پسر او در دنیا ماند الحال همه کافران و ترکان اند مگر غیر ترک باشند
و ازینجاست که در ترکان در هیچ زمانه پیغامبر مبعوث نشده بود
و بعضی گفته اند که شود پیغامبر ترک بود و مهتر نوح بحام فرمود که روییت
سیاه بود او سیاه شد و الحال اولاد او سیاه میزایند در هند و در باب

بیان نسل حضرت ابراهیم علیه السلام

سام دعا خیر کرد که در تمام عالم اولاد او بزرگترین شد و عمر نوح علیه السلام هزار و هفتصد و پنجاه سال بود و از وی آن نور در گذشت و در پیشانی سام می تابید و از وی ارفخشد تولد شد آن نور در پیشانی ارفخشد می تابید و از وی شالخ تولد شد و آن نور در پیشانی شالخ می تابید و از وی عابر تولد شد و آن نور در پیشانی عابر می تابید و از وی فالع تولد شد و آن نور در پیشانی فالع می تابید و از وی غومی تولد شد و آن نور در پیشانی غومی می تابید و از وی اسرع تولد شد و آن نور در پیشانی اسرع می تابید و از وی ناخور تولد شد و آن نور در پیشانی ناخور می تابید و از وی تارخ تولد شد و آن نور در پیشانی تارخ می تابید و از وی آذر تولد شد و آن نور در پیشانی آذر می تابید و از وی ابراهیم خلیل الرحمن تولد شد و آن نور در پیشانی خلیل می تابید و از وی آن نور در گذشت و در پیشانی اسماعیل علیه السلام می تابید و از وی در گذشت و در پیشانی قیصار می تابید

آورده اند که ابراهیم علیه السلام را دو پسر بودند یکی اسماعیل دوم اسحاق و از اسحاق نیز دو پسر ماند یکی یعقوب علیه السلام و ثانی عیص و از مهتر یعقوب دوازده پسر ماند مهتر یوسف و بنیامین از یک مادر بودند و آن ده از مادر دیگر و تا جای که از نسل مهتر یوسف و بنیامین اند و در میان تا جای هفتاد هزار اولیا و هفتاد هزار انبیا مبعوث شد و از آن ده پسران سائر عجم اند و از نسل اسماعیل یکی محمد رسول الله به پیغمبری مبعوث شد و این بنابر عظمت قدر رسول بود که یک تنها با ایشان برابر بلکه افضل بود و از قیصار قیدار تولد شد و آن نور در پیشانی قیدار می تابید و از وی حمل تولد شد و آن نور در پیشانی حمل می تابید و از وی سلیمان تولد شد و آن نور در پیشانی سلیمان می تابید و از وی نبت تولد شد و آن نور در پیشانی نبت می تابید و از وی سمیع تولد شد و آن نور در پیشانی سمیع می تابید و از وی یسع تولد شد و آن نور در پیشانی یسع می تابید و از وی اود تولد شد و آن نور در پیشانی اود می تابید و از وی عدنان تولد شد و آن نور در پیشانی عدنان می تابید و از وی معد تولد شد و آن نور در پیشانی معد می تابید و از وی نزار تولد

شد وآن نور در پیشانی نزار مے تابید وانو الیاس تولد شد وآن نور در پیشانی
الیاس مے تابید وانو مدرکت تولد شد وآن نور در پیشانی مدرکت مے
وانو خزیمہ تولد شد وآن نور در پیشانی خزیمہ مے تابید واز و کنانہ تولد
وآن نور در پیشانی کنانہ مے تابید آوردہ اند کہ حضرت رسالت
صلی اللہ علیہ وسلم گاہی گاہی بہ کنانہ سرفرازی میکرد کہ من از فرزندان
ام بغایتی الدار وسخی بود واز و نضر تولد شد وآن نور در پیشانی نضر مے
واز و قصی تولد شد وآن نور در پیشانی قصی مے تابید واز و منا
تولد شد وآن نور در پیشانی مناف می تابید واز و ہاشم تولد
وآن نور در پیشانی ہاشم مے تابید واز و عبد المطلب تولد شد وآن نو
پیشانی او مے تابید واز و عبد اللہ تولد شد وآن نور در پیشانی او مے
حکایت آوردہ اند کہ عبد المطلب نذر کرد کہ اگر مرادہ پسر تولد شو
آخرین او را در عمرانی کعبۃ اللہ بکشم نہ پسر او از یک مادر بودند و عبد اللہ از
دیگر کہ صغیر ترین ہمہ پسران بود میخواست تا او را بکشد اما چون ق
در پیش عالمان آن زمانہ رفت وکیفیت حال پرسید ایشان گفتند کہ
کتاب ہای ما چنان نوشتہ است کہ دہ اشتر را نذر کن و بر اشتر و پسر ق
ما بد ہر کہ بر آید آن را ذبح کن عبد المطلب ہمچنان کرد قرعہ بعبد اللہ بر
باز دہ اشتر دیگر را بر وا فزود باز قرعہ بر عبد اللہ بر آمد ہمچنان تا پانصد
دہ دہ می فزود اما چون بپانصد رسید قرعہ بر اشتران آمد عبد المطلب چو
کہ چندان کرت بر عبد اللہ آمد یک کرت بر اشتران بر آمدہ باشد چہ شود ہم
تا ہفتاد کرت دیگر قرعہ انداخت بر اشتران بر آمد بعد ازان پانصد اشتر
کرد ازینجاست کہ پیغمبر فرمود علیہ السلام انا ابن الذبیحین یعنی اسماعیل
عبد اللہ کہ اسماعیل بہ کبش ہابیل نجات یافت وعبد اللہ بہ پانصد اشتر بعد ازا
حضرت رسالت پناہ شفیع روز جزا احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ ۳۰۲

در برزمین آمد آن نور او که ودیعت بود به نزدیک کافر و مسلمان بد و
ند که گفته اند که از عهد پشت آدم تا عهد عبدالله هیچ احدے نبود که بنا محرم و ست
ی کرده باشد خواه مسلم خواه کافر مرد و زن هر دو بعصمت آلهی بودند و
این انبیا که جد و مر جد حضرت رسالت پناه بودند نجات از کافران برکت
نور یافتند و معلوم باد که این نور در پیشانی انبیا بمنزله عاریت بود و در پیشانی
ن بمنزله ودیعت **قصۀ ولادت حضرت رسالت پناه**
لی الله علیه وسلم در اثرست که زنان جمع آمده بر ولادت او گواهی مے
دند که بمجرد فرود آمدن او چنان نور پیدا شد که مایان خانها ر شام مے
یم و عبدالمطلب گفت چون علی الصباح در انخانه میرفتم دیدم که از روز مهتاب
ے تا بد کیفیت پرسیدم گفتند که ازان عبدالله پسر آمد در ینخانه این نور ازان
زمان ولادت حضرت رسالت پناه در روم نوشیروان بادشاه
در اکثر اوقات حضرت رسالت پناه سرفرازی مے کرد که من در زمان
شاه عادل تولد شده ام و نوشیروان را حصارے بود از سرب که بمقدار
سن دراز بود و هر رسن چون ده قدم مرد بود در شب ولادت چهارده برج
حصار برافتاد و ده میل آواز آن افتادن دور رفت و دلاوران
ر چنان هیبت زده پریشان شدند که یکے بدیگر نه آمیخت و مادر و پدر
حال فرزند و فرزند را از احوال ایشان خبر بود و میخواستند که آتش افروزند
آتش بمنزله آب گشت از روی سردی که دست در آتش نمیسوخت و آتش
هیزم اثر نمیکرد و ساوه نام دریا بود که درون حصار میرفت تمامی
خشک شده ماند که آب در چقرها استاده بودند چون کافران دست
میکردند آب چنان گرم بود که دستها مے سوخت کقول الشاعر کأنّ
ما بالماء من بلل + حزنا و بالماء ما بالنار من ضرم + و ضرم سوزش
ند پس همگی شده در پیش کاهنان رفتند که کیفیت حال پرسند کاهنان گفتند

۳۰۳

که معلم مایان نازل شد که چه واقعه هست و علم ایشان شیطان بود زیرا که در آن
از منه شیطان امور غیب را بمردمان بیان میکرد کاقران میان پیغمبران کاهنان
فرق نمیکردند در اول ایجاد شیطان بدبخت تا بهشت گذر کرد که بابا آدم
را از بهشت بیرون کشید اما چون مهتر ابراهیم خلیل الرحمن تولد شد تا
آسمان چهارم میرفت و چون مهتر عیسیٰ علیه السلام تولد شد تا آسمان دنیا میرفت
و مے برآمد و این اطلاع شیاطین بر غیب بر آن ست که آنچه درین زمین از نیک و
بد ظاهر مے شود آوازهٔ آن اول بحاملان عرش میشد بعد از آن بر تمام ملکوت
و این شیاطین از فرشتگان می شنوند و بکاهنان میگویند اما درین زمان
نزدیک آسمان میروند و درمیان ملکوتیان سخن مے کنند اندکے از امور غیب
مے شنوند و صد هزار کذب همراه کرده میگویند بکاهنان و چون حضرت رسالت
پناه تولد شد کاهنان چشم برراه ایشان داشتند که شیاطین بیایند تا مایان
را خبر کنند ناگاه چون بجانب آسمان دیدند تمام روی آسمان شعلهٔ آتشین
گرفته بود که شیطان را باشکر او از آسمان دنبال میکرد و از هفتم زمین گذرانیدند
بکاهنان هیچ نه گفت حتی که نیک متحیر شدند و این شعله از ستارگان بود و
تا این غایت چون دیوان و پریان بر قرنهائے خود مے شوند و بالا مے روند
و هرگاه که نزدیک آسمان میروند از ستاره شعله مے خیزد اگر بر ایشان برسد
بمانند خاکستر میگردند و بزمین مے آیند و اگر خلاص شوند صد هزار دروغ حاصل
میکنند قال الله تعالیٰ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ
وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ و چون روز شد دیدند که مرغان در هوا مے گشتند
و میگفتند که ای بدبختان درین شما خرابے شد که من بعد تعویم تو محمد آخر زمان
پیدا شد کقول الشاعر مِنْ بَعْدِ مَا أَخْبَرَ الْأَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ + بِأَنَّ دِينَهُمُ الْمُعْوَجَّ
لَمْ يَقُمْ + وَالْجِنُّ تَهْتِفُ وَالْأَنْوَارُ سَاطِعَةٌ + وَالْحَقُّ يَظْهَرُ مِنْ مَعْنًى وَمِنْ كَلِمٍ
و چون ندیش بیان شد ندیدند که بتان پاره پاره افتاده اند و چون بت

کافران بگذشت بعد ازان یک نورے بتابید کہ مردمان شام اشتران بصرہ

میدیدند و نوشیروان عادل و شتر بار زر بہ پیش عبد المطلب فرستاد کہ این

پسر پیغمبر شود من بدست او مسلمان شوم و در قصص وارد است کہ

چون مہتر عیسیٰ علیہ السلام نازل شود نوشیروان عادل را و والدین حضرت او ابیطالب

را و حاتم زر ریز را و والدین خلیل اللہ را بفاتحہ گفتن زندہ کند و ایمان آرند باز

بمیرند در حال و در بوستان ابو اللیث سمرقندی وارد است

کہ چون مادر رسول اللہ حاملہ شد پدر وے عبد اللہ بمرد و جد او عبد المطلب وفات

یافت دران زمان کہ حضرت ہشت سالہ بود و نگاہ میکرد او را ابو طالب

پدر علی رضی اللہ عنہ واسم امہا امنۃ بنت وھب فتوفت امہ وھو ابن

ستۃ اشھر والظئر التی ارضعتہ حلیمۃ فاوحی اللہ تعالیٰ الیہ وھو ابن اربعین

سنۃ فاقام بعد الوحی بمکۃ ثلثۃ عشر سنۃ ثم ھاجر الی المدینۃ فاقام

بہا عشر سنین فتوفی وھو ابن ثلث وستین سنۃ و آنچہ بخانہ آوردہ بود

از زنان نہ زن بود و پنج زن را خواستہ بود وجمیع ما تزوج من النساء اربع

عشر نسوۃ اول امرءۃ تزوجہا خدیجۃ بنت خویلد وھی سیدۃ النساء

وکانت اسبق النساء اسلاما و دیگر زن او سودہ بنت زمعہ ثم عائشۃ بنت

ابوبکر تزوج ہؤلاء الثلثۃ بمکۃ وتزوج بالمدینۃ حفصۃ بنت عمر وام سلمۃ بنت امیۃ و

ام حبیبہ بنت ابی سفیان و این شش زن قریشی بودند و جویرۃ بن العلطف وصفیہ

بنت حی بن حطب وزینب بنت جحش و این زن زید بن حارث بود و یقال

لہا ام المساکین لسخاوتہا وہی اول نسائہ ماتت بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ

ومیمونۃ بنت الحارث و این خالہ ابن عباس بود وزینب بنت خزیمۃ

وامرءۃ من بنی ہلال وامرءۃ ابن بنی کندۃ وہی التی طلقہا النبی وامرءۃ من بنی

کلیب وحضرت رسالت پناہ را چہار دختر وسہ پسر بودند فاول اولادہ القاسم

ثم ابنت زینب ثم ابنہ طاہر و این طاہر بعد نزول وحی تولد شد

ازان اورا طاهر نامند ثم ابنته ام کلثوم ثم ابنته فاطمة ثم ابنته رقیة
فهولاء کلهم ولدوا من خدیجة ثم ولد بالمدینة ابنه ابراهیم من سریته
یقال لها ماریة القبطیة وزوج فاطمة من علي بن ابي طالب وزوج رقیة
من عثمان بن عفان فماتت بعد ما تزوج رسول الله صلی الله علیه وسلم الی غزوة
بدر فلما رجع من بدر زوجه ام کلثوم ولهذا یسمی عثمان ذی النورین زینب
من ابی العاص ابن الربیع ومات اولاد رسول الله صلی الله علیه وسلم کلهم قبله
فاطمة فانها عاشت بعده بستة اشهر ومعلوم باد که اگر پسران حضرت صلعم پیش از
وفات نشدی قال وقیل مردمان پیدا میشد زیراکه این طور پیغمبرزادگان چگونه
پیغمبران نه شوند وحال انکه پیغمبری بعد از و درست بنود که او ختم انبیا بود ازین
جهت وفات ایشان مقدم شد آورده اند که ابوجهل بدبخت و ولید میگفتند
که محمد را پسر نیست بمجرد مردن او دین او خراب خواهد شد و در عرب کسی
راکه فرزند نشود اورا ابتر گویند ومیگفتند که محمد ابتر ست از جهت سرزنش شان
حق تعالی فرمود انا اعطیناک الکوثر ۝ فصل لربک وانحر ۝ ان شانئک
هو الابتر یعنی ای محمد بدرستی که ترا حوض کوثر عطا کردم و تو باد که نماز
از برای پروردگار خود بجا آری واشتران را نحر کنی و بدرستی که دشمنان
تو ابتر اند ودر روایتی آورده اند که ابوجهل را اولاد نماند و بروایت
دیگر آورده اند که اگرچه ماند ولیکن نام ونشان ایشان نیست
چنانچه حضرت را معلوم ست که هزار در هزار سیدان در عالم پراگنده اند
وکانت نساءه کلهن ثیبات الا عائشة فانها بکر فتزوجها وهي بنت ستة سنین
وبنی بها وهي بنت تسع سنین وکانت عنده تسعا وکان فتح خیبر بعد الهجرة
بست سنین وفتح المکة بعد الهجرة بثمان سنین وکانت وفاته یوم الاثنین
في شهر ربیع الاول والتاریخ الذي تورخ بالکتب الی یومنا هذا انما هو تاریخ
الهجرة امر بها عمر بن الخطاب بان یجعل التاریخ من وقت الهجرة بمشاورة اصحاب رسول الله

صلی الله علیه وسلم بدانکه انسان هرچند نوع اند بعذاب و ثواب کار دارند
چهار طایفه اند ملک و جن و دیو و انس هر همه را ده حصه میتوان کرد آن نه حصه
ملک اند و آن یک حصه این سه طایفه اند که مذکور اند باز این سه طایفه
را ده حصه کنند آن نه حصه جن اند و آن یک حصه دیو و انس اند باز این دو را
ده حصه کنند آن نه حصه دیو اند و یک حصه انس اند و انس صد و بیست و پنج
نوع اند صد نوع همه بطرف هند اند و همه بالوان مختلف اند بعضی را ناقه
گویند که در سینه چشم دارند و بعضی را مالوح گویند که گوش ایشان چون گوش
فیل و بعضی را سگسار گویند که سرهای ایشان چون سر سگ اند و بعضی را
دوال پاے گویند یعنی بهر طرف که پاے ایشان میرود می جنبد و اختیار دل
ندارد و بعضی بمانند سگ اند و سرهاے ایشان چون مورچه اند اما خوردن و شراب
ندارند مگر جماع که دایم المدام بجماع گرفتار اند و علی هذا الالوان و این همه الوان
دوزخ اند و دوازده نوع بطرف شمال اند چنانکه عروس و مجوس و دیلمی و تنگ
چشمان و یهود و ترسا و شمال چون کسی رو بقبله و پشت بمشرق بنشیند
بفتح شین دست راست را گویند و بکسر شین دست چپ و اینجا بفتح شین
مراد ست و شش نوع بطرف شمال اند و اینجا بکسر شین مراد ست که
ایشان را زنگبار و برکات گویند بعضی در جزیرهٔ عمان و بعضی در دریاے
عمان آورده اند که بادشاه برکات مدت دوازده سال در سفر بود و در
بادشاهی خود میرفت که در جهان بغیر از من پادشاهی باشد تا من با او
جنگ کنم بعد از دوازده سال امراء و خوانین و عرضه کردند که بغیر از شما بادشاهی
نیست و شش نوع در کوه قاف اند که ایشان را یاجوج و ماجوج و ترک خرد و
ترک حرز و غیر ذلک گویند و این همه در دوزخ روند که بوی بهشت نیابند و باقیماند
یک نوع که لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ میگویند و این طایفه هفتاد
و سه فرقه گشته اند و امت مهتر موسیٰ هفتاد و یک فرقه بود و امت مهتر عیسیٰ

هفتاد و دو فرقه و یکے ازان میان بر حق میبود و امت محمد رسول الله هفتاد و سه
فرقه اند و یک فرقه ازین طایفه نجات یابند که بر سنت و جماعت باشند و دیگران
همه هلاک گردند و در دوزخ با کافران باقی مانند و این همه بسبب شیخی و درویشی
و پیری و پیشوائی گمراه گشته است **درخبرست** که پیغمبر فرموده است علیه السلام
هرکه در آخر زمان بر سنت و جماعت ماند به برابر هر قدمی که در دنیا بردارد از برای کارے
که باشد ثواب یک حج قبول یابد **دیگر** هرکه این دعا را بخواند ثواب اجابت بسیار
است یا اجود الاجودین یا اکرم الاکرمین ویا ارحم الراحمین ویا غیاث
المستغیثین آ من خلقنا انا خلقناهم من طین لازب یا معشر الجن والانس
ان استطعتم ان تنفذوا من اقطار السموات والارض فانفذوا لا تنفذون
الا بسلطان فبای آلاء ربکما تکذبان ۰ یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس
فلا تنتصران **دیگر** برای کشادن کار بسته این را بخواند یا من لا یعلم الغیب
الا هو یا من لا یدبر الامر الا هو یا من لا یکشف الضر الا هو هو الاول و
الاخر والظاهر والباطن وهو بکل شیء علیم **دیگر** این دعا را ثواب بسیارست
یا کاشف کل کربة ویا مجیب کل دعوة ویا جابر کل کسیر ویا میسر کل عسیر
ویا صاحب کل غریب ویا مونس کل وحید یا لا اله الا انت امنع عنی کل بلاء
برحمتک یا ارحم الراحمین **دیگر در بیان مسبعات عشر** باید که در دو
وقت کرده باشد اول چون طلوع آفتاب نزدیک شود تا برآمدن دوم بعد از عصر تا غروب
این را خضر پیغمبر با ابراهیم تیمی تعلیم کرده است و خضر پیغمبر از محمد مصطفی آموخته بود
و ابراهیم را گفت که چون محمد صلی الله علیه وسلم را در خواب بینی ازو ثواب بپرس و هرکه
مداومت برین کند هر پریشانی که در ذکر و دعا بیاید دفع شود و این دعاست
اول هفت کرت فاتحه و هفت کرت معوذتین و هفت کرت قل هو الله احد
و هفت کرت قل یا ایها الکافرون و هفت کرت آیة الکرسی و هفت کرت
کلمه تمجید و یک بار عدد ما علم الله وزنة ما علم الله و ملاء ما علم الله و بعد

کرت اللّٰھم صل علیٰ محمد عبدک و نبیک و رسولک النبی الامی و علیٰ آلہ و بارک
و سلم علیہ و ہفت کرت اللّٰھم اغفر لی و لوالدی و لمن توالد و ارحمھما کما ربیانی
صغیرا و اغفر لجمیع المؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات الاحیاء منھم و
الاموات برحمتک یا ارحم الراحمین و ہفت کرت اللّٰھم افعل بی و بھم عاجلا و
اجلا فی الدنیا و الآخرۃ ما انت لہ اھل و لا تفعل بنا ما نحن لہ اھل انک
انت غفور حلیم جواد کریم ملک بر رؤف رحیم پیغمبر صلعم سوگند یاد کردہ است
کہ بدان خدای کہ مرا بتحقیق فرستادہ است ہر کسی کہ این دعا کند خدای تعالیٰ می آمرزد
گناہان کبیرہ او را کہ از و در وجود آمدہ است و یدفع اللّٰہ عنہ غضبہ
و یامر صاحب الشمال ان لا یکتب علیہ شیئا من السیئات الی
السنۃ و الذی بعثنی ما یعمل بھذا الا من خلقہ اللّٰہ سعیدا و ترک نہ
میدہد او را اگر کسیکہ آفریدہ باشد او را شقی **من عوارف المعارف**
و فیہ نقل من احیاء العلوم روایت کردہ اند کہ مہتر خضر ابراہیم را گفت کہ ای ابراہیم
باید کہ دو رکعت نماز بگذاری در رکعت اول بعد از فاتحہ قل یا ایھا الکافرون ہفت بار
و در رکعت دوم بعد از فاتحہ اخلاص یکبار و تسبیحات رکوع و سجود نیز ہفت بار
گفتہ باشی و بعد از سلام سر بسجدہ بنہ ہفت بار کلمہ تمجید و ہفت بار درود
بخوان و چون سر از سجدہ برداری یکبار فسبحان اللّٰہ حین تمسون و حین تصبحون
و لہ الحمد فی السموات و الارض و عشیا تا آخر بخوانی بعد از ان بخواب رو و
کلام دنیاوی نہ کنی و روی بقبلہ آوردہ خواب کنی و درود گفتہ باشی تا در خواب
حضرت رسالت پناہ را ببینی ابراہیم تیمی ہمچنان کرد حضرت را در خواب دید کہ در
آسمان چہارم جملہ انبیا و اولیا جمع شدہ اند و او نیز در میان نشست طعام بہشت با
ایشان خوردن گرفت و مرا او ان خوردنی سوال کرد کہ یا رسول اللّٰہ ثواب مسبعات
عشر چہ باشد حضرت فرمود کہ من از جبرائیل پرسیدم جبرائیل گفت و اللّٰہ اعلم ثواب از حد
بیرون است اما تا اینجا در خواب خوردنی بہشت نخورد از دنیا رحلت نہ کند

چون ابراهیم بیدار شد پوست آن میوه در دهن داشت و لذت او در
دهنش بود بعد ازان چهار ماه طعام و شراب دنیاوی نخورد روایت کرده
اند که جوانی در بیابان میرفت ناگاه دزدان چند از کمینگاه برخاستند تا اورا
بکشند همدرین بودند که ده قلندران پیدا شدند و دزدان را شکست دادند
و اورا به نزدیک خانه اش رسانند و چون برگشتند جوان پرسید که شما
کیانید گفتند همان ده دعایم که تو میخواندی گفت سرهاے شما چرا برهنه است
گفتند در سر هر دعا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ میگوئی و دعاء استخاره این است

اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْتَخِیْرُکَ بِعِلْمِکَ وَاَسْتَقْدِرُکَ بِقُدْرَتِکَ وَاَسْاَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیْمِ
فَاِنَّکَ تَقْدِرُ وَلَا اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ تَعْلَمُ
اِنْ کَانَ هٰذَا الْاَمْرُ خَیْرٌ لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَمَعَاشِیْ وَمَعَادِیْ وَعَاقِبَةِ اَمْرِیْ فَاقْدِرْهُ
لِیْ وَیَسِّرْهُ لِیْ ثُمَّ بَارِکْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ ثُمَّ اَرْضِنِیْ بِهٖ باید که آن حاجت بعینه
بنامد دیگر آورده اند که مرمرگ را نود و نه جزبه است و هر جزبه او بدتر از نود کرّت
پوست کندن گوسفند زنده است هر که این دعا عقب خمس صلوات بخواند بفرمان
الله تعالی ازان امین گردد این است اَعْدَدْتُ لِکُلِّ هَوْلٍ فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَلِکُلِّ هَمٍّ وَغَمٍّ مَا شَاءَ اللّٰهُ وَلِکُلِّ حَرْبٍ لَازِمٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ وَلِکُلِّ ذَنْبٍ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَلِکُلِّ ضِیْقٍ حَسْبِیَ اللّٰهُ وَ
لِکُلِّ مُصِیْبَةٍ اِنَّا لِلّٰهِ وَلِکُلِّ نِعْمَةٍ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ مَا اَصَابَ مِنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَلِکُلِّ
رَخَاءٍ اَلشُّکْرُ لِلّٰهِ وَلِکُلِّ اُعْجُوْبَةٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَلِکُلِّ قَضَاءٍ وَقَدَرٍ تَوَکَّلْتُ
عَلَی اللّٰهِ وَلِکُلِّ طَاعَةٍ وَمَعْصِیَةٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَاَقُوْلُ لِکُلِّ رَغْبَةٍ
وَّرَهْبَةٍ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اَوْلَادِهٖ ٭ دیگر منقول است هر که این رباعی به لفظ
ترکی براے هر حاجتے که بخواند روا گردد رباعی پلدان کجین شمع سبستان ایکن
بل لحظه دی عالم لی گلستان ایکن ٭ پس مشکلم ایشم تشب ترسان ایکن
ای برچنی مشکل لی آسان ایکن ٭ دیگر طریق کشتن زهر باید که بوزن ماشی

٣١٠

مسئله در بیان ترکیب کشتن زهر

این ادویه را بگیرد و همه را آس کند زهر کشته شود عاقرقرحا و پیلامول و مرچ
و فلفل دراز و زنجبیل و ته کار چون این مجموعه همراه آس کند تداوی هر مرض
باشد باید که میان دو انگشت یعنی سبابه و ابهام گرفته باشد و قبل از خوردن بخورد
و درین دار و بقول حکیمان و بفرمان خدای تعالی مطلق مریض شفا یابد باب

دوم مشتمل بر چهار فصل فصل اول در توبه اعلم بان

التوبة علی اربعة اوجه توبة العام و توبة الخاص و توبة خاص الخاص و
توبة خاص الاخص و توبة عام قال الله تعالی یا ایها الذین امنوا توبوا الی الله
توبة النصوحا بدانکه بعضی از قصص گویان گویند که نصوحا نام شخصی بود کفن
کش و بیت المقدس خانهٔ او بود دران زمان بر مهتر داؤد علیه السلام جبرائیل آمد که
در خانهٔ این شخص قبله گاه راست کن مهتر داؤد از و خانه خریدن خواست
نصوحا منع کرد که ای پیغمبر خدا تا توبهٔ من قبول نشود خانه را بنفروشم
توبهٔ او بدرگاه خدای قبول شد و این آیت را در شان وی آورند

و در رسالهٔ شاه قاسم بدرالدین کروری آورده است

که آنکس کافر شود و این محض غلط ست زیرا که اگر در شان او بود مضاف
و مضاف الیه می بود یعنی توبهٔ نصوح می بود و حال انکه نصوحا ست و این
حال ست پس معنی چنان میشود ای آنانکه ایمان آورده اید بازگشت کنید
بسوی خدا از کارهای ناشایسته و محرمات در حالتی که شما با خلاص باشید و در
تفسیر کامل آورده است که یا ایها الذین این ندا ندا عام ست بهر سه
طایفه چون کافر و منافق و مومن پس تقدیر چنان میشود که یا ایها الذین کفروا
امنوا یعنی ای کافران بر شما باد که بوحدانیت الله و برسول الله ایمان آرید و
یا ایها الذین المنافقون اخلصوا یعنی ای کسانیکه منافق اید بر شما باد که اخلاص کنید
در عبادت و ایمان و یا ایها الذین امنوا توبوا ای آنانکه ایمان آورده اید
توبه کنید از معاصی و علامت توبه نزدیک بعضی ندامت ست که همیشه از

گناہان ماضی در سوزش باشد اما اگر در ہر ساعت گناہ میکنید و ہر ساعت
توبہ بی اخلاص میکنید قبول نہ شود بلکہ استہزا باشد و بیک داشتن گناہ باشد
آن کفرست و در رسالہ شاہ قاسم بدرالدین کروری رح
مسطورست کہ اگر بندہ در ہر روز صد کرت گناہ بکند و صد کرت باخلاص توبہ کند
چنانچہ در دل او بازگشت بگناہ نباشد حق تعالی میگوید کہ قبول کردم توبہ این
بندہ را کہ بغیر از من فریادی ندارد و ازینجاست کہ پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم التائب
مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ اى مَن كَانَ مُخْلِصًا فِي التَّوْبَةِ فَلَا يَبْقَى عَلَيْهِ اثر
الذَّنْبِ آوردہ اند کہ در ازمنہ ماضی ولیاے بود روزی گناہ از وی در وجود آمد
چون میخواست کہ توبہ کند شیطان بدو وسوسہ کرد کہ ای نفس نا فرجام شرم نمیکنی از چنین
خدای کہ حاضر و ناظرست و در حضور او گناہ کردی و باز بدو توبہ و بازگشت آری
چون شیخ زمانی درین اندیشہ شد ہاتفے آواز داد کہ یا عَبْدِي تُبْ لِي وَأَنَا لَكَ
یعنی اے بندہ من از تو و تواز ما ای در حق بازگشت و من از توام در حق اجابت
وقتی کہ تو بسوی من اجابت و بازگشت آری من دعوت را اجابت نمایم و این
شیطان ست کہ در باطن تو وسوسہ میکند قَالَ اللهُ تَعَالَى يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا
عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ یحیی معاذ میگفت کاشکے من ازان بندگان می بودم کہ حق تعالے
اضافت بخود کرد کہ یا عبادی گفت و ابو ہریرہ بصری گفتی کہ ازین شرف شریفتر
ما یا را چہ باشد کہ ما یا را بدین وجود ملوث گناہگار حق نعم عبادی گفت و فضیلت لا
تقنطوا ہنوز بر جا باشی گویند کہ بطرف مغرب دری ست کہ آن را در توبہ گویند و طول او
پانصد سالہ راہ ست و آن ہمیشہ بر عاصیان بازست مگر بعد از بر آمدن آفتاب
از جانب مغرب اما علامت توبہ بقول علی رض گریہ ہست اما اگر ازان گناہ ماضی
نترسد و گریہ نکند او تائب نیست و توبہ را سہ شرط ست گناہان ماضی را ہمیشہ
بہ نزدیک خدای یاد کند و عذر تقصیرات کند در خبرست کہ اگر گناہ کبیرہ

۳۱۲

باشد واو همیشه یاد کند نزدیک خدای نه بنزدیک مردمان آن صغیره گردد
واگر صغیره باشد واو فراموش کند شاید که کبیره گردد وآنچه از گناهان درحال
شده‌ها نرا ترک دهد وآنچه استقبال ست ازان توفیق بر اجتناب آن جوید
قال الله تعالی اَلتَّائِبُوْنَ الْعَابِدُوْنَ **بدان ای فرزند** که توبه مقدم آمد از
عبادت زیراکه هیچ عبادت قبل از توبه قبول نیست امّا بعضی مفسران این را
خاص برای نوافل کرده اند که نوافل بغیر از توبه مقبول نشود زیراکه نوافل چیزی
ست که برکسی لازم نیست ولازم میشود وقتی که شروع کرد پس اگر بوجه
احسن ادا کرده شود قبول افتد والا مردود باشد ونفس او بمنزلهٔ زمین
غیر مکروبه که بروی اجناس نبات منبت شده باشد واین چنین زمین
شایان زراعت نباشد تا مکروبه نباشد وچون مکروبه گرداند
باید که آن نبات لایعنی را ازو بردارد تا بعد ازان صلاحیت زراعت
۳۱۲ بکند وآنچه فریضه هست بمنزلهٔ دین است ودین از دوست ودشمن بهر تقدیر
قبول میتوان کرد وقبول توبه وقتی باشد که خمسه جوارح را ازان نامرضیات
نگاهدارد اول زبان را از شعر گوئی که در وی ذکر زلف وخط وخال باشد وکذب
وفحش وبنامحرمان سخن کردن واز سخنان لایعنی واز غیبت نگاهدارد
بدانکه غیبت بر چند نوع ست اوّل چنانکه کسی افعال مذمومه داشته
باشد ویا در عبادت تقصیر کند چنانکه در نظر مردم بهتر ادا کند ودر نظر خدا
گاه خوب کند وگاه نکند واین کس گناه خود را پوشیده میدارد وغیبت کننده
آنرا در پیش مردمان اظهار بکند ودوّم چنانکه کسی در وجود عیبی داشته
باشد ویا این کس بصورت ویا بمال ویا به توانائی ویا بجوانی ویا به برادران
ازان کس بهتر باشد وآن شئی ناقص او را در میان مردمان ذکر میکند
تا مردم او را باستهزا میگیرند درین صورت گناه غیبت کننده وشنونده
برابر باشد زیراکه این کس بر غیبت سامع رغبت میکند

و منقول ست که روزی بی بی عائشه رضی الله عنها در خانه با حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم نشسته بود گفت یا رسول الله فلان زن را موی کوتاه ست حضرت فرمود نمیتوان گفت که غیبت ست بار دیگر گفت که یا رسول الله فلان عورت را دامن بنهایت دراز ست حضرت در حال فرمود که آب از دهن بینداز چون انداخت گوشت خام و خون از دهن او افتاد بی بی عائشه رضی الله عنها گفت یا رسول الله اینچه باشد حضرت فرمود هرکه غیبت شخصی میکند گوشت او میخورد **و آورده اند** که دو زنان در عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم صایم الدهر بودند روزی از مروت ایشان سخن افتاد حضرت فرمود هیچ فایده ندارد که گوشت خام و خون میخورند روزه ایشان باقی نماند یاران تعجب کردند حضرت فرمود در وقت نیمروز قدحی پر آب را در پیش برید تا هر دو ایشان دران آب دهن اندازند چون آب دهن انداختند گوشت خام و خون از دهن ایشان افتاد یاران گفتند یا رسول الله چه واقعه ست حضرت فرمود غیبت میکنند و هرکه غیبت میکند گویا که گوشت او میخورد و علی هذا القیاس دهن را از جمله ماکولات و مشروبات نامرضی نگهدارد و از بهتان و غمزه نگهدارد و بهتان آنرا گویند که آنچه دران کس نباشد این کس بناحق از و گوید **و در آیه هست** که ان الله لا یغفر ان یشرک به ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء و چهار چیز را که غیبت بکنند عذاب نباشد اول آنکه امیر جابر که بادشاه و امیر و حاکم جابر باشد از انکس اگر کسی غیبت کند غیبت نباشد و دوم اهتمام چنانکه دو مصاحبان درمیان خود غم و اندوه میکنند بر آنکه فلان مصاحب ما یان چنین و چنان بدکاری میکند و اگر نکردے خوب میشد این نیز غیبت نباشد بلکه غمخواری باشد سیوم چنانکه کسی گنهگار و بدکردار باشد که در اظهار او بدی در وجود آید آن نیز غیبت نباشد مثل رباخوار و مردار خوار و حرام خوار و شارب خمر و غیر ذلک اینطور غیبت نیست چهارم آنکه کسی مبتدع و اهل ضلالت باشد و بدعت خود مخفی دارد

ترجمہ بدرستی کہ خدای تو نمی آمرزد آن را کہ شرک آرد بخدا و می آمرزد آن گناہ را کہ کم ازان شرک بود مرآن کس را کہ خواہد ۱۲
تفسیر حسینی

۳۱۴

در بیان آیت
در سوم و لعل ۱۲

ف
بیان آنکہ غیبت آن کس نیست

ف
بیان چیز غیبت نیست

وا اظہار نمیکند و دگر کس آن بدعت او جاے دیگر ذکر کند غیبت نباشد بلکہ ثواب
یابد لقولہ علیہ الصلوٰۃ والسلام من اہان لاہل البدعۃ آمنہ اللہ من الفزع
الاکبر **ودر خبر ست** ہر کہ بعد از غیبت پشیمان شدہ این بخواند ہر دو آمرزیدہ
شوند اللہم اغفرلنا ولمن اغتبناہ برحمتک یا ارحم الراحمین جوارح دوم آنکہ نظر را
از جملہ نادیدنیہا باز دارد قال اللہ تعالیٰ قل للمومنین یغضوا من ابصارہم وقل
للمومنات یغضضن من ابصارہن قال علیہ الصلوٰۃ والسلام زنا العیون نظر
وایضا قال النظر سہم مسمومۃ من سہام الشیطان جوارح سیوم آنکہ گوش را
از جملہ آوازہا حرام نگاہدارد چنانکہ آواز زن بیگانہ لقولہ علیہ السلام اصوات
النساء لعنۃ وآواز نوحہ کہ نوحہ کنندہ وشنوندہ ہر دو بلعنت او مستغرق اند وآواز
ملاہی کہ حرام اتفاقی ست لقولہ علیہ السلام الملاہی حرام والجلوس علیہا
فسق والتلذذ بہا کفر جوارح چہارم آنکہ دست را از گرفتن محرمات نگاہدارد
چون بس زن بیگانہ ویا آلت ملاہی مسطور ست ہر کہ آلت ملاہی را در دست
گیرد چنانکہ ذکر چنگ را بدست گرفتہ باشد پس بہتر آن باشد کہ دست را
بشوید وعلیے ہذا دست را از رنجانیدن خلق نگاہدارد جوارح پنجم آنکہ پای را
از رفتن بنام ضیافت واز درآمدن بہ مجالس چنگ رباب سرود نگاہدارد کہ ہر
قدم او در پلہ بدی باشد وبنا شریعت پنج بنا اند وچون این مذکور را کس نگاہدارد
وہمراہ شود پس ہمگی دہ چیز شوند واین را کمال شریعت گویند وانچنین کس را
اگر کسی طریقتے وحقیقتے ومعرفتے گوید روا باشد زیرا کہ طریقت عین شریعت ست
ومعرفت عین حقیقت وحقیقت عین معرفت کقول الشاعر بیت شریعت را مقدم دار
اکنون + طریقت از شریعت نیست بیرون + بدانکہ نفس نیز بر چہار
نوع ست اول نفس امارہ دوم لوامہ سیوم ملہمہ چہارم
مطمئنہ دریاب ای فرزند بایزید بسطامی قدس سرہ فرمودہ است
کہ خاصیت است وجود آدمی کہ آدمی کہ طبیعت وبدہ دکان میماند پس نفس امارہ آنرا

گویند که هرچه زبان بنده باشد او بدان رجوع میکند چون حسد و حقد و بغض
و ریا و فحش و حرام و زنا و غیر ذلک من الکبائر و همیشه بر کسی سستی پیدا میکند
پس لایق این نفس ست که هوای او را همیشه قطع و منع میتوان کرد کقول الشاعر فاعرف
هَوَاهَا وَحَاذِرْ اَنْ تُوَلِّیَهٗ + اِنَّ الْهَوٰی مَا تَوَلّٰی یُصِمْ اَوْ یَصِمْ + یعنی بشکن
هوا آن نفس را و حاذر باش تا بر تو والی نشود بدرستیکه اگر هوای والی شود در
تو ترا هلاک و عیبناک سازد و هر وقتی که نفس را از هوای او منع کردی شیطان از
تو دورتر گردد زیرا که نفس بمنزلهٔ دعوی کننده ست و شیطان هر وقتی که نفس از
تو چیزی طلب کند شیطان گوید میتوان داد که قوت آبادانی تو نفس ست اگر
نفس را خراب کنی تو خراب شوی پس از دعوی نفس و از حکومت شیطان اجتناب
تمام حاصل کن کقول الشاعر وَلَا تُطِعْ مِنْهُمَا خَصْمًا وَّلَا حَکَمًا + فَاَنْتَ تَعْرِفُ
کَیْدَ الْخَصْمِ وَالْحَکَمِ + یعنی فرمانبرداری خصم را و حاکم را که بدی هر دو ظاهر
ست نفس آرزو میکند که طعام و شراب میباید شیطان گوید بده چون کس
بد بهد نفس رنج و بیماری آغازد و شیطان میگوید که زبان تو چیزی دیگر
گوید و دل تو بجای دیگر یکساعت فراغت و بعد ازان عبادت الله بجا آر بکند
اگر حلال نباشد نفس طلب حرام کند شیطان حکم بران کند که آری قوای روح تو ست
هنوز در توبه باز ست میتوان کشید آورده اند که اکثر درویشان نفس را
میدیدند بعضی بصورت سگ بچه بعضی بصورت مار بچه و بعضی بصورت شغال
چون از وی پرسیدند که کیستی میگفت که من نفس توام درویش در حال سنگ
و چوب بیدرنگ برو میکوفت اما هرچند که میزد کلانتر میشد و نمی مرد بعد
رنج بسیار درویش ازو پرسید که بدبخت بچه خواهی مرد گفت باین نمیرم بلکه
اگر گفته مرا قبول نکنی و علی هذا مذکور ست که شیخ احمد خضرویه در خلوت
نشسته بود که کوس غازیان کوفتن گرفت تا هر کسی بغزا میرود و اسباب را مهیا کند
نفس مر شیخ را گفت که شما را نیز میباید که بغزای کافران توجه نمائی شیخ گفت ای

تومی پنداری کہ در خلوت طعام و شراب نمیدہم در انجای نیز نخواہم داد نفس
گفت قبول کردم ولے باید رفت گفت ای نفس در خلوت از مردمان جدائی در
انجا نیز جدا باشم گفت قبول کردم و علی ہذا القیاس ہر چند کہ میگفت نفس قبول میکرد
شیخ عاجز شدہ از دست نفس فریاد بر آورد و از خلوت بیرون دوید و مناجات
کرد کہ یارب نفس از من چہ میخواہد ہاتفے آواز داد کہ اندرون خلوت بنشین و از و
بپرس تا بتو راست گوید نفس گفت یا شیخ دو غرض داشتم اگر شمشیر میزدے و
جنگ خوب میکردی ہر کسی تعریف تو میکرد من کلان میشدم و یا اینکہ ترا مے
کشت من خلاص میشدم زیرا کہ من ہر روز صد مکر پیدا میکنم و ہمہ را تو قطع میکنی
اگر یک سر تو بریدہ شود خوب میشود پس ہر کہ امید مغفرت کند متابعت نفس را
ترک دہد لِقَوْلِهٖ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَلْاَحْمَقُ الَّذِيْ اِتَّبَعَ نَفْسَهٗ وَهَوَاهَا وَطَمَعَ
الْمَغْفِرَةَ نفس و شیطان ہر دو دزدان اند چون یک دزد را محکم بہ بندی دزد
دیگر از تو بترسد بدان ای فرزند کہ اینچنین نفس کشتہ نشود مگر بتوبہ کہ توبہ
عام اول ازین نفس میباید کرد و ہر کہ برین مستقیم نگردد سزاوار بہشت نہ گردد
قال اللہ تعالیٰ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى نوع دیگر توبہ خاص
قال اللہ تعالیٰ يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا یعنی توبہ و باز
گشت کنید ہمگی انیجاست کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم ہر روز ہفتاد کرت
توبہ میکرد یعنی از جملہ حظوظات و لذات نعیم دنیاوی وایضا کفش حضرت
پارہ شد پارہ دیگی را دوختن گرفت بعد از دوختن باز پارت کردہ ماند کہ مبادا
خاطر من از حظ دنیا جمع شود و بدین مفرح شوم وایضا روزے حضرت صلعم جامہ
سیاہ پوشیدہ بی بی عائشہ گفت یا رسول اللہ بذات شریف شما این جامہ بہتر نماید
از بدن خود کشیدہ انداخت کہ این حظ دنیاست وایضا روزی حضرت رسالت
پناہ در رسید دید کہ بی بی عائشہ پارچہ نمد بجیب خود میدوخت گفت اینچہ کار است
گفت یا رسول اللہ شما را جامہ دوختہ خوش مے آید از ان دوختم حضرت

یعنی　۱۲　غافلی　گشتی　تعالیٰ باز　نگاہ داری　بدو دہد　ابر ابراز　در دوید　انجام　در جہای

چندان تبسم کرد که دندان ضرس او نمایان شد و گفت یا حمیراء الحال اصلاح محمد را قبض کردی که از لذات دنیاوی او را باز داشتی بدان که توبهٔ عام از حرام ست و توبهٔ خاص از حلال و این را انابه گویند لقوله علیه السلام من سرّه شربه یعنی کسیکه کم خورد از نصیب خود و سرّه نومه و دفع کند خواب خود را فاجربه یعنی بخود بکشد گروه خود را یعنی مصاحبان او بدو رجوع کنند ساد قومه پس بهتر و سر قوم خود شود درین هنگام توبه از نفس لوامه بکند و لوامه آنرا گویند که ملامت آرد بنفس اماره و خودش باربردار شود و درین هنگام نفس بمنزلهٔ بهایم فرمانبردار میگردد پس نفس اماره از آن عاصیان ست و لوامه از آن مومنان مطیع ست نوع دیگر توبهٔ خاص الخاص درین هنگام توبه از پندار عبادات ست یا ایها الذین آمنوا آمنوا یعنی ای منافقان از ایمان ریائی اخلاص در دل پیدا بکنید تا شما را نفعی کند و ای مومنان از اعمال ریا بازگشت باخلاص کنید و حظوظ نفسانی بشکنید و ای مخلصان اعمال خود را از عجب و پندار نگاه دارید و امام جعفر صادق رضی الله عنه فرموده است که عاصی بعذر قریب برحمت و مطیع ست و مطیع بعجب بعید از رحمت و عاصی است و طالب را باید که از احوال آدم و شیطان خبردار باشد زیرا که گناه آدم از شهوت بود آمرزیده شد و گناه ابلیس از عجب و پندار عبادت بود که خلقتنی من نار و خلقته من طین و انا خیر منه تا بلعنت ابدی و عذاب سرمدی گرفتار شد و خطاب علیک لعنتی الی یوم الدین برو فرود آمد و درین هنگام نفس ملهمه گویند که هرگاه که نفس عجب و پندار عبادت پیدا کند از آن توبه و استغفار کند کما قال الله تعالی فالهمها فجورها و تقواها یعنی طالب را باید که همیشه در غم و اندوه گناه آن نفس باشد هرگاه که نفس عجب آرد از آن بتقوی بکشد بلکه کشف و کرامت و در خلوت نیز حظ نفس ست از این درگذرد و در عوارف المعارف مسطور ست هر که بنیت کشف و کرامات ۳۱۸

ور خلوت درآید ہمان نیت او را بہ گمراہی میرساند و شیطان با او دستگیری
کند و این نفس ازان اولیاء اللہ ست کہ ہمیشہ در غمخواری استقبال میباشد
آوردہ اند کہ مالک دینار یکے از مریدان امام محمد واسع بود در مناقب امام
محمد واسع گفتہ اند کہ روزی آتش در دہ افتاد کہ تمام دہ سوختہ شد امام نعلین
را در پاے کرد و بی تکلف بر سر کوہ برآمد و بنظارہ این مردم مشغول شد
و گفت کہ گران باران ہلاک شدند و سبک باران نجات یافتند پس ہمچنان است
کار ما و شما و ایشان در دنیا و آخرت امّا بعد از وفات یکے از صاحبان
بخواب دیدش کہ امام محمّد واسع در عقب مالک دینار میرفت مالک دینار
را پرسید کہ واقعہ چیست کہ مرشد شما عقب تر و شما پیشتر میروید گفت من
ہمیشہ یک جامہ مے پوشیدم و او در یک زمستان دو قمیص بالاے یکدیگر
پوشیدہ بود ایضاً نوع دیگر توبہ خاص الاخص قَالَ قَائِلٌ وُجُودُكَ ذَنْبٌ
لَا يُقَاسُ بِهَا ذَنْبٌ آخَرُ وَقَالَ الشِّبْلِيُّ كُلُّ اُنَاسٍ يَتُوبُوْنَ مِنَ الذَّنْبِ وَاَنَا
اَتُوْبُ مِنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ زیراکہ لا برای نفی ست و نفی برائی شک ست زیراکہ
نیست گفتن بدرگاہ جل و علی نیست را عیب ست ہمین نیست گفتن اثبات می باید
آن نیست در وحدت و اثبات نیست و کلمہ لا براے استثنا ست و در استثنا
مستثنی منہ میباید این نیز عیب ست پس شایان این ست کہ نفی
نمی گوید نے اثبات بلکہ اللہ را بر زبان راندہ باشد و چون الوہیت
مجرد است در کل احوال انبیا میدیدند غیر را مگر حق و آنچہ بظاہر گفتہ اند
برای عوام الناس گفتہ اند و از برای او کردہ اند چنانکہ آدم صفی اللہ
از جہت آداب ربانی میگفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا و حضرت رسالت پناہ
کثرت استغفار میگفت از جہت اینکہ عامہ خلق متابعت ایشان کنند
و این ہنگام نفس را مطمئنہ گویند و این نفس پیغمبران ست کہ در کل احوال
ایشان چنان بحق اطمینان گرفتہ بود کہ در فراغت و مشقت

۳۱۹

نمی دیدند مگر حق را چنانکه ذکریا پیغامبر را کافران در پیش انداخته بودند تا
او را بکشند ذکریا دم درختی را دید گفت ای درخت مرا امان ده درخت دو نیمه
شد ذکریا در آن میان آمد کافران اره را بر سر درخت نهادند تا او را دو جای
کنند خطاب حضرت عزت بر وی شد که چون بغیر از من امان خواستی حال تو این شد
و اگر آواز کشی مدعی کذاب باشی از آن هیبت از بریدن وجود خبر نشد زیرا که اولیا
را بمراتب خود و انبیا را بمراتب خود هر گاه که در مشاهدهٔ محبوب از خود خبر داشته
باشند آن خبر حجاب اکبر ست میان محب و محبوب که العلم حجاب الاکبر از آن ست
و وجودک ذنب لایقاس بها ذنب نیز عبارت از آن ست والله اعلم بالصواب

فصل دوم در علامات پیر کامل و ملایم آن بدان

ای فرزند که طلب حق در متابعت رسول الله ست لقوله تعالی قل ان
کنتم تحبون الله فاتبعونی پس هر که بغیر متابعت رسول الله بسبب شیخ زادگی
و سید زادگی خود را پیر و پیشوا سازد او ضال و مضل ست کما قال الجنید للشبلی
یا شبلی اذا رأیت صوفیا و لم یکن بین یدیه تفسیر و علی یمینه احادیث
و علی شماله کتب الفقه فانه شیطان و ما صدر منه مکر و استدراج یعنی هر گاه
که یکی از افعال و احوال و اقوال و بر خلاف این مذکورین باشد آن صوفی را شیطان
منسوب کرده اند و از آن اجتناب تمام می باید زیرا که پیر و پیشوائی را نشاید کما قال
تعالی واعرض عن الجاهلین و چه خوش گفت آنکه گفت **فرد** سگی که تر شود از بول بهتر
باشد از آن کسی که کند اختلاط با عامی و در تفسیر منیر این آیت آورده است
الخناس الذی یوسوس فی صدور الناس من الجنة والناس یعنی شیطان که
دو نوع ست شیطان جن مشهور ست و شیطان انس شیخ جاهل که بدی آن
در خفی ست و بدی این در اظهار پس پیر کامل را اول اعمال و اقوال و بطریق
مذکور موزون می باید بعد از آن او را لازم ست که از چهار علم آگاه باشد و بعد از آن
بر جای آوردن این امور پیری مقید بچهار شرط ست اگر این شروط در وی موجود

پیری را شاید والا وست انا بہ بجیی ندہد تا ضال ومضل نگردد اول علم تفسیر و
احادیث را بتمامہ دانستہ باشد یعنی آیت ناسخ ومنسوخ ومعمول بہ را از یکدیگر
امتیاز میتوان کرد زیراکہ ایمان آوردن بکلام اللہ فرض ہست وبتمام کلام اللہ عمل
فرض نیست چنانکہ بعضی بدبختان آیت قرآن را بصد حیلہ وتوجیہ برای رواج
احوال خود می آرند وقرارگاہ خود می سازند پس پیر آنرا دانستہ باشد کہ این آیت
در فلان واقعہ نازل شدہ ہست واین بدان شان ست واین معمول بہ ست تا
مریدان خود را در شک وریب نیندازد وعلم احادیث را نیز ہمچنان دانستہ باشد کہ این
حدیث در کتب ہا صحیح یافتہ ام ویا ہمین حدیث در کتب ہا صحیح یافتہ نشدہ
است زیراکہ بہر حدیث متابعت نمیتوان کرد وحضرت امام یوسف را دہ ہزار
حدیث افترا بیاد بود ہرکہ زبان می جنبانید امام میگفت کہ فلان حدیث افترا
ست وفلان صحیح ہست وعلی ہذا قاضی شمس الدین از مرشد خود شیخ شرف
الدین ابوعلی پانی پتی سوال کرد کہ چشتی چرا بمرید خود میگفت بگوی لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ
چِشْتِیْ رَسُوْلُ اللّٰہِ شیخ شرف الدین گفت این محض دروغ ست زیراکہ
چشتی مرد مدقق وعالم بود ازوی چگونہ این سخن در وجود آمدہ باشد این را
کسی افترا بر وگفتہ باشد وجای گریز خود کردہ باشد واین دور نیست زیراکہ
بر خدا ورسول خدا نیز میگویند کما قال اللہ تعالی وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی عَلَی اللّٰہِ کَذِبًا
وقال علیہ السلام مَنْ حَدَّثَ بِحَدِیْثٍ مَا اُحَدِّثُ بِہٖ فَہُوَ اَحَدُ الْکَاذِبِیْنَ
نظم سرور انبیا چنین فرمود + معنی قول او شنو بغش + ہرکہ عمداً دروغ بست
بمن + جای خود گو بگیرد آتش + واین ظاہر ست کہ اکثر مردمان آیت کلام اللہ
را بغیر محل حجت میسازند وآن کفر محض است اگر اعتقاد بدان داشتہ باشند چنانکہ
قصہ نصوح بالا گذشت ویا چنانکہ بعضی حشویان در باب تعویذ وفال گوی آیت را می
آرند این نیز کفر ست ویا بعضی صوفیان جہال این آیت را حجت میسازند فَبَشِّرْ عِبَادِ
الَّذِیْنَ یَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَہٗ واین را در باب سماع ملاہی ست آرند

حد و حصر و باغها و درختان گوناگون دیدیم و بعضی ازان گویند پیغمبر و چهار یار
و سائر پیغمبران و پیران را دیدیم و بعضی گویند که صفات حق را دیدیم و بعضی گویند
ذات حق را دیدیم و از مهتر موسی در گذشتیم او صفات دیده بود و ما ذات را دیدیم
بلکه درین زمانه بعضی سگ سیرتان گوه میخورند و عامیان جاهل که بدتر از کافران
اند باور میکنند که ما از مقام محمد مصطفی در گذشتیم و ازین خبر ندارند که هر انبیا چهل و
چهار مرتبه از اولیا فاضلتر است در جای که انتهای اولیاست ابتدای انبیاست
در جای که ابتدای محمد رسول الله است انتهای سائر انبیاست ای
فرزند زنهار صد زنهار که از مرشدان این زمانه دورتر باش تا ایمان
خود را بهلاکت ندهی و گمراه نگردی و عادت این ناقصان این است
که گفتار و کردار بر مخالف شرع می‌کنند و میگویند که کمینه مرید ما بمراتب منصور
حلاج رسیده است و از احوال منصور خبر ندارند که او را بسنگ و چوب میکوفتند
۳۲۶ بجز تبسم و خنده چیزی نمیگفت و اگر ایشان را کسی چیزی گوید که افعال شما ناموافق
است بجز قهر و غصه کاری ندارند و شمشیر را محکم میکنند و میگویند که اگر عالمان
کشته میشوند دین حق اظهار یابد پس این هنگام کافران باشند **قصه منصور
حلاج** بشنو که نام او حلاج بود و نام پدرش منصور بود اما چون حق تعالی
بدریا رسمی کرد نام او را نیز منصور کردند آورده اند که از اول استعداد این داشت
اما در هشتاد سالگی در طلب شد روزی گذرش بر مستوره افتاد که المدام بعبادت
الله مشغول بود چون شب شد دید که جامی زغیب پیدا شد و آن مستوره
نوشیدن گرفت و منصور از عقب فریاد زد که فقیر را بی نصیب مکن قطره
ازان در کام او انداخت چنان بحالت استغراق رسید و در توحید مستغرق شد
که ندید مگر حق را در حال انا الحق گفتن گرفت و بعد ازان پنجاه سال درین
حال بود و در پنجاه سال به پنجاه اقلیم رانده شده بود یعنی از یک اقلیم عالمان
او را میراندند با قلیم دیگر میرفت و چنان توحید بروشده بود و سرایت کرده بود که روزی

در بازار میگذشت توده پنبه به نظر دید بمحض نظر پنبه جدا شد و چون چوب خشک خرما
را میدید در حال سبز میشد و خرما پخته شده میرسید و مریدان میخوردند و
گاهی که مریدان گرسنه میشدند دامن ورا میگرفتند خرما ازان می بارید بعضی را
مریدان میخوردند و بعضی را توده کرده برجا میماندند روزی هشتاد مریدان او بدو
همراه بودند یکی از میان گفت که آرزو میداریم که اگر سر گوسفند بریان مے بود
در حال بعد هر شخصی دو نان و یک سر بریان از غیب پیدا شد گفت که من همراه
شما و شما گرسنه باشید و گاهی دست را از گردم پر کرده میگرفت و ریش را شانه
میکرد و دو سال مجاوری حضرت مکه مبارک کرده بود از شدت گرما پوست و
گوشت او میترقید و از وریم میرفت و آورده اند که او در هیچ مذهب نبود بلکه
هر کاری که در هر چار مذهب گران میبود همان را در عمل مے آورد آورده اند که روزی
قاضی زمانه او را سیصد چوب زد و از هر چوب آواز مے آمد که لا تخف قاضی
همچنان بر یک قرار میزد خواجه عثمان یکی که مرشد او بود و پدر منکوحه او بود
میگفت که من از منصور بغایتی معتقد تر گشتم که از هر چوب آواز لا تخف می شنید و
بدان کرامات التفات نمیکرد و همچنان بطریق شرع او را میکوفت روزی جنید بغدادی
گفت که ای منصور ازین سخنان برگرد والا بردار خواهی شد گفت وقتی که من بردار
شوم تو مفتی خواهی شد مسطور است که یک لک اولیاء الله جمع شده بودند
و جملگی فتوای بقتل او دادند در ان زمان بادشاه هارون رشید بود قاضی
امام یوسف رح بود او را گرفته در بندیخانه انداختند و دست و پای ورا بزنجیر و
چوب محکم بستند چون در آمد چهار صد کس در بندیخانه بودند گفت ازین خانه بر
آیید ایشان گفتند بسته ایم جنبیدن نمیتوانیم چون به نظر غضب بدان دید همه
آلات آهن گداخته شدند گفتند راه نیست چهار صد جای خانه سوراخ شد گفتند باز شناخته
بمانند رنگهای همه ایشان مختلف شد که هیچکس ایشان را نشناخت حتی که در خانه
آمدند بعد هزار علامت و نشانه اهل بیت ایشان را قبول میکردند ایشان

مذکوره موصوف باشد پس او را از چهار شروط که بین المشایخ متعارف ست
پیرس اگر بر جاے دارد همه شروط را پس او کامل و مکمل ست و اگر یک شرط
ازین شرطها نداند پیشوائی را نشاید **شرط اول** اینکه بعد از علوم ریاضت
بجای آوردن که اَلعِلمُ لِلعَمَلِ کَالنَّهرِ لِلمَاءِ یعنی در بوته آتش مجاهدات نفس را
گداختن و در مصباح نظر حق بین ماسوی الله را سوختن **شرط دوم** آنکه بعد
ریاضت در پیش مرشدی رود که او نیز همچنان باشد و تربیت آن در حق این کس
انواع بوده باشد یعنی با نواع انواع خدمت فرماید و تربیت دهد تا پختگی پیدا کند
شرط سیوم عنایت یعنی چون این کس بغایت ریاضت و اکثر خدمت بحدے
رسد که عنایت الله برو نازل گردد و آن مرشد باحوال او آگاه شود که این
کس عنایتی گشت که من بعد لغزش نیابد و نه کس را لغزنده سازد و اگر اجازت
داده شود مرید را بجاے خواهد رساند **شرط چهارم** اذن پیر
کامل ست و آن آنست که آن پیر اذن نیز از جاے آورده باشد دست ۳۲۴
بدست تا زمان محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم و آن نیست که سیدزاده و یا
شیخ زاده و یا ملازاده کامل و مکمل باشد بل کامل کسی ست که از خدمت
اذن حاصل کرده باشد و معلوم باد اے فرزند که بغیر این شروط اربعه
کس پیری را نشاید و آن نقل که در اکثر جا مسطور ست مَن لَا شَیخَ لَهُ فَشَیخُهُ
الشَّیطَانُ اندر شان کسی هست که خود پیری و پیشوائی کند و اذن از کسی نیاورده
باشد پس اینچنین کس را شیطان گمراه خواند کرد و اگر مشائخان کبار چون او
ولی و غیر ذلک اگرچه مستجمع این جمله شروط بوده‌اند از علوم و ریاضت اما چون
اذن شیخ برایشان نبود از ایشان خانواده نماند قال الله تعالی فَاِذَا نُفِخَ
فِی الصُّورِ فَلَا اَنسَابَ بَینَهُم یعنی در روزی که صور بدمد گفته نشود که فلان سید زاده
و یا فلان شیخ زاده یا فلان عارف زاده بیارید بلکه گویند آنچه عمل کرده
در حساب آرید قال علیه السلام مَن اَبطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَم یُسرِع بِهِ نَسَبُهُ

یعنی هرکرا عمل از دست رفته نسب اورا دستگیری نکند خصوصاً درین زمانه فساد
که اکثر آدم صورت و شیطان سیرت بر سجادهٔ پدر و پدر کلان خود نشسته اند
و ورا پیر و پیشوای جهال ساخته اند و از جهت جمع کردن مال و ناموس دنیاوی تن
خود را در باخته اند و از جهت از دیاد رغبت بمریدان بعضی میگویند ما دریائیم شما جاهل
اید چون جاهل به بدریا رسد بیشک پاک گردد و هرگه که گناه در وجود شما آید روی ما دیده
پاک شوید پس هر مریدی که بدین اعتقاد کند کافر گردد و علی هذا القیاس اکثر مشائخان
جهال چهار رکن شریعت را خراب میکنند و بعضی چون بادشاهان بر تخت می نشینند و مریدان
بفوج فوج و هجوم در پیش و میشوند و چون یکی ازین جهال شود سائر پیران زمانه
را بدشمنی گیرند و گاهی از پیری دست بکشند و بمرید دیگر اعتقاد میکنند و از ان خبر ندارند
که بایزید بسطامی هفتاد پیر را خدمت کرده بود و در آخر امام جعفر صادق بدو اذن
پیری داد و معلوم باد که فوج فوج بدعت ست که در هیچ ازمنه چنین نبود و این اولیاء
۳۲۵ سلف بعضی را دوازده و بعضی را بیست نفر مرید میبودند و ازینجا مشائخان سلف
گفته اند که هر پیرے را که خلیفه بسیار باشند نشانی او اعتزال ست پس ای فرزند
اگر توبه از گناه خواهی کشید در جای که دو مسلمان در دو نشسته باشند ایشانرا بر خود
گواه کن توبهٔ تو قبول شود حاجت رفتن به پیر ندارد کما قال انتم شهداء الله في
الارض و اگر عزم آنداری که من نیز پیر شوم پس اول این چهار علم مذکور بدست آر
بعد ازان در خدمت پیر کامل شو چنانکه بایزید بسطامی را پرسیدند که بچه بزرگترین
عارفان شدی که سلطان العارفین نام تو شد گفت آنچه از علوم ست بتمامه دانستم
بعد ازان خود را بخدمت پیران کامل به پروردم تا بمقام عارفی رسیدم و ای فرزند
اگر در پیش نظر پیر توبه بزبان گوئے و چون بر گشته آئی آنچه انواع
ذنوب و عصیان هست از تو در وجود آید بجز ضلالت
حاصل نه آری و بعضی خانقاه راست کنند و مریدان را در
خلوت در آرند که محض عامی و جاهل باشند یکی ازان جاهلان گویند

۱۲ مراد از نطفه اینجا یاد و زبان است نه نفس ازین یکجا سمعنا عن بعض ایران تا قالا صاحب الاحیاء علیه الرحمة و الصلوات و البرکات *

اگر اعتقاد بران داشته باشند کافر شوند زیرا که شان نزول این آیت بجائے
دیگر ہست پس پیر دانا باشد باین قصه تا مریدان او نغزش نیابند دوم علم
فقه را بتمامه دانسته باشد حتی که اگر یک مسئله فقه ندانسته باشد شاید که بر
خلاف آن کاری بکند پس ہر کرا خلاف شریعت قلیل وکثیر ظاہر شود او را
مشائخان کبار در سلک پیران نشمرده اند چنانچه در زمنهٔ ماضی درویشے
بود بکرامت مشهور تا که اگر کور و لنگ و پیس در نظر او گذشتی صحت یافتے
بایزید بسطامی با جمع اصحاب بزیارتش روان شد اما چون بر در حجره اش
استاد آن شیخ از خانه برآمد و بطرف قبله آب دہن انداخت بایزید بسطامی بدو
دستگیری نکرد و از انجا برگشت یارانش گفتند چرا گفت از ادب شریعت خبر ندارد
اینهمه کرامات و مکر و استدراج ہست زیرا که پیر تا خود دانا نباشد و خود را نجات
ندہد پس مرید را چگونه بیاگاہاند و نجات دہد قال علیه السلام لِکُلِّ شَیْءٍ
عِمَادٌ وَعِمَادُ الدِّینِ فِقْهٌ پس پیر عالم باشد با نکه اگر آیت کلام الله و حدیث ۳۲۲
نبوی بہم مخالف باشند شاید که عمل باحادیث کند زیرا که ادراک و درک حقیقت
قرآن نمی رسد کقول الشاعر جَمِیْعُ الْعِلْمِ فِی الْقُرْآنِ لٰکِنْ + تَقَاصَرَ عَنْهُ اَفْهَامُ الرِّجَالِ
و حضرت رسالت پناه را خود بیان بود و اگر احادیث نبوی و روایت فقه
اختلاف شوند عمل بروایت فقه میتوان کرد زیرا که احادیث نیز اشکال دارد
و عقول ما یان از ادراک آن معانی کوتاه ہست و امامان ماضی که قریب
بحضرت بود قریب برحمت بودند و عالم تر از ما یان بودند
عمل بگفته ایشان میتوان کرد سیوم علم مناظره را نیز دانسته باشد
تا عقیدهٔ خود را و عقیدهٔ مریدان را از فنا و آن نگاه کند و ہر که به بدمذہبی
با او بحث و مناظره کند بعلم مناظره او را رد کند و با مرید او قولاً و اعتقاداً
نغزش یا بندان بازآرد زیرا که اکثر مریدان بدبخت این زمان چنان
بقول پیر اعتقاد دارند که اگر ایشان را کلمهٔ کفر تلقین کنند یقین خواهند کرد

پس پیر را باید که اول ایشان را ازین بیاگاهاند که اگر من گمراه شوم شما از من بازگردید و متابعت من نه ورزید چنانکه بایزید بسطامی مریدان خود را میگفت که اگر من سخن ناموافق شرع گویم مرا بکشتن دهید و باید که مرید بالهام فریفته نشود که الحال الهام را رواج نیست والهام خاصه پیغمبران بود و در عمدة العقاید آورده است الالهام لیس سبباً للمعرفة وکذا التقلید الشیخ الجاهل و اگر علم نحو و صرف را نداند جمله علوم ناقص باشند زیراکه هر داعیه که درین زمانه مقرون با جابت نیست ازان ست که اعراب غلط خوانده میشود و یا کلام الله را میخواند چند جای در کلام الله باختلاف اعراب کفر لازم میشود چهارم تعاطر را دانسته باشد و آن سر نفس و روح را گویند تا ازان نیز خبر باشد زیراکه در اکثر اوقات چون کشف اطوار روح شود مرید آنرا صفات یا ذات داند کافر شود و یا چون ذات روح را به بیند گوید که ذات حق را دیدم کافر شود پیر عالم بانمراتب باشد تا مرید را لغزش ندهد که وصول بین الحق والعبد وصول بچشم نیست بلکه وصول مراتب است و حق تعالی همچون جسم و جوهر نیست ضد جسم و جوهر است که وصل و فصل ندارد و ازینجاست که وصول جسمین هم ممکن که الضدان لایجتمعان و شناسائی ذات و صفات باشد زیراکه باری تعالی جسم نیست که وصول او بجسم فهم کرده باشد بلکه وصول او بصفات اوست و صفات او از ذات امتیازی ندارد پس وصول و بوصل و بفصل باشد زیراکه اگر او را امکان وصول گوئی کفر محض است که اشارت بدو در جهت کرده باشی واگر وصول او قید در مکان گوئی بدعت کرده باشی زیراکه مکان حادث است واو قدیم و قدیم را در حادث بقید آوردن کفر محض است و چون دو جسم باشد وصول او به جسمین باشد که ذات و صفات از یکدگر امتیازی ندارند و وجه عدم تسمیه صفات بعین و غیر ازانست که او تعدد دارد و ذات التعدد ملاحظه یکی بیش نیست ای فرزند چون پیری یابی که بدین اوصاف

۳۲۳

گفتند یا منصور ما یان اخلاص میکنی تو چرا میروی گفت شما به شومیت نفس گرفتار
شده اید و من بواسطه محبت از محبت کجا گریزم مدت سه ماه در بندی خانه
بود هر کس را که در بندیخانه میکردند در کل اوقات طبقهای پر از الوان نعمت می آمد
و آن بندیوانان میخوردند اگر حکم شنیدن میشد از جهت فراغت بیرون نمیشدند
روزی صاحب سجن در رسید و دید که زنجیر های آهنین برجای و منصور رفته
را به بادشاه باز نمود گفتند مگر کذاب بود گریخت بعد چند روز صاحب سجن رفت دید
که آن بندیخانه مضمحل شده است که نه نام دیوار مانده است و نه نشان خانه واقعه را
به بادشاه باز نمود هر چند تفحص کردند بندیخانه را بر جای نیافتند بعد ازان چند روز
صاحب سجن رسید دید که منصور زنجیر با دست و پای نشسته است و عمارت
برجای است ایشان از و پرسیدند که دیوانه روز اول تو کجا بودی و روز دوم عمارت
کجا بود گفت روز اول به پیش خدای رفته بودم و روز دوم خدا آمده بود از
تجلی او عمارت بندیخانه غائب شده بود و همدران شب چون منصور حلاج
در خواب شد دید که خیمه است و سر آن خیمه قریب باسمان است و دامن آن
خیمه تمام دنیا را گرفته است اما حضرت ؐ دران خیمه نشسته است گفت یا رسول
خدا اینچه خیمه است گفت این خیمه شریعت است گفت در سر این خیمه سوراخ می نماید
چراست گفت چون مانند تو امت من از شریعت بگردد سر این خیمه سوراخ میشود
گفت یا رسول الله این سوراخ بچه پوشیده شود فرمود هر که سر خود را دران بنهد
پوشیده شود منصور گفت سر من فدای این باد چون روز شد بایزید بسطامی
بر و در آمد در حال پیش او سجده کرد منصور گفت مَنْ سَجَدَ لِغَيْرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ چرا
به پیش من سجده کردی بایزید گفت من به پیش تو سجده نکرده ام بلکه تو آئینه
بودی در تو حق را دیدم منصور گفت چرا به قتل من فتوی نمیدهی گفت یک
فتوی من چه باشد که یک کم صد هزار فتوی جمع شده اند کاغذ را ازو برگرفت
و فتوی بدست خود نوشت که مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ بایزید در پیش امامان شد

(حاشیہ: بعد از فساد گرجز دار این ... تحقیق ... از ...)

۳۲۸

(حاشیہ: ... سپهر ... شود ...)

۳۲۹

حالت ست گفت فتوای بجو د نوشته واد صد هزار اولیاء الله بیک کرت روان شدند بجبر د روان شدن همه انا الحق میگفتند چون بنزدیک بندیخانه رسیدند منصور زنجیرهای آهنین شکسته بیرون آمد گفت مرغ نبوده ام مرا بسته بودید اورا به پنجاه رسن ببستند و هر رسن را دو سر ماندند تا صد کس او را گرفتند و چون نزد بدار رسید هر همه ریسمانرا بگسلانید و بر سر دار نشست پس از وی رسیدند که من چکار کنم

...... گفت همانکه ذَرَّةٌ مِن عِلمِ البَاطِنِ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَينِ وَهِيَ عِلمٌ فِي الحَقِيقَةِ

و مریدش پرسیدش که چکنم گفت بر نفس خود زور آور باش والا نفس بر تو زور آوری کند و دیگر کس از وی پرسید که عشق چیست گفت امروز فردا و پس فردا خواهی دید یعنی امروز بر دارم و فردا ریزه کنند و پس فردا در آب اندازند پس هر که دعوی عشق و عاشقی کند تا بدین حال راضی نشود کقول الشاعر مصراع اسرار خدای چون بسر دار میگویند +

چون بردار شد جنید از وی پرسید که هر شب پانصد رکعت نماز میکردی و درین شب هزار رکعت چرا تو خود را بخدای میپرستی گفت درمیان ما و او سریست که شما را بدان اطلاع نیست یعنی برای ادا میکردم بعد ازان اول دستهای او را بریدند خنده کرد گفتند چرا گفت برای مناجات بودند حق مناجات ساقط شد و چون پایش بریدند نیز خنده کرد گفتند چرا گفت که این برای عبادت بودند حق عبادت ساقط شد و چون بینی بریدند هم خنده کرد گفتند که چرا گفت برین حق ثنا بود ساقط شد و چون سنگباران کردند هر سنگ انا الحق میگفت و آن دار انا الحق می گفت و هر قطرهٔ خون که ازو می افتاد صورت انا الحق نوشته میشد و باندازهٔ سنگ و نظاره کنندگان نیز انا الحق می گفتند در آن حال دستهای را بروی مالید گفتند چرا گفت مرده زرد روی می باشد من زرد روی نباشم و دستها را بر یکدیگر بمالید بمانند طهارت کردن گفتند که چه میکنی گفت رَكعَتَانِ فِي العِشقِ لَا يَصِحُّ وُضُوءُهُ إِلَّا بِالدَّمِ نفس در وی بقبله آورد و الله اکبر گفت جان بحق تسلیم کرد

و این بد بختان در میان جمع مردم از زنان و مردان و صغیر و کبیر بجا مے
آرند بلکه زن و مرد و کودک را در رقص میدارند چگونه از ریا خالی باشند و چگونه
از ضلالت نجات یابند شرط هشتم اینکه بردبار و حلیم باشند یعنی اگر کسی بر
ایشان بدگوید با آن کس خصومت نه کنند بلکه گویند نا جائز ست و ما یان خود
میدانیم که خلاف شرع ست و ما یان را باین اختیاری نیست زیرا که اگر با اهل شریعت
دعوی حلالیت کنند کفر ست و معلوم نیست که ایشان حجت قوی بیارند مگر
در رساله و بر رساله عمل نیامده است زیرا که با آیت کلام الله و بحدیث رسول
الله عمل کرده نشود بکتب فقه بوجود اختلاف بینهم کرده شود پس چه جای آنکه
بر رساله عمل کرده شود بکتب فقه نشود و هر که از کتب فقه بازگردد و قرار بر رساله
کند گویا که فقه را منکر شده باشد و منکر فقه کافر و منکر رساله مسلم و در
عوارف المعارف سری سقطی فرموده است که اگر
رقص کنند و بشمشیر بروی زنند و او را از ان خبر نشود پس این هنگام رقص ۴۳۴
و سماع کند شرط نهم اینکه اگر مریدان و یا غیر ذالک از مردمان حالتی او را انکار
کنند پس شیخ چنان قوت داشته باشد که در حال ایشان را از احوال بیاگاهنند
چنانکه حماد الدین ناگوری را گفته اند که در روم بمنزل مرید خود فرود آمد گفت
ای مرید آنچه لایق حال مراست پیدا کن گفت چه باشد گفت آلات ملاهی
گفت درین ولایت عالمان اکابر منع میدارند گفت من دانم حجت ایشان را
مرید در حال از هر گوشه پیدا کرد باین شرط مذکور در گوشه رفتند اما
چون فتنه پوشیده نمی ماند در حال این سخن را عالمان شنودند و به بادشاه
زمانه بردند بادشاه فرمود تا او را بیارند چون رسول آمد برخواست و هفت
قدم روان شد باز برگشت و بنشست گفت امر بادشاه فرض بود بجای آوردم
و رفتن پیش بادشاه فرض نیست رسول رفت بادشاه با جمیع عالمان بنزدیکش
آمد همه مردمان ترسیدند عالمان گفتند شمارا نشاید که خلاف شرع پیدا کنند

گفت اگرچه خلاف شرع است ولیکن من مرض دارم که بغیر ازین صحت نمیابم
واین در کتب فقه مشهور که از برای تداوی حرام حلال گردد اگر طبیب حاذق
فرماید گفتند ما یان از مرض شما خبر نداریم شیخ در حال قوالانرا بیرون
کشید وآلات ملاهی را بیکجائی جمع کرده نهاد و بر بالای ایشان چادر انداخت
از زیر چادر چندان نغمهٔ گوناگون پیدا شد که بادشاه و عالمان جمع بیک کرت
در رقص شدند وبیهوش افتادند ازان حالت که شیخ را بود از وصول و مکاشفه
خبر شدند و چون بهوش آمدند گفتند که این خاصه شما باشد و کسی دیگر نه کند
اما همگی غسل کردند که در شریعت جنب شدیم که این خلاف شریعت است
شرط وهم اینکه از هفت مراتب خبر باشد که بدان مانند هفت ترکی جامه می پوشند
و ترکی پارهٔ جامه را گویند وآن چنانست که جامهٔ سفید را بپوشند و بران جامه هفت
رنگ جامه را بدوزند اول پارچهٔ کبود و کبود مراتب نفس است که در مراقبه
وغیر مراقبه تکلیف کرده کل ما سوی الله را اسیر قدرت داند دوم پارچهٔ عقیق
رنگ بدوزد که این مراتب دل میماند که در هر حال ذاکر دل برداشته دارد
ونظر بوحدت کند و در چار ناچار پاس انفاس کند کقول الشاعر فرد هر خیال
غیر حق را ضد دان + این ریاضت سالکانرا فرض دان + پارچهٔ سیوم
سرخ خالص دوزد که این بمراتب فواد میماند و درین مراتب سالک چار ناچار
سبک بوده باشد زیرا که الصوفی صاحب الوقت که در کل احوال هرچه بیند
همان معلومات قدیم داند که بشور انگیزی عشق نام غیریت یافته است پارچهٔ
چهارم زرد باید و این بمراتب سر میماند که میان روح سرجی و روح انسانیت
والیضاً درین فواد روحست وآن جامهٔ سفید که تمام وجود را گرفته است
بمراتب روح میماند هرگاه که سالک دران مراتب روح سرجی استغراق یابد
علم لدنی برو کشاده گردد که هر دقیقه برو فرود آید از مسائل مشکل فی الحال بجا به
چنانکه امام اعظم رح میگفت که علم عطاست گاهی باشد گاهی نباشد لیر

مصر غلط گفته باشد و بر خلاف فقیهان مسئله آورده باشد و آن کذب محض
است و قصهٔ چهل تن این ست که ایشان از امت مهتر عیسیٰ بودند
بلکه امت ازین بیشتر نبود آورده اند که روزی مهتر عیسیٰ بکنارهٔ دریا می
گذشت و نه کس قصاران دران نواحی جامه می شستند چون مهتر عیسیٰ را دیدند
تمامه ایمان آوردند و چون بر کنارهٔ دریا ثانی بگذشت ده کس قصاران از انجا
مسلمان شدند این همه یک کم چهل شدند و یک کس آن بود که چون مهتر
عیسیٰ در گهواره سخن میکرد زنی با پسر در بغل در پیش وا ایستاده بود گفت عجب
مکر هست مگر زنان که پسر را در سخن در آرند و ایشان ساکت نشنیند فرزندش در
حال گفت لا اله الا الله عیسیٰ روح الله ای مادر من که سحر کرد مادرش گفت چه
خوب ست در ان ساعت مسلمان شد و آن فرزند را نیز همراه عیسیٰ علیه السلام
نهادیا آن هم چهل کس شدند و در گنبد دواری بودند چون حضرت رسالت پناه
در شب معراج میرفت در انجا رسید دران گنبد را کوفتن گرفت گفتند کیستی گفت منم ۳۳۷
محمد گفتند در میان ما منی نمیگنجد جبرائیل گفت بگوی منم خادم الفقرا چون حضرة
چنین گفت در را باز کردند حضرت در آمد گفتند که چون خادم الفقرا باشی دانهٔ کنجد
را بما یاران بخش کن جبرائیل تعلیم کرد پارهٔ آب را گرفت و آن دانه را دران
آب مالید تا آب شد و آن آب هر یک را ذره ذره چشانید گفتند آمنا خادم الفقرا
بودهٔ بعد ازان یکی ازیشان طاس را در پیش نهادند و رگ و دست بر
کشاد در حال از هر چهل کس همان رگ کشاده شد و خون همه در
طاس فرو میشد حضرت رسالت پناه را از یگانگی ایشان بغایتی شوق پیدا
شد سر را جنبانید حتی که دستار مبارکش بجانب قفا آمد و نیم سر او برهنه
شد بمجرد برهنه شدن تارک سر آن گنبد بسوخت و مهتر جبرائیل آن دستار
را محکم گرفت نه افتاد گفت یا رسول الله اگر تمام سر شما برهنه شده میبود
تا سبع سموات و عرش و کرسی همه سوختند و این تنبیه ست هرگز سر حضرت آن ز

در بیان قصهٔ چهل تن

روی شوق و محبت برهنه نشده بود و نه جامهٔ او بر زمین افتاده بود زیراکه
رقص کردن و سر برهنه ساختن و جامه را از تن بدر کردن خلاف شرع است و
خلاف شرع هرگز از حضرت در وجود نیامده است و ایشان حجت می آرند که
فلان مشایخ رقص و سماع را رواج داشته است و ایشان اقرار بدان مشایخان میکنند
پس ایشان را نیز حجت آن مشایخان میتوان بجای آورد که آن صاحبدلان نه
دیدند مگر حق را چنانکه بایزید بسطامی را کار و اثر نمیکرد و از ان اولیاء الله
منقولست که سماع را چند شروط است اگر تمام بر جای باشند متابعت ما یان کنند
والا ضال و مضل باشند شرط اول آنکه همه مجالس اهل علم باشد حتی که مسطور است
کسیکه حافظ قرآن نباشد او را مرید نمیتوان گرفت و در **عوارف
المعارف آورده** است مرید وقتی مرید گردد که در بیست
سال هیچ گناه او نوشته نشود یعنی هیچ گناه از و در وجود نیاید شرط
دوم اینکه همه اهل آن مجالس فانی از خود باقی بحق باشند و فنای
ایشان وقتی معلوم میشود که هیچ تیغی بر و اثر نکند و هیچ بغض و کینه در
دل ایشان نباشد کقول الشاعر **فرد** رفت مسعود بیک جمله صفات بشر
چونکه همه فات بود باز همان فات شد یعنی چنانکه اکل و شرب و اثر تیغ بر و نماند
پس این هنگام اهل گردند و با شیخ کامل دران داشته باشد که او بصفت
مذکور موصوف باشد پس ایشان متابعت او میکنند در مذهب و دین ایشان
باک ندارد سیوم شرط اینکه اقوال و نغمه گوی نیز بمانند ایشان باشند
که هیچ طمع دنیاوی نداشته باشد و از حظوظ نفسانی خبر نباشد شرط
چهارم اینکه همگی ایشان با طهارت باشند که الوضوء سلاح المؤمن و بی سلاح
شیطان با ایشان کارزار بکند شرط پنجم آنکه درمیان ایشان جوانان مرد نباشند
شرط ششم آنکه درآنمیان هیچ زن باشد و نه در جای که زنان ایشانرا بینند شرط هفتم
اینکه در جائی باشند که روزن نداشته و در پوشیده باشند بلکه آواز ایشان نیز کسی نشنود

در بیان آنکه رقص کردن سرود

۳۳۳

در بیان شرط سماع

روز دوم او را پاره پاره کرده در آتش انداختند آتش نیز انا الحق میگفت و
نمیسوخت روز سیوم او را در آب انداختند دریا تمام برگشت که مردمان را هلاک کند
اما چون پیش ازین مرید خود را آگاه کرده بود که بر من چنان و چنین گذرد بر تو باد که
خرقه مرا در روی دریا بری تا عامهٔ خلق را مضرت نرسد مریدان خرقه را بروی دریا
آوردند دریا برگشت و گوشت باقی ماند بعد ازان نماز جنازه اش بجای آوردند
و دفن کردند بعضی از مشایخان در خواب دیدندش گفتند خدا با تو چه کرد گفت مرا
بیامرزید گفت اول در پیش تو که حاضر شد گفت اول شیطان آمد و گفت ای
منصور من نیز دعوی بهتری میکردم و تو دعوی خدائی من مردود و تو مقبول
چرا گشتی گفت ای ملعون تو در مشیت دوی بودی خود را هم میدیدی او را هم اما
من خود را نمیدیدم مگر او را گفت کسانیکه ترا میزدند ایشان را چه حال باشد و کسانیکه شما
را نزدند حال اوشان چه باشد گفت آنانکه میزدند اوشان را دو بهره شد یکی از
شریعت که شریعت من کژ بود دیگر از حقیقت که همگی انا الحق میگفتند و آنانکه نمیزدند ۳۳۰
ایشان را یک بهره شد از حقیقت و از شریعت نشد زیرا که ایشان حقیقت من می
دیدند و از شریعت محروم ماندند پس بدان ای فرزند این بدبختان که خود
را بمنصور حلاج نسبت میدهند منصور از سردار سر تافت و باین زشتی که بر وجود
او میرفت آزار خلقے را نمیخواست تا بدریا هلاک نشوند و این بدبختان را اگر کسی
یک چوب زند اگر قوت داشته باشند بمقابلهٔ آن زخم شمشیر کنند و الا دو صد فرسنگ
دور تر گریزند و منصور بند پا را میکشید و خود بیرون نمیشد و بعضی ازین
بدبختان سرود و ملاهی را حلال دانند و گویند که مایان عاشقانیم این محض کفر است
لقوله علیه السلام الملاهي حرام والجلوس عليها فسق والتلذذ بها كفر
و ایشان استماع ملاهی روا دارند بلکه رقص کنند و شوریده حال پیدا کنند
که ما را حال دست داده است و در میان ایشان چیزے از غیب مکاشفه
میشود چنانکه بهشت و دوزخ و کرسی و عرش و این همه اطوارات شیطانیست و

و در شرح مشارق مسطور است که رقص حرام اتفاقی است
و در قالع البدعت آورده است که شیطان انگشت خود را
در آن کس مے کند پس او مست میشود بمستی شیطان و گریه آغاز میکند و
نعره میزند و بر زمین می افتد و عامه خلق ایشان را عاشق میدانند و حرام اتفاقی
را حلال میدانند کافر میشوند و بعضی ازین طائفه آلت ملاهی را درمیان نه آرند
بلکه جوانے امردے را در پیش خود مے آرند و یا غیر از امرد وازوی غزل و خوش
آوازی میشنوند این نیز حرام اتفاقی ست زیراکه اصحاب رسول رفع صوت را
بتلاوت قرآن و نزدیک حرب کافران منع میکردند چگونه برین جاهلان بدبخت
روا باشد و وجه تحریم این هر جمله واکثر کتابهای فقه مسطور است نظر باید کرد
چنانکه مختار الفتاوی و تفسیر کشاف و سائر تفاسیر و تحفة الفقه و بوستان
ابو اللیث سمرقندی و غیر ذالک من الکتب المشهورة و در قالع البدعت
آورده است که آنچه بعضی صوفیان جاهل در رسالها آورده اند که در پیش حضرت
رسالت پناه دف زده اند و حضرت رقص کرده بوده این لفظ محض کفر ست
و افترا و بهتان می گویند بر حضرت زیراکه اگر چادر مبارک حضرت از تن افتادی
تا سبع سموات سوخته میشد چنانکه در قصۀ حبل تن قصۀ این گفته شود
انشاء الله تعالی دیگر اگر رقص را حضرت کرده میبود بر ما واجب و یا سنت
میشد زیراکه آنچه پیغمبر علیه السلام کرده است از لمس و قبل و یا غیر ذالک بر ما
سنت است یا مستحب پس رقص سنت میبود و حال آنکه در کتابها رقص حرام
اتفاقی است و آنچه در بعضی رساله‌ها نقل از کشف المحجوبین کرده اند که امام
اعظم رح سماع را حلال داشته است و شیخ الاسلام لهانوری قدس سره
میفرماید که تمام کشف المحجوبین را از اول تا آخر فصل بفصل بلکه کلمه بکلمه و حرف
بحرف در تحت نظر آوردم و ندیدم اگر در وبوده باشد هم دروغ
باشد زیراکه در صد هزار کتابهای فقه حرام نوشته اند و اگر در وی حلال باشد آن

میان رقص کردن که حرام اتفاقی است

بر شما باد که هر یک بقدر امکان خود فتوای و روایت دهید و علم لدن آنرا گویند که او را به نزدیک خدای چنان مراتب پیدا شود که اگر مسله شرعیه دشوار آید او فی الحال حل کند پارچه پنجم سبز میباید و آن بمراتب خفی میماند که گم شدن وختم انبیا دران ست پارچه ششم سیاه باید و آن بمراتب اخفا مینماید که گم شدن حضرت رسالت پناه دران است که میگفت سُبْحَانَكَ لَا اُحْصِیْ ثَنَاءً عَلَیْكَ كَمَا اَثْنَیْتَ عَلٰی نَفْسِكَ ازان حالت ست شرط یازدهم اینکه ازین اسما خبر باشد و طریق نزول و عروج او دانسته باشد که هر درویش که عالم باین مراتب باشد جمله ماسوی الله را در خود بیند از طفیل این اسما زیرا که هر چه هست ازین اسما خارج نیست یعنی چنانچه از ازل الازال ز مراتب احدیت که آنرا اخفا گویند که این بود و نابود خود خوش خفته بود بخفی رسید که آنرا مراتب وحدیت می نامند وازان بواحدیت که آنرا ذات با صفات میگویند وازان بعلم نور و شهود که آنرا کثرت اسما و اعیان ثابت و ظهور علم گویند وازان بتوحید که آنرا نهانخانهٔ وحدت و حقیقت مختلف اشیاء که مهیا شد برای ظهور باشد وازان مجمل کن که آنرا مکتبه و سراجی وغیر ذلک وازان بروح انسانی وازان بسر که میان روح و فواد ست وازان بفواد که محل اخفست که آنرا اخفاء بنده میگویند وازان بضمیر که آن را سر بنده میگویند وازان بقلب که درین صفت مومنی و کافری می باید وازان بصدر که دران جا صفت اسلام مے باید وازان بتارک وازان بدماغ وازان اثر در جوارح پیدا شود تا در عمل آیند وازدماغ بحواس خمس استعمال مے یابد پس هر چه سمع ست الحال به معیت او سمعیت دارد و بصر به معیت بصارت و بصیرت دارد و کلام به معیت صفتی تکلمی او تکلم دارد پس چون سر و اخفاء در علم او مبرز ست در جائیکه علم ست بصر هست و در جائے که بصارت سمع ست و زندگی کل اشیاء بزندگی اوست و قیام هر شئی بقیومی وست و قیام و دوام هر شئی بقیام و دومیت اوست پس چون بے سمع و بی بصر و بی العلم بی هشی بی بطش و انسی ۳۳۶

کل یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ شود وچون به پانزده مراتب مذکور سمعیت وبصیرت نزول یافته بدینطور ظهور ظاهر شده خود جهتی ندارد وبخود قیام ندارد سالکان حق از و شنوند واز و بینند واز خود بدر روند وخود را وغیر را ابطال میکنند اگر بدینوجه سماع کنند روا باشد ودرین اشکال نظر کن تا اسما را فهم کنی واین شکل مرغ بمنزلهٔ قلب تا در قلب خود این اسما را گوشه بگوشه چنانکه نوشته شود به بینی وهمه را از و بینی وخود درمیان نه ودر گوشهاے دل بدین ترتیب بگردانی تا مَنِ اعْتَصَمَ بِاللّٰهِ فَقَدْ نَجَا نجات یابی واسیر شیطان نگردی ودر حالتِ استغراق با وے نیز از دست مده مگر خود رفته شود شرط دوازدهم آنکه اینچنین شخص را لازم ست که ذرّه از فروض ووجوب وسنت از و در ترک نرود تا اگر ذرّه از شریعت بجاے نیاورده باشد واو را حال بدین احوال باشد همه مکر ربانی واستدراج شیطانی بود چنانکه منصور وبایزید بسطامی وغیر ذلک اگرچه سخنان ناموافق شرع میکردند اما در حال وغیر حال آداب شریعت را از دست نمیدادند ودر رسالهٔ ابو علی رودباری مسطور ست که اگر سالک را اینجا استغراق دست دهد فرض را ترک دهد یا نه گفت ذرّه آداب شریعت را از دست ندهد زیرا که به برکت ظاهر به باطن رسید ودیگر اینکه متابعتِ حضرت رسول اللّٰه ست اگر از یک کس برداشته میشد از حضرت رسول الله میشد وچون از و برداشته نشد واو ترک نکرد ما چگونه ترک دهیم که ما یا نرا بهره از باطن نمیشد مگر بمتابعت وپس بدان ای فرزند که از درویشان خام طبع وصوفیان جاهل دور مانی تا دوست شیطان نگردی وبا زمرهٔ عالمان متقی وپرهیزگار نشینی تا دشمن شیطان ودوست رحمان شوی چنانکه در خبر صحیح وارد ست روزی شیطان موهای ریش خود کنده وهدیه بخدمت رسول علیه السلام حاضر شد حضرت رسول گفت ای ملعون چرا ریش را کندیدی

۳۴۷

حضرت بخدا جلیس بنا[illegible] نجات یافت

گفت یا رسول الله حق تعالی بر من خطاب کرد که برو در پیش حبیب من آنچه از تو
پرسد بد و راست گوی و راست گفتن بمن دشوار بود بنا بران ریش را کندم
رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم گفت بگوی اول اینکه دشمن تو کیست شیطان گفت
دشمن من توی و بعد از تو عالمان امت تو اند حضرت از شادی چنان پرید که کلاه
مبارکش تا آسمان رسید و گفت که دشمنان تو دوستان خدای تعالی باشند
و دوستان من منجمان و غیب گویان و برهمنان و آنچه معلمان کفر اند و شیطان
گفت آری در امت تو شیخان جاهل و صوفیان نارسیده که از حقیقت درویشی
و تصوف خبر نداشته باشند چیزے از مکاشفات بر ایشان نمایم و عقیده
ایشان تباه کنم حضرت صلعم گفت راست بگوی که با امتان من چه خرابی کرد
گفت متقیان را در وقت نزع ایمان سلب کنم و اکثر عاصیان را گفت ای بدبخت
متقیان را چگونه فریب دهی گفت جاهل باشند بوقت نزع بعضی دیو و پری
را بصورت حور و براق و قصور و بهشت کنم و او را مبارکبادی گویانم آن
جاهل بعمل خود غره شود و گوید چنان و چنین می بینم و بعضی را دیو و پری بصورت
پیر و مرشد و عزیزان او میدارم و ایمان درمیان خوف و رجاست خوف از و
کم شود و کافر گردد[ف۱] لقوله تعالی وَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُوْنَ و ایمان
عاصیان را بدان سلب کنم که ایشان از غایت گناهان خود در هیبت باشند
من دیو و پری را بصورت مار و کژدم و دوزخ و شراره کنم و امید او منقطع
مے شود از رحمت خدا نا امید میشود کافر گردد[ف۲] لقوله تعالی إِنَّهٗ لَا يَايْئَسُ مِنْ
رَّوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ بدان ای فرزند که شیخ زاده شیخی را
نشاید و سید زاده پیری را نشاید و در شرح مشارق آمده است
هر که بشیخ زادگی و سید زادگی پیری کند او ضال و مضل ست و لهذا هر پیری
که خلیفه بسیار داشته باشد نیز نشانی گمراهی ست و مشائخان کبار
از و احتراز نموده اند و حضرت شاه ناصر خسرو را هزار خلیفه بود از ان او را

ف۱ پس ایمن نشوند از مکر خدا مگر گروهی زیانکاران ۱۲ آیت ہذا در پارهٔ نہم در رکوع ۲ و ما ارسلنا ۱۲

ف۲ به درستی که نومید نمی شوند از رحمت و فیض خدا مگر گروه کافران ۱۲ آیت ہذا در پارهٔ ۱۳ در رکوع فلما استیأسوا

مشائخان قبول میدارند و یکی از جملہ خلیفہائے او شیخ نصر الدین بود کہ تمام
ولایت ما ورالنہر را بہلاکت رسانده و قتل عالمان بجائے آورده بود پس پیری
کسے شاید کہ دست بدست تا عہد رسول اللہ از پیر کامل آورده باشد چنانچہ
این فقیر خاکپائے صغیر و کبیر را از سلسلہ اجازت از حضرت پیر خود رسیده
است و او را از مرشد خود ہمگی این مشائخان را از ہر سلسلہ بطریق مناجات
در تحریر خواہم آورد تا ہر کہ طالب این سلسلہ باشد شاید کہ اسمار شریف ایشان
را بیاد دارد تا در ہنگام مضیقت احوال بعند اللہ تعالیٰ تشفیع آورد حاجتش بیشک
بر آید کما قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من احب شیئاً یکثر ذکرہٗ آورده اند ہر کہ ہر
روز دو حکایت از اولیا رماضی مذکور کند و یا بشنود بیشک بر خاطر او اثر
الٰہی پیدا شود اول شجرۂ چشتیہ اہل بہشت کہ این فقیر حقیر مسمیٰ بلا دریوزه
ننگہاری از حضرت شیخ المشائخ والاولیای پیشوائے زمانہ شیخ یگانہ
٣٢٩ فرد الزمان بمنزلت عین الانسان حضرت شیخ علی ترمیذی بن قنبر
علی قدس سره آورده است و حضرت شیخنا را بیست نفر دانشمندان
مریدان بودند کہ بغیر از اہل علم شخصی را مرید نمیگرفت و تلقین ذکر نمیداد
اگرچہ عامی محض در خدمت او روزی چند میگذرانید از برکت شیخ چنان
موثر میگشت کہ درین زمانہ فساد فرده از شریعت مصطفوی تجاوز نمی نمود
و نخواہد نمود انشاء اللہ الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ
علی بن قنبر علی قدس سره کہ با تو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام
والمسلمین شیخ سالار بدعطا اللہ ہبۃ اللہ رومی قدس سره کہ با تو داشت مناقب
او آنچہ عوارف المعارف اچنان شرح فرموده است کہ یک کسر
توانند بر داشت و عالمان زمانہ در علم فقہ او را امام اعظم ثانی مے گفتند و علم نحو
او را شہاب الدین ناگوری مے گفتند آورده اند کہ روزے دانشمندان از
ماوراء النہر در خدمت او حاضر شدند و میان ایشان مباحثہ در مسئلہ افتاد

شیخ خزانچی را فرمود تا فلان کتاب را بیارند دو کس برداشته آوردند
شیخ درحال بکشاد و انگشت را بران سطر نہاد دانشمندان در حال عذر
تقصیرات بجای آوردند و مریدی او اختیار کردند و ایضاً آورده اند که چون
ہمایون بادشاہ ولایت ہند را مسلم کرد بعد مدتے لشکر افغانان بدو مقابلہ نمودند
بادشاہ از برای استعانت دعا شیخ بجانب اجمیر متوجہ شد وقت ضحی بود کہ در رسید
چون شیخ سر از مراقبہ بالا کرد اہل مجلس واقعہ را باز نمود کہ بادشاہ زمانہ
قیامی دارد گفت کہ چہ میخواہد بادشاہ گفت ملک میخواہم شیخ در مراقبہ
شد یکدو سہ کرت سر بالا میگرفت و طریق حاجتش نرسید باز در
مراقبہ شد بعد از مراقبہ سیوم دست برآورد کہ از برائے سلامتی سر بادشاہ
فاتحہ خوانید حضرت ہمایون بسبب ہمان دعا از عدو نجات یافت بعد
از نجات از موضع لاہور دو اسپ را بہدیہ شیخ فرستاد و ایضاً آوردہ اند کہ
روزے فرزند ایشان شیخ حسین بہا فروست جوانی در سیر خرابات ‌ ۳۴۰
بیرون شدہ بود دزدان چند از ہر طرف بدو ریختند و شمشیر چند بروی زدند
امّا بوجودش اثر نمیکردند چون در خانہ آمد شیخ بروے قہر و غضب تمام فرمود
و گفت کہ فقیران را بسواری و سیر چہ کار گفت ای پدر طریق اثر ناکردن
تیغ چہ بود شیخ دست مبارک خود را بدو نمود کہ کبود شدہ بود باز شیخ
را از انجا کہ عادت درویشانست از اظہار کرامات عار پیدا شد سر بزمین
نہاد و از دار فنا بدار البقا رحلت نمود الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام
والمسلمین شیخ بہاء الدین صامت قدس سرہٗ کہ باتو داشت و او را از انجا صامت
گویند کہ در ہیچ احوال بغیر لابدی تکلم نمیکرد روزے فرزند صغیرش را بنزد یکش
رہا کردند تا مگر باین فرزند تکلم کند طفل و را بغایت مزاحمت رسانید چنانچہ
از ریش و تسبیح او را میگرفت و بدو ملاعبت میکرد شیخ دست را بطرف
زمین اشارت کرد سر را بران او نہاد بعد از مدتی چون دیدند طفل جان را

در مناقب شیخ بہاء الدین صامت قدس سرہٗ

بحق تسلیم کرده بود آورده اند که روزی از مریدان او انکار نمود و مباحثه
کرد که فی زماننا کرامت نیست شیخ گفت هست کَرَامَاتُ الْاَوْلِیَاءِ فِی دَارِ الدُّنْیَا
لَهَا کَوْنٌ فَهُمْ اَهْلُ النَّوَالِ یعنی کرامات اولیا حق ست مرید گفت اگر کسی
داشته باشد پیدا کند و برین مبالغهٔ تام نمود شیخ دو رکعت نماز بعد از تجدید
وضو بجای آورد و گفت از جان بهتر هیچ نیست و سر بر زمین نهاد و رحلت
نمود الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین سید حامد الدین قدس سره
که با تو داشت الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ حسام
الدین قدس سره که با تو داشت و بعد از بیعت ایشان را از خدمت منع کرد از آنکه
سادات بوده اند و ادب سیادت او نگاه میکردند اما حضرت سید
حامد الدین از همه عدم خدمت بغایتی دلگیر می بود و از عدم خدمت
پیر خود عدم سعادت خود را قیاس میکرد و جد بلا غایت و جهد بلا نهایت
مینمود که مگر وقتی از وقتها به یگان نوع خدمت مشرف شود قضا را
۳۴۱ شبی حضرت شیخ حسام الدین قدس سره بر بام بود چون میخواست
که فرود آید حضرت سید حامد الدین قدس سره خود را در طاقچهٔ زینه پایه پنهان
ساخت که مگر پای مبارک ایشان بر بدن ایشان برسد همران بود که
حضرت پای را بر پشت ایشان نهادا اما چون دانست که آدمی ست در حال جست
زده فرود آمد گفت کیستی گفت منم فرمود غرض چه بود گفت خدمت دیگر میسر
نشد این را هم نوعی از خدمت دانستم پس حضرت شیخ حسام الدین
قدس سره خواست که او را اذن ارشاد بدهد اما بخود اندیشید که اگر
قمیص خود بدهم در وقت پوشیدن دامن بالای سر ایشان خواهد
آمد و اگر دستار بدهم نیز بر فرق او قرار یابد و این را بی ادبی میدانم
که لباس من بر فرق سادات قرار یابد اما بهتر آنست که سراویل خود را
بدهم تا وقت پوشیدن در زیر پای ایشان در آید چون حضرت

در مناقب شیخ نور قطب عالم

شیخ حسام الدین سراویل ورا بدو کشیده داد حضرت سید حامد الدین از انجا
که صد چندان آداب مرشدے را رعایت میداشت سراویل اورا گرفت
بر سر خود بست بعده چون حضرت شیخ حسام الدین دانست که در اخلاص
بلند همت ست و در خدمت ثابت ست شفقت بلا نهایت در شان او
پیدا کرد و مراتب او از الله تعالی درخواست کرد و او را اذن ارشاد داد پس لایق
حال طالب اینست که اگرچه سیدزاده و شاه زاده و خان زاده باشد خدمت پیر
از دست ندهد الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ نور
قطب عالم قدس سره که با تو داشت در مناقب او آورده اند که وقتی بادشاه زمانه
ناگور را در تحت حکم آورد در قریب شیخ زنی بیوه بود که خود را در حفظ او محفوظ
میداشت سپاهیان بدو مزاحمت میرسانند و اموال او را بے تکلف
میخورند بیوه زن استعانت بحضرت شیخ برد شیخ در پیش ظالمان شد
که تیمار او بغایت مظلوم نمیتوان ساخت ظالمان خنده آغاز کردند که قطب از
جای نمیخیزد شما چگونه آمدید شیخ گفت مگر نخاسته باشم ایشان فی
الحال کس را بمنزلش دوانیدند گفت که در خانه هم نشسته است و درینجا
هم حاضر است ظالمان ترسیدند و از انجا بیجا شدند و این احوال را ببادشاه
نشان دادند بادشاه را پانصد مردان خوانین بودند فرمود تا پانصد مسجد و پانصد
مهمانی مهیا کنند و بادشاه نیز مسجد و مهمانی تیار کرد و این هزار و دو کس بیک
کرت او را دعوت نمودند در یکساعت در هزار و دو جاے پیدا بود و
بر تخت خود نیز نشسته بود و در بعضی جا خوردنی میخورد و در بعضی جا نماز را امامت
میکرد پس هر که دعوی قطبی کند از و چنین طلب کن الهی بحرمت راز و نیاز
شیخ الاسلام والمسلمین شیخ علاء الدین اسعد لهانوری قدس سره که با تو داشت
الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ سراج الدین قدس
سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین

شیخ نظام الدین اولیاء احمد و محمد بدوانی قدس سرہ کہ با تو داشت و در مناقب
آوردہ اند کہ روزی در تنگنا ے میرفت سگ بچگان را افتادہ دید
کہ بیطاقت شدہ فریاد میکردند گفت مادر ایشان را چہ شد گفتند کہ درین شب او
را دد بخورد گفت فریاد بکنید مادر ایشان را چون فریاد کردند در حال از کوہ بیا مد و
بران بچگان خود ایستاد ایضا آوردہ اند کہ شیخ را پانصد قوال بود کہ ہر روز
برقص و سماع میرفت روزی عالمان زمانہ جمع شدند و شیخ رکن الدین قریشی
را در پیش کردند تا با او مباحثہ بکنیم چون شیخ در رسید ہر دو باہم مرحبا کردند
و شیخ در رقص شد قوالان را فرمود کہ چشتی قرار سیمیا شد قوالان سرود نوا ختند
چون بجانب شیخ رکن الدین رسید از دامنش بگرفت و بنشاندش باز برقص
شد ہکذا تا شش کرت او را منع کرد چون بکرت ہفتم برقص شد شیخ رکن الدین
روان شد و جملہ عالمان متابعت او کردند بعد از ساعتے پرسیدند
کہ یا شیخ چرا رہا کردی گفت من با او چند سخن در باطن کردم کہ شما را بدان
اطلاع نشد اما درین شش کرت کہ میگرفتم در ہر کرت باسمان مے برآمد
و در کرت ہفتم بجاے رسید کہ مرا دران مجال نبود آوردہ اند کہ چون مفتاح
الجنان را تصنیف میکرد یک مسئلہ بر مصنف دشوار آمد مرید خود را فرمود
تا فلان وظیفہ در کنارۂ دریا بخوان کہ خضر علیہ الصلوٰۃ والسلام بتو نماید و مشکل را
حل بکند مرید ہمچنان کرد خضر علیہ السلام را دید گفت یا نبی اللہ بار دیگر کجا
باشی گفت در مجلس شیخ نظام الدین خواہی یافت آوردہ اند کہ بار دیگر مسئلہ
مشکل افتاد ہمان مرید بمجلس شیخ نظام الدین رجوع کرد چون رسید دید کہ شیخ برقص بود
و ہمہ خضر موضع رقص او را بدامن پاک میکرد مرید در شک افتاد کہ شیطان باشد
یا حضرت خضر باز گفت کہ شیطان بصورت پیغمبران نشود درین اندیشہ بود کہ
خضر علیہ السلام در پیش او آمد و مشکلش را بیان فرمود مرید گفت یا پیغمبر خداے
اینچہ حالت ست گفت اگرچہ ناموافق شرع میکند اما طالب مخلص ست کہ طلب

باخلاص وارد مرید چون این شنید بیامد و در پیش نظام الدین استاد
از فراغ شیخ طلب انابه کرد و در طلب شجره شد شیخ گفت که استا
شما متشرع است شجره مرا قبول نکند اما چون آنکس الحاح بسیار کرد کلا
و شجره بدو داد چون در پیش استاذ شد واقعه باز نمود استاذ بدو قهر و غضـ
تمام کرد و فرمود که شجره را بدو برگشته بده مرید با نمود که من شرم دارم بعد از
هر دو روان شدند چون رسیدند دیدند که شیخ بازه در رقص بود ایشان در
مجلس او استادند چون شیخ بطرف ایشان آمد هر دو استاد و شاگرد او را مصافحت
کردند اما رنگ و روی مریدش بغایتی تغیر شد شیخ گفت اگر چیزی بباطن
داشته باشید والا کار شما بظاهر نیست و حضرت شیخ را گفته اند که چون به نظر تیز
بکسی نگاه میکرد در حال سرش از تن جدا میشد بعد از فراغ مریدان پرسیدند که یا
شیخ مایان چندان تیر باران باطنی کردیم بر ایشان چرا اثر نکرد شیخ گفت که من
چندان تیر طریقت بر ایشان زدم اما جبه شریعت چنان پوشیده بودند که ۳۴۴
تیر طریقت در جبه شریعت اثر نمیکرد ایشان شجره را بدو دادند شیخ
گفت من چه گفت بودم اما شیخ شما بیطاقتی کرد و درین حال من مخیر نه
ام اگر مرا بباید بکشید بمجرد این گفتن بازه در رقص شد تمام آن
مجلس بیک کرت کارد زدند اما درو هیچ اثر نه کرد بعد از فراغ معذرت
نمود ایشان گفتند که اینچنین کار خاصه تو باشد و کس دیگر را نشاید
مناقب دیگر آورده اند که بادشاه زمانه را در هر وقت پانصد
طبق تصدق می بر آمد شیخ را نیز پانصد طبق می بر آمد بادشاه را غیرت بکار
شد که تصدق او و من برابر و مساوی میباشد آنچه از اموال و املاک شیخ داد
بود همه را ممانعت نمود اما شیخ بعد ازان دو چندان طبق میکشید بادشاه
چون دید که باین نمی ایستد مریدان او را کار بیگار میگرفت بزور و ستم د
قلعه دهلی را راست میکرد روزی مریدان این واقعه را بشیخ باز گفتند شیخ گفت

این قلعه بر بادشاه حرام است او بمیرد و درین قلعه خران بچرند چون قلعه مهیا
شد و بادشاه بطرف قلعه سوار شد مریدان گفتند که یا شیخ شما چه گفته بودید
شیخ گفت دهلوی دورست هکذا چون بادشاه بدروازه رسید مریدان
عرض کردند که یا شیخ درآمد گفت هنوز دورست آورده اند که چون بادشاه
شهر بدروازه می آورد دروازه بالائی دروازه بقدرت الله تعالی سنگ از دیوار جدا
شد حتی که بر سر بادشاه رسید و مغز او برآمد الحال تا این زمان هر کرا خر گم میشود
در قلعه دهلی مے یابد الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ
فرید شکر گنج مسعود سلیمان چشتی قدس سره که با تو داشت در مناقب آورده
اند که شیخ فرید و بهاء الدین ذکریا هر دو در پیش شیخ شهاب الدین سهروردی
شدند و سید جلال بخاری و شهباز قلندر هر دو نیز همراه بودند اما شیخ فرید را در
دل خطره آمد که شیخ را سینه بغایتی کلان ست بمانند زنان چه واقعه باشد
حضرت شیخ شهاب الدین دریافت اما هر چهار درایگان مرغ بداد و گفت این را
در جای ذبح کنید که کسی نه بیند هر سه کس مرغ را کشتند اما شیخ فرید برگشته
آورد گفت چرا گفت هیچ جای نیست که او نمی بیند بعد ازان حضرت شهاب الدین
او را فرمود که برو مردان خدای را طلب کن که ترا بمن کاری نیست و از عهده
تو نخواهم برآمد شیخ فرید گفت که بارے کسی را بنما فرمود در پیش قطب
عالم شو در طلب او شد چون بنزدیک شهر قطب عالم رسید دید که با کودکان
بازی و لعب میکند و چون بمنزلش آمد دید که بر تخت نشسته است اما چنان
آگاه شد که یکی در میان کودکان همین شخصی بود زیرا که مراتب قطبان است
در یکساعت بهزار کرشمه بنمایند قطب عالم او را بخدمت آفتابه
مسلط کرد شبی آتش کردن آفتابه از و ناچیز شد و در جائی بهند شمع را
دید که افروزد در حال بدان جایگاه روان شد دید که دختر صاحب جمال و
سر برهنه قوم کلام الله را میخواند آتش طلب کرد ممانعت فرمود گفت

قصهٔ ولایت پتنه و راجپال جوگی

اگر چشم خود را کشیده بمن بدهی آتش بدهم شیخ درحال کارد را برگرفت
چشم مبارک کشیده بدو داد و آتش را روان کرد بعد از گرم کردن آفتابه
قطب عالم بیرون آمد و طهارت بجا آورد فرمود فرید چشم تو چه حال دارد گفت
حضرتم درد میکند گفت بگشای که بازآمد چون بگشاد آمده بود اما کژی داشت تا
نشانهٔ مردان گم نشود علی الصباح همان دختر جملهٔ مال و زر را گرفته در پیش قطب عالم شد
شیخ آن اموال را بفقرا تصدق کرد و او را بشیخ فرید تزویج کرد و ازان
ارادت او بجانب پتنه فرستاد اما ولایت پتنه را راجپال جوگی گمراه ساخته
بود و قصه او آن بود که روزے بادشاه پتنه در شکار رشد اما در بیابان
درخت گل بغایت مصفا دید فرمود که تا او را از بیخ برکشند چون زمین را کاویدند
درخت از خانه سر کشیده بود چون همان خانه را خراب کردند دیدند که جوگی در ان
خانه نشسته است و بیخ آن درخت در کاسهٔ اوست بادشاه بدو معتقد
شد جوگی چون برآمد علم تناسخ را بیان کرد تمام ولایت را گمراه ساخت
چون حضرت شیخ فرید دران نواحی رسید گوشه را بخود قرار داد و دران
زمان تمام نظر مردمان بدان جوگی میرفت آورده اند که شخصی از ان محله
ماده گاو شیر دار نمی استاد در پیش شیخ رفت که ای گوشه نشین دعا کن
تا ماده گاو من شیر دهد شیخ دعا کرد همچنان شد بهذا تا اهل محله بدو رجوع
کردند چون شهرت یافت سخن را ببادشاه رسانیدند بادشاه شیخ را دعوت نمود
فرید علیه الرحمة حاضر شد و گفت اینچنین مسلمانان را شاید که دین محمد
مصطفی صلی الله علیه وسلم را تبدیل دهد بادشاه گفت که جوگی چنان و چنین
کرامت دارد اگر شما بدو برابری کنید از وی برگردیم شیخ فرمود خدا آسان
خواهد کرد چون در رسید شیخ را گفت تو که باشی شیخ فرمود صاحب این ولایت
جوگی گفت مرا با شما کار مسئله و حجت نیست بلکه کار بکرامت ست جوگی بر
مصلای خود بنشست و در هوا شد شیخ هر دو کفش مبارک خود را بالا انداخت

۳۴۶

اما ضحت جوگی چنان رفتہ بود کہ دیدہ نمیشد وآن کفش را بر سر زدہ باز آورد
بعد ازان شیخ فرید بالا پرید جوگی نیز در عقب او بالا رفت بعد از ساعتی جوگی
فرود آمد بعدہ شیخ فرود آمد جوگی در اقدام شیخ افتاد و توبہ کشید و مسلمان شد
گفتند چرا گفت مرا برکت عمل بود تا با آسمان رفتم و بالا راہ ندادند اما او را برکت
عمل و ایمان بود از من در گذشت و در کنگرہ بہشت رسید تمام عالم
مسلمان شدند و شیخ الحال در انجا آسودہ است و او را ازینجا شکر گنج گویند
کہ روزے بارہاے شکر ازو میگذشت گفت چیست یکی ازامنیان
گفت خاکست فرمود خواہد شد بعد از مدتے چون دیدند ہمہ خاک بود باز بران
راہ آوردند گفت شیخنا شکرست گفت خواہد شد باز شکر شدند و آوردہ اندکہ
روزی بر مقبرہ نشستہ بود و مرید خود را دفن میکرد چون دفن کردند رنگ
درویش متغیر شد باز برجاے شد گفتند یا شیخ چہ حال بود گفت گنہگار بود
۳۴۷
عذابش میکردند من بشفاعت استادم ہنوز سخن تمام نکردہ بود کہ
قطب عالم در رسید و او ہنوز در کلام بود کہ شیخ معین الدین اجمیری
در رسید و او ہنوز در کلام بود کہ آواز نعلین شیخ عثمان ہارونی پیدا شد
ہاتف بر ملائکہ آواز کرد کہ بنظر دیوانہ خواہید سوخت والا بگریزید یاران گفتند
یا شیخ اگر بدو نمی بخشید تا حضرت رسالت پناہ صلعم ہمہ حاضرمے شدند
الٰھی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ قطب الاقطاب قطب
الدین بختیار اوشی چشتی قدس سرہ کہ با تو داشت در مناقب او آوردہ اند
کہ روزے شیخ فرید شکر گنج در وقت بامداد بعد از سنت فجر در خواب رفت
در امنیان احتلام شد شیخ فرید متحیر شد قطب عالم آستین را در پیش او داشت
شیخ فرید در امنیان در آمد ولایتے را دید کہ جایہاے لطیف و حوضہاے
گوناگون ست شیخ فرید دران غسل کرد باز ازان آستین بر آمد و فرض بامداد
بجای آمد و ہکذا مناقب ہر یک چندانست کہ در تحریر نیاید اما بعضی را کہ بیاد

داشته باشم بگویم الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ معین
الدین حسن سنجری چشتی قدس سره که با تو داشت مناقب او آورده اند که
روزی هندوان هندو میسوختند بتمامه سوخت اما یکدست او بهیچ وجه
نمی سوخت مردم نیک متحیر شدند ناگاه از جانب قبر شیخ آواز برآمد که
این دست را نزدیک من دفن کنید زیرا که روزی من در وجد بودم دست
را بالا کردم او نیز از برای موافقت بطعنه دست را بالا کرده بود از آن نمی سوزد
و مناقب شیخ اگر بتمامه نویسم درین مختصر نگنجد الهی بحرمت راز و نیاز
شیخ الاسلام والمسلمین شیخ عثمان هارونی قدس سره که با تو داشت الهی
بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ حاجی شریف
زندنی قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین خواجه
قطب الدین مودود چشتی قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام
والمسلمین شیخ ناصرالدین ابو یوسف چشتی قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز 348
و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین خواجه قدوة الدین ابو محمد چشتی قدس سره که با تو داشت
الهی بحرمت راز و نیاز خواجه ابو اسحاق شامی چشتی قدس سره که با تو داشت
الهی بحرمت راز و نیاز خواجه ناصرالدین چشتی قدس سره که با تو داشت الهی
بحرمت راز و نیاز خواجه ممشاد علو دینوری چشتی قدس سره که با تو داشت
و بدانکه سلسله چشتیه از خواجه ممشاد ارتفاع یافته است الهی بحرمت راز
و نیاز خواجه ابو هبیره بصری قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و نیاز
خواجه ابو حفیظ مرعشی قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و نیاز
خواجه ابراهیم بن ادهم قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و
نیاز خواجه فضیل بن عیاض قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز
و نیاز خواجه عبدالواحد بن زید قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز
و نیاز خواجه امام حسن بصری رضی الله عنه که با تو داشت و بدانکه امام حسن

بصری پسر معتقہ راھمائی بود روزی درکنار ھمائی بود تشنہ شد آفتابہ
حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم پرآب برای طہارت بود ازان آب
بخورد حضرت گفت کہ این آب چہ شد گفت این پسر بخورد حضرت فرمود حسن یعنی
نیکو کرد وگفت بمقدار این آب از من برکت ہر دو جہانی برد چون بزرگ شد
سوداگری میکرد ونام او ابوسعید بود چون حضرت حسن گفت نامش حسن کردند
ومروارید میفروخت اورا حسن لولوی می گفتند درسالے از کنار دریا
بارہاے مروارید حاصل کردہ در روم برد دبایک از کلانتران روم آشنائی
داشت بارہا در خانہ او نہاد روزے آنکس گفت کہ بادشاہ مایان را
درین روز سیر بیابان ست اگر میخواہید شما نیز با ما بروید امام
رفت در بیابان خیمہ دید بغایتی کلان استادہ اول چہار ہزار کنیزکان
صاحب جمال ہر یکی با طبقہاے مروارید در دست ازان برگشتند وروان شدند
بعد ازان چہار ہزار سفید ریشان ازان گشت کردند وروان شدند بعد ازان دو ہزار
طبیبان و دبیران ازان خیمہ گشتند وروان شدند بعد ازان دوازدہ ہزار لشکر ازان
خیمہ گشتند وروان شدند بعد ازان بادشاہ دوازدہ کس خزائن دران خیمہ درآمد و
آن خان کہ آشنائی او بود اورا نیز درآورد بادشاہ گفت ای فرزند اگر بہ کنیزان
وزر وخزائن نجات می یافتی میدادم چنانکہ دیدے واگر بہ ودارے
سفید ریشان نجات می یافتی آوردہ بودم واگر بطبیبی طبیبان نجات
می یافتی آوردہ بودم واگر بجنگ وحرب نجات می یافتی میکردم
واگر بزاری ما وخوانین نجات می یافتی آمدہ ام اما کار بخداے ہست
کہ ازین ہیچ چیز قبول ندارد بعد از برآمدن امام ازانکس سوال کرد کہ اینچہ
کارست گفت بادشاہ را پسر فات یافتہ ہست در ہر سال ہمچنان
میکند امام ہم ازانجا روان شد گفت کہ بارہاے مرا بر رضاے خدا
تصدق کن کہ اینچنین خدای قادر کہ ازین چیزہای ہیچ قبول ندارد

چگونه طلب او را ترک دہم و طالب دنیاے فانی باشم وازانجا بمکه رجوع کرد بعد از طواف در طلب علم شد تا امام زمانه گشت اما چون اصحاب کم شدند و در ہر روز رحلت مینمود مگر مرتضی علی رضی الله عنہ مانده بود امام حسن رضی الله عنہ باتفاق صحابه در پیش مرتضی علی کرم الله وجهہ شد و بیعت کردن خواست و گفت که حضرت رسول علیه السلام فرموده است اَصْحَابِی کَالنُّجُوْمِ بِاَیِّهِمْ اِقْتَدَیْتُمْ اِهْتَدَیْتُمْ آنچه تو از حضرت آموخته باین فقیر تعلیم کن مرتضی فرمود که روزی در خدمت رسول الله نشسته بودم حضرت فرمود چشمان مرا به بین که چگونه میپوشم چشم پوشید و گفت لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ بازمرا فرمود که چشمان بپوش و بگوی گفتم حضرت رسالت پناه فرمود دریافتی مرتضی علی کرم الله وجهہ ہمان روش ہرچه از ذکر و فکر بود ہمه تعلیم کرد و تا این زمان ہمان روش درمیان صوفیان رواست و او را سه صد کس مرید بودند ہر ہمه مانند او گشته بودند و ازان میان بدو کس اجازت داد یکی بعبدالواحد بن زید و دیگر به حبیب عجمی و نه خانواده از حبیب عجمی ایجاد شد و پنج خانواده از عبدالواحد بن زید و ازمیان یک مرید امام نغزیده بود و اصل نام بن حارث و قصه او را در فصل ایمان مذکور کردم بازن او را براه آورده اند که روزے زنے سربرہنه میرفت امام گفتش ای زن سربپوش آن زن از خود خبر شد سرپوشیده گفت ای امام من از محبت آدمی چنان مستور عقل بودم که سرپوشیدن را فراموش کرده بودم و تو دعوی محبت خدائی میکنی چگونه برہنگی سر مرا دیدی امام واقعه بازپرسید گفت شوہرے دارم که در چند سال محنت کشی او کرده ام اما چنان محبت او آگفته ام که از محنت او خبر ندارم و لیکن درین ایام میخواہد که زن دیگر بگیرد ہرچند صبر میکنم این محبت او نمیتوانم صبر کرد امام فریاد برآورد که این قصه بمحبوب من میگیرد و او در کلام مجید خود فرموده است اِنَّ اللّٰهَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِهٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ لِمَنْ یَّشَآءُ الٰهی بحرمت راز و نیاز امیرالمومنین

علی مرتضی کرم اللہ وجہہ کہ باتو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز سرور کائنات
خلاصۂ موجودات شفیع روز جزا محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم کہ باتو داشت الٰہی
بحرمت ذاتِ مقدس ومطہر خویش کہ مرادات ومشروعات این بیچارہ
برآوردہ خیر گردانی بمنّک وکمالِ کرمک مِن خویدم فقرائک فلان شجرۂ دیگر
از سلسلۂ سہروردیہ کہ تعلق بہ ابوالنجیب سہروردی وارد
کہ حضرت شیخنا ازو اذن داشت وازو باین فقیر ملا درویزہ ننگرہاری رسید
الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ علی ترمذی
کہ باتو داشت بدان ای فرزند کہ ارواح جسمی ست لطیفہ کہ تعلق وارد
بہ بدن انسانی تعلق تصرف وتدبیر وارواح غیر نفس است ونفس غیر ارواح
زیراکہ در ہنگام خواب بیرون میرود ونفس برجاے میباشد لقولہ علیہ الصلوٰۃ
والسلام النوم اخ الموت ودر حدیث دیگر در مشارق آوردہ
۳۵۱ است کہ اِنَّ اللہَ یَقبِضُ اَرواحَکُم حَیثُ یَشَاءُ وَ یَرُدُّ عَلَیکُم حَیثُ
یَشَاءُ یعنی قبض میکند در خواب و باز میگرداند در بیداری چنانکہ روزی
این فقیر از حضرت شیخ پرسید کہ بدبختان چہ میگویند کہ ارواح صورت
ندارد حضرت شیخ فرمود کہ محض غلط میگویند واین در اکثر جاہا مسطورست
اما چون در رحم منزل میشدم ہمہ را یاد میدارم کہ ارواح ما را بمنزلۂ مورچۂ
پردار بود ومصنف این رسالہ نیز نشانہ گفتہ بود بمادر خود تصدیق
نکرد کہ لایل دران ایام من دختر بودم پس فقیر نیز ازان مقام خبر دارد
وبرادر فقیر ازان احوال خبر داد کہ گفت چون من از رحم فرود آمدم
مادر فلان چیز نہادہ بود ندا الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام
والمسلمین شیخ سالار بدہ عطاء اللہ بتہ اللہ رومی قدس سرہ کہ باتو داشت الٰہی بحرمت
راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ قطب الدین مہاجری قدس سرہ کہ باتو داشت
الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ نظام الدین

(حاشیہ: ... ہدایت کہ خداوند تم بگیرم ارواح شما را ہر جا کہ خواہد و باز بدہد ہر جا کہ خواہد ۱۲)

بہا جرے قدس سرہ کہ با تو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام
والمسلمین شیخ محی الدین مجوبی قدس سرہ کہ با تو داشت الٰہی بحرمت
راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ سید جلال الحسن الحسینی البخاری
قدس سرہ کہ با تو داشت و پسر سید جلال بخاری اول ست کہ این جہانیان
گویند الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ رکن الدین قدس سرہ کہ با تو داشت
نقلست کہ شیخ پانزدہ ماہ در رحم مادر بود بعد از ولادت جد او
شیخ بہاء الدین ذکریا از و در گوش پرسید کہ اینقدر چرا در رحم دیر ماندی
گفت در ہر ماہ دو سپارہ از کلام اللہ یاد میکردم ازان دیر ماندم و
او از پدر خود اذن آوردہ بود الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام
والمسلمین شیخ صدر الدین عارف قدس سرہ کہ با تو داشت و او نیز
اذن از پدر خود آوردہ بود الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین
شیخ بہاء الدین ذکریا قریشی قدس سرہ کہ با تو داشت و ذکریا نام پدر او ۳۵۲
بود منقول ست کہ شیخ را حضرت شہاب الدین دعا کردہ بود کہ ہر کہ ترا
بہ بیند و بعد از تو جنازۂ تو بہ بیند و ہر کہ بعد از تو جنازۂ تو منارۂ ترا بہ بیند یعنی
گنبد ترا او را بدوزخ کارے نباشد چون این سخن بشیخ فرید شکر گنج رسید
در خاطر گذرانید کہ مرا شیخ قطب عالم ہیچ دعا نکرد قطب عالم در
یافت در حق او دعا کرد کہ ہر کہ مرید تو شود و مرید مرید تو تا روز قیامت
ہر کہ درین سلسلہ بتو اقتدا کند او را از آتش دوزخ خلاصی باشد و شیخ
رکن الدین آوردہ است کہ در شب حق تعالیٰ را در خواب دیدم بمن چنان بنمود
و گفت ہر کہ سہ کرت این تکرار کند او را بتو بخشیدم از برکت این اسمار
یعنی شیخ رکن الدین و شیخ صدر الدین و شیخ بہاء الدین باید کہ این سہ
کرت تکرار کند الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ شہاب
الدین سہروردی قدس سرہ کہ با تو داشت منقولست کہ معراج حضرت ہژدہ

سال بعد اما چون برگشته آمد جامہ خواب ہنوز گرم بود واین را طلسمات الٰہی
گویند که بر بعضی یکساعت بیاشد و بر بعضی چند سال شیخ شہاب الدین را
مریدی بود موذن هر روز در ہمین التماس میبود که اگر من طلسمات الٰہی را میدیدم
روز جمعه در مسجد دمشق که آنرا معاویه مہیا نموده است در رسید و در زیر آن مسجد
جوئے آب میرفت در حال جامه کشید بعد ازان در آب در آمد چون سر بالا
کرد در ولایتی بیرون شد که نام آن ولایت نمی شناخت ہمچنان برہنه
بر سر آب نشسته بود ناگاه یکدرویش نیک محضر بروپیش آمد گفت
چه شخصی واقعه باز نمود اورا در خانه برد بعد از مدت دختر بدو نکاح کرد
فرزندان چند از و تولد شدند بعد ازان روزی نیز برائے غسل در ان جا نگا
جامه کشید چون در آب در آمد سر بالا کرد دید که باز در ہما مسجد بیرون شد
و جامہائے او ہمچنان نہاده بود و مردمان ہنوز بمسجد حاضر نشده موذن
جامه پوشید و در مسجد متحیر شده بنشست بعد از آمدن شیخ بمسجد چون نماز ادا
کردند شیخ بدو تبسم کرد که متحیر مباش میخواستی دیدی که آنمقام را بدو معاینه کرد
توشه گرفته روان شد که بعد از سه ماه در انجا برسید زن و فرزندان خود را بیاورد
الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ ضیاء الدین ابوالنجیب
عبدالقاہر سہروردی قدس سره که باتو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز
شیخ الاسلام والمسلمین وجیہ الدین ابو عمر سہروردی قدس سره که باتو داشت
الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین محمد بن عبد اللہ معروف
بعمویه سہروردی قدس سره که با تو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز
شیخ الاسلام والمسلمین شیخ احمد اسود و علو دینوری قدس سره
که باتو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ
ممشاد علو دینوری قدس سره که باتو داشت الٰہی بحرمت راز و نیاز
شیخ الاسلام والمسلمین شیخ جنید بغدادی قدس سره که باتو داشت

۳۵۴

در قالع البدعت شیخ الاسلام لهاوری آورده

که آنچه بعضی صوفیان گویند که شیخ جنید رقص میکرد و سماع میکرد راست
است اما در آخر عمر تائب شد و توبه کرد و آورده اند که شیخ خواهرزاده
حضرت سری سقطی بود و در پنج سالگی نماز میگذارد و اما سر را نزدیک
نهاد روزی سری سقطی گفتش که ای پسر سر را در تر میباید نهاد گفت
آری روایت همچنانست اما سر من از مکة الله میگذرد و آن نزدیک می نهم
روزی همراه سری سقطی بطواف کعبة الله میرفت در مسجد حرام چهار صد اولیاء
را یافتند که همگی در بیان شکر بودند چون سری سقطی را دیدند متوجه شدیم
که از وی جواب احسن بشنویم سری سقطی اشارت بجنید کرد که از وی پرسید شیخ
جنید گفت شکر گفتار زبانی نیست بلکه شکر آن بود که چون نعمت منعم را صرف
خود کردی پیش قوت آن را در عبادت او صرف کن یا به نعمت دیگر طلب تا شکر
بجا آورده باشی همگی پسندیدند روزی در بازار میگذشت کودکان او را
به سنگ و کلوخ میزدند گفت بسنگ نزنید که پای من میشکند و از شکستگی
پای نمیترسم بلکه از عبادت محروم مانم الهی بحرمت راز و نیاز شیخ
الاسلام والمسلمین سری سقطی قدس سره که با تو داشت الهی بحرمت راز و
نیاز شیخ معروف کرخی قدس سره که با تو داشت منقول است که روزی
سر بمراقبه نشسته بود سر برآورد تبسم کرد باز بمراقبه شد باز سر برآورد
در گریه شد مریدان پرسیدند که چه حال است گفت در هر زمانه چهار هزار
مردان غیب میباشند و غیب آن را گویند که هیچ ذره از شریعت در افعال و در اقوال
تجاوز نکرده باشند ولیکن از مراتب خود نیز خبر نداشته باشند و نه مردان دیگر
خبر داشته باشند و نزدیک خدای صاحب مراتب باشند و در هر زمانه چهار صد ابدال
میباشند و امام شافعی ابدال بود و مظفر دیار کسی پرسید که امام شافعی از کیان
است گفت ابدال است و از مالک دینار پرسید که چه حال دارد گفت بعد از وی

در بیان مناقب شیخ جنید بغدادی قدس سره العزیز

ماند او کسی نباشد و ابدال آنرا گویند که صاحب مراتب و صاحب علم باشد که از
جمله لغز یدنی خبردار باشد و نیز قیام زمین بایشانست که گفته اند لَوْلَا الْاَبْدَالُ
لَخُسِفَتِ الْاَرْضُ وَمَا فِیْهَا و در هر زمانه چهل اوتاد میباشد و مراتب ایشان
اعلیٰ ست از مراتب که فی کل شیٔ انتباه دارند و در هر زمانه چهار نقبا باشند که هر
چهار گوشهٔ دنیا وی بر ایشان آبادان میباشند و ایشانرا نقیبان حق گویند
و خاصیت ایشان آنست که هر چه خواهند شود اگر آفتاب را در شب باز آرند
برگشته باز آرند زیرا که وجود ایشان از خود فانی و بحق باقی چنانکه آهن را
کسے باتش گرم کند تا سرخ شود بعد ازان هر چه باتش میسوزند بدان آهن
سوخته میشود از خشک در هر زمانه دو نفر نجیب میباشند که ایشانرا نجبا گویند
و معنی نجیب در صلاح بیان کرده است نجیب پوست پیراسته
و پیوسته را گویند چنانکه میوهٔ چهار مغز پس گویا که پوست اول ایشان شریعت
است و پوست دوم بمنزلهٔ طریقت و مغز بمنزلهٔ حقیقت پس معلوم باد که
تا کسے بشریعت آراسته نباشد بحقیقت نرسد زیرا که ابتدا و انتهار هر چیز
شریعت ست که متابعت حضرت رسالت پناه است چنانکه اول پوست پیدا
۳۵۵
میشود و بعده مغز و ایضا نجیب گرامی شده را گویند و نجبا جماعه و انتخاب
برگزیدن را گویند و معنی نقیب نیز بیان فرموده است نقیب ستوده
مردم در نیکی افعال و اقوال و داننده و مهتر قوم و نقبا جماعه و ایضا نقیب
نفسی را گویند که محمودهٔ صفات باشد چنانکه سگے که بر در صاحب خفته باشد و
مردم را به بانگ کردن نه آزارد و اورا نیز نقیب گویند و هر دری بندرا گویند و مرد
نیک دانا و نگاه نگار دیا کسی و نقیب در شهر گشتن را گویند و اوتاد
میخ را گویند و ایضا کسے را که ذکر خود را همیشه از دست ندهد و ابدال دیگر
کردن را گویند قوله تعالیٰ من الخوف امنا یعنی از خوف بسوی امن بر آمد و ایضا

اَلْاَبْدَالُ قَوْمٌ مِّنَ الصّٰلِحِیْنَ لَا تَخْلُو الدُّنْیَا مِنْهُمْ اِذَا مَاتَ وَاحِدٌ بَدَّلَ اللّٰهُ تَعَالٰی

مکانه باخر چون یکی بمیرد بر جاے او دیگری می نشانند و در هر زمانه یک
نفر قطب میباشد و قطب آنرا گویند که جمله فراخت دنیاوی را چون خردله بکف
دانا باشد و در هر زمانه یک نفر غوث میباشد که از احوال این جمله خبر دارد
وایشان از مراتب و احوال او خبر ندارند و غوث فریادرس را گویند هرگاه که مراتب
قطب نقصان یابد غوث از حق تعالی میخواهد و نزدیک بعضے محققان پیری و
را نشاید مگر قطب پس شیخ فرمود که هرگاه که یکے از ایشان بمیرد بجاے
او دیگری را می نشانند چنانکه غوث بمیرد و بر جاے او قطب را می نشانند و
چون قطب بمیرد بجاے او نجیب را می نشانند و چون یکی از نجبا بمیرد و بر جاے او
نقیب را می نشانند و چون یکی از نقبا بمیرد بر جاے او اوتاد را می نشانند و
چون اوتاد بمیرد بر جاے او ابدال را می نشانند و چون یکی از ابدال بمیرد و بر جاے
او یکے از مردان غیب را می نشانند و علی هذا القیاس مراتب همچنان از یکی به دیگرے
میرسد یعنی چون غوث بمیرد بر جای او قطب را نشانند پس جاے قطب خالی ماند
بعد از آن یکی از نجبا را بجاے قطب میبرد پس نجیب یک کس کم میشود یکی از نقبا را
بجاے نجیب میبرد پس نجیب سه کس میشوند یکی از اوتاد را بجاے نقیب میبرد
یعنی بمراتب ایشان میرسد پس اوتاد از چهل یک کم میشود و یکی از ابدال را بمراتب
اوتاد میرسانند پس ابدال یک کم میشود از چهار هزار یکی از مردان غیب را بمراتب
او میرسانند پس مردان از چهار هزار یک کم میشود و یکے از عامه خلق را
بمراتب او میرسانند درین زمان یکے از مردان غیب را بمراتب ابدال برد
در خاطر داشتم که مگر مرا بجاے او خواهد برد اما تا هندوے زنار دار را از زنار
برید و بمراتب او رسانند ترسیدم که مبادا آن زنار را در گردن من اندازند
از ان در گریه شدم بدان ای فرزند که شیخ از نجیبان بود و عادت
درویشانست که خود را از هر چیز فروتر می بینند و در خوف میباشند از آنچنان
گفت در ان میان یکی از مریدان سوال کرد که قطب در کجا وفات یافت که این اولیاء

مذکورین بمراتب یکدیگر رسیدند گفت قطب در روم و هند و در گجرات
بود و من در دکن بوده ام گفت در روم و گجرات چه مقدار مسافت باشد
گفت سه ماه مرید سوال کرد که یا شیخ از اطراف عالم چون خبرداری ازین
سه مسئله نیز جواب بده که مرد تام و نیم مرد و ناقص کیا هند گفت فردا بیا
چون آمد شیخ رحلت نموده بود او متحیر شد اما بسر قبرش رفت و فریاد
کرد که ایخواجه آواز بخشید باز گفت ای پسر خواجگی شایان کسے است
که زوال ندارد گفت جواب دنیگی میخواهم گفت دیرینه روز نه گفتم
که هنوز متحیر بودم اما امروز از حیرت خلاص شدم و مرد تام منم
که ایمان را بسلامت آوردم و نیم مرد توئی که ایمان تو در خطر
است و مرد ناقص کسی ست که از هیچ بلاهائے قیامت نه گذشته و لاف
میزند چنانکه ابوبکر الصدیق رضی الله عنه میگفت من حیرانم بدانکسان
که از اهوال قیامت نه گذشته اند و خنده قهقهه مے کنند یعنی مرد ناقص
آنست که از هولها نه گذشته باشد و لاف مشاهده و درویشی و شیخی میزند و
بعضی گفته اند که مرد تام آنست که کار را بکسی اظهار نه کند که فلان بکنم اما بمروت
خود او را موجود آرد و نیم مرد آنست که اظهار کند که میکنم ولیکن از و در وجود
آید و ناقص آنست که اظهار کند که میکنم ولیکن از و در وجود نیاید و شرمنده
شود که المنافق اذا وعد خلف درین ترکیب مکررست الهی بحرمت
راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ داؤد طائی قدس سره که با تو
داشت آورده اند که روزے تشنه شد در صحن شخص در آمد و طلب
آب کرد کنیزک آب آورد نخورد گفتند چرا گفت بخواجه این کنیزک روزی
تعلیم کتاب کرده بودم مبادا که باجر آن تعلیم برسد و از ثواب محروم مانم
روزی دیگر ما سخت عراق نشسته بود مادرش در رسید گفت چرا در
آفتاب نشستی گفت در عراق ناشاشتیها میدیدم دعا کردم

۳۵۷

که خداوندا پایم لبستان تا از جمعه وجماعت باز مانم واین نالشیهانه بنیم
الحال نمیتوانم جنید و بعضی گفته اند که بوقت آمدن او در مسجد خلق چنان بدو
استقبال وتوجه مینمودند که بعضی مر بعضی را زیر پای میکردند شیخ دعا کرد الهی کثرت
خلق نوعی از انواع دنیاوی ست مرا زمن کن تا بر ایشان نروم زمن شد
دیگر آورده اند که در هر خانه که میبود تا آن خانه خراب نمیشد بخانهٔ دیگر نمیرفت و تا در
لبسرای دیگر نمیرفت و باز راست نمیکرد گفتند چرا گفت بخدای عهد کرده
ام که از من در دنیا آبادانی نماند و چون وفات شد خانه آخرینش خراب شد
دیگر آورده اند که روزی هارون رشید و امام یوسف هر دو بخلوت
رفتند اذن بدخول نکرد مادر او را شفیع آوردند مادر پستان بالا کرد که بحق
همان شیری که از پستان من خورده که ایشان را اذن ده گفت یارب
رضای تو در رضای مادر ست والا اذن نمیدادم بعد از دخول چون نصیحت
شنیدند وقت برآمدن مبلغ زر پیش کرد قبول نکرد گفت من از میراث پدر خانه ۳۵۸
فروخته ام و دعا کرده ام که یارب هرگاه که این نفقهٔ حلال من صرف شود روحم قبض
کن هارون رشید از مادر عمل پرسید که شیخ کجا باشد گفت در دکان فلان
بقال هارون رشید از آن بقال پرسید که نفقهٔ شیخ چند مانده باشد
گفت ده یا دوازده درم مانده است و هر روز نیم دانگ میجوزد خلیفه آن را
حساب کرد که اینمقدار روز عمر او باشد چون روز آخر شد بعد از سلام بامداد پشت
بقبله آورد گفت که ای یاران داؤد طائی نماند که من میدانم که دعا را او مستجاب باشد
چون کسی را فرستادند مادرش گفت در دست شب نماز میگذارد در وقت سحر بعد از ورد
سر بر زمین نهاد و وقت بامداد بیدار کردم مرغ روحش پریده بود او از شاگردان
امام اعظم بود رضی الله عنه الهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین
شیخ حبیب عجمی قدس سره که با تو داشت آورده اند که در اول حال ربا خوار
بود و او را حبیب رباخوار میگفتند مال را بقرض داران میداد و هر چیزی که

در مناقب شیخ حبیب عجمی قدس سره

از و میتافت از هیزم و طعام و شراب و گوشت بربا میگرفت روزی از خانهٔ
قرضدار سر گاو بیاورد بربا و آن خانهٔ قرضدار دیگر هیزم بربا بیاورد و سر را در
دیگ پارچه پارچه کرده انداخت ناگاه فقیرے از در در آمد و یا الله گفت مر زن خود
را فرمود تا از آن گوشت بدهد زن چون سر پوش باز کرد دید که سر گاو تمام
خون شده و پوستش بر وی گسترده است زن بگریخت حبیب آمد پیش آمد دید که
همچنان است سر فریاد کرد که از خدا شرم نمیکنی چند گرفتار نفس باشی حبیب از
آن حال بیطاقت شده بجانب حسن بصری دوید چون در راه میرفت کودکان
از و بگریختند که از شومیت او ما یان خواهیم سوخت چون توبه کشید در انساعت
صیت و آوازهٔ او در تمام عالم پراگنده شد که حبیب از تائبان و واصلانست
چون از آن طرف برگشته آمد طفلان بدو نزدیک شدند تا سایهٔ او بر ایشان
افتد و به برکت او آمرزیده شوند و آن اموال را بتمامه بقرضداران بخشید
در آنخانه نیز چیزے نماند روزی زنش فرستاد که جاے مزدوری کرده بیا شیخ
رفت جائی دید که آب و سبزه بغایتی خوش بودند در آنجا رست عبادت الله
کرد وقت شام بخانه آمد زنش گفت چه کردی گفت وعده کرده است که فردا
بیک جا بدهم همچنان دو سه روز میرفت و خالی مے آمد روز چهارم زنش انبان
بدستش داد که فرزندان تو از گرسنگی مردند باید که امروز خالی نیائی باز در آنجا عبادت
الله کرد بوقت شام انبان را از سنگریزه پر کرده از جهت اینکه دل زن آزرده
نگردد چون بخانه رسید بوی طعامش بمشامش رسید و رنگ روی خانه
بلباس دیگر دید گفت چه حال است زنش گفت کسی را که تو مزدور شده
چه مرد با مروت بوده است و نیکوکار و نیکمعشر و سخی بوده است امروز شتر
ها با طعام و لباس و بار و زر بار کرده آورد و گفت که حبیب را بگو آنچه تو میکنی
ترک ندهی که من مزد تو هم چنان میدهم حبیب قصهٔ حال باز نمود و چون آن سنگریزه
بشکستند همه صدم مروارید بودند و ایضاً دز دے را بر سر دار بالا کشیده

359

دید پایہاے وے می بوسید گفتند چرا گفت در طلب خود رفت من در طلب خودے
روم یا نداالٰهی بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین شیخ حسن
بصری رضی اللہ عنہ کہ با تو داشت آوردہ اند کہ روزی جوانے بدکار کہ ہیچ
از نیکی از ود ر وجود نیامد بود و بحالت نزع رسید امام بر و حاضر بود و نطق
زبانش بستہ بود ناگاہ امام تبسم کرد گفتند کہ جاے تبسم ست گفت این
جوان در خاطر آورد کہ ای پروردگار انس و جان افعال من بد و اقوال من
زشت خصوصا دریں ہنگام جملہ اعتقاد باین دارند کہ فلان بدکردار بدوزخ
رفت و من نیز میدانم کہ جاے من در دوزخ ست زیرا کہ دیدہ و دانستہ
بدی میکردم اگر صفت رحیمی تو در کار شود کہ گمان مردم بجاے دیگر ماند و
مرا بجاے دیگر باری ہیچ از رحمت تو کم نشود اللہ تعالی بمجرد خطرہ او را بخشید
ازان تبسم کردم دران شب چہل کس اولیاء اللہ او را بخواب دیدند کہ آمرزیدہ
حق شدہ ست آوردہ اند کہ در قریب شیخ مجوسی آتش پرست بود 360
روزے بحالت نزع رسید امام بر و حاضر شد گفت ای شمعون چونی
گفت چنانچہ دانند گفت چنانچہ رضا او ست گفت چونست رضاے او گفت
چنانچہ سزاے ماست شیخ گفت کہ ازین سخن بوی آشنائی مے آید و
شما را چرا بیگانہ مے گردید گفت مرا خاصیت شما مسلمانان بیگانہ کردہ
ہست میگوئید کہ دوزخ ہست و گناہ مے کنید و میگوئید کہ بہشت ست
و تصدقات نمیکنید و میگوئید کہ دیدار حق ست و بغیر او دوستی میکنید
امام گفت بقدر گناہ عذاب کردہ شویم و ببرکت ایمان بگذریم شمعون
گفت من نیز ہفتاد عبادت آتش کردہ ام مرا نخواہد سوخت امام آتش طلب
کرد و دست در آتش نہد ہیچ نسوخت گفت تو نیز انداز قبول نکرد گفت
من عبادت اللہ کردہ ام از آتش نترسم و تو عبادت آتش کردۂ از وے
ترسی شمعون گفت ایمان آرم بسہ شرط اگر ضامن شوی اول نابودن عذاب

مناقب حسن بصری رضی اللہ عنہ

قہر و نجات از دوزخ دوم رسیدن بہ بہشت سیوم دیدار باریتعالی امام فرمود
قبول کردم گفت نوشتہ بمن بدہ تا با خود در گور برم ہمچنان کرد شمنون مسلمان
شد چون مرد بعد از دفن کردن امام بغایتی دلگیر شد واز وجد بیرون آمد کہ
بدکار کردہ ام بدرگاہ لم یزل ضامنیت نوشتہ فرستادم از کثرت غم واندوہ
در خواب رفت دید کہ شمنون حلہاے پوشیدہ در بہشت امام متحیر آمد و گفت
ای شمنون چونی گفت چنانکہ می بینی فرمود خدای تعالی با تو چہ کرد گفت از
برکت ایمان و ضامنیت شما عذاب قبر نکرد واز دوزخ خلاص شدم و بجنت
رسیدم و وعدہ دیدار کرد و تو الحال از ضامنیت خلاص شدی نوشتہ خود را
بگیر امام چون بیدار شد نوشتہ را در دست خود یافت و بطرف دیگر
آن نوشتہ بود بطریق مذکور کہ نجاک اللہ کما نجینی من الھم والغم الہی
بحرمت راز و نیاز شیخ الاسلام والمسلمین امیر المومنین مرتضے علی
بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ کہ با تو داشت و درین شجرہ صوفیان
را ہمہ شیخ مینویسند الہی بحرمت راز و نیاز خواجہ کائنات و خلاصہ
موجودات زبدۂ ممکنات شفیع روز جزا حضرت محمد مصطفے احمد مجتبی صلی اللہ
علیہ وسلم کہ با تو داشت الہی بحرمت ذات مقدس و مطہر خویش کہ مرادات
و مشروعات این بیچارہ بر آوردہ خیر گردانی بمنک و کمال کرمک شجرہ سیوم
از سلسلۂ کبرویہ از آغاز و بعث و بیان رسول اللہ تا آخر نہایت قال
علیہ السلام کنت نبیا وادم بین الماء والطین بدان اے فرزند کہ او
قبل از ولادت و بعد از ولادت ہمیشہ پیغمبر بود چنانکہ ہر سنگ و درخت
بدو سلام میکرد از ایام طفولیت باز آوردہ اند کہ اول سلام بدو درخت
بازنجان کردہ بود از ان خوردن بازنجان نخواست اما جبرائیل در چہل سالگی بر او
نازل شد و پیش از چہل سالگی ہمیشہ زند پوشیدہ در کوہ حرا درون غار میبود کہ یا ایہا
المدثر شان اوست روزی جبرائیل بصورت آدمی در ان غار بدو در آمد و گفت

٣٦١

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ بمجرد گفتن این آیت لوح قلب وجلی لوح محفوظ چون ذرّه از فضائل او بود همه کلام الله از اوّل تا آخر یادش شد و بعد ازان بهر حادثه آیت طمفرو دمی آمدند و آنچه حضرت رسالت پناه یک کرت از جبرائیل میشنود هرگز اورا فراموش نمیکرد لقوله تعالی سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ در شان اوست و آنچه در کتب مسطورست که در قرآن در لیلة القدر نازل شد آن از لوح محفوظ بآسمان دنیا نازل شد و فرشتگان اورا ببرگ درختان یاقوت نوشته و آن قبل از ایجاد آدم علیه السلام بود جبرائیل ازو غائب شد حضرت رسالت فرمود که اینچه باشد که بیاد من شد مبادا که مگر من شاعر گشتم ازان اندوه خواست تا خود را از کوه اندازد سلطان آواز کشید که ای محمد از کو نشاید که شاعر گردی موت تو به که شاعری تو حضرت چون نزدیک رسید جبرائیل را دید در هوا بصورت اشتر که پای راست را بر جای چپ نهاد ومیگفت که یَا مُحَمَّدُ رَسُولَ اللّٰهِ اَنْتَ رَسُولُ اللّٰهِ وَاَنَا جِبْرَائِيلُ وَهٰذَا عَدُوُّكَ الَّذِي اَخْرَجَ اَبَاكَ مِنَ الْجَنَّةِ واین فریاد کننده دشمن تست بآواز او فریفته مشو بعد ازان حضرت رسالت پناه بطرف خانه خود آمد بی بی خدیجه کبری رض منتظر وحی و بود چون این بشنید گفت صدقت که در پیغمبری تو هیچ شک نباشد ما پان پیش ازین دانسته بودیم بی بی گفت باش تا نوفل را بپرسیم و نوفل عم خدیجه بود و عالم زمانه بود که هرسه کتاب مسبوقین را در حفظ داشت خدیجه چون قصّهٔ حال بدو گفت نوفل گفت صدقت که در پیغمبری او شک نباشد اما چون او بگوید که جبرائیل آمد درا نحال تو سر خود را برهنه کن اگر جبرائیل باشد شرم کند و بیرون رود و گر شیطان باشد بیرون نرود بی بی چون بخانه رسید مهتر جبرائیل از روزن خانه درآمد حضرت گفت باز آمد گفت درونست یا بیرون گفت اندرونست بی بی سر را برهنه کرد مهتر جبرائیل بشتاب از خانه بیرون شد گفت چه شد گفت بیرون شد چون سر پوشید باز درآمد خدیجه گفت آمنا که تو پیغمبر گشته

ای محمد صلی الله علیه وسلم فرستاده خدا تو فرستاده خدا هستی و من جبرائیل هستم واین دشمن تست...

...بیغمبری...

من نوفل چنان گفته بود بعد ازان چون خدیجه ایمان آورد در آن شب هفتاد هزار
سرداران قوم جن آمدند و ایمان آوردند بعد ازان مرتضی علی رض کودک بود و اکثر
اوقات در خانه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم میبود روزی چون بخانه او
میرسید وقت ضحی بود که حضرت با خدیجه هر دو ضحی میگزاروند بعد از سلام حضرت مرتضی
سوال کرد که اینچه امر است حضرت گفت یا علی من پیغمبر گشته ام گفت چند سال است که مایان
چشم به نبوت تو داشتیم راست باشد گفت ایمان بیار گفت باش تا مادر و پدر را بپرسم
بروایتی گویند که مادر را بپرسید اما اصح آنست که چهار قدم بجانب خانه برداشت باز تفکر
کرد محمد علیه الصلوات والسلام هرگز دروغگوی نبود برگشته ایمان آورد و از آنست
که او را در چهارم جا ذکر میکنند و مراتب او سه مراتب از دیگران کم شد روز
سیوم ابو طالب از مادرش سوال کرد و مادر مرتضی نیز فاطمه نام داشت
از مرتضی او ایمان آورده بود اما به ابی طالب نمیگفت از ترس که مرتضی علی رض
کجا باشد گفت ندانم مگر در خانه محمد صلی الله علیه وسلم بوده باشد چون ابو طالب رسید
وقت ضحی بود باز رسول الله صلی الله علیه وسلم در نماز بود بعد از سلام پرسید که ای
جگر گوشه اینچه امر است گفت یا عم من رسول گشته ام گفت راست باشد چند سال شد که منتظر
وحی تو بودیم اما چرا اظهار نمیکنی گفت از فتنه و غوغای قریش میترسم گفت از مرگ من
شنیده چه گفت پس ایمان آر گفت اخذت النار علی العار یعنی از جهت ننگ کافری
آتش را قبول دارم لیکن از جهت تو شمشیر زنم بعد ازان بمرتضی گفت که چه میکنی
گفت پاسبانی میکنم تا کافران نیایند گفت از مرگ ابی طالب مگر شنیدی که
از قریش میترسی ایمان بپیغمبری آور گفت من آورده ام تو نیز آر گفت اخذت
النار علی العار ولیکن شمشیر از برای شما خواهم زد بعد ازان چون رسم عرب است که در
هنگام فرح و شادی آواز بلند میکشند ابو طالب آواز کشید مردمان گفتند که در قبیله
عبد المطلب چه آواز شادی است خبر یافتند که محمد علیه السلام بپیغمبری مبعوث شد
ابوجهل عم پدرش و سائر قریش لشکر کشی کردند اما حضرت صلی الله علیه وسلم را نشاد در بودند همه

استادند و هر همه بمنزله شیران بودند که هیچکس بصدمت ایشان نمی استا
آورده اند که ابو بکر الصدیق را در ایام جاهلیت چنان عادت بود که هرگز از زبان او
دروغ نمی آمد و تمام عرب بر سخن او استواری داشتند صدیق رض در آن زمان
کفار را نصیحت کرد که ای بدبختان پیش ازین که یک حمزه بود هیچ کفر بر میکند
الحال نه شیران غران استاده اند هیچ قریش را نخواهند کند غرض اینکه من در
پیش او روم اگر او پیغمبر بود خواهم شناخت قریش داشتند قول
او را چون ابو بکر الصدیق رض بجانب رسول الله می آمد در نگاه با حضرت
رسالت پناه صلی الله علیه وسلم پیش آمد حضرت فرمود ای یا رسول الله گفت صدقت
صدقت صدقت و ایمان آورد تمام لشکر کفار برهم زد بعضی مسلمانان شدند
و بعضی در دشمنی ماندند بعد از آن لشکر امیر المومنین عثمان بن عفان و زبیر بن
عبد الله هر دو طفل نابالغ در سفر بسوداگری رفته بودند چون از سفر باز آمدند
اموال دنیاوی چون اسپ و ستور و اشتر و غیر ذلک من نعیم الدنیا
هر یک بمقدار کاسوانی تحصیل کرده می آوردند ابو بکر الصدیق رض بقدوم
ایشان پیشتر شد گفت مژده شما را که محمد علیه السلام به پیغمبری مبعوث
شد هر دو بر شتران سوار بودند و اشتر را نخوابانیدند و از پشت اشتر جستند بفرح
و از شادی آواز بلند کشیدند اما امیر المومنین عثمان فرمود که این اموال من همه
تعلق بفقرا دارد در حال فقیران آن اموال را غنیمت کردند و در پیش حضرت
شدند و ایمان آوردند پس درین هنگام صد و سیزده کس اصحاب پیدا
شدند اما در زمین چاه کاویدند و نماز در آنجا میکردند از جهت اینکه کافران
بر ایشان مکر نه کنند زیرا که چون ایشان بنماز می استادند از خود خبر نمی بودند پس
درین هنگام اکثر کافران بر ایشان فی خلل میکردند و توانستند و حکما گفته اند که سه
چیز از سه کس هرگز نمیرود اول مکر از کافران دوم ظلم از سپاهی سیوم
جهل از افغانان و حضرت نماز بجانب بیت المقدس می کرد و در کعبة الله

کافران بتان نہادہ بودند روزی ابوجہل در پیش امیر المومنین عمرؓ شد و
گفت یا عمر از غم واندوہ محمد بر خاطرم چنان بار نشستہ ہست کہ شرح نمیتوانم کردن
بغیر از شما پہلوان ومعتقد در روی زمین نمی بینیم اگر کلمہ محمد نعوذ باللہ منہ خاک در
دہن او بادہ بیاری صد اشتر سرخ و یک دختر خود تو بدہم و دختر او صاحب جمال بود
امیر المومنین عمر قبول کرد ابوجہل او را شراب خورانید و مستش کرد و گفت بیا سوگند
بہ بتان بخور کہ خلاف نخواہی کرد چون در پیش بتان شدند جملہ بتان گفتند لا الٰہ الا اللہ
محمد رسول اللہ ابوجہل در پای امیر افتاد کہ این سخن را در پیش کس مگو روز دوم
نیز شراب خورانید اما بتان ہمچنان کلمہ طیبہ میگفتند کہ اگر تمام عالم برہم زند یک
سر موے او نقصان ندہد ہکذا روز سوم چون شراب خورانید و مست شد
سوگند بلات وعزاے یاد کرد وازانجا شمشیر آہیخت و علم کردہ روان شد کہ
درین زمان کلمہ محمد را نخواہم آورد در راہ دو دیدہ میرفت اما دو فرشتگان
بصورت گوسالہ شدند و دو بصورت آدمی ہمان گوسالہا را میگرفتند نمیتوانستند
چون امیر المومنین عمر رسید گفتند یا امیر اگر گوسالہ را گرفتہ بدہی کرامت کردہ باشی
امیر در عقب ایشان دویدن گرفت حتیٰ کہ بغایتی ماندہ شد و توتش از دست
رفت بعد ازان یکی ازان گوسالہ گفتندش یا عمر تو ما را گرفتہ نمیتوانی واو را کہ معصوم
حق ست چگونہ ضرر خواہی سانید ازین سخن دل ماندہ شد اما از جہت ہمان عہد
ابوجہل آہستہ آہستہ میرفت از پیش دو جوانان رسیدند و غرضش پرسیدند
کہ عزم تا کجا داری واقعہ باز نمود گفتندش ازین عزم برگرد کہ او معصوم بعصمت
اللہ ست و دین او در تمام عالم پراگندہ شد و مادر و خواہر تو نیز مسلمان شدند
امیر گفت مسلمان نباشند گفتندش شما بدست خود مرغ بکشید ایشان بدان دخل
نکنند مسلمان شدند والا کافر باشند امیر چون بخانہ رسید مرغ را بشمشیر زد و بخواہر
داد کہ این را برای خوردن مہیا کن او دست نکرد کہ این مردار ست در دین محمد علیہ السلام
شمشیر بر سر خواہر زد سرش شکست و از کثرت اندوہ در خواب شد

اسلام
ایمان آوردن حضرت عمر رضی الله عنهما

آوردہ اند کہ درآن زمان حضرت رسالت پناه کلام الله را ورق ورق کرده
بمسلمانان میفرستادند مادرش گفت ای دختر همان ورق را بیار تا بخوانیم که تا دین
محمد صلی الله علیه وسلم پوشیده نماند هر دو چون کلام الله آغاز کردند او بیدار شد ایشان
هیبت زده گشتند و تغافل ورزیدند امیر المومنین عمر فاروق رض گفت که ای خواهر
قفل کفر از خزانه دل من دور شد ریسمان در گردنم انداز و در پیش محمد صلی الله
علیه وسلم روان کن که در حق او بے ادبی بسیار کرده ام خواهرش گفت یا عمر در سینه
پاک و کینه نیاید شد دست بدست گرفته روان شدند آوردہ اند کہ امیر المومنین
عمر فاروق رض چون در قهر شدے زمین از قهر او میترقید کقول الشاعر بیت

ابو بکر صدیق شیخ صحاب		گزو بود اسلام را فتح باب
دوم دان تو فاروق را فرق دین		ز قهرش بترقید روے زمین

حضرت صلی الله علیه وسلم همیشه میگفتے که اگر عمر مسلمان شود دین حق اظهار یابد
درآن زمان مهتر جبرائیل نازل شد گفت مژده شما را باد یا محمد آنچه میگفتی گفته تو
قبول شد و عمر بمسلمانی آمد حضرت از کثرت فرحت استقبال نمود و معانقت کرد
و امیر را بنزدیک خود بنشاندند و اسلام عرض کرد بعد از عرض اسلام امیر گفت یا محمد
پیش ازین از شما دشمن ترکسی را ندانستم والحال از شما دوست ترکسی را ندارم
چون ابوجهل منتظر کلمه توست بیا تا از جهت شما کلمه او را ببرم درآن زمان بیک کرت
روان شدند هفتاد کس کافر از کشتند و لشکر کفار شکست یافتند و هزیمت
شدند امیر المومنین عمر همچنان شمشیر آهیخته در بیت الله آمد و بتان را گفت که ناچیز
شوید و کلمه رسول من بگوئید و من میتوانم بدست خود شکست در حال ریزه ریزه
شدند و باد پیدا شد بمانند خاک ایشان را بیرون برد و مکة الله را از بتان
خالی کردند بعد از آن نماز ها را در مسجد میگزاردند و بانگ را بلند کردند القصه
ابوجهل بدجهل کس را بجانب بادشاه یمن روان کرد که اگر توجه نمائید فبها
والا دین پدر کلان و پدر شما خراب گردد بادشاه هفتاد هزار سوار

۳۶۶

توجه نمود و بر کنارهٔ مکة الله فرود آمد حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم و اصحاب از انجا که خلقت
انسان ست هیبت خوردند مهتر جبرائیل با هفت هزار فرشتگان فرود آمد و بر
کتف جبرئیل نیزه بود که یک کنار او مشرق و شاخ دیگرش به غرب بود گفت یا رسول الله
حق تعالی میفرماید که یا محمد ابوجهل لشکرهاے روی زمین جمع میکند و بنصرت تو
لشکرهاے آسمان فرستادم اگر میگوئی دشمنان تو هلاک شوند بشاخهاے این نیزه
بعضی را بطرف مشرق و بعضی را بطرف مغرب اندازم و الا من میدانم که همگی مسلمان
خواهند شد و از تو معجزهٔ شگافتن ماهتاب طلب کنند هنوز ماهتاب را آفریده بودم
که معجزهٔ تو در و نهاده ام حضرت صلی الله علیه وسلم مفرح شده بادشاه بوقت ضحی رسول الله را طلب کرد
ابوبکر صدیق و عمر خطاب رض بدو همراه روان شدند و بی بی خدیجه رض بر در خود ایستاده
بود میگریست و میگفت که یا اله العالمین محمد را بتو سپرده ام از شکم او آواز بر آمد که
محمد معصوم خدا است اگر تمام برهم زنند یک سر موی او کسر نه کند بعد از آمدن
حضرت بخانه بی بی خدیجه رضی الله عنها ازو سوال کرد که اینچه آواز بود مهتر جبرئیل ۳۶۷
گفت ترا دختر باشد نام او فاطمه است که در روز قیامت شفاعت مردان بتو
باشد و شفاعت زنان باو آورده اند که در دنیا سه نور و روشنائی
چنان تابیده اند که روشنائی آفتاب را ناچیز کرده اند اول آنکه چون مهتر
ابراهیم خلیل الله بطرف روم میرفت و کافران بدو دخل کردند بی بی ساره
را از صندوق کشیدند چنان نور تابید که روشنائی آفتاب را ناچیز کرد دوم
آنکه چون بوقت طلب کردن کافران معجزه را از موسی علیه السلام خواستند او
دست بالا کرد سیوم آنکه چون حضرت بطرف این بادشاه روان شد
در پیشانی او چنان نور تابید که روشنائی آفتاب را ناچیز ساخت و حضرت
رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را اکثر جا چنان میشد مسطور است که ابوجهل بادشاه را چنان گفته
بود که در پیش او استاده مشو و او را سخن نرم مگوی و او ساحر ست خاک در دهن او
کرده سحر نه کند نعوذ بالله منها چون روی حضرت صلی الله علیه وسلم را دید گفت این روی خالی

از رحمت و برکت نباشد فی الحال قیام نمود و کرسی زرین آمده پیش کرد
بر کرسی دیگر بنشست دل ابوجهل مثل موم گداخته شد از غم گفت تو محمد آخرالزمانی
گفت آری گفتند پیش از تو ابراهیم بود که آتش بر او گلزار شد و مهتر موسی بود که
عصای او همه چیزها را فرو میبرد اوّل معجزه همه انبیا را بیان کرد بعد ازان گفت
ترا نیز معجزه می باید نمود تا ایمان آریم گفت هر مشکل بر خدای آسان ست گفت
اوّل این بگوی که در دل من چیست جبرائیل آمد گفت دختری دارد بلا موزون
که مردم از و متنفر شد او میخواهد تا در حق او دعا بکنی حضرت رسالت پناه صلی الله
علیه وسلم همچنان تقریر کرد و دعا کرد منقول است که چنان صاحب جمال گشت
که تمام خانه از وی تابید پادشاه گفت معجزه دوم اینکه امروز از ماه بیست و نهم ست
و ماه غائب ست در وقت اظهار ماه و شگافتن او از تو میخواهم حضرت صلی الله علیه
وسلم قبول کرد گفت بمنزل خویشتن و در خانه شو چون حضرت روان شد ابوجهل
گفت ای محمد بر زمین سحر تو میرود به بینم که بر آسمان چگونه رود حضرت صلی الله علیه ۳۶۸
وسلم توقف کرد تا باوی چیزی گوید ابوبکر الصدیق رضه معروض کرد که با این سگ حاجت
سخن نیست چون وقت شام شد پادشاه گفت چنان تاریکی پیدا کن که کسی ندیده
باشد بعد ازان چنان روشنائی پیدا کن که کسی ندیده باشد از تاریکی دوزخ مقدار آنکه
از سوراخ سوزن بیرون شد جهان چنان تاریک شد که کافران فریاد بر آوردند که نبوت
ما یان ترقید یا رسول الله دفع کن بعد ازان بمقدار سوراخ سوزن نور بهشت تابید
روشنائی پیدا شد که تا مشرق و مغرب دیده میشد دیدنها بعد ازان گفت
ماهتاب را حاضر کن تا معجزه آن از تو میخواهم از طرف مشرق بر آید و تا نیمه
آسمان بالا آید بعد ازان فرود آید و هفت بار گشته و طواف مکة الله بگردد و بر تو
درود فرستد بعد ازان ماهتاب دو نیمه شود نیمه در جیب تو در آید از آستین تو
بر آید و نیمه دیگر از طرف دامن در آید و از جانب جیب تو بر آید بعد ازان
باز بهم متصل شود و بطرف مغرب فرود آید باز از آنجا طلوع شود

وچون به نیمهٔ آسمان برسد چنان کلانی پذیرد یعنی ازمیان بشگافد که تمام کنارهٔ آسمان را حلقه گیرد یعنی گرداگرد آسمان بگیرد و آسمان خالی باشد باز بیکجا شود و بطرف مشرق فرود رود ابوجهل لعین خوشحال شد که اینچنین نتواند کرد اما از جهت سرزنش ابوجهل او بازگشت ملامت بسوی کفار حق تعالی در حال این معجزه را ابراز اند و اظهار یافت تمام کافران شرمنده و متحیر شدند اما بادشاه گفت ای بدبختان چه سخت دل دارید که اینچنین کس را به پیغمبری قبول نمی کنید هفتاد هزار لشکر بتمامه مسلمان گشتند ابوجهل گفت ای محمد من پنداشتم که سحر تو بر زمین رواست وندانستم که ساحری تو به ازین بر آسمان است بعد ازان مسلمانی روز بروز افزون گرفت اما کافران نیز هر طرف هجوم کردند حتی که شهر مکة الله یک بدیگرے جنگ میکردند بعده حکم باریتعالی بدان شد که یا محمد ترا میباید که بطرف یثرب روان شوے و یثرب قبیح وزشتی را میگویند یعنی جمله عصیان درو پیدا میشد چون از مکة الله بیرون شد مهتر جبرائیل فرمود که درین نواحی مکة الله سه روز برجای باش و بر تخت خود مرتضی علی را بنشان وگو درین سه روز بطرف کوه برو و پنهان شو که کفار بتو مکر خواهند کرد حضرت رسالت پناه و ابوبکر الصدیق هر دو روان شدند و صدیق شبان خود را فرمود که درفلان غار هر روز شیر را آورده باش چون حضرت با صدیق درغار شد کافران درپی او شدند اما بحکم الهی عنکبوت بر در آن غار بافندہ شد و کبوتر بر آن در بیضه نهاد و سینهٔ خود را بر آن مالیدن گرفت تا چوزه بیرون کند کافران گفتند که درین غار کسی نباشد اگر بودے بافش خراب میشد و کبوتر ازان برخاسته میبود ابوبکر الصدیق گفت که پایهاے کفار بر سر ما میرسید یا رسول الله اگر نظر کنند ما را خواهند دید و ما دو کسیم حضرت فرمود ما دو کس نیستیم بلکه سیوم بما خداست منقولست که در انغار هفتاد سوراخ بود و حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم درخواب شد ابوبکر صدیق خرقهٔ خود را پاره

کرده دران سوراخها مینهاد تا ازان مار بیرون نیاید و حضرت را زحمت نرساند
و یک سوراخ باقی ماند دران انگشت خود را بنهاد چنانچه مار آمد و انگشت اورا
گزید چون حضرت بیدار شد حال چنان دید انگشت او را در دهن گرفت و زهر را
بیرون نمود حضرت فرمود ای بی ادب یار غار مرا چرا گزیدی گفت یا رسول الله تخمیناً
سه صد سال است که من درین غار گذرانیده ام زیراکه در ازمنهٔ ماضی در مکتب خانه
بودم طالب علمی دران صفت شما میکردم مناجات بدرگاه لم یزل کردم که محمد
را بمن بنماے حکم شد که درین غار ساکن باش همه راهها گرفت عاجز شده
انگشت اورا گزیدم تا شما را ببینم روز سیم حضرت برگشته آمد و بطرف یثرب
روان شد بعد از فتح مدینه و با صلاح آوردن اهل او نام اورا مدینه نهادند و ابوجهل
همیشه لشکر کفار جمع میکرد و در مدینه بحضرت رسول الله جنگ میکرد و
بیست و پنج جنگ کرده بعد ازان هفت نفر از سرداران افغانان بحضرت رسول
پیش آمدند حضرت فرمود بیایید ملکان از انست که افغان را ملک میگویند
چون ایشان اسلام آوردند بتمامه لشکر خود را مسلمان ساختند آورده اند
که در جنگ کفار زنان افغانان میرفتند و تیرها را جمع کرده باصحاب میدادند
حضرت منع نمیکرد در جنگ بست و ششم چون ابوجهل حاضر شد دران روز
لشکر آسمان به نصرت الهی نازل شد و لشکر افغانان جمع بود آورده اند
که سر از تن کافر جدا میشد و تیغ دیده نمیشد کافران شکست خوردند ابوجهل بگریخت
و این بدبخت را قوت و زور هفت پهلوان بود هیچکس اورا گرفته نمیتوانست
جبرائیل بر پنجه سرش زد بیطاقت شد و افتاد چون انس بن مالک در
رسید اورا افتاده یافت چند شمشیر زد هیچ بر او اثر نکرد گفت ای انس بشمشیر
تو کشته نشوم بلکه شمشیر من بگیر انس چون شمشیرش را گرفت از نیام کشیدن
نتوانست گفت قبضه اش بدست من ده و نیامش بدست خود بکش تا کشیده
شود انس دریافت که بر ما مکر میکند قبضه اش بدست خود گرفت و نیامش بمعاد

۳۷۰

چون شمشیر بکشید به نیامش بپای زد پای انس را بشکست انس خواست تا او را بکشد گفت سه سخن مرا بشنو بعد از آن بکش اول کلمهٔ مرا نزدیک بکتف ببر چون در پیش رسول الله ببری بر زمین سخت بزن تا او بترسد و بگوید که دشمن من از این حال در این حال هنوز بیشتر است چون انس کلهٔ او را بیاورد حضرت فرمود از که باشد گفت از آن سگ است پیغمبر گفت شکر الحمد لله که از این بلا خلاص یافتیم و منقول است که چون حضرت بطرف مدینه میرفت گنده پیری بیمار بود گفت مرا در چادر بگیرید و از هجرت رسول الله مرا بی نصیب نسازید تا از مهاجران باشم چون او را بیرون کشیدند وفات شد در شان او این آیت آمد وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ از قتل ابوجهل حضرت را دوازده هزار اصحاب پیدا شدند باز حکم باری شد که بفتح مکة الله بیرون شود در مکة الله باز کافران بتان نهاده بودند و بالای بام مکه نیز بتان بودند و همگی ایشان سیصد بت بودند چون حضرت بولایت مکه در آمد در نواحی او فرود آمد تا سرانجام کرده بر کافران بریزد بادشاه مکه سفیان نام داشت روزی بجستن خود در آمد یک تنها اما اسپی داشت بادپای که بباد برابری میکرد چون از خانه بر آمد اسپ سرکشی کرد او را قوت منع کردن نبود بجانب رسول الله روان شد چون اصحاب دیدند سرانجام تیر و کمان کردند تا او را بکشند حضرت منع کرد چون سفیان نزدیک رسول الله آمد در دل کرد که او را به شمشیر بزنم و بگذرم اما چون اسپ وی حضرت را دید چنان بر جای استاد که پای را از پای نگرفت سفیان فرود آمد و بحضرت مصافحت کرد حضرت فرمود ایمان بیار گفت می آرم بچند شرط اول آنکه سبب آمدن من بیان کنی که چه بود قصهٔ حال را باز نمود که اسپ سرکشی کرد در این قرب تو زخم شمشیر کردی اما اسپ یاری نکرد گفت صدقنا دیگر آنکه شب در خانه من چه میکردم گفت دیگچه پدر تو و مادر تو دفن میکردید که مگر بادشاهی از دست تو برود این را قوت خود سازیم گفت صدقنا دیگر آنکه الحال ایمان آرم

ننگ و عار میکنیم امّا شرط دیگر آنکه فردا جنگ میکنیم اگر ظفر یافتیم هم ایمان آریم و اگر
ظفر تو یافتی هم ایمان آرم امّا باید که آنچه در خانهٔ من بیاید و آنچه در مکة الله در آید
همه از امن و حضرت قبول نمود علی الصباح ابوبکر الصدیق رضی چهار هزار سوار
از شهر در گذشت و دو هزار سوار بفاروق همراه بود و دو هزار سوار بذی النورین
و دو هزار سوار بمرتضی علی این هشت هزار سوار روبروی دشمن روان شدند
و حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم با دو هزار سوار بمیدان استاده اند اصحاب
رضی الله عنهم چون جنگ کردند قوت کفار بسیار بود ایشانرا اندک شکست دادند اما ابوبکر
صدیق از ان طرف بیکبارگی تاختند کفار را شکست دادند آورده اند که اسپانرا
بردگان میدوانیدند و زنان کفار بر خانها جمع شده می استادند و مدح و ثنای
حضرت میگفتند و در آن مدح بعضی یاد میکردند که حضرت خواهرزادهٔ من است و یا عم زاده
و یا خاله زاده و غیر ذلک من الانساب ما است معلوم باد که
در نواحی مکة الله تیغ کشیدن حرام است امّا در ان روز حلال شده بود از ۲۷۲
جهت ضرورت سلیمان پارس که بالای بام کعبه می آمد تبا زاده زیر می انداخت
و ابوبکر الصدیق او را می شکست بعد از فتح برای جنگ حنین روان شدند
درین هنگام پانزده هزار اصحاب بودند و حنین سه میل از مکه دور است کقول الشاعر

فَسَلْ حُنَيْنًا وَسَلْ بَدْرًا وَسَلْ اُحُدًا + فُصُوْلُ حَتْفٍ لَهُمْ اَدْهٰى مِنَ الْاَخَمِ +

بعد ازین روز بروز و ماه بماه و سال بسال دین حضرت رسالت پناه استکمال
مینمود و در چهل غزا حضرت خود همراه بود و دیگر از اصحاب می کردند و در حج
وداع چون حضرت رسالت پناه بر عرفات بر آمد مهتر جبرائیل نازل شده
این آیت آورد که اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ
لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا ؕ حضرت رسالت پناه دانست که نعمت الٰهی
کلام الله بود و چون کلام الله تمام شد عمر من در دنیا نباشد زیرا که من بغیر از
کلام الله یک سخن نمیگفتم پس نابودن کلام الله نابودن سخن من باشد

له امروز کامل کردم برای شما دین شما را و تمام کردم بر شما نعمت خود را و پسندیدم برای شما اسلام را که پاینده و دینی است ۱۲ حسینی

له آیت به ایمان ... و در سوره یا ایها الذین ... ذو ... ۱۲

وبنا بودن سخن نابودن عمر من باشد هفتاد اشتر بجاوران مکه داد که این امثال
ضعیف واین عاصیان نحیف که در دنیا وآخرت از اندوه وغم ایشان بغم بوده ام
الحال وقت رحلت من ست از جملهٔ اصحاب بلکه از سنگ وچوب بیت الله
غریو وناله برآمد بعد از ان رخ بمدینه نهاد وچون در پر اسامت رسید تپ محرق
اورا پیدا شد سیصد کس اصحاب را در انمحل ذکر وفکر تلقین مے کرد و
فرمود اَصْحَابِیْ کَالنُّجُوْمِ بِاَیِّهِمُ اقْتَدَیْتُمْ اهْتَدَیْتُمْ کما قال الله لقد
اِذْ یُبَایِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ ومعجزه هاے سرور کائنات صلے الله
علیه وسلم بحدیست که در حصر نه آید بعد ازین بدان ای فرزند
که افضلترین بعد از انبیا ورسل ابوبکر صدیق ست رضی الله تعالی عنه چنانچه حضرت
رسالت پناه میفرماید در شان او که تا طلوع وغروب شمس نیست افضل بشر بعد از انبیا
مگر ابوبکر صدیق رض زیراکه مرتضی به پرسیدن در دو پدر چهار قدم برداشته
ازان بچهارم مرتبه ذکر مے شود وبعد از ایمان او دین نبوی مخفی بود وبمجرد
دیدن رسول صلی الله علیه وسلم ایمان بیاورده بود وابوبکر صدیق رضی الله
تعالی عنه مظهر دین بود بعد از رسول الله صلی الله علیه وسلم زیراکه بمجرد گفتن
رسول که انا رسول الله او تصدیق کرد وبسبب ایمان او اکثر ایمان آوردند
منقول است که چون جبرائیل بخدمت رسول الله علیه وسلم
نشسته میبود که اگر اصحاب ثلثه مے آمدند برقرار میبود وچون ابوبکر صدیق
رضی الله تعالی عنه می آمد جبرائیل علیه السلام قیام تام مینمود حضرت رسول
صلے الله علیه وسلم ازو پرسید که وجه قیام تو خاصه براے ابوبکر صدیق چیست
گفت در وقتی که حق تعالی فرمود اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً وفرشتگان
گفتند اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَاءَ من نیز خواستم تا بگویم اما
روح صدیق اکبر من باز نمود که مگوے سزاے ایشان آنست که دیدار حقتعالے
ببینند وتو خواهی دید پس ازان باز او استاذ من هست

دیگر آنکه در روز قیامت بر پاے ایستد و گوید که یا رب امت محمد رسول الله را
بمن بخش والّا از جهت ایشان مرا بدوزخ روان کن خطاب حضرت عزت برو شود
که ای صدیق تو در دنیا جان و مال را از برای رسول در باخته بودی و الحال نیز جان
خود را از امت او می بازی برو آنچه دوستان محمد و دوستان تو باشد تو بخشیدم
آورده اند که ابوبکر صدیق در ایام جاهلیت نیز عبادت اسد میکرد و محروم نبود
زیراکه حقتعالی براے او فرشته را آفریده بود تا عبادت او بجاے میکرد و نقل کرده
است که جبرائیل علیه السلام گفت یا رسول الله از ابوبکر صدیق بپرس که چهار
چیز در ایام جاهلیت از و در وجود نیامده است و نه یکی اظهار کرده است حضرت
از و سوال کرد گفت اگر سائل رسول الله نبود به دیگر کس نمیگفتم اوّل آنکه دروغ
نه گفته بودم زیراکه مرد بدروغ گفتن انگشت نما میشود و دیگر آنکه غمز نه کرده
بودم که نیز سبب شهرت ست که فلان غماز ست سیوم خمر نخورده ام زیراکه
شرف آدمی بعقل ست و این زایل کننده عقل بود چهارم آنکه زنا نکرده بودم
زیراکه بخود اندیشیدم که اگر کسے بخواهر و دختر من زنا کند او را چگونه عذاب
کنم پس خواهر و دختر هر کسے را همچنان دیدم و این چیزها در کافری حرام
نه بود بلکه من بسبب عقل ازینها باز مانده بودم و در شرح مشارق مذکور ست
که هر که خداے را دوست میدارد مرا دوست دارد لقوله تعالی قُلْ اِنْ كُنْتُمْ
تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ و هر که مرا بدوستی گیرد بروے لازم است
که ابوبکر صدیق را دوست دارد که خلیفه من است و دوست منست
اگرچه اصحاب همه دوستان من اند امّا ابوبکر دوستر بمن ست چنانچه امیر المومنین عمر
در وقت خلافت خود گفت مر سائر اصحاب را که ابوبکر صدیق را خلیفه میگفتند که او خلیفه
رسول بود مرا خلیفه خلیفه گویید و یا بلقب دیگر خواهید ملقب کنید در ان زمان عبدالله
مسعود گفتش هَلْ اَنْتَ اَمِيْرُنَا قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ نَحْنُ مُؤْمِنُوْنَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاَنْتَ
اَمِيْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ فَقَبِلَ قَوْلَهٗ عُمَرُ وَ سَائِرُ اَصْحَابِهٖ و آنچه بعضی روافض گویند که مرتضی علی

اول ازان که ایمان آورده بود زن حضرت ابوبکر صدیق بود و اول از اطفال که ایمان آورده بود حضرت علی کرم الله وجهه و اول از زنان که ایمان آورده بود خدیجه و اول از غلامان ...

همشیرزن بود حضرت رسالت پناه در حق او فرمود که تیغ صدیق زبان اوست
که جمله مهاجر و انصار بعد از صدق او ایمان آوردند و آنچه که مرتضی علی اول ایمان
آورده بود بعضی دانشمندان گفته اند که ایمان او مظهر دین نشد و صدیق اکبر مشکل
دین شد در زمین و آسمان و گفته اند که اَوَّلُ مَنْ اٰمَنَ مِنَ الرِّجَالِ اَبُوْبَکْرٍ وَاَوَّلُ مَنْ اٰمَنَ مِنَ
الصِّبْیَانِ عَلِیٌّ وَاَوَّلُ مَنْ اٰمَنَ مِنَ النِّسَاءِ خَدِیْجَۃُ وَاَوَّلُ مَنْ اٰمَنَ مِنَ الْمَوَالِیْ زَیْدُ بْنُ
حَارِثَۃَ وَاَوَّلُ مَنْ اٰمَنَ مِنَ الْعَبِیْدِ بِلَالٌ و چون ابوبکر صدیق رضی الله عنه برحمت رب العالمین
رحلت نمود امیر المومنین عمر فاروق بر خلافت بنشست و اورا دو چندان علم بود
زیرا که یک حصه از حضرت حاصل کرده بود و یک حصه از صدیق حاصل کرده بود
بعد از مراتب ابوبکر بر سائر بشر بعد از انبیا مراتب فاروق فضل دارد اگرچه امیر
المومنین عثمان در ایمان سابق بود اما در حین ایمان ایشان نماز را درون غار می
گزاردند و بوقت ایمان فاروق نماز از بیت الله بیرون کردند و اذان را باواز
بلند میخواندند و از جمله عدل وی یکی آنست که ابوشحمه را که فرزند او بود چگونه بحد رساند
و قصه او مشهورست و اورا ازانجا فاروق گویند که روزی دو نفر بهم دعوی کرده
بر فتند امیر المومنین از ایشان پرسید که چه حالت ست یکی ازان گفت که این شخص را در
پیش حضرت ملزم کردم و او ازان دعوی خود باز نمی استد فاروق گفت چرا
توقف میکنی گفت اگرچه حضرت گفته است اما بار دیگر شما میان ما قضا بکنید گفت
خوب نزدیک بیا چون نزدیک شد بشمشیر چنان بر سرش زد که مرده بر
زمین افتاد و گفت هر که سخن رسول را قبول نه کند قضای من اینست و اورا ازان
فاروق نامیدند که فرق میان حق و باطل و قتل آنکس در شرع روا بود لقوله علیه السلام
مَنْ بَدَّلَ دِیْنَهٗ فَاقْتُلُوْهُ هر که درین زمانه سخن قاضی و عالم را قبول نه کند کافر گردد
قتل او در شریعت روا باشد پس چگونه باشد حال کسی که قول صاحب شرع را قبول
نکند و چون بر خلافت نشست شخصی را نامزد کرده باهتمامی بکوفه فرستاد
چون بکوفه رسید بعد چند روز لشکر را مانده تنها بخانه آمد خبر بفاروق رسید که فلان شخص

۳۷۵

که ایمان آورده بودند زید بن ثابت هم بود و اول از غلامان که ایمان آورده بودند حضرت بلال هم بود ۱۲

در فضیلت حضرت عمر رضی الله عنه

بی لشکر آمد او را طلب کرد گفت چرا گفت من پادشاهی شما را قبول ندارم از جهت
آنکه دو کار را بر خلاف سنت مصطفی کرده یکی آنکه حضرت را دیدی که چون نان در
پیش امیر رفتم از بوریا میخواست که بر پهلوی و اثر نی بوریا بود و تو بر بالای
بوریا چیزی نرم انداخته بودی گفت والله بالله ثم بالله از ان باز که من برسول
الله صلی الله علیه وسلم ایمان آورده ام هرگز بدو چیز نه نشسته ام گفت دیگر
آنکه رسول الله صلی الله علیه وسلم دو چیز را از قسم یکجا نخورده بود و تو جغرات و روغن
و برنج را یکجا کرده میخوری گفت قول اول محض دروغ است و قول ثانی گمان است
زیرا که روز پنجشنبه مرا باد اثر کرده بود گفتم روز جمعه خطبه چگونه خواهم خواند
طبیب فرمود که بیضه مرغ را بشکن زردی او را جدا کن و هر دو نان با نمک نیز
با زهر دو را همراه کرده بخور اثر باد دفع شود همانا کسی روغن و جغرات خیال
کرده است **منقول است** که علی مرتضی کرم الله تعالی وجهه در پیش
بی بی فاطمه لاف میزد که درین زمانه هیچکس بازوی مرا بقوت نخواهد گرفت ۲۷۶
بی بی در دل گذرانید که چرا رسول الله صلی الله علیه وسلم را استثنا نکرد حتی که
این سخن را بحضرت پناه صلی الله علیه وسلم رسانید که مرتضی شما را استثنا نکرد حضرت
توقف کرد روزی مرتضی رضی الله عنه از شهر برآمد چون بر لب جوی آب رسید
شخصی را بغایت مهیب استاده دید گفت چه شخصی و چه خواهی گفت مرتضی علی را
میخواهم گفت منم مرتضی گفت از جوی بگذر ولیکن همان کفش مرا گرفت بیا
مرتضی در وی کرد جنبیدن نتوانست مرتضی علی را غضب و قهر در کار شد
فریاد بر آورد و به هر دو دست بالا کرد تا زانو در زمین رفت اما کفشها
را جنبانید پای را از زمین کشید و بخانه روان شد بمسجد محمد رسول
الله صلی الله علیه وسلم را نشسته یافت هیبت زده در پیش او شد گفت
یا رسول الله واقعه چنان دیدم اگر آن شخص کافر باشد دین حق ما مبطل گرداند
حضرت گفت یا علی آن شخصی است که قوام دین با دست مرتضی رضی الله عنه

در بیان قوت حضرت علی کرم الله وجهه

دانست کہ حضرت بود دلگیر شدہ بنشست حضرت فرمود یا علی حقتعالی تمام
قوت زمین را در نعلین من نہادہ بود و تو نعلین مرا جنبانیدی مرتضیٰ ازان مفتخر شدہ
فخر مے کرد بر سائر اصحاب امیر المومنین عمر فاروق گفت قوت و زور مردان در قبر معلوم
خواہد شد چون فاروق وفات یافت گفت گرز مرا ہمراہ بنہید بعد از دفن اصحاب
برگشتند و مرتضیٰ برائے تلقین بر فرش ایستاد دید کہ زمین از ہر طرف بپیچید
تا او را بشکند و بشپلد امیر چنان زور کرد کہ از ہر طرف سر بسر گرفت و از
ہر دو جانب پہلو گرفت و از طرف پاے را بپاے گرفت ساعتی برین بود تا زمین
بیاسائید باز منکر و نکیر آمدند و دور تر ایستادند و گفتند من ربک فاروق گفت من
نمی شنوم نزدیک بیائید اما ایشان گرز را دیدہ می ترسیدند نزدیکتر نمیشدند
امیر گرز را بگرفت و بنشست تا بر ایشان زند قبر چند فرسخ کشادہ شد و ایشان
بگریختند گفت شما کہ در تمام عمر در زمین میگردید خدائے را می شناسید و من بمقدار
یک گز از زمین فرود شدم خدائے را فراموش کردم مرتضیٰ چون این را بدید آن
شہزادگان را فرمود تا او را دفن نہ کنند و در ایام خلافت فاروق در پیش خود کسی را
استادہ نمی ماندے خواہ آزاد خواہ بندہ و مے گفت کہ پیغمبر فرمودہ است
ہر کہ اہل دوزخ را در دنیا دیدن خواہد پس گو بہ بیند شخصیکہ را کہ او سردار
دنیاوی باشد و شخصی دیگر از جہت دنیا در پیش او استادہ باشد و
او نشستہ باشد و چون تیر میزد پاے برہنہ خود میرفت و مے آورد چون
فاروق برحمتِ حق پیوست امیر المؤمنین عثمان بن عفان معدن
حیا بر خلافت نشست و از کثرتِ حیا ہرگز اندام خود را ندیدہ بود چنانکہ روزی
رسول اللہ با اصحاب ثلثہ یک چادر پوشیدہ نشستہ بود خبر آمد کہ عثمان آمد
در حال جامہ طلب کردہ بپوشید بی بی عائشہ رضؓ پرسید کہ با اصحاب ثلثہ
ہمچنان بودی و بچین آمدنِ او جامہ چرا پوشیدی فرمود ثلثہ ہمہ می نشستند
و او از غایتِ حیا ہرگز نہ نشستہ بود از ان پوشیدم والعینا"

وجه شرافت او بر مرتضی آن بود که بمجرد شنیدن خبر نبوت خود را نا شتر انداخت
و تمام اموال خود را از فرح به تصدق داد و مرتضی را آورده اند که بعد ایمان
چون پدرش آمد امتحاناً یا اعتقاداً از و پرسید که من ایمان آرم یا نه پدرش گفت
آری ایمان بر پیغمبری او بیار دیگر معلوم باد که چنانکه ایشان بمراتب است
مرتبهٔ ایشان ببالائے مرتبهٔ یکدیگر هست هر که چنان نداند که مرتبهٔ اعلائے ایشان
اعلی و اسفل ایشان اسفل او کافر هست و او را از آن ذوالنورین گویند
که مرتضی یک دختر رسول الله آورده بود و او دو دختر رضی الله عنهما آورده اند
و منقول است که روزی رسول الله را با سی و سه هزار اصحاب ذو
النورین دعوت کرد حضرت اجابت نمود و غلامان را فرمود که قدمهائے مبارک
حضرت را درین راه در شمار آرید جمله هفتاد قدم شد به برابری هر قدم یک بنده آزاد
کرد و همهٔ اصحاب را با لوان نعمت خوشنود کرد ازین معنی مرتضی غمگین شد فاطمه زهرا
رض گفتش یا علی چرا غمگین بوده گفت یک داماد رسول منم و یک داماد عثمان چون
او چنان مهمانی کرد من شرم میکنم بی بی گفت برو رسول الله را با همه اصحاب او
دعوت نمائے گفت در خانه هیچ نیست گفت ترا بنا بودن کاری نیست چون مرتضی
بطرف رسول الله روان شد بی بی سر برهنه کرد بر سجده افتاد که یا الٰهی مرا از
مرتضی و مرتضی را از رسول الله شرمنده مکن بکفایت ایشان طعام بغرست در حال
خوانی فرود آمد چون مرتضی بخدمت رسول حاضر شد گفت یا رسول الله در خانه
هیچ ندارم و لیکن دختر شما چنان میگوید حضرت با تمامی صحابه اجابت نمود
آن خوان چنان کفایت نمود که از تمامی اصحاب بگذشت جبرائیل فرود آمد که ای
محمد از جهت خاطر علی عثمان نعمت دنیا خورانیده بود و من طعام بهشت خورانیدم
قدمهائے تو درین راه نیز هفتاد شد چون او غلامان آزاد کرد من به برابر هر قدم هفتاد
هزار عاصیان را آزاد کردم بدان ای عزیز فرزند که حضرت رسالت پناه را شصت و
سه سال عمر بود و در بیست و سه سال پیغمبری کرده بود پس درین بیست و سه سال

۳۷۸

یک سخن را بغیر نزول جبرائیل و بغیر آیت سماویه نمیگفت واکثر آیتها مخصوص دران
وقت بودند که عمل بدان درین زمانه نمی بود و چون جبرائیل آیت می آورد حضرت
رسول هر ده کاتب را میفرمود تا هر ده جاے بنویسند بعد از رحلت رسول الله
ابوبکر صدیق و فاروق هر ده کلام الله را یکجا جمع میکردند و روایت را دران می
دیدند و چون بخلافت عثمان آمد هر ده را یکجا جمع میکرد آنچه حاصل بودند از وعد و
وعید و حلال و حرام جمع کرد و آنچه مخصوص دران زمانه بودند آنرا همه باتش سوختند و
کاغذ را از پوست آهوان بگرفت و این کلام را بران پوست بنوشت و پیش ازین
در عهد رسول الله یک مصحف ما رسول الله سوخته بود و آنچنان بود که یکی از کاتبان
آنمصحفها در عهد رسول الله عبد الرحمن بود چون آیت از رسول مے شنود
چیزے درانمیان از خود مے درآورد چون تحقیق کردند زیادتی نوشته بود
حضرت خواست تا او را بکشد اما گریخته در مسکن عثمان درآمد و عثمانرا شفاعت
ایستاده کرد رسول فرمود علیه الصلوٰة والسلام من بدّل دینه فاقتلوه عبد الرحمن
گفت توبه کردم او را بخشید و مصحف را حضرت خود بسوخت چون این خبر بفرزندان
ابوبکر صدیق رسید کلانتر ازیشان محمد نام از انجا بیامد و عثمانرا از ریش گرفت
گفت اگر صدیق اکبر زنده میبود تو مرا از ریش نمیگرفتی محمد بیهوش شده افتاد بعد ازان
گفت که از شما سه خطا واقع شده است ازان گرفتم گفت پس مرتضی علی را درمیان
آریم تا درمیان ما و شما منصفت و عدل کند چون مرتضی آمد محمد گفت یکی آنکه در فلان
مرحله تو مسافر بودی و نماز را مقیمانه کردی چرا گفت من صاحب لشکر بودم
فرمودم تا درین منزل پانزده روز مقیم باشم چون نماز بجا آوردم واقعه دیگر
افتاد روان شدیم مرتضی قبول کرد گفت دیگر آنکه پیغمبر فرموده بود که برجاے
من کسی نه نشیند و شما بر منبر رسول برآمدید گفت آری بدو دلیل یکی آنکه اول
حضرت را یک منبر بود و صدیق را دو شد و فاروق سه کرد اگر من هم منبر راست مے
کردم مرتضی هم راست میکرد و بعد ازان هر پادشاه منبر راست میکرد و پس منبر از مشرق

۴۷۹

تا مغرب دراز میکشید و دیگر آنکه من خود را لایق آن هم ندیدم که مرا نیز بود باشد و دلیل دیگر حضرت فرموده است که بر جاے من کسی نه نشیند مراد ازین تزویج منکوحه اوست زیرا که زنان پیغمبران بعد از ایشان بر سائر ناس حرام اند مرتضی نیز این را قبول کرد گفت دیگر آنکه مصحفهاے سوخته ازین بدتر چه باشد گفت شما خود رسول الله را دیده بودید که مصحفِ غلط را بدست خود سوخته بود ما یانکه اصحابیم میدانیم که فلان آیت ناسخ و فلان منسوخ و فلان خاص در یک زمانه و فلان عام در کلام ما اگر این مصحفها بعد از ما باشد در دین خلل واقع شود یکے گوید که من در مصحف چنان دیدم و دیگرے گوید که من چنان دیدم و همه مخصوص درین زمانه بودند آنچه فواید بود گرفتم و آنچه خاص فی زواید بود سوختاندم مرتضی همه را بوجه احسن کرد محمد از ان پشیمان شد و عذر تقصیر کرده برگشت و آنچه از حلال و حرام ست پانصد آیت باشد و ما بقی همه وعده و وعید ست کقول الشاعر

مثنویات

یا الهی رهنمای دستگیر — شرح این آمد ز تفسیر منیر
ای برادر بشنو از قرآن بیان — تا بگویم شرح هر یک را عیان
جمله قرآن شش هزار آیت کلام — ششصد و شصت و شش آیت دان تمام
یک هزارش امر آمد گوش دار — یکهزارش نهی شد از کردگار
یکهزارش وعده دان بر مومنان — یکهزارش وعده شد بر کافران
مومنانرا سر بسر باشد ثواب — کافرانرا سر بسر باشد عذاب
یکهزارش قصهٔ پیغمبران — یکهزارش عبرتے بر کافران
پانصد آیت از حلال و از حرام — جمع کرده کردگار اندر کلام
آیتی صد بهر تسبیح و دعا — تا بدانند اینچنین گفته خدا

[illegible]

آورده اند که مروان نام حکم شخصی بود که بوزیر ذوالنورین و به تمکین دارا امیر یاری و محبت داشت و همیشه درمیان صحابه فتنه انگیزی میکرد روزے خط نوشت بطرف کعا

که از انجانب شما هجوم کنند و از نیطرف من تا فرزندان ابوبکر صدیق را بچشم و
به نگین عثمان برا نخط مهر کرد و بجنی داد که در مسجد ایشان برود و محمد و مکاری کند
تا ایشان او را جاسوس خیال کنند و چون ترا محکم گیرد خط را بده که من رسول
عثمانم اما بدی شما نخواستم و ابوبکر صدیق را فرزندان بسیار بودند باز محمد
از انجا لشکر کشید چون نزدیک آمد ذوالنورین را هفتصد غلامان سلاحدار بودند
همه مهیا بجنگ شدند امیر منع کرد و همه را آزاد کرد و گفت مرا بکشتن کاری نیست
چون محمد در رسید امیر کلام الله میخواند و سر بالا نکرد محمد شمشیر کشید و بر گردنش زد
امیر درین آیت بود که صبغة الله چون سرش بر زمین افتاد آن سر برین آیت
را تمام کرد و من احسن من الله صبغة و او را سه حصه علم بود یکی از رسول الله صلی الله
علیه وسلم داد و حصه از شیخین رضی الله تعالی عنهما از ان جامع کلام شد و چون ذوالنورین را
برحمت رب العالمین رحلت کرد امیر المومنین و حیدر المسلمین اسد الله الغالب علی بن
ابیطالب کرم الله وجهه بر خلافت بنشست او را چهار حصه علم بود یک حصه از رسول و
سه حصه از ثلثه و او را از ان حیدر نامند که چون تولد شد امهات وی او را در کنار میگرفت
و نگاه میکرد در اکثر اوقات وی دست دراز کرد تا بگیرد امیر دست انداخت
و دست او را بناخن کند امهات وی گفت هذا حیدر و حیدر شیر بچه را گویند و بعد از
انبیا و اصحاب ثلثه افضل ترین بشر امیر المومنین علی مرتضی بود رضی الله
عنه **منقول است** که چون بر خلافت بنشست سلمان فارسی را
با جمع لشکر با حکومت مکه فرستاد بعد مدتی کسی خبر کرد که سلمان سه
پشتاره نی را به بیت المال خرید و از انخانه عمارت کرد چون تحقیق کردند او را از
سرداری اخراج نمود و گفت که خانهای کفار اندک مانده بودند که تو بیت المال را تلف
میکردی بعد از ان شخصی دیگر را فرستاد بحکومت مکه از و نیز کسی خبر کردش که او
بر دعوتهای حاضر میشود که توانگران خوردنی میخورند و
فقیران استاده میباشند او را نیز اخراج کرد

۳۸۱ در بیان خلافت حضرت علی کرم الله وجهه

روزے در خانهٔ امیر حسن مہمانی فرود آمده بود بعد از نماز شام چون مردم
از مسجد پراگنده شدند آن شخص آخر ہمه برآمد دید که در گوشهٔ مسجد فقیرے ژنده پوش
نشسته ہست و یکمشت آرد جو در دست دارد و میخورد چون این شخص برآمد پارهٔ
ازما داد او گرفته در خانه آورد چون امیر حسن او را انواع نعمت در پیش آورد
واقعه باز نمود که در مسجد چنان نشسته ہست که آرد جو از غربال ناکشیده می
خورد و افطار صوم میکند امیر حسن تبسم کرد که آن خلیفهٔ زمانست که این ہمه تعلق
بر وی دارد و برضاے خود ترک داده ہست و آن امیر المؤمنین علی رضی الله عنه
و صحابه بیت المال را و اخراج را بر خود حرام گردانیده بودند چنانچه روزے فاروق
دستش بروغن چراغ چرب بود آنرا بر سر فرزند مالید باز بخاطرش رسید سرش
را بتراشید که مبادا ازین نفع گرفته باشم و امیر المؤمنین مرتضی را از ان باب العلم
میگویند که بعد از امضاے ثلثه اعلم اہل زمانه بود و ہیچ سخن او فہم نمیشد
چنانچه او میگفت که حضرت رسالت پناه چند علوم را بجود ہمراه برد از جهت آنکه کسے را ۳۶۲
نه میدید تا از سخن او فہم داشته باشد و من نیز ہزار مسئله از رسول صلی الله علیه وسلم
شنیده ام بکسی نخواہم گفت زیرا که کسی را فہم آن نیست ابوالحسن خرقانی از علماے
روم سوال کرد که منصور قدرهٔ از جام محبت نوشید پیوسته بگفتن انا الحق کوشید
و حضرت رسالت پناه را ہر چند بیش میشد طلب میکرد که ہل من مزید گفت
چه عجب ست که آوند منصور اصغر ترین آوندها بود و آوند او اکبر ترین آوندها که دریا
ها بیکدم فرو دے برد بلکه خود دریا بود چنانچه در روز و شب چند ہزار دریاها
در دریاے عمان میروند اما او نه از ان بزرگ شود و نه از ان خرد شود بعد ازین
بدان که ده نفر از اصحاب را بشارت جنت ست اول ابوبکر صدیقؓ دوم عمر فاروق
سیوم عثمان ذوالنورینؓ چہارم علی مرتضیٰؓ پنجم طلحه ششم زبیر ہفتم ابو عبیده
ہشتم سعد نہم سعید دہم عبد الرحمن و منقول است که ہر که رسول الله را بخواب بیند
آتش دوزخ برو حرام گردد پس چه شک ست در آنانکه او را بصورت دیده

دیده بودند و ایمان آورده بودند که ایشان مطلق بهشتی نباشند اما چون بعض
ثابت شده اند سکوت کرده اند **آورده اند** که چون صدیق مسلمان شد
والدین را گفت که من صدیق اکبرم نزدیک خدا اے پس باشند مرا چگونه مادر و پدر بدوزخ
روند باید مسلمان شوید مادرش از اول مسلمان شد اما پدرش از و بگریخته در خانه
دیگر رسیده در آن خانه در آمد صدیق اکبر بحق مناجات کرد و رسول خدا نیز دعا کرد
بعد از ان چون صدیق بر در آنخانه رسید پدرش قحافه از خانه بیرون شد و بی تکلف
کلمه گفت و مسلمان شد و فاروق را مادر و خواهر مسلمانان بودند و مرتضی را نیز
مادر مسلمان بود و **معلوم باد** که چون کسی نام پیغمبر ذکر کند درود مے توان
گفت و چون نام اصحاب ذکر کند رضی الله عنه میتوان گفت و چون نام اولیا
ذکر کند رحمة الله علیه میتوان گفت پس اگر شخصی بر یک کس از آل رسول یا اولیا
درود فرستد منهی بود مثلاً شخصے گوید زین العابدین سامع گوید اللهم صل علی محمد
و علی آل محمد و بارک و سلم علیه توهم رفضست زیرا که درود وقتی روا بود که نام
پیغمبر ذکر شود و این نام پیغمبر ذکر نشد و لهذا **آورده اند** که اگر بزاز
برای رواج دادن سودا و یا فقها را از برای رواج دادن فقه و رغبت خلق
و یا بر آینده بر بلندی درود گوید مکروه است زیرا که بغیر ذکر پیغمبر درود شایان
نیست و فقها آنرا گویند که خوشبوئی را در آتش بسوزاند و یا بر کسی اندازد و بمالد
بدان که این اصحاب اربعه را نسبت نیز بحضرت رسالت پناه است
و نیز با ایشان نسبت دارد چنانکه ابوبکر صدیق بن قحافه بن عامر بن عمر
بن کعب بن سعد بن عبد المناف و عمر بن خطاب بن نفیل بن عبد العزیز
بن سعد بن عبد المناف صدیق بن قحافه و عمر بن خطاب روح یکجا
اند و عثمان بن عفان بن ابی العاص بن ابی امیه بن عبد الشمس بن عبد
مناف و علی بن ابی طالب بن مطلب بن هاشم بن عبد المناف و یزید بن معاویه
ابو سفیان بن حرب بن عبد المناف و یزید لعین شان در عبد الشمس

۳۸۴

یکجا میشوند واز جملهٔ اودران رسول الله دو مسلمانان بودند یکی حمزه که اول آغاز مسلمان بود وعباس در آخر عمر مسلمان بود منقول است که چون حمزه را کافران کشتند اورا هفتاد جاے کرده بودند ودلش را عبدالله کبی نام منافق بود کشید بدندان کشید که ازین دل چه بلاها دیده ایم گفته اند که حضرت همیشه انگشت را بدندان میگزیدید که اگر هفتاد کافران زنده جدا جدا میکردم دل من قرار میشد مهتر جبرائیل فرود آمد که حق تعالی زنده را نهی کرده است اگر دل تو قرار نشود مرده را هفتاد جاے بکن چنانکه بی بی عائشه رض افضلترین نسا بود در نسا حضرت صلی الله علیه وسلم بعد از بی بی خدیجه کبری رضی الله عنها وبر بعضی خاصیتهای بی بی فاطمه رض نیز فضل داشت وبر زنان فضل او از آن بود که اول دختر صدیق رض بود که اورا صدیقه گویند بلقب پدر ودیگر آنکه زنان همه بیوه بودند ودیگر عقد نکاح او مهتر جبرائیل در شب معراج بر آسمان چهارم بسته بود آورده اند که حضرت صلی الله علیه وسلم میفرمود یا علی ذکر جلی چنان کن که هرکس که ترا بیند دیوانه نه پندارد تا ترا حضور دست دهد الحال بیان شجرهٔ کبرویه بشنوای فرزند که حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وسلم مر اصحاب اربعه را تلقین ذکر وفکر داده بود اما چون حضرت علیه الصلوة والسلام رحلت نمود ابوبکر صدیق رض که چون خلیفهٔ رسول بود با امیر المومنین فاروق آن چیز که ذکر وفکر میدانست آموخت و چون صدیق رض رحلت نمود امیر المومنین عثمان رض ذکر وفکر از فاروق آموخت آنچه آموختنی بود چون عثمان رض رحلت نمود مرتضی انابت ذکر وفکر از ذی النورین آموخت آنچه آموختنی بود واین بنا بر رعایت ادب یکدیگر ایشان بود که دست بدست برسول الله صلی الله علیه وسلم برسید و چون همه اصحاب رفتند مرتضی رض تلقین و اجازت را بحسن وحسین رض داد وامیر حسین رض اجازت بفرزند خود داد وعلی اصغر بلقب زین العابدین رض داد واو بفرزند خود امام محمد باقر رض داد واو بفرزند خود امام جعفر داد و دو سلسله پیدا شدند یک اذن با بایزید بسطامی داد یک اذن بفرزند خود موسی کاظم قدس سره داد واو به

برادر زادۂ خود داد واو بابو علی بن موسیٰ رضا داد واو به شیخ معروف داد قدس سرہ
واو بسری سقطی داد قدس سرہ واو بجنید بغدادی قدس سرہ واو بابو علی رودباری
داد قدس سرہ واو بابو علی کاتب داد قدس سرہ واو بعثمان مغربی داد قدس سرہ واو
بابو القاسم کرمانی داد قدس سرہ واو بابو بکر النساج داد واو با امام احمد غزالی داد قدس سرہ
وازو دو سلسلہ پیدا شد یکی اذن بخواجہ فرید الدین عراقی دادہ بود و دیگر
بابو النجیب سہروردی دادہ بود قدس سرہ واو بشیخ عماد الدین یاد بوسی دادہ
قدس سرہ واو بشیخ نجم الدین کبری قدس سرہ واو بسید علی بن لالا قدس سرہ
واو بشیخ مجد الدین بغدادی قدس سرہ واو بشیخ احمد سرفانی قدس سرہ
واو بشیخ نور الدین عبد الرحمن النسوانی قدس سرہ واو بعلاء الدولت قدس
سرہ واو بشیخ محمود فرقانی قدس سرہ واو بشیخ الاسلام والمسلمین علی الثانی
سید علی ہمدانی قدس سرہ واو بابو اسحاق ختلانی قدس سرہ واو بسیدان دادہ
۳۸۵ است بسید احمد نور بخش قدس سرہ داد واو بفرزند خود یوسف نور داد قدس سرہ
واو بنبیرۂ خود یعنی فرزند را فرزند حضرت شیخ علی بن قنبر علی قدس سرہ وازو باز
خادم الفقراء والمساکین بندۂ ناچیز کہ نیرزد بیک پشیز دریوزۂ ننگہاری قدس سر
سرہ روزے بخدمت شیخ پارۂ میوہ آوردم بمثال قرۃ قند حضرت شیخ
دانہ ازان میخورد و بانگشت وسطی شکم خود را زیر میکرد گفتم شیخا باین کسی
سیر نشود گفت اگرچہ سیر نشود اما اشتہائے نفس بجانب میوہ بسیار است
پس ہوای نفس بر جائے آوردہ باشم حضرت فرمود کہ پیر مثال غنچہ بوستان می
باید کہ اگر یک غنچہ بشکند کس فی الحال دست در دیگر آویزد یعنی کامل العلم بود
کہ اگر مرید او بلغزد بدلیل واضح راہ او را بگیرد واو مرید صاحب علم باشد کہ دلیل او را
نقض و ہوا و در حال دلیل دیگر بیارد تا ہیچ جا او را حجت و دلیل نماند تا شخصی از آلایش
دنیاوی برستہ باید کہ معرفۃ اللہ بیان نکند زیرا کہ تا غایت نخواہد رساند و گمراہی
خواہد افتاد حضرت مولانا جامی قدس سرہ نصیحت لطیف میفرماید

بحث تو سید دانش بهره ور شو | ز جهل آباد نادانی بدر شو
بود معلوم هر آزاد و بنده | که نادان مرده دانا است زنده
نیابد هیچکس عمرے دوباره | بعمرے روزگار نیست چاره
چو کسب علم کردی در عمل کوش | که علمی بی عمل زهریست بی نوش
چه حاصل زانکه دانی کیمیا را | مس خود را نکردی زر سارا
عمل کز معنی اخلاص عاریست | بنزد پخته کاران خامکاریست
ز کار خام کس سودے ندارد | چو حلوا خام باشد علت آرد
بکن زین کارخانه باکتب وی | خیال خویش را ده باکتب طی
ز دانایان بود این نکته مشهور | که دانش در کتب دانا ست در گور
بود بی مزد و منت اوستادے | ز دانش بخشدت هر دم کشادے
گهی اسرار قرآن باز گوید | گه از قول پیمبر راز گوید
درون تیره از میل زخارف | زبان بگشائی از جنس معارف
معارف گرچه مو باریک باشد | چه حاصل چونکه دل تاریک باشد
مکن با صوفیان خام یاری | که باشد کار خامان خامکاری
طریق پخته کاری را ندانند | بخامی میوه باغت فشانند

چو در دستش نهی دست ارادت | بدست آید ترا گنج سعادت
منه دست تهی از سیم و از زر | بجز در دست پیرے پیر پرور
ز اصل خویش آن میوه رسیده | بماند تا قیامت نارسیده

اگر این شجره را کسی بطریق مناجات خواند باید که تا شیخ معروف کرخی شیخ الاسلام گفته باشد و فوق را امام و مرتضی را امیر و حضرت را خواجه

فصل سیوم

در بیان چهار علم و علایم آن

بدان ای فرزند که چهار علم بطریق اختصار بیان کرده شد اما آنچه باقی مانده که از دانستن آن لابدست بطریق مختصر بیان کنم تا این مختصر بتطویل نه انجامد اول علم توحید پس نزدیک بعضی اهل تصوف توحید بر پنج نوع است اول توحید ایمان دوم توحید علم سیوم توحید تکلیفی چهارم توحید یقین پنجم توحید عزیزی بدانکه در عمده آورده است که ایمان و توحید نزدیک بعضی یکیست و آن بعضی اهل اعتزال اند و وجه صریح

نا گفتن ایشان از برای مشهور بودن قول اہلسنت زیرا کہ اگر توحید و شناخت خدا تعالی ایمان بودی پس اہل کتاب را ایمان بہتر از ایمان مسلمانان بودی زیرا کہ ایشان خدا و رسول خدا را میشناسند و ایمان نمی آرند در حق ایشان کلام اللہ تعالے ناطق است یعرفونہ کما یعرفون ابناءھم و این قول شیخ صحیح است کہ سہ صد سالہ بدین طریق انشا کردہ است بلکہ ایمان گرویدن است چنانچہ

در عمدہ آوردہ است اول

چیزے کہ بر بندہ واجب است بعد از بلوغ پیش از جملہ فریضہا شناختن خدا است و ایمان آوردن بدو تا اگر کسے ایمان نہ آرد بشناخت مسلمان نشود

دوم توحید علمی

قال اللہ تعالے انما یخشی اللہ من عبادہ العلماء

بدان اے فرزند

عالم آنرا نہ گویند کہ صد ہزار مسئلہ شرعیہ یاد داشتہ باشد بلکہ عالم آنست کہ سعی بلیغ کند بجانب خیرات از جہت وعد موعود و باز ماند از معاصی از جہت وعید مذکور کہ کلام رسول بدان ناطق است کما قال علیہ السلام السعی لاجل الخیرات دلیل المعرفۃ والنھی وعن السیئات دلیل المعرفۃ و ایضا قال علیہ السلام حرکۃ الطاعۃ دلیل المعرفۃ کحرکۃ الجسم دلیل الحیات یعنی ہر کہ بقدر باور و اعتقاد خود عمل مے کند و اگر یقین صحیح داشتہ باشد پس عمل او ساعت بساعت می افزاید و اگر یقین او ناقص باشد عمل او روز بروز نقص پذیرد قالت الرابعۃ العدویۃ اگر آخرت از خاک بودی و حکم او بر بقا بودی و دنیا از طلا بودی و حکم او بر فنا بودی پس عاقلا را بایستی کہ باقی را بگرفتی و فانی را ترک دادی کہ فانی دل بستگی را نشاید و من عجب میدارم این مردمان را کہ آخرت از طلا و دنیا از خاک و فانی را بسبب آن ترک بند بند

ابو وسیط

نام شخصے بود روزی غلامی را بخرید و گفت ای غلام چہ خوری گفت ہر چہ خورانی گفت چہ پوشی گفت ہر چہ پوشانی گفت چہ کار کنی گفت ہر چہ فرمائی گفت چہ خواہی گفت غلامی خود سپردن را گویند و غلام را اختیار نباشد ابو وسیط فریاد بر آورد کہ من حق را

۳۸۷

چنان شناخته ام او بر زمین افتاد و جان را بحق تسلیم کرد و در تفسیر مینی
در بیان آیت ایاک نعبد و ایاک نستعین آورده که مومن را دو حال است
یکے بندگی کردن و دیگر بنده شدن بندگی کردن آنرا گویند که عبادت الله را از بهر
ثواب و ترس از عذاب بجا آید و بنده شدن آنرا گویند که راضی باشد هر چه بر و آید از خوب
و زشت زشتش نداند قال علیه السلام الناس کلهم اموات الا العالمون و
العالمون کلهم اموات الا العاملون والعاملون کلهم اموات الا
المخلصون والمخلصون کلهم اموات الا المقربون والمقربون فی خطر عظیم
اگر مقرب یکذره برضاے خود رود از صحن قربت بیرون شود پس از این خطره
مهلکتر چه باشد سوم توحید تکلیفی قال الله تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم
سبلنا پس اولیا الله از جهت بشارت این اجتهاد را در عبادت الله بر خود لازم
میکنند و در هر شی تکلیف تام مینمایند چنانکه نفس را اول از نامرضیات نگاه دارد
بعد ازان هر خطره که ماسوی الله بوده باشد و هر لذت دنیاوی و کل حظوظ نفسانی
را بتکلیف دفع کند بلکه نفی از وجود نیز به تکلیف میکند تا آنکه که خبر به الوهیت در رسد
تا تکلیف از و دریا بد و در یابد و آن ساعت در نظر ظاهری طرفة العین مینماید لیکن
بر سالکان هزار اندر هزار میگذرد چهارم توحید یقین و آن ضروری را گویند و آن
خاصه پیغمبر است که از حین خلقت ارواح تا رحلت اشباح ایشان پیغمبری ازان یقین
معزول نگشته که در ایام طفولیت بلکه از حین ولادت از کفر اعراض نمودند و بر ملے
و راضی بودند منقول است که چون حضرت محمد رسول الله علیه الصلوت
والسلام تولد شد دستها بر چشم نهاد تا مادر را برهنه نبیند و چنانکه خلیل از آتش بجهت
بکمال یقین استبعادی نمود و زکریا از اره سر باز نزد و همچنین احوال است انبیا را علیهم السلام
پنجم توحید غریزی و آن توحید شیطان و سائر کافران معتقدین است که اگرچه
شیطان دعوائے معرفة الله میکند و فرعون در اکثر جا گفتے که خدا حق است و یقین
مے دانستند که ما یان خدا ئے را مے شناسیم و از جهت ننگ

گفت حضرت سرور کائنات صلی الله علیه وسلم بنی آدم همه مردگان اند مگر عالمان و عالمان همه مردگان اند مگر عاملان و عاملان همه مردگان اند مگر مخلصان و مخلصان همه مردگان اند مگر مقربان و مقربان هم در ترس عظیم از هم افتادن از کسی در اشتباه ۱۲

۳۸۸

[illegible] در اره [illegible] نشد [illegible] از [illegible] اره سر [illegible] ۱۲

۴۸۹

کافری از سخن باز نمیگشتند ان توحید بر ایشان عزیز بود یعنی دشوار بود که اگر
ایشان به تحقیق خدای را می شناختند هرگز سرکشی نه می نمودند
روزے از حضرت شیخ پرسیدم که شیطان را در حقیقت چه گناه بود
گفت لابلکه در حقیقت گنهگار بود زیراکه چون کاتب عزم کتابت کند پس
الف اقتضاے این میکند که من دراز کشیده بلاکسرے واقع شوم و
دال اقتضا برین میکند که من بهر دو طرف کسری داشته باشم پس اگر کاتب
دال را دراز کشد نام دالیت از و میرود در حق او ظلم کرده باشد و اگر
الف را کسر کند نام الفیت از و میرود و در حق نیز ظلم کرده باشد و برین
بدبختان آنچه عزیزتر است تصدیق رسل است **ابوجہل** را گفته اند
که در دوزخ بانگ واویلا کند و میگوید که کارهاے خدای تعالی همه حق بودند
اما محمد رسول اللہ نبود نعوذ باللہ منه و نمرود لعنہ اللہ گوید همه حق بود اما
ابراهیم خلیل اللہ نبود **دوم علم نماز** است بدانکه آنچه در نماز فرضست دانستن
آن نیز فرض است و دانستن سنت نیز سنت است و دانستن واجب نیز واجب
است و دانستن مستحب نیز مستحب است و دانستن مباح نیز مباحست و
نادانستن مکروه نیز مکروه است و نادانستن حرام نیز حرام است باید
که مکروه و حرام را بداند تا بدان نادانستگی در ان نیفتد و دانستن مفسد
نیز فرضست زیراکه بسا وقت نماز جهال فاسد و ایشان بدان خبیر نباشند
بدان ای فرزند که آنچه در بعض نسخها گویند که هرکه احکام و ارکان
نماز نداند کافر گردد آن بنا بر انکار است یعنی اگر کسی منکر شود کافر گردد لو اگر کسی
هرگز نماز نکند و روزه ندارد اما اقرار و تصدیق دارد مسلمان است زیراکه
عمل جزو ایمان نیست و ایمان غیر عمل است آنچه گفته اند هرکه احکام و ایمان نداند کافر است
راست است زیراکه حکم ایمان میان خوف و رجاست و آن مر هر
یکے از مومنان راست و رکن ایمان دو است

اقرار بزبان و تصدیق بدل آمین نیز در مومن موجود است الحال بشنو که از علما نماز گفته است و آنچه مابقی باشد در سائر کتب فقه بیاموز اما از اذان چیزی خواهم گفت که از دانستن اذان لابدی است زیرا که چند جا در اذان کفر لازم میشود و موذن جاہل از ان خبردار د **منقول است** که ابو وسیط حضرت را در خواب دید حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم او را از دست بگرفت و بر کنار دوزخ رساند و دید که دوزخ پر از آدمیان است گفت یا رسول الله ایشان کیانند گفت ایشان موذنان امت من اند که اذان را نادانسته غلط می گفتند گفت یا رسول الله تو از ایشان راضی شوی و شفاعت ایشان خواهی کرد فرمودی گفت خدای تعالی از ایشان راضی شود فرمودی **وایضا** گفت کسیکه در مسجد او اذان غلط گفته میشود و او منع نه کند بلکه تمام اہل آن مسجد از شفاعت من محروم مانند نعوذ بالله منها و صفت اذان این است اَللّٰهُ اَکْبَرُ اَللّٰهُ اَکْبَرُ اَللّٰهُ اَکْبَرُ اَللّٰهُ اَکْبَرُ اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ اَللّٰهُ اَکْبَرُ اَللّٰهُ اَکْبَرُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ط ۳۹۰

بدان که در اذان چند جا کفر لازم میشود که اکثر موذنان بسبب آن در دوزخ روند و به دانستن آن عار کنند و اگر کسی گوید که اذان را خوب ندانسته بسلسله خصومت او را بزنند و اگر ایشان از ثواب و عذاب در غلط و صحیح باخبر میبودند هر آینه سالی تمام در طلب دانستن او میبودند که موذن مصحح یعنی صحیح خوان را گفته اند که هر چیز از نباتات و حیوانات و جمادات که آواز او را مے شنوند فردای قیامت بر ایمان او گواہی دہند و دیگر آنکه در عرصات زیر سایۂ عرش باشد که یوم لا ظل الا ظله **منقول است** که روز جمعه جمله ملکوت بر بیت المعمور جمع میشوند و مهتر جبرائیل علیه السلام اذان میگوید و مهتر اسرافیل امامت میکند و سائر ملکوت اقتدا میکنند بعد از فراغ مهتر اسرافیل مے گوید من ثواب امامت را بامامان امت محمد صلعم دادم مهتر جبرائیل گوید که من ثواب اذان

بموذنان امت محمد صلعم دادم و مقتدیان گویند مایان ثواب اقتدا بمقتدیان امت محمد صلے اللہ علیہ وسلم دادیم و شاید کہ موذن مرد صالح و متشرع بوده باشد زیراکہ اذان امر معروف ست و امر معروف اثر نمیکند مگر از مرد صالح و در بن زمانہ فساد شاید کہ کوچہ بکوچہ بگردد و مردمانرا دعوت نماید و از برای مقتدیان تحمل تمام بکند حتی کہ آورده اند کہ اگر امام در رکوع آید و از پس آواز نعلین کسی را شنود و آن شخص را میداند کہ کیست مہلت بکند تا او در نماز شریک شود و اگر میداند کہ فلانکس ست مہلت نکند کہ خالی از ریا نباشد و این روایت در تہذیب مسطور ست و شاید کہ موذن وقت شناختہ باشد حتی کہ اگر قبل از وقت اذان اعاده لازم شود و شاید کہ موذن یکی باشد و امام دیگر اما اگر موذن و امام یک شخص بود باید کہ در وقت اقامت گفتن امامت دور تر رود بعد از اقامت بموضع امامت آید و سنت این ست کہ در وقت صلوٰة و فلاح روی را بگرداند یمیناً و شمالاً و انگشتان را در ہر دو گوش خود سخت کند یعنی سبابتین و اگر مسجد روزن داشتہ باشد سر از روزن بکشد و باید کہ بلا ترجیع بخواند اما اگر بغیر تبدیل کلمہ الحان بکند رواست لقولہ علیہ السلام زَیِّنُوا الحَانَکُمْ منقول است کہ دختری از اہل ذمہ ہمیشہ در آرزوی ہمین بود کہ اگر از مادر و پدر خلاصی یابم مسلمان خواہم شد بلکہ از ایشان فرار کنم و مسلمان شوم روزی موذن بد آواز اذان میگفت دختر پرسید کہ این چہ باشد کافران گفتند کہ بہترین کارہاے مسلمانان ہمین ست دختر از ان آرزو مانده شد و بمسلمانی نرسید و منقول است کہ در اول آغاز اسلام از برای طلب کردن مسلمانان بنماز اصحاب مختلف شدند کہ چگونہ میتوان خبر کرد و طلب کرد بعضی گفتند کہ در وقت نماز علم استاده کنیم باز گفتند کہ این رسم یہودان ست نمیتوان کرد بعضی گفتند کہ شاخ سوراخ کرده میتوان دمید باز گفتند کہ این رسم ہمدان است ہمدر آن شب امیر المومنین عمر با چہل نفر از اصحاب رضی اذان را در خواب دیدند کہ ہمچنان میتوان گفت قصہ را بر رسول اللہ علیہ السلام

۳۹۱

لے یعنی خوش آواز کنید
آوازہاے خود را ۱۲

مسئلہ در بیان آنکه در اذان کافر شود

رسانند حضرت فرمود آری در شب معراج مهتر جبرائیل علیه السلام همچنان تعلیم کرده
اما در آخر زمان اذان اندک بگ و چون غفلت و غافلی در میان مردمان غالب گشت
عالمان کوفه حی علی الصلوٰة و حی علی الفلاح بران افزودند بعد ازان چون
شائع تر گشت الصلوٰة خیر من النوم بران افزودند و آنچه در اذان موذن کافر
میشود این است اول اینکه در آ فاناالله اکبر الف را مد کشد و یا الف استفهام
در اول و بیارد دوم چون اکبر را اکبار گوید که اکبار نام شیطانست سیوم
آنکه اشهد را مد کشد بمد بار یعنی اشهد را گوید و یا بحذف الف یعنی شهد
گوید زیراکه صیغه ماضی است و اشهاد گواه گردانیدن را گویند پس معنی چنین
میشود که کسی گواهی داده است و یا شما گواه باشید پس گویا که خود ازین
قول استبعاد مے نماید که اشهد صیغه متکلم است و یا در اشهد هاے
دو چشم را بجاے حلقی تبدیل دهد یعنی اشحد گوید که این از معنی مے برآید پس گویا
که سخن لغو گفته باشد و یا اینکه در کلمه مے شود چنانکه اش خویش را میگویند و حد
باز گردانیدن و مخالفت را گویند کما قال الله تعالیٰ اِنَّ الَّذِیْنَ یُحَادُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ
ای یخالفون پس چنان گفته باشد که خویش مخالفت کنند توحید باری تعالیٰ را
چهارم آنکه لا اله الا الله بے تشدید گوید زیراکه الا از براے اثبات ما بعد
و نفی ما قبل است و بی تشدید بمنزله الی غایت که سرت من البصرة الی الکوفه مفهوم
میشود پس معنی چنان مے شود که نیست الله باطل تا آنکه آله حق نیز نیست و ازین
صریح کفر پیدا شد پنجم اینکه محامد رسول الله گوید زیراکه نام حضرت محمد است
و محمد کسی را گوید که خصایل پسندیده او بسیار باشد و حمد ستایش را
گویند و محمد بالفتح همچنانست محمد بکسر المیم الثانی خلاف مذمه پس
اینچنین نام شریف را تغیر داده باشد بنام دیگر و دیگر اینکه محمد ستوده شده
را گویند و محامد ستاینده را گویند نیز معنے تغیر میشود و یا اینکه محمد را مهمد
گوید زیراکه مهمد فرو میرانیدن آتش را گویند **و ایضا** جامع

۳۹۳

...ینه وکسیکه در راه تیز رود و چیزے خشک را گویند پس معنی بسیا لغیر میشود ششم اینکه حیّ را بمد گویند یعنی حیا گویند که حیا بمعنی شرم میشود و یا بی تشدید زیراکه معنی حی زندگی ہست و معنی حی بی تشدید داشتن چیزی برپاے چیزی را گویند و در تمام اذان سه مد اند ہر سه در لااله الا الله و بعضی مؤذنان الا الله را الآ الاح گویند نیز درین کفر ہست زیراکه بهای دو چشم حق تعالی را گویند و بجاے حلقه روشنی را گویند **والصفا** ناقه گریزنده را گویند و در بمعنی بغایت لغیر مے یابد بیان احوال سامع مقرر است که ہر که در حین اذان سخن کند در عرصه عرصات حین خواندن کتابت درمانده شود و ہر که در حین اقامت سخن کند در وقت نزع زبان او بسته میشود که کلمه گفتن از و صادر نشود و بعضی گفته اند که این مراد از مؤذن ہست نه سامع و اگر کسی استبعاد نماید که در حین اذان کسی چگونه تکلم خواہد کرد این فقیر بچشم خود دیده ہست که افغانی اذان میگفت ناگاه رونده از اہل دیه بروی بگذشت در میان اذان برگشت و احوالش پرسید که بکجا میروی و بعد ازان مابقیه اذان تمام کرد و در **ترغیب الصلوٰة** مذکور ہست که اگر سامع رونده باشد بایستد و اگر استاده باشد باید که بنشیند و اگر نشسته باشد باید که استاده شود اما ہمچنین از حالے بحالے گردد تمام گناه او عفو میشود پس چنانستی در آن روز از مادر تولد شده ہست و در حین اذان و اقامت باید که سامع ہر کلمه را بموذن موافقت کرده باشد و بعد از تمام شدن حاجت خواہد و دعا کند بیشک برآید و در چند جاے دعا بیشک مستجاب مے شود اوّل حین افطار صوم و دیگر بوقت سحر و سیوم بوقت باران چہارم بوقت اضطرار و درماندگی که دلش رنجه شود از ہر ملم که باشد و این لغات مذکورین از صراح استخراج نموده شد **والصفا** چون موذن بگوید اَللّٰهُ اَکْبَر سامع گوید مَرْحَبًا مَرْحَبًا بِالْقَائِلِیْنَ عَدْلًا وَّ بِالصَّلٰوةِ اَهْلًا کَبَّرْتَ کَبِیْرًا وَعَظَّمْتَ عَظِیْمًا سُبْحَانَ اللّٰهِ بُکْرَةً وَّ اَصِیْلًا و چون اشهد ان

ان لا الہ الا اللہ گوید سامع گوید رضینا باللہ تعالیٰ ربا و بالاسلام دینا
و بمحمد نبیا و بالقرآن اماما و بالکعبۃ قبلۃ و بالصلوٰۃ فریضۃ و بالمؤمنین
اخوانا و بالصدیق و الفاروق و ذی النورین و المرتضیٰ رضوان اللہ تعالیٰ
علیہم اجمعین و در اشہد ان لا الہ الا اللہ شاید کہ او غام بی غنہ گوید یعنی از نون
پیدا نہ کند بلکہ الف را با تشدید لازم ند و چون اشہد ان محمد رسول اللہ گوید سامع
ہر دو انگشت ابہام را بر ہر دو چشم بہند یعنی ناخن ایشان دیدہ بر دارد و بدان
ناخن نظر کند حق تعالیٰ چہار ہزار گناہ کبیرہ او را عفو کند **و در قرآن خوانی**
مسطور است کہ این انگشت نہادن سنت است ترک نتوان کرد و ہر کہ بجاے آرد
در عرصہ عرصات حضرت رسالت پناہ او را چنان طلب کند کہ کسی گم شدہ خود را
بطلبد و بگوید کہ قرۃ عینی بک سیدی و مولائی و یا این گوید کہ صدق رسول اللہ
و بعضی گفتہ اند کہ سنت بابا آدم است کہ روزی آرزوی کرد کہ اگر جمال محمد آخر الزمان
میدیدمی چہ خوش بودی فرمان حضرت شد کہ بر ہر دو ناخن خود نظر کن چون نظر
نمود جمال جہان آرای حضرت در آن دید ناخن را بر چشم نہاد و گفت صدق
رسول اللہ قرۃ عینی بک سیدی و مولائی و چون حی علی الصلوٰۃ گوید سامع
گوید لا حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم و اگر حی رہی گوید بجاے دو چشمہ نیز خوف
کفر است زیرا کہ حی مقرر شدہ و معنی ہی خواندن اشتر بسوی علف را گویند و چون حی
علی الفلاح گوید سامع گوید ما شاء اللہ کان و ما لم یشاء لم یکن و چون الصلوٰۃ
خیر من النوم گوید سامع گوید صدقت و بررت اللہم نبہنا عن نوم الغافلین و لا
توفیق الا باللہ العلی العظیم و اگر سامع این ادعیات نداند باید کہ بہر کلمہ موافقت
کردہ باشد کافی است و چون اذان را تمام کند باید کہ موذن و سامع این دعا بخواند
حقا یقینا صادقا خالصا مخلصا لا الہ الا اللہ الواحد القہار رب السموات والارض و
ما بینہما العزیز الغفار رب ہذہ الدعوۃ التامۃ و الصلوٰۃ القائمۃ آت محمدا الوسیلۃ
و الفضیلۃ و الدرجۃ الرفیعۃ و ابعثہ مقاما محمودا الذی وعدتہ و ارزقنا

۳۹۴

شفاعته یوم القیامة انک لا تخلف المیعاد و در شرح مشارق مسطور است که بعدات همه را منصوب خواند و چون موذن قد قامت الصلوة گوید سامع گوید اقامه الله مادامت السموات والارض اللهم انی اعوذبک من شر الشیطان الذی یوسوس فی الصلوة سیوم علم روزه وآن نیز بطریق اختصار بیان کرده شد واگر بیشتر بران خواهد در کتب فقه به بیند اما آنچه در کفارات وگفته اند که کفارة الصوم ککفارة الظهار بعضے عوام الناس تشبیه تام میکنند یعنی چنانکه در ظهار کس زن وطی نمیکند در کفارت صوم نیز نه کند آن محض غلط است زیرا که در کفارت ظهار نیز وطی منع نیست مگر ازان زن که از و ظهار کرده باشد پس اگر کسی دو زن باشد ازان که ظهار کرده است وطی نه کند و بدان زن دیگر حلال است واین تشبیه برای آنست که کفارات بسیار اند چنانچه کفارت قتل یمین و ظهار و صوم پس کفارت کننده یمین مخیر است میان اینکه یا بنده آزاد کند و یا ده درویش را طعام خوراند و یا جامه پوشاند که اکثر بدن ایشان پوشیده و طعام میانگی خوراند که جغرات و برنج باشد واگر قوت این اشیای ثلاثه نداشته باشد باید که سه روزه بدارد و چون اضافت کفارت صوم بکفارت ظهار کرد ازانست که در کفارت قتل بنده مومن می باید که آزاد کند و در ظهار خواه مومن خواه کافر خواه اندک معیوب شده روا است پس کفارت صوم در حق کفارت چون کفارت ظهار است علم چهارم علم حیض و نفاس وازان نیز شمه گفته شده است اگر اکثر بران خواهد در کتب فقه نظر کند ولیکن از صاحبدلان در وجوب این علم گفتار خوش میفرماید کقول شاعر **مثنویات** ای ترا دل دلیل نفس نفیس + غم دینت همیشه وانیس + گر ندانی کم و زیاده نفاس + اکثرش چل شبانه روز شناس + بدین علم آشنا نشوی + ای پسر به که کد خدا نشوی + از سر جاهلی و نادانی + بدین ره منه که در مانی + واین علم بغایت صعبتر من علوم است پس هر شخصی را لازم است که بقدرت ازین بداند بعد ازین بدان ای عزیز من که هر چهار سند

(حاشیه:) م‍ ۲۷ — شارده و ... — در بیان کفارات — ... — ۳۹۵ — در بیان حیض و نفاس

برحق اند ودانستن ایشان فرض است واختلاف در میان ایشان اختلاف
برحمت ست نه اختلاف بعداوت که لااختلاف رحمة وحنفی مذہب انشاید که گوید
مراشافعی چه کارست زیراکه در ہنگام ضرورت ازمذہبی بمذہبی انتقال کرده
میشود چنانکه حج رفتن پیاده بمذہب امام حنیفه روانیست پس عالمان حاجی ماشی را
بمذہب مالک میبرند که در مذہب او زکوات شرط نیست وچون بعرفات حاضر شد
باز بمذہب ابوحنیفه میگردد **وایضا** چون کسی مطلقه ثلثه را حیله بکند باید
که اورا از احکام وارکان ایمان بپرسد اگر بدان عالم باشد باید که احکام وارکان
نماز ہم بپرسد تا بی تحلیل نکاح جدید کند واگر ہمان را نیز میداند باید که اورا
مذہب امام احمد رح درآرد که در مذہب او حق تعالی را بذات وصفات شناختن فرض
است اگر آنرا نمیداند نکاح جدید کند واگر آنرا نیز میداند این ہنگام تحلیل باید
کرد **ایضا** چون کسی جنس را بغیر جنس از غله بفروشد اگر یداً بید باشد
رواست اگرچه زیاده بگیرد ولنسیه روانیست اگر توده گندم درون خانه
وتوده جو بیرون خانه باشد نیز نسیه است واگر جنس مع الجنس بفروشد چون
یداً بید باشد رواست ودرین زیاده گرفتن روانیست اگرچه نیم سوخته باشد
چنانکه اگر کسی مثقال را بمثقال میفروشد اگرچه دریک مثقال زر بسیار
باشد ویا دریک اندک غش باشد باید که برابر بگیرد وزیاده روانیست پس
اگراین را نسیه میدہد بقول ابوحنیفه مطلق روانیست امامتاخران فتوی
داده اند برجواز نسیه واین مسئله را از مذہب امام مالک پسندیده اند
وایضا چنانکه اسپ بقول ابیحنیفه رح روانیست امابقول شافعی رح روایت
واصحاب ابوحنیفه رح بنابرضرورت فتوی برحلالیت آن داده اند ودر شامل
بیهقی آورده است که ابوحنیفه رح قبل ازموت خود بسه روز از
قول خود برگشت وگوشت اسپ را حلال گفت وہمچنین ازمذہب بمذہبی
انتقال کرده مے شود **بدان ای فرزند** که دوستی

در بیان مسئله در بیان حیله مطلقه ثلثه

٣٩٧

چهار مذهب چون دوستی چهار یار از دست مده زیرا که شجرهٔ شریفه شریعت باغبان
ایشان بکمال یافت بقول الشاعر **بیت** ایکه سرو سرفرازی دین حقت راست
شد + چار تن هم از رهٔ تحقیق هر یک باغبان + ابو حنیفه رح نامش نعمان بود
بقول الشاعر **بیت** اعد ذکر نعمان لنا ان ذکره + هو المسک ما کررته یتضوع
و نام پدرش ثابت بود و در شرح مختصر امام محمد کوهستانی آورده است که پیغمبر صلی الله
علیه وسلم فرموده است که از بعد من شخصی پیدا شود که نام او نعمان بن ثابت باشد
اگر من به پیغمبری مبعوث شده نبودم او پیغمبر میکردید پس اگر شخصی که بکدام مذهب هیچان
بوده میباشد گفته که اگر این آیت در شان او آورده شود هیچ عجب نیست قال الله تعالی
کشجرة طیبة اصلها ثابت و فرعها فی السماء زیرا که اصل او ثابت است و فرع او
باسمان است که او را بصورت همراه باسمان برند و ثابت بن زوطی بن ماه ربان
مرزبان ۲
و چون عمر مرتضی باخر رسید ثابت نعمان را در کنار گرفته در پیش او برد مرتضی رض
حق او دعا کرد و او علم از هفت کس اصحاب گرفته است یکی از انس بن مالک و عبدالله
۳۹۷
حسن زیرک و عبدالله بن جزع زبیدی و عبدالله بن ابی اوفی و عبدالله بن ابی
اوف و ثالث الاقصم و جابر بن عبدالله رضی الله عنهم اجمعین و از بعضی زنان
صحابه نیز گرفته است چون عایشه بنت عجوز و ابو حنیفه رح علم را از بیشتر اصحاب گرفته
اما او را نسبت در فقه بسوی حماد میکنند و او از شاگردان ابراهیم بن یزید بود
او شاگرد علقمه بود و او از اسود و از شریح قاضی گرفته بود و ایشان هر دو از
فاروق گرفته بودند علم را و فاروق از رسول صلی الله علیه وسلم قیل مات ابو حنیفه
و هو ابن سبعین سنة بتاریخ سنة خمسین و مایة **مناقب** ابی حنیفة رح روایت
کرده شده است که امام اعظم ابو حنیفه کوفی رح چون حج وداع کرد در کعبه در آمد
دو رکعت نماز گزارده در میان دو ستون در رکعت اول بر پای راست استاده تا نصف
قرآن بخواند و رکوع و سجود کرد و در رکعت ثانی بر پای چپ استاده تا قرآن مجید را
ختم کرد و چون سلام داد بگریست و مناجات کرد و گفت الهی

ما عبدناک حق عبادتک ولکن عرفناک حق معرفتک فهب نقصان علی بکمال
معرفتی فہتف ہاتف من جانب البیت یا ابا حنیفۃ قد عرفت واخلصت المعرفۃ
وخدمت واحسنت الخدمۃ فقد غفرناک ولمن تبعک وکان علی مذھبک
الی قیام الساعۃ معناہ بالفارسیۃ یعنی ای الہ ذو الجلال وای بادشاہ با کمال وای
موجود لا یزال پرستید این بندۂ ضعیف واین وجود نحیف ترا ای ذات لطف
اللطیف چنانکہ حقیقت و سزاواری پرستیدن تواست ولیکن بشناخت ترا چنانکہ
حق شناختن تو ہست پس بہ بخشای نقصان خدمت را بکمال معرفت بروی ہاتفی
آواز داد از گوشۂ خانہ کہ ای ابو حنیفہ مرا بشناختی وخدمت کردی آمرزیدم ترا و
کسی را کہ متابعت تو کردہ بود بر مذہب تو تا روز قیامت و ایضاً مسطور ہست کہ روزی
مہتر عالم صلی اللہ علیہ وسلم در مسجد نشستہ بود اعرابی در آمد و کاسۂ خرما بہ پیشش
نہاد و گفت از راہ دور در آوردہ ام چون رسول اللہ نیمہ خرما بخورد عبد اللہ بن مسعود
رضہ برپای خاست و گفت یا رسول اللہ دوش خوابی دیدہ ام عجب تعبیر فرمای گفت
چنان دیدم کہ ستارۂ از آسمان بر زمین فرود آمد از نور آن ستارہ تمام عالم منور شد
رسول صلی اللہ علیہ وسلم متفکر شد مہتر جبرائیل بفرمان رب الجلیل در رسید و گفت ای رسول
اولین و آخرین وای سرور دنیا و دین تعبیر خواب ابن مسعود آنست کہ بعد از رحلت
تو بدار الفنا بہشتاد سال و ہشت روز مردی بیرون آید از کوفہ کنیت او ابو حنیفہ
ہمہ دنیا را بنور علم او منور کند و نہتہا ئے ترا بکمال رساند رسول علیہ السلام خوش
دل شد و انس بن مالک را رضی اللہ عنہ پیش خود خواند و قدری از آب دہن خود بر
کام او بستہ و او را گفت کہ عمر تو دراز خواہد بود و تو ابو حنیفہ را خواہی دید سلام
من ہر و رسان و بگو کہ عطائی تحفۂ محمد ترا مبارک باد و نیم خرما کہ در دست داشت
در حریرہ کرد و بعبد اللہ مسعود داد و گفت دست بدست تا این خرما را بجان دہ تا
با بو حنیفہ برسانند چون رسول علیہ السلام بدار الآخرت خرامید عبد اللہ مسعود رضہ
امانت بانجہ داشت تا آخر عمر خود آنگاہ بشاگرد خود علقمہ رضہ داد و قصۂ آن بگفت

296

چون علقمہ را وفات نزدیک آمد بشاگرد خود ابراہیم نخعی داد و قصہ آن بگفت
وچون ابراہیم را وفات نزدیک آمد بشاگرد خود حماد داد و قصہ آن بگفت ودرین
وقت ابو حنیفہ رح ہفت سالہ بود و شاگردی حماد میکرد و ہشتاد سال عمر او بود و
آنچہ او میدانست ابو حنیفہ رح در یکسال از وے بیاموخت وحمّاد ہر روز خرمای آن
نیم را از صندوق بیرون کردی و بر دست نہادی وگفتی بحرمت عطا دہندہ
این خرما کہ او را بمن بنماے روزے ابو حنیفہ رح نزدیک او آمد و گفت
آن امانت را بمن دہ وکسی آنرا نمیتوانست خورد حماد بوے داد در حال بخورد و
حماد سر او را در کنار گرفت وگفت میدانم کہ نیم خرمای رسول اللہ امانت تو خواہد
بود و در تو میدیدم ترا مبارک باد و قصہ خواب عبداللہ مسعود باوی بگفت وچون
حماد وفات یافت پدر ابو حنیفہ رح کہ ثابت نام بودہ است قصد حج کرد و ابو حنیفہ
را با خود برد در مکہ خیمہ دیدند زدہ وگرد آن خیمہ آدمی انبوہ درآمدہ ابو حنیفہ رح گفت
بدانجاے رفتم پیرے را دیدم سالخوردہ و نورانی گفتم این کیست گفتند انس بن
مالک رض است در آمدم و بروی سلام کردم چون آواز من شنید گفت این آواز آشنا
مے آید و مرا گفت از کجا می آئی گفتم از کوفہ گفت کنیت تو چیست گفتم ابو حنیفہ انس
بن مالک رض گفت ابروان مرا بگیرید و بالا کنید تا من او را بہ بینم کہ صاحب
مذہب بزرگ ست آنگاہ مرا گفت نزدیک من آی تا امانتی کہ دارم تسلیم تو
کنم چون نزدیک او رفتم قدرے آب دہن بدہن من کرد وگفت این آب دہن
مصطفٰے است صلے اللہ علیہ وسلم چون آن آب دہن خوردم حلاوت عظیم یافتم
انس بن مالک رض گفت اکنون کہ چون آب دہن مصطفٰے علیہ الصلوٰت والسلام
خوردی خود را چگونہ می بینی نشان آن با من بگوے ابو حنیفہ رح برجای خاست
و زبان برکشاد وگفت ای انس این ساعت خود را چنان بینم کہ اگر انواع
حکمت و انواع علوم وہ ہر یک دانایان روے زمین جمع شوند و ہر یک از
من ہزار مسئلہ بامتحان بپرسند بتوفیق حق تعالےٰ شانہ

آنهمه را جوابهای با صواب ما بگوییم واز هیچکس نمیترسم واندیشه نمیکنم واز همه
زیاده ام و مذهب من بهمه آفاق برسد **و دیگر** در مناقب او خوانده ام که جمعی
از جهودان بغداد آمدند ازوی سوالات کردند واز جمله سوالات یکی این بود که در
عالم شهریست وآن شهر شصت محله دارد سی محله ازوی روشن ست وسی محله
تاریک و دران سی محله تاریک یک محله بهتر از هزار ست آن شهر کدام ست و
آن محله کدام **جواب** فرمود که آن شهر ماه رمضان است که سی محله روز
روشن وسی محله او شب تاریک وآن یک محله تاریک که بهتر از هزار شهر ست
شب قدر است که لیلة القدر خیر من الف شهر چون این بیان کرد بسیار
از جهودان مسلمان شدند دیگر در **فواید ظهیریه آورده است**
که روزی شخصی بمسجد درآمد وسوال کرد که چه میگویند در حق مردی که میگوید
که از بهشت امید نمیدارم واز آتش دوزخ نمیترسم ومرده وخون میخورم و
بدانچه ندیده ام گواهی میدهم واز خدا نمیترسم وزنان را نکاح نمیکنم وصحبت
کردن باوی حلال میدارم ونماز با رکوع وسجود نمی گذارم وفتنه را دوست
میدارم وحق را دشمن میدارم واز رحمت خدا می گریزم وجهود وترسا را
راست گوی میدارم واز جنابت غسل نمیکنم امام رحمة الله تعالی فرمود ای
یاران در مسئله امتحان چه میگویید گفتند که این شخص کافر باشد امام
اعظم گفت ای یاران این شخص مسلمان باشد وتبسم کرد وگفت آنچه گفته ست
راست است از بهشت امید نمیدارم واز آتش دوزخ نمیترسم از خدا امید
میدارد واز وی میترسد آنچه مرده وخون میخورد گوشت ماهی وکلپرزه وجگر میخورد
وآنچه گفته ست بدانچه ندیده ام گواهی میدهم یعنی کلمه شهادت می گوید
وخدا را جل جلاله ورسول خدا را ندیده است وآنچه گفته که از خدا نمیترسم یعنی
ظلم نمیکنم وآنچه میگوید که زن را نکاح نمیکنم وصحبت باوی حلال می
دانم یعنی کنیزک داشته باشد وآنچه گفته است که فتنه را دوست

میدارم یعنی فرزند و مال را دوست میدارد و آنچه گفته است که حق را دشمن میدارم مرگ را گفته است و آنچه گفته است که از رحمت خدای تعالی میگریزم باران را گفته است و آنچه گفته است که جهود و ترسا را راستگو میدارم یعنی درین قول وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ و آنچه گفته است از جنابت غسل نمیکنم یعنی تیمم میکند وقتی که آب نباشد و دیگر از مقامات او رحمة الله علیه آنست که روزی جهودے با او همراه شد جهود را گفت چرا بدین محمد در نه آئی گفت یا امام مسلمانان من گرسنه ام اگر دین محمد حق است دعا کن تا خوانے از آسمان فرود آید و هر دو از ان طعام سیر بخوریم آنگاه بدین محمد درآئیم برین جمله عهد کردند ابو حنیفه رحمة الله علیه دو رکعت نماز گزارد و روی بزمین نهاد و گفت یارب مرا در پیش این بیگانه خجل مگردان خوانے فرود آمد جهود گفت سر بر آر که کارت بر آمد و طعام سیر خوردند امام گفت بعهد خود وفا کن و ایمان بیار گفت ای امام صبر کن تا من نیز دعا کنم اگر مثل تو نتوانم که خوان فرود آورم مسلمان شوم و اگر نه نشوم و جهود دانا بود هر دو قدم خود بر قدمگاه امام اعظم رح و هر دو دست خود بجاے دستهاء او نهاد و گفت یارب بحق این امام که خوانی همچنان فرست آراسته در حال خوانی دیگر فرود آمد ابو حنیفه رح متحیر شد جهود گفت ای امام از تو دو کرامت دیدم یکے آنکه تو نمودی و دیگر اینکه من نمودم هم ترا شفیع آوردم تا کارم بر آمد و در حال مسلمان شد و دیگر آنکه مقامات او این است که چهل سال شب نخفت و بوضوی نماز خفتن نماز بامداد گزارد و سه صد و هشتاد هزار مسئله را جواب فرموده است و چهار هزار مسئله را جواب توقف داشته است اول مسئله دهر است دوم خنثی مشکل سیوم مسئله محل اطفال کافر است که در بهشت باشند یا دوزخ زیرا که عمل صالح ندارند که گوئیم به بهشت روند و عمل بدی ندارند که گوئیم بدوزخ پس توقف کردن بهتر باشد چهارم

وقتِ ختنه کردن زیرا که اگر گویم بخوردہ گی ختنه کنند نارسیده را سبب
رسانیدن باشم واگر گویم به بزرگی ختنه کنند عورتِ او را دیدن روا نیست
ناظر و منظور هر دو لعنت میباشند و بعضی علما گفته اند که ختنه در خوردہ گی با
کرد امّا موی لب را زدن در مسلمانی ثواب زیاده از ختنه کردن است
علامتِ مسلمانی است و دیگر از فضل و بزرگی امام اعظم رح آنست که چها
شاگردان را بدرجهٔ فتوی رسانید الیضا روزی از بدبختان آن زمانه با
از اصحاب امام مباحثه کرد که امام قهر داشته باشد اصحاب گفت نداشته با
آن بدبخت گفت پس من بامتحان بروم رفت نزدیک دروازهٔ امام
کوفتن گرفت که امام را بیاگاهند تا بیرون آید چون بیرون شد بعد ازان گ
تر انطلبیده ام باز درون رفت هکذا تا سه کرت بیرون شد بعد ازان گفت
طلبیده ام ترا مسئله پرسیدنی دارم گفت اینکه مزهٔ پلیدی آدم چگونه ا
امام فرمود چون در شکم بود ترش باشد و چون بیرون آید تلخ گردد گفت یا ا
ازان چشیده نعوذ بالله من هذا القول الشدید امام گفت لا بل در روایت چ
دیده ام بعد ازان گفت یا امام من شنیده ام که تو مادرے داری فرم
آری بغایتی صاحب حسن ست که روی او چنان زیبائی دارد و پای او چنا
دست او چنان و موی او چنان و دندان و لب و دهن او چنان زیبائی دارد
که آن بدبخت اندام نهانی را نیز یاد کرد که چنانست امام فرمود هر چه هست آ
خدا ست گفت غرض اینکه من میخواهم تا بنکاح خود در آرم امام فرمود حا
ست باش تا او را بپرسم چون برگشت سر آن بدبخت از تن جدا شد و بر
افتاد همه عالم متحیر شدند گفتند یا امام این چه بود فرمود تیغ صبر من گ
او را برد ایضا آورده اند که در قریب او جهودی متوطن بود هر روز
خود را میرفت و آن روفته را در صحن امام مے انداخت امام ازانجا مے
و بیرون میکرد روزے امام محمد بادشاه زاده بود و در مدرسه ش

بود که آن جهود آن روفته را باز در صحن امام انداخت امام محمد علیه الرحمه متغطش
گفت و قهر و غضب تمام نمود خواست تا او را تعزیر کند اما چون امام ابو حنیفه
رضی الله عنه ازان خبر یافت گفت ای فرزند مدت هفتاد سال است که او
همچنان میکند و من تحمل میکنم زیراکه حق همسایه همچنان هست و شما در یک روز
او را رنجه نمودید چون جهود ازان احوال خبر شد در حال مسلمانی را قبول کرد و
نیز آورده اند که قریب او دختری بود مستوره که بغیر از شب در روز بیرون
نمیشد اما در هر شب که بیرون میشد بر بام امام ستون استاده میدید و نمیدانست
که آدمی باشد بعد از وفات امام چون بیرون شد آن ستون را ندید از
پدر خود سوال کرد که در ایام امام ستون میبود اما درین شب نیست چه شده
باشد پدرش گفت ای جان پدر آن ستون دین بود افتاد یعنی امام اعظم رح
بود که هر شب نماز میگزارد دیگر از مناقب وانیکه در ماه رمضان شصت و
یک کرت قرآن میخواند یک کرت در روز میخواند و یکبار در شب میخواند و یک
کرت در تراویح ختم میکرد و دیگر انیکه هرگز باسمان و آفتاب نیز نظر نمیکرد و
میگفت که تا سی از ان عمر گذشته که بآفتاب و آسمان نیز نگریستم روایت
دیده بودم که حضرت رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وسلم هرگز بآفتاب و آسمان نمی
نگریست زیراکه هر دو مونث معنوی اند و آسمان مزین هست بزینت کواکب و
دیگر آنکه از مناقب او اینست در خبر است که حضرت رسالت پناه علیه
الصلوت والسلام فرموده هر که سراویل خود را بنامحرم نکشاده باشد اگر عورت بدرد
زه گرفتار شود همان شخص از روزن خانه در نظر دارد فی الحال خلاص شود پس
امام را حق تعالی چنان پاک آفریده که نظرش بنامحرم نمی افتاد چون عورت
بدرد زه میشد او را از روزن خانه میدید خلاصی می یافت و دیگر آورده
که روزی در راه میگذشت طفل ورلان راه میرفت با او همراه شد امام
گفت ای طفل پای را محکم بنه و واقف باش که راه چلبس است تا نه افتی

۴۰۳

طفل گفت ای امام اگر من بنشینم باز برخیزم تو واقف باش که اگر بیفتی سائر مردمان بر تو افتند و زیر خواهی شد و همه مردم هلاک شوند امام دانست که طفل دانا هست زیرا که پیغمبر فرموده است زَلَّ عالِمٍ زَلَّ عالَمٍ یعنی لغزیدن عالم گمراهی را سبب است تا تمام عالم گمراه شود پس امام در گریه شد و چون ماتم زده باصحاب خود پیش آمد کیفیت احوال پرسیدند باز نمود امام گفت بر شما باد که هر یکی بقدر علم و دانش خود علم بیان کنید و فتوی دهید که راه شریعت راه سخت است و دور و دراز است بعد از آن اختلاف پیدا شد **دوم مذهب** امام شافعی رحمه الله علیه فهو ابن عبد الله بن محمد بن ادریس بن عباس بن عثمان بن شافعی رح بن شاهب بن عبید بن یزید بن هاشم بن عبد الله بن عبد المطلب بن عبد المناف وولد بقرب من ست وخمسین ومائة وعاش اربعین وخمسین ومات یوم الجمعة ودفن بمصر رحمة الله علیه وانه قد اخذ العلم من مالک بن انس ومحمد بن الحسن وبشار بن عباس واصحابه یصفون الی مسلم بن خالد بن مسلم الزنجی عن خلف بن ایوب والله تعالی جعل العلم بعد نبیه فی اصحابه ثم بعدهم فی التابعین ثم بعدهم فی ابی حنیفة رح واصحابه من شاء فلیرض ومن شاء فلیسخط **منقول است** که حضرت امام شافعی چنان ذاکر بود که در هیچ احوال سر از جنبیدن قرار نمیکرد روزی حجام سبلت او را پست میکرد گفت یا امام سر را باز دار تا لبهای تو بریده نشوند گفت لب بریده به که ذکر خدا فراموش کرده **آورده اند** که مدت سال در رحم مادر بود در حالت ولادت مادرش قریب نزع شد زیرا که طفل سه ساله دندانش رویده بود اما در آن زمان امام اعظم رح از دار الفنا بدار البقا رحلت نمود جنازهٔ او را از روزن خانه بمادرش نمایند در حال خلاص شد از آنجا فهمیدند که بشفاعت ابو حنیفه رح تولد شد **مناقب دیگر** امام شافعی رح آورده اند که امام احمد حنبل را سه لک احادیث نبوی یاد بود اما در اکثر اوقات در پیش امام شافعی میرفت و مسئله سوال میکرد و امام احمد پیر بود و امام شافعی هنوز طفل بود

در بیان مذهب و مناقب امام شافعی رحمه الله تعالی

٤٠٤

اصحاب امام احمد رح تنگ و عار کردند و گفتند یا امام شما را سه لک احادیث در یاد
است و در پیش این کودک برای چه میروید گفت نه چنانست ای اصحاب آنچه میدانم
پوست مسئله میدانم او مغز آن مسئله میداند **و دیگر آورده اند** که روایت
امام شافعی رح را چار جایها متصل بروایت امام اعظم رح می آرند و روایت امام مالک رح
و امام احمد رح را گاهی گاهی می آرند گفته اند که مادر امام شافعی رح بغایت صاحب جمال بود
و در ایام جوانی بیوه شد خواست تا امام یوسف را شوهر کند چون امام را از کار خیر
عار نبود روزی امام شافعی رح خود با امام یوسف رح گفت که مادرم چنان اختیار دارد امام
یوسف رح خود اگر او را میدیدم بهتر میبود از روزن خانه بدو نمود امام یوسف رح قبول
کرد چون تزویج کرده بدو سپرد در آن شب امام شافعی رح دعا کرد که یا رب این شب را کلان
کن آورده اند که آن شب دوازده ساله شد اما بر سائر مردمان یک شب بود امام شافعی رح
در کتبخانه امام اعظم رح درآمد و کتب امام اعظم در پیش امام یوسف رح بود و کتب را مطالعه کرد
در هر روایت که مخالفت میدانست مخالفت انداخت ازان مشهور عالم گشت دیگر
آنکه بعد از امام ابوحنیفه رح بود و در اطراف عالم میگشت مردم را بمذهب خود می
آورد **سیوم مذهب امام مالک رحمة الله علیه** و او ابن انس بود
و انس بن مالک بود دیگر آنکه در ایام طفلی مدت هشت سال در عیال رسول بود ازان
مفتی اصحاب گشته است انس گفت روزی در زیر درخت خرما افتاده یافتم
ازان میخوردم که رسول الله صلی الله علیه وسلم در رسید گفتم یا رسول الله ازان خرما
بخورم یا نه حضرت صلی الله علیه وسلم تبسم کرد و دست مبارک بر شکم من نهاد
و گفت اشبع بطنک یعنی سیر کن شکم خود را که بدینها خود نه شوی از درخت میفتاد
که تا آن نیفگنی و بخوری **و ایضا** روزی رسول الله صلی الله علیه وسلم سوار می آمد و
بی بی فاطمه رض چنانکه عادت طفلان است هر دو استقبال نمودیم حضرت مرا پس پشت
سوار کرد و بی بی فاطمه رض را در پیش خود گرفت **چهارم مذهب امام احمد بن حنبل رح**
آورده است که امام احمد مرد گوشه نشین بود که بغیر از فرض و سنت بیرون نمی شد با

۴۰۵

ای فرزند که هر چهار مذهب را بر حق دانی و در حقیقت ایشان شک نیاری حتی که اگر شخصے از یک مذهب منکر شود کافر گردد و گفته اند که شرع را چهار رکن ست همین چهار مذهب اند هر که ازین خارج است خوارج است پس بدان که ایمان بقول ابی حنیفه رحمة الله علیه ایمان مجمل بسنده است که گوید قبول کردم دین مسلمانی را و آنچه درویست و بیزارم از کفر و کافری و آنچه درویست و گفته اند که الایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب والاعتقاد بالجنان جنان میانه دل را گویند زیرا که او هرگز از جاے خود تغیر نمی یابد و آنچه گفته اند که اهل تصدیق است و آن تصدیق مختص بجنانست چنانکه اگر بر زبان و دل سخن ناشایسته بگذرد تا جنان او بر جاے باشد کافر نه گردد و قلب گردنده را گویند یعنی در اکثر اوقات بر دل اندیشه ناموافق مے آید اما تا باوری جنان اندیشه را دخل نمی دهد اما کافر نا همان اهل که جنان باشند نیست اگر بر دل ایشان اندیشه مسلمانی آید چون اصل نیت غلط میشود و ایمان بقول شافعی اقرار باللسان و تصدیق بالقلب و اعتقاد بالجنان و عمل بالارکان است که بقول او نماز جنازه بے نماز درست نمیدارند اما عالمان متاخران و اصحاب و فتوی بر جواز جنازه کرده اند تا سنت و جماعت خلاف نشود والله اعلم **فصل چهارم** در ذکر قال الله تعالی فاذکروا الله قیاما وقعودا وعلی جنوبهم اگرچه این آیت در شان نماز است در حین حرب اما کلام الله اصل است بهر طرف که عالمان راسخ میکشند معنی او میرود مگر وقتی که معنی او محض غلط کند این هنگام توهم کفر است کقول الشاعر **شعر** جمیع العلم فی القرآن لکن ✦ تقاصر عنه افهام الرجال

قال الله تعالی الخناس الذی یوسوس فی صدور الناس و در **تفسیر منیر** در شان این آیت آورده است که خناس نام شیطان است که سر قلب آدمی را در دهن خود گرفته است و می مکد ازان لعاب پلید او در دل مومن جملہ انواع معاصی مے افزاید اما چون الله تعالی را بر زبان راند خناس از وے مے گریزد پس چون

ایمان اقرار است و تصدیق بدل و اعتقاد بجان و دل ۱۲

بیان جنان ...

۴۰۶

آیت کریمه در پاره چهارم در رکوع و اذ اصبحتم

بیان ... ذکر ...

نام اللہ سبب نجات از دیو ہست و بر ہر بندۂ مومن لازم است کہ نام
شریف را فراموش نہ کند اما خاصہ کسی کہ دم از شیخی و سالکی زند برو فرض
است کہ نام شریف اللہ را در ہر نفس فراموش نکند کہ کلُّ نفسٍ اِذا خرجَ بغیرِ ذکرِ
اللہِ فھو میّتٌ زیرا کہ چون نام شریف را فراموش کند شیطان انواع معاصی و بغی
و کینہ و حرص و ہوا در دل او فرود مے آرد پس از مراتب مشائخان پس افگندہ
باشد بسبب این معاصی قال اللہ تعالی مَن اَعرضَ عن ذکری ای عن القرآن
فانّ لہ معیشۃً ضنکاً ای ضیقاً وعن ابی جبیرٍ ای تسلبُہ القناعۃ حتی لا یشبع
فمع الدین التسلیمُ والقناعۃُ والتوکّل یکون حیوتُہ طیبۃً ومع الاعراض الحرصُ
والشحُّ فعیشُہ ضنکٌ وحالُہ مظلمۃٌ کما قال بعض المتصوفۃ لا یعرض احدٌ عن
ذکرِ ربہٖ الّا اُظلم علیہ وقتُہ وتُشوّش علیہ رزقُہ و در تفسیر مدارک
من عینہ التشویش شوریدہ شدن پس ازینجا معلوم میشود کہ اگر صاحب ذکر ذکر را
ترک دہد از رزق محروم ماند و از احوال مشائخان باز ماند پس سالکی را نشاید
والیضا قال اللہ تعالی واذکر ربّک اِذا نسیتَ یعنی چون طرفۃ العین ذکر از سالک
و طالب فراموش شود در حال بدان طرفہ تاسف خورد و بیاد آرد و تکلیف کنندہ باشد
در یاد کردن ذکر بعد ازین بدانکہ ذکر نیز بر چہار نوع است اول ذکر عام دوم ذکر خاص
سیوم ذکر خاص الخاص چہارم ذکر خاص الاخص اول ذکر عام و آن موافقت شرع
را گویند کما قال اللہ تعالی فاذکروا اللہ قیاماً وقعوداً وعلی جنوبہم و در تفسیر حسینی
در معنی این آیت آوردہ است کہ ہر قیامے و ہر قعودی و ہر حرکتی و نظرے و ہر
قدمیکہ موافق شرع جاری باشد ہمہ ذکر خدای است زیرا کہ اگر او خدای را فراموش کردہ میبود پس خلاف
شرع ازو در وجود می آمد چون خلاف شرع نمی آمد پس گویا کہ در ہیچ احوال فراموش نکردہ است
پس مومن اگر تلاوت قرآن کند و یا صوم دارد و یا نماز گزارد و یا از نہی باز دارد گویا کہ
ہمیشہ در ذکر است زیرا کہ او حق شناس است کہ خلاف امر او نمیکند قال علیہ الصلوۃ والسلام
حرکۃُ الطاعۃِ دلیلُ المعرفۃِ کحرکۃِ الجسمِ دلیلُ الحیاۃِ دوم ذکر خاص بدانکہ

طایفه مشغول بطلب ازدیاد مراتب اند کما قال الله تعالیٰ وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا پس ایشان اول شریعت را مستقیم میدارند بعد ازان هر لذت دنیاوی چون مال و فرزند بد و پیش مے آید تکلیف کرده ازان میگذرند کما قال الله تعالیٰ اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِیْنَةُ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا وَالْبٰقِیٰتُ الصّٰلِحٰتُ الآیة زیرا که ایشان هر حظوظ نفسانی و دنیاوی را گویا که فراموش کرده اند زیرا که اگر باین جیفه علایق دنیا حضوری را نشاید پس ذکر که بغیر حضور باشد فایده و نتیجه ندهد کما قال الله تعالیٰ وَاذْکُرْ رَّبَّكَ اِذَا نَسِیْتَ یعنی ذاکر باش حق را چون فراموش کنی ما سوی الله را والا ذاکری را نشاید و ذاکر آنرا گویند که ظاهر و باطن او در ذکر مساوی باشند چنانکه شیخ الاسلام والمسلمین حضرت شیخ علی ترمذی قدس سره میگفت که ذِکْرُ اللِّسَانِ بِغَیْرِ ذِکْرِ الْقَلْبِ لَقْلَقَةٌ وَذِکْرُ الْقَلْبِ بِغَیْرِ حُضُوْرِ الرَّبِّ وَسْوَسَةٌ اگرچه ذکر لسانی را ثواب بسیار است چنانکه **منقول است** که مردگان میگویند اگر باز خدای تعالیٰ ما را زندگی میداد در تمام عمر اگر یک کرت کلمه الله را میگفتیم بسنده بود اما در مذهب صاحبدلان تا دل ذکر را بجز و مسلم و لازم نگیرد نتیجه ندهد و باز گفته اند که اگر نه هزار کرت ذکر را بزبان گوید و یک کرت بدل ثواب این افضل است و آنچه دایم حضوراند ذکر قلب را بے حضور چیزے نمیدارند زیرا که آنچه نتیجه و مقصود باشد حاصل نشود پس صاحبدلان ذکر لسان را قبول ندارند و حاضران ذکر قلب را قبول ندارند ایضاً شیخ میگفت که در ایام جوانی در ولایت هند در طلب علم بودم در نواحی لنگور شیخ سیلونه را محقق و مدرس یافتم تا کافیه و هدایه و وقایه در پیش او گذرانیدم بعد ازان شیخ را ذاکر دیدم خواستم تا ازو تلقین ذکر و فکر بگیرم شیخ التفات نکرد گفت من از ممر دست انابت بدادن بسیار استبعاد مینمایم زیرا که درین راه خطرهاے عظیم است ما هم پیرے دارم بیا تا ترا در پیش او برم شیخ فرمود که بعد ازان مرا بشیخ سالار بده سپارید تا بدین درجه رسیدم و از مراتبه شیخ سیلونه میگفت که چنان ذاکر بود روزے بربام نشسته بود ذکر بر و غلبه شد و

کوشش کنی بلکه در معین ... مراتب ... پ ۱۵ ... سوره کهف ... رکوع ... البقیت الصلحت ... الحیاة الدنیا ... ۲۰۸ ... سیلونه ... غیر ... سالار بده ...

ما فتا وانا بوجودش شیخ زحمت رسید وایضاً فرمود اگر در سخن میگفت یا خواب میکرد
همیشه انگشتان ثلثه بطریق تسبیح می جنبید روزی در بیابان مسائل بود و بخلق
امر معروف میگفت یکی از همنشینانش اندیشه کرد که الحال شیخ غافل باشد در حال
گفت که من غافل نیستم مرید خجل شد وایضاً روزے در خواب بود باز مرید اندیشید
که مگر غافل باشد باز شیخ گفت غافل نیستم سیوم ذکر خاص الخاص بدانکه در بدن
آدمی سه چیز را سه نوع رزق مقدر است چنانکه نفس را اکل و شرب و سر را مشاهده و قلب
را ذکر پس چون طالب بکمال استغراق رسد نفس از اکل و شرب و سر از مشاهده و قلب از
ذکر باز میماند که وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيْتَ و در مذهب ایشان اَیْ نَسِیْتَ الْاَکْلَ وَالشُّرْبَ
وَالْمُشَاهَدَةَ وَالذِّکْرَ پس این هنگام بحقیقت مذکور رسیده باشی والا مهجوری از کرسی
حضور را نشاید و چون ناگاه از مراتب باز آمد تکلیف کرده باز همانرا جوید و فقیر
را برادری بود در زمستان عرق عرق میگشت از احوالش پرسیدم که هرگاه چگونه
بدست می آید ای برادر نشنیده که الصوفی صاحب الوقت ای مراتب بتکلیف میسر
است اگر تمام عمر در آن باشم چهارم ذکر خاص الاخص و این ذکر را حد و نهایت نمیباشد
و این گم شدن از خودست. **بیت** تو در و گم شو که توحید آن بود * گم شدن
گم کن که تفرید آن بود * واذکر ربک اذا نسیت در مذهب ایشان این تا خطابیه است
یعنی چون فراموش کنی تو نفس خود را پس این هنگام ذاکر و مذکور نباشد مگر واجب
تعالی که اِذَا انْکَسَرَتِ السَّفِیْنَةُ یَرْکَبُهُ الْبَحْرُ که او را بحر بر داشته است **منقولست**
که مجنون در عشق لیلی منتهی شد روزی لیلی را بر و گندی افتاد گاهی سرش را
در کنار میگرفت و گاهی پایش را میمالید و گاهی دستهایش را پیش میکشید هکذا تا
از حالی بحالی بگردانید مجنون تو کیستی که مرا تشویش میدهی گفت منم لیلی
گفت لیلی کیست گفت معشوقه مجنون گفت کیست مجنون گفت توئی گفت من
خود لیلی شده ام مجنون و لیلی را نمیدانم پس این هنگام که العلم حجاب الاکبر است
چنان بدخاست که علم دانش انانیت را گویند **بعد ازین**

در بیان ذکر خاص الخاص

۴۰۵

در بیان ذکر خاص الاخص

ای فرزند کہ اسمای حق تعالی آنچہ بر پیغمبر ما نازل شدہ اند جملگی نود و نہ اند
و حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم ہمانرا باصحاب بطریق ذکر و فکر تلقین کردہ
بود بعد از اصحاب مشائخان کبار در ہر اسمی کہ نتیجہ مے یافتند ہمانرا پیش میگرفتند
و بدان روش می ماندند از ان چہاردہ خانوادہ موجود شدہ و این مشائخان کبار
اسمی را برای نتیجہ خود تخصیص کردہ اند اما اشتراک ہم دارند در ہمہ اسماکہ ہمہ را بذکر
میگویند تا صافیت دل حاصل شود خصوصاً لا الہ الا اللہ در ہمہ سلسلہ مشترک
است کہ از آغاز حال مرید را تلقین میکنند از جہت بسیاری برکت او **و بدان**
ای فرزند کہ اول مرید را از جملہ معاصی باز دارد و از معروفات در آرد بعد از ان
اگر مرید را از تجلیات شیطانی باز خواہی کرد و نگاہ خواہی داشت و مرید نیز مشروع
باشد او را بخلوت در آرد چون از احوالات خلوت نجات یافت بعد از ان کہ قوت
حرارت ذکر دارد او را ذکر دہد **و معلوم باد** ای فرزند کہ ذکر امانت است و در
است و در در دہان ہر سگ نمیتوان انداخت وَلَا تَطْرَحُوا الدُّرَّ فِي أَفْوَاهِ الْكِلَابِ
زنہار صد زنہار کہ ذکر خاص است و عام نیست بہر کس نمیتوان داد کہ طاقت
ذکر نخواہد آورد و آیات سماویہ برین جملہ ناطق است کہ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمٰنٰتِ اِلٰى
اَهْلِهَا و باید کہ ذکر را در گوشہ تاریک کہ ہیچکس نباشد باید داد و سخن تصوف را
نیز در جاے بگو کہ ہیچ مخلوقے نشنود **منقول ست** کہ عبد اللہ شطاری مریدے
را از مریدان خود ذکر تلقین میکرد اما در انجاے اسپ استادہ بود از تلقین باز ماند
و گفت این نیز حیوان است مبادا کہ طاقت شنودن ذکر نیارد فریاد برآورد و
ایضاً روزے این فقیر در قدمبوسی شیخ المشائخ والاولیا سید السادات میان
سید علی ترمذی در بیابان معرفت سخن از تصوف افتاد شیخ دہن مبارک را
بگوش فقیر نزدیک ساند و مقصود باز گفت اگرچہ در میان جز من و او شخصے نبود
اما ادب مشائخان بجاے می آورد و مرشد فقیر آنچہ ذکر دادہ بود بزبان خود
پنج یا شش نفر از دانشمندان کہ کمینہ ایشان این فقیر ست والامر سائر مریدان

را برائے تلقین این فقیر را اذن میداد هر چند ممانعت مینمودیم قبول نکرد و
میگفت که قبول کردن امر مرشد واجب است و بعد از وفات اذن مصلی و سجاده
بغیر از فقیر بدیگر کس نکرد و فرزندان را نیز اذن نداد که قوت آن نداشته بر خلاف این تمام
فساد که چون پدر بگذرد پسر پیشوای جهان میگردد و چنانکه بادشاهی ز پدر به پسر
میماند محض ضلالت است و ذکر نیز بر خلاف این طایفه میتوان بمرید تلقین کرد زیراکه
بمجرد رسیدن جاهل به پسر ناقص که بمیراث نشسته باشد بمرید تلقین ذکر مے
کنند و پیش هر جائے آوردن آداب مشائخان او را مرید و ذکر میگویند و او هنوز
در معاصی مستغرق زمزمه و حالت او را در تمام پراگنده می کنند و از ان
خبر ندارند که در **عوارف المعارف** آورده است مرید آن را
گویند که تا بیست سال کراماً کاتبین هیچ ذره گناه او را ننویسند والا مرید
را نشاید بعد از ان چون بکسی تلقین ذکر کند اول نیت و اراده هر کلمه بدو بیاموزد
و ریا را بدو بنماے که فلان خطره ریا است و فلان صفا است و فلان تجلے
رحمان است و فلان شیطانست الحال چون فقیر معروف بسلسله چشتیه است
سخن چندے که از حضرت شیخ در رسیده است بیان خواهم کرد امّا بدان شرط
که هیچ احدے بغیر از تلقین کامل در و خوضی نماید والا گمراه گردد و نیز بدین شرط
که این کلمات را بدست شخصی و شیخے و هر عالمی که از احوال این حالت نادان باشد
نمیتوان داد حضرت خواجه حافظ درین بیت خوش میفرماید **بیت** بیا تا در می صافت
رراز دهر بنمایم * بشرط آنکه ننمائی بکشر طبعان دل کورش * زیراکه ایشان
در مراتب چون طفل شیرخوار اند اوّل مرید را بفرمای تا سه روز روزه دارد و
درین روز یک لک کلمه استغفر الله تکرار کند بعد از ان غسل و با وضوی جدید
کرده در پیش آید امّا شرط اینست که غسل بکند شرط دوم روی بقبله مرید را بنشاند
یا مربع یا بدو زانو و بهتر آنست که مربع بنشیند و رگے پائے چپ بانگشتان سبابه
و ابهام بگیرد و دست چپ را بر دست راست بنهد یعنے

دست راست را بر ران راست بنهد باطن انگشت ابهام دست چپ را بر ظاهر ابهام
راست بنهد و باطن انگشتان اربعه چپ را بر ظاهر انگشتان اربعه راست بنهد شرط
سیوم چشمان را پوشیده دارد و این پوشیدگی پوشیدگی دل است از ما سوی الله
که دل را از حرص و هوا و کینه و حسد و حقد و بغض خالی دارد شرط چهارم اینکه مرید را
جزم باشد و یقین محض بدانکه این ذکریست که مرشد من دست بدست از اصحاب و
اصحاب از رسول الله صلی الله علیه وسلم آورده است و من متابع ایشان میروم تا مگر
بشرف ایشان بدرجه باطنی و وصالت برسم که در هیچ احوال از این بر نگردم شرط
پنجم آنکه لا از پستان چپ آغاز کند و در کتف راست ها آله تمام بکند و از آنجا بغیر دم
و نفس کشیدن برگردد و الا آغاز دهد الله را بر پستان چپ برساند و دم را در
جا بکشد شرط ششم اینکه فهم در معنی و اراده دارد چون لا مقصود الا الله لا مطلوب
الا الله شرط هفتم اینکه معلوم باد که حواس باطنی نیز پنج اند هر پنج را البته چیز بر بندد
اوّل اینکه دل را گویائی زبان حواله کند که بغیر از بسم الله چیزی دیگر در دل ۲۱۳
و زبان نیارد دوم اینکه آنچه دل را خطره ما سوی الله و اندیشه غیریت پیدا
شود آن را باراده ذکر دفع کند یعنی فهم با آن کلمه مذکوره بگمارد تا خود را همیر
آن معنی سازد سیوم اینکه دل را مشاهده حاصل میشود اگر تجلی رحمانیه است نیز
دامن او ذکر را از دست ندهد اگر ملک و ملکوت چون بهشت و دوزخ باشد از آن
نیز برگردد که آن سد راه او اند که بدان سبب امتحان بنده است از باز ماندن ذکر
باید که ترک ندهد و اگر شیطانی و دنیاویست صورت مرشد را در دل گذراند تا همان
دفع شوند و بمدد شیخ نور ذکر در باطن و بیفزاید شرط هشتم اینکه ذکر را در شب و روز
چار تا چار آورده باشد خصوصاً بعد از خمس صلوات البته میتوان ذکر جلی کرد که صافیت
دل و محو شدن نام و ننگ در طلب خدای حاصل میشود حضرت شیخنا را مریدی بود که
در قیام و قعود و مشی و اقدام و رکوب سر را می جنبانید گاه جلی گاه خفی چون پیک اجل
در رسید شنیدم که جان میداد و میگفت که بغیر از دو چیز در دنیا آرزو نماندم یکی آنکه

اگر درینحالت بلقاے شریف حضرت شیخ مشرف میشدم چه خوش بودے تاسف برین
مهجوری میخورم و دیگر آن که حیف از عمر ماضی که بی ذکر و فکر گذرانیده ام چون شرایط ذکر
دانستی باید غسل هر وقت نه کنی که آن محض برائی تلقین بود اما بقیه شرایط را ذاکر در هیچ
حال ترک نه دهد و آب برائی وضو موجود نباشد تیمم کند و چون ذکر را خواهد بمرید داد
اول بفرماید تا سه کرت بگوید اَستَغفِرُ اللهَ الَّذِی لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الحَیُّ القَیُّومُ وَاَتُوبُ اِلَیهِ
وَاَسئَلُهُ التَّوبَةَ وسه کرت درود اما درود را صد بار مکرر کند بهتر باشد و یک بار
یَا جَلِیلُ مِن کُلِّ جَلِیلٍ وَیَا عَزِیزُ مِن کُلِّ عَزِیزٍ وَیَا قَدِیمُ مِن کُلِّ قَدِیمٍ خَلِّصنَا
مِنَ النَّارِ وسه کرت کلمه تمجید بعد ازان بطریق مذکور لا اله الا الله بیاموزاند اما اول
پیر چشمان بپوشد تا مرید او را به بیند و ذکر آغازد بعد ازان مرید چشمان بپوشد
و آغاز کند تا طریق را دانسته باشد و چون ذاکر خواهد که ذکر این کلمات مذکور را
مکرر کند و اگر بعد از خمس صلوٰت ذکر کند باید که بعد پنج گنج ذکر جلی آغازد پنج گنج را چنان
بجند اول سی و سه کرت سبحان الله و سی و سه بار الحمد لله و سی و سه بار الله اکبر ۴۱۳
و سی و سه بار استغفر الله بعد ازان لا اله الا الله را آغازد بدان ای فرزند که بحیم
بعضی عالمان ظاهر میگویند که درین نفی کدام الله مقصود دارید اگر نفی الله
باطل دارید کذب لازم آید لاهم موجودون و اگر نفی الله مطلق دارید کفر
لازم آید لان خالق الخلق موجود و اگر نفی الله حق دارید استثنا الشئے
من نفسه لازم آید زیرا که این نفی جنس است چنانکه گوید که نیست
در سراے جنس انسان مگر زید و تناقض نیز لازم نے شود زیرا که
اول بودن زید در ان دیدیم بعد ازان چون غیر او هیچ احدے
نبود جنس را نفی فرمودیم باز او را موخر آن آوردیم تا فایده
حصر دهد و در نفی الله مطلق کفر محض است و این خود
مظهر ست و اگر نفی الله باطل کند نیز کذب لازم آید زیرا که
ایشان مستحق هست نیستند و در مملکت او تصرف ندارند پس گویا

که بیستند اما در نظر محققان لا موجود الا الله مراد است یعنی هر وجودی که جز او
خیال کنی آن نیست که او نیست هر چه هست هستی اوست مگر نیست که آن
نیست پس چون وجود سوای او باطل بلکه معدوم است وجود الله باطل چگونه
موجود باشد زیرا که وجود ایشان از خود نیست کما قال الله تعالیٰ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ
عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ یعنی میزنم حقیقت را بر باطل پس میشکنم او را در جای که حقیقت
موجود شود باطلیت نابود گردد پس نیست موجود مگر حق و اگر شخصی گوید که الله را
مطلق نفی میکنیم بقول صوفیه نیز کفر لازم نمیشود زیرا که تاویل دارد و در تفسیر فاتحه
آورده است که الاله مِنْ اَسْمَاءِ الْاَجْنَاسِ کَالرَّجُلِ وَالْفَرَسِ اِسْمٌ یَقَعُ عَلٰی کُلِّ
مَعْبُوْدٍ بِحَقٍّ اَوْ بَاطِلٍ پس مقصود ذاکر نیست که چون الله اجتماع دارد میان حق
و باطل پس من مطلق کلمه را نفی میکنم تا کلمه الله اثبات یابد که هیچ احدی
شرکت ندارد و ایضا صوفیان گفته اند کُلُّ مَا شَغَلَكَ عَنِ اللّٰهِ فَهُوَ الْمُهْلِكُ
پس غیر انداز تا از الله خلاص یابی وَاَمَّا اللّٰهُ مُخْتَصٌّ بِالْمَعْبُوْدِ بِالْحَقِّ لَمْ یُطْلَقْ عَلٰی
غَیْرِهٖ اما اگر جواب حاضر دهی که خود را از طلاطم این امواج بحر نجات دهی گوئی
که ما نفی هیچ یکی مراد نداریم بلکه میگوئیم لا اله مستحق بالعبادة الا الله بدانکه
لا کلمه نفی است و اله منفی است یعنی نفی کرده شده و لا حرف استثنا و مستثنی منه
محذوفست و آن نزدیک اهل معبود است یعنی نیست چنین معبود بحق مگر ذاتیکه
که نام آن ذات الله است و در نفی سه چیز لازم است نفی و نافی و منفی حرف لا
نفی است و اله اسم منفی است و نافی گوینده این کلمه است و در اثبات نیز سه
چیز است اثبات و مثبت و ثابت اثبات لفظ الا است و ثابت ذات
باریتعالی است و مثبت گوینده این کلمه است و نزدیک طایفه صوفیه الا بمعنی
غیر است یعنی نیست جنس معبود بحق غیر خدا از روی ذات و صفات چنانچه میفرماید
لَوْ کَانَ فِیْهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا و نزدیک اهل طریقت مستثنی منه موجود است
که اثبات دو موجود نزدیک ایشان کفر است و شرک است و نزدیک اهل حقیقت

مستثنی منه محبوب است زیراکه نزدیک ایشان اثبات دو محبوب کفر و شرک ست
لی مع اللهِ وَقتٌ لا یسعُنی فِیهِ مَلَکٌ مُقرّبٌ وَلا نَبیٌّ مُرسَل شاہد حال است و نزد
اہل معرفت مستثنی مطلوب ست اثبات دو مطلوب نزدیک ایشان شرک ست یعنی
لا اله معبود لنا ولا اله موجود لنا ولا اله محبوب لنا ولا اله مطلوب لنا الا
المعبود الذی علیه الله وهو الجامع لجمیع الصفات الکامل المنزه عن النقصان ب
لزوال الخالق للبریات المکون للکائنات اما در بال فقیر میرسد که نافی و مثبت نیز
او است کما قال الله تعالیٰ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وایضاً قال الله تعالیٰ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ
و گفته اند که الله تعالیٰ هم شاہد او ست و ہم مشہود زیراکه او خود بخود گفت من یگانه ام بعده عباد
بمتابعت او نافی کرده اند تا مشہود شد و رسول الله صلی الله علیه وسلم نیز ہم شاہد ست و ہم مشہود
پس چون نافی و مثبت او ست در ذکر او ذکر خود را نه بینی و در نفی خودی بی تکلیف کنی
تا تجلی مقصودیت در رسد و ترا از تو بر باید و خود بخود گوید کما قال الله تعالیٰ وَاعْبُدْ رَبَّکَ حَتّٰی
یَاتِیَکَ الْمَوتُ کما قال علیه السلام مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا تا بموت طبعی بمیری
از میان برآئی و او را با و بگذاری کما قال علیه السلام فی حق الصدیق مَنْ اَرَادَ
اَنْ یَنْظُرَ اِلَی الْمَیِّتِ یَمْشِی عَلَی الْاَرْضِ فَلْیَنْظُرْ اِلَی ابْنِ اَبِی قُحَافَةَ زیراکه او از خود رفته
بود و بدو ست پیوسته الغرض چون ذاکر در گفتن لا اله الا الله در مانده شود باید که
تکرار کلمه طیبه تمام کند باز پیوسته بدان الا الله آغاز نماید تا آنکه استطاعت داشته
باشد در نفی و اثبات اراده دل اگر دانا باین احوال باشد لا موجود الا الله دارد و در لحاظ
فهم نداشته باشد اراده انت المقصود دارد دانا خود را در دین نهنگ نجات ندارد
اراده انت الموجود دارد بعده متصل بدین شوق کلمه الله را بر زبان راند بدان
ای فرزند که الله آن را گویند که از عدم وجود
آرند و آن وجود را قابل شهود کنند و ایضاً کارساز
گویند یعنی چون الله اسم ذاتی است که الوهیت دارد بر جمله اسما و صفات و
ذات ایشان چنانچه این تاثیرات در ظلمات عدم منکتم بودند و بهدایت رہنمائی

مظهر شدند پس سالک تا پایان آنست که باز ہدایت و نصرت از وجود تا از حد بدو بوید مگر طرفۃ العین ہمین برکت این اسم بدان ظلمت آباد عدم پیوند و بینید کین جملہ مخلوقات از یک اصل است بلکہ نیست مختلف مگر واحد فہم ارادتہ انت الہادی انت الرشید **وایضا** منقول ہست کہ طالب را از دانستن نود و نہ نام چارہ نیست و چون اللہ را بمد کشد ہر ہمہ را ہوش ودان مد بیند و چون از گفتن این اسم باز ماند چندکرت کہ تواند این را تکرار کند جل جلالہ و عم نوالہ و جل ثناؤہ و تقدست اسماؤہ و عظم شانہ و لا الہ غیرہ و در ثواب این لفظ گفتہ اند قال علیہ السلام مَنْ سَمِعَ اِسْمًا مِنْ اَسْمَاءِ اللّٰہِ تَعَالٰی فَقَالَ جَلَّ جَلَالُہٗ غَفَرَ اللّٰہُ ذُنُوْبَہٗ کَیَوْمٍ وَلَدَتْہُ اُمُّہٗ وَ لَوْ قَالَ بِشَوْقٍ بَعَثَ اللّٰہُ بَیْنَہٗ وَ بَیْنَ النَّارِ سَبْعِیْنَ خَنْدَقٍ وَ کُلُّ خَنْدَقٍ مِثْلُ سَبْعَۃِ ھٰذَا الدُّنْیَا بعد ازین معلوم باد کہ ذکر جلی را در ہمہ احوال کردہ باشد و چون از جلی فارغ شود پاس انفاس کند کہ خفی از ہوش دور کند زیرا کہ جلی بران تا ثیرات تا ثیر او در دل نیفتد کہ دل بخفی آرام گیرد چنانکہ لا الہ را با نفس مستخرج بیرون کشد و الا اللہ را در اندرون درآرد و نفس را برہم چنان خود ماند نہ انکہ بزور بجشد و درآرد و در رسالہ شیخ سالار بدہ قدس سرہ دیدہ ام کہ اگر مردے ہزار سال مستقبل قبلہ نشستہ با ذکر و فکر باشد تا یکبارہ ترتیب اختیار کرد یعنی لا الہ را اندرون کرد و الا اللہ را بیرون کشید آن عبادت و ہبا منثورا گردد یعنی نتیجہ باطنی ازان نیابد مگر آنکہ تجدید عبادات کند و صوفیان گفتہ اند کہ اَلْعِبَادَاتُ اِخْتِلَافُ الْعَادَاتِ گاہی در نفس اسم اللہ را نگاہدارد و در بیرون شدن و در آمدن و گاہی این اسم را حبس بر یک نفس کند کہ آنرا محاربہ اکبر گویند و ہرچند کہ تواند یاد کند حرارت اسم تمام وجود او را گیرد و در تحت نام گفتہ باشد تا آنکہ خود در چشم آواز ذکر جاری میشود و او را بطرف دیگر باز نگذارد گاہی چون آواز ابریشم کہ بر یکدیگر زنند مے شود و گاہی بمانند آواز کبوتر و گاہی بمانند آواز ماکیان و برادر فقیر در یک نفس ششصد بار میگفت **و دیگر ذکر چہار ضربی نیز مشہور گشت**

راست در اکثر سلسلها باید که بشرایط مذکوره مربع بنشیند لا را از زانوے
چپ آغاز دو ہاے آله را بکتف راست برساند واز آنجا لا آغاز د بجانب
زانوے راست فرو برد و ہمان الّا را باز بالا کشد تا برابر بنشیند والّا از
کتف راست الله را آغاز د تا برابر پستان چپ آرد و ہاے او را برزانوے
چپ تمام کند باز لا آغاز د بطریق مذکور در خفی ہر چند که تواند بکند چون لا از
زانوے چپ آغاز د تا کتف راست نفی نفس و شیطان اراده دارد چون لا
را بزانوے راست فرو برد نفی ماسوے الله و خطوط ہر دو جہانی کند و
چون الله آغاز د ثبوتی او را ثبوت سازد اما منتہی اشا یاست که اراده دارد
که ذات ماسوی الله از وجود واجب است و معلوم باد که اسماے الله را اگر
کسی بزبان عربی استعمال کند چنانکه مشائخان کرده اند نتیجه یابد واگر معنے
آن اسما بزبانہاے دیگر که مشائخان مقرر کرده اند استعمال کند نیز نتیجه یابد
چنانکه ذکرے چند از الفاظ شیخ بدین فقیر رسیده بلفظ ہندوی ۱۴۷
بیان خواہد کرد که گاہے در پاس انفاس این نگاہدارد اُہی ہتے
واگر بوقت سحر نظر بجانب آسمان کند و فرود نه آرد و بدان ہیئت
ده ہزار بار این تکرار کند کشف دست دہد واگر بطریق
چہار ضربی کند باید که از زانوے چپ تا کتف راست اُہی ہتے
تمام کند واز کتف تا زانوے راست باز تا سر بالا کردن کلمه اُہی ہتے
تمام کند واز کتف راست تا پستان چپ اُہی ہتے تمام کند باید
در خفی کرده باشد و این اثبات است باید که فہم در معنی او داشته
باشد و معلوم باد که این کلمات سه اند و چہار ضرب از ہمہ
چہار اندام ہمند دو کتف و دو زانو چنانکه از زانوے چپ بکتف میرساند
از آنجا بزانوے راست میرساند باز بالا بطرف کتف راست مے کشد
از آن به پستان چپ میرساند تا باز بزانوے چپ مے رساند

واگر این اسمای هندوی را بجلی ذکر کند باید که چند کرت آهی آهی چند کرت
آهی اهی اهی اهی و چند کرت اهی هی و چند کرت توئی هے و چند کرت تو تو و چند
کرت هی تو این همه را تکرار کند هر چند که استطاعت داشته باشد بدانکه گفته اند که
حق تعالی را سه هزار نام است هزار نام فرشتگان میدانند و هزار نام همه انبیا را بود
یعنی آنچه انبیاے ماضی حق تعالی را می نامیدند بیشتر از هزار نام نبود بعضے اندک
و بعضی بسیار میدانستند چنانکه بعضی صد و بعضی دو صد و بعضی سه صد و
بعضے چهل و علی هذا القیاس و سه صد نام او در توریت منزل بود و سه صد در
انجیل منزل بود و سه صد در زبور منزل بود و نود و نه نام در فرقان نازل شده
اند و یک نام غائب است که آنرا اسم اعظم خوانند که بی حق تعالی او را شخصی دیگر
نداند پس اشرف ترین همه اسما اسم الله است زیرا که او بمنزلهٔ ذات مر سایر صفات
را است که اسم اعظم در جنب وست بلکه بعضی گفته اند که خود او است و بعضی گفته
اند که اسم یا حی یا قیوم است اما بر روایت صحیح بمذهب امام ابوحنیفه رح آنست که
اسم اعظم در جنب اسم الله است زیرا که از اسمائے دیگر اگر یک حرف خواه مقدم خواه
موخر گرفته شود معنی او تغیر می یابد و تسمیهٔ حق بدان نشاید چنانکه قدوس اگر قاف
را حذف کند دوس اسمیت را نشاید و اگر سین را حذف کند قدو اسمیت را نشاید و علی
هذا القیاس رحمن و رحیم و ملک و غفور و قهار و جبار که چون یک حرف ازین حذف
شود اسمیت را نشاید اما اسم الله بناے او بر یک حرف است چون هو که
عبارت از ذات وارد و چون موحدان اضافت کل شیء هالک الا وجهه بدو کردند
و هو هت بدان متصل کردند هو شد که عبارت از وحدت است و چون لله ما
السموات والارض که همه اشیا مر او را دیدند لام تملیک در اول در آوردند
واو را حذف کردند له شد و چون لام مماثلت بدو متصل کردند لله شد
که عبارت از وحدیت است و چون الف تعریف در آوردند الله شد و هر گاه
الف حذف شود لله نیز اسمیت را شاید و اگر لام مماثلت را حذف کنی له نیز اسمیت را

۴۱۸

واگر لام تملیک را نیز حذف کنی پس ه ه ه نیز اسمیت را شاید باید که مربع با دو
زانو بنشیند و آواز را درین جلی بغایت پست کند از پستان ه آغاز د بجانب پستان
چپ فرود برد و اراده همین دارد که ذات همه چیز از وجود خدا است یعنی چنانکه در
ذات بحت در طلاطم جلال و جمال مستغرق بود فی الحال این گوی از ضرب این
ید بیرون نرفته است مگر آن که نام ممکن بدو داده شده است و از سلسلهٔ خود
نیز این ذکر و فکر با این فقیر رسیده است که خروج و دخول نفس اسمی بحیثیتیکه
مقرر شد نگاه دارد و گفته اند که اسم اعظم است زیرا که در دخول و خروج نفس
حیوانات خارج و داخل میشود اما چون ایشان از و خبر ندارند فائده نمی دهد
و نیز درین اسمای باریتعالی اهل صفا چشتیه و نیز روان شطاریه و اهل فردوسیه و
کبرویه و اهل شوق سهروردیه اشتراک دارند **منقول است** از نظام الدین
اولیا قدس سره هر که این با فهم در معنی پنجبار بگوید بعد از سحر او را خواب نیاید
و اگر پانزده بار بگوید تمام شب خواب نیاید او را **و ایضا** مشائخان کبار
گفته اند هر که این اسما را نداند مشائخی را نشاید و دم از طالبی نزند **منقول
است** که ابو الحسن قدوری بسبب خدمت مادر از طلب علم محروم مانده بود و
برادر دیگر او در طلب علم رفته بود روزی در بیابان هیزم کشی میکرد تا نفقهٔ
مادر از آن پیدا کند دید که سفید ریشی در آن نواحی در زیر درخت نشسته است
در پیش او شد آن سفید ریش گفت که چرا در علم سعی نمیکنی واقعهٔ خدمت باز نمود
گفت غسل کرده بیا تا ترا چیزی آموزانم فهم در معنی این بدار تا چگونه پی بری
و هر روز در زیر این درخت بمن پیش آی امام حسن تا سه روز معنی ظاهری
میدانست و در روز چهارم چون پیش آمد گفت که دانستم اینکه ذات نامتناهی و
از گوش و بصارت چشم و از ناظری نظر و از تکلم لسان و از بویائی و از جویائی
نفس و از اخذ ید و از حرکت رجل و از ضمائر دل ممکن نزدیکتر است و در معیت
این ها را از نظر برداشتم و ندیدم مگر او را گفت ای فرزند بمراد رسیدی

دران زمان علم اولین و آخرین مدد و موجود نشد والاسماء ہذا ال م الا ہ ح
ض دی ال الا لاہ ان اظ ری ال الاہ ش ا ہ دی ال الاہ م عَ ی
و ایضاً ذکرے چند از سلسلۂ شطاریہ کہ خواجہ ممشاد علو دینوری از عبد اللہ
شطاری آوردہ است و دست بدست بدین فقیر رسیدہ است و ہشت کرو
وارد ا ص ب ت ش م م واسم ذات اسم صفات بمرخ تصویر مرشد و
ملاحظۂ معنی وادکل نفس و احد و مدور اسم ذات یاد کرد و حالۂ نزول یعنی
مد را تا زیر ناف کشد و آنچہ تلقین کامل ازین مقدمات اربعہ آوردہ است در یز
یاد آرد و باز عروج نیز فہم دارد و معکوس یاد کند و چون باسمی کہ قریب اللہ
است برسد باز اللہ را بہ نزول برد و ہمگی را یاد کند و کل نفس و احد عبارت
ازین معنی است ایضاً کل نفس و احد آنکہ مقید را خروج نشدہ است از مطلق بہ
طریق کہ امتیاز حقیقی یافتہ باشد پس مطلق و مقید را نداند الا واحد و مراد از شد
اینکہ بشدت تمام مد را بزیر ناف برد قَ لِلذّاکِرِ اَنْ یُلاحِظَ المعنیٰ حتّٰی یسکن غیر اللہ
فِی قَلْبِہٖ طَرْفَۃَ عَیْنٍ و اگر کدورات نفسانی و شیطانی پیدا آید فلہ اَنْ یُلاحِظَ
صُوْرَۃَ الْمُرْشِدِ حَتّٰی تَضْمَحِلَّ تِلْکَ الْمَکْدُوْرَاتُ و چون سد عظیم سالک بینہ و بین
اللہ انانیۃ است بتکلیف تمام آنرا دفع کند تا آنکہ توحید برو تا بد پس آن ہنگام نہ از و
نام ماند و نہ نشان ماند کہ خود او ہست مقدمۂ اول ا س ب ع اللہ سمیع بصیر
علیم نزول و عروج فہم دارد عند الدخول والخروج دوم مقدمۂ خاص متی
ب د د ق خ ن مت شنوا بینا دانا دایم قایم حاضر ناظر شاہد نزول
عروج فہم دارد مقدمۂ سیوم ملفوظات ع ع ک ف ل علی الاعلی عظیم الاعظم
کریم الاکرم قریب الاقرب لطیف الالطف نزول کند و در عروج بعینہ حرف اخرے
اول کلمہ موخر آرد یعنی کلمۂ ثانیہ را مقدم دارد و مقدم را موخر دارد کقولک اعلی علی الاعلی
واعظم عظیم واکرم الکریم و علی ہذا القیاس تا لطیفہ لطیف الالطف بس باریک
است باید کہ در خدمت مرشد کامل ازان آگاہ شوی تا در حلول

واتحاد نیفتی کقولہ تعالیٰ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ بدانید ای مومنان کہ او
باحاطت علم و قدرت با شما ہست ہر جا کہ ہستید و درین لطیفہ کہ صفات از
ذات امتیازی ندارد کسی را زہرۂ بیان نیست واگر بیان کند بجز ضلالت
بضاعت نیارد و در تمثیل روح انسانی کہ جسم لطیفہ ہست فہم باید کرد کہ جسم لطیفہ با
جسم کثیفہ کہ قالب است داخل و خارج و اتصال و انفصال مفہوم نمیشود واگر عضوے
از اعضائے انسان بریدہ شود اگرچہ ذرہ از ذرات قالب نیست کہ روح بذات بدن
نیست امّا بریدن عضو بریدہ نشود و تغیر و تبدل نیاید پس چہ جائے آنکہ ذات
باریتعالیٰ کہ لطیف الالطف ہست و بشیونات نہ اتصال و نہ انفصال دارد کسی در
بیان آرد و اشارت بدان کند و عبارت از ان گوید درینجا جز گنگی نشاید و الا
گمراہی باشد **بیت** زبان بریدہ بکنجی نشستہ صم و بکم * بہ از کسیکہ نباشد
زبانش اندر حکم * شاید کہ باریتعالیٰ ہمہ باشد و این دقیقہ را جز اسیران دریائے
وحدت کسی نداند و از ہا خرد و بجز در حیز بسیار سختی بلکہ ضلالت دارد کہ ۴۲۱
آن محتجب است و این محجوب فہم من مقدمہ چہارم و راز یہ دلک ب ب ھ
ن ر غ ظ ب و ح ق ق بدیع ہلفی ہادی نور رؤف غفور ظاہر
باطن ودود حیّ قیوم قدوس باید کہ نزول و عروج فہم دارد و مدین
معنی دارد یعنی اگر این مقدمات اربعہ را بتمامہ با وزن کامل یاد دارد اسم
ذات در ہوش آرد ہمہ را و چون عروج کند از اسم اخیرہ چون
قدوس بگیرد و تا تمام نفس ہمہ را تا سمیع برساند بعد ازین چون قلب
بذکر انس گرفت ذاکر را باید کہ چار تا چار پاس انفاس کردہ باشد حتی کہ
بتلاوت و تسبیح و دعا ہوش بسا نماند منقول است کہ چون مرتضیٰ علی
کرم اللہ تعالیٰ وجہہ پای بر رکاب می نہاد تا پائے دیگر بر رکاب
رسانیدن تمام کلام اللہ را میخواند و آن ہوش بود نہ تلاوت و در سلسلہ
نقشبندیہ آنست کہ در نہاد و در تحت ہر کلمہ کہ باشد اسم ذات در ہوش آرد

و دلیل در تحت هر کلمه آهی سے بہوش آرد حتی که اگر از خواب بیدار شود نیز گوید تا ده هزار در شب گفته شود بکنا هر جوارح را بذکر دارد چون دست و پاے و انگشت باید که انگشت را بطریق تسبیحات گردانیده باشد و یا چیزے را که از چوب و غیره براے تسبیح گرفته باشد اگر چه هیچ نگوید یک یک بدست بگرداند تا عادت گیرد و آورده اند که چون کسی خس و خاشاک را بدست لمس کند یا بدهن گیرد و یا بسنگریزه بازی کند اینهمه تسبیح شیطان است از آن دور باید بودن و ایضاً در حین اکل و شرب از ذکر غافل نباشد چنانچه در برابری هر مضغ اسم الواحد را در هوش آرد و چهار چیز را بر خود واجب گردانیدن از لوازم چشتی است که چشتی بدان امر کرده است اوّل خلوت در انجمن دوّم نظر در قدم سیوم هم در دم چهارم سفر در وطن و خلوت در انجمن آن باشد که ظاهر صورت او بخلق باشد و باطن او بحق که هیچ احدے از احوال او خبر ندارد کما قال اَوْلِیَائِیْ تَحْتَ قَبَائِیْ لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِیْ اَخْفِیَاءُ اَذْلِیَاءُ چون ذاکر از خواب بیدار شود و بیند که اسم مقصود همچنان بنفس جاری است پس این هنگامه ذکر را شاید و حضوری را باید گویا که در حین خواب نیز از و نرفته بود. چون ذاکر را وسوسه پیدا شود باید که این نماز دایم را ادا کند تا حضوری حاصل شود خواه به تیمم و خواه بر وضو و نیتش چنان کند نویت آن اُوَدِّیَ رَکْعَةً لِوَجْهِ الْکَرِیْمِ الْبَاقِیْ اَلَّذِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ الْبَاقِیْ و تحریمه بندد خواه در قیام خواه در قعود خواه در اضطجاع خواه در مشی خواه در رکوب و بهر جهت که روی داشته باشد امّا روی باطنی بجهت واحد دارد و بعد از تحریمه هر چه داند از کلام الله بخواند در هوشی و بی تشهد در هوش سلام دهد و تحریمه را نیز در هوشی بندد بلا رفع الیدین و این را نماز دایم گویند و ایضاً دو رکعت نماز قلب ادا کند باید که این روی بقبله داشته باشد و نیت او برضاے خدا کند و تحریمه بندد و در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص سه بار و رکوع و سجود با شارت دل بجاے آرد و تشهد بخواند و سلام دهد و اینهمه بهوش کند و ایضاً چهار رکعت دیگر نماز قلب بطریق گذ

در بیان آنکه الٰهی خفی غافل را ... شیطان

بیان ... اولیا ...

۴۲۲

... نیت ... رکعت ...

Marfat.com

در بیان فضیلت کلمه طیبه

۴۲۳

بخواند **ذکر فضیلت کلمهٔ طیبه** بدانکه در خبر صحیح وارد شده است که
چون بندهٔ مومن سخن را آغاز کردن میخواهد در اول کلمهٔ طیبه گوید بعد از تمام نیز طیبه
گوید اگر ده هزار سال عمر داشته در هر روز صد گناه از وی وجود آید هیچ نوشته نشود
ایضاً آورده اند که هر که هفت لک کلمهٔ طیبه در تمام عمر خود بخواند بعد از آن
دفتر معاصی او از دست فرشتگان اُفتد و نه نویسند زیرا که هیچ گناه
باین هفت لک نگنجد و برابر نشود و در ترازو ثقیل باشد و کس نگوید که من این
گویم و گناه بکنم تا نوشته نشود زیرا که در **مشرق** علم **المشارق** آورده است
که گناه کردن راه کفر است به بسیاری گناه کس در کفر مے افتد پس شاید که بعد از
خواندن هفت لک کلمه بسبب گناه در کفر افتد و آن کلمه او را فائده ندهد و بسبب کفر
تمام اعمال او حبط می شود کما قال الله تعالیٰ وَمَنْ یَّکْفُرْ بِالْاِیْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ
و در عقاید آورده است که فردائے قیامت نود و نه نوشته گناه بمقدار
مد البصر بیارند در یک پلهٔ ترازو نهند بنده متحیر شود از جانب دیگر بمقدار انگشت
کاغذے بیارند در یک پلهٔ دیگر نهند آن گناهان را چون پشم بالا کند
وایضاً منقول است که چون شخصی وفات میشد عبدالله بن عمرؓ
اهل و عیال او را امر فرمودند تا یک لک کلمهٔ طیبه بارواح او بخوانند اگرچه مستحق
عذاب باشد آمرزیده شود **وایضاً** در حواشی خوانده ام که هر که کلمهٔ طیبه بمد
کشد و بگوید چهار هزار گناهان کبیرهٔ او آمرزیده شود یعنی لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
گوید **منقول است** که روزے در حضور رسالت پناه صلے الله علیه وسلم
گواه گواهی داد امّا بکذب میداد حضرت صلے الله علیه وسلم فرمود که کلمه بگو آن شخص
کلمه را بمد کشید جبرائیل علیه السلام نازل شد و گفت این شخص بکذب قبول نیست امّا
بسبب این مد این گناه او با چهار هزار دیگر آمرزیده شد **وایضاً** آورده اند که شخصی حاجی
عاصی روزے بر عرفات برآمد و هفت سنگ را بگرفت بر هر سنگ یکبار کلمه گفت
بعد از وفات حکم باری تعالیٰ شد که او را بدوزخ برند و دوزخ را هفت دروازه

است بهر دروازه که میبرندش آن سنگ دروازه را میپوشید که من گواه توام تحوا...
ماند بعد ازان به بهشت برندش پس شاید که هر مومن متقی را نزدیک هر
کوه و بلندی و هر سنگ و نبات کلمه طیبه را باواز بلند گویند تا گواه ایمان او
شوند و در **خلاصة السلوک** آورده است که ازان بازکه حق تعالی آسمانها
و زمینها بیافرید فرشته پیدا کرد و بدو فرمود که کلمه بگو آن فرشته لا اله را
بمد کشیده است آنمد تمام نشود تا آنکه قیامت قایم شود و کلمه طیب بسیار
گفتن نشان حضور دل است و معنے نظر در قدم آنست که در کل افعال و اقوال
از شریعت ذره تجاوز نماید و اگر قدم بکسر القاف گوئی پس چنان بود که
هیچ شئی استخراج ننموده زیراکه قدم را ابداز خود امتیازے ندارد و
ایضا چنانکه تمازل برایجاد خود قدرت نداشتند الحال بر حرکت و
سکونت و تکلم قدرت ندارند واسیراند **اے عزیز** تو برای او کنی همه بعد در بعد
است و آنچه تو بے تو باوی او کنی همه قرب است یعنی اول قدم بر خود و ماسوی 424
الله نهی آنگاه بمقصود رسی کقول السعدی علیه الرحمته **بیت** قدم باید اندر طریقت
نه دم * که اصلے ندارد دم بے قدم * و معنی هم در دم آنست که حضرت
سید علی همدانی قدس سره میفرماید که واجب تعالی بجمال عظمت خود به بنده
نزدیکتر است از نفس او و هل از خطره او و بدیده از بینائی او و بگوش از
شنوائی او و بزبان از گویائی او یعنی محول کل حال و مبین کل اقوال او
است بلکه خود اوست پس چنین حاضر و ناظر و شاهد شرم باید داشت یعنے
شرم ازانکه اینچنین حاضر را چگونه فراموش کند و از دم اسم شریف بیرون کند
و معنی خلوت در انجمن آنست که بندی را شایان است که نهرار اندر هزار عدد
لشکر هرگز اسم مقصود را از دست ندهد و دل را از حق خالی ندارد و معنی را
شایانست که ماسوے الله نابود مطلق دانند پس چون دانست گویا که خلق را
مضمحل کرد و در عین خلوتش بحق دست داد زیراکه دانست که

فی عجب از چهار نفر

که نیست محرک و محل این خلق مگر او و معنی سفر در وطن آنست که بجانب منزل اصلی خود رجوع کند و وطن اصلی در ظاهر امور آخرت است زیرا که ازان هیچ احدی از مومن و کافر را خلاصی نیست پس غمخواری آن کند چنانکه پیغمبر فرموده است علیه السلام عجب دارم از چند نفر اول از طالب دنیا که مرگ در طلب وست و او غافل از و دوم طالب مقصور که منزل او قبر است و او ازان غافل سیوم خنده قهقهه کننده که هنوز از حساب گاه نه گذشته است چهارم شخصیکه در اکثر احوال اقوال و افعال او خلاف شرع واقع می شود و او خبر ندارد از انکه کراماً کاتبین هیچ ذره نمانده که در مکتوب آرد ای فرزند کسیکه در سفر رود همیشه در این عزم باشد که بدن و مال خود را از دزدان نگهدارد و دست و پای را از رنجش و کوفت نگهدارد و این مردمان غافل که بخروج و دخول هر نفس سفر ایشانست پس ایشان چگونه غافل باشند و نزدیک بعضی صوفیان وطن اصلی وحدت است و سعی بجانب آن وطن فرض عین است و آن حاصل نشود مگر به بیرون آمدن تو از میان و بیرون آمدن نه کار زبان گفتن است بلکه جذبه الهی است که سالک ازان خبر نباشد و آن نه هزار در هزار که یک شخص را حاصل شود و حاضر باش تا در حلول و اتحاد نیفتی که ملحدان خود را مقید از قید اکل و شرب و جماع و سخن از وصالت گویند و رسے برگنبدی گذرم افتاد شنودم که سیزده بادشاهان آن ولایت دران گنبد دفن کرده شده اند چون بر ایوان گنبد نگاه کردم دیدم که این نوشته بود **قطعه** گر کور نه گور ببین + این عالم پر فتنه و شور ببین + شاهان جهان و سروران عالم را + در زیر زمین در دهن مور ببین + این احوال خاصه ذوق این درویشی است که در عین وقت تا نفس دیگر بقا یتی ندارد و الله علم

باب سیوم در سیر سلوک

قال الله تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا اما جهدی باید که به متابعت سرور کونین صلی الله علیه وسلم باشد نه بطریق خود ان که لهو و لا یعنی لا یجهد چنانکه حضرت رسالت پناه صلی الله وسلم در اکثر اوقات مهار اشتر

425

در بیان سیر سلوک

کی باندھی غرض می نمایند در معرفت ما هر آینه نام این نشان را راه هاست و نیم

در گردن انداختے وگفتے یارب امتی امتی بر قول او آیت سماویہ است کہ
فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ یعنی چون حجاب بین العبد والرب حیات
بندہ است پس سالکان را ہر دم تمنائے مرگ میباشد زیرا کہ برفع این حجاب ایشان را
مطلوب حاصل مے شود کما قال علیہ السلام اَلْمَوْتُ جِسْرٌ يُوْصِلُ الْحَبِيْبَ اِلَى الْحَبِيْبِ
وچون مرگ صوری حاصل نمیشود پس ایشان در طلب مرگ معنوی سعی بلیغ مینمایند
مگر شمۂ ازان حال بر ایشان روشن گردد **لقول الشاعر** فرد فردا کہ ہست
وعدۂ دیدار با خدائے + یا لیت کہ امروز بود روز قیامت **بدان** ای فرزند
کہ در مرگ معنوی خطرہائے عظیم است عبور ازان نتوان کرد مگر بہ ہمراہگی مرشد کامل
و غرض و مقصود او جز الله تعالیٰ نباشد زیرا کہ اگر مقصود او طلب کشف و کرامت
باشد ہمان گمان فاسد او را گمراہ سازد و متابع شیطان گردد **روزی** در خدمت
شیخ نشستہ بودم سر از مراقبہ بر آورد وگفت کہ بعضی کسان را در ہر دم حالت مقصود
میرسد باز بمراقبہ شد خواستم تا در چند سیر و ملکوت را ببینم در حال سر بالا کرد و
اعراض نمود کہ در دیدن ہیچ نیست و این حاصل نمیشود مگر بہ نفی وجود و نفی وجود
حاصل نشود مگر بہ چہار سیر و این چہار سیر تعلق بہفت قدم دارد فہو المراد و این ہمہ
تعلق بجذبۂ الٰہی دارد اگر جذبہ بوے رسید کہ او را از خود و ماسوی الله بربود فہو
المراد و اگر در دنیا دست نداد در حالت نزع البتہ دست دہد و او را چنان مشاہدہ
حاصل شود کہ در نظر و مثال نیاید چنانکہ عوام الناس را در بہشت مشاہدہ باشد
او را در قبر بہتر ازان باشد و قبرش روضۂ بہشت گردد بروے **بیان**
سیر اول سیر من الله ہر آنچہ صوفیان گفتہ اند ہر چہ در بندگی بندۂ
آئی پس ہر چہ سوائے وغیر وجز وگمان وشک ونفس نام دارد وازان
راہی شو تا ہمان الله تو شود والا بحقیقت ورا نشناختہ باشی و قدم اول
سیر را ہفت سرہ بنہ کہ آن را نفس نام اند کہ درین احوال ہر تمام ضیات در پیش آید
بہمت قدم شریعت و ریاضت و ذکر و فکر و تلقین آن را پایمال کن تا سالک

۴۲۶

و استقامت را شایان باشی و چون درین قدم مستقیم آمدی نفس و شیطان اطوارات مکدره و طورهاے نفس مذمیه بتو پیش آید و چون لقطهاے باران و سیلاب و سیراب و گرد و غبار و چون گرماے نیمروز تابستان ناگهان در آسمان رنگهاے زشت گوناگون پیدا شود که همگی ده هزار پردهٔ نفس و شیطان اند بتو پیش آیند گاهی رنگهاے بد و گاہی با غبار گوناگون و دختران و جوانان لطیف و جوهیلے لطیف بلکه حور و عرش و کرسی و آن بحقیقت عرش و کرسی نباشد دران زمان اگرچیزے نامرضی و کاہلی از تو در وجود آید عرش و کرسی شیطانی بتو روبرو نماید بدانکه آن محض غلط است پس باید که صورت مرشد در قلب بگردان تا آن کدورات و تجلیات شیطانی بعین همت او مضمحل شوند و قدم دوم بهمین اطوارات مذکورین باید نهاد یعنی بدیدن تجلیات شیطانی غرّه نشود تا گمراه نگردد پس منفی درین قدمین هر مرادے ماسوے الله باشد چون مراد نفس و شیطان بتو پیش آید ازان درگذر و به تیغ دو سر لا اله الا الله ماسوے الله را قطع کن یعنی نفی نامرضیات و اثبات مرضیات باید کرد زیرا که هرچه نامرضی است ماسوے الله است **سیر دوم** سیر الی الله بدانکه قبله دوگونه است صوری و حقیقی قبله صوری آنکه مولود شریف ذات پاک حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم دران است و قبله حقیقی آن که ایجاد و آغاز مراتب محمد مصطفے ازانست که آنرا حقیقت محمدی گویند لِقَوْلِ الصُّوفِيَةِ هُوَ قِبْلَةُ الْوَاجِدِ وَالْمَوْجُوْدِ یعنی ازان اداے که واجب تعالی اظهار ربوبیت بسبب شرافت او کرد که لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْاَفْلَاكَ قبله واجد شد و ازان روی که کل ماسوے وجود حقیقی از طفیل او یافتند پس قبله موجود شد پس سالک را شایان این است که اول بر خدمت قبله صوری بطریق شریعت و متابعت مستقیم آید بعد ازان در طلب قبله حقیقی پردازد تا بمقصود برسد و بقبله مقصود اگر مور چه هزار سال بپاے خود رود نرسد مگر آنگه که خود را در پر کبوتر تیز رو که مرشد کامل باشد ضم کند

کقول الشاعر قطعه تو بدین رفتن بمنزل کی رسی + تو باین جامی بجا کی رسی + پس گران جانی و بس اشتر دلی + با سبک وحان بدین دل کی رسی و درینمقام سالک را انواع مغائبات چون ملک و ملکوت و نور و نار و انواع الهام روی نماید و چون سالک مرشد کامل داشته باشد بهمین همت او لغزش نیابد و بدین اطوارات قدم نهد و بگذرد زیراکه اینهمه ممانعت است از طرف واجب تعالی اگر بدین مقام ماند سالکی را نشاید و از کذابان باشد بلکه گمراه گردد و این قدم سیم بود و باید که در هر هفته و یا در هر ماه و یا در هر سال البته تجدید توبه در نظر مرشد کند و انابه از مرشد طلب کند مرشد او را بدو زانو بنشاند و سه کرت تکرار کند و استغفار فرماید اَستَغفِرُ اللهَ الَّذِی لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الحَیُّ القَیُّومُ وَاَتُوبُ اِلَیهِ وَاَسأَلُهُ التَّوبَةَ یعنی مرشد کلمه کلمه گوید و مرید کلمه کلمه متابعت کند و مرید گوید توبه کردم از جمله محظورات و مکروهات و نامرضیات شرعیه قولاً و فعلاً حاضراً ناظراً سراً و علانیةً لیلاً و نهاراً توبه کردم و پشیمان شدم از اینها و ماندم اینها را که بعد ازین در وجود من نیاید و قبول کردم آنچه قبول کرده است محمد رسول الله و بیزارم از انچه بیزار است محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بعده مرشد گوید که عهد کردی به پیران این فقیر گوید عهد کردم و قبول کردم پیر خود را و پیران ماضی را تا عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد از توبه کردن سه کرت کلمه تجدید بگویاند منقول است که روزی ابلیس لعین گفت یا رسول الله من امت ترا بعد از توبه باز در معصیت خواهم انداخت پس حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرمود هر که بعد از توبه متصل سه کرت کلمه تجدید گوید بعد ازان هرگز شیطان بدو وسوسه نکند بعده مرشد دست او را در دست خود بگیرد و در حق او دعا کند و بگوید که یا الهی سبع اعضای او را از گناهان صغیره و کبیره و ظاهری و باطنی و از وساوس شیطانی نگاهدار و یکبار فاتحه خوانده بر رو بدمد و اگر مستوره باشد باید که کاسه پر آب را درمیان آرد و مرشد انگشت خنصر دران آب نهد و مستوره نیز بنهد بشرطیکه دست از پرده نکشد و خویش دران پرده باشد و اگر زنان بسیار باشند

426

شاید کہ مذنے صالحہ انگشت را دران آب ہند و دیگران دران پردہ بجا در
او بزنند تا بیعت کند **و در حدیث آمدہ ہست** کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فرمود ہر کہ دست زن بیگانہ را در دست گیرد فردائے قیامت آمنا
وصدقنا انگشت دوزخ برکفا و بریزند تا ازان گرمی مغز سر آن کس
بجوشد حضرت مرتضیٰ از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درخواست کہ اگر زنی صاحبہ
توبہ کردن میخواہد چہ میباید کرد حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم بطریق مذکور
جواب فرمود پس چہاردہ خانوادہ را روش اینست و ہر کہ دست گیری و پاے گیری
بعورات دہد بدانکہ او ضال و مضل و ہوا خواہ نفس و شہوت پرست است بعد
ازان دو رکعت نماز توبہ بفرماید و در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص سہ بار
الغرض چون تزکیۂ نفس از ہمہ نامرضیات حاصل شود پس بحسب
پرہیز و تقوائے او تمام او چشمہ زار گردد و پندارد کہ آفتاب درین چشمہا
میتابد بلکہ چند آفتاب ہا را تافتہ مے بیند در عین مراقبہ نہ در ظاہر زیرا کہ اگر بعلم
ظاہر ملک و ملکوت و اطوارات سبعہ دیدہ شود آن او ہام بود و در عین مراقبہ
عین الیقین باشد پس این ہنگام تمام ممکنات در نظر سالک چون برق در
جنبش آید و پندارد کہ ہر چیز در جنبش ہست و پندارد کہ ہر چیز در جنبش است
ناگہان در میان اطوار کبود در رسد و تمام وجود او را در گیرد بعد
ازان تمام کلیات را یک نور کبود بیند و آن موضع جلوس و قیام و
قعود و مشی و رکوب خود را فراموش کند و نداند کہ من در
کجا ام زیرا کہ تمام عالم در نظر او بجز کبود دیگر چیز
دیگر نباشد مگر اینکہ داند کہ من باینحالت درویشان
رسیدہ ام و بآن لذت بسیار مفرح شود و این را
اطوار نفس گویند و علم لدن حاصل شود یعنے
مسئلہ شرعیہ کہ بر عالمان زمانہ مشکل افتد او مے تواند

حل کردن و بدقیقهٔ اول مشایخ و صوفیان غیری را توانند فهماند و این قدم
چهارم بود یعنی برین اطوارات نیز قدم نهد و بگذرد و در طلب از دیاد مراتب مع
و غره و فریفته نشود که من چیزے کردم و چیزے یافتم زیرا که این اطوارات
مسبعه همه حجاب از واجب تعالی اند و درین غره و فریفته نشود و این را مقصود
نداند که گمراه گردد زیرا که مقصود نیست مگر استهلاک صفات بنده در ذات
معبود که جز او نه بیند و نداند و نخواهد و نگردد والا سالکی را شایان نباشد
و معلوم باد که هر اطوار بده هزار انواع والوان مے تابد و مرید شیخ کامل داشته
باشد که در هیچکدام باطوار شیطانی و اوهامی مغالطه نخورد والا بے وقت
باشد که گمراه گردد و چون نفس را بانواع ریاضات مزکی کردی شاید که در طلب
تصفیهٔ قلب باشد بدانکه نهایت تزکیهٔ نفس این است که در اوان مراقبه و مشاهده
کل حظوظ خود را چون ماکولات و مشروبات فراموش کند و از گذرگاه و قرارگاه
شیطان نجات یابد و تصفیهٔ قلب نیز ازان حاصل میشود زیرا که قلب المؤمن
عرش الله ای عرش ذکر الله دل بمنزلهٔ تخت است و زمینش نفس و شیطان
مدعی کذاب بصاحب تخت پاے را در زمین نفس استوار نهاده و دست به تخت
در آویخته و انواع کدورات در وے اندازد چه هر وقتے که پایش را
بهمت بدی مؤید لا اله که جاروب دل است از زمین بر داشتی دران سکون
نخواهد ماند و بر روے خواهد افتاد پس تصفیهٔ قلب حاصل شود پس این هنگام
خالص براے معرفت الله مهیا باشد و قلب تخت الا الله خاصه گردد و چیزی
دیگر در و آرام نگیرد معلوم باد که سراے دل را هفت مقصوره است و هر همه
بانواع معاصی مملو اند که سالک سبع مذمومات را بهمین همت مرشد و برکت
مدحیات بدل کرد بروے دو نوع اطوار بطریق مذکور تا بد اول عقیق رنگ
که ده هزار پرده تعلق بدین دار دار و بعده سرخ خالص بغایتے لطیف و نامتناهی که
سالک را چندان شوق و محبت پیدا شود که در تقریر نیاید و درین اطوار جملهٔ ملک

و ملکوت کشف و کرامت حاصل شود آورده اند که روزی رسول علیہ الصلوٰت والسلام در بیان صفت بہشت بود و یاران پرسیدند که یا رسول اللہ چہ نیکو تقریر کردید مگر جبرائیل نازل شده بود گفت بالذی نفس محمد بیده که بر دیوار بہشت نشستہ بودم و از شما بہتر او را امید بدیدم حتی که کوچہ بکوچہ و روزن بروزن و خشت بخشت و موی بموی سیر میکردم و میدیدم و دائم الاوقات بہوش وار باشد گاه بخود و گاه بیخود و نمیداند که در کدام محل ام و در چہ کارم و من کیستم و آشنا ناآشنا خیال کند و سالک را باید که برین اطوار نیز قدم نهد و در طلب باشد یعنی مغرور نشود که من بمراتب چنان برسیدم و چنین دیدم که اینهمه سدّ راه سالک است از جانب او و این قدم پنجم بود و نہایت تصفیہ قلب این است که از زرق خود باز ماند یعنی فراموش کند و آن ذکر ہست و این اطوار قلب را چنان قوت گفته اند که گاہی تمامی اطوار سبعہ را در عیان بیند و بمقصود برسد **سیر سیوم** **سیر فی اللہ** یعنی سالک خود را و ماسوی اللہ را اسیر قبضۂ قدرت او داند و متصرف جملہ اشیا داند مگر او را و روح سراجی را زیرا که اگر در مراتب سالکی خود را داند او مشرک باشد و مثال او مثال شخصی بود که چیزی از کسی عاریت خواستہ باشد و بدان عیاری و رعنائی کند و چون کسی از وی پرسد که این چیز از کیست گوید که از من ہست و بحقیقت دروغ گفتہ باشد و شرمسار گردد زیرا که در طریق وصول بحق چہل و چہار مقام اند اول ایشان توبہ ہست و آخر ایشان شرم یعنی ہرگاه که اندیشہ از آنست بدو پیش آید شرمنده از آن باز گردد پس چون تصرف و سیر او از خود بخود نیست پس سیر در حق ہست یعنی در تصرف او است ہرچہ ہست پس ہرگاه که سالک لا الٰہ الا اللہ بر زبان راند اراده ہمین دارد که ہرچہ معدوم بود معدوم مطلق ہست و ہرچہ موجود بود موجود مطلق ہست یعنی واجب موجود و ممکن معدوم ہست و باید که باطن سالک از سہ تجلی خالی باشد ہرگز اول صورت چون رویت اشباح و اجسام

در بیان سیر سیوم

۴۳۱

خواه لطیف خواه کثیف همه تجلی ذاتیه اند زیرا که چون از کتم عدم در وجود آورد
والحال نیز بر اختیار خود اختیارے ندارند پس هیچ تجلی زیباتر ازین نباشد
دوم تجلی معنوی چون سبع اطوار و عالم نوری که بر همه هفتاد هزار عالم نوری
اند سیوم تجلے ورائے صورت و معنی او آنست که هر سرے بحسب استعداد انبیا
و اولیا بمقداری روشن نموده میشود و سیر فی الله در مقام سر دست میدهد و سر
روح سراجی را گویند و آن محول کل حال است چون سکونت و حرکت و صحت
و کلام و قیام و قعود و مشی و بصر و سمع و شم و ذوق همه از وست چون سالک
ازین مراتب آگاه شود اطوار زود روی نماید که ده هزار پرده تعلق بهمین وارد
پس درینحال هر لذت دنیاوی درحق سالک زحمت گردد و باختیار او نباشد
مگر باضطرار یعنی یا از جهت نگهبانی نفس خود طعام خورد و یا جهت خاطر مستوره
خود خواب رود و یا از جهت خاطر کسی سخن کند هم بصد چندان زحمت اند که افعال
و اقوال دنیاوی ازو در وجود آید چنانکه پیغمبر علیه الصلوٰت والسلام میفرمود که ۴۳۶
حیات من و ممات من و سکونت و حرکت و خوردن و آشامیدن من و نشستن
و برخاستن و خواب رفتن همه برضائے خداست یعنی از برائے اختیار و رضائے
خود هیچ نخواهم از دنیاوی بجا آورد پس چون همه چیز در نظر سالک همچنان
نماید قدم بمراد خود نهاد یعنی ندید خود را مگر او را و این قدم ششم بود
چون سالک قدم بر خود و جمله ماسوے الله نهاد و جمله را بدو بگذاشت این
مراتب را خفی گویند خواجه کمال میفرماید **بیت** گر کلاه فقر خواهی سر بنه
از خود و جمله جهان یکسر ببر + این کلاه بی سر آنست ای پسر + کی دهندت
تا تو مے نازی بسر + پیران اے فرزند که در کنه اینحدیث علما را
اختلاف ست قال علیه السلام الفقر سواد الوجه فی الدارین **در عوارف
المعارف** آورده است که علمائے کبار و مشائخان بزرگوار فقر را بر پنج نوع
بیان فرموده اند اوّل فقر خاص و آن کسانی اند که در تمام عمر سال

۴۳۴

وماہ و کاسہ میگردانند و یا انبان میگردانند و جمع کردہ میخورند پس نشانِ
حال ایشان آنست کہ اگر قوت یک روزینہ دارند نگردند و اینچنین شخص محب
خدای باشد در خبر وارد ہست کہ در عرصۂ عرصات ہاتفی آواز کند
کہ اُنظُرُوا لِمُحِبَّانِي کَیفَ یَاتُونَنَا مردمان در تفکر شوند کہ دوستان او کیانند
ناگہان فقیران ژندہ پوش و زنبیل بدست پیدا شوند حکم باریتعالےٰ
شود کہ اے محبانِ من من از شما راضی ام شما راضی ایدیا نہ گویند
یارب رضائے ما در رضائے تو است باز گویند کہ اے محبانِ من
خوراک و پوشاک شما چہ بود گویند یارب تو دانائی بآن کہ ہرگز شکم
سیر نخوردہ ایم آنچہ مردم میدادند مے پوشیدیم پس حکم شود
کہ بروید بجانب بہشت پس گویند یارب آنانکہ ما یا نرا چیزے دادہ
است ہمانرا بہ مایان ببخش خطاب شود کہ بخشیدیم دا گر اینچنین
فقیر قوت یک روزینہ داشتہ باشد و بگردد فردائے قیامت
گوشت روئے او ریزیدہ باشد کہ الفقر سواد الوجہ فی الدارین در
حق اوست دوم مرتبۂ فقیر آنست چنانکہ شخصے از برائے جیفۂ دنیا
ساعی و راہ دار و قاضی و معلم پیش رو و چوب دار و وکیل و وزیر و حاکم گردد
و بر خلق ظلم جریان کند و از ہر ممر خواہ حلال خواہ حرام کہ میاید میخورد او نیز
فقیر ہست یعنی محتاج ہست بغیر خدائے الفقر سواد الوجہ فی الدارین در حق
اوست زیرا کہ در دنیا حق مردمان بظلم خوردہ و در قیامت روئے او
سیاہ برانگیزد و مردمان دست بدامنش آویختہ باشند گناہِ
ایشانرا بر و بار کنند و اورا بدوزخ فرستند سیوم فقیر عام
و آنچنان ہست کہ ہر چیز از حیوانات محتاج بخدائے اند چون بادشاہ و امرا
و حاکم و دہقان پس شاید کہ نیت ایشان در طلب دنیا ہمین باشد کہ طلب
سکینہ و دنیا امگر از برائے کفایت لابدی و معیشتِ روزگار و سرانجامِ لایت

و در خبر وارد شده است که روزے حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم نشستہ بود بخود اندیشید کہ حق تعالیٰ مرا خیر الرسل نامید و امت مرا خیر الامم گفت اما برامت مهتر موسیٰ مرغان بریان و ماہی پختہ و روغن فرودمی آمد برامت من چگونہ محنت رزق طلبی مسلط کردہ است مہتر جبرائیل در رسید و حدیث قدسی بیاورد کہ اِنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذَنْبٌ لَا یُکَفِّرُہَا صَلٰوۃٌ وَّلَا صَوْمٌ اِلَّا ہَمُّ مَعِیْشَۃٍ یعنی امت تو بغایت گناہ گار اند یعنی گناہ ایشان ہیچ چیز بخشیدہ نشود مگر بہ غمخوارگی نفقہ اولاد بعد ازان حضرت مفرح شد پس اگر نیت ایشان ہمچنان باشد ثواب و اجر یابند و اگر نیت ایشان کثرت اموال و تفخر و سرفرازی باشد معذب گردند و روے ایشان سیاہ باشد کقول اَوْلِیَاءُ اللہِ عَسٰی مِنْ ہُنَاکَ اٰمِیْنَ عَسٰی وَجْہُہٗ صَبِیْحٌ فِی النَّارِ فَضِیْحٌ اما شخصے عیال مند و شرمناک باشد باید کہ در راس ہر فصل بر مقدمان و توانگران بگردد و بقدر کفاف تا فصل دیگر طلب کند والا عذاب گردد زیراکہ طلب رزق از براے عیال فرض است و در تنبیہ ابو اللیث آوردہ است کہ چند نفر چون سر از قبر بردارند بجانب دوزخ روان کنند اول امیر کاذب دوم شیب زانی سیوم ذو عیال متکبر اما اگر بقدر کفاف تا فصل دیگر یعنی مقدار پنجاہ درم شرعی داشتہ باشد شاید کہ سوال نہ کند چہارم مرتبہ فقیر طالبان حق شایان ایشان آنست کہ چار ناچار خاصۃ اللہ در طلب و عبادت او مستقیم باشند و خالی از ریا باشند و اگر ریا کنند فردا روے ایشان سیاہ گردد کقول الشاعر بیت فردا کہ پیشگاہ حقیقت شود پدید + شرمندہ رہ روے کہ عمل بر مجاز کرد + پنجم مرتبہ فقیر آنست کہ طلب طلب او منتہی گردد و در عین یاد او وجود ما سوے اللہ را فراموش کند و احتیاج او کہ بندہ و بین اللہ بود از میان برخیزد کہ اذا تم الفقر ہو اللہ در شان او ہست و خواجہ فرید الدین اینچنین فقیر را سواد الوجہ فی الدارین گفتہ ہست چہ ہر وقتی کہ در سلطے وجود را یافت گویا کہ حق را فراموش کرد پس سیاہ روے و شرمسار باشد و ہر گاہ کہ وجود

434

فقد کرده نابود شد پس نابودی نیز نوعے از سیاه روئی است سیر چهارم
سیر مع الله قال الله تعالیٰ وهو معکم اینما کنتم چون واجب تعالیٰ همه جا باهمه
است پس سالک از میان برآید تا او خود بخود باشد و دعوی کذب تو که منی تو
باشد آزاد و نامسموع گردان تا بسبب کذب آثم مهجور نباشی و در نیم راه آب گاه
سالک چون موے برروے باشد و گاه آنهم نباشد و گفته اند که پیش ازآب است
از آب کسی چه گوید و بر آب کسی چگونه نشان جوید لا بلک رهوا است زیرا که آب
نیز جنبد و کسی را اطلاع مے شود پس چون سالک زحمت هستی خود از میان بردشت
ومعیت او با تمام اشیاء یکسان دید خود را نداند مگر او و درین هنگام اطوار سفید چون
ماکیان سفید و یا سایه آب بر روے نماید که ده هزار پرده تعلق بهمین دارد و
کل اشیا را نداند مگر ذات واحد و از خود خبر نباشد مگر اندک انانیت باقی باشد و
چنانکه از مراتب وحدت نزول ظاهر داشته بود الحال عروج بهمچنان حاصل شود
که در هر مراتب خود را در عین آن مراتب داند و مراتب ادنی به اعلیٰ گردد زیرا که
ادنی و اعلیٰ از قبیل لا یقت او برو یکسان شود و علم لدنی بر روے نماید بدانکه
اختلاف در کتب از همه بیان املاک و ملک و ملکوت از انست که بعضی اهل اجتهاد
واهل قیاس اند و بعضی باهل دیده و بیان معتمد علیه باشد اگر بسیاری مخالفت به
اهل ظاهر نه افتد و اگر اکثر خلاف باهل ظاهر گفته باشد شیطانی باشد نه رحمانی بعده
معلوم باد که دو قدم تعلق با بنیا دارد که اولیا را دران دخلے نیست اما اولیا
را شمه ازان روشن مے گردد و تا نفی وجود و رفع انانیت ایشان حاصل
شود و دران اختلاف ست بعضی گفته اند که سبز بعده سفید است بعده
سیاه و بعضی گفته اند بعد سفید سیاه است و بعده سبز و این تعلق با آخرت
دارد اما بقول فریدالدین عراقی و حضرت شیخ شبلی و شقیق بلخی و سری سقطی
و معروف کرخی قدس الله سرهم اصح آنست که بعد سفید سبز است و سیاه
تعلق با آخرت دارد اگر چه هزار در هزار لفظ از ان بعضی طالبان روشن می گردد

امّا غیر آن در آخرت حاصل شود و بقول سید علی همدانی و اکثر اهل کبرویه و ابو علی رودباری قدس سرهم آنست که اول سیاه روی نماید و سبز تعلق باخرت دارد و قدم بنهادن بر اطوار سفید که مراتب روح است آن قدم بعد گذشتن حاصل نشود مگر بجذبهٔ الٰهی و چون جذبهٔ الٰهی در رسد و او را شما از این دو اطوار خواه سبز خواه سیاه بدرخشد چنان مستغرق توحید شود که از گم شدن خود بیخبر باشد کقول الشاعر بیت. تو در و گم شو که توحید آن بود + گم شدن گم کن که تفرید آن بود + و حدیث اَنَا عِندَ ظَنِّ عَبدِی قِ اَلعَبدُ مُتَّصِلٌ بِالظَّنِّ وَالظَّنُّ مُتَّصِلٌ بِالرُّتَبِ از این مراتب و این مراتب را اخفا گویند پس بدان ای فرزند چون بمین همت متابعت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم تا اینمقام رسیدی باید که هر چیزی که رسیده آن چیز را از دست مده تا ابدالاباد درینمقام بازمانی یعنی چنانکه تزکیهٔ نفس و قلب و روح و غیر فلک بر بنگار رسیدی باید که همان تزکیهٔ نفس و تصفیهٔ قلب و تجلیهٔ روح را از دست مده تا از بلندی بر زمین نیفتی و گردن ایمانت نشکند و شرمسار در میان اولیاء الله انگیخته نشوی کما قال علیه الصلوٰة والسلام نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الحَورِ بعد الکور ای من النقصان بعد الکمال و این مراتب اخفا طرفة العین دست دو امّا بر سالک هزار اندر هزار سالها بعدد و بیشمار بگذرد و شاید که دایم المدام این تجلیهٔ ثلثه مذکوره قلب را خالی ندارد حتی که اگر خواب بیند آنرا نیز تجلی داند و بدانکه در عین خواب ارواح از قالب میرود و در ملک و ملکوت سیران میکنند تا هر چه از مکاشفات بیند سیر اوست در مشروق المشارق آورده است که شبی حضرت رسول علیه السلام با جمیع اصحاب در دست شب روان شده بود چون شب باخر رسید یاران همه مانده شدند خواستند تا فرود آیند و خواب کنند حضرت منع کرد و فرمود مبادا که بیدار نشوید و نماز شما فوت نشود امّا بلال امر بخواب کرد و گفت که بوقت نماز من شما را بیدار کنم آورده اند بعد ازان

ان نزد گمان بنده من مع ما م
آن گمان ان نزد گمان نزد گمان نیک
... باو ... هرچه کمان
... متصل بگمان ...
... متصل بمرتبه ... ۱۲

۴۵۳

آفتاب اول حضرت رسالت پناه صلے اللہ علیہ وسلم بیدار شد و بلال نیز در خواب شده بود
گفت اِنَّ اللّٰهَ یَقْبِضُ اَرْوَاحَكُمْ حِیْنَ شَاءَ وَیَرُدُّ عَلَیْكُمْ حِیْنَ شَاءَ یَا بِلَالُ قُمْ
فَاَذِّنْ لِلنَّاسِ واین حدیث دلیل است بر انکه بحین خواب ارواح بدر میرود اما
نزدیک اعتزال ارواح بوقت خواب بیرون نرود بلکه در حین وفات نیز بیرون نرود
و در فرق آدمی استخوانیست که آنرا عصبة الابنه گویند دران محبوس میشود واین اقوال
محض کفرست زیراکه احادیث بسیار در خروج ارواح وارد شده اند وآیت سماویه نیز بر
این ناطق است که کافران گویند قال الله تعالیٰ رَبَّنَا اَمَتَّنَا اثْنَتَیْنِ وَاَحْیَیْتَنَا اثْنَتَیْنِ والله
اعلم بالصواب بیان تعبیر **خواب** بدانکه تعبیر خواب حکما بر قدر حکمت خود چیزے گفته
اند که فلان نوع خواب خوب و فلان نوع بد اما حضرت رسالت پناه صلے اللہ علیہ وسلم هر روز
بعد از بامداد اصحاب را پرسیدے که مگر خواب دیده باشید بمن بگوئید گفتند یا رسول اللہ عز
چیست فرمود خواب حق است و بهر نوعیکه معبر تعبیر کند همان میگردد اگرچه بد باشد به تعبیر
نیک نیکی پیدا میشود و من نیک خواه شما ام تعبیر نیک بگویم اما اگر در شب خواب بینید که
در خاطر شما بد رسد باید که سه کرت آب دهن بر دست چپ اندازید وازان پهلو
بگردید شما را ضرر نرسد وآنخواب را بکسی بیان نه کنید که من چنان دیده ام
قال علیه السلام اَلرُّؤْیَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللّٰهِ وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّیْطَانِ فَمَنْ رَاٰی شَیْئًا
یَکْرَهُهٗ فَلْیَلْتَفِتْ عَنْ شِمَالِهٖ ثَلٰثًا وَلْیَتَعَوَّذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ فَاِنَّهَا لَا
تَضُرُّهٗ **منقول است** که روزے زنے در خدمت رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم آمد وگفت یا رسول اللہ خواب دیدم که سقف خانه من شکست حضرت
فرمود صلے اللہ علیہ وسلم شوهر تو که در غربت است بسلامت باز آید هنوز بخانه
نرسیده بود که شوهرش باز آمد هکذا چندکرت می آمد حضرت صلے اللہ علیہ وسلم
تعبیر آنخواب همچنان مے کرد اما چون باز برائے تعبیر آمد حضرت
صلے اللہ علیہ وسلم را نیافت بحضرت ابوبکرؓ وعمرؓ خواب باز نمود ایشان
گفتندکه شوهرت خواهد مرد بعد ساعتے خواب را برسول علیه الصلوٰة والسلام عرض کرد

۴۳۷

حضرت فرمود کما قیل یعنی شوہر تو خواہد مرد **وایضا آوردہ اند** کہ شخصے
علی الصباح خواب را بزن خود باز نمود کہ تمام دریا را من فرو بردم و بخوردم
زنش دانا بود گفت بغیر از عالم بکس دیگر مگوے وزن خود بجانب عالم
روان شد مردے جاہل و بدبخت در پیش آمد گفت بکجا میروی ہر چند ممانعت
کرد نہ استاد گفت تا مقصود خود را نگوئی نباشم کہ بگذارم ناچار شدہ گفت کہ
شوہرم خواب دیدہ است خواہم بعالمان بگویم گفت آنخواب را بمن بگوے و من
تعبیر آن خواہم گفت خواب را بدو نمود آنکس در حال گفت کہ خواہد ترقید چون آن
زن در پیش عالم شد واقعہ را باز نمود گفت اگرچہ خواب خوب بود اما تعبیر او ہمچنان
گشت چون بخانہ آمد شوہرش ترقیدہ بود اما نزدیک اہل تصوف خواب دیدن
بر چہار نوع است برابر عناصر اربعہ زیرا کہ تولد خواب ازین عناصر اربعہ ہست
چون خاک و آب و باد و آتش و ایشان در پاک کردن ہر یکے ازین عناصر سعی
بلیغ نمایند ہر گاہ کہ خاکش مصفا از محظورات و مکروہات گردد بسبب صافیت
باغہا رنگارنگ و سبزہا لطیف و جویہاے نظیف و قصرہاے بلند و ایوانہاے
بزرگ و ملک و ملکوت بلکہ بہشت و عرش و کرسی اندر خود بمقدار مرتبہ خود در
خواب بیند تا کہ دلش خوش پذیرد و ہر گاہ کہ عناصر آبش مصفا باشد بسبب صافیت
دریاہا و آبہا و جویہا و سیاحی کردن دران و ملاحی کردن و کشتی راندن و بر کشتی
سوار شدن و طہارت کردن و شربت آشامیدن در خواب بیند تا خوشحالی و در خواب
پیدا شود و چون عنصر بادش مصفا گردد بسبب صافیت سواری و بلندی و بہوا
پریدن و از کوہ بکوہے رفتن و بر سر آب بغیر غرق رفتن در خواب بیند بلکہ سوار
شدن بر سر درختان بزرگ و از شاخ بشاخ پریدن و علی ہذا القیاس خود را چست
و چالاک و پرندہ نفس بیند تا دلش خوشی پذیرد و چون عنصر نارش مصفا باشد
ازان صافیت صورتہا در و پدر و مرشد و استاذ و اولیاء ماضی بلکہ خلفاے
راشدین و حضرت رسالت پناہ و انبیا و صورت یار و محبوب جملہ نیک صورتی در خواب

بیند چون طاوس و طوطی و غیر ذلک از صورتهای لطیف تا دلش خوشوقتی پذیرد
و بدانکه دلهاے اہل تصوف چون مردمک چشم روشن اند زیراکہ ہرچہ از حسنہ و
سیئہ از ایشان در وجود مے آید ہمانرا در دل یاد مے گیرند پس چون اینچنین خواب بیند
بر اعمال گذشتہ خود نظر کنند کہ کدام فعل نیک و خطرۂ نیک ازو پیدا شدہ بود
کہ این نتیجہ ہمان است باید کہ ہمانرا از دست ندہد و ہرگاہ کہ در باطن صوفی
آلایش نامرضی بودہ باشد بہ برابر خاک زمین زشت و شور و گرد و غبار
و ویرانیہا و خرابی و جملہ چیزے کہ او را دلگیر کند بیند و برابر آب آبہاے زشت
و گندہ بوے و سیلاب ہاے و غرق شدن دران در سر دریا معطل شدن
و عاجز ماندن از گذشتن و آب ہاے پلید و بدرنگ بیند و بہ برابر باد از
بلندی افتادن و از درخت و از اسپ افتادن و در چاہ افتادن و در چیز آویزان
شدن و بدست ظالمان افتادن و معطل شدہ استادن و غیر ذلک از سرنگونہا
بیند و بہ برابری آتش صورتہاے زشت چون دیو و پری و مار و مورچہ و گژدم
و شیر و پلنگ و خوک و خرس و غیر ذلک من الموذیات و ہر صورت کہ دلگیری او
پیدا باشد بہ بیند پس چون از چنین خواب بیدار شود این را تنبیہات الہی
داند و لغو نشمارد و در حال بر افعال گذشتہ خود نظر کند تا ہر سیئہ کہ در و
بودہ باشد ازان برگردد و توبہ کند و طہارت کردہ در خواب رود تا بار دیگر
خواب نیک بیند و صوفی را باید کہ در حال باشد دایم المدام زیراکہ ماضی باز
نیاید و مستقبل بدست او نیست پس شایان او این است کہ دایم خود را آئینہ
کردہ بدان بیند و ہمیشہ باطن او مردمک باشد تا ہرچہ از نامرضی از وے وجود آید
فی الحال توبہ کند و دایم آنرا بحق تعالی یاد کردہ باشد و باید کہ گاہ گاہی محاسبہ سیئہ خود در
نظر خود بکند **منقولست** کہ روزی اولیاء اللہ محاسبہ میکرد یادش آمد کہ در ایام
جوانی زنے ازو در طلب زنا کردن بود او ازان بگریختہ بود بیکناگاہ خطرہ چنانی بخود
ارادہ خویش را اجابت نکردم بعد ازان توبہ کردہ میبودم ہماندر حال این خطرہ برد

گناہ شدہ باشد در گریہ شد کہ در ایام جوانی این خطرہ نبود در پیری چگونہ
آمد از شدت گریہ در خواب شد حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم را در خواب
دید و کیفیت احوالش پرسید واقعہ باز نمود گفت ای شیخ شما را درین ملامت نیست
بلکہ ملامت بر زمانہ است کہ زمانہ روز بروز فتنہ انگیز مے گردد ازان مردمان فسق و
فجور زیادہ می شود دران ایام از ہجرت من صد سال شدہ بود الحال چہل ایزان
افزود ازان این اندیشہ نامرضی در وجود تو آمد **وایضاً منقول است**
کہ خواب بر سہ نوع است یکی برابر است چنانکہ حضرت ابراہیم بر ذبح اسماعیل علیہ السلام
دیدہ بود دوم دیدن برائے خود و تاویل کردن دیگرے دران چنانکہ یوسف
دید و یعقوب تعبیر کرد سیم دیدن برائے غیر و تعبیر کردن غیر دران
چنانکہ بی بی عائشہ رض دید کہ چادر سیاہ در سر دارم حضرت رسالت
پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود کہ شوہر تو از تو بمیرد و تو بیوہ مانی چنانکہ نبیرا
چہل و چہار مرتبہ از اولیا افضل است ہمچنان خواب چہل و چہارم رتبہ است از مرتبہ
نبوت و اکثر اولیاء اللہ بخواب حکم بر چیزے کردہ اند **باب چہارم** مشتمل بر چہار
فصل **فصل اول در اخلاق حمیدہ** قال اللہ تعالیٰ وَاِنَّكَ
لَعَلٰی خُلُقٍ عَظِیْمٍ قال اللہ تعالیٰ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ پس شایان
بندۂ مؤمن است کہ در کل فعال و اقوال متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ و
آلہ وسلم کند خصوصاً ہر کہ دم از تصوف زند شایان حال وی اینست کہ ہیچ ذرۂ از
اخلاق ذمیمہ را در خود راہ ندہد تا متابع آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وصحابہ وسلم گردد
آوردہ اند کہ روزے اعرابی در خدمت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حاضر شدہ و
از وگوسفندان طلب کرد حضرت صلی اللہ علیہ وسلم بمقدار رمہ او را داد آنشخص بسوئے قوم خود
آمد و گفت ای قوم بر شما باد کہ مسلمانی اختیار کنید زیرا کہ محمد علیہ السلام بہر سخن
ناآشنا عطائے بے منت میدہد و از فقر و فاقہ نمیترسد انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ
روایت کردہ است کہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم ہرگز فحش و لعنت و دشنام نگفتی

نمی راند و چون بشخصی عتاب میکرد میگفت مَا تَرِبَتْ جَبِیْنُہٗ یعنی چه حالست
مر فلان را که از پیشانی او خاک میریزد ابو ہریرہ رضی اللہ عنه روایت کرده
است که بعضی صحابه گفتند یا رسول اللہ چرا در حق مشرکان دعا نمیکنید تا ہلاک شوند
گفت من مبعوث برای بد کردن و گفتن نشده ام بلکه مبعوث برای رحمت شده ام
و ابو سعید خدری رضی روایت کرد که رسول اللہ صلی اللہ علیه وآله وسلم از زن مستوره شرمناک تر
بود و چون چیزے غیر مشروع را میدید نمیگفت اما ما یان اگر آن را در روی وے میدیدیم
آنرا منع میکردیم و بی بی عائشه رضی اللہ تعالی عنها وعن ابیها روایت کرده
که ندیدم حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه وآله وسلم را مستجمع خاطر و خنده کننده تا انکه
دیده شود کام او بلکه ہمیشه تبسم میکرد و کیفیت تبسم در فصل وضو بیان شده است
و بی بی عائشه صدیقه رضی اللہ تعالی عنها گوید که حضرت رسالت پناه
صلی اللہ علیه وآله وسلم سخن پریشان و ناخوش نمیگفت بلکه در سیاقت کلام چنان
۴۴۱ مبالغه میکرد و بتامل میگفت که اگر شخصی درست روز سخنان او را مے شمرد شمرده میشد
وایضاً بی بی عائشه صدیقه رضی اللہ تعالی عنها روایت کرد که حضرت
رسالت پناه صلی اللہ علیه وآله وسلم زن را بدست خود نزده بود و نه خدمتگار را مگر جهاد
فی سبیل اللہ میکرد و ہرگز طلب انتقام از کسی نمی کرد مگر اینکه شخصے محرمات در عمل
آمد و پس باین ہنگام از برای خدا او را زجر و تعزیر میکرد و انس بن مالک
رضی اللہ عنه روایت کرده که حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه وآله وسلم عیادت می کرد
مریضها و متابعت میکرد جنازه را و اجابت میکرد دعوت بنده را و سوار میشد بر خر و روز
غزاے خیبر بر خر سوار بود که نقطه او از بر باده بود وایضاً بی بی عائشه رضی
روایت کرده که حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه وآله وسلم میدوخت جامه خود را بدست خود
و اکثر اوقات عمل خانه میکرد و میدوشید گوسفندان را و گاہی خود را و گاہی جاروب صحن خانه
میکرد و گاہی اشتر کین را می بست تا صحت یابد و انس رض روایت کرد که حضرت رسالت
پناه صلی اللہ علیه وآله وسلم پنج چیز براے خود نمی نهاد و اکثر اوقات خاموش میبود

و ہر سخن را جدا جدا میگفت و ہمیشہ در تبسم میبود و چون سخن میکرد اکثر چشمانرا بسوی آسمان بالا مے کرد و این اخلاق از تنبیہ ابو اللیث استخراج نمودہ شد بدان ای فرزند کہ متابعت حضرت علیہ الصلوٰت والسلام را در ہیچ احوال از دست ندہی تا در بدعت نیفتی و اکثر نگاہبانی اقوال بجا آری کہ کسی بسبب بسیار گفتن کافر گردد منقول است کہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ ہست من صباح مسلمان میخیزند و شام کافر باشند و در شام مسلمان باشند و صباح کافر بخیزند اصحاب پرسیدند یا رسول اللہ بچہ سبب گفت از جہت پریشانی اقوال و نا دانستن ایشان در تحیر شدند آنرا باز گفت کہ وجہ نجات ایشان آنست کہ شب چون در خواب وند سہ کرت بگویند اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ اَنْ اُشْرِكَ بِكَ شَیْئًا وَّاَنَا اَعْلَمُ وَاَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا اَعْلَمُ بِهٖ تُبْتُ عَنْهُ وَرَجَعْتُ وَاَقُوْلُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ تمامی الفاظ کفر روز ینہ او حبط شوند و آمرزیدہ شود و اگر حین صباح بوقت برخاستن سہ کرت بخواند تمام الفاظ کفر شبینہ او حبط شوند پس ہرچہ ترا از عذاب نجات دہد آن چیز حمیدہ ہست و ہر چہ ترا بعذاب کشد ذمیمہ ہست باید کہ ازان پرہیزی و اکثر پرہیز از سوگند خوردن باید کرد اگر شخصے روی بقبلہ باشد و سہ کرت بگوید کہ سوگند بخداست کہ فلان ہمچنان ہست اگر ہمچنان باشد فبہا والا کافر گردد آوردہ اند کہ روزے از متقیان سوگند بخدا کرد اما سوگند راست کردہ بود او بردہ را و کفارت آن یمین آزاد کرد گفت اگرچہ سوگند راست کردم مبادا کہ خلعت گیرم و روزے بکذب از زبان من یمین بر آید و در مشارق آوردہ ہست قال علیہ الصلوٰۃ والسلام مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ غَیْرِ الْاِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ یعنی اگر شخصی گوید اگر چنان باشد من جہود م یا ترسا اگر دروغ گوید جہود گردد یعنی کافر گردد و کفارت بر و لازم گردد و شارح آوردہ ہست اگر آن کس این مسئلہ میداند کہ باین اقوال کس کافر مے شود و او دانستہ و دروغ سوگند میخورد کافر مے گردد باتفاق زیرا کہ او راضی بکفر اما کافر شدن بدین لفظ نمیداند

ودروغ سوگند خورد درین اختلاف است و در **شرح مشارق**
آورده است که اگر شخصے مال شخصے را بسوگند دروغ برطرف کند کافر گردد و اگر
حلال داند فردائے قیامت واجب تعالی ازو ناخشنود باشد **وایضا** آورده
اند که اگر شخصی تزویج مے کند زنے را و او در دل دارد که مهرش نخواهم داد
و یا بیک حیله از خود ساقط بکنم او را در سلک زنا کنندگان شمرده اند و حضرت
رسالت پناه صلے اللہ علیہ وسلم فرموده که او برادائے آن قرض هرگز قادر نشود
تا آن که عذاب آتش شود **بدان ای فرزند** در کتابهائے فقه آورده اند
که نشاید بندهٔ مومن را اینکه در حق ایمان شخصی بد دعا کند زیرا که ضد ایمان کفر است
پس گویا که او بکفر راضی است و رضا بکفر کفر است مسلمانان در حق ایمان یکدیگر
اند و خلق پیغمبران را نگاه کند که ایشان بلاهائے عظیم میدیدند و در پئے ایمان
ایشان هرگز دعائی کردند بلکه همیشه دعا بهدایت ایشان میکردند چنانچه حضرت
۴۴۳ موسی ع قوم خود را از بلاهائے عظیم خلاص کرد و ایشان متابعت او رها کردند اما
او همیشه در غمخوارهگی ایمان ایشان بود و در ذبح بقر ایشانرا چگونه معجزهٔ لطیف
بنمود اما ایشان از بدبختی خویش مسلمان نشدند و قصهٔ او آنست که در تفسیر
کامل آورده است که دران عهد توانگرے بود عامیل بن شراحیل نام و پسران
عم میراث خواران او بودند چشم بر مرگ او داشتند تا کے بمیرد که مال او را
قسمت کنند شبی او را بمهمانی طلب کردند و بکشتند و کشته را در میان دو ده
انداختند و علی الصباح به نزدیک موسی علیه السلام حاضر شدند که عم زادهٔ
ما عامیل را کشته یافتیم موسی علیه السلام آن جاره به یهود و بیک ده نزدیک
بود کشنده طلب کرد نیافت حکم قسامت برایشان براند بعده دیت
برایشان واجب کرد گفتند یا کلیم الله دیت میدهیم بارے از خدائے خود
بخواه تا کشندهٔ او را معلوم کند از حضرت عزت فرمان شد که بگو تا مادهٔ گاو را
بکشند و پارهٔ از آن گوشت گاو بر کشته زنند زنده شود و قاتل خود را بیان

شدند چون ایشان مردم معلم وناقص عقل بودند ازین سخن در تعجب شدند اتتخذنا هزوا جواب دادند واز برائے این بود که کتاب ہائے متقدمان بغایتی دراز میبود که ایشان مردم کم عقل بودند و بر استنباط مسئلہ قادر نبودند چنانچہ امت محمد رسول الله صلی الله علیہ وسلم کہ چہ مقدار علوم را از قرآن کشیدہ اند وہمہ احکام ایشان یک بیک نوشتہ میبود وازان دراز میشدند قال اعوذ بالله ان اکون من الجاہلین یعنی من از جاہلان و ہزل گویان نہ ام پس بیقین شدند گفتند پس بیان بکن کہ چگونہ است آن مادہ گاو گفت بقرۃ لا فارض ولا بکر عوان بین ذلک یعنے مادہ گاو یست نہ نیک پیر و نہ نیک جوان میان جوانی و پیری است باز گفتند کہ رنگ او چگونہ باشد گفت گاوے باشد زرد روی و خوش رنگ کہ لون او خوش آید نگرندگان را باز گفتند کہ کار کردہ باشد یا کار ناکردہ گفت آن مادہ گاو یست نہ مالیدہ شدہ در شدت بار و نہ نرم کردہ شدہ بکشیدن آب مرکب را و سلامت است از عیوب کہ بروے ہیچ نشانی نیست و رنگ او مخلوط برنگ دیگر نیست گفتند الحال راست باشد و بدین وصف گاوے در دنیا یک بود و آن فرزندے را بود کہ مادر و پدر نیک خو بود و پدرش مردہ بود از دشت ہیزم آوردے و بفروختی نصف حاصل را بر ارواح پدر تصدق کردے و نصف دیگر را بر خود و مادر خود نفقہ کردے روزے این پسر در بنی اسرائیل منادی شنید کہ مادہ گاوے بدین صفت کرا باشد تا بہر بہائے کہ باشد بخریم پس واقعہ را بمادر گفت مادرش گفت ای پسر گوسالہ از میراث پدر تو بدین وصف در فلان مرغزار ماندہ ہم برو طلب کن اگر روزی تو باشد پسر بپاے در انجا رفت و بانگ کردہ بیامد و بآن صفت موصوف بود در خانہ آمد و کلانتران بنی اسرائیل بیامدند و خریدن خواستند گفت از مادر دستورے خواہم چون در آمد خفتہ بود بیدار کردن نتوانست کہ عاق نشود بیرون آمد گفتند ہزار دینار بدہیم بفروش باز در آمد بدستوری خواستن او ہنوز خفتہ بود گفتند پنجہزار دینار بدہیم ہمنا شتاب میکردند او دم

و خارج میشد تا بهای او را به پُری پوستِ او رسانند که پوست این ماده گاو
پر از دینار کرده بدهیم مادرش بیدار شد بفروختند و ایشان ششش لک خانه
بودند از جهت امتحان که مرده چگونه زنده شود بر سر هر خانه یک دینار دادند
پوست پر شد فَذَبَحُوهَا پس فبحکردند آن ماده گاو را پس حکم شد که پارهٔ گوشت
برگشته بزنید تا زنده شود و اختلفوا فی البعض یعنی آن گوشت از کدام جای ماده
گاو بود ابن عباس و عکرمه گوید که گوشت ران بود و سدی گوید که غضروف بود و
آن گوشت استوار و بلند استاده میان دو کتف و ابو عالیه گوید که استخوان ماده گاو
بران زد و بعضی گوید که دُم او را برگشته زد و بعضی گویند که زبانش را بر وزند صحیح
آنست که حق تعالیٰ پارهٔ گوشت یاد کرده و موضع معیّن نکرده پس ما را سکوت به
است و چون بزدند در حال زنده شد و بنشست و خون از رگهای وی میرفت
گفت مرا پسران عمّم من کشته اند بطمعِ میراث این بگفت باز بمرد و میراث ایشان
نداد بعد از ان حکم شد بنا بودن میراث مر قاتل را کما قال علیه السلام لا یَرِثُ قَاتِلٌ
تعدد صاحبِ البقرہ مسئله در تفسیر کامل می آرد که ایشان را چرا استنباط مسئله
نبود جواب آنکه استنباط بعقل است نه بعلم بر ایشان خمر حلال بود بسبب خمر عقل
زائل میشد از مسئله محروم میماندند و بر محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم بر امت او
حرام شد بسبب کمال عقل استنباط مسئله میکنند پس نهار ای پسر که از خمر دور مانی تا چون
قوم موسیٰ صد دین لغزیده نگردی بعد از دیدن این معجزه نیز آن بدبختان ایمان نه
آوردند و بر تو باد ای فرزند که دائم المدام در طلب علم باشی که سعادت دارین
بعلم بست انس بن مالک رض را پرسیدند که اگر یک روز از عمر تو مانده باشد اگر
تمام دنیا ملک تو باشد تصدق فقرا کنی و یا بمقدار موی که در بدن تو است
کافر از بخشی گفت اگر یک روز عمر مانده باشد در طلب علم کوشم
کما قال الله تعالیٰ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ و حضرت رب العزة
پیغمبر خود را که سرور اولین و آخرین بود بجز سوال از دیاد علم بچیزی امر نکرد کما

۴۴۵

قال الله تعالی وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِیْ عِلْمًا و حضرت خواجه احمد سبوی مرتبه از ملحدان بقوت علم چگونه الزام داد که تمام عالمان را عاجز کرده بود و قصهٔ او چنانست آورده اند که دران عهد حکیمی بود دهریه و دهریان از وجود باریتعالی انکار دارند و طبیب حاذق بود خلیفهٔ زمان بسبب خلافت برو بسیار محبت داشت روزے گفت اگر مسلمانان شوی دو چندان محبت ورزم گفت مسلمان شوم بشرطیکه اگر عالمان زمانه دلیل عقلی بر بودن ذات حقتعالی بیارند و از دلیل نقلی انکار دارم هرچه عالمان میگفتند قبول نکرد خلیفهٔ زمان سه صد عالمان را جمع کرده گفتند بارے در علم حکمت او را بیازمائیم پس سه صد زجاجه را از شیر پر کردند و هر کدامی عالم یکان یکان را بدست گرفتند چون او حاضر شد همه را بیان کرد که فلان زجاجه را فلان عالم بدست گرفته است و در فلان نوع مرضی و مجاز و طبع است و فلان اکل و شرب به طبعش سازگار است و فلان ناسازگار بعد ازان هرچه عالمان میگفتند قبول نکرد که من دلیل عقلی گفته ام نه نقلی حتی که عالمان درماندند و خلیفه پشیمان شد زیرا که عقاید تمام خلق تباه شدن گرفت دران زمان شنیدند که خواجه احمد سبوی به بیت الله میرود خلیفه فی الحال شخصے را بدو روان کرد که در دین نبوی رخنه افتاده است البته برگردید و مهم را بکفایت رسانید خواجه قبول کرد و بدان شخص گفت که من امشب در همین جا میگذرانم و بادشاه عالم علی الصباح از شهر بیرون آید و جا بها را خوب مهیا کند و منتظر من باشد و من زود تر نخواهم آمد و بعد مصافحت بادشاه تقصیر رود تا آمدن من از من بپرسد و من جواب گویم بادشاه مفرح شده بوقت بامداد بیرون شد و انواع ماکولات مهیا کرد و تمامی مردمان جمع شدند بعد مدتے شیخ در رسید بعد مصافحت مرحبا بادشاه خواست که چرا زود تر تشریف نمودید شیخ در حال مطهر خود را در میان در آورد و گفت آری زود نه آمدم اما عجبے را دیدم و در دیدن آن عجب بسیار متحیر شدم تا این زمان بران مانده بودم و آنچنان بود که بر کنار دریا رسیدم

در خشے دیدم بغایتی کلان بے تبر بریده شد و بے اره تختهاے راست شدند و بی استاد میخها دران زده شد و کشتی ترتیب یافت و بی ملاحان در دریا روان بود و مردمانرا از هر دو طرف میگذرانید زمانے هر بدین این عجب متحیر بودم استادم شیخ چون سخن تمام کرد حکیم گفت چه بیهوده و هزل گفتی از تو نمی بایستے زیراکه بے استاد هرگز کشتی راست نمیشود و بے ملاح هرگز نمیگردد شیخ فرمود این هزل را از تو دانستم و هیچ هازل بدتر از تو نباشد که آسمان بے ستون استاده است و قطرهٔ آب در رحم مادر بغایت تاریک و بے معاینه صورت دیگر آدمی راست شده و چند هزار در هزار گیاههاے از سر گل سر کشیده اند و تخم الوان بے شمار در تحت زمین مستتر است و کم نمیشود و علی هذا القیاس عجائب و غرائب بیان کرد که اینهمه بے تخلیق و بتقدیرت قادر پیدا مے شدند بر هیئت خود میمانند پس سرانجام یک کشتی چه باشد که بے استاد نشود حکیم دهریه برخاست و بر پاے شیخ افتاد و مسلمان شد و اینهمه از برکت علم بود که حضرت شیخ وافر العلم و کامل الحکمت از و بود این فقیر نیز تناسخے را روزے در میان مردمان عاجز و شرمنده ساخت امّا از گمراهی خود برنگشت رسیدم دیدم که با عالمان چند بحث دارد و همه را عاجز نموده در این که حوران در بهشت نیست و اگر هست اثبات آن در آمنت بالله بکنید عالمان عاجز شدند گفتم فقیر اثبات آن در آمنت بالله خواهد کرد گفت چگونه باشد گفتم تو میگوئی آمنت بالله و ملائکته و کتبه الی آخره و قرآن یکے کتابها است و در آن حق تعالی فرموده که حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ پس چگونه منکر شوی که کتاب در آمنت بالله است و اثبات آن در کتاب است تو بادای فرزند اگر علم نداری باری در خدمت عالمان کوشی و حلهٔ خدمت پوشی تا مگر خسروی باشی که پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرموده است من خدم خدم یعنی هر که خدمت کرد

کند کسی را خدمت کرده شود او را وایضاً قال علیه السلام کُن عَالِماً اَوْ مُتَعَلِّماً
اَوْ سَامِعاً اَوْ خَادِماً وَلَا تَکُنْ خَامِساً فَتَهْلِكَ پس هرچه برکت است در خدمت
است و پدر فقیر هرگز دستر خوان از ضیافت عالمان نمی چید و علم اندک داشت
بعد از وفات در خواب دیدمش که بر آسمان چهارم جماعت دانشمندان میروند
پدر فقیر نیز در عقب ایشان میرود گفتم الٰهی پدرم دانشمند نبود که با زمرهٔ ایشان
میرود نمیدانم که خود اندیشیدم و یا هاتفے آواز داد که اگرچه دانشمند نبود اما
دوستدار ایشان بود کما قال علیه السلام مَنْ اَحَبَّ قَوْماً فَهُوَ مِنْهُمْ وَحُشِرَ مَعَهُمْ
وَاِنْ لَمْ یَعْمَلْ بِاَعْمَالِهِمْ وایضاً مادر را بعد از وفات در خواب دیدم که جامهٔ سبز
پوشیده و بر کرسی نشسته پرسیدمش که اے مادر چیزے از احوال آنجهان بگوے
گفت ای جان مادر چه گویم از درجات عالمان که در حصر نیاید و چندان فضیلت
ایشان بگفت که در تقریر نیاید گفتم بارے از احوال خود چیزے بگوے که چونی روی
من گشتاند بعده کرسی پریده باسمان رفت و از احوال خود چیزے نگفت و بر تو باد
ای فرزند اگر شخصے ودیعت بتو سپارد دران خائن نباشی که اِنَّ اللّٰهَ لَا یُحِبُّ
الْخَائِنِیْنَ آیت سماویه است و خائن خوار است اگر خیانت را حلال داند کافر
گردد و اکثرے باشد که بدان سبب بسوئی کفر درآید چنانچه ابوعلی سینا
سبب خیانت کافر شد **قصهٔ او** آنست که دران عهد بد و نفر طالب
علم خواجه خضر علیه السلام حاضر شد ایشان طالب علم اولین و آخرین از او کردند
که در حق ما دعا بکن خواجه خضر علیه السلام ایشانرا بر سر غارے رساند و گفت
درین غار دو مار اند هر که این اسم را چهل روز و شب پیوسته بخواند چنانچه
خواب نرود و مار بیرون آیند باید که ایشانرا در دیگ پخته کرده بخورد جمله
انواع علوم روشن شوند آن دو نفر همچنان کردند بعد از چهل روز هر دو مار
بیرون شدند در دیگ انداختند و آتش کردند دران زمان جوانے هیزم
کش در رسید گفتند ای جوان اگر این گوشت را بپزی تا ما یان در خواب رویم

۴۴۱

کے کہ حدود رو دادو
از دنی راز ان کی نماز نہ
از ان حساب کردہ شود روز
قیامت بجز حساب آن او
اگرچہ عمل نمی کند منکم عمل
آن کردہ ۱۲

علمی ۱۲ ... (حاشیه‌های دست‌نویس ناخوانا)

گوشت را ہمراہ بخوریم جوان در زیر آن آتش کردن گرفت چون پختہ شد سرپوش
باز کرد کہ این گوشت را بہ بینیم چہ مزہ دارد چون دید خیال کرد کہ ماہی است
پارۂ ازان بخورد و مزہ اش خوش آمد باز چیزے بخورد و ہکذا ہر دو را بخورد در خود
دید تمام علوم اولین و آخرین مستجمع یافت و آن دو نفر را در خواب ماندہ
و خودش روان شد و آن **ابو علی سینا** بود اما کم بخت اکثر استعمال
در علم حکمت و در علم سحر مے کرد و حرام میدانست کافر شد و علم منطق وے
بیان کرد بعدہ خود را با عتزال کشید و بسبب کثرتِ سحر و علم حکمت عالمان
زمانہ را عاجز کرد و بادشاہ بلخ را با تمامی رعیت متعین خود کرد و در دین نبوی
خلل پیدا کرد و این خبر بشیخ شہاب الدین سہروردیؒ در رسید
در حال بجانب بلخ روان شد برسید بادشاہ را اعراض کرد کہ چرا دین
نبویؐ را از دست دادی گفت از دست ندادہ ام بلکہ من عامل بروایت
ام و عالمان بروایت بد و برابر نمیشوند شیخ گفت اورا بہ پیش من بخوان
چون آمد ہر چند کرد در پیش شیخ سخن کردن ہرگز نہ توانست و از
برکت شیخ تمام علوم از وے فراموش شد شیخ گفت کہ الحال چہ باشد
بادشاہ گفت آمنا و لیکن کرامتے دارد کہ در شبِ تاریک آفتاب را
را بر گنبد بلخ مے آورد و تمام ولایت بنور او منور میشود شیخ فرمود آن
نیز آسان خواہد شد چون شب شد تمام مردمان جمع شدند ہر چند کرد نتوانست
آفتاب را بر آوردن باز شرمندہ شد این ہنگام شخصی را بر گنبد بر آورد دید
کہ کودکے کاغذ بدست گرفتہ نشستہ است و پیش ازین سحر کردہ چون
آفتاب مینمود و از برکت شیخ رہ دران شب سحر روان نمی شد
حکم کرد او را از گنبد انداخت بکشتند **آوردہ اند کہ منصور
حلاج** در تنگنائے توحید مرد و ایمان سلامت برد اما ابو علی سینا در
صحن توحید در آمد و ایمان را سلامت نبرد زیرا کہ دران محل ارواح

۴۴۹

پاک حضرت رسالت پناه محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدو پیش آمد گفت که درین
محل نبوت و مدد چه کس آمدی گفت نبوت و مدد خود آمدم باز گفت محمد را
چه کردی گفت محمد از نقصان ست نعوذ باللہ منہ پنجہ مبارک بر سرش زد
و چون سنگ تاب و پیچ خورده میرود هنوز تا بقعر دوزخ نرسیده ست و نرسد
مگر بروز قیامت بعد ازین غرض اینکه ای **فرزند** دائم الدوام تخلق اخلاق
باری تعالیٰ موصوف باشی واین بر چهار نوع ست اول در طلب علم کوشی که علم
شریف ترین چیزها ست تا حق و باطل و عالم و جاهل را شناخته باشی و نام عالمی بر تو
اطلاق یابد و عالم از صفات باری تعالیٰ ست که بسبب شرافت علم بر تو اطلاق گردد
و بر همه انبیا و شیخ و دگر کس اطلاق نکرد زیرا که حق تعالیٰ را درویش و نبی و شیخ و
مشایخ نمیگویند و نشاید واگر عالم گویند شاید واین بندی را ست که دوستی بعالمان
و اعراض از جاهلان بکند دوم اینکه چون قدم بوادی طریقت نهادی شفقت بر تمام
مخلوقات و برابر داری زیرا که محبت بر هر چه که باشد بدوست که محبت او وجودی
است و با او دوستدار حق است پس دوست را نشاید که بر افعال دوست خود
بیرحمی و بے موزونی بگوید و قبیح نداند سیم اینکه نظرت بر هر چه افتد در حال
صانع آنرا یاد کنی که چه بزرگ ست صانع این چیز بقول الشاعر **بیت**
کمال بنده در راه یقین است + نظر بر جا کند حق را ببیند + یعنی مر خدا را ببیند چهارم
اینکه چون بانتها رسیدی خود را و غیره را یکسان بینی که در وجود فرقے نیست بلکه خود
را بگذار که خود بینی جز گمراهی نباشد و گمراهی پیشه شیطان بود وای بر آنکسے
که باخلاق شیطان تخلق گیرد

فصل دوم در اخلاق ذمیمه

در بیان اخلاق ذمیمه

منقول است که روزے یکے از اصحاب در پیش مرتضیٰ علی رض بیامد
وگفت هیچ سخن در زبان دُر نثار رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شنیده باشی بگو گفت
آری از زبان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شنوده ام هر که از ریش بنده مومن کسی خلالی تنکا
بردارد بهشت بر و لازم گردد زیرا که نصف ایمان در خلق نیک ست مرتضیٰ رض در گریه شد

گفت یا علی من بتو مژدہ رسانم چرا گریہ کردی گفت من عاقبت کار ندیشیدم کہ باین مقدار دل خوش کردن بہشت لازم گردد پس بہمین مقدار بد کردن دوزخ نیز لازم شود پس بر تو بادای فرزند کہ ہر آنچہ آزار خلق باشد خواہ قولاً خواہ فعلاً خواہ اعتقاداً ازان اجتناب تمام نمائی و آنچہ سیر و پیاز را منع کردہ اند منع تحریمی نیست بلکہ بجہت آنکہ بسبب بد بوئی بخلق آزار مے رسد تا موذی نباشد و در قیام و قعود و مشی و رکوب بندۂ مومن آزار نرسانی و مومن را بچشم حقارت نہ بینی کہ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَۃٌ وارد شدہ و ایضاً شاید کہ استاذ را بنام نہ نامی چنانکہ احمد و محمد وغیرہ ذالک بلکہ خواجہ و بادشاہ وغیرہ نامی و در عوارف المعارف آوردہ است مَنْ قَالَ فِیْ جَوَابِ اُسْتَاذِہٖ لَا یُفْلِحُ اَبَدًا یعنے چون استاذ گوید کہ فلان کار ہمچنان است و شاگرد گوید کہ ہمچنین نیست ہرگز نجات نیابد و چند چیز را گفتہ اند کہ سبب درویشی ہر دو جہان است یکے استاد را بنام نامیدن دوم مادر و پدر را بنام نامیدن سیوم چون زن شوہر را بنام یکدیگر گیرند باید کہ بلقب نازو سوز میان خود بیاگاہند حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم فرمود کہ مادران را دوست دارید گفتند یا رسول اللہ یان ہر کسی یک مادر داریم و تو بلفظ جمع یاد کردی یعنی مادران فرمودی گفت خواہران مادران نیز مادرانند آوردہ اند کہ دعائے مادر و پدر در حق فرزند چون دعائے پیغمبران مقبول است حتیٰ کہ اگر بی بی فاطمہ و مرتضیٰ زندہ میبودند امام حسن و حضرت امام حسین رضی اللہ عنہما بچنان و چنین کشتہ نشدندے چنانکہ اسماعیل را بذبح روان کرد مادرش بی بی ہاجرہ گفت ای بار خدایا اسماعیل را بتو سپردم بسبب آن دعا نجات یافت و معلوم بادای فرزند ہر چہ خلاف شرع است ہمہ مذمومہ است و معلوم باد کہ در ترغیب آوردہ است کہ بر مومن لازم است کہ بہر احدے از مسلمانان سلام کند اما سلام امرا و سلاطین نشاید زیرا کہ سنت بے ادبی است

وشاید که نام حضرت رسالت پناه تخفیف نکند چنانکه محمد گویند بلی علیه السلام
بلکه حبیب الله و رسول الله و غیر ذلک گویند تا بادب قرین باشد و چون شخصی نام
الله تعالی بشنود جل جلاله لازم شود و لفظ تعالی بعد او عزوجل نیز لازم شود
اما اگر غیر الله اسمی دیگر بشنود و یا نویسد لازم نگردد اما بهتر است و خاصیت
مخلوقات این است که چون نامش را یاد کنی قهر کنند و خاصیت خدای است
که چون باسم ذات یاد کنی رحم کند بدان ای فرزند که با دوستان حق تعالی
دوستی کردن و با دشمنان او دشمنی کردن یکی از اصول دین است کما مر پس اگر
عامل نامرضی را چون شارب خمر و زانی و سازندهٔ آلت ملاهی و نوازندهٔ او
بی ادب و بیهوده گوی و قبیح افعال و اقوال را کسی بزجر و تعزیر و سخن درشت
و فضیحت کردن منع کند ذمیمه نباشد بلکه مدیحه باشد زیرا که این چیزها از
قبیل امر معروف اند و در شرع روا داشته اند که بغیر بد گفتن کسی بدکردار
براه در نمی آید و مصنف تحفهٔ مکی در تصنیف خود آورده است که ۴۵۲
درین عهد جبر دیدم بشریعت قریب و آنچنان بود که دزدی بدزدی مشهور
صاحب اموال او را به پیش قاضی آمد همه کسان دزدی او گمان میکردند
اما از روی معاینه هیچکس او را ندیده بود قاضی از اثبات آن عاجز آمد
خلیفهٔ زمان از قاضی خواست که او را بمن بسپار درین ساعت خواهم اثبات
کرد قاضی بسپرد خلیفه او را کما حقه زجر و تعزیر کرد و گفت بعینه همان چیز گم
شده بیار در حال بیاورد و آنچه صوفیان نگاهبانی زبان می کنند از نیک و بد
گفتن این است که اگر بر خلاف شرع باشد بضرورت شرع بد گویند و آنچه جز این است
از خوبی و زشتی چون مور و مار و پشه و مگس و قمل و رفث و فیل و غیر ذلک من الحیوانات
و یا چون حور و قصور و آدمی و غیر ذلک من الحسنات همه را جز بر نیک نخوانند
زیرا که در تحت هر لفظ و وجود حکمت غامضه باریتعالی مغموض است که هیچ فرد
او جز بحکمت نباشد چنانکه اگر شخصی تصنیفی کند و یا کتابت نویسد

و دیگرے بران انگشت نہد بر مصنف و کاتب نہادہ باشد و کاتب از روئے مرتبہ ادنیٰ از و باشد بعاجزے ساکت گردد و اگر بمراتبہ اعلیٰ از و بود چون امرا و ملوک فی الحال بہ تیغ جفا سرش برکنند زیرا کہ او از حکمت امرائے خالی و عاریست چنانکہ گفتہ اند **بیت** اگر شہ روز را گوید شب است این بباید گفت اینک ماہ و پروین + پس جہ جائے آنکہ کس انگشت اعتراض بر موجودات باری تعالیٰ نہد کہ در آنجا بجز کفر و ضلالت اسیران حضرت او را بہرہ نیست کما قال علیہ السلام انا غیور واللہ غیور منی از ین مرہست **آوردہ اند** کہ حکیمان ہند اتفاق کردند کہ تا مگس راست بکنند ہرچند کردند کما حقہ ہمان از روئے پر و بال و پائے و اثراح کہ از ہمہ اصعب بود نتوانستند گفتند کہ خدائے بے عیب بے ادراک است افعال و نیز بے ادراک است کقول الشاعر **بیت** ز صد ہزار حکیم اینقدر نمی آید + کہ گر کنند پر پشہ نہند بجائے + و این آفتاب حقیقی کہ در رنگہائے مختلف نمائے است در عین او ہیچ اختلافے نیست بلکہ اختلاف در الوان است کہ در نیک نیک و در بد بد نمائے است امّا در حقیقت آفتاب ہیچ بدی نیست چنانکہ گفتہ اند کہ روئے بحسب آئینہ مے تابند یعنے چنانکہ ماہ روئے باشد کہ در جہان ہم جنس او پیدا نباشد پس ہر گاہ کہ اقتضائے روئے دیدن در آئینہ کند اگر در آئینہ کما حقہ نماید و اگر در شمشیر بیند ہمان روئے بے مثال خود را کج بہ بیند لا تسبوا الدھر فان اللہ ھو الدھر از ین مرہست کقول الشاعر **نظم** آفتابے در ہزاران آبگینہ تافتہ + پس برنگ ہریکے تاب عیان انداختہ + جملہ یک نورست لیکن رنگہائے مختلف + اختلاف درمیان این و آن انداختہ + **منقول است** کہ روزے حضرت بایزید بسطامی رح و شقیق بلخی رح بخدمت ابو حنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ حاضر شدند ابو حنیفہ رض خادم خود را فرمود کہ بہ بین کہ بر در کیا نشستہ

۴۵۳

خادم گفت یا امام المسلمین امروز دو مهمان آمده اند که هرگز مهمانے بهتر از
ایشان نباشد که بایزید بسطامیؒ و شقیق بلخیؒ اند امامؒ بیرون شد بعد
ساعت خادم دستر خوان در آورد که درمیان طاس پر عسل بود اما بر عسل موے
افتاده بود خادم گفت چیزے ازین طاس و عسل و موے بگیرید تا ما را فائده
حاصل شود زیرا که طاس بدین روشنی و عسل بدین شیرینی و موے را بر ایشان
چه مثال ست شقیق گفت مسلمانی ازین طاس روشن تر ست و مسلمان بودن
ازین عسل شیرین تر ست و بر مسلمانی بودن ازین موے باریک تر ست
بایزید گفت بهشت ازین طاس روشن تر ست و خوردنی بهشت ازین عسل
شیرین تر ست و پل صراط ازین موے باریک تر ست ابو حنیفه گفت قرآن
ازین طاس روشن تر ست و خواندن قرآن از عسل شیرین تر ست
و عمل کردن بدان از موے باریک تر ست خادم اجازت خواست که من نیز
چیزے بگویم گفتند بگو گفت وجود مهمان ازین طاس روشن تر ست و داشتن
مهمان ازین عسل شیرین تر ست و خشنود کردن مهمان ازین موے
باریک تر ست اما در خاطر فقیر مے رسد که علم حقیقت از جام جم روشن تر
است و محقق بودن از عسل بهشت شیرین تر ست و اهلیت شرع بدان استوار
بودن از شگافتن موے باریک تر ست چنانکه شبلی میگفت که هرچه منصور
میگفت و میکرد و یقین میداشت همه در من موجود ست اما همین که او پیدا و آشکار
مے کرد و من در نهان او سر خود را باے داد و من نگاهبان زیرا که اکثر سبب
علم حقیقت در الحاد و زندیقی مے افتد از انکه بے همراهی مرشد کامل که
ملاح آن دریا ست دران غوص مینماید دُر را بدست ناورده خود را هلاک
مے کنند بعضی گویند ما خدائیم بعضے گویند خدا در ما ست همه چیز ذات خدا ست
بعضے گویند ارواح خدا ست و بعضے گویند خدائے بالا ست و هکذا
گمراه میگردند و گوه سگ میخورند پس ایشان چون سگان پلیدی خوار اند

که نه در دنیا بهره دارند و نه در عقبیٰ و آنچه صوفیان در وجد و اضطرار گفته
اند ایشان با قوال و اختیار میگویند و ندانند که تصوف حال است نه مقال
نیست مگر باہل آن حال

فصل سیوم در بیان صبر

قال اللہ تعالیٰ
وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ یعنی صبر کن ای محمد بر آنچه میگویند کافران ترا ساحر
و شاعر و مجنون و تو دوست منی من ترا نگاه میدارم چونکه مرا وکیل گرفته و
کار بما گذاشته غم مخور اگرچه همه عالم بتو دشمن شوند رباعی تا انجا که جمال جان
جانانه ماست ✚ عالم همه در پناه جانانه ماست ✚ ما را چه ازین که عالمی خصم شوند
پیش و پس ما سپاهِ جانانه ماست ✚ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّ
حَرِيْرًا و جزا دهد مر ایشانرا بسبب صبر کردن ایشان در طاعتها و بلاهاے بهشت
جاودان و جامهاے حریر نرم و چون در دنیا دوستان او را بلا بود در عقبیٰ عطا
بود و چون در دنیا ایشانرا غم بود در عقبیٰ شادی بود و چون در دنیا ایشانرا
زندان و ژنده پوشی بود در حقیقت بهشت جاودان و حلهٔ حریر بود فروترین
کسرا هفتاد حله بود و بهترین را هفتاد هزار هر یک برنگِ دیگر و نرم و باریک و
بدن ایشان چون برگ گل بود و همه را یکبارگی بپوشانند بطریقی که هیچ یکے
رنگ دیگری را پوشیده ندارد بلکه هر یک بیرون نماید و بدانکه صبر بر چهار
نوع است و معنی صبر در لغت باز داشتن است اوّل صبر از معصیت است باید که
بار عبادت چنان بر مرکب خسیس نفس بار کند که چون اشتر بلند همت گردد
و از معصیت باز ماند و دور اندیش گردد و بار دیگر بر عصیان نگردد دوم
صبر بر طاعت است و در صراح آورده که صبر بمعنے حبس نیز آمده است
یعنے دائم المدام توسن سرکش نفس را در آختہ خانهٔ توکل و اخلاص حبس
کن تا در طاعت کوشد و طاعت آموزد از جهت ثواب جمیل همیشه در
طاعت بقدر استطاعت استعانت نماید و خود را از کسل و فتور باز دارد
منقول است از سرور کائنات صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم که چون شخصی خرما و یا

۴۵۵

بمقدار خرما وزنا او قدر اگر تصدق کند فردائے قیامت آنرا چون کوہ بیابد در
پلۂ نیکی او باشد اصحاب پرسیدند یا رسول اللہ قبول دار یم قول ترا اما و چ
کلانی این بما نماے کہ چگونہ کلان مے شود حضرت رسالت پناہ گفت این مثال
کسی است کہ بدہ دینار کرہ بخرد و با نواع نعمت ورا تربیت کند و کلانی پذیرد
و بعد چند سال بدو ہزار دینار بفروشد پس حق تعالیٰ اعمال شمارا ہمچنان می پرو
وازدیاد مراتب شما میکند و حضور و مصدق قول خویش این آیت بیا مد مثل
الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ
سُنْبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ پس چون نفس این ثوابها بشنو
در عبادت کوشد سیوم صبور بر بلا است قال اللہ تعالیٰ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَ
الْجُوْعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرٰتِ وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ الَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ
مُّصِيْبَةٌ قَالُوْٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ ۔ **در تفسیر کامل آوردہ است** کہ کل انسان مبتلی
است بچیزے از اموال و فرزند و تن خود و باغ و زراعت وغیر ذلک من الدنیا پس
ہرگاہ کہ بندۂ مومن را مصیبت ازین اشیا برسد و او گوید کہ انا للہ وانا الیہ راجعون
حق تعالیٰ برو دو چیز عطا کند یک صلاۃ نامی بطرف خودش و دیگر رحمت خودش و رحمت
او بلا نہایت است چہ اگر شخصی یک درم بدست خود تصدق کند یک ہفتصد و عوض
است و اگر ظالم و یا سارق وغیر ذلک من الآفات چون مرض و بیماری مال او را
یا مذکورے را ہلاک کند او بران صبر کند یک ہفتاد ہزار مے یابد و
منقول است روزے از اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را دعوت
بمہمانی کرد گوسفندے داشت آنرا ذبح کرد و آن شخص را دو پسر بود یکے ازان
ہر دو غائب بود و دیگر حاضر ہر دو طفل بودند چون آن غائب حاضر شد این طفل
حاضر گفتش ببین کہ بابا گوسفند را و ترا بکشت و آن شخص را جز آن گوسفند دیگر نبود
گفت چگونہ بکشت گفت تو خواب کن تا من کارد بر گلوئے تو برآنم کہ پدرم

چنان بگشت چون کارد بر گلویش ماند حلقومش بریده شد و بمرد طفل هیبت خورد
که مادرش در رسیده چنان حال دید آن طفل از هیبت مادر بگریخت از بام افتاد
آن نیز بمرد هر دو را در زیر نمد پنهان کرد چون خوردنی بر رسول الله صلی الله
علیه وآله وسلم فرمود جبرائیل نازل شد که بغیر از طفلان خوردنی مخور حضرت صلی الله
علیه وسلم فرمود پسران خود را بیار که خوردنی با من خورند آن شخص در خانه شد از زن
پرسید گفت جائے ببازی رفته اند در پیش رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم گفت که در
خانه نیستند حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت بی ازیشان نخواهم خورد همدا
چند کرت تا خانه می آمد بازه بر پیش حضرت صلی الله علیه وآله وسلم میرفت و قبول نمیکرد
بعده بزن خود اعراض کرد که حضرت معطل است بر و پسران خود را یافته بیار زن
ناچار شده نمد بالا کرد هر دو را حال چنان دید پدرش بیطاقت شده فریاد برآورد و در
پیش رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم شد حضرت صلی الله علیه وآله وسلم متحیر شد جبرائیل
گفت وقت دعا است نه وقت حیرت در حال بعد از دعا هر دو زنده شدند ۴۵۷
و با حضرت صلی الله علیه وآله وسلم طعام خوردند پس حضرت صلی الله علیه وسلم فرمود که
اَلصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْخَیْرِ یعنی چون مادرشان صبر کرد حق تعالی بر و رحم کرد
ایضاً مشایخ کبار گفته اند که صبر کلید طریقت است **منقول است**
که یکے از اکابران هند را دو پسر صغیر بودند و تا نیمروز درس مے گفت
بعده چون بخانه مے آمد بغیر از ایشان خوردنی نخوردے روزے هر دو
پسر در چاه افتادند و مرده کشیدند زنش بلند همت بود هر دو را در جاے
خواب در زیر بستر کرد و گفت که قاضی بیاید هیچکس با و نگویند تا خوردنی بخورد چون
بوقت نیمروز از مدرسه در رسید پسران را نیافت زنش در حال طعام را در پیش
نهاد گفت پسران را بخوان تا با من طعام بخورند گفت در خواب اند طفلان را از خوردنی
خواب قبول نکرد قاضی خود استاد چون بستر بالا کرد هر دو زنده بودند بیدار کرده آورد
بعد ازان زنش چنان که رحم مادران ست شفقت آورد گفت حال جیست واقعه

باز نمود نزدیکان او گواهی دادند بر موت ایشان قاضی گفت پیغمبر صلی الله علیه وسلم راست فرموده است که الصبر مفتاح الخیر مگر بسبب صبر زن من زنده شده باشند قال الله تعالیٰ یا ایها الذین آمنوا استعینوا بالصبر والصلوٰة ان الله مع الصابرین و در تفسیر کامل در معنی این آورده است که حق تعالی وجه استعانت بنده باین دو چیز ازان کرد که الدنیا سجن المومن واقع شده است پس در بندیخانه بندیان را جز صبر کاری و شغلی نیست و بهترین طاعات بعد ایمان نماز است ازان او را یاد کرد چهارم مودت است بدانکه بدی معشوقه تلخی او در حق عاشق شیرین تر از عسل و نیکوتر ازان است که مرده را کسی جان بدهد پس در حضور معشوقه اگر کسی گوشت او را ببرند خبر نباشد و اگر خبر باشد همان سند رضای اوست چنانکه زنان مصر در روی حضرت یوسف علیه السلام از بریدن دستهای خود خبر نبودند و چون ذکریا علیه السلام از اره که بر سر او میراندند خبر نبود و چون منصور که از بریدن دست و پای و گوشت خبر نبود و چون عین القضات همدانی که از سوختن باتش خبر نبود آورده اند که سوداگری از ما وراء النهر بولایت هند رفت ناگاه نظرش بر دختر بادشاه زمانه افتاد مدت یکسال بر انجا ماند که نه از خود خبر بود و نه از مال بعد از یکسال کسی از و پرسید که چه حال است جواب داد که قرار دلم دختر بادشاه برد آنخبر بدختر بادشاه رسید گفت خود را در آب اندازد و مرا با وی مناسبتی نیست آن شخص این را بگوش دیوانه رساند گفت محبوب مرا یاد کرد و در حال خود را در گرداب انداخت بعد یک روز خبر بدختر رسید آتش عشق و مودت در وی اثر کرد و آن جای بجست خود را نیز دران گرداب انداخت بعد سیوم روز بادشاه را خبر شد ملاحان را فرمود تا در آب در آیند چون در آمدند هر دو را بکنار گرفته و روان عزیز رفته بکشیدند هر دو را همچنان دفن کردند منقول است که روزی خواجه حسن بصری در بازار شهر بغداد میگذشت ناگاه طبیب فریاد

برآمد که من طبیبم و هر رنجی که باشد دوا کنم چون این شنید گفت دعوی
توی کردی که من هر رنجی را دوا کنم گفت ای طبیب من نیز رنجی دارم گفت
چه رنج داری گفت رنج گناه طبیب گفت چنان دوا کنم که شفا یابی فرمود که بیخ
فقر بیار یعنی از خود و از جمله اشیا برخیز و احتیاج بدو دار و محتاج بدو باش و
غیر مجو چنانکه ابراهیم علیه السلام در منجنیق از فرشتگان مقرب استعانت
نمی جست و آن نیز ولایت او نبود بلکه نبوت او بود زیرا که ولایت انبیا
آن بود که از خود در گذرند و فراموش کنند کل اشیا را مگر او را باز گفت که
برگ صبر با وی یار کن یعنی چون غرض و مقصود و احتیاج جز او نداری
پس هر تلخی که از او آید شیرین پندار که در ولایت محبت عاشق تلخی دیدن
حرام است و نباید که قول الشاعر **بیت** پیش تو دعا گفتم و دشنام
شنیدم + هرگز اثری بهتر ازین نیست دعا را + باز گفت هلیلهٔ تواضع با
بلیلهٔ مسکنت بیامیز بدانکه تواضع سر فرو انداختن است و بایزید قدس سره
گفته است که اگر تمام در تمام کلیات از ذره خود را بهترین بینی تواضع را نشانی
بلکه متکبر هم ترا گویند و سکون وقت یابی که ظاهر و باطن خود را بدو تسلیم
کنی و چون تسلیم کردی مرگ معنوی چشیده باشی و چون مرگ معنوی
حاصل شود هرگاه که با دانائیت تو پیش آید کام مراد تو تلخ گردد و این
جان کندن در هر ساعت باشد و اگر تو به نیک و بد نظر کننده پس متحرک سکون
را شاید باز گفت که در هاون معرفت بینداز و چون چنان کردی پس بر تو
باد که احوال و افعال را در کل حین اسیر معرفت پنداری که هیچ ذره نیست
که او نیست و یا بی او ست و بدستهٔ تقوی بکوب بدانکه قلب سالک چون
مردمک چشم است اگر اندک چرک در وافتد تاریکی پذیرد پس بر تو باد که تواضع
و مسکنت بتقوی داری نه اینکه تواضع بحرص و هوا و شهوت پرستی کنی و بغربال
رضا بپیز یعنی بسبوس سرکشی و غیرت و ناراضائی و انانیت دور کن تا تمام صفا

459

باشی آورده اند که حضرت مهتر موسی علیه السلام را فرمود وَمَنْ لَمْ یَصْبِرْ
عَلٰی بَلَائِیْ وَلَمْ یَرْضَ عَلٰی قَضَائِیْ وَلَمْ یَشْکُرْ عَلٰی نَعْمَائِیْ فَلْیَخْرُجْ مِنْ تَحْتِ سَمَائِیْ
وَلْیَطْلُبْ رَبًّا سِوَائِیْ و به بیند طاعت بکن یعنی تا این چیزها نکرده باشی هنوز
مبتدعی و چون کردی پس نام مطیع و طاعت این هنگام بر تو و فعل تو اطلاق آید
و در و یک اشتیاق بیند از جزا و و اشتیاق او چیزے در دل نیاری که گفته اند
اَلْاِشْتِیَاقُ مَحْوُ اللَّذَّاتِ هر لذت غیر دوست را رقیب دان و آتش شوق در زیر
آن برافروز یعنی پیش از ین کار تو بتو بود الحال از جانب دوست جذبه بتو رسد
که همیشه اسیر طریق او باشی و در شب و روز آسایش دو گیتی بر تو حرام گردد پس تو
بے تن و باشی یعنی هرگز از طلب مقصود ممانعت را نباشی و گفته اند که اَلنَّوْمُ
عَلٰی کُلِّ مُحِبٍّ حَرَامٌ محب از دو حال خالی نیست یا در هجر است و یا در وصال اگر در
هجر است پس مهجوری از عذاب دوزخ سخت تر است او را چگونه خواب بود و اگر در
وصال است واصل را خود خواب نمی آید بکف گیری ستاری بزن یعنی چون
همه را حاصل کردی پس درین راه تیز رو باش و یا آن که مذکورین را از دست
مده و یا آن که چون فی الحال از چنین و یک کف انانیت خیزد باید که بکف گیر ذکر
و فکر و اراده همه از بوحدانیت بدل کن و بصدق همت فرود آرید بدان که
گفته اند که انتهاے سالک در ابتداے اوست یعنی اگر در ابتدا مخلص بود در انتها
بمقصود رسد و اگر در ابتدا بریا بود در انتها بدعت افتد پس چون در ابتداے
همت تو بلند بود الحال در انتهاے آن بلند همت گردی که اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ مَعَالِیَ
الْهِمَمِ و معالی همم آن بود که غیر الله نه بیند و نداند و نخواند و در طبق اخلاص بکش
زیرا که ضد اخلاص ریا است و گفته اند که عمل نیست مگر به نیت نیک و نیت نیک
حاصل نشود مگر با خلاص و اخلاص وقتی حاصل شود که ماسوے الله در دل سالک آرام
نگیرد و اگر از توکل اخلاص نبود و در آخر نیز حاصل نشود عمل او حبط گردد بعده بندان
توکل بخائی تا شفا یابی و طریق نجات این است زیرا که چون توکل کردی و او را دیدی

۴۶۰

وخود را از میان کشیدی از مرض گناه که آن وجود وانانیت تو بود که وُجُودُکَ
ذَنْبٌ لَا یُقَاسُ عَلَیْهَا خلاص یافتی وگفته اند که اِتِّصَالُهٗ فِی انْفِصَالِهٖ وَانْفِصَالُهٗ
فِی اتِّصَالِهٖ ویکے از جملهٔ صابران مهتر صابران مهتر ایوب علیه السلام بود بدان
اے فرزند که چون باریتعالی گفت اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً مر فرشتگان
گفتند اَتَجْعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ باریتعالی گفت اِنِّیْٓ اَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُوْنَ پس هرگاه که از بنده عصیان وفجور صادر شود باری تعالی آن را
بصفت ستاری می پوشد در تفسیر کامل در معنی ستار آورده است که حق
تعالی را از ان ستار گویند که برابر هر انسان صورتے در تحت عرش قائم است
هرگاه که بنده صلاح وفعل نیک وقول نیک میکند ومیگوید بدان صورت همچنان
میکند ومیگوید تا ملکوتیان بینند وحق تعالی میگوید که من گفته بودم که من بعلم از
شما داناترام که بندگان من چگونه عبادت میکنند واگر نعوذ بالله این کس فسق
وفجور میکند باری تعالی آن صورت را پوشیده میدارد تا آن بندهٔ بد
بخت در نظر ملکوتیان شرمنده نشود ودر وقتی که اسمعیل علیه السلام را بنحر
روان کرد باریتعالی گفت به بینید بندگان مرا از برائے من خون پسر
میریزند ودر وقتی که مهتر یوسف علیه السلام از زلیخا بگریخت نیز همچنان گفت
که بندهٔ من از ترس من چگونه از زنا میگریزد ودر تفسیر مدارک
آورده است که ایوب علیه السلام رومی بود واز فرزندان اسحاق علیه
السلام بود ومر او را هفت پسر بود وهفت دختر بود وسه هزار اشتر بود
وهفت هزار گوسفندان داشت وپانصد گاو جفتی داشت وهر جفت را
یک غلام میراند که همه پانصد غلام بودند ومر هر غلام را زن وفرزندان و
باغ بود ودر قصص آورده است که ایوب علیه الصلوٰة
والسلام چنان عبادت الله تعالی میکرد که [illegible] بود
بفرشتگان خطاب میکرد که من [illegible] باشند

۴۶۱

چون ابلیس بدبخت را دران عهد بر آسمانها راه بود بلکه معلم فرشتگان
بود بحضرت عزت مناجات کرد که یارب شخصی باینچنین توانگری چگونه عبادت
تو نکند اگر فرمان دهی اموال ورا تلف کنم به بینم که چگونه عبادت تو کند فرمان
حضرت عزت شد که ملعون او با اموال وابستگی ندارد اگر گمان تو بران است
برو اموال ورا خراب کن ابلیس لعین آتش بر خرمنهاے او زد و غله را بسوخت
و غلامان را بکشت اما ریوے و پری را بصورت آن دهقانان کرده و بخانه
اش آمد و گریه میکرد که خداے دوستان خود را چگونه رنجاند که تمام غله او را
بسوزاند مهتر ایوب گفت اے بدبخت مگر شیطانی مال و ملک همه از دست بگذار گله
اشتران را میکشت بصورت ساربان می آمد گریه میکرد وگاه گاوان را وگاهے
گوسفندان را میکشت ایوب علیه السلام همچنان منع مے کردش حتی که تمام
اموال ورا خراب کرد اما ایوب علیه السلام دو چندان عبادت بران افزود
باز حقتعالے بر و خطاب کرد که چگونه می بینی بندهٔ مرا گفت یا الهی بهترین زنان
بی بی حلیمه زن دارد و فرزندان شایسته دارد او را چه غم که طاعت از دست
دهد فرمان شد که فرزندانش را بکش دیوارے برایشان انداخت همگی بمردند
در ماتم حاضر شد که خداے تعالیٰ فرزندان دوست را یکسر همچنان بکشد
ایوب علیه السلام منع کردش که مگر شیطان هستی ما هم خواهیم مرد باز حضرت
عزت بر و خطاب کرد که بندهٔ مرا چگونه دیدی ای بار خدایا کسی به بدن درست
و صحیح بوده باشد فرزند و مال جز درد سر نیست چرا عبادت نکند اگر فرمان
دهی او را در بدن مرض بیفگنم تا عبادت تو چگونه کند حضرت عزت خطاب کرد
که دلش بدست من است و بدنش را بتو سپردم ملعون رفت پارهٔ لعاب پلید
در بدنش مالید دوازده هزار دانه بر وے پیدا شد و در هر دانه دو کرم میبودند بروایتی
هژده سال و بروایتی سیزده سال و بروایتی سه سال همچنان بود اما عبادت اید
ازان می افزود لعین خجل شد اهل قریه او منکر شدند که اگر پیغمبر بودے

ببلاے چنین گرفتار نشدے و اورا از دہ بکشیدند و در گوشہ عمارت بنا کردہ
در آنجا میبود و بی بی حلیمہ خدمتش میکرد روزے کرمے از و افتاد باز بگرفت و
در بدن خود ماند اما چنان بگزیدش کہ فریاد از بیطاقتی برزد ہمتر جبرائیل علیہ السلام
در رسید کہ چرا فریاد کردی و چرا افتادہ را باز بگرفتی گفت کہ نصیب کرمان از
گوشت من است پس مبادا کہ از رزق محروم ماند اما چنان المناک کردش کہ الم
او با تمامی کرمان مساوی بود جبرائیل علیہ السلام گفت کہ حق تعالی مے گوید
کہ مسلط کنندہ و ریزندۂ کرمان منم تا آن کہ رزق ایشان باشد نگاہ مے
دارم و چون رزق خود را میخورند میریزانم پس تو حکم را تغیر دادی ازان الم بتو
رسانیدم بعد ازان میریختند و بعضی پیدا مے شدند روزے بی بی حلیمہ
مزدوری میکرد دکاندارے گفتش اگر روے بنمائی مزدوری بتو بدہم و الا ندہم
بی بی گفت ای بدبخت من دختر یوسف پیغمبرم کہ از خوف خدای تعالی از زلیخا
گریختہ بود و از نبیرہ گان یعقوب علیہ السلام در زندان ما ہچنان نیامدہ است ۴۶۳
گفت پس موے گیسوی خود بریدہ بدہ مزدوری تو بدہم بی بی عاجز شدہ بریدہ
داد چون بخانہ آمد رنگ رویش متغیر بود ایوب علیہ السلام واقعہ پرسید حال
ہچنان بگفت ایوب علیہ السلام سوگند خورد کہ اگر من صحت یابم ترا صد چوب
بزنم چرا گیسوی را بریدہ دادی گفت اگر چنین ست چرا در حق خود دعا نمیکنی کہ صحت
یابی تا من نیز خلاص شوم گفت چند سال ہا بفراخی گذرانیدہ ام بی بی گفت ہشتاد
سال گفت پس من از خداے شرم میدارم کہ مدت سختی من بمدت آسانی
برابر نشدہ است و من دعا بکنم روزے بی بی از خانہ بدر شد در آن ساعت
ہمتر جبرائیل علیہ السلام بیامد دست برو مالید کرمان از و بیفتادند و ریش
کرمان او دور شد و در خانہ او چشمہ پیدا شد و در ان غسل کرد و حلہ بہشت
پوشید و جمال او باز تازہ شد در حال چنانکہ نشناخت چون بی بی سر را از در
درون کرد شخصی دید مزین و مہیب ہیبت خورد کہ مگر خانہ خود را غلط کردم حضرت

ایوب علیہ السلام بانگش داد کہ فردہ باد مرترا کہ باری تعالی مرا صحت بخشید بعد
بی بی در آمد اما بہ سبب آن سوگند دلگیر بود مہتر جبرائیل بیامد کہ باریتعالی میفرماید
کہ صد چوب درخت گندم یکجا کردہ بر بندد و آنرا بروے زن باین حیلہ سوگند
تو ساقط شود آوردہ اند کہ حیلہ سنت پیغمبر است ہر کہ از و منکر شود کافر
گردد و در تفسیر مدارک آوردہ است کہ ہمان فرزندان او کہ مردہ
بودند ہمہ زندہ شدند و در تفسیر کشاف آوردہ است کہ بعد ازان شانزدہ پسر دیگر
زائید و شیطان لعین خجل تر شد و حق تعالی بازاو را ملک دنیاوی عطا کرد و در
تفسیر مدارک آوردہ است کہ ہر عابدے را باید کہ چون ایوب علیہ الصلوات
والسلام صبر کند تا چون او ثواب یابد ہم در دنیا و ہم در آخرت و تا سیاہ روی
کند ملعون را **فصل چہارم در شکر** قال اللہ تعالی اِعْمَلُوْا اٰلَ
دَاوٗدَ شُکْرًا وَقَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ ایضا قال اللہ تعالی لَئِنْ شَکَرْتُمْ
لَاَزِیْدَنَّکُمْ قال علیہ السلام اَلشُّکْرُ مَزِیْدُ النِّعَمِ بدانکہ شکر بر چہارم نوع است
اول شکر خلقت کہ خلق آدم علی صورتہ کہ ہیچ صورت بصورت ایشان برابر
نمیماند اگرچہ طاوس زینت دارد فائدہ نیست زیراکہ پایش سیاہ و منقارش دراز
است و دیگر اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَۃً شکر باید کہ افضل تر مخلوقات
خلافت او شد و دیگر اینکہ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ کہ ہیچ شے
بدو در تقویم برابری ندارد اگرچہ پری زور آور و خوبصورت مے باشند
فائدہ نیست زیراکہ بوجود این تندی و رندی حق تعالی ایشانرا متابع انبیاء
و آدمی کرد و پیغمبران را نفرستاد مگر در انسان و چشمان پری دراز کشیدہ
بار یدگی دارد و ہیچ شکر باریتعالی آدمی نخواہد بجاے رساند زیراکہ اگر چشم
را پوشیدہ میماند از دیدن محروم و اگر کشادہ می بود بہلاکت قریب زیراکہ
چشم کشادہ را آفات بسیار است و دہن آدمی چون دو سنگ آسیا ہست
اما از آسیا سنگ بالا میگردد و از آدمی سنگ پایان مے گردد بخلاف

که بعضی بهایم چنانچه نهنگ را نیز سنگ بالا میگردد و ناودان این آسیا حلقوم است بوقت اکل و شرب از طرف شکم آبی گرم آید خوردنی و خوراک و آشامیدن بدو همراه شده میرود و هرگاه که رزق و منقطع شود همان آب بالا نمی آید هیچ فرود بیرون نمیتواند تا آن که می میرد **وایضاً** چنانچه حضرت شیخ سعدی فرموده است هر نفسی که فرو میرود ممد حیات ما ست و چون بر می آید مفرح ذات پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمت شکرے واجب **بیت** از دست و زبان که برآید * کز عهدهٔ شکرش بدر آید * **قطعه** بنده همان به که ز تقصیر خویش * عذر بدرگاه خدا آورد * ورنه سزاوار خداوندیش * کس نتواند که بجا آورد * و دیگر آنکه اگر کسی شکر به نعمت کند شایان است اما اگر شخصی عاقل و کامل بعقیده باشد شایان وا این است که در خروج بول و غایط و باد البته شکر خدا را بجا آورده باشد زیراکه اگر چهل روز طعام و شراب نیابد خواهد در دنیا زیست اما اگر دو روز یا یک روز بول یا غایط یا باد نرود در حال دست از جان بشوید **مثنوی** مایهٔ عیش آدمی شکم است * چون بتدریج میرود چه غم است * گر به بندد چنان که نگشاید * گر دل از عمر بر کند شاید * ور گشاید چنانکه نتوان بست * گو بشو از حیات دنیا دست *

نوع دویم شکر ایمانی یعنی بر بنده لازم است که همیشه شکر بران کند که حقتعالی مرا از گمراهان نگردانید که خداوندے را مانند بطرف دیگر رفته اند زیراکه آدمی را فضل بر دواب بمعرفت است و اگر معرفت نداشته باشد دواب از و به که دواب را عذاب نیست و او را عذاب سرمدی سبب نامعرفت کقوله تعالی وَیَقُوْلُ الْکَافِرُ یَالَیْتَنِیْ کُنْتُ تُرَابًا یعنی جمله حشرات روز جزا زنده شوند باز پس تودهائے خاک نابود شوند پس کافران گویند کاشکے اگر ما نیز خاک میبودیم **و بروایت دیگر آورده اند** که تراب نام کافرے بود روزے طالب علمی کتاب مینوشت قلم از دستش بفتاد

تراب بحرمت تمام از خاک برداشت و بدو داد حق تعالی ازان حرمت او طلب
کافران گفتند کاشکے ما بهایم می بودیم که خاک میشدیم و یا بمثال آن تراب
خدمت عاملان کرده میبودیم پس بر بنده لازم ست که بر پا قلت ایمان شاد
باشد و شکر کند تا بسبب شکر کردن ازو سلب نشود و در خلاصة السلوک
آورده ست که مرتضی علی را پرسیدند ما اول ما انعم الله علیک قال
ان الله تعالی خلقنی ذکرا قیل ثم قال سوی خلقی علی سبعة اعضاء ثم قال
عرفنی حتی عرفته قیل ثم قال وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها **نوع سیوم**
شکر بر اعمال صالحه میتوان کرد که باریتعالی ما را از بندگان گردانید که توفیق داده
شده اند بر اعمال و نگردانید از انها که کاهل و کاسل اند از اعمال صالحه فاسق و
فاجر اند در کل احوال و نگشتیم از انها که واجب تعالی فرمود ثم رددناه اسفل
سافلین و نگردانید ما را ازانها که فرمود الا الذین آمنوا و عملوا الصالحات فلهم
اجر غیر ممنون که بسبب ایمان و عمل صالحه مر ایشان را اجر بے منت کرد و
ایضا ممنون نا تمام را گویند یعنی نعمتهاے بهشت تمامی ندارد چنانکه اگر شخصی
یک میوه ببرد در حال در انجا دیگر بروید منقول ست که روزے بی بی
رابعه بصری ملی را دید که سر خود را بسته بود گفت چرا بسته گفت درد سر
دارم گفت عمر تو چند گذشته باشد گفت سی سال گفت درین سی سال بیماری تو
بسیار بود یا صحت گفت نی در بیشتر احوال صحیح بودم گفت در هیچگاه از
قصور عبادت سر را بسته بودی گفت نی گفت واے بر تو که هیچگاه از هیبت
آن دنیاے پایان و از خوف الله تعالی سر را نه بستی و بمجرد درد سر دنیاوی
سر را بسته داشتۀ بدان ای فرزند که اگر جزا یان اعمال صالحه نداری
نیز شکر بران کن که اعمال صالحه نزدیک بعضی لا اله الا الله محمد رسول الله
است قال علیه الصلوة والسلام لا اله الا الله ثمن الجنة چون تراکه

۴۶۶

که مگر آنان که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کردند پس ایشان را

رسانند پس ہیچ عمل صلاحیت آمیز بہ ازین نباشد نوع چہارم شکر نبوت
یعنی شکر کند بر آنکہ گردانید ما را از اُمّت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زیراکہ
اگرچہ انبیائے ماضی آدمی بودند و اُمّتِ ایشان از ایمان بود و عمل صالحہ بود اما
بسبب گناہ اندک یا مسخ میشدند و یا زندہ درزمین میرفتند و ما یان را بسبب
شرافت او عمل اندک شد و گناہ بسیار و حضرت باریتعالیٰ غفار کہ حبیب خود
محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ
یعنی ای محمد صلی اللہ علیہ وسلم تو کہ از اندوہ اُمّتِ خود پشت مبارک خم داری
من با تو و امت تو چنان بکنم کہ راضی گردی و دیگر آنکہ فردائے قیامت شفاعت
اُمم انبیا محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بکند و بر امم ماضیہ غنایم کفار حرام
بود و بر ایشان بغیر از مسجد نماز روا نبود و بر ما روا شد و بر ایشان پنجاہ وقت
و بر بعضی سی وقت و بر بعضی چہل وقت نماز میبود و بر ما پنج وقت شد و بر ایشان
سالتمام روزہ میبود و بر ما یکماہ شد و علیٰ ہذا القیاس عجایب و غرایب بسیار
بر ما واگذاشتہ اند چہ خوش گفت آنکہ گفت **مثنوی** شکر حق را کہ پیشوا
داریم * پیشوائی چو مصطفیٰ داریم * مہتر و بہتر و گزین ہمہ * سرور و خاتم نگین
ہمہ * **در خبر است** کہ سرورِ کائنات علیہ الصلوٰت والسلام میفرمود
کہ ہیچ قدمے نیست کہ من در نہادن و برداشتن او متحیر نہ ام کہ بار خدایا
خواہم دیا خواہم نہاد و یا در ہمان خواہم مرد و ہیچ لقمۂ را در دہن نکردہ ام
کہ بفرو بردن آن متحیر نشدہ کہ خواہم فرو برد یا نہ **بدان ای فرزند**
کہ خلق آزار مباش تا جزاے تعدی خود نیابی چنی کہ آوردہ اند کہ اگر شخصے
زمین را بچوب بزند و یا کاہ را قطع کند زیراکہ مخلوقات خدائے را رنجانیدہ
باشی و تو شب و روز حیوان را رنجیدہ میداری و انہ عاقبت امری
اندیشی کہ جزاے آن خواہی یافت **منقول است** کہ بعضی عالمان ہند
چون سوار میشدند اسپ را بتازیانہ نمیزدند بلکہ پایہاے خود نرمی جنبانیدند

467

ومرکب را بر هیئت خود میمانند تا بمقصود میرسانند اگر کسی زمین را بکاود و ذکر را دران چقر زند چنانچه که زنا کرده باشد باور خود مگر در حین غلبهٔ شهوت و ترس افتادن در گناه رواست **ف** در بیان خوردن خاک **در خبرست** هر که خاک بخورد بقیه غسل انکس یا بدکه گوشت آدم میخورد زیراکه تا شانزده گز زمین بخون و گوشت ذنیا این ملوث است **وایضا** اگر دست کسی چرب بود اگر آن را بخاک بشوید چنانچه که بگوشت آدمی شسته باشد و علی هذا القیاس در چیزی که کسی تو هم حرمت ندارد و در بلا افتد **ف** در بیان دخول ذکر در زمین **منقول است** که شبی حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم در مقصورهٔ بی بی عایشه رض درآمد بی بی مضطر شد و از خواب برخاست و قمیص را در دست مالیدن گرفت حضرت صلی الله علیه وسلم فرمود که اضطراب برای چیست گفت در قمیص سوزنی دارم آنرا نمییابم مبادا که در اندام مبارک بخلد حضرت صلی الله علیه وسلم تبسم کرد و دندانش چنان استبراق نمود که بی بی سوزن را بیافت حضرت پیش بی بی فخری کرد که دندان مرا چگونه استبراق دیدی مهتر جبرئیل نازل شد که مکافات این خواهی یافت ۴۰۶
وایضا روزی در سفر پای او ورم شد سنگ را گرم میکرد و بران ورم می نهاد تا آماس بنشیند سنگ مناجات کرد که یا رب مرض حبیب نواز تو رسید من چه گناه دارم که بآتشم میسوزاند خطاب برو شد که انتقام تو خواهم کشید فرشتگان آن سنگ را در جبل جدا انداختند در وقت جنگ کافری آنرا در فلاخن انداخت و بر رسول الله صلی الله علیه وسلم زد دندان مبارکش شهید شد و این ازان بود که بدندان سرفرازی کرده بود **مسئله** در فتاوی سراجی آورده است که اگر کور هزار عصاکش داشته باشد در مسجد حاضر شدن او را لازم نیست اما در زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم هر کس در مسجد بجهت شنودن کلام او حاضر میشدند کوری بود از رسول الله صلی الله علیه وسلم درخواست که بمسجد آمدنم حاصل نیست رسول الله صلی الله علیه وسلم از خانهٔ او تا مسجد ریسمان بست تا بدان دلیل بیاید روزی چند بر آن می آمد و منافقان حسد خوردند

و کاردے چند بر آن ریسمان بر بستند کور چون بر آن دست آورد بریده شد
بدست دیگر گرفت آن نیز بریده شد هر دو دست بریده در پیش رسول الله صلی
الله صلی الله علیه وسلم حاضر شد حضرت صلی الله علیه وسلم چشم پر آب کرد خواست تا
در حق او دعا کند تا چشمان باز یابد بهتر جبرئیل علیه السلام در رسید که رب العزت
میفرماید که ارواح او را کور آفریده بودم والحال کور است و بر پل صراط کور بگذرد و چون
بدروازۂ بهشت رسد او را چشمان دهم و در بهشت با مومنان دیدار بیند و تنها نه
خواهد دید کور گفت یا رسول الله من محنت دنیا را اختیار کردم و آن می باید که بعد
چشمان یافتن دیدار بینم بدان ای فرزند که چون چهار باب بتوفیق باریتعالی
باتمام رسید میخواهم که خاتمہ کتاب را بیان کنم و دران چند چیز باقیمانده بیارم
ان شاء الله تعالی **خاتمة الکتاب مشتمل بر چند فصل فصل اول**
در علامات قیامت و پیدا شدن ساعت و خرابی دنیا و اوراق
ساعت گویند که در یکساعت پیدا شود کما قال الله تعالی اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ ای بغتة
یعنی ناگاه وقال علیه الصلوٰة والسلام اِنَّ السَّاعَةَ لَا تَكُوْنُ حَتّٰى يَكُوْنَ
عَشْرُ اٰيَاتٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَخَسْفٌ بِجَزِيْرَةِ الْعَرَبِ وَ
الدُّخَانُ وَالدَّجَّالُ **و در حدیث** دیگر بعد دجال عیسیٰ علیه السلام گفته
اند و دابة الارض و یاجوج و ماجوج و طلوع الشمس من مغربها و نار تخرج من
قعر عدن تدخل الناس نقل در مشارق و در شرح او مے آرد که خسف فرو بردن
زمین را گویند یعنی قیامت نشود تا آن که ده نشانی او پیدا نشود اول آن که
قومے به سبب شومیت گناه بطرف مشرق در زمین روند و قومی همچنان
بجانب مغرب در زمین فرو روند و قومے همچنان در زمین عرب فرو روند و
جزیره پارچه را گویند و گفته اند که آنحضرت در مکه باشد و دیگر علامت قیامت پیدا
شدن دودے است و بقول حضرت مرتضی علی رض آن از جانب آسمان فرود آید
و از مشرق تا بمغرب دنیا از وے پر شود و کافران بدان مست شوند چنانکه

در بیان علامات قیامت

۴۶۵

[illegible]

در سوراخ بینی ایشان می صد آید و از جانب بر و گوش بیرون می آید و ایشان را
بدان محنت رسد و آن دو چهل روز بود اما مومنان را چون زکام نماید و بعضی
مفسران و محدثان بر آنند که آن دود گذشته است و دیگر علامت او دجال
باشد و علامت دیگر دابة الارض باشد و علامت دیگر یاجوج و ماجوج
باشند و علامت دیگر بیرون آمدن آفتاب از جانب مغرب و علامت دیگر
پیدا شدن آتش باشد از جانب عدن تا براند مردمان را بیک جا کند و عدن نام
شهری است در کنار دریا از شهرهای یمن و قعر فرو دزمین را گویند این همه
نه علامت شد اما دهم ایشان عیسی علیه السلام است که از آسمان بیاید
و دجال را هلاک کند و بیان این علامات بتفصیل خواهم کرد انشاء الله تعالی

ذکر کیفیت تولد دجال و ظهور او در آخر زمان در سر شرح

مشارق آورده است که نام او صایف و نام پدرش صاید است اما چون ص
اول حال دعوی پیغمبری کرد و در آخر دعوی خدائی کند از آن او را دجال گویند
و دجال کذاب را گویند پدر و مادرش هر دو جادوگران بودند **منقول است**
که ولادت او در تیمه بود و تیمه سه فرسنگ از مدینه بعید است و چون از رحم مادر
فرود آمد درحال نشست و کلان شد گاه دعوی خدائی کردی و گاه
دعوی پیغمبری و تمام کافران بدو معتقد گشتند و اکثر سخنان غیب را بایشان
بیان میکرد و کرامت مینمود دران زمان سلمان پارسؓ و ابو دردا رض در دیته
بودند چون هجوم کافران صحن صاید دیدند هر دو بنزدیک فتنه واقعه را
شنیدند شخصی بدان لعین گفت که اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم آمده اند گفت
دشمنان من اند نزدیک من نمانند هر دو در پیش رسول الله صلی الله علیه وسلم شدند
اصحاب جمع شدند و حضرت صلی الله علیه را پرسیدند که اینچه باشد گفت هیچ پیغمبری نبوده است
که حق تعالی او را بدجال نترسانید و این آن دجال باشد گفتند در پیش او
رویم حضرت علیه الصلوٰت والسلام فرمود موتا او از دست تا نباشد بلکه موت او

در بیان دجال لعین

۴۷۰

از دست مہتر عیسیٰ باشد و او بر ما سخن زشت گوید و امیر المومنین عمر رض طاقت
آن نہ کند و تیغ بکشد و جنگ و جدل بیفائدہ واقع شود امیر گفت من بیفرمانی
نخواہم کرد امّا ہمین کہ او را بہ بینم حضرت رسالت پناہ صلی اللہ فرمود کہ تینے چند
جمع شوید تا برویم جمع شدہ با چند اصحاب رتیہ رفت یاران گفتند دجال در خانہ
او برویم امّا حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود کہ در خانہ آن سگ رفتن
نشاید امّا شما دست بزنید او بآواز دست زدن بیرون خواہد شد و در پیش ما آید
چون آن لعین در پیش حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آمد گفت مَن اَنتَ گفت
اَنَا رَسُولُ اللہِ گفت اگر تو بخدائی من گواہی دہی من پیغمبری شما را قبول
کنم و گواہی دہم حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود مثل تو مخلوق کور
چشم خدائی را نشاید آن لعین نیز گوہ سگ خوردہ بر حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ
وسلم اہانت گفت امیر المومنین عمر رض بیطاقت شدہ تیغ کشید امّا بفرمان ربّ
العزت تیغ برگشت و بمقدار چہار انگشت پیشانی امیر المومنین عمر بریدہ شد
۴۷۱ حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دست خود بران زخم مالید در حال ہمچنان کہ بود شد
حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود یا عمر چرا بدعہدی کردی گفت یا رسول اللہ
بیطاقتی عہدم را فراموش کرد چون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سوی بخانہ نہاد دجال
لعین سنگ کلان را گرفت و در راہ گذر حضرت انداخت تا کہ راہ بستہ شد مہتر جبرائیل علیہ السلام
فرود آمد ہمان سنگ را از راہ دور کرد چون حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در مدینہ
رسید دجال بدبخت قصد مدینہ کرد و سنگ کلان برداشت چون بر یک
دیوار میزد ہفت دیوار بقوت آن سنگ می شکست چون اصحاب سلاح
پوشیدند و در پیش رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم شدند و اذن جنگ خواستند
حضرت علیہ الصلوٰت والسلام اذن نداد و گفت کہ موت او از دست مہتر عیسیٰ باشد امّا حضرت
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سر بسجدہ نہاد و در حق او بددعا کرد در حال مہتر جبرائیل
رسید چنانچہ موشے را گربہ بگیرد از گردنش بگرفت و برداشت امّا دجال

وستهارا بر زمین زد تا آنکه انگشتان را در زمین سخت کرد و بمقدار دو جاه
خاک برگرفت مهتر جبرائیل علیه السلام او را در غار کوه قاف که تمام آب ها در ان میرفتند
ماند و به زنجیرها بست الحال هر روز بعد از بامداد همه زنجیرها را مے شکند و ماهیها را
از دریا میکشد و بآفتاب بالا میکند گرم و خشک کرده میخورد و چون سیر میشود
باز فرشتگان او را بزنجیرها مے بندند علی هذا القیاس بعد هر بامداد از خواب
بیدار میشود و زنجیرها را مے شکند و ماهی میخورد حضرت رسالت پناه از جبرائیل
پرسید که آنخاک چه کرد گفت چون در آنجا انداخت بمقدار دو پشته گشتند
و بعد از وفات شما نهصد و هفتاد سال آن خاک در عالم پراگنده شود
تا بعد از آن علامات قیامت ظاهر شود و در روایت دیگر آورده است
که حق تعالی باد بر او مسلط کرد و از مدینه بدان غار برد پس پیغمبر علیه السلام
فرمود که در آخر الزمان دجالین پیدا شوند یعنی لشکر دجال که امت مرا در آن
زمان از مشی قیام و از قیام به قعود و از قعود اضطجاع و از اضطجاع موت بهتر
باشد زیرا که بسبب پیران و مریدان و مشائخان ناحق تمام مردم از راه
محمدی بگردند و پیر و پیشوا شیطان شوند و علامت ایشان آنست که علم و
علما را دشمن دارند و ایشانند لشکر دجال علیه اللعنة و علیهم و از زنان حیا و شرم
از زنان برود **منقول است** که روزی حضرت صلی الله علیه وسلم را کسی پرسید
که خروج دجال چه وقت باشد گفت وقتی که زنان در زین سوار بروند و گفت
لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْعُرُوْجِ فِى السُّرُوْجِ والیضا عدل از بادشاهان و عمل از عالمان
برود و سخاوت از توانگران و بسبب شومیت آن مردم ابر و گرد و غبار و باد
سرخ بسیار و باران اندک گردد و درختان بے بار بلکه زنان نیز بار نگیرند
حضرت شیخنا شیخ الاسلام والمسلمین شیخ علی ترمذی قدس سره را کسی
پرسید از ین که مشائخان سلف سلوک و تصوف و بیان وحدت را چنان
میکردند که کسی را بدان اطلاع نمیشد و ایشان از کس از کا سل

وکامل امتیازے نمیتوان شنند بخلاف این زمانہ کہ صوفیان و سالکان نام دارند
و مدعیان اشتہار و شہرت اند وچون پیغمبران خلق را دعوت می کنند و ان
مریدان ایشان زن و مرد صغیر وکبیر وآزاد و بندہ ہمگی در بیان وحدت اند
خواہ غلط خواہ صحیح چرا شیخ گفت و معنی دارد یکی ہمین کہ این زمانہ آخرین
است وخاتمۂ نور محمد صلی اللہ علیہ وسلم قرین است کہ ختم شود پس ہر جہ
از جہت جمع کردن اموال دنیاوے بے محنت کارے را در پیش
گرفتہ اند کہ ایشان را مردم شیخ ومشائخ خیال کنند و پیرے بہ بخشند و در
طلب نام وناموس دنیاوی اند و از عقبیٰ غافل و دیگر آنکہ پیغمبر فرمودہ است کہ

کل شئ راجع الی اصلہ

پس چون وحدت وطن اصلی است و اظہار شدن قیامت نزدیک است ازان جہت
بران ہر یکی را جریان داد تا بعضی بہدایت اللہ بمنزل رسند و اکثر بسبب مرشدان
در گل مانند وگمراہ گردند و در خبر است کہ در روز جمعہ سورۂ کہف بخواند خدا تعالی
او را از فتنۂ دجال ایمن دارد پس پیغمبر فرمود علیہ الصلوٰت والسلام
کہ در انچنان زمانہ دجال لعین بفرمان رب العالمین از بندہا و زنجیرہا خلاص
یابد و برکوہی از کوہہائے ہندوستان برآید و بانگ کند آواز او
از مشرق تا بمغرب رسد و بگوید کہ ہر کرا امروز بمن پیش آید نجات یابد
والا روز دیگر قبول نکنمش و من خدائے جہانم جملہ انواع کفار و اہل
روافض و بدعت و مردمان کم یقین بسبب کم یقینی بدو رجوع کنند حتی
کہ او را ہفت خواہرن پیدا شوند و بعقب ہر خان ہفت لک لشکر پیدا
شوند و شیطان و دیوان و پریان را بدو مسخر کردہ دہد چنانچہ بعضی
کسان را باین فریب دہد کہ مادر و پدر تو اند زندہ کردمش و بعضی را بکشند باز زندہ
کنند وآن در حقیقت دیو و پری باشند و گاہے انواع طعام و

۴۷۴

شراب پیدا کند و همچنا آگاهی در حق او بسیار باشد و چون لشکر جمع شود حکم کند که شمایان سوار و من پیاده مرا نیز سوار کنید هر چه از فیل و اشتر و غیره بیارند برداشته نشود بعد ازان همان خر را بیارند که در دریاست و آنچنان است که در دریاے عمان چهل جزیره است و هر جزیره چهار میل طول دارد و در همه گیاه و سبزی روئیده اند بوقتِ صبح صادق در خوردن میشود تا بامداد همه را میخورد و در خواب میرود باز بوقتِ پیشین همه روئیده می باشند در خوردن میشود تا نماز شام همه را میخورد و چهل جوے شیرین در انحل مرور دارند چون دهن بر آن می نهد همه را خشک می سازد در دریاے عمان تا شتالنگ او رسیده است و چون بر آن خر سوار شود عزم بیت الله کند با همه لشکر روان شود تا او را خراب کند و با او اسباب ملاهی بسیار باشد حتی که اکثر مردمان جاهل و شهوت پرست بران خوش آوازی نزدیکی او جویند اول بمکه برسد بعضی لشکر بخراب کردن مکه ماند و بعضی را بخراب کردن مدینه ماند و خودش بکوفه برود با هفت لک لشکر همراه اما مکة الله و مدینه هر دو دار الامان اند و گرد و پیچ ایشان فرود اما گزند نتوانند چون آن لعین نزدیک کوفه برسد امام محمد مهدی رح باستقبال او رود بدان ای فرزند که نزدیک اهلسنت و جماعت آنست که شخصی باشد در ولایت هند عبد الله نام و نام مستوره اش امینه باشد از و فرزند تولد شود نام او محمد باشد و این محمد علیه الرحمة بعد کلان شدن بکوفه رود و اهل کوفه او را بادشاهی گیرند و در اصل سادات باشد اما نزدیک روافض علیه اللعنة این امام مهدی فرزند امام حسن عسکری است و در غار در آمده تیرها راست میکنند و بوقت دجال بیرون آید و این سگان بهر سال یک اسپ و یک دختر خود به نیت او میمانند و گوه سگ میخورند و این محض افتراست و در آنزمان در کوفه شش هزار زنان و هزار مردان باشند و امام مهدی ملعون را پرسد که من کیستم گوید تو مخلوقی از مخلوقات باریتعالی گوید لا بلکه خداے جهانم امام گوید اگر

در بیان کیفیت خر دجال

۴۷۴

خدائی چشم کور خود را صحت بده او را به پنجه زنده بکشد باز زنده شود باز از و سوال
بکند که من کیستم گوید تو مخلوقی باز او را بکشد همچنا سه کرت او را بکشد و زنده
شود بعد ازان امام بطرف کوه برود و با ین هزار جانان بجنگ پیش آید هزیمت
لک لشکر را شکست دهد و بمکه بیاید و آنجا نیز شکست دهد و بیاید بمدینه و
از انجا نیز شکست دهد به بیت المقدس بیاید و امام را در مکه دوازده هزار
لشکر باشد و در مدینه پانزده هزار گردد و در بیت المقدس نیز شکست دهد و
تمام لشکر او را بکشد و خود ش گریخته بجانب عرس برود و مدت سه سال انواع
لشکر کفار را جمع کند و امام در بیت المقدس امامت کند و در سه سال هر جا که نام
مسلمان باشد در بیت المقدس جمع آید روزے چون امام نگاه کند بیند که از
آسمان ابرے فرود آید و بر صخرهٔ مبارک بایستد چون امام بجانب آن ابر شود
ابر بالا رود اما بر آنجا جوانے را استاده یابد جامهائے سبز پوشیده و
۴۷۵ دستار سبز و فش سبز و عصای سبز بر و سلام کند و موافقت کند بداند
که این مهتر عیسیٰ علیه السلام است مدت چند در بیت المقدس هر دو باشند
گاهی امامتی نماز امام مهدی و گاهی مهتر عیسیٰ علیه السلام و مهتر عیسیٰ دین پیغمبر
ما را تقویت دهد و در مذهب امام اعظم باشد و مذاهب ثلاثه را منسوخ کند و مردگان را
زنده کند و از مسلمانان سن گیرد و در خبر است که هر پیغمبر را قوت ده مرد چهل
مردان و مهتر موسیٰ ع را قوت چهل پیغمبران بود و مهتر عیسیٰ را قوت چهل موسیٰ
بود و حضرت محمد مصطفےٰ صلی الله علیه وسلم قوت چهل عیسیٰ داشت که هر همه
هزار و پانصد کس را قوت میشود و بعد سه سال دجال لعین از جانب عرس چندان
لشکر بیارد که حد و عدد ایشان را جز الله تعالیٰ کس نداند و در بیابان که میان مکه
در وطن ست بایستد و چهل روزه راه بلشکر بگیرد که هیچ احدے در میان نه
گنجد و امام مهدی و حضرت عیسیٰ با جمیع لشکر مسلمانان قصد جنگ کنند و پیش
آیند چون دجال لعین روی حضرت عیسیٰ را به بیند هیبت خورد و بترسد و همچنان خر

بگذارد حضرت مہتر عیسیٰ بدان عصا اورا بزند عصا از وی و از خروے بگذرد
ہر دو را بکشد منقول است کہ دجال بیست و ہفت میل طول دارد و ہفت
میل عرض دارد و آن خر بیست و پنج میل طول دارد و پنج میل عرض اکثر لشکر در
زیر ایشان ہلاک شوند و بہر طرف دہ میل خون دجال و خر روان شود کہ کہنہ
مردمان در خون ہلاک شوند و عصا چون از ایشان بگذرد استادہ نشود
تا آن کہ بدان برابری از تمام لشکر بگذرد و زمین بفرمان رب العزت تافتہ گردد
کہ کفار گریختن نتوانند و چون عقب سنگ و چوب و درخت پنہان شوند
ہمان چیز فریاد کند کہ کافر ہمین است تا آن کہ نشان کفر در جہان نماند
بعد ازان فارغ و خوشی و راحت مسلمانان باشد بعد ازان چہل سال
بگذرد بر مومنان بخوشی اما سال چون ماہ باشد و ماہ چون روز و روز
چون یک ساعت بعد ازان یاجوج و ماجوج پیدا شوند

ذکر کیفیت اظہار یاجوج و ماجوج بہ ہلاکت　　۴۷۶

ایشان شش قبیل اند یعنی مسمیٰ بہ شیش پدر ترک حرض دوم ترک حرز سیوم یاجوج
چہارم ماجوج پنجم خیل ششم دیلم در تفسیر زاہدی آمدہ است کہ ایشان از
صد ہزار بیش اند و از اولاد یافث بن نوح اند و بعضی از ایشان زہر بلندی بلند اند
و بعضی بقدر یک بلشت قد دارند و ایشان را توالد و تناسل است و بعضی گفتہ اند ہر یکی
از ایشان نمیرد تا او را ہزار فرزند نشود و طعام ایشان گوشت مار است و ہر سال
خدائے عز و جل برے را فرمان دہد تا مار را در ولایت ایشان افگند بغایت
عظیم و آن از تا سال دیگر بس کند و چون در سال دو بار بارد در ان سال ایشان را
فراخی بود و چون یک بار ببارد تنگی باشد و ہر روز در ان سدی کہ ذوالقرنین
بستہ است میکوشند و گفتہ اند کہ آلت دیگر ندارد بلکہ زبانہائے ایشان چنان تیزی دارد
کہ سنگ را میتراشند زبان می گویند فردا بیرون آئیم چون روز دیگر باز آیند سد

همچنانکه بسته و هموار بود میگردد تا چون وقت بیرون آمدن شود یک تن از ایشان
مسلمان گردد و چون بوقت شام برگردند گویند که فردا انشاء الله تعالی سوراخ
خواهیم کرد چون روز دیگر بیایند سد شگاف نباشد تا هر مقداری که کرده مے
باشند بکذا در چند روز بیرون آیند **قصه سد این است** آورده اند
که در زمان سلطان سکندر ذوالقرنین میان دو طایفه ایشان مجادله و قتال
و بجنگ استادند یک قوم زنده شیری را پیدا کرد که هزار سر داشت و قوم دیگر
در حصار بند شدند چون کسی بیرون مے آمد آن هزار سر او را میخورد ایشان از
سلطان سکندر مدد خواستند سلطان خود تنها همراه ایشان رفت
روزے بوقت پیشین سلطان میخواست تا بیرون قلعه رود و طهارت
کند ایشان منع کردند که شما را هزار سر خواهد خورد گفت پس من برائے
چه آمده ام که بجنگ بیرون نروم گفتند سیاست بر بد به میکنیم والا از دست
۴۷۷ تو چیزے نخواهد شد سلطان بیرون شد آنقوم دیگر نیز هزار سر را
فرستادند سلطان بر طهارت نشسته بود که او رسید گفت چه شخصی که
برای طعمه سر آمده گفت من از برائے بریدن هزار سر تو آمده ام و هر دو
طرفین اقوام نگاه کردند شیر خود را بر سلطان زد و حمله و مصاومت کرد
سلطان از سرش بگرفت و بر زمین زدش و شمشیر کشید که الحال در بریدن
سر خود چه گوئی ببرم یا نه شیر زاری کرد که من بعد در آنقوم نروم و بولایت خود خواهم
رفت مرا بگذار چون بگذاشت شیر بگریخت و آنقوم عاجز شده در پیش این قوم آمدند
و صلح کردند و آنقوم که سلطان آبرده بودند نصیحت کردند مال بسیار داد ملک
و کوه قاف در آنجا سوراخ بود و ایشان می آمدند و دزدی میکردند و مال مردمان را می
بردند و گاه خراج از قربیان میگرفتند گفتند که این راه را بربند تا من بعد یاجوج و ماجوج
دزدی ولایت تو نه کنند سلطان چون از آنجا سبب مدد بسمت آن راه سعی بلیغ کرد آورده اند
که در آن قرن آهن و ارزیز و مس و سرب و غیر ذلک این نوع بسیار افتادند

سلطان ازان آهن کوهی راست کرد و پنجاه رسن دراز کشیده بالا کرده و در میان
ایشان چوب و هیزم نهاده بودند و آن کوه سوراخها راست کرد و سه روزه
راه بطرف مغرب کشید و پوست هفت گاو را یک انبان میکرد و جوانمردان
رومی را نشاندند تا بمدت فربه آنرا دمیدن گرفتند و آتش در آن کوه زدند از
حرارت آتش چون موم بگداخت و بهم متصل شد و آنچه قرین آنکوه از گیاه و
درخت بود همه از تف آن کوه بسوخت و مدت یکسال گرم بود و یاجوج و ماجوج
از ترس پیش نمی آمدند و چون در آخرالزمان بیرون آیند اول کلانان ایشان
بیایند از جانب مشرق جمیع انواع طعام بخورند و آبهای شیرین را تمام بخورند
و چون طایفه دیگر بیایند آب شور را نیز خشک کنند و چون طایفه دیگر بیایند
حلاب نیز بخورند چنانکه رسول علیه الصلوٰت والسلام را پرسیدند که در آنوقت
مومنان روزگار بچه گذارند گفت باریتعالی وحشش را ایشانرا ولایت بود
آنگاه کرم در سر ایشان پیدا شود و ایشان بمیرند باز دریا بها موجود می
شود باریتعالی باد را فرمان دهد تا ایشانرا در دریا اندازند و بروایتی باران
بسیار ببارد و سیلاب ایشانرا بدریا اندازد و هفت سال مومنان بغیر از تیر و
کمان ایشان نسوزانند و چون ایشان بیرون آیند مهتر عیسیٰ با جمیع مومنان
در کوه حصار باشند بعد ازان دابة الارض پیدا شود بعد ازان مهتر عیسیٰ م را
باز باسمان برند و در خلق فتنه انگیزی پیدا شود

ذکر اظهار کیفیت دابة الارض

و دابه جنبنده را گویند و آن جانوریست که در آخرزمان بیرون آید در شرح وجیز است
که از هر صفت درو باشد که سر او چون سر ستور بود و چشمان او چون چشم خوک و گوشهای او
چون گوش فیل و سینه او چون سینه شیر و رنگ او چون رنگ پلنگ و تهیگاه او چون
تهیگاه ماده گاو و دم او چون دم میش و پایهای او چون پایهای شیر میان هر دو بند او

دست و پای او مقدار دوازده گز و بروایتی دو گز بگز دست آدم علیه السلام باشد
و ابو هریره گفت رضی الله عنه که دو از هر رنگ باشد و میان دو سرش او مقدار یک فرسنگ
باشد و این جانور از زمین بیرون آید بیک روایت آنست که چون سر برآرد بر آسمان
برسد و از حسین روایت است که تمام نگردد بیرون آمدن او مگر بسه روز از حضرت
رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم پرسیدند که از کجا بیرون آید گفت از مسجد حرام و چون بیرون
آید گواهی دهد بباطلی جمله دینها مگر دین اسلام و بیک روایت از رسول الله صلی الله علیه
وسلم آنست که درازی او شصت گز باشد و هر یکی از آدمی را ببوید و بگوید هٰذَا کَافِرٌ
بِاللّٰهِ وَهٰذَا مُؤْمِنٌ بِاللّٰهِ و بمجرد بوییدن در پیشانی کافر نوشته شود هٰذَا کَافِرٌ
بِاللّٰهِ و در پیشانی مومن نوشته شود هٰذَا مُؤْمِنٌ بِاللّٰهِ و با او عصای موسی و انگشتری
سلیمان علیهما السلام باشد عصا را بروی مومن بمالد روشن گردد و انگشتری را به
بینی کافر بنهد و مهر بر بندد و در تفسیر زاهدی آورده است که دو بار
بیرون آید اول زود غائب شود دوم کرت بسیار بماند و او بر هوار فته
باشد و گردن او عظمی دارد چون گردن اشتر و همه خلق روی زمین
از مومن و کافر او را به بینند و وی با همه سخن کند و خبر از مومن و کافر
دهد که فلان مومن است و فلان کافر است و بعد ازان جز مومن و کافر
نام دیگر نباشد کافر را گوید یا کافر و مومن را گوید یا مومن بعد ازان
اگر شخصی ایمان بیارد قبول نباشد و حکم آن ایمان یاس باشد

ذکر طلوع شمس از جانب مغرب

قال علیه السلام مَنْ
تَابَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا تَابَ اللّٰهُ عَلَیْهِ و معنی توبه
در لغت بازگشتن و در شرع بازگشت بنده از گناه بطاعت
از جانب حق قبول کردنست یعنی قبول کند حق تعالی او را بدین ایمان آوردن
فریضه است زیرا که رسول ما را ازین خبر داده است که یکی از علامات قیامت بیرون
آمدن آفتاب از جانب مغرب است تا هر که بعیب باور کند هنگام معاینه او را سود کند و اگر بعیب

باور نکنند دران هنگام ویرا سود نه کند و ویرا از کافران شمارد و در شرح مشارق آورده است که در آخر زمان کفر و معاصی و ظلم و بیرحمی و فساد بسیار گردد و از شومیت آن حق تعالی یک روز آفتاب غروب کند و شب در آید و آفتاب را حبس کند و فرمان بر آمدن ندہد و آن شب امقدار سه شب گرداند و مردان صالح و شبخیزان بحکم عادت بیدار گردند و وضو کنند و تهجد بگزارند و تبلاوت مشغول گردند بامید آنکه مگر صبح صادق خواهد دمید و چون نظر بر آسمان کنند ستارگان برقرار باشند باز بخسپند باز بیدار شوند هم بدین نوع سه کرت بیدار شوند باز در خواب روند و میان خود گویند که هیچ یکی در میان شما چنین شب کلان دیده است و خلق اندازئی آن شب حیران گردند ناگاه به بینند که آفتاب از سوے مغرب بر آید سیاه چنان که نشانه سیاه باشد و بر آید بی نور و در میانه آسمان آید و در شرح وجهی آورده است که آفتاب و ماهتاب هر دو بی نور و سیاه یکجا از مغرب بیرون آیند چنانچه دو شیر جنگی جنگ کنند و بایکدیگر بپیچند چون خلق همچنین به بینند اہل دنیا فریاد و بانگ کنند و از ہیبت آن مادر از فرزند و فرزند از مادر و پدر از پسر و پسر از پدر بگریزد و گریه و استغفار کنند اما صالحان را سود کند و کافران و فاسقان را ہیچ سود نه کند و چون هر دو به نیمه آسمان آیند مهتر جبرائیل بیاید و هر دو را گرفته باز در مغرب کشد بعد ازان هر دو در توبه فرو برند چون رسول این بگفت عمر رض گفت که این در توبه چه چیز باشد حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرمود یا عمر حق تعالی درے آفریده است جانب مشرق از برائے توبه و مر آن در را دو طبق است از زر مکلل از در و جواہر و میان دو طبق چهل ساله راه سوار شتابنده است و آن در را آن روز که حق تعالی آفریده است کشاده است و هر گنهگاری که از وقت آدم تا طلوع آفتاب و ماهتاب از مغرب توبه النصوحا کند آن توبه دران در در آید و چون آفتاب و ماهتاب از مغرب بیرون

آیند و در نیمه آسمان رسند جبرائیل ع هر دو را باز گرداند و دران در توبه در آرد و
و هر دو طبق را به بندد بعد ازان توبه قبول نشود و بعد ازان بقریب قیامت
قایم شود و نفخ صور باشد معاذ بن جبل پرسید یا رسول الله توبهٔ نصوح چه
باشد گفت چون بنده از گناه بکلی برگردد و پشیمان گردد بر بدیهای
خود و همه گناها را ترک دهد و اصلاً بازنگردد و این را توبهٔ نصوح گویند هر که
اینچنین توبه کند دران در آید و قبول شود و هر که چنین نه کند دران در نیاید
و قبول نشود **ذکر کیفیت قیامت** در خبر است که بعد
ازین علامات بادی پیدا شود از مشک خوشبوی تر و از ابریشم نرم تر
که هر کجا که اهل الله یعنی اهل علم و شریعت باشند و در مشام ایشان برسد
در حال ارواح ایشان قبض شود و هیچ احدی از مسلمانان نماند تا آنکه
گوینده کلمه در جهان نماند که پیغمبر فرموده است صلی الله علیه وسلم که تا کلمه‌گو باشد
قیامت موجود نشود و تمام عالم کافر مانند بعد ازان کافران در عمارت
کوشکها و ایوانها مداومت نمایند و در طلب نام و ناموس گردند و گویند که مَتٰی
هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ یعنی آنچه مسلمانان در ماضی میگفتند آن ساعت
کجاست چرا پیدا نمیشود مَا يَنْظُرُوْنَ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً تَاْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُوْنَ ○ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ تَوْصِيَةً وَّلَا اِلٰى اَهْلِهِمْ يَرْجِعُوْنَ ○
یعنی بعضی در عمارت خانها و بعضی بزراعت و بعضی در حرب میان خود و
بعضی در جنگ و جدل و بعضی براست کردن سلاح چون تیر و کمان و شمشیر و بعضی
در کاویدن جویها و بعضی در بنا کردن قلعها باشند که یکناگاه صور را مهتر اسرافیل
بفرمان رب الجلیل در دمد و مهتر اسرافیل الحال یک پای پس و یک پیش
و پشت خم و بر دهن گرفته صور را استاده است تا از هیبت آن آواز ایشان
بیهوش و مستان شوند وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيْدٌ
یعنی از بسیاری هولها چون مستان از خود بیخبر گردند و زمین

رزیدن گیرد و کوهها جنبیدن گیرند و زمین بشگافد تا هر چه او خزائن همه
در وی همه بیرون افتند و کفار گویند که اینچه حالت است بلکه گفتن نتوانند در دل
خود خطره گذرانند و این اولی مرتبهٔ دمیدن باشد و در حال چنانکه آواز شندی
ورندی صور باشد مهتر اسرافیل بر دمد تا هیچ احدی از حیوانات تا مگس و پشه
مورچه در عالمین نمانند و همه بمیرند از شدت آن آواز بغیر از چهار فرشته
مقرب و حاملان عرش هیچ از ملائکه و جن و انس نماند مهتر جبرائیل بنزدیک
سدرة المنتهی بیاید و بیکرانه نهد و جان بحق تسلیم کند و ارواح مهتر اسرافیل
و میکائیل و حاملان عرش را مهتر عزرائیل قبض کند بعد از آن خطاب حضرت
عزت در رسد که ای عزرائیل هیچ از مخلوقات مانده باشد او گوید یا اله
العالمین تو حی لایموت هستی و من بندهٔ عاجز من از هیچ زنده سر که مانده
باشد خبر ندارم و تو علام الغیوبی پس حضرت عزت جل جلاله و عم نواله از وی
پرسد که ای عزرائیل هزار در هزار بلا عدد مخلوقات مرا کشتی و بر هیچ احدی ۴۹۲
دلسوزی کرده باشی یا نه عزرائیل خواهد گفت یا رب آری بر دو کس دل سوخته
ام یکی بر **شداد** که بمدت سه صد سال بهشت راست کرده بوقت در
آمدن ارواحش را قبض کردم و بدان محنت که کرده بود بهشت خود را ندید و
دیگر روزی در بیابان زنی بیمار افتاده بود و طفل صغیر سینه او را میکند از
جهت آن صغیر بر قبض کردن ارواح آن زن بسیار دل سوخته ام آورده
اند که آن طفل فرعون بود پس از حضرت عزت بر و خطاب نازل شود که ای
عزرائیل چند لک و چند هزار انبیاء و اولیاء و دوستان مرا کشتی بر هیچ یکی
دلسوزی نکردی و بر دشمنان من دلسوزی میکردی الحال لایق تو این است که خود
را خود بکشی مهتر عزرائیل بر بالای آسمانها رود و خود را بر تابد تا شرای رسد
و جملهٔ اندامهای او شکسته گردند تا ارواحش قبض نشود هفتاد بار همچنان کند
بعد از آن بدرگاه لم یزل مناجات کند که یا رب تو دانا تری باحوال من

قصه شداد

که جان خود بخود قبض نشود حق تعالی او را بجای خود بیارد و بصفت قهاری ارواحش قبض کند **قصهٔ شداد بن عاد آنست که منقول است که** بعد رحلت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم یکی از اصحاب عبدالله نام روزی در خدمت کعب احبار حاضر شد و گفت یا امام در دنیا بهشت هست چیزی باشد یا نه و بدالصفت که عبدالله دیده بود گفت و آنچنان بود که روزی عبدالله اشتر را گم کرده بود و در بیابان بطلب آن میرفت ناگهان گذرش بر حصاری افتاد که یک خشت از طلا و یک از نقره چون اندرون درآمد همه چیزها بتمثال بهشت یافت اندکی از آن بگرفت و بنجانه آمد و این خبر را بکعب رسانید و **منقولست** که کعب دانشمند زمانه بود زیرا که کتب ثلاثه را تمامه خوانده بود و مردی سفیدریش بود و با رسول خدا صلی الله علیه وسلم اکثر اوقات مجالست میکرد و احادیث او را یاد میگرفت اما ایمان نمی آورد بعد از رحلت رسول الله علیه وسلم روزی در کتابها یافت که محمد آخرالزمان پیدا شود هر که بدو ایمان نیارد کافر

۴۹۴ کعب احبار مسلمان شد پس امام گفت آری در عهد ماضی بادشاهی بود نام او شداد و بادشاه تمام روی زمین بوده است بدانکه در دنیا چهار بادشاه گذشته اند که هر یکی تمام دنیا داشتند دو مسلمان یکی سلیمان علیه السلام و دوم سلطان سکندر و دو کافر یکی شداد و دوم نمرود روزی این شنید او از عالمان زمانه پرسید که بهشت چگونه باشد گفتند نه سرد و نه گرم باز گفت که حصار و جویهای و درختان او چگونه باشد گفتند حصار او یکی خشت طلا و یک نقره باشد و چهار جوی دارد از عسل و زنجبیل و از آب و شراب و زمین او از طلا است و درختان او از نقره اند و برگها از طلا و مرغان نیز از نقره اند و منقار از طلا و مشک خاک او بود و سنگریزهٔ او در بود و علی هذا الطریق بهشت را بیان کردند شداد کسان را باطراف عالم فرستاد جای که نه سرد و نه گرم بود آرم یافتند و طلا و نقره و در و جواهر و مشک تمام روی زمین را جمع کرد و بمدت

سه صد سال همچنان به بهشت مرتب کرد با نازها ملمان پرسید که مسلمانان چگونه در بهشت درآیند گفتند که محمد علیه الصلوات والسلام را فرشتگان در عماری بردارند و سائر انبیاء و اولیاء و مؤمنان سوار باشند و با جمیع حشمت در آیند شداد بدبخت همچنان کرد با جمیع حشمت بنزدیک آن بهشت رفت و فرود آمد گفت که الحال شب است فردا درون خواهم در آمد حضرت عزت را غیرت بکار شد که اینچیز اگرچه فانی است اما بمثال بهشت کرده و بهشت نامیده دخول این مردار و دوزخی نگردانم در شب شبهای تافته بعد از خم بر ایشان باریدن گرفت تا همه را زیر و زبر ساخت و هلاک کرد و آن بهشت درین دنیا بقدرت الهی غائب شده است عبدالله گفت آن بهشت را کسی خواهد دید یا نه گفت آری از امت محمد صلی الله علیه وسلم یک کس ببیند گفت آنکس چگونه باشد گفت در کتابهای ماضی آورده است که شخصی باشد سرخ ریش و مرد مبارز و مهیب دلاور و نام او عبدالله بود و طلب اشتر برآید ناگاه بهشت را ببیند دران درآید و زر گرفت بیرون آید عبدالله گفت او را خواهی شناخت یا نه گفت آری اما نام تو چیست گفت عبدالله گفت والله بالله که بغیر از شما کسی دیگر نباشد عبدالله اقرار کرد و تمام ولایت بدان وادی رفتند طلب کردند نیافتند بعد ازان چون مهتر عزرائیل بمیرند و مدت سی سال میوه‌ها روی زمین پخته بریزند و هیچ زنده سرے نباشد که بخورد بعد ازان در چهل روز متصل باران باریدن گیرد آب سفید مثال آب منی بود و تمام دنیا را از قاف تا قاف یکدریا گرداند بعد ازان اول مهتر جبرئیل را زنده کند و این آب را در یک بار خود نگاه کند و التماس کند که یارب این آب را چه نام حق تعالی آنکه وی را که در زیر هفتم زمین است زنده کند جبرئیل را بفرماید که این آب را در حلق او ریزد چون در حلقش ریزد تا دل او رسد در میان دهن و حلق او خشک شود فریاد برآورد که یارب تا درین مدت های مدید رزق میرساندی

الحال جگرم بسوخت چرا رزق بمیر سانی بعد ازان تمام ملکوت را زنده کند و
هر احدے از ملکوتیان را بجد متگاه خود که اول ازان متعین بود بفرستد پس مهتر
اسرافیل را فرمان دهد تا صور بدمد قطره هائے آدمی که در هر چند جاے پراگنده
شده اند همه بطرفة العین جمع شوند و چون دوم کرت بدمد شخصی هر آدمی
بهمان صورت او پیر یا جوان یا کور یا لنگ که مرده باشد راست شود و چون
سیوم کرت بدمد جمله انواع از سر زنده شوند اما همگی غائب در قبر خود باشند بعد
ازان حکم باریتعالی شود مر جبرئیل را که محمد آخر زمان را از قبر برانگیزان و طلب
کن مهتر جبرائیل در یافتن قبر او متحیر شود مناجات بدرگاه لم یزل کند
که محمد علیه السلام کجا است ناگاه ستون نورانی بر ولایت مدینه استاده
بیند که سر او با آسمان باشد چون بدانجا رود اَلصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ عَلَیْکَ یَا
مُحَمَّدُ رَّسُوْلَ اللّٰهِ حضرت رسالت پناه در حال جست زده برخیزد و هیبت زده
باشد و گوید یا اخی جبرئیل امت مرا چه کردی مبادا حساب کرده باشند و
گوید یا رسول الله هیچ احدے از پیش شما برنخاسته است حضرت گوید
شکر الحمد لله که امت گناهگار مرا پیش از من بدوزخ نبروند بعد ازان
در پیش مهتر جبرائیل روے مال باشد روے او را بدان پاک کند
از گرد و غبار و بدست مهتر عزرائیل حله او باشد بپوشاند و بدست
مهتر اسرافیل تاج باشد بر سرش کنند و بدست مهتر میکائیل نعلین او
باشد در پاے کند بعد ازان حکم باریتعالی شود که مردان را حکم برخاستن
است مهتر جبرائیل گوید رجلا رجلا اول بی بی مریم قدست اروا حها بر
خیزد زیرا که خود را در صف مردان بلند همت شمرده است بعد ازان جمله مخلوقات حشر
شوند کما قال الله تعالیٰ وَنُفِخَ فِی الصُّوْرِ فَاِذَا هُمْ مِّنَ الْاَجْدَاثِ اِلٰی رَبِّهِمْ
یَنْسِلُوْنَ ۝ قَالُوْا یٰوَیْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ
وَصَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ منقول است که چون تمام مخلوقات حشر شوند

بی بی فاطمه زهرا رضی الله عنها برخیزد حکم شود که ای زهرا چرا برنمیخیزی
گوید یارب اندام مرا بغیر از مادر و پدر و حسن و حسین و مرتضی کسی دیگر ندیده است
الحال در حشر الخلایق شرم دارم همتر جبرائیل عماری را بیرون پیش آرد و در آن
بر داشته در زیر عرش برد

فصل دوم در بیان کیفیت استادن خلایق

و مردانرا رسیدن از پلصراط بجنان

بدان ای فرزند در روایت مسطور است چون شخصی در دنیا بهر جانب که گام بردارد قدم هفتم بر سر پادشاه رسد و بعضی گفته اند که هارون رشید نام در جهان کم میباشند که قدم هفتم هر شخصی بهر جا بر سر هارون نام میرسد و این بنا بر مردن بسیار خلایق است زیرا که مقدار شانزده گز زمین هم بگوشت و خون آدمی مخلوط است پس چون همگی حشر شوند در دنیا نگنجند کما قال الله تعالی القارعة ما القارعة وما ادرٰىك ما القارعة الخ قارعه در لغت کاه کوفته را گویند یعنی در آن روز دلهای مردم چون کاه کوفته و غمزده باشند آنکه بعین حشر جای استادن نیابند پس همه مثال بچگان ملخ کم بی پر باشند بر سینه افتاده باشند و کوههارا حق تعالی چنانکه ریگ ریزه ریزه سازد و باد را فرمان دهد تا بر خلایق بپاشند تا که در دنیا بلندی و پستی نماند همه هموار شود قال الله تعالی فاذا انشقت السماء فکانت وردة کالدهان و آسمانها بفرمان باریتعالی بشگافد و چون گل سرخ بنمایند و چون روغنی بگدازند و بر سر خلایق ریزند و قال الله تعالی فکیف تتقون ان کفرتم یوما یجعل الولدان شیبا السماء منفطر به کان وعده مفعولا و از هیبت آن روز پسران پیر شوند یعنی موی سر ایشان سفید شود بعد از آن آن زمین که در تحت الثرٰی است کما مر ذکره فی باب الصلوٰت که مقدار ده هزار برابر این دنیا است بیارد و چون فراش انداز زیر زمین مردمان کنند و این دانه ایشان باشد تا بر آن زمین یک پای را جای نیابند و این زمین و آسمانها

را تا سبع ارضین و بروایتے این زمان و بروایتے شانزده روئے زمین
را یک فرشته بردارد و در دست خود بگیرد بالا کند و بگوید لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
ای آدمیان وا ے پریان وا ے وحوش وا ے طیور وا ے ملک ‌ها ے خزنده و
پرنده که بادشاهی این زمین میکرد و بدانجهت این دنیا ے فانی خون مردم بیکدیگر
میریختید واموال یکدیگر را میخوردید پس بگوئید که بادشاهی این زمین امروز کرا باشد
هیچکس را زهره دم زدن نباشد و بر جمله خلایق هیبت افتد باز آن فرشته خود بگوید
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ یعنی بادشاهی مر کسی راست که گردن گردنکشان را شکست
ومن بعد جز او کس از بادشاهی دم نزند بعد ازان آفتاب بطریقے که در
فصل ایمان مذکورست بیارد و مدت پنجاه هزار سال بر آن زمین تا بیکپاے
بایستند در خطر است هر که لغو بگوید یعنی سخن بیهوده و زیادتی چون سخن
هیزم هیزم دیگ دیگ چوب چوب وغیر ذلک اللغویات او را مدت
پانصد سال بر آن زمین گرم استاده دارند معلوم باد که اکثر
وعده و وعید این عرصات در ماقبل کتاب بیان کرده شده است ازان
نیاوردم پس بعد از پنجاه هزار سال جمله عوام الناس در پیش عالمان و صالحان
شوند گویند در حق ما شفاعت کنید باز جمله بنی آدم در پیش بابا آدم شوند و
بنالند که یا ابوالبشر سوختیم و طاقت نمی آریم در حق ما شفاعت بکن و بگو تا حساب
کند خواه بدوزخ برد خواه به بهشت بابا آدم علیه الصلوٰة والسلام جواب دهد
که اے فرزندان من بسبب خوردن دانه گندم شرمنده ام به پیش نوح
علیه السلام روید نوح علیه الصلوٰة والسلام گوید که در پیش ابراهیم
علیه السلام روید زیرا که من بسبب طلب کردن هلاکت قوم خود شرمنده
ام و ابراهیم علیه السلام گوید که بر من آتش نمرود سرد کرده بود و دیگر گستاخی
بدرگاه او بتوانم کرد در پیش موسیٰ علیه السلام گوید موسیٰ علیه السلام
گوید که چون دیدار ے خواستم ندا جواب لَنْ تَرَانِي آمد

من ہنوز دران ہیبت ام و شرم میدارم از سوال دیگر در پیش عیسی علیہ السلام
روند عیسی علیہ السلام گوید کہ من بدعا مردہ را زندہ میکردم کافران مرا دیگر
دوم میگفتند بدان شرمندہ ام نمیتوانم بدرگاہ او سوال کرد در پیش محمد صلی اللہ
علیہ وسلم بروند حضرت از احوال ایشان خبر نباشد زیرا کہ بشراب بہشت مست
باشد چون تضرع ایشان بشنود در حال جست زدہ برخیزد و در زمین گرم
بایستد و زبان شفاعت بکشاید و بگوید یا رب الارباب ہر چہ از نیک و بد
از دست بندگان تو در وجود آمدہ است بارے بایشان حساب کن و ہر یکے
را بماوائے خود ببر بعد ازان بفرمان رب العزت کتابہائے خلائق روان گردد
و بصاحب خود برسد مومنان را بدست راست بدہد و کافر از پس پشت بدہد
در حال کہ دستہائے چپ ایشان شکستہ بجانب پشت و گردنہائے ایشان را
بہ پس پشت شکستہ باشند و ہمہ خلایق بقدرت الہی یکساعت از خواندن خلاص شوند
کما قال اللہ تعالی سنفرغ لکم ایھا الثقلان بعد ازان میزان را
نصب کنند و دستہ او بدست مہتر میکائیل باشد و ہر دو پلہ میزان پانصد سالہ
راہ باشد و اعمال ہر یک از بندگان چون کوہہا تودہ شوند دو جائے یکجای
نیکی و دیگر جائے بدی در خبر است کہ شب و روز بیست و چہار ساعت
است و در ہر ساعت یک صندوق برای این بندہ راست میشود اگر دران ساعت
بعبادت اللہ و ذکر و فکر و تلاوت قرآن و غیر ذلک من المشروعات مشغول
باشد وآن صندوقہا پر از نور باشد و اگر دران ساعت بکذب و فحش و غیر ذلک
من غیر المشروعات مشغول باشد نعوذ باللہ من ذلک آن صندوق پر از
آتش بود و اگر دران ساعت غافل بود آن صندوق خالی بود پس در یکطرف
صندوقہائے نوری و بدیگر طرف صندوقہائے ناری اندازند و وزن کنند
معلوم باد کہ در سی روز ہفتصد و بیست صندوق مہیا میشوند پس
نظر کنید کہ چہ مقدار باشد در سال و دو سال منقول است کہ حضرت

٤٨٨

ابوبکر الصدیق و امیر المومنین عمر رض بر میزان استادہ میباشند و دست اندازی کنند یعنی اگر نیکی را گنج آید بندہ خلاص شود اگر نیکی و بدی ہر دو برابر باشند نیز خلاص باشد و اگر نعوذ باللہ منہا اندک بدی را گنج آید شیخین دست اندازند ہمین مقدار را بروئے ما بہ بخش خواہد بخشید در خبر است کہ اگر بدی گنج آید باریتعالی بندہ را فرمان دہد برو و پیش فرزند و مادر و پدر و غیر ذالک از اقربا بمقدار این بدی نیکی التماس کن تا ترا نجات دہم اول در پیش زن شود کہ ای زن در تمام عمر غمخوارگی کفاف تو مے کردم الحال اندک از نیکی خود بہ بخش تا خلاص شوم او گوید اے شوہر من بجان خود در ماندہ ام نمیدانم بحال من چہ خواہد شد ہکذا در پیش ہر یک از اقربا چون مادر و پدر و فرزند برود ہیچکس بر و دستگیری نہ کند شرمندہ در پیش باریتعالی بایستد گوید یا رب بغیر از تو پناہ ندارم و تو علام الغیوبی کہ ہیچکس دستگیری نکرد از حضرت خطاب در رسد کہ ای بندہ اگر در دنیا اینقدار شرم از من میکردی ہمہ گناہان ترا مے بخشیدم الحال برو ترا بخشیدم و اگر نعوذ باللہ کہ بشفاعت شیخین نجات نیابد حضرت رب الارباب برو رحم نہ کند امیر المومنین عثمان ذی النورین دران زمین گرم پیک تیز رو باشد و این خبر را بر سول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و بی بی فاطمہ زہرا برساند و ایشان ہر دو زیر عرش باشند و بسجدہ افتادہ باشند و بگویند کہ فلان بن فلان بشیخین خلاصی نمی یابد اگر مرد باشد شفاعت او رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بکند و اگر زن باشد شفاعت او بی بی فاطمہ زہرا رض کند و اگر نعوذ باللہ منہ شخصی بغایت گناہ گار باشد کہ از نیکی ہیچ نداشتہ باشد و کافر باشد کہ بشفاعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خلاصی نیابد او را بدوزخ روان کند و حضرت مرتضی علی رضی اللہ عنہ در جانب یسار دوزخ خیمہ زدہ استادہ باشد کہ من کافر عاصی و مسلمان را نخواہم بدوزخ ماند ہر کہ حق تعالی او را

489

کسیدہ باشد نجات شیخین کرم اللہ وجہہ خلاص کند و اگر حق تعالی خلاصی او نخواستہ باشد چون م

در پیش حضرت مرتضی رساند صورت او دیگرگون کند چون خوک و خرس و بوزنه و غیر ذلک بدان فریب از و سے بگذرانند باز بصورت آدم کند منقول است که دران روز خو کے از دوزخ بیرون آید که یک کام او در مشرق و دیگر در مغرب باز داشته باشد که یارب گرسنه ام مرا غذا مے باید فرمان شود که از میخواهی گوید وه طائفه آدمیان را میخواهم چون مشرکان و بت پرستان و ترسایان و جهودان و مجوسیان و دهریان و رافضیان و خارجیان و معتزلیان و جوگیان بفرمان باریتعالی همه را در کام خود فرو برد و چون دانه چین همه را بچیند باز گوید یارب گرسنه ام باز آفتاب و ماهتاب و ستاره گان را بدود هد و چون این را بچیند در دوزخ برود و معلوم باد که طائفه مذکورین را در شکم او موت نباشد بلکه شکم او عین دوزخ است همیشه دران مضیق احوال معاقب باشند پس بدان اے فرزند که چون خلایق از میزان خلاص شوند صراط را نصب کنند از موے باریکتر و از تیغ تیزتر و از شب تاریکتر و سی هزار ساله راه طول داشته باشد و مر او را هفت کوتل باشد و مرور کل خلایق از جن و انس بران باشد کما قال الله تعالی جل شانه وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا هیچ احدے از پیغمبران و اولیا و کافران و مومنان مگر که گذر بران دوزخ داشته باشد و همه مردان در دوزخ در آیند بعد ازان هر چه باقتضائے الٰهی رفته است خلاصی یابد و هر کرا باریتعالی هلاک کرده است در دوزخ ماند کقوله تعالی ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا یعنی بعد در آمدن در دوزخ آنانکه مومنان باشند ایشان را نجات دهیم و آنانکه کافران اند ایشان را در دوزخ بگذاریم و در خبر است که در کوتل اول خلایق را از توحید باری تعالی پرسند که باریتعالی را چگونه می شناسید و در توحید او شرک آورده اید یا نه و بیگانگی او چگونه متیقن بوده اید و در کوتل دوم

از ادا کردن نماز پرسند که چگونه با حکام و ارکان ادا کرده اید و فرائض و سنن
و واجبات او چگونه بجا آورده اید سیوم جا از روزه پرسند و این سه بالفعل
است از هر احدے پرسند و در کوتل چهارم از ادائے حج پرسند کسی را که
استطاعت زاد و راحله و امن طریق باشد و در کوتل پنجم از ادائے زکوٰت
اموال پرسند و در کوتل ششم از حقوق والدین پرسند و در کوتل هفتم از حق
مظلومان پرسند پیغمبر علیه السلام فرمود دوزخ را پر دیدم از درویشان امت
خود گفتند یا رسول الله درویش فقیر را میگوئی که در دنیا چیزے ندارد گفت نه
بلکه ایشان امت باشند که نماز و روزه و حج و زکوٰت بجا آورده باشند اما
فردائے قیامت بعضی درویشان دست زنند که خون ما را بناحق ریخته
و دیگرے گوید که مال مرا بناحق خورده همچنین بر خلایق ظلم کرده باشد
مظلومان جمله اموال ورا ببرند و او درویش ماند یعنی مفلس ماند از عمل خود پس
بدان سبب بآتش سوزد منقول است که اگر سیوم حصه درم از کسے ۴۹۱
بظلم خورده باشد پانصد نماز که مقبول بدرگاه خدا باشند از وے
ببرند و در تفسیر مدارک آورده است که چون جمله
خلایق را مرور بدوزخ است پس احوال مومنان چگونه باشد گفته اند
اینکه دوزخ مطیع است نه عاصی بفرمان باریتعالی بر کافران و فاجران
حمله کند و ایشان را بگیرد و بر متقیان چون آتش براهیم علیه السلام
سرد شود تا ایشان بگذرند و هر گروه فوج فوج شده بگذرند پس هفت
کوتل صهر جا که غلط شوند در دوزخ روند پس در دوزخ اول که جحیم نام
اوست در و عاصیان امت رسول الله صلی الله علیه وسلم باشند که کمترین
عذابهائے دوزخ آنست که نعلین آتشین در پائے ایشان کنند که مغز سر ایشان
از شدت حرارت چون دیگ مسین بجوشد منقول است از حضرت
رسول صلی الله علیه وسلم که دیدم بیابانے را در دوزخ که طول و عرض او ندانند هیچ

احدے جز خدا ے و دران بیابان صندوق آتشین دیدم بغداگلان و دران صندوق
مارے دیدم مر او را یک لک سر بود و بر هر سر او یک لک روئے بود و در هر روئے
او یک لک دهن بود و در هر دهن او یک لک دندان بود گفتند یا رسول الله
این عذاب از که باشد گفت از کسی که دو سورۂ قرآن بخواند و خمر خورد و با قمار
بازی کند چون شیر بز و قطاره وایضا در دوزخ صندوقها اند پر از مار و کژدم
هر کژدم مقدار چهل ساله راه طول دارند و در دهن هر یک ازان ماران آسیا ر
آتشین میگردد که اگر یک مار ازان نیش بر کوهها ے دنیا زند کوهها چون موم
بگدازند و در دوزخ دوم که جهنم هست دران کسانی باشند که از فرائض باری تعالی
گردن کشی کرده باشند و از جهت سستی و کاهلی نفس نماز را بجا نیاورده باشند
و دریا ے حمیم دران است و در آن دوزخ مر آن کسان را حبه باشند و هر حبه هشتاد
سال و هر سال هشتاد ماه و هر ماه هشتاد روز و هر روز هشتاد ساعت و
هر ساعت را چون هزار سال این دنیا باشد و از جهیم آتش او سخت تر گرمی ۴۹۲
دارد کما قال الله تعالی قل نار جهنم اشد حرا یاران گفتند یا رسول الله
برائے عذاب این آتش چرا کافیست حق تعالی سخت گرمی برائے چه پیدا کرد
گفت ای یاران من اگر این آتش را دران دوزخ بیا برد خواب کند در دوزخ
سیوم لظی است جمله انواع مشرکان و کافران و بدبختان باشند و منکران باشند
کما قال الله تعالی فانذرتکم نارا تلظی لا یصلها الا الاشقی الذی کذب
و تولی و لظی زبانه زننده را گویند که پانصد ساله راه در مردمان زبانه گیرد و در
دوزخ چهارم که نام او سقر است جهودان و ترسایان و دشمنان خلفاء الراشدین
چون روافض و خوارج و غیر ذالک باشند و در دوزخ پنجم که نام او سعیر است جمله
انواع شیاطین و اهل ذمیمه و اهل ذمه باشند زیرا که ایشان جمله احکام شرع
شریف را می شنوند و کفر را مے ورزند و ایشان را سخت تر عذاب باشد
از عذاب کافران کما قال الله تعالی وجعلناها رجوما للشیاطین

وَلَقَدْ نَالَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَ
بِئْسَ الْمَصِيرُ تا آخر در خبر است که آواز او چون آواز خر است اما آوازی
که خر در حالت ایستادن آواز کند و آن بغایت زشت نما میباشد مر
سامع را کما قال الله تعالی اِنَّ اَنْکَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِیْرِ و از
غضب الهی چون دیگ مسین میجوشد و زبانهای او یکدیگرے
میزنند و از وے میگذرند و شرارهای او چون شرار کلان باشند
و پانصد ساله راه مردمان را زبانه گیرد و چون اهل کفار را در آن اندازند خازنان
دوزخ نوزده فرشتگان آند که گره پیشانی ایشان باز نشده است یعنی
همیشه ترش روے آند و هرگز سخن خوب نگفته اند این کافران را پرسند
که ای بدبختان هیچکس از پیغمبران و عالمان شما را این احوال معلوم نکرده اند
ایشان گویند که تحقیق ما را میترسانیدند ولیکن ما یان قبول نمے
کردیم و اگر ما یان را عقل میبود نمی بودیم از دوزخیان و در آن زمان اقرار
و اعتراف بکنند اما ایشان را سود نه کند و در دوزخ ششم که نام او زمهریر است
و آن از برف و ژاله است و سردی دارد بغایت سرد چنانکه گرمی
دیگران بغایت گرم است پس جمله انواع یاجوج و ماجوج و آن آدمیان
مختلف الالوان که پیش ازین بیان کرده شده درو باشند و در دوزخ
هفتم که نام او هاویه است جمله مضل مردمان چون پیران ناقص که مریدان
بفسق و فجور و به برگشتن از طریق شریعت خوانند و جوگیان و برهمنان
و غیب گویان و منجمان باشند و معلوم باد که هر دوزخ
که بمراتب از دیگرے فرود تر است آن از آن اعلی گرم تر است
چنانکه مذکور بترتیب شده اند در خبر است که این دوزخیان
هفتاد هزار سال گویند ربنا ربنا هیچ رحم بر ایشان
نشود و بعد از آن اتفاق کنند که در دنیا عالمان

صبر میفرمودند تا آنکه رحیم اینجا امید ما یان نیز صبر کنیم هفتاد هزار سال صبر
کنند از حقتعالی خطاب بر ایشان آید که اگر صبر کنید یا نه کنید من بر شما رحم
نه کنم باز چهارده هزار سال ربنا ربنا گویند بعد ازان یک کرت از زبان ایشان
این برآید رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ۝ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا
مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ از حضرت عزت خطاب ایشان نازل شود و بگوید
قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا
آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى
أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ **در خبر است** که کافران در دوزخ
بگویند ای پروردگار بدیهای نفس بر ما غالب شده بودند اگر ما را بیرون
کشی و باز بگردیم بر معاصی و کفر پس آنهنگام از ظالمان باشیم از حضرت
عزت ندا رسد که ای بدبختان خاموش باشید که چون در دنیا بندگان
استغفار و آمرزش میخواستند و عبادت من می کردند و ریش و
فش میماندند شما ایشان را مسخره و استهزاء میگرفتید و خنده میکردید
پس الحال از رحمت من ناامید باشید بعد ازان دوزخیان چون سگ
بانگ کنند نی بلفظ خود بفهمند و نه دیگران بلفظ ایشان بفهمند و گاهی
آرزو برند که یارب اگر باران میبود ما یان فرحت می یافتیم بفرمان
باریتعالی باران و کژدمان بر ایشان بارد **منقول است** چهار چیز در
دوزخ از دوزخ بدتراند اول اینکه مرگ دران نباشد زیرا که در دنیا چون
کسی را رنج ... محنت رسد بامید موت آنرا سهل داند که خواهم خلاص
شد و **در خبر است** که مرگ را مانند گوسفند سیاه کنند و بکشند نصف اورا
در بهشت اندازد و نصف در دوزخ و همه اهل بهشت و دوزخ ازان بچشند
نداشنوند که این مرگ است که من بعد ازو مرگ نباشد دوم اینکه
کیفیت بازنمودن احوال یک بدیگری نباشد که من چه عذاب دارم و تو چه گناه

۴۹۴

عذاب داری زیراکه چون در دنیا کسی را محنت رسد بازا احوال بدیگرے
باز نه دلش برداشته میشود سیوم اینکه ماران وکژدمان دوزخ از دوزخ
بدتراند از روی سختی زهر دندان ایشان چهارم اینکه دریا است در دوزخ
جحیم نام که سخت جوشیده است چون بخوردن بالا گیرند گوشت و پوست
روے ایشان بریزند و چون فرود برند تمامی گوشت ایشان بریزند
باز برای عذاب درحال بروید کما قال الله تعالیٰ یطوفون بینها وبین
حمیم ان۔ و در خبر است که امت حضرت رسول الله صلی الله علیه
وسلم هر چند گنهگار باشند رو بهاے ایشان سیاه نگردند و چشمان ایشان زرد نه
گردند روزے جهودان از خازنان دوزخ پرسند که ای خازنان ایشان کیانند
که روے ایشان سیاه نه گشته است گویند ایشان گنهگاران امت محمد رسول
الله صلی الله علیه وسلم هستند پس جهودان گویند که ای امت محمد شما برما فخر مے
کردید و محمد بشما نفع نه کرد ایشان تضرع بدرگاه لم یزل برآرند که چرا مارا در معرکه
کافران شرمنده کردی از حضرت عزت خطاب شود مر جبرئیل را که بروحال
امت محمد ببین جبرئیل آید و خازن را گوید تا در دوزخ باز کنند بگوید که اے
خازنان حال امت محمد چیست عاصیان درحال فریاد برآرند که ای خازنان
وے کیست که از حال ما یان پرسد گوید وی است جبرئیل که به پیغامبران فرود
مے آمد ایشان فریاد برآرند که ای جبرئیل سلام ما بر محمد علیه الصلوٰت والسلام
برسان که ما را چرا بجهودان ماندی چون این خبر مهتر جبرئیل بحکم رب الجلیل به محمد علیه
الصلوٰت والسلام برساند درحال برخیزد و بر زمین گرم بایستد که امت مرا بکافران
همراه ماندہ یا امتم به بخش و یا من به بهشت نروم و بی بی فاطمه زهرا رضی نیز
استاده شود بیک دست امیر المومنین حسن و بدست دیگر امیر المومنین حسین گرفته
باشد و بگوید که یارب جزاء طفلان بیگناه من بده و خونبها ز ایشان و تا عذاب
کنم از حضرت باریتعالی خطاب برسول الله صلی الله علیه وآله وسلم

495

آید کہ شمر و یزید را ہفتاد بار بر پلصراط بکار وہائے آتشین پارہ پارہ کردم و
بگداختم باز از برائے عذاب زندہ کردم و من قسم بعزت و جلال خود یاد کردہ ام تا
بی بی فاطمہ و جملہ مقتولان خونہا نہ بخشند ہمیشہ بدین نوع معذب دارم
بلکہ عاصیان را نیز بشومیت ایشان نجات ندہم تاآن کہ بی بی فاطمہ رض راضی
نگردد و ایشان را نہ بخشد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہر چند بہ بی بی الحاح کند قبول
نہ کند بعد ازان یکناگاہ در ہوا تختہا را پران بیند کہ بنہایتی لطیف و نظیف و
بلند و خورسند و دران محلہائے رفیع بنا باشند و دران نغمہا سرود آواز گوناگون
باشند کہ اگر آواز یک نغمہ ازان در دنیا شنودہ شود مرغان از ہوا در افتند و آب از
رفتن بایستد و زہرہائے عاشقان تبر قدپس چون نظر بی بی فاطمہ و حسن و
حسین رض و جملہ مقتولان و مظلومان بران رسد گویند یارب این ایوانہا و کوشکہا
و تختہا کیان را باشد ہاتفے برایشان آواز کند کہ این از کسے باشد کہ قاتل خود
را بہ بخشد تمامی مقتولان بیکبار فریاد بخشیدن برآرند پس ازانجا معلوم　۴۹۶
میشود کہ یزید و شمر ہر دو بہ بہشت برسند چون بی بی فاطمہ رض راضی شود
ہر یک از شفیعان دست شفاعت زنند پس طفلان در زیر عرش بایستند
و فریاد و گریہ برآرند از حضرت پروردگار خطاب شود کہ اے طفلان
بیگناہ چرا گریہ میکنید گویند یاربا در دنیا بدیدار مادر و پدر سیر نشدہ ایم
الحال طاقت جدائی نداریم گوید کہ ایشان گنہگار اند بمقدار گناہ عقوبت
کنیم و شما بہ بہشت بروید طفلان گویند ہرگز نرویم تا مادر و پدر ما را نہ بخشی
ملائکہ را فرمان دہد کہ ایشان را بزور گرفتہ در بہشت برید چنان بگریزند
کہ ملائکہ ایشان را گرفتن نتوانند باز حکم باریتعالی شود از روئے
عتاب کہ ای طفلان چون حکم من قبول نمی کنید پس شما نیز بدوزخ روید
ہمگی بیکبار روان شوند چون بر کنار دوزخ رسند بفرمان حق تعالی نورے
در دوزخ بتابد چنانکہ ہر طفل والدین خود را بیند بمجرد دیدن چمن

مرغان سفید خود را در دوزخ پران اندازند از کثرت شفقت ایشان در تمامی
عرصات غریو و گریه بخیزد تا آتش دوزخ بگریزد از ایشان و ایشان والدین
را خلاص کرده بیارند منقول است که پسر در پیش رود و والدین
در عقب او روند و اگر دختر باشد والدین را پیش اندازد و او در
پس رود و سقطه نیز برائے شفاعت زنده شود اگر خلقتا و ظاهر
باشد و بر پلصراط مردمان فوج فوج روند اول فوج عاشقان در رسند
گویند کیانید گویند عاشقان ایم گویند عاشقان را بیم نیست بگذرید
بعده فوج محبان در رسد ایشان را نیز همچنان گویند بعده فوج
مومنان مطیع و متقی در رسد ایشان را نیز همچنان گویند بعده فوج عالمان
در رسد گویند عالمانیم گویند عالمان را بیم نیست بگذرید گویند یا
رب نگذریم یعنی در فرقان مجید خود فرموده بودی اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ
یعنی مسلمانان چون برادرانند و باز در جائے دیگر فرموده بودی
که هر که از اقربائے خود و برادران خود قطع کند شفقت و مودت ایشان
چنانستی که از من قطع کرده باشد ما یان الحال نیز بران عمل کنیم و از برادران
عاصیان خود قطع نه کنیم تا به بلا گرفتار نشویم فرمان شود که ایشان را هنوز
بقدر گناه عذاب باقی است شما بگذرید ایشان قبول نه کنند فرمان شود
ملائکه را که سلاسل در گردن و کمر ایشان اندازید و بسوئی بهشت
بکشید همچنان کنند اما ایشان را خدا چندان قوت بخشد که اگر تمام ملکوت
در یک کس بچسپند جنبانیدن نتوانند بعده فرمان رب العزت بدان
شود که اگر بجانب بهشت نمیروید شما نیز با ایشان در دوزخ باشید در حال
بسم الله الرحمن الرحیم گویند و بجانب دوزخ روان شوند چون نزدیک رسند آتش
دوزخ از ایشان چنان بگریزد و بگوید یا رب تو با عهد سیاه رویان کرده من طاقت
تاب این سفید رویان ندارم پس ایشان بر جا ها ئے دوزخ برسند

و دستہا را فرود لقان کنند ہفتاد ہفتاد بیک تار ریسمان بیرون آیند
ہمنا بمقدارے کہ ارادۂ خداے تعالی باشد خلاص کنند و از ہر طرف
عاصیان فریاد کنند بعالمان بعضی گویند کہ ما کفش شما راست کردہ بودیم و
بعضی گویند کہ ما خدمت در متاع دنیاوی دستگیری کردہ بودیم و بعضی گویند
کہ ما خدمت شما را بجان کردہ بودیم و ہمہ را نجات دہند و چون عاصیان را
روان کنند شیطان لعین فریاد برآرد کہ یا آلہ العالمین مطیعان مرا بخشیدی
کہ ایشان در تمام عمر بگفتۂ ما خون ناحق و زنا و خمر خوردہ و مال دیگر بناحق
غارت کردہ میبردند خطاب آید کہ ای لعین از ایشان دست انداز گوید یارب
میترسم خطاب آید کہ اگر تو میترسی من از کرم خود شرم میدارم کہ چون یکبار
بخشیدم باز پشیمان نشوم آن لعین نابکار و آن ملعون شرمسار بحضرت
رب العزت دعوے و خصومت پیدا کند کہ مزارعان مرا چرا رہا کردی کہ ایشان
در قبول کردن امر من بودند حضرت عزت گوید ای ملعون من با تو دعوے در ۴۹۸
پیش قاضی کوتاہ کنم **منقول است** کہ در آن زمان منبرے راست کردہ شود
و امام اعظم ابو حنیفہ رضی اللہ تعالی عنہ را بران استادہ کنند و از حضرت عزت
خطاب آید کہ ای امام این مسئلہ را بمثال دنیاوی قیاس کن و این بمثال
آنست کہ شخصی در دنیا زمین دیگرے میکاشت شما او را چہ حکمے کردید
امام گوید یا آلہ العالمین از روی کتاب چنان حکم میکردیم کہ بعد رسیدن
فصل غلہ را بصاحب تخم میدادیم و زمین را بصاحب زمین می ماندیم پس از ان
خطاب آید کہ ای ملعون بندگان من چون زمین بودند و تخم تو گناہ و بدی
بود در ایشان کاشتہ الحال لایق تو این است کہ بدی را در گردن تو اندازم
و بدوزخ فرستم و ایشان را بہ بہشت برم ملعون در انجا بایستد بدوزخ
نرود و تمام ملکوت او را جنبانیدن نتوانند زیرا کہ بسبب این طوق لعنت
کہ در گردن او باشد ثقیل باشد کما قال اللہ تعالی علیک لعنتی الی

در بیان قضای امام اعظم رح در آخرت

يَوْمِ الدِّيْنِ پس فرمان حضرت رب العزت شود که اول طوق را بریده در
دوزخ اندازند بعده سگ سیاه از دوزخ برآید چون گربه موش را گرفته در
دوزخ درآرد در خبر است که چون شفاعت کنند مومنانرا کافران
نیز امیدوار شوند زیرا که مایان نیز بعضی آفتاب و بعضی ماهتاب و بعضی کوه و
درخت و سنگ و گنبد و بعضی بت و غیر ذلک من عبادات الکافر را پرستیدیم
ایشان نیز مایانرا شفاعت کنند حق تعالی معبودان ایشانرا و ستارگان و غیر
ذلک معبودان ایشانرا چون دیگ سیاه کرده بدوزخ اندازند و در حق
ایشان بد دعا کنند که بغضب الهی گرفتار شوید ما که لایق عبادت نبودیم چرا
عبادت ما میکردید تا بشومیت شما ما نیز گرفتار شدیم بعد ازان امید
کافران منقطع شود و معلوم باد که این عذابها و هولها بر کور در
حالت کوری است و بر لنگ در حالت لنگی و غیر ذلک از معیوبان بهمان
۴۹۹ حال بگذرد اما چون از دوزخ بگذرند اهل بهشت را بدریاے بحر
الحیوان بشویانند اما در تفسیر منیر مے آرد در بیان این آیت وَيُسْقَوْنَ
مِنْ رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ خِتٰمُهٗ مِسْكٌ یعنی رحیق نام چشمه ایست بیرون از بهشت
که بوی او از مشک زیباتر است و همه مومنان از مردان و زنان را در آن چشمه
بشویانند چون از آب بیرون آیند همگی جوانان تازه روے گردند که
بر بدن ایشان موے نباشد جز موے سر مگر بابا آدم و محمد رسول الله
صلے الله علیه وسلم را که ریش باشند بغایتی زیباتر که هیچ کالاے بهشت برابر
ایشان نباشد زیرا که او ابو البشر و او خیر البشر و مردان چون جوانان سی ساله
باشند و زنان چون دختران سیزده ساله اما قد مردان شصت گز باشد و هفت
گز عرض سینه داشته باشند و قد زنان شانزده گز باشد بعد ازان حلهاے بهشت
بپوشانند و براقهاے بهشت سوار کنند بعد ازان صفوف را راست کنند
صد و بیست صف مہیا شوند چهل صف همه پیغمبران با امت خود

باشند و هشتاد صف امت رسول الله صلی الله علیه وسلم باشد و طول هر صف
پانصد ساله راه باشد و حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم در عماری فرشتگان
بردارند و چهار یاران رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در پیش همه صفوف روند و
اسپ بازی کنند و سائر مردمان چون گوهر شب چراغ دران صفوف نمایند و عورتها
نیز در عماری بردارند و بدین شادی و طرب بدروازهٔ بهشت درآیند بعد ازان
فرشتگان در پیش آیند و بگویند سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ
پس هر یک را بطرف سراهای خود روان کنند در خبر است که هر یک
مومن را هفت سرای باشد و عرض دیوار هر سرای پانصد ساله راه باشد اما
لطیف تر که هرچه از اندرون است مر صاحب ورا از بیرون نماید نه مر غیر را و در
هر سرای هفتاد هزار میدان شکار باشند و عرض و طول هر میدان چون هفتاد
هزاره برابر این دنیا باشد پس سرای اول از نقره باشد و سرای دوم از طلا باشد
و سرای سیوم از زبرجد و سرای چهارم از یاقوت سرخ باشد و سرای پنجم از ۵۰۰
مروارید باشد و سرای ششم از در باشد و سرای هفتم از نور باشد لطیف
تر از همه چون صاحب از سرای اول درآید حورانی که دران سرای الحال
در خواب اند دران زمان بفرمان حق تعالی بیدار شوند و ندا شنوند که برخیزید
و بقدوم شوهران خود جامها را بردارید پر شراب و در شان حوران گفته اند
وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا وَكَأْسًا دِهَاقًا یعنی دختران سیزده ساله باشند و
همه انار پستان و پیالهای پر کرده بدست گرفته در پیش شوهران خود آیند
بندهٔ مومن از دست ایشان پیاله بردارد و بنوشد و بر سواری ایشان بوسه
دهند اما از دست آن حوران چنان نور بدرخشد که فرشتگان سر بسجده نهند
و گویند مگر دیدار باری تعالی دیدیم هاتفی برایشان آواز دهد که سر بردارید
این دیدار نیست بلکه تجلی از دست حوران است که بشوهران خود پیالها
بالا کرده اند بکذا از این شش سرای سواری حوران را بوسه کنند و بگذرد

و چون در سرای ہفتم درآید تختی رابیند کہ پانصد سالہ راہ طول و عرض داشتہ باشد و بر آن تخت بسترہا باشد کہ عدد او واجب تعالیٰ داند کقولہ تعالیٰ مُتَّكِئِينَ عَلٰى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ یعنی تکیہ زدہ باشند حوران بر فراشہاے کہ استرہاے آن فرش از استبرق باشد و در روایتی دیگر چنان وارد شدہ است کہ بطائن نام جامہاے ابریشم است اما منقول است کہ اصحاب از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پرسیدند کہ صفت ابرہ چرا نکردہ کہ استبرق یاد کرد حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود مثال ابرہ در دنیا ناموجود است پس بران فرشہا یک حورالعین خفتہ بیند کہ اگر او را ہزار دل بودہ باشد ہمہ از دست روند و بیطاقت شدہ خود را از اسپ بر تابد اما بسیاری لطافت فرشہا چنان پندارد کہ مگر ہیچگاہ آرام نخواہد گرفت بلکہ ہمہ در جنبش باشد چون نزدیکش آید آن حور از خواب بیدار شود و بروئش بخندد از دندان او چندان برق بجہد کہ فرشتگان سر بسجدہ بہند و پندارند کہ مگر دیدار اللہ تعالیٰ است کہ می بینیم ہاتفے برایشان آواز کند کہ دیدار نیست بلکہ استبراق دندان حور است **مسئلہ** در دخول جن در بہشت امام را توقف است اما اصحاب و حکم جواز دخول کردہ اند اما در تفسیر خواندہ ام کہ در بہشت ما یان جن و ملک را بہ بینیم اما ایشان ما را نخواہند دید بلکہ آواز شنوند و بران عمل کنند و بعضی بر کنگرہاے بہشت نشستہ باشند اما جن را ذوق و شوق باشد و ملک از دیدار محروم اند پس ہرگاہ کہ تجلی برایشان بدرخشد سر بسجدہ نہند کہ مگر دیدار دیدیم اما ہاتفے برایشان آواز کند کہ سر بردارید کہ این دیدار نیست بلکہ تجلی فلان چیز است **الغرض** چون حوران بخندند شوہرانرا غیرت و کینہ در کار شود کہ مایان را نادیدہ و ناآشنا چگونہ در روے ما خندیدند و حوران زبان معذرت

بخشایند و گویند که باریتعالی بما وعده کرده بود که بر فرش شما بغیر از شوهر
شما کسی دیگر بر ننشیند پس دانستیم که بغیر از شوهر کسی دیگر نباشد بعد
ازان میان ایشان مجامعت حاصل آید اما تا نیم روز پانصد سال
و بر ایشان چون یک نفس بگذرد و از غایت خوشی و آب منی چون باد
از ذکر بیرون جهد و در فرج او گم شود اما چون آب آسیا از ناوه دان به
تندی و بسیاری باشد بعد از فراغ چون بنشینند و ملاعبت کنند این زن
دنیاوی از جانب دیگر پیدا شود بغایتی ظریف زیبا و ملون آورده اند
که این زن در بهشت از حوران زیباتر باشد زیرا که این را دو درجه حاصل
است یک درجه ایمان و عذاب دنیا و خدمت شوهر و عبادت الله و دیگر درجه
آنجهان از نیک آن جهان زیبا شود اما حوران را یک درجه آن جهان است که
آن زیباست بدان سبب ایشان از زیبائی است الغرض چون شوهر
این زن را به بیند دلگیر شود داند که این همان زن است که در دنیا
بزن دیگر نمی ماند الحال باز نخواهد ماند و این زن شوهر را زیر کرده بنشیند
و آن زن دعوی کند که من در دنیا محنتهای شوهر را می کشیدم
الحال تو چرا بپهلوی او نشسته حور گوید که تو نوبت خود را گذرانده الحال
نوبت من است در آن زمان بفرمان خدای تعالی بادی از زیر عرش وزیدن
گیرد تا کینه ایشان کم شود و هر یکی شوهر را بدیگر بسپارد و بعد ازین بدان
ای فرزند که خانه هر شخصی بر همین زن باشد اما حوران چون کنیزکان باشند
و زیبائی مردان از مثال نیست بلکه روز بروز قوت و حسن بیشتر شود چنانچه
در دنیا روز بروز ضعف و قباحت اما این زنان از حور زیباتر باشند و زیبائی
حوران گفته اند که اگر یک ناخن ایشان در دنیا نماید روشنی آفتاب را کم کند
و اگر آب دهن در دریاها اندازد چنان شیرین شوند که اگر همه دریاها را یک شخص
فرو برد سیر نشود و در شان ایشان حق تعالی می فرماید فیهن

۵۰۲

قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ وَالْمَرْجَانُ
یعنی دران باغہائے بہشت حوران کوتاہ چشمان اند کہ لمس نکردہ اند ایشان را
آدمی و پری و در زیبائی سرخ و سفید آمیزند زیرا کہ سرخ محض و سفید محض
از تحسین بعید است **و ایضا** قولہ تعالی هَلْ جَزَاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ
یعنی جزائے احسان نیست بجز احسان یعنی خلود آید در بہشت و حوران
بہمینت و احسان بروایتی قول لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ است و بروایتی احسان بعد از
ایمان عمل صالح است **و معلوم باد** کہ درین سراہا مر ہر یکے را باغہا نہ
کما قال اللہ تعالی وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتَانِ یعنی کسی کہ در دنیا
از ترس باری تعالی از عصیان باز ماند مر اورا حق تعالی باغ بہ بخشد کہ درختان
او بغایتی کلان و بزرگ بود کقولہ تعالی فِيْهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ یعنی دران
باغہا از ہر جنس میوہ در یک جا دو باشد و بروایتی چون یکے را ببرد در اینجا
دیگر بروید و بروایتی در ہر میوہ دو حوران باشند **و ایضا** قولہ تعالی فِيْهِمَا
عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ دران باغہا چشمہائے آب باشند و در زیر کوشکہائے روان
و بروایتی تجری را مسخر گفتہ اند یعنی اگر ایشان بر ایوانہا باشند در اینجا نیز
بالا روند و اگر شخصی بزیارت ابوین و یا بسیر کردن در بہشت روند در کشتی
نشینند و ہر جانب کہ خواست او باشد آب بران جانب روان شود
از وقت برگشتہ بخانہ بیارندش و ماہی دران کشتی بیفتد نیم پختہ و نیم بریان
گوشت ایشان را بخورند و استخوان را در آب اندازند باز ماہی پیدا شود
ایضا قال اللہ تعالی وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ یعنی میوہائے این باغ نزدیک
است یعنی مسخر است اگر خواہد کہ در دہن من افتد و یا شاخ فرود آید تا من بگیرم
فی الحال ہمچنان شود **و ایضا** قال اللہ تعالی وَمِنْ دُوْنِهِمَا جَنَّتَانِ فَبِاَيِّ
اٰلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ یعنی غیر ازین دو باغ مذکور در بہشت باغہا اند کہ درختان
از کثرت سیاہی و کبودی چون سیاہ محض نمایند و ایضا قال اللہ تعالی فِيْهِمَا عَيْنٰنِ

نضاختان یعنی دران باغها چشمه ها اند و می جهد آب ایشان بالا حتی که از سر
درختان میگذرند و ایضا قال الله تعالی فیهما فاکهة و نخل و رمان منقول
است که دانها نار چون هفت برابرین دنیا باشد و هر دانه چند سواران و غلامان
استاده باشند و ایضا قال الله تعالی فیهن خیرات حسان یعنی دران باغها
حوران اند بغایت نظیف و لطیف و نیک روی و ایضا قال الله تعالی حور مقصورات
فی الخیام ای مستورة فی الخیام یعنی در بهشت خیمها اند که پانصد ساله راه بلندی
دارند و دران خیمه ها حوران اند که آدمی و پری و جن و ملک ایشانرا ندیده اند و
ایضا قال الله تعالی متکئین علی رفرف خضر و عبقری حسان یعنی
حوران دران خیمها تکیه زده اند بر بالیهاے که رنگ آمیز اند بخطهاے سبز و سفید
دراز کشیده و رنگ خیمه سبز همانست و ایضا قال الله تعالی و یطوف علیهم
ولدان مخلدون اذا رایتهم حسبتهم لؤلؤا منثورا در خبر است که
چون بنده مومن بدان نعیم مفرح شود پس او را خطره لشکر پیدا شود که اگر مارا
لشکر میبود در حال از هر میوه سواران بیرون آیند که اندام ایشان چون
در ناسفته تابد پس هر مومن را شصت هزار امرا باشند و هر امرا را هشتاد هزار
چوبداران باشند همگی را چوبهاے مروارید بدست و گاهی بدان مقدار لشکر و
حشم و هجوم بخیال شکار در امیدان ها که مملو بشجر اند چون ایشان برسند همگی
درختان بهمان روند تا صفوف لشکر انقطاع بپذیرد و هر یک ازان لشکریان
صد و صد آهوانرا بکشد که نیمه پخته و نیمه بریان باشند بعضی ازان بخورند
و بعضی را بجاها بیارند و چون استخوانها اندازند باز آهوان شوند زیرا که
دران سراے فنا را دسترس نیست بلکه ابد الآباد دران بقا
است و الیض بانمقدار لشکر و حشم بزیارت رسول الله و سائر پیغمبران
و گاهے بزیارت مادر و پدر و گاهے بزیارت برادر مومن بروند و آن
صاحب خانه او را و تمام لشکر او را مهمانی بدهد و گاهی میان خود دعوت

504

بمهمانی کنند و طعام و شراب رنگ برنگ در پیش آرند و اسپان در بهشت بر چند
نوع اند بعضی را دو پاے و دو بال است چون مرغ و بعضی را گفته اند که
هفت برابر این دنیا در زیر سم ایشان آید نوع اول بهر گام هفتاد هزار
سال راه را قطع مے کنند و نوع دوم را حساب نیست **در خبر است کہ**
در بهشت روز و شب نباشد بلکه بمدتے هزار سال مشک سیاه بارد
آن علامت شب است و بمدت هزار سال مشک سفید بارد آن علامت
روز است و در بهشت خواب نباشد زیرا که از کوفت و محنت میخیزد و این
اسبوع در و نیز بحساب است چنانکه در روز یکشنبه مومنان مهمانی بکنند و
یاران و محبانرا دعوت نمایند و در روز دوشنبه مادر و پدر مهمانی بکنند و
فرزندان را دعوت کنند و در روز سه شنبه فرزندان مهمانی بکنند مادران
و پدران را دعوت کنند و در روز چهارشنبه عالمان و مشایخان دعوت
و مهمانی بکنند متعلمان و مریدان را دعوت نمایند و در روز پنجشنبه متعلمان
و مریدان مهمانی بکنند عالمان و مشائخانرا دعوت نمایند و در جمعه حضرت
ذو الجلال و باری ذو الکمال مهمانی بکنند و جمیع مومنانرا دعوت
کنند **و معلوم باد** که مهمانی کردن ایشان چون در دنیا
پختن و کشتن نباشد بلک از هر چه بخواهند در حال همان نوع
پیدا شود **مسطور است** که بعضی در دل آرند که اگر ما را زراعت می
بود بهتر مے بود در حال غله بروید و در حال خوشه کند و پخته شود و درو
گردد و جمع کرده شود پاک شود و توده ها شوند وایضاً اگر کسی در دل
آرد که ما را فرزند بودے بهتر بودے در حال بزاید اگر خواهد که بناسنے
کلان تا بدو ملاعبت کنیم همچنان شود و اگر خواهد که در حال کلان شود
همچنان گردد کما قال الله تعالی وَفِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ پس هر چه
در خاطر آید در حال موجود شود و تیر انداختن در بهشت نیز باشد

505

قال الله تعالے فِیْهَا سُرُرٌ مَّرْفُوْعَةٌ وَّاَكْوَابٌ مَّوْضُوْعَةٌ وَّنَمَارِقُ مَصْفُوْفَةٌ وَّزَرَابِيُّ
مَبْثُوْثَةٌ ؕ یعنی در بہشت تختہا باشند بلند کہ پانصد سالہ راہ بلندی داشتہ
باشد و بران صراحی بے شمار نہادہ باشند و بالینہائے بیحد و
فرشتگان بیحد کہ بطائن ایشان از برف باشد منقول است کہ کافران
طعنہ و انکار میکردند کہ مومنان صد سال برآیند و صد سال فرود آیند
تمام عمر ایشان در ہبوط و صعود گذرد باری تعالی از برای سرزنش ایشان
این آیت فرستاد اَفَلَا یَنْظُرُوْنَ اِلَی الْاِبِلِ کَیْفَ خُلِقَتْ یعنی نمی بینید ای
کافران اشتر را کہ چگونہ آفریدہ ام ورا کہ اگر کودکی نابالغ اورا بخواباند خواب
کند وا و سوار شود ہمچنان آن تختہا در حال فرود آیند و مومنان سوار شدہ
بالا روند و چون بالا روند ہر یک بر تخت خود نشستہ باشد و با دیگرے
حکایت کند اما اینجہان کہ چنان و چنین بر ما گذشتہ است و ہر یک ہفتاد
من طعام بخورد و شراب بخورد و چون عرق خوشبوے از بدن ایشان ۵۰۶
برآید و سیر شوند در دنیا چون خوردنی کسے بسیار خورد رنجوری و زوال
عقل باشد اما در بہشت تندرستی و کمال عقل حاصل شود **مسئلہ** چون
یک زن را دو شوہر یا سہ و یا بیشتر باشند یکے بعد دیگرے در بہشت
از کدام باشند **جواب** در بوستان ابو اللیث سمرقندی آوردہ
است کہ بہر کہ او راضی باشد از وے شود اما بدان صورت او باریتعالی
در حال زنانرا پیدا کند و بدان شوہران دیگر بدہد تا ملالتے خاطر نباشد
بدان لے فرزند کہ نعمتہائے بہشت بلاحد و عد اند چون مسلمانان بدان
خوشدل و مفرح و مغرور شوند و مشغول گردند باریتعالی فرشتگان را
فرمان دہد کہ بندگان را مہمانی من دعوت کنید چون فرشتگان بروند
چہ بدان نمانند برگردند ہمچنا چند کرت برگردند بعد ازان بدرگاہ لم یزل بنالند
کہ چو پداران ما یا نرامی مانند فرمان شود کہ چہ را بے ادب وار

[illegible]

میر و ید باید که بشکستگی گرفته برو ید در تحت عرش خانها اند پوشیده
به برابری هر عددے مسلمانان یکے را بردارند بمجرد برداشتن چندان
بدرخشند که فرشتگان بامید دیدار سر بزمین نهند چون بچو بداران برسانند
ایشان بغلاف قریب برسانند بگذارند تا دست بدست بر بندهٔ مومن برسانند
چون دستار خوان باز کنند سیبی دران باشد چون سیب را بشکنند ازان
میان حورے برآید که حوران دیگر برابری او چون انگشت در پیش آفتاب
نمایند اما چشمان برهم نهاده تاسف بر کوری چشم او خورد ها تفے آواز کند
که بوسه بر چشمانش ده چون بوسه دهد چشمان باز کند و بخندد
چنان برق بجهد که فرشتگان بامید دیدار سر برزمین نهند شوهر
گوید که من بتو آشنا نبودم چرا برویم خندیدی گوید باری تعالی
ما یان را فرموده بود که تا شوهران خود را ندیده اید چشمان باز نه کنید چون تو بوسه
دادی دانستم که شوهر من تو باشی بعد ازان چون شوق کنار گیرے
پیدا کند هر یکے از جیب خود خطے را بکشد و بدست ایشان بدهد در
هر خط چهار سطر نوشته باشد یکی آنکه باری تعالی میفرماید ای بندگان
چنانکه من زنده ام که زندگی مرا زوال نیست شما را نیز همچنان کردم دوم اینکه
عطا کردم شما را بادشاهی همیشه که حد و عدد و نقصان و زوال ندارد سیم اینکه
تندرست گردانیدم شما را بخلاف دنیا که هرگز رنجور و بیمار نخواهید شد
چهارم اینکه گردانیدم شما را جوانان که هرگز پیر نشوید اما یک عنایت دیگر
دارم که آنرا نیز بر شما خواهم کرد مومنان بیکبارگی گویند یا رب از عذاب
دنیا و عرصات و دوزخ و صراط ما را نجات دادی و بنعمات سرمدی بهشت
رسانیدی پس کدام عنایت تو بهتر ازین باشد ها تفے آواز دهد از روے
عتاب که من وعدهٔ دیدار بشما مگر نه کرده بودم پس معلوم مے شود که
شما فراموش کنندگان اید همیشه آورده اند که چندان غوغا و شور بر

بهشتیان رسد که همه نعمات بهشت را فراموش کنند فرشتگان همان اسپان
دوپاے را بیارند و بران سوار شوند و زنان را فرشتگان در عماری برارند
و بجانب دار الجلال روان شوند و دار الجلال میدانے هست در بهشت که
اگر بران اسپان تیز روند آن عمر که ایشانراست ابد الآباد دران بتازند
هرگز انتهاے او را نیابند پس درمیان مقصوره را بیابند که چهار
صد دروازه داشته باشد و از یک دروازه تا دروازهٔ دیگر چهارصد
ساله راه باشد و از هر جانب بدان مقصوره درآیند و دران مقصوره
گنبدها اند بعضی از نور و بعضی مرتب از یک خشت طلا و یک نقره و بعضی
از مشک سفید انبیا بر گنبد نورانی بنشنند و علما و اولیا بر گنبد زرد و عامه
مومنان بر گنبد مشک پس فرمان رب العزت شود مر فرشتگان
را که کاسهاے شراب برایشان بخورانند هر یکے چندان بنوشند
که فرشتگان درمانده شوند مناجات کنند که یارب مست نمیشوند ۵۰۸
فرمان شود که شما از میان بدر شوید مرا بایشان وعده هست همه
بیرون روند جبرائیل قوله تعالی عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ
وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا یعنی بر
جامها باشد از استبرق و در دست و پاے خلخال نقره داشته باشند
و در و مروارید در گردن انداخته زیرا که زیور در دنیا بر مردان حرام
است و در بهشت روا گردد چرا که ایشانرا ریش نباشد بعد
ازان دو دست از غیب پیدا شوند و صاحب دست دیده نه
شود و پیاله را بر مومنان بر گردانند همگی بیک بار مست شوند و تمام
وجود ایشان چون یک مردمک چشم گردد یعنی چنانچه کسی بچشم می بیند
و بدیگر اندام نه اما دران زمان تمام اندام ایشان چون چشم شود و بهر
طرف ببینند و خودی را فراموش کنند مگر تا نیت که من چنان شده ام

و دران سیاه و سبزی تجلی روے نماید و دران دیدار باریتعالی را چنانکه بی مثل و نظیر ہست و ہر یک بقدر یقین و معرفت بقدر قوت و استعداد خود بیند و بیقین بداند که این ہمان خدای است که او را مثل و مانند نیست قال علیه السلام سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ قَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُضَامُّوْنَ فِيْ رُؤْيَتِهٖ یعنی چون ماه شب چہاردہم بشک و بے شبه خدای را به بیند بطریقیکه شبه و نظیر نداشته باشد و اگر لَا تُضَامُوْنَ بمدخوانی پس معنے چنان مے شود که تجلی بر ہیچ یکے از شما برابر نباشد بلکه تجلی ہر یک اندر خور خود باشد و این صحیح است کقول الشاعر

ابیات نظاره کنان روی خوبت * چون در نگره نداز کرانها * در روی تو روے خویش بینند * اینست تفاوت نظرها * روزے از حضرت شیخ الاسلام والمسلمین شیخ علی بن قنبر علی قدس سره پرسیدم که مراد از کرانه چه باشد و حال اینکه رویت بلاجہت باشد گفت مراد از کرانه انانیت است و مراد ازینکه روے خویش بینند یعنی خور خویش بینند و مراتب خویش بینند و مدت دو ہزار و پانصد سال مستغرق تجلے افتاده باشند بعد اول جبرائیل را بہوش آرد و گویند که پرخود را بر ایشان بکش تا بہوش آیند زیرا که حوران منتظر راه ایشان اند چون بہوش آیند باز دعوے طلب دیدار کنند فرمان حق شود که چه مقدار مکث گردید و دیدار دیدید گویند دو نیم روز فرمان شود که لا بلکه دو نیم ہزار سال بگذشت الحال حوران بشما منتظر اند بعده ہمان گاؤ که تحت سبع ارضین است و ہما نمرغ که در بحر الحیوان استاده است ہر دو را ذبح کنند و بندگان مہمانی بدہد و حضرت بی بی مریم و آسیه زن فرعون ہر دو را برسول الله تزویج کرده بسپارد و اما از طفیل ایشان بہر مومن حوری عطا کرده شود که حوران بہشت در نظر او انگشت بآفتاب نہند باز سوار شوند و زنان در عماری

۵۰۹

بطرف خانها آیند و بادے از عجائب بوزد و مشک آن در عقب ایشان
پریشان کنند تا بخانه برسند بعد ازان را چنان نور و جمال پیدا میشود که
حوران بهشت بکمال ملاشان مزین گردند و ملعده هر یک بقدر شوق
و محبت خود حق تعالیٰ را دیده باشد بعضی هر روز پنجبار و بعضی کم و
بعضی زیاده بران **منقول است** اگر این مردمان یک چیز بهشت
را امید دیدند بغیر ازین کلمات نمیگفتند که یارب امتی امتی امتی زیرا که تمام
دنیا بقیمت تازیانه بهشت نمی ارزد و گفته اند که چهار چیز در بهشت بهتر
از بهشت اند یکی مرگ در و نیست زیرا که چون در دنیا شخصی بچیزے
دل بندد و مفرح شود از زوال او همیشه اندیشه ناک باشد و دیگر مجالست
کردن با قربا و محبان و سیوم زیارت کردن پیغمبران چهارم افضلترین همه
آنکه دیدار باریتعالیٰ بینند پس معلوم باد ای فرزند که نجات از دوزخ و دخول
در جنت نشود مگر بتقوی **در خبر است** که چون باریتعالیٰ بهشت را
بیافرید جبرائیل را فرمود که برو و او را ببین چون دید گفت والله و بالله و بعزتک
که چون چنین چیز آفریده هیچکس بغیر ازین آرام نگیرد باز گفت ای جبرائیل برو
در راه او نظر کن که چگونه است چون دید همه را ریاضت و طاعت و مجاهده
و ترک لذات و بذل مال فی سبیل الله و بذل نفس فی جهاد الله و محنت و
مشقت و اندوه و غم و صبر و شکر و آنچه طریقه شریعت است دید و گفت والله
که به بهشت نه آیند مگر اندکے بسبب محنتهاے که در راه است باز دوزخ را
را بیافرید گفت برو ببین حال مخالفان چون دید گفت بعزتک که هیچکس نباشد
که درین در آید و همه خلایق ازین بگذرند و بدین راضی نشوند گفت راه او
ببین چون دید همه خلاف طاعت و ریاضت و عبادت و فسق و فجور چون
شرب خمر و زنا و آلت ملاهی نواختن و غیر ذالک من القبایح که در چشم بدبختان
در دنیا آسان نمایند و کار حق بر ایشان دشوار نماید گفت بعزتک

که هیچکس بسبب این راه ازین خلاصی نیابد مگر کسی که تو او را ارادهٔ نجات کرده باشی ایضاً در خبرست که درمیان بهشت و دوزخ مجادله افتاد در بهتر بودن دوزخ گفت ای بهشت افسوس برین نعیم تو زیراکه هرچه در دنیا قبیح ترین مردمان بصورت و خسیس ترین خلایق بشوکت و مال و جمال باشد بتو آید و تو ماوای ایشان باشی زهی شرافتی که مراست زیراکه هرچه خوب ترین مردمان بصورت اند و هرکه بزرگترین خلایق از روی مال و جمال و شوکت اند بسبب فحش و زنا و حرام خواری و خلق آزاری بمن آیند از حضرت رب العزت خطاب شد بروکه ای دوزخ معلوم تو باشد که قبیح ترین مردمان را چنان صورت بدهم که هیچ چیز بهشت را برابر او زیبائی نباشد و زیباترین مردان که نصیب تو باشد چنان زشت و سیاه روی گردانم که تو از ایشان بترسی و ناراض گردی

قال الله تعالی فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

روزی رسول الله صلی الله علیه وسلم با جمیع اصحاب در بیابان تشنه شد انس بن مالک را فرستاد که فلان کوه یعنی فلان چاه را از من سلام بگوی تا آب خود را بیرون کشد تا اصحاب من ازان بخورند چون بچاه و علی رسول الله صلی الله علیه وسلم برساند چاه گفت که جان من فدای رسول باد اما چون این آیت مذکور برسول الله صلی الله علیه وسلم آمد چندان بگریستم که در من ذره نمانده است و تمام آب خشک شد و آنچه بسنگ است کرده شده بود ازان ترس که مارا ازان ترس نگرداند که آتش دوزخ را بما فروزد چون این جواب برسول الله صلی الله علیه وسلم برساند تمامی اصحاب چندان بگریستند که تشنگی را فراموش کردند منقول است که ما بین نیران و جنان وادی است اعراف نام که درمیان تودهای مشک است که بدوزخ دخل دارد و نه بهشت کقول الشاعر فرد حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف + وز دوزخیان پرس که اعراف بهشت است + بعد از مرد

صراط عالمان بران استاده شوند کما قال الله تعالی و علی الاعراف رجال
و به بهشتیان خطاب کنند که ای اهل بهشت آنچه با یان گفته بودیم همه حق
بود گویند صدقنا که همه راست بود و بسبب تصدیق بدان رسیدیم
باز بدوزخیان خطاب کنند که ای اهل دوزخ آنچه گفته بودم همه حق بود و فتنهٔ
پاداش اعمال را یا نه گویند ای عالمان همه راست بود اما به سبب
تکذیب از جنان محروم و به نیران مقرون شدیم و بگویند کافران مر عالمان را
کما قال الله تعالی ان افیضوا علینا من الماء او مما رزقکم الله یعنی آنچه از
طعام و شراب خدای شما رزق داده است اندکی بر ما ریزید گویند خاموش
باشید که این را باری تعالی بر شما حرام گردانیده است بعد ازان عالمان به بهشت
روند بدان ای فرزند عمدک الله تعالی فی رحمته وارحم الله علیک و علی
والدیک که مقصود فقیر ازین قصص و قصه خوانی و حکایت آموزی نبود بلکه
غرض فقیر آن بود تا بدانی که آنچه سیئه است ترک دهی و آنچه حسنه است بپای
داری تا بسبب عمل کردن تو آنرا بفقیر نتیجهٔ امر معروف برسد قال علیه
الصلوة والسلام الدال علی الخیر کفاعله و در شرح مشارق آورده
است که چون حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرمود که هرکه صلهٔ رحم کند
رزق او فراخ گردد و عمر او دراز گردد اصحاب گفتند یا رسول الله درازی عمر چه
معنی دارد مگر از وی کسی پند و نصیحت گیرد و یا از وی فرزند صالح بزاید و
بماند تا هر عملی که بعد او کند او بدان شریک باشد و چون از کسی بمقدار یک
صحیفه نوشته باشد از نصیحت ثواب وی بجز الله تعالی کسی نداند و کتاب از قبیل
امر معروفست و در شرح مشارق آورده است که
همه نیکیها در برابر جهاد چون قطرهٔ آب در دریا است باز گفت که جهاد در برابر
امر معروف چون قطرهٔ آب در دریا است پس چون امر معروف لازم بود
از گردن ساقط کرده ام تا بر تو روشن باشد که راه قیامت دور

٥١٢

دراز است و توشه اندک و یار محرم نے پس درین راه توشه بسیار کن وانیس صالح عمل را با خود یار کن تا در مضیقت احوال هلاک نگردی **فصل** سیوم در اجناس مسائل و فوائد **بدان ای فرزند** که درین فصل آنچه تو گفته بودی از مسئلهاے شرعیه که نادر باشند بعضی را بیارم تا ترا و خلایق را فائده حاصل شود **مسئله** اگر شخصے از روے بازار چیزے بخرد از حلالیت و حرامیت آن چیز از بازار پرسد یا نه **جواب** بقول امام شافعی رح بغیر از پرسیدن روانیست خریدن چیزے اما بقول امام اعظم رح پرسیدن روانیست زیرا که بازار مصطفے است و بازار خالی از حرام و حلال نباشد هر چه پیش آید بخرد و بدان خوض نگرداند شرح وقایه **مسئله** چون شخصی مال دنیاوی جمع کرده بود از نامرضیات چون جبر و زور و حرام بعد از وفات آن مال بر وارثان حلال گردد یا نه **جواب** گردد زیرا که پیغمبر علیه السلام فرموده که بدترین مردمان کسی است که حساب اموال بخود ببرد و سود بدیگران بگذارد و ایضاً قال علیه السلام مَالُ الْبَخِيلِ كَسْبٌ لِغَيْرِهِ لَا يَنْفَعُ بِهِ إِلَّا بَعْدَ الْمَوْتِ پس میراث خوار انرا خراب نه کند بلکه نگه دارد و اگر قرضداران او بیایند که بر میت ما یان را قرض بود لهذا ان مال ادا کند و زکوات نیز بکشد و فقیر انرا نیز خوردن حلال باشد زیرا که حق فقیر در هیچگاه بر طرف نشود هکذا فی نوادر **مسئله** چون شخصی غصب کرد گوساله را و یا ماده گاو را پس گوساله بمیرد و ماده گاو خشک شد تاوان شیر از غاصب برسد یا نه **جواب** نه رسد. تحفة الفقه **مسئله** چون شخصی مالک شود مال حرام را و آنرا جاے دیگر بفروشد نفع او روا باشد یا نه **جواب** اگر درهم یا دنانیر باشد نفع او به بائع و مشتری حلال باشد زیرا که این مثل دارد چه هر گاه که بصاحب رد کند مثل و یا رد کند جائز باشد و اگر عروضے و مواشی باشد نفع او بائع و مشتری حرام باشد زیرا که هر گاه رد کند بهر جا که باشد جز این چیز رد کردن چیز دیگر نشاید وارد کردن این متعذر است فتاوائی لاله

مسئلہ چون شخصی مار آید و آواز خود اندازد بر دیگرے رسد و آواز خود اندازد
و بر دیگرے رسد و آن ثالث را مار بگزد و بمیرد تاوان جنایت بر عاقلہ
کدام کس باشد جواب بر عاقلہ دوم باشد زیراکہ شخص اول ہیبت
انداخت پس شخص دوم را شایان این بود کہ بر زمین می انداخت چون او نیز
بر دیگرے انداخت تاوان بر او باشد گویا کہ عمدا کردہ باشد و دیگر اینکہ تاوان
بر فاعل کار ہست نہ بر باشر تحفہ ملکی وایضا در دستور القضات
آمدہ است کہ اگر شخصی سوار شود بر دیگرے و شکم او پارہ شود تا رودہ بر آید و شخصی
دیگر گردن او را بزند پس قصاص بر زنندہ گردن باشد نہ بر آیندہ مسئلہ
چنانکہ در سراجی مے آرد کہ اگر شخصی چاہ بکند در زمین غیرے
و غیر او کسی را در چاہ اندازد تاوان و جنایت بر اندازندہ باشد نہ بر
کنندہ مسئلہ چون کسی مال را بحاکم جابر سعی کند چنانکہ حاکم از و
بگیرد از ساعی ضمان رسد یا نے جواب بقول امام محمد رح ۵۱۴
و فتوی جمہور عالمان نیز بر آنست زیراکہ در خبر ہست کہ فردائے قیامت
ہمان مال را در دوزخ اندازند و ساعی را فرمایند تا آنرا بر کشد بمدت ہزار
سال ساعی آنرا بدہن گرفتہ در دست و پائے زدہ بدیوار دوزخ بر کشد اما
چون قریب بخروج آید اندر ہنش بیفتد باز در دوزخ رود ہکذا بسوم کرت
بیرون کند سہ ہزار سال بعذاب دوزخ مبتلا باشد پس چون در آخرت
ماخوذ ہست بہتر آن کہ در دنیا ادا کند تا خلاص شود امینۃ الکافی مسئلہ
چون کسی از کسی درہم و دینار بقرض و یا بیع و یا غیر ذلک بگیرد و در غیبت
خصم آنرا در آتش اندازد و زبون بر آید تاوان آن مقدار از ان مشتری
و یا از آنکسی کہ از و گرفتہ ہست طلب کند و بر این کس ہیچ لازم نشود زیراکہ
گویا کہ در اصل مال نگرفتہ بود چنانکہ چہار مغز و یا انار را بخرد و میان او فاسد
باشد بر بایع رد کند و بسبب شکستن بر مشتری چیزے لازم نہ شود

امنیۃ الکافی **مسئلہ** زمین باشد محل افتادہ زید اورا مدت چند بکارد و باز ترک کند عمرو اورا مدت چند بکارد و باز ترک کند خالد اورا مدت چند بکارد تا در قبض همین خالد باشد باز زید و عمرو بیاید و دعوے او نامسموع باشد زیرا کہ القبض دلیل الملک الحال در ملک خالد است و زید و عمرو صاحب حظ نبود امنیۃ الکافی **مسئلہ** چون شخصی ترک دعوے را بمدت سال بطریق کہ در میان ایشان مانع نباشد چون دریا و عدہ قطع الطریق بعد ازان دعوے مسموع باشد امنیۃ الکافی و در **دستور القضات** و بعضی گفتہ اند کہ اگر کسی سال ترک کند دعوی او نامسموع باشد **مسئلہ** چون شخصی مادہ گاوے بدہد کسی را بشرط آنکہ نگاہبان پسر او باشد و روغن را شریک کند و یا روغن را تمام بصاحب مادہ گاو باشد روانیست و این را بلفظ ہندی کہری گویند ہدایہ **اما در فتاوی جواہر مے آرد** کہ بسبب نگاہبانی مادہ گاو منافع چون شیر و جغرات و روغن ہمہ از و باشد و مادہ گاو و گوسالہ از صاحب مادہ گاو باشد زیرا کہ 515
این بیع فاسد است پس گویا کہ شیر را پیش از تحصیل بروغن فروختہ است و اگر مادہ گاو و گوسالہ بنزدیک او ہلاک شوند ضامن نباشد اگر تعدی کردہ باشد یعنی بدست خود ہلاک نکردہ باشد **مسئلہ** مردے دختر کبیرہ بکر خود را بکسی تزویج کرد پیش از زفاف طلب مہر او شاید یا نہ **جواب** شاید اما اگر صغیرہ باشد قبض کردن مہر از شوہر پدر را شاید و اگر شوہر ابا کند جبر کردہ باشد برادا کردن آن مہر پدر را زیرا کہ مہر واجب میشود بنفس عقد دستور القضاۃ **مسئلہ** چون بمیرد یکے از متعاقدین یعنی زن و شوہر پیش از دخول پس مرزن را تمام مہر برسد زیرا کہ موت بمنزلہ دخول است سراجیہ **مسئلہ** چون شخصی دختر را بکسے تزویج کند و از برائے خود چیزے از داماد خود بگیرد از اموال شاید یا نہ **جواب** نے لقولہ علیہ السلام نہی عن الحلو فی النکاح صراح وحلو

برای خود شنانیدن چیزی را گویند در نکاح پس اگر والد بعد از بنا نهادن آن زن آن مال را طلب کرد رسد یا نه **جواب** رسد امیتة الکافی اعتماد روایت قاضیخان هرچند میان ایشان تصرف شده ست چون مهمانی و جامه وغیر ذلک همانرا نیز حساب کند و مابقی را از داماد طلب کند۔
مسئله چون شخصی کنیزک را بخرید و وطی کرد او را بارها پس مستحق شود آن کنیزک بر مشتری چیزی شود یا نه **جواب** مهر واحد لازم گردد ذخیرة المستفتات
مسئله حلال ست بنکاح کردن حامله از زنا و روا نیست نکاح کردن حامله از هندیان اما روا نیست وطی زانیه از وضع حمل سراجی اما بقول فصول العمادی اگر ناکح غیر زانی باشد وطی روا نیست واگر ناکح بعینه همان زانی باشد حلال است نکاح و وطی هر دو واگر زانی را کسی به بیند که در ساعت زنا کرد باز در ان ساعت نکاح کند رواست **مسئله** چون شخصی بخواهد که بزن صغیره خود جماع کند اگر پنج ساله باشد روا نیست واگر نه ساله باشد دخول کردن رواست و شش و هفت و هشت سالگی نظر باید کرد واگر سمین یعنی فربه باشد که قوت وطی دارد و مشتهی است رواست واگر لاغر باشد روا نیست دستور القضاة **مسئله** شخصی گوید مرد دیگری را که مادر زن چه کردی او گوید وطی کردمش حرمت مصاهرت لازم گردد و زن برو طلاق گردد اگرچه گوید دروغ گفتم و یا هر دو مسخره گویان باشند زیرا که درین امر بایک کرت اقرار کافیست دستور القضاة **مسئله** زن و مرد در پیش دو گواه اقرار کردند که ما زن و شوهریم لاینعقد النکاح زیرا که نکاح اشتهار ست نه اضمار دستور القضاة **مسئله** مردی بترساند زن خود را بزدن تا آنکه به بخشد مهر خود را بدان بخشیدن بخشیده نه شود وافی و دستور القضاة **مسئله** مردی زن دیگری را غصب کرد برای تزویج خود اگر شوهر آن زن از غاصب یک درهم بگیرد نکاح کردن آن بر غاصب حلال گردد زیرا که بمنزله خلع میگردد نسخه مهتی

مسئله اگر شخصی زن بعقد قدیم داشته باشد و بر عقد او عقد جدید کند رواست اما اگر میخواهد که بنزدیک جدید چند روزے بگذراند اگر ثیبه باشد سه روز اول عقد پیش او بود و اگر بکر باشد هفت روز اما بعد ازان باید که قضاے آنرا بهمین تمثال بزنے قدیمه بازگرداند مجموعه خانی معاملات **مسئله** چون اختلاف افتاد میان اجیر و مستاجر درینکه کار برائے او رائگان عمل کرده چون دوختن قبا وغیره و مزدور گوید که باجر کرده ام بقول ابیحنیفه رح بینه را از اجیر میباید والا قول قول صاحب است بایمین اما بقول ابی یوسف رحمه الله تعالی باید نظر کرد که اگر اجیر شخصے باشد که اکثر اوقات رایگان عمل میکند پس قول قول صاحب است مع یمین و اگر اجیر مشهور بعمل رایگان نباشد پس قول قول اجیر است بایمین شرح عینی **مسئله**

مردے دو زن داشت چون رشک پری	هر دو بصورت چو ماهِ منیر
یک زان سر جاهلی مر پسر غیر را داد شیر	زنے دومی شد بروے حرام
که تا قیامت نباشد حل پذیر	هرکه حل این معنے کند
مفتی آفاق باشد بے نظیر	بیان آنکه عمرو کنیزک صاحب

جمال داشت و زید همان کنیزک را برائے پسر صغیر شیرخوارهٔ خود بنکاح خواست بعد ازان عمرو آن کنیزک را آزاد کرد و حاکم نفس شد و شوهر دیگر کرد یعنی بکر را شوهر کرد و بکر را زن دیگر نیز بود زن ثانیه بکر مر همان پسر زید را شیر داد که این کنیزک در نکاح او بود کنیزک بر بکر حرام شد زیرا که الطفل لے او شد و کنیزک زن پسر او شد زیرا که زن طفل بود اول **مسئله** شخصی دو خواهر و یک مادر را بیک کس نکاح کرده بداد جائز هست یا نه **جواب** جائز هست بیان آن آنست که کنیزکے بود مشترک میان دو کس ازو پسر تولد شد و هر دو کس دعوے پسر کردن او کردند آن پسر پسر هر دو گردد و کنیزک آزاد گردد و میراث برد از پدر میراث کامل و میراث برند از یشان او و میراث یک پدر این فرزند همین مادر خود را و یک خواهر از یک پدر و خواهر دیگر از پدر دیگر

۵۱۷

را نکاح کردہ بیک کس بہ ہد رواست این ہر دو مسئلہ از مشکلات خذ خوانی
آوردہ شد **مسئلہ** کفارت اگر روزہ کفارت دارد بحساب دو ماہ
اگر ہر دو ماہ بیست و نہ روز باشند نیز رواست واگر بحساب شصت روز
دارد روا نیست مگر تمام شصت روز شرح ابوالمکارم **مسئلہ** اگر موذن
و امام جماعت یک کس باشد رواست یا نہ **جواب** بہتر ہست و حضرت رسالت
پناہ صلی اللہ علیہ وسلم بعضی از اوقات خود اذان میگفت و خود امامت میکرد
قولہ یفید ما قلنا الخ الی قول ابی حنیفۃ رح یُفِیدُ اَنَّ الْمُؤَذِّنَ لَا یَجْلِسُ بَیْنَ
الْاَذَانِ وَالْاِقَامَۃِ فِی الْمَغْرِبِ وَیُفِیْدُ اَنَّ الْمُسْتَحَبَّ اَنْ یَّکُوْنَ الْمُؤَذِّنُ عَالِماً
بِالسُّنَّۃِ اَیْ بِالْاَحْکَامِ الشَّرْعِیَّۃِ لِاَنَّ لِلْاَذَانِ سُنَناً وَاٰدَاباً فَلَا بُدَّ مِنَ الْعِلْمِ
بِهَا وَلِاَنَّهٗ مِنْ بَابِ الْجَمَاعَۃِ وَالدُّعَاءِ اِلَیْهَا فَلَا یُفَوَّضُ اِلٰی غَیْرِ الْعُلَمَاءِ وَلِهٰذَا
قَالَ عَلِیٌّ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ لَوِ اسْتَطَعْتُ الْاَذَانَ مَعَ الْخِلَافَۃِ لَاَذَّنْتُ فَثَبَتَ
اَنَّ الْاَحْسَنَ اَنْ یَّکُوْنَ الْعَالِمُ اِمَاماً فِی الصَّلٰوۃِ بِخِلَافِ مَا یَقُوْلُہٗ بَعْضُ ۵۱۸
الْمُتَاَخِّرِیْنَ اَنَّ الْاَحْسَنَ لِلْاِمَامِ اَنْ یُّفَوِّضَ الْاَذَانَ وَالْاِقَامَۃَ لِغَیْرِہٖ فَاِنَّ النَّبِیَّ
عَلَیْہِ السَّلَامُ مَا بَاشَرَ الْاَذَانَ وَالْاِقَامَۃَ بِنَفْسِہٖ وَقَدْ کَانَ اِمَامَهُمْ فِی الصَّلٰوۃِ
وَقَالَ شَمْسُ الْاَئِمَّۃِ هٰذَا فِیْ حَقِّہٖ عَلَیْہِ السَّلَامُ وَفِیْ حَقِّنَا اَذَانُ الْاِمَامِ بِنَفْسِہٖ اَوْلٰی
لِاَنَّ الْمُؤَذِّنَ یَدْعُوْ اِلَی اللّٰہِ فَمَنْ اَعْلٰی دَرَجَۃً مِّنَّا فَهُوَ اَوْلٰی النَّاسِ بِہٖ
وَقَدْ اَذَّنَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ وَاَقَامَ فِیْ بَعْضِ الْاَوْقَاتِ وَ
رَوٰی عُقْبَۃُ بْنُ عَامِرٍ کُنْتُ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰہِ ع عَلٰی سَفَرٍ فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ
اَذَّنَ وَاَقَامَ وَصَلَّی الظُّهْرَ کِفَایَۃٌ **مسئلہ** اگر صید را زد و دو نیم شد ہر دو
را بخورد واگر اندک جدا شد اندک بخورد و بسیار را نخورد مجموع ملکی **مسئلہ** اگر صید را بہ
تیر زد خونش اندرون شکم رفت تا آن گوشت را نشوید خوردن را نشاید زیرا کہ بخوردن
مسفوح پلید شدہ است فتاوای نوادر **مسئلہ** سہ زن بمجرد نکاح حرام گردند یکی زن پسر
بمجرد ایجاب قبول زیرا کہ نکاح بقول ابی حنیفہ رح ایجاب و قبول است بخلاف

مالک کہ نکاح بقبول و وطی ہست اگرچہ آن زن را ندیدہ باشد دوم زن پدر بر پسر نیز بجز د نکاح حرام گردد بدان اے فرزند ہر کہ درین مسئلہ دلیری کند و حیلہ سازی کند بجز ضلالت و کفر ایضا عقلش نباشد و از مذہب ابو حنیفہ رحمۃ اللہ تعالی بیرون شدہ باشد و انکار کلام اللہ بجای آوردہ باشد کما قال اللہ تعالی وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم زیرا کہ ابو حنیفہ رحمۃ اللہ تعالی بیان نکاح جز ایجاب و قبول چیزے دیگر نکردہ ہست سیوم مادر زن بجز د عقد حرام شود اگر بدخترش دست درازی کردہ باشد یا نباشد اما مادرش را نکاح کرد و دست درازی بدو نکرد باز طلاق کرد دختر آن بدو حلال باشد دستور القضات و ایضا مجموعہ معاملات مسئلہ منکوحہ و مزنیہ و ملموسہ پدر بر پسر حرام ہست و ایضا منکوحہ و مزنیہ و ملموسہ پسر بر پدر حرام ہست اگر فرج داخل او را بہ بیند حتی کہ اگر پدر زن را طلب میکرد و دستش بشہوت بر دختر نہ سالہ رسید زن بدو حرام گردد و اگر دست پسر بمادر بشہوت رسید بر پدرش حرام گردد و بدو حلال نشود و یا نظر پدر بر فرج درون دختر خود افتاد و اشتہا کرد کہ اگر مرا اینچنین کنیزک بودی با او وطی میکردم زن بروے حرام شود از جہت بردن اشتہا و یا پسر فرج درون مادر را دید بر پدرش حرام گردد و اگر زن ذکرے مردے را بہ بیند بہ شہوت نیز حرمت مصاہرت ثابت میگردد و اگر بر مادر زن دست افتاد بشہوت نیز دخترش حرام گردد خزانۃ المفتین و مجموع خانی و ملتقط مسئلہ اگر لمس و نظر اینچنین زنان مذکورین فی المسئلۃ الاولی در حال انزال شود حرام نگردند زیرا کہ تصرف شہوت او در غیر محل است و ایضا اگر دخول گردد در دبر زن دخترش بدو حرام نگردد زیرا کہ این تصرف شہوت در غیر محل است مجموعہ خانی معاملات مسئلہ جمع کردن میان دو زنے کہ اگر فرض کردہ شود یکے از ایشان را ذکر و دیگرا انثی نکاح جائز نبود پس

جمع کردن در نکاح یک شخص نیز جائز نیست مگر در سه زن بی تنافض اول
چون دختند رو ما یند یعنی زنے که شوہر او را دختر باشد از زن دیگر جمع میان
ایشان رواست دوم خوشدامن و زن پسران یعنی اگر کسی زنے را با سونه
در نکاح خود جمع کند . . . . . . نیز رواست سیوم زن و کنیزک آن زن شرح
ابو المکارم **مسئله** بخشیدن وطی کنیزک بکسی روا نیست مگر بدو تمام کنیزک را به
بخشد و یا بخرد و یا نکاح کند **منقول است** که شخصی بخدمت ابن عمر رض حاضر
شد و گفت که مادر من وطی کنیزک خود را بمن بخشید روا هست یا نه گفت روا
نیست مگر آنکه چیزے که تمام بتو بخشد و یا از و بخری و یا در نکاح خود آری شرح لسنته
مسئله حرام کردن حلال سوگند است قاضیخان و همچنان اگر شخصی گوید که
با تو سخن کردن حرام است پس سخن گفت کفارت یمین لازم شود و همچنان اگر گفت
که حَلَالُ اللّٰهِ حَرَامٌ اَوْ كُلُّ حِلٍّ عَلَيَّ حَرَامٌ اَوْ حَلَالُ الْمُسْلِمِيْنَ عَلَيَّ حَرَامٌ و
نیت نکرد چیزے را امام فضیل و فقیه ابو جعفر و ابو بکر الاسکاف و ابو بکر بن سعید ۵۲۰
گفته اند که بدین الفاظ اگر آن شخص را یک زن باشد بائنه شود بیک
طلاق و اگر چهار زن داشته باشد همگی بیک طلاق بائنه شوند و اگر
نیت داشته باشد سه طلاق را واقع شود ولا یصدق فی عدم النیة
قضاءً لانه صار عرفاً ولهذا لا یحلف به الا الرجال فی النوازل **مسئله**
اگر شخصی گوید حلال خدائے بر من حرام اگر فلانی کار بکنم و بکرد پس او را اگر زن
باشد زنش طلاق شود بیک طلاق بائنه و اگر او را نباشد بعد ازان تزویج
کرد زنے را بر و کفارت لازم است جز طلاق شرح شمسی **مسئله** مردے تزویج
کرد زنے را در عدت وفات و جماع کرد با و بعد از مضی عدت اگر شوهر دیگر کند
جائز است زیرا که شوهرے که در عدت کرده بود شوهر نبود بلکه زانی بود و بهر طریق
عدت منقضی میشود و اگر در ان عدت از و حمل گرفت نیز عدت منقضی میشود
و بعضی عدت نه بوضع حمل مضمرات **مسئله** مردے تزویج

زن دیگرے را دخول گردید و او خبر ندارد از شوے دیگر آن زن
بعد از فرقت تجب العدة علیها یعنی برو عدت لازم شود و اگر آن مرد بر بود
شوہر آن زن خبر دارد پس بعد فرقت عدت لازم نشود لا تجب العدة علیها
زیراکہ گویا او زانی بود و در زنا عدت نیست و نیز بر شوہر اول حرام نشود
بسبب زناے او و فتوے برین است شرح شمسی **مسئلہ** در عدت چرا
سہ حیض مقدار کردہ اند و حال آنکہ یک حیض نیز کافی بود **جواب** حیض اول
از براے شناختن پاک بودن رحم زن است از نطفہ شوہر اول زیراکہ اگر
در و نطفہ ہست پس عدت او وضع حمل باشد و حیض دوم تحرمیۂ نکاح زن
است بر آن شوہر و حیض سیوم از براے فضیلت زن آزاد است تا فرق
باشد میان کنیزک و سیدہ **مسئلہ** وَلَا عِدَّةَ عَلَى ذِمِّيَّةٍ طَلَّقَهَا ذِمِّيٌّ
شرح **مسئلہ** چہار زن را عدت نیست اول مطلقہ پیش از دخول
دوم حربیہ کہ فرار کند از زوج و شوہر را در دار الحرب ماند سیوم چون
دو خواہر را بیک عقد تزویج کند باید کہ یکے را رہا کند و آن را عدت
نباشد و وطی کردن مر این دیگر را شاید اما نکاح کردن یکے را باز
دیگرے را نکاح کرد ہمان اول برو طلاق شود تا آن کہ عدت او نگذرد
آن دیگر برو حلال نگردد و اگر یکے را طلاق داد و دیگر خواہر او را نکاح
کرد نیز نکاح روا نیست تا عدت آن نگذرد چہارم شخصی را چہار زن بود
و زن پنجم بر و کند زن اول طلاق میشود و او را عدت نیست **مسئلہ**
اَلْعَالِمُ كُفْوٌ لِلْعَلَوِيِّ **مسئلہ** قَالَ الْعَالِمُ الْفَقِيْرُ كُفْوٌ لِجَاهِلِ
الْغَنِيِّ مختصر و شرح ابو المکارم **مسئلہ** قریش را چرا قریش نام اند
جواب بدو معنی یکے آنکہ قریش نام جنبندہ ہست در دریا ازان
ایشانرا قریش نام اند و قیل قریش کسب را گویند و ایشان کسب
و تجارت بسیار مے کردند ازان قریش نام اند شرح شمسی

۵۲۱

مسئله در بیان یزید

فائده هرکه خوردنی خشک یعنی بی قطع بخورد نزع روح براو آسان
باشد. **مسئله** لعنت راندن بر یزید روا هست یا نه **جواب** نے زیرا که
او از اهل قبله بوده است و بسبب سلاح کشیدن بر اولاد رسول الله عاصی شده نه
کافر و هرکه براو لعنت گوید بقول امام اعظم رضی الله عنه آنکس رافضی گردد و
آن لعنت براو افتد شرح امالی کقول مائته وَلَمْ يَلْعَنْ يَزِيْدًا بَعْدَ مَوْتٍ
سِوَى الْمُكْثَارِ فِي الْاِغْرَاءِ غَالٍ **بدان اے فرزند** چون ذکر یزید در میان
افتاد پس شمه از جنگ و بیان کنم که چون بود زیرا که اکثر اهل روافض آنرا بکذب
بدل کرده و زیادت نوشته و مردمان عوام را بدان سبب کافر ساخته اند **منقول
است** که ابراهیم نخعی رحمه الله را کسی سوال کرد که هیچ خبر داری از آنجنگ که
چگونه بود گفت دستهای خود را در جنگ بخون نیالوده ام الحال زبان خود را
بخون آلوده نه کنم زیرا که آنچه میان صحابه گذشته است از شر و بدی قصه آن جائز
نیست تا عوام الناس در شک و ریب افتند و عداوت ایشان در دل نیارند
که بسبب عداوت کافر نه شوند و اکثر ازین اهل روافض با امیر المومنین معاویه رضی
نیز دشمنی دارند و میدانند که او از اصحاب خاص رسول الله صلی الله علیه و سلم
بود و در **خبر است** که روزے به پیش رسول الله صلی الله علیه و سلم نشسته بود
حضرت صلی الله علیه و سلم فرمود که ای معاویه از پشت تو یکے خونی مے آید
گفت چه باشد یا رسول الله گفت از پشت تو فرزندے بر آید که هلاک کنندهٔ اولاد من
باشد حضرت معاویه قسم بخدا یاد کرد که من در عمر خود زن نگیرم در تمامی عمر بے زن
بود روزے مرتضی علی او را بخدمت رسول علیه السلام فرستاد که خلافت بعد از شما
کرا باشد فرمود بعد من ابوبکر صدیق خلیفه باشد گفت بعد او فرمود فاروق گفت
بعد او فرمود عثمان ذی النورین گفت بعد او فرمود سوال کننده بعد از رحلت
خلفائے ثلثه حضرت معاویه بمرتضی گستاخی کرد بطریق ملاعبت گفت که
یا امیر سوال کننده من بودم خلافت بمن میرسد مرتضی گفت لا بل سوال

کننده من بودم زیراکه شمارا من فرستادم قبول کرد تا بعد از حضرت
مرتضی دو سال خلافت بی بی عائشه صدیقه رضی الله عنها میکرد بعد او
اختلاف درمیان صحابه افتاد حضرت معاویه گفت من هاشمی و بو علی نام
اصحاب بود او بخود اضافت میکرد تا بهمین سخن میان ایشان جنگ افتاد بیست
و یکهزار اصحاب کشته شدند و پیش ازین حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم گفته
بود که علامت قیامت آنست که درمیان اصحاب من جنگ و تیغ کشی پیدا شود
اما بقوت شمشیر پادشاهی بمعاویه رسید شبی بول میکرد از دیوار کلوخے را بگرفت
تا خود را پاک کند بتقدیر الهی دران کلوخ کژدمے متوطن بود بر سر ذکرش نیش زد
چنان درد و الم روئے نمود که در شب و روز نمی آرمید تا بحالت نزع رسید حکیمان
روئے زمین جز این دارو ندیدند که تا نطفه پشتش در فرج نریزد شفا نیابد
معاویه گفت من قسم یاد کرده بودم که زن نخواهم کرد حکیمان باتفاق
یکدیگر زنے را آوردند که بغایت پیره و بهرم رسیده بود چون امیر المومنین معاویه ۵۲۲
بدو دخول کرد در دش قرار شد اما بحکمت الهی تا سخن رسول الله صلی الله علیه وسلم
دروغ نشود نطفه در رحم آرام بگرفت و ازان یزید تولد شد بد خوی او ازان بود
که زهر کژدم در تربیتش آمیخته بود منقول است که چون امیر المومنین حسین رض تولد
شد حضرت رسول صلی الله علیه وسلم در گوش راست او اذان بگفت و در گوش چپ وا
اقامت بگفت و درانزمان فرشته نازل شد بغایت عظیم مهتر جبرائیل گفت یا رسول الله
هر دو بال وی خشک شده اند دستهاے حسین را بر هر دو بال او بمال تا سبز شوند
چون مالید سبز شد و فرشته برفت حضرت از جبرائیل پرسید که اینچه بود گفت
که بعد خلقت این فرشته عصیانے از دستش بیامد بفرمان رب العزت
هر دو بالش خشک شد اما خطاب رب العزت بران شد که چون نبیره رسول
صلی الله علیه وسلم از بهشت زهری پدید آید تا ترا پر و بال بمالد این همان فرشته
بعد رسول صلی الله علیه وسلم خوشدلی کرد که نبیره من بمجرد ولادت صاحب درجه گشت پس چون او تعالی الهیا

یزید گفت ای پدر اگر شهربانو را در نکاح من درآری هر وصیت که بکنی بعد از
تو بجای آرم و شهربانو زن عبدالله بن زبیر رض بود طلاقش داده بود معاویه
گفت وصیت من همین است که بخاندان رسول الله عداوت نجوئی دیگر آنرا
تو دانی یزید قبول کرد در حال سلمان فارسی رض را در پیش شهربانو فرستاد که اگر
یزید را قبول کنی ترا رئیس همه زنان سازم چون در راه میرفت قاسم بن عباس
ابن عم النبی صلی الله علیه وسلم جوانی بغایت ظریف و باجمال و رندی و تندی
استاده بود غرض او پرسید واقعه باز گفت قاسم گفت عرض حال ما را نیز برسان
چون از او درگذشت امیر حسن رض استاده بود غرضش پرسید واقعه باز گفت امیر
حسن رض گفت عرض حال من نیز برسان چون سلمان نزدیکش رفت شهربانو زن
صاحب جمال که در جمالیت و زیبائی بی قرین بود دید خود نیز برو عاشق شد
گفت ای شهربانو من رسول معاویه بودم برای یزید که ترا رئیسه همه زنان
سازد در راه قاسم و امیر حسن رض نیز بتو عرضه کردند و من نیز آشفته تو شدم ۵۲۶
الحال بهر که راضی باشی باش شهربانو گفت ای سلمان من چون بکنیزی خاندان
رسول الله صلی الله علیه وسلم قبول شوم از آن باز نگردم امیرے باید چون
بامیر رسید در نکاح خود درآورد چون سلمان خبر را بمعاویه رسانید گفت ای سلمان
الحال فتنه در میان یزید و خاندان رسول الله صلی الله علیه وسلم دشوار پیدا خواهد شد
بعد از مدت چون امیرالمؤمنین معاویه رحلت نمود یزید به بادشاهی بنشست
اما امیرزادگان هرگز به پیش او نمیرفتند روزے شخصے را بر ایشان فرستاد
که مطیع و فرمانبردار پدرم بودید از من چرا روے گردانید گفتند شنیده ایم که ب
تو سگے افتاده بود و کار خلاف شرع از تو در وجود مے آید روئے ترا نخواهیم دید
یزید چند نفر را فرستاد تا ایشان را بزور لشکر گرفته بیارند چون لشکر رسید ایشان در
مسجد حصر کردند امیر حسن رض را نزده پسران بودند جنگ کردند لشکر یزید
شکست دادند و خود را خلاص کردند بعد از آن پیره زنے اختراع کرده امیر حسن

زهر داد در حال شکمش چنان که جبرائیل گفته بود زرد و سبز روان شد و او
درانحال از شکار برآمده بود در آب او را داد چون امیر حسین رض بر و رسید زهر
دهنده را پرسید که چه کس باشد حسن رض گفت ای برادر قول جد من بود دروغ
نمیشد سکوت بهتر است بعد از دفن کردن او یزید لشکر بسیار در عقب او
روان کرد اما اهل کوفه کس را فرستاد که اگر امیر حسین رض بیاید مدد بکنیم مر او را چون
امیر حسین روان شد پسر یزید حر و نام علی الصباح به شش هزار سوار بدو
پیش آمد و نماز بامداد در عقب او ادا کرد گفت ای امیرزاده اگر روی این بدبخت
بینی هیچ نبود و ترا از و ضرری نباشد گفت من هرگز روی او را نه بینم که سگی
را بر بساط جای داده است ہکذا سه روز در راه میرفت و هر سه روز
حر و بدو پیش می آمد و نصیحت میکرد امیر حسین رض قبول نکرد و همراه
امیر اشتر رسول الله صلی الله علیه وسلم بود هر جا که در سفر آن اشتر خواب میکرد ایشان
فرود می آمدند روز سیوم آن اشتر خواب کرد هر چند کردند روان نمیشد فرود
آمدند امیر گفت نام اینمقام چه باشد گفتند دشت کربلا چون درخت از برای
هیزم بریدند خون بیرون میشد چون آن خاک را دیدند سرخ شده بود امیر گفت
ساکن باشید که مقام شهادت من همین است من از جد خود شنیده ام اما پیش از
ایشان هژده لک سوار یزید رسیده بودند و کلانتر ایشان عمر بن سعد بود و
سعد از عشره مبشره بود و کنار آب را گرفته بودند باز حر و پیش آمد و زمین را
بوسه داد که اگر روی او را بینی بهتر بود امیر قبول نکرد گفت پسر تو بر جای خود
باش تا من از بهر تو اول جنگ بکنم با لشکر پدر خود این شش هزار سواران
بیکبارگی تاختند همگی شهید شدند بعد از ان پیره زنی پسر خود را آورد همان یک
پسر داشت شهید شد بعده امیر حسین رضی الله تعالی عنه علی اصغر را
فرمود که تو با جمع لشکر جنگ را اختیار مکن زیرا که نسب رسول الله صلی الله علیه
وسلم منقطع خواهد شد و در پیش رسول الله صلی الله علیه وسلم چه عذر آریم اما خود ساخت هیچ نوع

بدست ایشان نمی آمد کمندها بالا عدد برآو یختند و از اسپش انداختند چون
بنشست جائے بر ورسید برائے قتل گفت من حسین بن علی بوده ام آن بر
گشت بعده شمر بن جوشن رسید ہر چند کارد بر گلویش میمالید بریده نشد
امیر حسین گفت که نام تو چیست گفت شمر گفت جامه را از سینه خود باز کن چون
باز کرد سینه اش پیس بنمود گفت از قفا کارد بران که کشنده من ہم تو باشی
چون سر او را در پیش عمر سعد برد شمر گفت اے سعد بہترین قوم را کشتم
عمر شمشیر را بر گردنش زد و بکشت که بہترین قوم را چرا کشتی بعد ازان جمع
اصحاب و خاندان را بطرف یزید روان کردند اما زنان در عماری بودند
که ہیچ نامحرمے روی ایشان را ندید چون در راه میرفتند شبی سر امام حسین رضی اللہ عنہ
را در خانه مردے صالح نام نہادند علی الصباح چون سر را ازو طلب کردند
سر پسر خود را بریده فرستاد قبول نکردند ہکذا ہفت پسر داشت و کلہا
را بریده داد قبول نه کردند چون کله ہفتمی را برید دعا کرد که یا الہی شکل پسر ۵۲۸
من چون حسین رضی اللہ عنہ گردان ہمچنان شد ایشان ہمان را بردند و صالح سر حسین با آورده
بود و ہمراه کرده دفن کرد بدان ای فرزند درین شہر ده لک سوار یک کافر نبود بلکه
ہمه مسلمانان و اکثر اصحاب رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم را دیده بودند زیرا که کافر
را بعد از بعث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تا این غایت در روم مدخلی و فتحے
نرسیده است مگر در آخر الزمان برسد و آنچه در مقتل که مصنف رافضی بیان کرده است
ہمه افترا و بہتان است و سبب انقطاع عقیده مردمان از خاندان است زیرا که
بخاندان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اینطور کارہائے ناشائسته چگونه میرسد
و مسلمانان چگونه ایشان را خوارمی پنداشتند و سبب جنگ از نا قبول کردن امام حسین رضی اللہ عنہ
بود امرا بادشاه را و یزید لشکر را محض برائے قتل او نفرستاده بود بلکه برائے بگرفتن
او فرستاده بود تا گناه خود را بدو عرضه کند که من چه گناه دارم و آنچه بعضے
مصنفان گفته که یزید بقتل او راضی شد کافر شد ورد احیاء العلوم

می آرد که آن قول را اعتبار نیست زیرا که از زبان او کسی نشنیده و از دل او
کسی خبر دارد و گمان بد بردن بر مسلمانی نهی است که ظَنُّوا الْمُؤْمِنِیْنَ خَیْرًا
واقع شده است. **وایضاً** بقصاص امیر حسین رضی الله تعالی
عنه کشتن یزید سرداران لشکر را نیز علامت نارضای اوست
چه اگر راضی بودی سرداران لشکر را چرا کشتی زیرا که او را در دنیا از
هیچ کس بیم و ترس نبود **منقول است** که چون زین العابدین علی اصغر
رضی الله تعالی عنه را در پیش یزید حاضر آوردند زین العابدین رضی بر تخت
قرین او بنشست یزید دستها را بر گردن خود انداخت و استاده شد
گفت ای امیرزاده باید که مرا ببخش و بحل کن زیرا که من لشکر را برای
قتل او نفرستاده بودم بلکه میخواستم که گناه خود را بدو عرض کنم
که چه گناه دارم چون یزید بغایت الحاح و تضرع و زاری نمود
علی اصغر رضی الله تعالی عنه قبول نمیکرد ارکان دولت با و همراه
در شفاعت استادند و گفتند که ای امیرزاده تو اولاد رسول الله صلی الله
علیه وسلم هستی و رسول الله صلی الله علیه وسلم را کینه و طلب انتقام از کسی نبود
بیا تو ازین در گذر زهی عادت خسیس که این مردمان راست چه اگر از ایشان
۵۲۹ روزی هزار بدی بیاید بدان ننگرند و اگر از اکابر دنیا و دین حسنها
از عالمان اهل یقین ذره از هزار صادر شود آن را از اقلیمی با قلیمی رسانند
بعد ازان علی صغر رضی الله عنه گفت که ببخشم اما بچند شرط
شرط اول قاتلان پدرم را بقصاص رسانی
نفر سرداران لشکر را بیاوردند گفت که ای بدبختان شما را
بکشتن فرموده بودم چرا کشتید گفتند شمر بن جوشن او را بکشت
و شمر را عمر بن سعد بکشت گفت بسبب بخیر مالی شما را کشتم
همه را زنده پوست کشید **شرط دوم**

شرط دوم اینکه پیش ازین امیر حسنؓ حسینؓ و فاطمه زهری رض را در خطبهٔ
جمعه یاد نمیکردند گفت اینها را یاد بکنم یزید قبول کرد شرط سیوم اینکه
بادشاهی مدینه را بمن سپار قبول کرد شرط چهارم اینکه اهل و عیال و اصحاب
را همچنان بر هیئت خود چنانکه مستورات اند همه را توشه و بدرقه همراه کن تا
بمدینه برسم یزید قبول کرد پنجهزار سوار بدو همراه کرد چون براه میرفت امام
محمد حنفیه بدو پیش آمد دوازده بادشاهان بدو همراه بودند و بادشاه
یمن بدو نیز همراه بود قمقمه نام که سیصد من کارد داشت امام محمد حنفیه رض
گفت ای نور دیده اینچه حال است گفت بدین شرط خون پدر را بخشیدم
امام محمد حنفیه گفت که غلط کردهٔ تا من زنده ام ولایت از من است قصاص
و عفو بغیر از من بشما نمیرسد آن پنجهزار لشکر را بکشتند و بطرف دم
روان شدند چون برسیدند یزید را در قلعه محصر کردند بیرون قلعه
سواران جنگ کردند توغان بن زرین با سه هزار سوار سوداگر بود دران ۳۰ ه
روز شهید شد اما لشکر یزید را شکست دادند مدتی همچنان کردند
اما در مصاف امام حنیفه کس نمی استاد و هر روز شکست میخوردند پس چارهٔ
جز این ندیدند که نزدیک دروازهٔ قلعه چاهها کندیدند و اندک
خس و خاشاک بر بالای آن انداختند چون امام حنیفه رضی الله
عنه بیخبر بر دروازه تاخت با یکی از اصحاب در چاه افتاد و او را بگرفتند
اما دست راست او نیز شهید شد و بدرون قلعه در آوردند در شب
اتفاق کردند که فردا امام را از بیرون قلعه بکشند دران شب همراه امام
بگر بخت و این خبر را بلشکر امام برساند قمقمه گفت ایجا نان شما خود
را مهیا دارید و من در برج قلعه شوم چون او را بیرون کشند من دروازه
را بگیرم قمقمه پنهان شد و لشکر ساخته شد چون علی الصباح اول
از دروازه بر آمد همان کارد سیصد منی بر متعصبان او کوفت که مردمان

عدو در یک کرت مردند و دروازه را بگرفت در لشکر را در حصار در آوردند و آن
شهر را ملک را بتمامه همه کشتند اما یزید موی ریش را بکند یزید و سیاهی دیگ بر
روی خود بمالید و سیاه وش شد و پوستین را باژگونه بپوشید یعنی موی ما
بیرون کرد و چرمش اندرون و ریسمان کاه را بر میان بست و داس را در میان
خود خلانید و روان شد و از قلعه برآمد ایشان چون یزید را نیافتند .
بادشاهی روم را بعلی صغر سپردند و دست امام محمد را آوردند و دعا کردند
متصل شد روزی کسان زرین در بیابان میرفتند دیدند که شخصی بدین
هیئت گاه کاهی میبرد و گاه چوب اما بطریق خداع ایشان دانستند
که یزید است گرفته در پیش علی اصغر آوردند علی اصغر گفت که چون یک بار
عفو کردم قتلش روا نباشد اما بند سخت نهاده چنانکه بکنند و بر بالای آن
چوب را دراز نهادند و بوقت شام او را از آن چوب میکشید و در چاه آویزان می کرد
و مروان نام حکیم بود که دایم او رقات در میان اصحاب فتنه انگیزی می کرد
مقدار دو میل از دور زمین را شگاف کرده باین چاه رسید یزید را بیرون
کرده بر دو سه صد کس روز و شبانه روز نگاه می کرد آورده اند که شکمش چون
طبل آماس کرد و سه صد کژدم سیاه در وی پیدا شد که شب و روز از بهر دان
نالان بود شبی در خواب دید که در پیش امیر حسین رضی الله تعالی عنه
ایستاده است و فوطه بگردن انداخته و زاری و تضرع نمود که یا امیر بر من هیچ
گناه نیست که از گناه من درگذر و مرا به بخش امیر نمی بخشید یزید گفت یا ابن
رسول رسول الله صلی الله علیه وسلم را کینه نبود ترا نیز نمی باید چون حیدر را بدو
شفیع آورد گفت بخشیدم گناه ترا از آن شادی چون بیدار شد تاب پیچ خورد
شکمش بترقید و آن کژدمان بیرون آمدند و آن سیصد کس را بخوردند همگی
بمردند تا این غایت کژدم سیاه را عادت است که کسی را نمیخورد و اگر میخورد می میرد
و این قصه جنگ میان اصحاب که روافض بکذب و بهتان بدل کرده خدای تعالی

ما را و شما را و جمله مومنانرا و مصدقانرا بحرمت شهیدان دشت کربلا بیامرزد
و بر دین مصطفوی مستقیم دارد آمین یا رب العالمین **مسئله** گوشت و
شیر جانور پلیدی خوار روا هست یا نه **جواب** هست لی حبس واختلفوا
فی لحم الجلالة وشرب لبنها واکل بیضها فقال مالک وابو حنیفة والشافعی رحمهم الله
یباح ذلک وان لم یحبس مع استحبابهم حبسها وقال احمد رح یحرم الا ان یحبس
الطیر ثلث ایام روایة واحدة واختلف الروایة عنه فی الابل والبقر و
الغنم فروی عنه ثلثة ایام کالطیر وهو الاظهر والثانیة اربعون یوما نقل
اختلاف الائمة **مسئله** اگر شخصی زراعت را آب پلید آب دهد
آن زراعت خوردن را شاید یا نه **جواب** شاید واختلفوا فی اکل الزروع
والثمار والبقول اذا کان سقیها بماء النجس وعلفها بالنجاسة فقال
ابو حنیفة ومالک والشافعی رحمهم الله هی مباحة وقال احمد رح یحرم
اکلها ویحکم بنجاستها اختلاف الائمة **مسئله** پسخوردهٔ زاغ حلال ست یا
نه **جواب** حلال هست. فی خزانة الفتاوی **مسئله** سؤر الغراب طاهر
بای حال کان لانه یمسح منقاره فی کل زمان وقال ابو القاسم هو الصحیح وعلیه
الفتوی **مسئله** لو تصرف المراة فی ملک زوجها لا یجوز وعلیه الفتوی
مسئله فی المحیط لو باعت المراة مال زوجها واشترت شیئا بثمن زوجها
بغیر اذنه بطل فتاوی استروشنی **مسئله** رجل یصلی علی القباء والقمیص کیف یطرح
قال شمس الائمة یجعل قفاه من تحت رجلیه ویسجد علی ذیله والبطانة تحته وکذا
علی جلد الحیوان شرح هدایه **مسئله** اگر زنی بدروزه گرفتار باشد باید که سورهٔ کافرون
واخلاص وسورهٔ فلق وناس را بترتیب نوشته بدهد که بخورد فی الحال خلاص شود
واگر سورهٔ والضحی نوشته در کمر بندد فی الحال خلاص شود اما
بعد از ولادت بشتاب تمام دور کند والا رودهٔ آن زن خواهد افتاد **مسئله**
قال شرف الائمة الاسکندری لا یقبل شهادة تارک عشیة للتسمیة والترتیب

والعامل بجهلہم ویلہم خوفا منہم وکذا شہادۃ المزارع فیہ وکذلک لا یقبل شہادۃ
من یاکل فی السوق وبین ایدی الناس لان ذلک لا یفعل من کان له مروۃ
معدن **فایدہ** از خواجہ احمد کیسوی علیہ الرحمۃ منقول است ہرکہ را تپ
لرزہ شود باید کہ این کلمات را بخواند و بدمد مجرب است واگر این نوشتہ آب
کردہ خورد نیز مجرب است این ست بتر کانی رفتان دور فتان سنگ تمان دور
کنون دور منون دور کنون منون جنون دور با حسن ا بلیق
قلیدی کثیر المدی کثیر المدی برحمتک یا ارحم الراحمین **مسئلہ**
در کوہستانی مے آرد کہ اگر مسافر بہ مقیم اقتدا کند در نماز چہار گانی باید
دو رکعت را نیت کند زیرا کہ اگر چہار رکعت را نیت کند جامع باشد میان
نفل و فرض در یک نیت واین جایز نباشد و باید کہ بعد از نماز دو رکعت اول
و دو رکعت اخیرہ را بنا بر تبعیت امام بجاے آرد زیرا کہ تبعیت امام واجب ست
واین سماع استاد خواجہ لطف اللہ متع اللہ المقتبسین بطول بقائہ
مسئلہ اذا مات الرجل وترک امرأۃ او طلق امرأۃ وتزوجت المرأۃ بزوج اخر لا
یجوز لابیہ واخیہ وعمہ وغیرہم ان یاخذ منہ شیئا وان اخذ فہو حرام نقل ہدایہ
مسئلہ اگر غلام کسے بدزدی قرار کرد بحضور خواجہ دست او را ببرند واگر
کسے غلام و یا کنیزک را یا چیزے از متاع خانہ بدزدد چہ واجب آید **جواب**
درینصورت نیز قطع دست است و مال ایشان را نیز ضامن باشد تحفۃ الاسلام
مسئلہ اگر بدزدی مال دزدی گواہان گواہی ہند بشنوند یا نہ **جواب**
بشنوند اما اگر گواہی بر دزدی بر یہ میدہند نشنوند مسموع نباشد زیرا کہ چون
توقف بگواہی کرد گوی رضا بدزدی دارد پس ہرکہ رضا بدزدی دارد گواہی وے در باب
دزدی قبول نباشد و حد توقف نزد بعضی یک روز ست و نزد بعضی سہ شبانروز
است تحفۃ الاسلام **مسئلہ** رجل اشتری بقرۃ علی انہا حاملۃ فاذا ہی لم
یکن فانہ یرد لفساد البیع من فتاوی تتارخانی **مسئلہ** ولو

۵۲۳

لم يشترط فوجدها حاملة لا يردها بخلاف الجارية لان الحمل في البهائم زيادة وفي الجارية عيب تتارخاني **مسئله** رجل مات ولم يترك شيئا للورثة وطلب الغرماء من الورثة دين الميت عليه من القرض فلا حق للغرماء من الورثة خلاصه **مسئله** چون شخصي نيت روزه در شب كند باز در ان شب ازان نيت بگردد آن روزه بر و لازم گرديا نه **جواب** نى انا نوى في الليل ثم رجع فيه صح الرجوع خزانة الفتاوى **مسئله** بول الهرة لا يكون نجسا لعموم البلوى وبه اخذ الفقيه ابو الليث ومن منية الفقها ان هذه المسئلة في الهرة الذكر اما في الانثى فنجس بالاتفاق امينه **مسئله** اگر شخصي بر ديگرے غله چون جو وگندم وغيره قرض دارد باجل معلوم و بوقت اجل غله يافته نشود قاضي تا فصل ديگر اورا مهلت دهد عجائب الغرائب **مسئله** اگر كسي بهايم را وطي كند گوشت آن بهايم خوردن شايد يا نه **جواب** شايد اصح آنست كه وطي كننده خود بخود نخورد و ديگران بخورند تحفة الفقه واختلفوا هل يجوز ان ياكل منها هو وغيره فقال ابو حنيفة رح لا ياكل هو منها و ياكل منها غيره وقال احمد رح ياكل منها هو وغيره وللاصحاب الشافعي وجهان وقال مالك رح لا ياكل منها هو ولا غيره ويحرم اكلها على الاطلاق اختلاف الائمة **مسئله** واختلفوا في رجل اكره رجلا على ان يقتل اخر فقال ابو حنيفة رح يجب القتل على المكره دون المباشر وقال مالك رح واحمد رح يقتل المكره والمكره فقال الشافعي رح يقتل المكره في المكره روايتان واختلفوا في صفة المكره فقال مالك رح ان كان المكره سلطانا او متغلبا او سيدا مع عبده اقيد منها جميعا الا ان يكون العبد عجميا جاهلا بتحريم ذلك فلا يجب القود وقال الباقون يصح الاكراه من كل يد عادية اختلاف الائمة **مسئله** بعد صحابه هيچ احدے را بر ديگرے فضل نيست مگر اهل علم و تقوى را وگفته اند كه اولاد خلفاء الراشدين نيز بترتيب پدران خود فضيلت دارند بر فرزندان ديگران چون فرزندان ابو بكر صديق رض بر فرزندان فاروق رض

و فرزندان او بر فرزندان عثمان رض و فرزندان و بر فرزندان مرتضی رض اما بر فرزندان
بی بی فاطمه زهری رض فضیلت ندارند زیراکه ایشان نسبت برسول الله صلی الله
علیه وسلم دارند. اعتماد **مسئله** المستحب ان یجدد النکاح مع امرأته راس
کل شهر لدفع شبهة البینونة الحاصلة عن التکلم بکلمة الکفر وللزوج ان یصیر وکیلا
من امرأته تزویج نفسها بحضور شاهدین کلما وقع فی قلبه شک و شبهة فتاوی زندو
اما در مشکلات خذرخوانی آورده است که مهر دیگر بجز این عقد لازم شود پس باید که
اول همان مهر اولیه را از خود ساقط کند یعنی بخشش کند ازان بعده بدان مهر عقد
بندد و اگر زن نه بخشد حیله آنست که گوید مرزن را ای زن حقوق خود را بمن
بخش چون حقوق به بخشد مهر نیز یکے از حقوق باشد و بخشیده شود
مسئله ذبح کردن مسلمان یعنی آنکه بغیر کلمه چیزے دیگر میداند و یهود
و ترسا و گنگ و کودک و زن و ختنه ناکرده حلال است و علیه الفتوی کنز العباد
٥٣٥ یجب ان یعلم انه اذا کان فی المسئلة وجوه یوجب التکفیر و وجه واحد یمنع
التکفیر فعلی المفتی ان یمیل الی الوجه الذی یمنع التکفیر لتحسین الظن بالمسلم ثم ان کانت
نیة القائل الوجه الذی یمنع التکفیر فهو مسلم وما کان خطأ من الالفاظ لا یوجب الکفر
فقائله مومن علی حاله ولا یومر بتجدید النکاح ولکن یومر بالاستغفار والرجوع
عن ذلک ذخیره **مسئله** رجل قال لاخر خرق ثوب فلان فالضمان علی الذی
خرق لا علی الامر خلاصه اذا امر غیره باخذ مال الغیر فالضمان علی الاخذ ولا رجوع
علی الامر محیط **مسئله** اذا سال الماء من فم النائم فاصاب الثوب فالثوب طاهر
سواء کان من ماء الفم او منبعثا من الجوف لان الغالب ان الماء الذی یخرج من الفم
حالة النوم متولد من البلغم فیکون طاهرا کیف ما کان عند ابی حنیفة رح و محمد و علیه الفتوی
واقعات حسامی **مسئله** البقال اذا ترک البقول علی ید اجنبی یحفظها هل
یکون ضامنا قال ان ترکها مدة یسیرة مثل ان یاکل و یشرب او یبول او
یتغوط او یتوضأ و نحو ذلک لم یضمن لان هذا المقدار عفو فضول

اشتر و شتی و در قتامای قرآنخوانی مے آرد که اگر خواب کرد و بهایم اندو
غائب شد و بغیبت از و ہلاک شد چون شیر خورده و یا دزد برد بقدر ضامن
باشد **مسئله** تعزیر کردن کسی را بمال جائز ست یا نه **جواب** جائز ست
بطریق که قاضی مصلحت بیند امّا درین سه امور لازم ست که مطلقا تعزیر کند
اوّل درینکه شخصے بمسجد حاضر نشود برائے خمس اوقات صلوٰة دوم اینکه شخصے
برائے کندیدن جو ے حاضر نشود سیوم درینکه شخصی در صف قتال شکست او
او کند **دستور القضات فائده** خرقه پوشانیدن و شجره دادن مریدان
را جائز ست امّا مرید شخصی باشد که هرگز در خانه او فسق و فجور صادر نشود الّا
آن مرید با آفات دینی و دنیاوی و ہلاکت اموال گرفتار شود **منقول ست** که
حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه وسلم را سه خرقه تبرک باصحاب رسیده ست یکے
با چادر خود همراه پاره پاره کرده بهر یکے از اصحاب تبرک داد و آن خرقه که در شب
معراج آورده بامیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالی عنه داده بود و خرقه ۵۳۶
دیگر با اویس قرنی فرستاده بود و معلوم باد که حضرت رسالت پناه صلے الله
علیه وسلم اویس قرنی را ندیده بود بلکه اویس قرنی بغیب بدو ایمان آورده
بود و مهتر جبرائیل او را خبر کرده بود و گاہے روے بیمن می نشست اصحاب
میگفتند یا رسول الله صلی الله علیه وسلم روی بیمن نشستن شمارا بسیار میل ست
چرا گفت اِنِّی لَاَجِدُ رِیْحَ الرَّحْمٰنِ مِنَ الْیَمَنِ **مختصرا** و اکنون که دریمن شهرے
است قرن نام دران شهر بیوه زنے بود پسرے داشت اویس نام امّا از کفاف هیچ
نداشتند چون بعث نبوت رسول صلے الله علیه وسلم شنیدند هر دو بغیب ایمان آوردند
و همیشه صائم الدهر میبودند و این پیره زن بغایت پیری رسیده بود اویس از محبت رسول
الله صلی الله علیه وسلم هرگز آرام نمیگرفت اما از خدمت مادر خلاصی نیافت در روز اشتربانی
میکرد و شبانگاه دو نان جوین حاصل می آمد و بدان افطار میکردند آورده اند که دریمن
گرگان اشتران را میخوردند امّا اویس در تمام روز عبادت الله میکرد و گرگان

اشتران او را رعایت و پاسبانی و مراعات میکردند۔ آوردہ اند کہ
چون از شہادت دندان مبارک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شنید معلوم نشد کہ کدام دندان باشد تا بموافقت او دندان خود را نیز بجنبد و بشکند اما باحتیاط ہمگی دندان خود را کشید باز بروئیدند باز بجشید ہکذا تا ہفت بار دندانش بازمی روئید او میکشید چون رحلت حضرت صلی اللہ علیہ وسلم قریب شد فرمود کہ این خرقہ مرا در یمن مرتضی رضؓ و فاروق رضؓ روان کنند و باویس قرنی بدہند تا ہرکہ اویس بپوشاند ازو باشد و کیفیت احوالش معلوم کرد کہ چنان و چنین میداشت چون ایشان برسیدند در قرن جوانان آویس نام بحدے بودند کہ در حساب نمی آمدند بعد از مدتے شخصے بایشان بیان کرد کہ درین شہر اشتربانی آویس نام ہست و اوصاف حمیدہ او بیان کرد ایشان گفتند کہ ہمان باشد بعد از ملاقات واقعہ را باز نمودند اویس گفت خرقہ را درمیان بنہم تا بہ گردن ہرکہ درآید ازو باشد گفتند بہتر اما حضرت رسالت پناہ صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ است کہ ہرکہ این خرقہ را بپوشد شفاعت امت مرا در دنیا بجا آرد چون درمیان نہادند خرقہ بالا پرید و در گردن اویس رضؓ آویخت اویس رضؓ در حال از سر بکشید و بوسہ کردہ بنہاد و گفت اول حق شفاعت را بجا آرم از ایشان دور تر رفت و غسل کرد بعد از دوگانہ سر بسجدہ بنہاد ہاتفے آواز کہ اے اویس نصف امت رسول اللہ را بتو بخشیدم سر بالا نکرد باز ہاتفے آواز داد کہ دو حصہ امت را بتو بخشیدم ہنوز سر بالا نکرد باز ہاتفے داد کہ بمقدار عدد پشم گوسفندان صغا و منا امت را بتو بخشیدم و صغا و منا دو قبائل اند در عرب کہ ایشان را گوسفندان بسیار اند ہنوز سر بالا نکرد اما چون از نا آمدن او دیر شد فاروق و مرتضی رضی اللہ تعالیٰ عنہما

هر دو در عقب او روان شدند چون اویس تنگ شکنک پای ایشان را شنید بالا
کرد و گفت ای امیرین اگر شما آمده نمی بودید حق تعالی تمام امت رسول الله
صلی الله علیه وسلم را بمن می بخشید پس در خطره هیچ احدے نه گذرد که
اویس رض افضل از خلفاے راشدین بود از ان خرقه بدو رسید زیراکه این
الطاف الهی بود گاهی برا کابر شود و گاهی بر اصاغر و از اویس قرنی سلسله از ان
نماند که خرقه بخدمت نه آورده بود در **خیرست** فی العلوم آورده است که کلاه
گرفتن نیز فایده تمام دارد حتی که در عرصه عرصات میان او و میان دوزخ هفتاد
صندوق پیدا شود که هر خریق این دنیا بوده باشد۔ **و معلوم باد** که هر
سلسله تعلق با بوبکر صدیق رضی الله عنه دارد کلاه او یک ترکی می باید و کلاه
فاروق رض دو ترکی میباشد و کلاه ذی النورین رض سه ترکی میباشد و کلاه مرتضی رض
چهار ترکی می باید بدان **ای فرزند** که هیچ احدے را نرسد که انگشت تعرض
دراز کند اندر اینکه در شجره چرا اسماے اولیاء الله می نویسند بعد اسم مکرم رسول ۵۳۸
الله صلی الله علیه وسلم و اسم معظم واجب تعالی می آرند زیراکه مقصود اصلی ما از این
نیست که این اسما را شفیع آرم بدرگاه لم یزل تا امید کلی ما بطریق اسهل و اجل سر انجام
یابد پس چون زبانهاے ما ملوث است از گناه اول اسماے اولیاء الله را یاد مے
کنیم تا لایق یاد کردن اسم خلفاے راشدین گردیم و چون اسم ایشان را بر زبان آن هم
زبان ما پاک میگردد تا مستحق ذکر اسم شریف رسول الله صلی الله علیه وسلم گردیم
و چون اسم او را از صدق دل و یقین بر زبان رانیم زبان ما پاکتر گردد تا اسم ذات
واجب الوجود بر زبان رانیم زیراکه رسیدن بدرگاه لم یزل بے همراهی سواران
تیز رو محال است و دیگر آن که گفت اند التاخیر یفید التعظیم و دیگر آنکه اسماے
معظم چون درخت اند و اولیا چون برگ هرچند برگ سر بلندی و روبهوا دارد
اما از ین سود که قیامش بدرخت است پس در نظر او بے بهائی دارد که تا آب
درخت برگ را نم رسید و رونمایش کشیده و عوام الناس از درخت

برگ مغرور مانند و ندانند کہ برگ را مرتبتی نیست بجود مگر از درخت پس متعرض باشیخن چون مغرور ببرگ است و وجہ تقدیم ایشان از انست تا شخصے برگ را بیند نزدیک سایہ آن درخت بجوید یعنی تا اولیا را شفیع نیارد تنبد کرہ شریف اسم ذات نرسد واللہ اعلم **مسئلہ** رجل علیہ دین فنسی حتی مات قال شداد رحمہ ان کان الذی ثمن مبیع او قرض لا یوخذ بہ یوم القیامۃ وان کان غصبا کان ماخوذا۔ قاضیخان **مسئلہ** لا یکرہ الکلام عند الاذان بالاجماع ای للسامع۔ فتاوی کامل۔ من تکلم فی الاذان خیف علیہ من زوال الایمان ہذا محمول علی المؤذن دون السامع خزانۃ الجلالی **مسئلہ** اذا اشتری شیئا و صار مغبونا فقال قاضیخان ابو علی النسفی لہ ولایۃ الفسخ وھو اختیار الامام ابی بکر و قال القاضی جمال الدین اذا غر البایع بان قال قیمتہ بہذا المقدار فلہ ولایۃ الفسخ محیط **مسئلہ** نام خدای عزوجل بہر زبانی کہ یاد کند حلال باشد ذبیحہ ابوذر رضی اللہ تعالی عنہ را پرسیدند کہ اگر گرگ یا دو سر گوسفند کند و گوسفند جز آن زندہ ماند ذبح کردن او شاید یا نہ **جواب** شاید میان دو سینہ و در فتاوای خوانده ام نیز ہمچنین آوردہ است و در ملتقط میگوید کہ اگر گربہ سر ماکیان را از تن جدا کرد و او می جنبد ذبح حلال نشود و اگر سر گوسفند بشمشیر و یا بکارد زد و جدا کرد خوردن حلال باشد لیکن فعل مکروہ باشد اگر وقت بسمل کردن مرغ و کنجشک را سر از تن جدا شد از سبب تیزی کارد او را بخورند و سر او را نخورند پیش از انکہ حیوان را بسمل کنند مردے دست و پاے از حیوان برید مگر پوست را گذاشت معلق ماند و بعد از ان گاو را بسمل کردند آنگاہ پوست را از ان حیوان چون گاو و گوسفند و غیرہا برید و آن عضو جدا کرد حلال باشد آن عضو را بخورند لفظ عربی این است العضو المبان یحل بحل المذبوح و روے سوی کعبہ آوردن سنت است وقت ذبح باتفاق و اگر روی مذبوحہ بقبلہ نکنند مکروہ باشد و لیکن باشد اکل آن کفایۃ الاسلام **مسئلہ** شخصے

539

بقرضدار خود دست دراز کرده بود که تا قرض من ادا نکنی ترا نخواهم ماند شخصی
دیگر آمد و او را از دست او خلاص کرد اگر بطریق کفالت و ضمانیت خلاص کرد
قرض از خلاص کننده طلب کند و اگر بزور بے ضمانیت خلاص کرد
قرض از قرضدار طلب کند کنز الدقایق در مجالس الاسلام قاضی
شمس الدین مسطورست که روزے شیخ شرف الدین منیرے قدس
سره از حضرت قاضی شمس الدین سوال کرد که یا شیخ مشکلے دارم در انکه
سبب وجوب سجدهٔ تلاوت چه چیز باشد قاضی گفت ای فرزند معلوم
باد که این سجده خالی از دو امر نیست یا در قصهٔ وعدست و یا قصهٔ
وعید پس اگر قصهٔ او وعدست سجده برای شکر در جاست و اگر
قصهٔ وعیدست سجده از برای خوف خداست مسئله لا یجوز
ان یدخل فی ولایة الغیر للمنازعة معه واخذ مملکة وماله لان هذا ایقاظ
الفتنة النائمة قال شیخ الاسلام حسام الدین رح من ایقظ الفتنة فعلیه لعنة الله و
الملائکة والناس اجمعین قال ابو عبد الله الحامدی رح من دخل فی ولایة
الغیر مع عسکره القاهرة للمنازعة واخذ ملکه وماله بلا موجب ولم یمتنع عن
الابتداء تقول الجمهور یجب القتال ویقاتل بکل ما یقاتل به مع اهل الحرب
کالرمی بالنبل والمنجنیق وارسال الماء علیه والنیر والقاء الحرق علیه واخذ
امواله واسبابه ظلما و زجرا وعبرة وتنبیها لغیره وقال شیخ الامام العبد
الجبار الحکیم الزاهد الامام الاجل برهان الدین الواعظ وهذا بالاجماع اما
التصرف فی امواله واسبابه ظلما فقد قیل انه یباح وهو الصحیح وان کان
القاهر مسلما او ذمیا والمقهور حربیا یزول ملکه عن امواله بالاستیلاء
وبقهرها وان کان ذمیا لا یملک القاهر اموال المقهور واذا کان مسلمین
لان اموال المسلمین معصومة لا یملک بالقهر والاستیلاء لا یحصل التصرف
فیها وهذا اذا لم یکن بادیا بالظلم اما اذا کان بادیا بالظلم فعلیه لعنة الله و

الملائکۃ والناس اجمعین یباح اخذ اموالھم واسباب ظلمھم والتصرف فیھا دفعا للفتنۃ العائمۃ وحرز للعالم قال ابو مطیع لما افتی ابو یوسف یجوز اخذ مال البادی بالظلم والتصرف فیہ اخبر بذلک ابا حنیفۃ قال المجیب مصیب و کان محمد بن الحسن رحمہ اللہ جالسا عندہ ولم یتکلم بشی و کان ھذا منھم بالاجماع۔ فتاوای غرائب
مسئلہ البیضۃ اذا خرجت من الدجاجۃ المیتۃ اکلت وکذا اللبن الخارج من ضرع الشاۃ المیتۃ فتاوی سراجی مسئلہ من رای فقیرا فی المسجد اغنی وداح فی بیتہ واکل الطعام فکانما اکل لحم الخنزیر ودم الحیض۔ خانیہ مسئلہ مال شخصے مسلمان چون اسپ و گاو واشتر وگوسفند وغیر ذلک بغیبت از صاحب مال بمیرد ذبح کردن نشاید واگر ذبح کرد ضامن باشد اما در تحفہ ملکی می آرد کہ اگر ذابح بادیانت بود کہ ازو ہرگز بدی وحرام خواری صادر نشدہ باشد بذبح کردن ضامن نباشد ومعلوم باد کہ این اختلاف در ذبح مواشی ماکولات ہست کہما اما ذبح کردن خر واستر وکلب وغیر ذلک اگر آن ذابح بادیانت باشد ویا بی دیانت بہر تقدیر ضامن باشد۔
مسئلہ چون عسل پلید شود پاک کردہ شود یا نہ جواب پاک کردہ شود باید کہ آوند عسل را باآتش بار کند وآن عسل را بچوبے وزن کند وآن جای از نشان کند وبمقدار سے آب بران اندازد کہ اگر آنچیز شستنی میبود بدان آب شستہ میشد وبجوشاند آب تمام میسوزد وعسل باقی ماند چون بوزن آب چوب رسد باز بدان مقدار آب دیگر اندازد ہکذا سہ کرت آب را در وسوزاند پاک گردد نقل مجموعہ سلطانی مسئلہ سل وآنچہ زید دراز گوش خود را فروختہ ہست بخالد بہ بیع فاسد واین دراز گوش در دست خالد نقصان یافتہ ست بآفت سماویہ شرعا در بیصورت رسد زید را کہ این دراز گوش را از خالد مع ارش النقصان بگیرد یا نہ اجاب رسد وکذلک اذا کان النقصان بفعل المشتری وذکر فی بیوع الخلاصۃ وان کان بفعل الاجنبی فالبیع بالخیار

فی الارض ان شاء اخذه من المجانی لا یرجع علی المشتری والمشتری یرجع علی البائع
کما فی الغصب و ذکر فی القنیة فی باب البیع الفاسد اشتری جاریة بشراء فاسد و
نقص عند المشتری یردها و یرد ما نقص لو ولدت یردها و ولدها ولو فقاء
عینها یردها و نصف قیمتها لانه مضمون بالقبض والاوصاف تضمن بالقبض
فتاوی قوان خانی **مسئله** اگر در شیره موش افتد و بمیرد باید که موش
را بکشد پیش از انکه ریخته شود و بماند آن شیره را تا آنکه خمر گردد بعد از ان خمر را
سرکه کند حلال مے شود فی الخزانة **مسئله** سرکه شراب مشروع است و
سرکه حاصل مشود بدانکه نمک در خمر اندازند و در پیش آفتاب بنهد و یا خود سرکه
شود **سیراجی فوائد** بر که این اسم را بوقت چاشت از برای دفع
دشمنان هفتاد و پنجهزار بار بخواند انکار او بکفایت رسد درین کار سوگند فرموده اند
که بهر یک نباید گفت واگرنه عالم فتنه گیرد و این سریست که در پیشانی مهتر عزرائیل
نوشته است اسم این است یعنی درین حروفهای **ا م ذ ل** مردے کنیزک
خود را بغلام خود نکاح کرد و مهر مسمی نکرد لازم شود یا نه **جواب** نه و بعضی گفته
اند که هرگز لازم نشود عجیبة المسائل **مسئله** تزویج کرد زنی را بمجرد نکاح
کردن بر وے دو مهر لازم شود چگونه باشد حل مشکل این که این شخص ست که بزنے زنا
میکند و در عین آن زنا برای زن نکاح کند بر وے دو مهر لازم شود یکے مهر مسمی که در
همین عقد نامیده بود و دیگر مهر که بسبب زنا لازم شده است زیرا که چون درین
زنا قبل از خروج ذکر نکاح کرد حد ساقط شد پس فدیه حد مهر مثل لازم مے شود —
مسئله رجل زنا بامرأة فتزوجها وهو علی بطنها فعلیه مهران مثل بالزنا لانه
سقط الحد حین تزوجها قبل تمام الزنا ومهر اخر وهو المسمی بالنکاح عجیبة المسائل **مسئله**
فی الفتاوی لبدهی سئل عن علماء بخارا عن رجل جاء فی مجلس فلان وجلس فوق
المتعلم عالماً بالعبادات مثل الصلوٰة والزکوٰة والحج والصوم والحیض والنفاس
هل یجب علیه شئ ام لا فاجابوا بان هذا علے اربعة اوجه استخفاف او حقارة او

برای دفع دشمنان بخواند

٥٤٢

بیان صلح بمال

اهانة او مزاح ولو تقدمه علی وجه الاستخفاف طلقت امرأته ولو کان علی
وجه الحقارة والاهانة یکفر ولو کان علی وجه المزاح یعزر و یشهر والفتوی علی
قولهم فی زماننا۔ روضة العلماء **مسئله** در کنز آورده است که در حد سرقه
صلح بمال جائز است امّا در حواشی او می آرد که صلح همچنان کند که اگر ده درم سرقه
کرده باشد برابر او پنجاه درم از دزد طلب کند تا تاوان یکی پنج میشود و غیر او را
تنبیه بود **وایضاً** فدیه دست بریدن سارق میشود **مسئله** در
ایضاح آورده است که بیع و شرا پنج نوع است یکنوع او حرام است چنان که
گوشت که در وکرمان افتاده باشد زیرا که بمجرد افتادن کرم گوشت حرام میشود دوم
یا چون خوک خمر و یا حر الاصل زیرا که در عجائب الغرائب آورده است که اگر بائع
مشتری را گوید که این چیز بدان شرط میفروشم که غارتیست یعنی ملک غیر است
بسرقه و یا بغصب گرفته ام و یا شخصی حر الاصل است که من بعد شما را برما
رجوع نباشد و آنچیز در ملک مشتری هلاک شد و یا خود را کرد مشتری را رسد
که ثمن خود را از بائع بازگیرد و اینچنین بیع مطلقا روا نباشد **ولو عدیگر**
فاسد است و فاسد را دو روی است یکی روئی و به بعض قریب و یک وقت
او بوصل چنانکه اگر احد متعاقدین فسخ کند شاید که چنانکه گوشت گندیده بوی
شود مکروه شود نه حرام پس اگر فسخ کند شاید اگر طبخ سازد بیع روا باشد
و یا چون مبادله لبن بلبن **در فتاوای سراجی آورده است**
که اگر شخصی شیر را کس بدهد آن شرط که باز شیر را از ماده گاو دوشیده
بده و بعد از مدتی احد از متعاقدین فسخ کند بدین که برابر این شیر ثمن
غله بده پس بحکم شرع او را غله رسد پس شیر الشیر دادن روا
باشد امّا بافساد امّا **در قدوری آورده است** که شیر ماده گاو
را بر شیر بز و گوسفند بدهد ربوا میگردد پس روا نباشد و نوع دوم بیع مکروه
و آن بیع جائز باشد امّا آثم گردد چنانکه شخصی در شهر خود غله از شهر خود جمع کند 543

و با دیگران به بیع گران بفروشد و یا شخصے پیشوای کاروان آید و نرخ آن شهر
را که برایشان بنمایاند چون نیک بد یعنی نیکخواهی کاروانیان کند و یا چون
یک کس بیع را سرانجام داده باشد دیگرے درمیان درآید و یا در وقت
اذان جمعه یعنی بعد ازان جمعه درین صورتها بیع کند جایز باشد اما آنشخص آثم
گردد **مسئله** گواهی حربی بر حربی دیگر رواست با ختلاف ملت ایشان
و گواهی حربی بر ذمی روا نیست و گواهی ذمی بر ذمی رواست باختلاف ملت
ایشان و گواهی اعرابی درروستائی بر شهری روا نیست زیرا که ادای حروف را
نمیتواند بجای آورد و گواهی شهری بر اعرابی رواست و گواهی اعرابی بر اعرابی
دیگر نیز رواست زیرا که در آنولایت جز مانند ایشان یافته نمیشود - نسخه رمنی
مسئله اذا دعی عیب بالذباب لا یثبت حتی یقیم البینة وان اقام بینة
العیب یثبت العیب وان قال البایع ان مات علی عیب الذباب فهو علی یده حلیه
ان اقام بینة علی ذلک لان البایع غارد علی ذلک والصحیح ان عیب الذباب لا یثبت لانه ۳۳۵
لا یعتبر وقت ضربه قیل الضرب وقت الشتاء و قیل وقت الربیع - شرح هدایه **مسئله**
چون مسافر در نماز چهار رکانی با امام مقیم اقتدا کرد چهار رکعت را تمام کردن بر وی لازم
میشود و اگر بر قعدهٔ اول نه نشست نمازش فاسد شود اگر در شفعهٔ اول اقتدا کرد نیز
تمام کردن لازم بود و اگر در شفعهٔ آخر اقتدا کرد نیز چهار رکعت را تمام کردن لازم
بود **مسئله** آورده اند که روزی زنی بخدمت رسول الله صلی الله علیه وسلم
حاضر شد و گفت یا رسول الله شوهر من دوستی ندارد گفت بر تو باد که از نامشروعات
بپرهیزی هکذا زنے سه کرت سوال میکرد رسول الله صلی الله علیه وسلم
همین جواب میداد بعد ازان گفت یا رسول الله من در حق او چیزے کرده ام
ازان پس من دوستی او روز بروز می افزاید حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه وسلم بغایتے درشتی و اعراض فرمود و او را از پیش خود
دور کرد حتی که آن زمین که بر و استاده بود آنرا نیز بریده انداخت

پس گفته اند که اگر شخصے اندک و بیش از سحر میدانسته باشد چنانکه
اگر پسر را بمادر خود مهربان بجند از روے سحر آن کس کافر گردد
فتاوی نوادر مسئله اگر کسے از جهت پریان چراغ بهند
و یا از جهت ایشان مرغ و یا گوسفند وغیره ذالک را بجشد و یا گوش و
یا تاج خروس را ببرد و بدان تعویذ نویسد پس آنشخص کافر مے شود و زنش
طلاق مے شود اگر تجدید نکاح کرد فبها والا همیشه زناکار ہست ۔ تفسیر ملا
یعقوب مسئله پوست بز غاله خوردن روا باشد ۔ بوستان
ابو اللیث سمرقندی مسئله در دلیل العارفین مسطور ہست که چون

در بیان خلقت آدمی

زن و شوہر را نزدیکی حاصل مے شود در آسمان مهتر جبرائیل پاره خاک از
موضع مدفن آن طفل مے گیرد و در رحم زن فرشته ہست که آنرا ملک الارحام
میگویند بدست آن میدهد چون از طرف مادر و پدر آب در رحم قرار میگیرد
۵۴۵ آنخاک بدان می آمیزد و مدت چهل روز در دست مالیدن گیرد پس
بمنزله پنیر میگردد بعده فرشته دیگر از دست او میگیرد و مدت
چهل روز میمالد تا اندامهاے او راست میشود چون گوشت و پوست و استخوان
و عروق پس از حضرت عزت خطاب مے آید که اے فرشته سرش مهیا
کن و فواید اکل و شرب و کلام و سمع و بصر و شم و ذوق در وے مے نهم
و پایهایش راست کن و قوت مشی میدهم و دستهایش راست کن
و قوت بطش من میدهم بعد از ترتیب جمله اندام مدت ده روز همچنان
افتاده باشد بے روح بعد ازان گفته اند که حیات بمنزله اسپ ابلق
است هر چیزے را که بوی میکند زنده میشود اول پاے او زنده مے شوند
بعد ازان هر دو گرده در روده مے شوند که این را ارواح نباتی
گویند بعد ازان عرقے ہست میان جگر بنده روده که مخرج نفس
از انسست بدان راه حیات بالا سرایت میکند و نفس

پیدا میشود پس این هنگام حیوان نام مے یابد بعد ازان فرشته ہست که آن را ملک
الارواح میگویند ارواح را داخل مے کند که آن ز ارواح نفسانی و جاری
گویند که سمع و بصر و ذوق خاصیت اوست و روئے طفل در شکم مادر
بطرف ناف میباشد یعنی پشت او بطرف پشت مادر و روئی او بطرف روئی مادر
او میباشد و پس در تمهید ابو علی رودباری آورده ہست که نفس جدا
است و ارواح جدا زیراکه در حالت خواب ارواح بیرون می آید و در حالت
بیداری داخل مے شود و در وقت موت هر دو میروند خلاف مر ملحد ازاکه
نزدیک ایشان ارواح و نفس جز یکے نیست و منقول است که چون ارواح
در رحم مے آید چهار خط را با خود همراه مے آرد یکی از اجل که مقدار کذا و کذا سنین
و شهور و ایام عمر او باشد و در فلان ساعت اجل او منقض مے شود کما
قال الله تعالیٰ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ۔
یعنی مقدار پاے گرفتن مور چه پس و پیش نشود امّا نزدیک اعتزال مقتول
با جل خود نمرده باشد چه اگر قاتل نه کشتی مدت چهل روز زنده بودے امّا
نزدیک اہل سنت و جماعت این قول محض کفر ہست و خط دیگر رزق او نوشته
میباشد که مقدار کذا و کذا این شخص خورد و در خط دیگر عمل او نوشته میباشد
که مقدار کذا و کذا عمل از و در وجود مے آید خواه نیکی خواه بدی و در خط دیگر نیز
او نوشته میباشد که این کس بدوزخ میرود و یا به بهشت منقول است که
گریه کودک بعد از ولادت از آن ست که او تا این غایت جمله امور غیب را یاد
میداشته باشد امّا در ینحالت فرشته مے آید و پیشانی او را سخت میمالد بتمامه
آن یاد را فراموش میکند ازان اندوه در گریه می شود منقول است که طفل بعد از
ولادت در مدت چهار ماه گریه میکند در آن اثنا لا اله الا الله بیان مے کند
و در چهار ماه دیگر محمد رسول الله را بیان می کند و در چهار ماه دیگر اگر مادر و پدر
مسلمان بوده مے گویند اللّٰهم اغفرلی ولوالدیّ و اگر مادر و پدر ش

۵۴۶

کافر برند مے گوید اللّٰھم العن علی والدی **مسئلہ** اگر طفل گریہ میکند باید
کہ سورۂ لایلاف را نوشتہ بندد آرام شود **مسئلہ** بدانکہ دیدار باریتعالی را
دیدن راست است و روزی خواہد شد بعد از دخول در بہشت مومنان را یعنی
مردان را و زنان را خلاف مراد روافض و حشویان را کہ نزدیک روافض کہ بغیر از بی بی
فاطمہ زہرا دیگر زنان دیگر نہ بینند و نزدیک حشویان کہ بغیر از بی بی عایشہ صدیقہ زنان دیگر نہ بینند و این قول آنہا
محض باطل ست شرح عقاید **مسئلہ** در دُرر مجالس آوردہ است کہ زنی بود صاحب جمال از غایت گریہ کردن
چشمان وی بے نور شدہ بودند و از وی پرسیدند کہ چرا گریہ میکنی گفت شنیدم کہ فردائے
قیامت زنان را دیدار نباشد گفتند کہ ای ضعیفہ این قول روافض است اہل زنان را
دیدار باشد گفت پس ازین قرار نشوم از گریہ زیرا کہ چشمان من از جہت دیدار او کور
شدہ است **مسئلہ** چون شخصے چہار زنان داشتہ باشد و زن پنجم را نکاح کردن
خواہد روا باشد یا نے **جواب** حیلہ آنست کہ از زن اولینہ کہ آنرا اول بعقد
در آوردہ باشد از ان اذن خواہد اگر اذن داد بعد ازین ہرچند زنان کہ
بکند لاالی نہایۃ روا باشد و این روایت در مشکلات حیدرخانی مسطور است
اما مفتی را شاید کہ این مسئلہ را بر دانشمندان زور آور بگذراند بعد از ان
فتوائے دہد **مسئلہ** رجل نوی السفر فی رمضان وھو صائم فقبل ان
یخرج من العمران فات ان اکل علیہ الکفارۃ فتاوای سراجی و قرانخانی **مسئلہ** شخصے
بدست کفار اسیر شدہ بود و نمیداند کہ ماہ رمضان کدام باشد پس تحری کردہ یکماہ را روزہ
داشتہ است شرعاً اگر تحری موافقت افتد روا باشد یا نے **جواب**
باشد اما اگر معلوم شود کہ آن تحری قبل از رمضان بود و یا بعد از
رمضان بود نیز آن روزہ محسوب باشد یا نہ ایجاب روا باشد ۔
فتاوائے قرآن خانے **مسئلہ** مستاجر را روا نباشد کہ ذابہ
مستاجر را بزند اصلاً عند ابی حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ اگر بزند و ہلاک

شود ضامن باشد وهمچنین بکشیدن لگام عقب بانگ آواز همچنان میکند
تا بمیرد وعندهما بضرب معتاد ضامن نباشد ودابهٔ عاریت را بزند نیز
ضامن شود باتفاق اما اگر دابه را مزدور کرد ودر غیر موضع معتاد بزند و
هلاک شود باجماع ضامن شود **فتاوای نوادر** **مسئله** اگر شخصے
اصل الحر رفته در پیش یکے عهد کرده که کسوت طعام را بمن داده باشی و من
بندگی شما را قبول کردم که قدیم الایام در پیش شما باشم وبعد از مدت آن
میخواهد که از پیش وے برود رفتن تواند یا نه **جواب** تواند وآنچه
از طعام وکسوت بوے داده است آنچه آنکس کرده است هر دو برابر میشوند وهیچ
احدے از دیگرے چیزے طلب ندارد نقل تاتارخانی **مسئله** در
فتاوے افتخار آورده است که در سفر نیت را قصر نیست زیرا که در اتیان در ترک
مسافر مخیر است وقبل اتیان در حال نزول وترک در حال رفتن در فتاوے
۴۸ه ظهیریه وخلاصه بغایتی مستحسن داشته نقل صلوات ماچینی **مسئله**
مکروه است اقتدا باهل هوا وبدعت کردن چون جمیله وقدریه ورو افضیه
وخطابیه ومشبهیه وآنکه قرآن را مخلوق گویند اقتدا بایشان مطلق
درست نیست نقل ماچینی **مسئله** مکروه است تکرار جماعت کردن
در مسجد که اهل آن مسجد نماز بجماعت گذارده باشند واین در صورتے مکروه است
که قوم آخر از قوم اول اکثر باشند اما اگر یکے یکے ودو دو یک در گوشه
باشند مکروه نباشد ودر جامع صغیر خانی گفته است که این جمله در صورتیست
که آن مسجد در شارع عام نباشد فاما اگر در شارع عام باشد تکرار جماعت
وبانگ نماز واقامت مکروه نیست زیرا که امام معلوم ومعین شرط است
از برای کراهیت واینجا معلوم نے **نقل صلوة ماچینی**
مسئله نماز گذاردن بر فوق مسجد مکروه باشد وبه صحن مسجد واگر
جای نیابد مکروه نباشد نقل ماچینی **مسئله** چون نبی وفات یابد باید که موهای

اورا دو گیسو کند یکے را بجانب راست بر بالائے قمیص بر فوق صدر او ماند و دیگر را بجانب جیب ہمچنان کند **سوال** اگر مردے موئے داشته باشد اورا چه باید کرد اگر دو گیسو کرده ہمچنان بطریق مذکور ماند تشبیه بزنان مے شود و اگر دو گیسو کرده متعاقب او ماند آن نیز تشبیه بزنان مے شود انانکه زنان را ہم دو گیسوے مے باشد و مردان را نیز دو مے شود و اگر بر سر پیچیده بماند آن نیز قلب موضع میشود پس چه باید کرد **جواب** باید کرد که موہائے مرد را سه گیسو سازد یکی را پس پشت در زیر یک کتف او نهد و دیگر را در زیر دیگر کتف او نهد و سیم را در زیر پشت آویزد یا بر گردن بنهد نقل خلاصة الفقه **مسئله** اگر مردے کالائے خرید بدانکه او را سه روز خیار کرد بعد ازان اگر تصرف کرد دران مبیعه چنانکه اسپ بود بر نشست و یا ستور بود بار کرد و یا ماده گاو بود بدوشید و یا کنیزک بود وطی کرد و یا بوسه داد بشهوت یا او را لمس کرد درین حال ہمه جائے او را خیار باطل باشد و بیع جائز و لازم آید رد نتواند کرد و نیز اگر کنیزک بشرط بکر خرید پس کامله پیدا شد بطریق که زنان را بند بوطی رد نتوان کرد کفایة الاسلام

باب در دانستن راه فقیری که ہزار و یک منزل است و چهل و چهار مقام ہست باب اندر بیان خرقه **سوال** اگر ترا پرسند که خرقه چیست و چند معنی دارد **جواب** بگو که خرقه پوشش بر پنج معنے اطلاق کرده اند اول اصلی است که لم یزل خواست تا کسوت خلق بر موجودات پوشاند قوله تعالیٰ اِذَآ اَرَادَ شَیْـًٔا اَنْ یَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ آفرینش خرقهٔ اصلی ہست که هر دو عالم را پوشاند و خرقهٔ دوم عرش و خرقهٔ سیوم زمین است و خرقهٔ چهارم لیل و نهار است و خرقهٔ پنجم ہم ہست و خرقهٔ ششم روز و شب ہست قوله تعالیٰ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

مسئلہ در بیان خوردن طعام در خانہ ماتم

باب اندر بیان خرقۂ اصلی بر دو وجہ است آوردہ اند نیز

موجودات را از کتم عدم بصحرائے وجود آوردہ و این وجود معدوم بود چون ایشانرا از نیستی بہستی آوردہ و این خرقہ را بایشان دادہ است در معنی خرقۂ اصلی نام نہادہ اند و این خرقۂ دوم عشق است و این خرقہ را نیز بوجود آمدہ است اول عشق را ناگفتن و ناپرسیدن و تعلیم علم نشناسد و حاصل نشود و چون بر وجود وے آمد آنگہ معلوم شود دوم چیزے نتوان داد کہ عشق نیست قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم من اکل الطعام فی بیت المصیبۃ فی الیوم الاول تبرأ منہ الایمان ومن اکل الطعام فی الیوم الثانی تبرأ منہ الملائکۃ المقربین ومن اکل الطعام فی الیوم الثالث فقد تبرأ منہ الرحمن قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ بری من الذین یاکلون الطعام فی بیت المصیبۃ قبل مضی ثلاث ایام المراد بالنہی لاغنیاء الناس لا للفقراء اذ ھم المستحقون ویستحب الا طعام لاھل المصیبۃ اذا لم یکن معھم نواحۃ لان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اطعم علی عمہ حمزۃ ایام التعزیۃ واذا کان فیھم نواحۃ لا یجوز لانہ اعانۃ علی المصیبۃ وذلک منی مختار الفتاوی آن اعرابی جاء الی النبی علیہ السلام فقال یا رسول اللہ ان ابنی مات والطعام یرسل مع الجنازۃ ما شان ذلک الطعام اھو حلال ام حرام فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ھو حلال وامر الصحابۃ باکلہ ولکن یکرہ ان یکون بین القبور من یجد الواعظین ومن لم یاکل من الطعام الذی یرضون مع الجنازۃ فھو مبتدع ویتابع الیھود لانھم لم یرضون مع الجنازۃ ولم یاکل اما من مقدسی من الذخیرۃ الطعام الذی یحمل خلف الجنازۃ یحل اکلہ لا للمصیبۃ یحملون ھذا الطعام لاجل حامل الجنازۃ فیحل اکلہ فی الملتقط لو حملوا الطعام خلف الجنازۃ یحل اکلہ ولعموم البلوی وقد وقع فی بعض النسخ لا یباح اکلہ ھذا الطعام فھو مخالفۃ للنسخۃ المتقدمین فی والمتاخرین والمراد بعدم الاباحۃ المکروۃ من زند وسیبی والطحاوی وسئل عن ابن عباس رض عن الرجل یقوم باللیل ویصوم بالنھار ولا یحضر الجماعۃ ھو قال فی النار قال النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم من منع میراث وارث حرم اللہ تعالیٰ میراثہ عن

مسئلہ کسیکہ خورد طعام را در خانۂ ماتم در روز اول بیزار بیشود از وے ایمان و کسیکہ خورد طعام در روز دوم بیزار میشود ازوے ملائکہ

550

الجنة فی تفسیر ابی طالب الکوماتی **فایده** تعویذ چشم زخم بدنظران هرکه را نظرے رسد این تعویذ را نوشته نگاهدارد خدای تعالی او را از آفت نظران نگهدارد وسه مرتبه بران نظر رسیده بدمد بفرمان رب العالمین شفا یابد مجرب است

این است بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اعوذ برب علیتی وشهاب قابس و

هجر یابس وما قاوس العین بالعین ردة العین الی العین فی کبده حلیته

یا عظیمُ یا عظیمُ یا عظیمُ یا اللّٰهُ یا اللّٰهُ یا اللّٰهُ برحمتك یا ارحم الراحمین **نوع دیگر** اگر کسے را چشم تاریک باشد دو بیار و بیخ زعفران را بساید و در چشم کشد با چوب سرمه دان وبعد ازان زرد چوبه را بگیرد و بپنبه آلوده کرده بالائے چشم نهد بعد ازان دو کلیجه از گل کند و بالائے چشم بماند روشن گردد بفرمان الله تعالی مجرب است **نوع دیگر** روشنائی تلخه ماهی و مشک و زعفران و کف دریا و چاکسو این جمله را آس کند و با شهد آمیزد و در چشم کشد روشن گردد انشاء الله تعالی **نوع دیگر** برگ سپند را بگیرد و بکوبد و شیر کند در شب بمالد و علی الصباح در دهن بگیرد و خون

دهن و گنده بوئی و جمله علت برطرف شود بحکم

باریتعالی **نوع دیگر** اگر کسی را دست و پائے عرق شود هم

بدست و پای بمالد عرق کم شود انشاء الله تعالی

۵۵۱

بیت

مخفی نماند که درمین طبع کتاب مستطاب هذا که مسمی بارشاد الطالبین است نسخ عدیده فراهم آورده شده بود لیکن بسبب عدم استعمال بلورمس در نسخهائے مذکوره اغلاط بسیار جای گرفته بود بقدر تشبیه در صحت این نسخه مطبوعه مصروف شده و در طبع بار چهارم باز مقابله بانسخ قلمی و ترجمه فارسی و فهرست در هر کنیز شده در هر جا که عبارات عربی واقع شده و مواضع هر آیت در هری پاره و رکوع معلوم شد هر جا که اگر ذو الفضائتی بر غلطی اطلاع یابد بقلم عفو صحیح نموده زبان از تونیخ بر بصمم و کاتب مسدود دارد والله المستعان وعلیه التکلان

اشتهار

بر سالکان طریقت نبوی و تابعان ملت مصطفوی و صاحبان مطابع نزدیک و دور و تاجران باخرد و شعور مخفی و محتجب مباد که کتاب مستطاب ارشاد الطالبین یعنی تصحیح جامع الفروع والاصول حاوی المعقول والمنقول از مولوی فضل حق اخوندزاده ساکن قریه نخی تهه هشتنگر و بعضی تصحیح فضیلت پناه میان قمرالدین اخوندزاده ساکن چنی با ترجمهٔ آیات و احادیث سرکار تاج ما علیه الصلوت والسلام دیگر عبارات عربی جناب مولوی غلام حسین مکاپشاوری معه چند رسایل مفصلهٔ ذیل

صیدیه در تفصیل حل و حرمت حیوانات و منافع آنها و چهل حدیث در حرمت غنا و مزامیر شنیعه و احکام لذیذه در حرمت افیون

پر مضمون چند ابیات در منقبت جناب حضرت پیر دستگیر قدس سره و درود شریف کبریت احمر و چند بیت در مناجات آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بصرف زر کثیر و جهد بی نظیر کمترین بندگان خدای قدیر خادم صغیر و کبیر حاجی محمد امیر و فضل احمد کتب فروش پشاور بازار قصه خوانی که حق تصنیف متن مورث نو وارثان مصنف موصوف بموجب سند ضابطه بگرفتیم و نیز اجازت از مصحح و مترجم مذکور حاصل کرده طبع نمودیم و حسب شنوایی و موجب دفعه، قانون بستم ۱۸۶۷ء داخل بهی نود گردیده لهذا در خدمت هر یک صاحبان مطابع و تاجران کتب فروش و غیرهم التماس است که هیچ احد بلا اجازت این حقیران قصد طبع متن و حاشیه کتاب هذا نفرمایند ورنه در صورت خلاف اصول مذکوره ذمه دار هر یک نقصان اقمان خواهند شد و بجای نفع نقصان خواهند یافت و هر چند نسخه که مطلوب صاحبان مذکور باشد بارسال قیمت از دکان نیازمندان طلب فرمایند انشاءالله تعالی دریغ نخواهد شد بر رسولان بلاغ باشد و بس ع

حقیران

حاجی محمد امیر کتب فروش پشاور بازار قصه خوانی — فضل احمد ولد حاجی محمد امیر تاجر کتب پشاور بازار قصه خوانی

مورخه ۶ ربیع الثانی ۱۳۲۶	ایضا اشتهار واجب الاظهار	از قوم درانی ...

کولار ڈاک خانه وزیرآباد

قیمت کتاب هذا مبلغ **دو روپیه و هشت آنه** و حق کاپی رایت محفوظ و هر نسخه که بدون دستخط کمترینان یا مهر اصلی خود یافت شود آن را مال مسروقه تصور خواهد شد والسلام فقط

بنده فضل احمد عفی عنه

محرر محمد عالم المشهور به پاسنی ملا صاحب مجاور زیارت شیخ عبدالغفور صاحب سوات علیه الرحمة — ملا عبدالرحمن ساکن ...

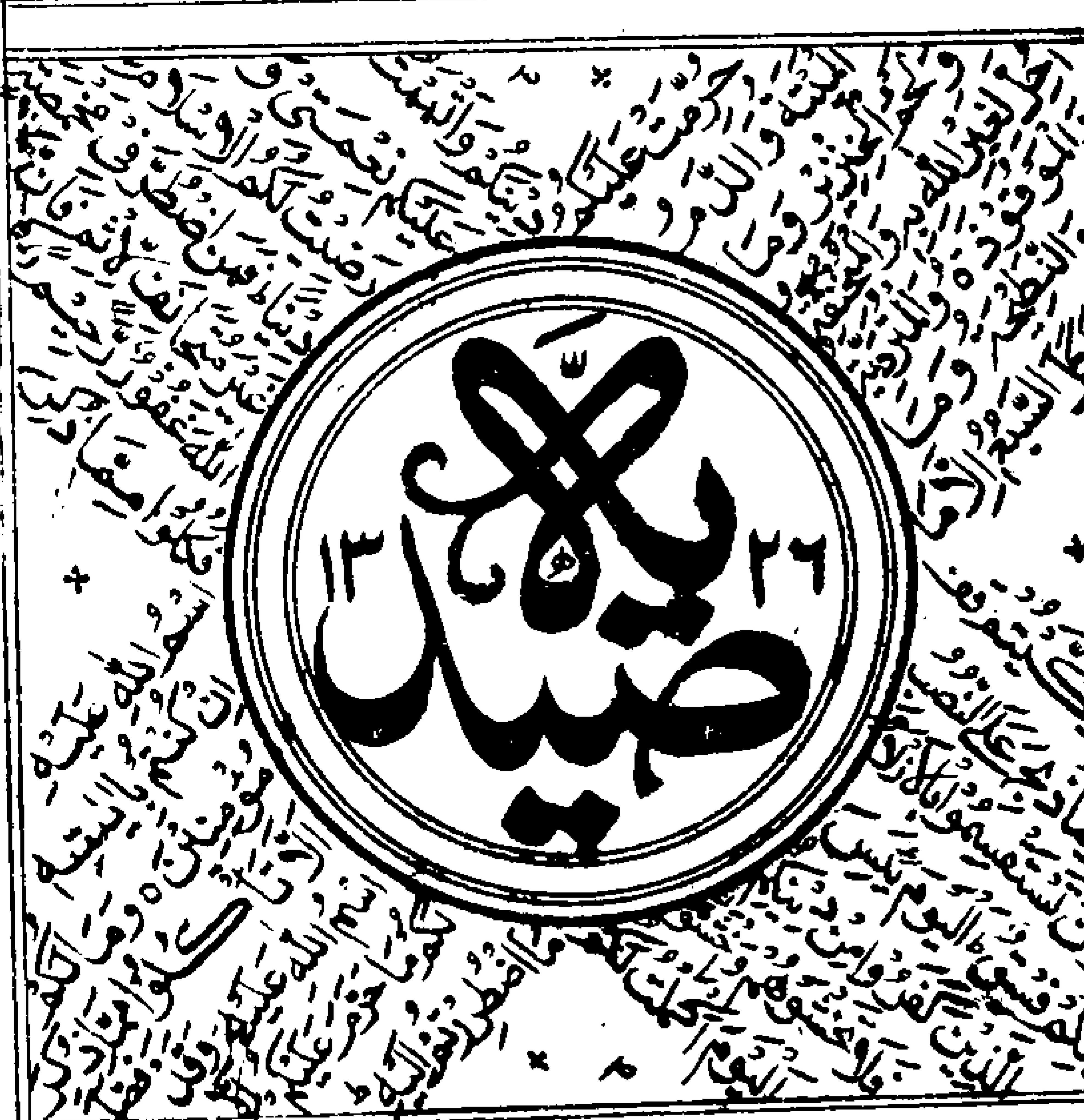
وعلامت مهر حافظ عبدالخالق صاحب شاهدل رحمة الله علیه محبت ساکن صوات محمد ساکن صوات دفیر دوست ساکن صوات

اعلان

بسم اللہ الرحمن الرحیم

وكلوا مما رزقكم الله حلالا طيبا

الحمد للہ والمنۃ کہ از مجموعہ حکمت این رسالہ کثیر المنفعت در حل و حرمت جانوران مسمی بہ

بفرمایش حاجی فضل صمد صاحب خلف جناب حاجی محمد امیر صاحب تاجر کتب شہر پشاور محلہ نعلبندی

مطبع نولکشور پریس لاہور

یسئلونک ماذا احل لهم قل احل لكم الطيبت و

حیاۃ الحیوان

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین اما بعد
این رسالہ ایست عجیب ونسخہ ایست غریب در بیان حل وحرمت اکثر جانوران و
اختلاف مذاہب اربعہ اہل سنت معہ اختلاف اہل تشیعہ وتاثیرات اکثر اعضا واشیاء
جانوران از کتب حکمای متقدمین کہ دانستن آن ہر کسی را فایدہ کثیر بخشد معہ اسامی
ہر یک بعربی وفارسی وترکی وبعضی حکایات وعجائبات کہ از انہا بہ ثبوت رسیدہ
من تالیف نواب صدر جہان رحمۃ اللہ تعالی علیہ کہ یکی از جملہ امرائے عالیشان و
اکابران ملک دکہن موسوم بصیدیہ بترتیب حروف تہجی اضعف العباد مسیح الزمان
بنظر فوائد خاص وعام بحیز طبع آمد حرف الالف ابل را بفارسی شتر گویند
وبترکی وزہ شتر کلان بعربی جمل وماده اورا ناقہ گویند وآن جانور قوی ہیکل کم
خور وبارکش وفرمان بردار است چنانچہ این شعر بصفت اوست بیت حلیمی رہ نوردی
بردبارے ✦ زگلزار جہان قانع بخارے ✦ وعرب در مطاوعت مردم را باو تشبیہ
کردہ میگویند اطوع من الجمل وعربیان ہرگاہ کہ خواہند کہ مسافت بسیار
باندک زمانے طی کنند اشعار عرب را باہنگے خاص میسرایند چنانچہ شاعرے گفتہ
بیت اشتر بالحان عرب اسودہ از رنج وتعب طی میکند با صد طرب یکروزہ رہ در یکزمان

۲

واز غرائب شتر آنست که اگر چشمش بر ستارهٔ سهیل افتد بمیرد ونیز هرگاه که بسفر عرب یا زیاد
معلوم شود که دو سه روز آب در راه نخواهند یافت بز بانے که مصطلح آنها ست
او را میگویند و شتر از ان آگاه شده از عادت خود آب مینوشد و در آن مدت
بر تشنگی صبر مینماید وگفته اند که شتر کینه بسیار دارد و نزد محققین آنست که شتر زهره
ندارد واگر مارے شتر را میگزد خرچنگ میخورد اثر زهر زائل میشود وچون رنجور شود
از خوردن جفت بلوط صحت یابد وکثرت شتر باطراف بلاد عرب بسیار میباشد
حکم گوشت وشیر او بجمیع مذاهب حلال ست الا بمذهب خطائیه که منجمله مفتاد و دو
ملت باطله اند حرام ست واهل سنت در شکستن وضو از خوردن گوشت شتر
اختلاف دارند اکثرے بر آنند که وضو نمی شکند چنانچه نزدیک امام حنبل این ست که
وضو می شکند ونواوی که یکے از مطیعان اکابران امام شافعی ست اول در باب
شکستن وضو موافقت امام حنبل رح مینمود بعد ازان متفق دیگر ائمه گردید و بمذهب شیعه
نیز گوشت وشیر او حلال ست **حکمت** بدانکه شتر زهره ندارد و بر روے جگر او
چیزے ست مانند زهره در روے لعابے ست اگر آنرا در چشم کشند شبکوری دور شود
وچون چشم شتر بسوزند و بر زخم ریزند خون بایستد وچون موے او را بر ران چپ
بندند سلسل البول باز دارد واگر مقدار نخودے از پنیرمایهٔ شتر اعرابی پیش از مجامعت
باب نیم گرم بیاشامند قوت باه زیاده تر از همه ادویهٔ مبهی بدهد پیه شتر هر جا که نهند مار
بگریزند وطلائے چربی کوهان او بواسیر را مفید بود اسد بفارسی شیر گویند وبترکی
اصلان واو جانور پر قوت هیبت صاحب شوکت و دلیر ست واو را جانوران بمنزلهٔ بادشاه
میدانند وچون صید کند دلش را وقدری از باقی اعضایش بخورد و باقی را بگذارد و دیگر
سیر نیم خوردهٔ خود و باز مانده هیچ جانورے نرود و هرکه با او در مقام فروتنی
باشد قصدش نه کند وزن حائضه را آسیب نرساند وشیر ماده غیور باشد ارسطو حکیم
گفته که یکنوع از شیر دیدم که روے او مانند روی آدمی وبدن او بسیار سرخ رنگ
ودم او مانند دم کژدم ویکنوع دیگر بر شکل گاو بود او شاخها نیز بر سر دارد

وفیمکه بسیار است و در میان مردم مشهور است جانوریست مقدار گاو کلان
ورنگ او زرد بسرخی مائل و از ابتدای سر بینی او تا شروع دمش خطی سیاه
کشیده میباشد و چون دیرینه سال میگردد موهای سیلنر شانه اش پیدا می
شوند و ماده شیر از یک بچه بیش نمی زاید و بچه اش را اول چون پاره گوشت می باشد
حس و حرکت ندارد بعد ازان که زاید مادرش سه شبانروز نگاه میدارد بعد ازان پدرش
می آید و باد در روی میدمد تا حرکت و صوت و شکل شیر پیدا میکند و عمر دراز دارد
و علامت پیری او آنست که دندانهای او میریزند و از دهانش بوی بد می آید و از
خروس و چغند و طاوس می ترسد و از آواز گریه و چوب بر طشت متوهم میگردد و از آتش
هراسانست و پیوسته تب میدارد و از بیم مورچه میگریزد و اگر مورچه درمیان پنجه اش
رود از انجا خلاص نخواهد شد و به ثبوت رسیده که شیر را در روم توالد نیست و شیر را در
ولایت خطا می پرستند و اگر کسی تاجر شیرے بدان ولایت میبرد او را زر بسیار
میدهند و دعای محافظت از شر شیر که آنحضرت صلی الله علیه وسلم ارشاد فرموده ۴
این است اللهم لا تسلط علی ولا علی احد من اهل المعروف یعنی ای بار خدایا مسلط
مگردان ورا بر من و بر هیچکس از اهل معروف یعنی بر تابعان شریعت نبوی صلی الله علیه
وسلم و از حضرت علی رض مرویست که هر که را شیر به بیند باید که بگوید اعوذ بدانیال
و یا طب من شر الاسد از مضرتش و ایمن گردد و معنی این کلمات اینست که پناه میگیرم
بطفیل دانیال و نجات از شیر و حکمت درین آنست که میگویند بادشاهی ظالم حضرت دانیال
را با شیران گرسنه در چاهی محبوس کرد تا او را بخورند حق سبحانه و تعالی او را از شر آنها نگاه
داشت و بعضی گفته اند که منجمان بادشاه کافر آن زمان گفته بودند که درین سال فرزندی بوجود
آید که سبب آسیب ملک تو گردد بادشاه ظالم حکم کرد که هر فرزندیکه درین سال متولد شود
بکشند قضا را درانسال حضرت دانیال متولد شد مادرش از اضطراب و ترس آن بادشاه ورا
در بیشه شیران انداخت خدای تعالی شیر از بر و مهربانان گردانیدند تا ویرا پرورش
ساختند ازینجهت میگویند که حضرت دانیال در نگین خود صورت دو شیر که او شان او در طفلی پرورش

کرده بود نقش فرموده بودند تا که همیشه نعمت حق‌تعالی در نظر ماند حکم گوشت و
شیر شیر حرام است نزد جمهور علمای اهل سنت و اهل تشیع الا نزد امام مالک رحمه الله
مکروه است **حکمت** هر که پیه او در بدن خود مالیده در جنگل رود حمله درندگان
از وی بگریزند و از ایشان ضرر بوی نرسد خوردن زهره اش آدمی را شجاع و دلیر کند
و صرع و داء الثعلب را زائل کند و اگر در چشم کشند خون از چشم ببرد و اگر بر خنازیر
طلا کنند دفع کند گوشت و پیه او فالج و استرخا را مفید بود و ضماد خونش علت سرطان
را زائل کند و بر پوستش خفتن تپ ربع را مفید بود و اگر پاره از پوستش و در صندوق
نهند از آسیب کرمان ضرر دهنده ایمن شوند و اگر پاره از پوست او در گردن
کودک مصروع بندند نفع بخشد و اگر طبل پوستش در جنگ بنوازند اسپان مخالف
از صدای وی بگریزند **ارنب** بفارسی خرگوش و بترکی طاوشقان و بعضی گویند
که یکسال نر ماند و یکسال ماده و او را چون زنان حیض می آید و چون رنجور شود نی نیزه
خورد شفا یابد حکم حلال است گوشتش و بمذهب اهل سنت و در مذهب تشیع حرام است
حکمت هیچ جانوری ترسنده تر از وی نیست و در وقت رفتن بجهد و چون در خواب رود
چشمش کشاده ماند و چون دریا می بیند اکثر بشدت خوف می میرد چنانچه بسبب خوف بجانب
دریا نمیرود و عرب میگویند که اجنه از وی گریزند هر که دماغ او را بریان نموده بخورد
رعشه که بسبب خشکی باشد خلاصی یابد و اگر سرش را بسوزانند و خاکستر را بدندان مالند
سیاهی و زردی را ببرد و سفید و براق گرداند و پنیرمایه خرگوش را اگر زن بعد از حیض بمشک بخورد
برگیرد بر آبستن او یاری بخشد و اگر بعد طهر تا سه روز بیاشامد منع آبستنی کند و اگر با خطمی و زیت
محلی نهند که خاری یا نی در آنجا خلیده باشد بیرون آرد و چون با سرکه بکودک مصروع
بنوشانند صرع را دفع سازد و چون مقدار یک قیراط از پنیرمایه وی با شراب بهنه آمیخته بخورند
زهر رو کژدم و غیره سموم گزنده ها دفع سازد و اگر زن آبستن پنیرمایه نر با خصیه و بشراب ممزوج
ساخته بیاشامد فرزند نر زاید و بخوردن پنیر ده بدستور دختر زاید والله اعلم و اگر با آب بر
بینی نهند منع خون رفتن کند و زهره او اگر کسی را بخورانند خواب برد و چنان غلبه کند

چنان غلبه کند که بغیر خوردن شیر بیدار نشود و خوردنش اگر زنی بخود برگیرد هرگز
آبستن نشود و گوشتش قولنج و مفاصل و نقرس ببرد و کعبش با خود داشتن دفع
چشم بد کند بلاے و اگر زنی ببندند مادام که با وی باشد آبستن نشود و اگر خون
وی بریان کرده بخورد جهت سموم جلاے چشم نافع بود **افعی** بفارسی مار گویند
باریک گردن و پهن سر و دنب باریک باشد و ماده اش بدترین مار است و بدترین
انواع افعی آنست که خال سیاه و سپید دارد و مار را ترکیان بیلان گویند و عرب
اورا ابوالحی گویند بجهت آنکه میگویند که او بعد هزار سال کور میگردد و بعد ازان درخت
بادیان را جسته چشمهاے خود بران میمالد درست می شوند گویند هرچند که میان او و
درخت بادیان مسافت بعیده می باشد با وجود کوری می جوید و خود را نزد او رساند
و از غرائب او نقل کرده اند که اگر چشمش برکنند بعد از سه روز بحال می آید و درست می
گردد حکم حرام است گوشت او در جمیع مذاهب شیعه و سنیه و امامیه **حکمت** گوشت او در
مرض استسقا نافع بود و جذام و تاریکی چشم را ببرد و هیجان شهوت گردد و دافع
زهر افعی باشد و چون با روغن زیت بر تن مالند موی نروید و پوستش داء الثعلب را
مفید بود و خونش روشنی چشم را زیاده کند و اگر دل وی را خشک کرده با خود دارند
سحر کار نه کند و اگر دندان او را بر عورتی بندند حامله نشود زهره او زهر قاتل است
که هیچ علاج ندارد **ایل** را بفارسی گوزن و گاو کوهی و نرش را سفق و ماده اش
را ماوال گویند تا دو سال شاخ برنیارد بعد ازان دو شاخ برنیارد و بعد ازان
دو شاخ راست برآرد چون راست برآرد چون سه ساله شود از شاخهاے او
شاخهاے دیگر مانند شاخ درخت بیرون آید تا شش سال زیاده گردد بعد ازان در
هر سال یکبار بیفتد و باز برآید یک عقده از سال گذشته و سالش از عقده هاے
شاخش فهمیده میشود و شاخ او بسیار منعقد و محکم است و از غرائب احوال او آنست
که بشنیدن سرود میل دارد بمرتبه که او را بسرود گفتن مشغول میسازند و از عقب او میگیرند
بدین ماهی میل تمام دارد و ماهی نیز بدین او مایل است و بکنار دریا نیز بجهت دیدن او

مائل است بمرتبه که هرگاه مار را دید دنبال می کند چنانچه اگر ده زخم بر و زنند پروا نمی کنند و تا مار نگیرد از دنبال او باز نمیگردد و در تابستان افعی میخورد و حرارت بر بدنش غلبه میکند بطلب آب میرود و در کنار رود خانه می ایستد و قانع به شبنم میباشد که از روی آب بر میخیزد و آب نمیخورد بمقدار که زهر افعی از اندرون وی بر رود اگر چنین نکند بمیرد و بعضی گفته اند که جهت دفع مضرت افعی خرچنگ خراطین میخورد چون افعی بخورد گاه باشد که اشکی چند در گوشه که نزدیک چشم اوست جمع شود و مانند موم بسته گردد و آن بهترین تریاق است جهت زهرها و خوبترین گوزن زرد رنگ است **حکم** حلال است گوشت وی بجمیع مذاهب **حکمت** مغز بش فالج را مفید است و اگر شاخ وی بر آتش نهاده بخور کنند جمیع گزندها بگریزند و اگر بشاخ سوخته او مسواک کنند زردی دندان و درد آن را دور کند و کسی که از وی بر خود چیزی بندد در خواب نشود و آشامیدن خون وی سنگ مثانه را دفع کند و خاکستر شاخ او را اگر با روغن ضم کرده بر شقاق طلا کنند زائل گردانند **ابن آوی** را بفارسی شغال گویند و بترکی چقال جانور محیل است و خراب کنند خربوزه و نیشکر و غیره اثمار است **حکم** حرام است گوشت او و بمذهب امام حنفی و امام شافعی را دو قول است اصح آنست که حرام است و بمذهب مالک حلال است و بمذهب شیعه نیز حرام است **حکمت** اگر زبان او را در خانه بیاویزند و بگذارند در میان اهل خانه خصومت و نزاع و جنگ افتد و زهره اش را نیم درم در آب حل کرده سه روز متواتر بخورد درد سر را سودمند بود و طلای پیه او و خوردن گوشت او در رحمت دیوانگی و صرع که در آخر پیدا میشود سودمند بود و گویند که چشم او اگر کسی همراه خود دارد از اکثر آسیب و چشم زخم ایمن ماند و جگر ش اگر بکمثقال بمصروع بخورانند صرع را دفع سازد **ابن عرس** را بفارسی سودموش خرما گویند و بترکی حرماشجانی دشمن مار و موش و نهنگ است و مار و موش را بمد نفس از سوراخ بیرون آورد بخورد و نهنگ اکثر اوقات بسبب المی که در دهن دارد دهن گشوده دارد تا از هوا آن الم

باصلاح آید مرغان در دهن او رفته کرمهائی که در دهن وست بیرون مے آرند
راسود نمی دهد تا وقت در دهنش رود و بحلقش فرو رود و جگرش بخورد و او را ہلاک
گرداند **حکم** حلال است گوشت او بمذهب شافعی و نزد امام مالک و در دیگر
مذاهب حرام است. **حکمت** اگر اندرون شکم وے بکشنیز پُر کنند و خشک ساخته
نگاه دارند خوردنش جهت دفع جانوران زهردار مفید است واگر دماغ وی
یا گوشت وے بسرکه بخورند صرع را سودمند بود و اگر گوشت او را بر مفاصل نبندند
درد بنشاند و اگر گوشت او را بسوزانند در دیگ مسین و خاکستر آنرا با سرکه بر نقرس
طلا کنند سودمند بود و اگر چشم وے خشک کرده بمصروع دهند مفید باشد و اگر
کعب او در حالیکه زنده باشد بر زن بندند آبستن نشود و گوشتش زنانرا قوت دهد
و دماغش اگر اکتحال کنند تاریکی چشم را ببرد و رازی گوید که هر طعامی که زهردار و اگر
ابن عرس آنرا بیند فریاد کند و مویهای وے راست بایستند **اوز** بفارسی
بط و بترکی اردک گویند آواز نوچه را دوست دارد و در آخر ماه بچه را از تخم برون
و هنگام ماده بر سر تخم نشیند نر ساعتی از وے دور نشود و بسیار تخم دهد
الا زیاده از ده بیضه در زیر نگیرد و در کم از بست روز بچها آرد و اگر ماده بضرورت
از سر تخم برخیزد نر آنرا پاسبانی کند تا ماده برآید **حکم** حلال است گوشت او در جمیع مذاهب
حکمت اگر دماغ او را با آب رازیانج بناشتا بخورند بواسیر و اوجاع رحم ببرد
و زبانش قطع تقطیر بول کند و مغزش صداع را بنشاند و طلای پیهش شقاق را باز دارد
و دوار الثعلب ببرد و رنگ وی روشن کند و گوشتش تن فربه کند و آواز صاف
کند و قوت باه بیفزاید و اگر خونش نمک ناشتا بیاشامند درد مثانه را بنشاند و خاکستر
استخوان زخم پیکان باصلاح آورد و اگر بال چپش بر دست راست بندند تب ببرد و درد
اعضا بنشاند و تخمش قوت باه زیاده کند و سعال زائل کند گویند اندرون تخم وے
سنگیست چون بسایند و در شربت بیاشامند زحمت شکم نفع رساند
حرف الباء **بازی** را بفارسی باز گویند و بترکی قارجغاے جانوریست

جانوریست شکاری تعلیم پذیر خوش صورت متکبر بدمزاج است و ماده او از نر بزرگتر
و گیرنده تر ماده را باز گویند و نرش را جره و بهترین اصناف باز سفید است که
سر بزرگ و چشمهای سرخ داشته باشد و گردن دراز و سطبر و سینه پهن داشته باشد
و رانهای بزرگ و موهای خرد بر روی بسیار باشد و پایش زرد باشد باز
سفید در ولایت فرنگ بسیار است و در رساله بازنامه گفته اند که بهترین باز
آن بازی است که علامت او این است که چشمش سیاه یا ارزاق باشد
و پشت او نیز سیاه باشد و مشهور است که باز مقید آن نیست که بصنف خود جفت شود
بلکه بشاهین و زغن و چرغ و جز آن نیز جفتی کند از ینجهت اشکال باز مختلف است
و گفته اند عمر او زیاده از بیست سال نباشد بجهت آنکه ظالم و طامع است و
کرگس که قانع و کم آزار است عمرش دراز باشد چون رنجور شود گنجشک خورد
صحت یابد و اگر موش خورد پر بیفگند و اول کسیکه شکار باز کرده ملوک روم
بودند حکایت آورده اند که هارون رشید باز سفید را روزی پرانید باز در هوا
غائب شد بمرتبه که از آمدن او نومید گشتند بعد از در نمک بسیار پیدا شد ماهی در
چنگال داشت حکم حرام است گوشت او بجمیع مذاهب مگر بمذهب امام مالک رح که مکروه است
حکمت زهره باز را اگر در چشم کشند منع نزول آب کند اما تا اثر نزول
ظاهر نشود نتوان کشید که مضرت دارد باشق را بفارسی باشه گویند
و بترکی قرقو خوانند جانور شکاری تعلیم پذیر خوش صورت است و در کثرت
بباز نزدیک است و بعضی ورا در اصناف باز شمرده اند باز در تمام دکهن و
گجرات نیست اما باشه بسیار است حکم گوشت او در جمیع مذاهب حرام است مگر
در مذهب مالک که مکروه است حکمت کسی که خفقان سوداوی داشته باشد
اگر یکدرم از دماغ او با گلاب بخورد مفید باشد بحری را بفارسی و ترکی همین
نام است جانور شکاری تعلیم پذیر است و در جثه اندکی از باز حقیر است اما در هنر
و زور و دلیری از باز زیاده است بلکه نسبت او بباز کردن عین خطا است

مولوی محمد فصیح الزمان رح

وازغایت شجاعت بهوری که دارد مردم شجاع و دلیر را باو نسبت میکنند

و بحری جانور خوش خلق و بے بجر است با آدمی زود انس میگیرد و کسی آشیانه

او را ندیده و در دکهن آخر برشکال از طرف می آید و میگویند که میان دریا نزدیک جشمه

در جزیرهاے که معموری ندارد بیضه می نهد و بچه برمی آرد و ماده او از نر بزرگتر است و

دلیرتر و گیرنده تر و بالوان مختلف میباشد و بهترین رنگهاے او آنست که بسیاهی

مایل باشد و سینه کشاده داشته باشد و دم بطریق دم لگڑ باشد و این صنف را

بازداران دکهن بحری سیاه لگڑ دمی گویند و لگڑ جانورے ست که در تمام هند

میباشد الا در خراسان نیست و اکثر بحریها را بر دم زیاده از ده دوازده پر نمیباشد

و نادر آن بحری می شود که دم او سیزده پر یا چهارده پر داشته باشد و اگر این

چنین بحری که بالا گفته شد پیدا شود از جمله بحریها تیز و دلیرتر میباشد و بحری

جانورهاے بزرگ که برابر او باشد میگیرد حکم گوشتش و بجمیع مذاهب حرام است

و در مذهب امام مالک مکروه حکمت زهره او بجهت تاریکی چشم مفید است — 10

ببغا دربا بفارسی و ترکی طوطی گویند و آواز اصناف خود بیشتر سبز رنگ می باشد

و پاے و منقار سرخ دارد و این در اکثر ولایت هندوستان می باشد و طوطی تمام

سرخ رنگ نیز میباشد حتی که منقار نیز سرخ می باشد و قسمی دیگر مے باشد که بعضی بال

او سرخ و بعضی زرد و سر و منقار و پاے سرخ و بعضی منقار زرد و سیاه میدارند و

این قسم را نوری میگویند و این هر زیر باد هم میرسند و یکرنگ سفید و زرد نیز م

شوند و نیز یک صنف از طوطی سفید رنگ مے باشد و پاے سیاه و بعضی پاے سرخ

نیز بعضی طوطی بر سر تاج سرخ و یا سفید میدارند و این صنف بجثه بنسبت دیگر طوطی

زیاده تر است و این را در هند کاکاتوا و کاکاطوطو میگویند و او نیز در زیر باد

میباشد و جمیع اقسام طوطی سخن میگویند و موافق تعلیم هر یک بهر زبان گفتن می

و زبان طوطی بطریق زبان آدمی است از جهت حروف مستقیم میتوانند گفت و شنیده

شده است که سورهاے کلام الله مثل فاتحة الکتاب و قل هو الله احد وغیره طوطی

تعلیم کرده اند و طوطی سرخ رنگ که از زیرباد می آرند هر روز قرنفل را سایید در
پیش طوطی می نهند تا او خود را دران آب انداخته غسل مے کند و غوطها
میخورد اگر چند روز چنین نه کند جانوران کوچک در زیر پرهاے او پیدا شده
او را آزار میرسانند حکم گوشت او در مذہب امام حنیفه رح و امام مالک رح حلال
ہست و در مذہب شافعی رح دو روایت است یکی آنکه ممنوع الاکل و منہی القتل است
و فتوی بر این است دویم آنکه حلال است و در مذہب شیعه نیز حرام ہست **حکمت**
خوردن گوشت او فصاحت آرد و روشنی چشم زیاده کند و خوردن زہره او لکنت
زبان ببرد و خونش را اگر خشک کنند و در میان دوستان پاشند دشمنی پیدا
شود **برغوث** را بفارسی کیک و بترکی بوره گویند جانور سیاه کوچک جهنده
گزنده ہست از خاک پیدا میشود بیرنگ خصوصاً در خانهای تاریک کثیف
نمناک و در آخر زمستان و اول بہار میشود بعد ازان که پیدا میشود با ماده بسیار
جفت میشود و تخم مے کند بیشتر خورش او خون است و اگر در پیراہن و شلوار
آدمی رود تشویش بسیار میرساند چنانچه ازین بیت معلوم میشود **بیت**
ریگ در کفش و کیک در شلوار + بهتر از همنشین ناہموار + و مشهور ہست که بوے خون
خر زہره بشنود بمیرد حکم خون او اگر در بدن و جامه باشد با آن نماز میتوان گزارد
بجمیع مذاہب و حاجت شستن ندارد خواه بسیار باشد خواه اندک و بعضی گفته اند
که اگر بسیار باشد باید شست اما مفتی به نیست **حکمت** حکما گفته که در خانه
کیک بسیار باشد اگر گوگرد دود کنند همه بگریزند و همچنین سیاه دانه جوشانیده
آب آنرا بیفشانند یا پوست نارنج را بسوزانند کیک دور شود **فایده** از حضرت رسالت
پناه صلی الله علیه وسلم مرویست که ہر کس که ہفت بار بر قدح آب این آیت بخواند که وَمَا
لَنَا اَنْ لَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰنَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَا اٰذَيْتُمُوْنَا وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ بعد ازان بگوید فَاِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِيْنَ فَكُفُّوْا شَرَّكُمْ وَاَذَاكُمْ عَنَّا بعد
ازان بیفشانند آن آب را بر اطراف جامه خواب از شر کیک ایمن شود **بعوض** را بفارسی پشه

بعضی علما است بعضی ... بعضی ... ان را حلال میگویند ... خوردن باکی ... نیست

۱۱

م از صاحبان ... است کذا فی حیوة الحیوان و در کتاب البحر گویند الطوطی الذی یقال له الطوطا طال ۱۲ غایة البیان

برغوث بضم با موحده و سکون را مهمله و ضم غین معجمه و سکون واو و ثا مثلثه بالہندی پسو ۱۲

پشه و بترکی سیک خوانند پشه دو جنس است بزرگ و کوچک بزرگ را عربی بق
گویند و کوچک را البعوض گویند و بعوض خرد ترین پرنده گانست و بهیات بزرگترین
حیوان که فیل است مخلوق شده و بدو پر بر فیل زاید است چه فیل چهار پا و خرطوم
دارد و پشه چهار پا و خرطوم و دو پر نیز دارد و گفته اند قدرت خالق از خلق
پشه قیاس باید کرد که جانوری کوچک الجثه روی و دماغ و قوت دیدن و شنیدن
و غذا طلبیدن و سوراخی که از ان غذا خورد و سوراخی دیگر که از انجا فضله بیرون
رود خلق کرده و در پشه دهان و استخوان نیست از خرطوم غذا بدوش رسد
و خرطومی بدان نازکی و باریکی را آنقدر قوت داده که به پوست فیل و گاو و امثال
آنها بدان سطبری فرو میرود و پشه حریص است بر مکیدن خون و گاه است که
چندان میخورد که شق می شود و از پریدن عاجز میگردد تا هلاک میشود و گاه هست که
چهار پای را چندان میگزد که او را میکشد و هر چهار پای دیگر که گوشت آن چهار پای
دیگر بخورد بمیرد و حکم حرام است بمذهب اهل سنت و جماعت مگر بمذهب مالک مکروه
است و در مذهب شیعه نیز حرام است و خون او اگر به بدن و جامه برسد معفو است
حاجت شستن ندارد بجمیع مذاهب **حکمت** اگر سر پشه با قدری صمغ عربی بسوزانند
بصاحب تپ ربع بدهند برود و چون هر شب بدن خود را بروغن بمالند زخم
نیشش موثر نگردد **بغل** را بفارسی استر گویند و بترکی قاتر و آن از اسپ و خر متولد
میشود از نیجهت بهر عضوی از وی مشابهت دارد بهر دو و همچنین در عادات و خواص
گاهی مشابه اسپ و گاهی مشابه خر می باشد و آن که پدرش خر باشد بهتر است از انکه
مادرش خر باشد و در خواص فرسی بیشتر از حماری است و در شکل بمادر ماننده تر بود
و آنچه از اسپ و گوره خر متولد میشود بهتر بود اما نادر است و استر درازترین عمر از
حیوانات اهلی است بسبب قلت جماع چنانچه گنجشک بسیار کم عمر است بنسبت دیگر جانوران
است بسبب کثرت جماع و میگویند که استر در زمان فریدون پیدا شد و بعضی
گفته اند اول کسی که استر پیدا کرد قارون بود اما قول اول صحیح است

صحیح است و مشهور است که استر را براهی که یکبار ببرند دگر بار از خود بهمان راه
میرود و غلط نمیکند و استر را بچه نمی باشد از حضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه
مرویست که نمرود آتش می افروخت بقصد سوختن ابراهیم علیه الصلوت والسلام
شتاب کشنده ترین حیوانات استر بود در محل هیزم بردن ازینجهت حق سبحانه
و تعالی نسل وے را انداخت و حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بر استر
سوار شده و حق سبحانه تعالی استر را زینت خوانده و بدو منت بر خلق
نهاده و دلدل که مشهور است و حضرت امیر علی کرم الله وجهه در جنگها
بران سوار می شدند آنهم استر بود که پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم
بجناب امیر عنایت فرموده بودند حکم گوشت او مکروه است بمذهب
شیعه و حرام است بمذهب شافعی و حنفی اما پیش محمدؒ و ابو یوسفؒ درین مسئله
تفصیلے است چنانچه دلائلهاے هر یک درینجا موجب طوالت است و پیش مالک
مکروه است و بعضی از اصحاب مالک بحرمت او رفته اند حکمت دل استر هر زنے ۱۳۱
که بخورد آبستن نشود و اگر سم او بسوزند و با روغن مورد بر جائیکه مو نروید بمالند
موی برآید و داء الثعلب دور کند و اگر سم و موی و سرگین استر را در خانه دود
کنند موش بگریزند و اگر بچه در شکم عورتے مرده باشد و بیرون نیاید شاشه
استر را بخورانند بچه از شکم بیفتد و پوست استر را اگر زن حامله بردارد بچه اش
در زمان بیفتد و اگر حامله نباشد بار گیرد و اگر چرک گوش استر را شیاف ساخته
زنے بخود برگیرد آبستن نگردد و اگر پشم استر با خون وی در آستانه خانه دفن
کنند موش از انجا بگریزد و از غرائب او آنست که اگر شخصی زکام داشته باشد
سرگین استر را بوی کند و تف بران نداند و در راه بفگند هر کس که بران
بگذرد او را زکام شود و آن شخص اول خلاص شود **بقر** را بفارسی گاو و دراز دنبال
گویند و بترکی سقر و او بالوان مختلف باشد جانور پر قوت و کثیر المنفعت است و مدار آبادانی
جهان بر وی است و در هند و ترکستان بیشتر از همه جا میباشد و از غرائب

احوال او آن که آواز ماده اش بصلابت تر از آواز نر است **حکم** حلال است گوشت او بجمیع مذاهب **حکمت** حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم فرموده که شیر گاو شفا است وگوشت او دا است یعنی بیماری و بدانکه در شیر دان گاو هندی چیزے میباشد بطریق زرده تخم مرغ پخته و آنرا حجر البقر و جاوزیره گاو زهر گویند بغایت گرم بود و آن مانند پادزهر عمل میکند و در باد ها طلا کردن و خوردن سودمند بود و چون سحق کنند و شراب سرشند و بر موضع که سفید بود بمالند موی سیاه برآید و اگر چه سبب آن داء الثعلب و برص باشد اما جلد سفید سیاه نه کند خاکستر شاخ گاو تپ ربع ازایل کند و قوت باه بیفزاید و اگر در بینی دمند رعاف باز دارد و اگر پیه گاو را با زرنیخ سرخ در موضعی دود کنند گزندها از آن بگریزند و اگر پیه او را بر کوزه مالند و در زمین نهند هر کیکی که در آنجا باشد بر آن جمع شوند زهره گاو را اگر با آب آمیخته بر بواسیر طلا کنند نافع بود و زهره او را اگر بر درخت مالند کرم در میوه آن نیفتد **بوم** را بفارسی چغد گویند و بترکی سار قوش مرغی است که در شب خواب نمیکند و شکار در شب میکند و بسیار شوکت و قوت دارد در شب بر اکثر جانوران غالب است و در آشیانه آنها میرود و بچه ایشان را میخورد و چون روز شود پنهان میگردد بگمان آنکه جمال او چشم زنند و اگر روز بیرون آید جانوران دنبال او کنند و او را آزار رسانند بتخصیص کلاغ و بعضی شکاریان او را میگیرند بروز و در پس دام میگذارند کلاغان و دیگر جانوران می بینند که قصد او کنند و در دام می افتند و بوم انواع میباشد **حکم** حرام است گوشت او نزد شیعه و در مذهب حنفی و شافعی و حنبل حلال است و بیک روایت نزد شافعی رح حرام است اما فتوی بر آن نیست **حکمت** چون بوم را بخسبد یک چشم او گشاده میماند و یک پوشیده آن چشم گشاده هر کس که با خود دارد در خواب نشود و بعضی گفته اند یک چشم بوم که با آب فرو رود آن را طافی خوانند بیخوابی آورد و یک چشم که با آب فرو رود خواب آورد زهره او تاریکی چشم را دور کند و دلش اگر صاحب

حدیث

۱۴

بوم

صاحب قولنج ولقوه بخورد شفا یابد واگر چشم او را با مشک خلط کرده کسی بگهدارد
در چشم مردم شیرین نماید زهره اش اگر بر خاکستر چوب بلوط خلط کرده بخورند
سنگ مثانه را خورد کرده بیرون آورد جگرش زهر قاتل است کسی که بخورد قولنجی
پیدا شود که دوا پذیر نباشد واگر مغزش با روغن خلط کرده در سر مالند عشا و تاریکی چشم
را ببرد **حکایت** آورده اند که کسری علیه شخصی را فرمود که بدترین غذی
را تیار کن و به بدترین هیزمی کباب ساز و به بدترین شخصی ده آن شخص بوم را
گرفت و بهیزم تلخه کباب کرد و بخوردن عاملی داد و قصد مال مسلمانان بناحق
میکرد **حرف التاء** تدرو را بفارسی نیز تدرو میگویند و بترکی
قرغاول مرغیست نیکو صورت وخوش آواز گوشتش بنهایت خوش طعم بود
بود وگویند که بوقت خوشی بهوا وزیدن باد شمال فربه میشود ودر وقت کدورت
بهوا وزیدن باد جنوب لاغر میگردد ودر وقت زلزله همه یکجا شده فریاد
میکنند بعد از آن زلزله میشود **حکم** حلال است گوشت او بجمیع مذاهب **حکمت**
اگر آب زهره او در بینی چکانند وسواس را نافع بود وخوردن گوشت او فهم وقوت
جماع را زیاده کند **تمساح** را بفارسی نهنگ گویند وبترکی بلغوی سیلکون
جانوریست کریه منظر دهنی فراخ وسر دراز ودر میان آب میماند وزنخ زیرین او
بسیار کلان میباشد ودر سینه چسپیده بخلاف دیگر جانوران بوقت خوردن و
خائیدن چیزی نیمه بالای او حرکت میکند وجلدش نهایت مستحکم وسخت
وپشتش مثل پشت سنگ میباشد وچهار پای دارد وتا بدرازی ده گز وپهنایش قریب دو
گز بملاحظه بعضی مردمان رسیده وآدمی وگاومیش وگوسفند وهر چه از حیوانات در میان آب
بدستش افتد باز رها شدن محال است ونهنگ را سوراخی که از آن فضلات بیرون آید نیست اما
نرش ذکر وماده اش فرج دارد وچون شکم وی پر میگردد از آب بیرون آید ودهان باز
میکند مرغکی خورد که آنرا عصافیر تمساح گویند می آید وبدهان او میرود وآنچه در
دهان او باشد میخورد وآن مرغک بر سر خود خاری دارد چون نهنگ دهن بر هم نهد

نهد آن تمام بر دهن او میزند تا میگشاید و نهنگ در دریای مصر بسیار میباشد و هر وقت
خواهد که با ماده جفت شود ماده را بر پشت گرفته از آب بیرون می آید و جفت می
گیرد و تخم در خشکی می نهد و از بچگان وی هر قدر که در آب میروند نهنگ می شوند و آنچه در
خشکی میمانند سقنقور می شوند و پیدایش سقنقور خاص بسمت مصر است و در هند و ستان
نمی شوند و چون در شهر مصر نهنگ بسیار اند لهذا حکمی طلسمی ساخته اند که تا یک فرسنگ
قریب باطراف مصر بکسی مضرت نمی رسانند و مشهور است که او را نمیتوان دید مگر در زیر
بغل چرا که هیچ سلاح بر پشت او کار نمیکند و نهنگ را با سگ عداوت کلی است اگر کسی خواهد که
نهنگ را از آب بیرون آورد سگی را در کنار دریا بسته بزنند از آواز او فوراً نهنگ از
دریا بیرون آید حکم حلال است گوشت او بمذهب حنفی و مالک و در مذهب شافعی
دو قول است اصح آنست که حرام است و در مذهب شیعه نیز حرام است حکمت چشم
او اگر کسیکه درد چشم داشته باشد ببیند به بندد نفع بخشد بشرطیکه هر چشم آدمی که درد
کند همان چشم نهنگ بر و بندند راست را بر راست چپ را بر چپ و اگر پیه او را با موم فتیله
سازند و روشن کرده در آب اندازند ضفدع فریاد نمیکند در آن آب تا هنگامی که فتیله فروخته
بود اگر زهره او در چشم کشند بیاض ببرد و اگر در زیر مجنون بخور کنند جنون از وی زائل شود
شود و اگر دندان وی که از جانب راست باشد بگیرند و بر بازوی راست بندند مجامعت
قوت دهد و محرکی تمام بود باه را و اگر پیه وی در پیشانی گوسفند جنگی بمالند هر گوسفندی که
که در برابر وی آرند بگریزند **ترمطای** را بفارسی و ترکی همین نام است جانور شکاری
تعلیم پذیر کوچک است ماده او از نر بزرگتر باشد و او از جمیع جانوران دلیر تر است و
او را بر هر جانوریکه بگذارند تا او را نگیرد نمی گذارد و قاعده چنین است که جفت او از
و نبال جانور میفرستند و بسیار شکار شیرین دارد حکم گوشت او بجمیع مذاهب حرام است
مگر بمذهب مالک که مکروه است حکمت زهره اش اگر در چشم کشند تاریکی را نفع بود
حرف الثاء ثعلب را بفارسی روباه و بترکی ملکی گویند جانور محیل بسیار است
چنانچه در حیله مردم را باو تشبیه کرده می گویند اروغ من الثعلب و چون کیک

و چون کیک بر وی غلبه کند نمد پاره در دهان گرفته خود را آهسته آهسته در آب فرو
میبرد چنانچه همه کیکها بر گرد دهان او جمع شود آنگاه سر در آب دهد کیک و پشم در
نمد پاره که در دهن دارد از سر و روی او بدان نمد پاره روند پس فی الحال غوطه
میخورد و میجهد و از تشویش کیک نجات یابد و دیگر آنکه جسم خود را پر باد کرده بر
پشت می نشیند و پایهای خود را بر هوا میکند چنانچه جانوران گمان می برند که
مرده است نزدیک او برای خوردنش میروند پس او شان را میگیرد **حکم** حرمت
گوشت وی بمذهب حنفی و حلال است نزد شافعی و حنبل و مالک و نزد شیعه حرام است
حکمت اگر سر او را در کبوتر خانه نهند کبوتران از آنجا بگریزند و گوشت وی در
مرض فالج و لقوه مفید است پیه وی چون در دهن گیرند درد دندان زائل کند
اگر با پوست تخم مرغ سوخته بیامیزند داء الثعلب را نافع بود چون آنرا بر جامه یا
چوب طلا کنند و در خانه نهند جمیع کیکان آن جمع شوند و پوست وی بغایت گرم بود
و از ان پوست وی اگر پوستین سازند پیران و مردم سرد مزاج آنرا پوشند
آن مناسب باشد و مردم محرور المزاج را باید که از پوشیدن آن احتراز نمایند **حرف
الجیم جاموش** آنرا بفارسی و ترکی گاومیش گویند جانور قوی هیکل پر قوت است
اکثر اوقات در میان آب می باشد و در هندوستان از همه جا بیشتر است اهلی و جنگلی هر دو
میباشند و جنگلی آن دشمن شیر و پلنگ و اکثر اوقات بر هر دو غالب است اما زبون پشه
است و در دماغ او کرمی است که همیشه عذاب او کند و بدان سبب خواب نیک نتواند
کرد و مدار اهل هند بر شیر و روغن او است **حکم** حلال است گوشت او بجمیع مذاهب
حکمت کرم دماغش بیخوابی آورد پیه او با آب و نمک آمیخته بر کلف و برص و انشقاق طلا
نمایند نفع بخشد **جراد** آنرا بفارسی ملخ و بترکی جکره و دل خوانند جانوریست کوچک و
پرنده پنج عضو او به پنج عضو جانور کلان مشابه است چشم او بچشم فیل و گردن او بگردن
گاو و سینه او بسینه شیر و پای او بپای شتر مرغ و پر او چون پر عقاب و او گاهی باعث
هلاکت مردم میگردد چرا که غله و زراعت و درختها را میخورد و قحط میشود و گاهی باشد که اگر

که اگر قحط بسبب دیگر بهم رسد چون ودران روزها پیدا میشود سبب قحط
مردم میگردد و ملخ بطریق لشکر عظیم در هوا می شود ودر میان آنها یکی کلانتر
میباشد که جمله مطیع او میباشند هر جا که او فرود می آید همه فرود آیند حکم حلال است
باتفاق جمیع علما اما امام مالک رحمة الله علیه شرط نموده اند که سر او را ببرند از اوچراکه بقا
دمن او زهرست ودر عجم بغیر از مردم لارکسی نمیخورند بلکه آنها در خوردن او افراط میکنند -
حکمت اگر ملخها را زیر کسی که سوزاک داشته باشد بسوزند نافع بود بالتخصیص زنان را
بسیار نفع دهد ونیز بخور او بواسیر بادی را سودمند بود وگویند که چون ملخ دراز
پا را در گردن صاحب تپ ربع بندند نافع بود واگر دوازده ملخ را سر ودم بیندازند و
با قدری مورد خشک سائیده بیاشامند استسقا را نافع بود حرف الحاء حُبارَی
بفارسی چرز وبترکی تغدع گویند واو مرغی کلان نیز پر گردن دراز ست چنانچه از
تیز پری او نقل کرده اند که کسی ورا در بصره صید کرده چون شکم او را شگافت در اندرون
وی سیاه دانه که در بلاد شام میباشد یافت واو در طلب دانه بسیار حیله مینماید و با این همه
گاهی از گرسنگی می میرد ودر میان مردم مشهور است که وی خود را بیجان ساخته از
خوف جره وبحری مثل مرده شده از بالا بزیر می افتد واز این حیله از دست آنها
نجات می یابد و باز و جره را در حالت پرواز او گرفتن محال است الا اگر بحری بسیار
تیز پر باشد میتواند یافت حکم حلال است گوشت او بجمیع مذاهب الا در مذهب شیعه
مکروه است ودر حدیث شریف آمده که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم گوشت
او بقدری خورده اند حکمت اگر کسی را خواب بسیار آید دل وی برابر و بندند خواب کمتر
کند واگر پوست اندرون سنگدانه او خشک کرده سائیده به نمک اندرانی در چشم کشند
در ابتدای نزول آب بغایت نفع رساند و سفیدی چشم دور کند و در سنگدانه وی
سنگی باشد چون آن را بر کسی بندند رعاف او دفع سازد و سریع الاثر ست تا که او
همراه باشد رعاف عود نه کند ونیز برای زحمت اسهال مفید است بیضه اش
بهترین دواهست در ادویه خضاب حَجَل بفارسی کبک و بترکی انباوون گویند مرغی است

شکاری زیبا صورت خوشخرام شیرین صفیر آن بزرگ و کوچک میباشد بزرگش را کبک دری و کوچک را کبک کوهی میخوانند و عرب کبک بزرگ را یعقوب خوانند گویند که گاه باشد که کبک ماده بمجرد شنیدن آواز کبک نر تخم نهد و گاه باشد که بر خاکی که کبک نر گذشته باشد بغلطد و آن خاک بر پای خود پاشد تخم بنهد و او دو آشیان سازد و تخم در دو موضع نهد یکی را نر محافظت نماید یکی را ماده آنچه نر محافظت نماید بچه اش نر باشد و آنچه ماده محافظت نماید بچه آن ماده باشد و عمرش به ده سال میرسد و غیرت بسیار دارد حکم حلال است گوشت او بجمیع مذاهب حکمت اگر جگرش بریان کرده بکودک دهند از صرع ایمن شود گوشت آن دفع استسقا کند و قوت باه دهد و زهره اش اگر در چشم کشند نافع بود و اگر آب زهره وی را در بینی چکانند ذهن را تیز کند و قوت حافظه دهد حداة را بفارسی موشگیر و غلیواز و زغن و حاد خوانند و ترکیان او را چلغان گویند و او خسیس ترین مرغان است گویند سالی نر باشد و سالی ماده چنانچه انوری گفته - بیت
روزگارا چون زغن تا کی نیاموزی ثبات * چون زغن تا چند سالی ماده گی سالی نری
زغن را غراب دشمن بود و بچهای وی را میکشد و زغن صید نمیکند بلکه میربایند و در میان پریدن ساکن میشود چنانچه پرهای وی حرکت نمی کنند گویند بهترین مرغانست در حق همسایه چنانچه اگر از گرسنگی بمیرد هرگز قصد بچه و تخمی که نزدیک او باشد نه کند - حکایت مشهور است که در زمان حضرت سلیمان علیه السلام موشگیر بطریق باز و بحری در جمله اطراف عالم شکار میکرد و چون حضرت سلیمان علیه السلام دعا فرمودند که خدایا مرا ملکی ده که بعد از من کسی را نباشد و چون صید کردن موشگیر در جمله عالم بود بعد از فوت حضرت سلیمان علیه السلام برطرف شد حکم گوشت او بجمیع مذاهب حرام است و در حدیث شریف وارد است که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم امر بکشتن او کرده اند حتی که اگر احرام بسته باشد بکشند از ینجهت بعضی علما کشتن او را واجب میدانند و نزد بعضی کشتن او سنت است - حکمت خون وی چون با ندک گلاب

۱۹

صید بسیار کردند بخلاف دیگر جانوران که بعض در یک ولایت میباشند و بعض در ولایت دیگر می باشند ۱۲

ومشک خلط کرده بپاشند سودمند بود جهت ربو وضیق النفس و چون کره را
سوخته خاکستر آن باب بپاشند نقرس را نافع بود و زهرهٔ وی را چون زمایه
خشک کرده نگهدارند و اگر کسی را که جانور موذی چون مار و عقرب گزیده باشد
زهرهٔ او را در قدری آب حل کرده در چشم او بمیل از آن کشند نفع بخشد لیکن اگر
زخم او بطرف راست باشد این را بچپ کشند و اگر زخم بطرف چپ بود این را
بطرف راست کشند و اگر موشگیر را در خانه بیاویزند در آنجا مار و کژدم نماند **حمار**
بفارسی خر و درازگوش و بترکی اسک گویند و او جانوری بردبار و بدآواز و
بدکنش و مسکین و کم آزار و صابر است عرب صبر مردم را باو تشبیه داده میگویند
اصبر من حمار و یکبار راهی که رفت دیگر بار بدان راه تواند رفت و شیر را بخوردن
او رغبت تمام است اگر در حالت صید کردن او آواز او از دور بشنود از دیگر
صید روی گردانیده قصد او کند و عمرش از چهل سال زیاده نمی باشد حکم گوشت و
شیر او نزد شافعی و حنبلی و حنفی حرام است و بمذهب مالک و شیعه مکروه است **حکمت**
کژدم گزیده چون بازگونه بر خر نشیند و خر دوان شود الم تسکین یابد و اگر در گوش خر
گوید که مرا کژدم گزیده درد ساکن گردد و اگر در اوایل سال مصروع پیشانی وی را با خود
دارد تا یکسال از صرع ایمن شود چون آن سال تمام شود پوست پیشانی دیگرے بگیرد
با خود نگاه دارد تا سال دیگر محفوظ ماند همچنین هر سال بعمل آرد و اگر چرک گوش وے
بخوردن کودکی دهند منع گریستن نماید و اگر از سمش انگشتری ساخته کسی که زحمت صرع
داشته باشد با خود دارد نفع رساند و آب سرگین تازه اش اگر در بینی چکانند منع آمدن
خونے که از دماغ باشد نماید و اگر سرکه را بر سرگین خر انداخته بویند همین اثر بخشد و
اگر دندانش در زیر بالین نهند خواب آورد و خوردن شیر او مسلول را نافع بود **حمار**
وحشی را بفارسی گور خر و بترکی قولان گویند و او برنگهای مختلف باشد از الجمله تیره
رنگ است عمرش بیشتر باشد اهل تاریخ بر آنند که عمر وے تا دویست سال باشد
چنانچه در افواه عوام شایع است که گور خرے بداغ بهرام گور یافته

بودند و این سخن مشهور بعوام است و نزد بعضی عمر او تا سه صد سال میرسد و اصل او
از عهد کسری اردشیر است یعنی در زمان او بهم رسیده بلکه بفرموده او حاصل
کردند بعده او گریخته بصحرا رفت و از و تولد و تناسل بهم رسید حکم حلال است
گوشت او نزد جمیع مذاهب الا شیعه که در مذهب ایشان مکروه است هر چند که خانگی
شود و نسل گیرد **حکمت** خوردن گوشت وی زحمت مفاصل را نفع رساند و زهره
وی موی ریختن را دور سازد و همچنین زهره وی اگر بچه را که در خواب می شاشد
بدهند منع آن کند و نظر کردن در چشم گورخر روشنی چشم را زیاده کند و منع نزول
آب کند و اگر آب زهره او را در چشم کشند همین نفع بخشد و سر او را اگر با روغن
زنبق طلا کنند بهق را دور کند و شکمش را چون بسوزند خاکستر آن روشنی چشم
دهد نیز منع رفتن خون از بینی کند و نگاه داشتن شکمش جنون و صرع را زائل کند
حمام را بفارسی کبوتر گویند و هم بلغت اطلاق می کنند بر هر مرغی که طوق
داشته باشد چون قمری و فاخته وغیره الا الحال بعرف عامه مردم مخصوص کبوتر را
میگویند و بترکی کورکاجی خوانند و او مرغی تیز پرواز است و از طبیعت
اوست که خانه و آشیانه خود را میطلبد اگرچه هزار فرسنگ دور رفته باشد و ده
سال گذشته باشد و بعضی از اصحاب تاریخ نقل کرده اند که کبوتر در یک روز سه هزار
فرسنگ را قطع نموده و ارسطو می گوید که عمرش تا هزار سال میرسد و نر و ماده
اش بهم بشیوه آدمیان ملاعبه می نمایند و بوسها میگیرند و از ایشان
حرکاتی که موجب ازدیاد شهوت میشود بظهور میرسد از همین جهت اکثر مردم
در خانه که مستورات میمانند کبوتر را نگاه نمیدارند و کسی را که قصور در
شهوت بهم رسد مناسب است دیدن ایشان و در حدیث آمده است که شخصی از
تنهائی پیش آنحضرت صلی الله علیه وسلم شکایت کرد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم
ارشاد فرمودند که یکجفت کبوتر بخانه خود نگاه دار و از حضرت امیر المومنین علی کرم الله
تعالی وجهه منقول است حدیثی که بانگ جناح کبوتر دور میکند شیاطین را و منقول
است که کسی پیش امام جعفر رضی الله تعالی عنه شکایت کرد از صدمه جن او فرمود

که سقفهای خانهٔ خود را هفت درع کند و در اطراف خانه کبوتر نگاه دارد آن شخص میگوید
که همچنان که آنحضرت فرموده بود بعمل آوردم باز در خانهٔ خود از جن مکروهی
ندیدم و مشهور است که حضرت نوح علیه السلام غراب را فرستاده بود که خبر آب بیارد
او بمردار خوردن مشغول شد و در آمدن تاخیر نمود حضرت نوح علیه السلام کبوتر را
فرستادند کبوتر رفت و پیش از غراب خبر آورد حضرت نوح دعا فرمودند که خدای
او را طوقی بدهد که بمیراث بجهاے او برسد بسبب دعاے حضرت نوح خدای تعالی
او را طوقی داد حکم حلال است گوشت او و بجمیع مذاهب جائز است نگاهداشتن او
بجهت تخم و بچه و مکتوب فرستادن و طلبیدن بدان اما بازی کردن و پرانیدن
و شرط بستن بگذشتن و پریدن پیش شیعه حرام است و شیخ الاسلام که از
اهل سنت و جماعت است گفته که کبوتر بازی پیش علماے دین مکروه است
و سفیان ثوری گفته که کبوتر بازی عمل قوم لوط است و گواهی کبوتر باز پیش ابو
حنیفه و مالک درست نیست و در مذهب شیعه نیز درست نیست و در مذهب ۲۲
شافعی بمجرد این گواهی رد نمیتوان کرد **حکمت** اگر کبوتر رنجور شود او را ملح بخورانند
شفا یابد زهره اش عشاء چشم برد و روشنی آورد و خونش چون بر روی مالند کلف
زائل کند ابن زهره گوید در خانه که کبوتر بود اهل آنخانه از خدر و فالج و شکستگی عضو
و جمود ایمن باشند اگر بر خوردن گوشتش مداومت نمایند زیرکی بیفزاید خاکستر استخوان او
بر جراحاتی که علاج پذیر نباشد افشانند صحت دهد اگر کبوتر زنده را دو پاره کرده بر جای نهند که
کژدم گزیده باشد درد را ساکن گرداند و اکتحال خون کبوتر بجهت جراحتی که در چشم باشد مفید است
اگر عضو کسی شکسته باشد و زخم او تا باستخوان شود خون کبوتر مفید بچکانند مفید گردد **حوت**
بفارسی ماهی گویند و بترکی بالیغ و اصناف او بسیار است در درازی بمرتبهٔ میرسد که طولش از یک
فرسنگ زیاده شود و در کوچکی بمرتبهٔ خردی شود که بخوبی مرئی نمیشود و هر صنفی نامی دارد
و مشهور است که در زمان حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله وسلم جمعی کثیر از
اصحاب در سفرے گرسنه شدند ماهی عنبر نام را گرفتند و قوت خود ساختند

ساختند و یک استخوان پہلوی او در زمین فرو بردند آنقدر بلند بود کہ اشتر
سوارے از زیر آن می گذشت و در دریاے زنگ ماہی میباشد کہ آنرا بآن سمت
مار ماہی نام اند طولش چہار صد و پانصد درعہ می باشد و او ماہی پر فساد ہست حق
سبحانہ ماہی کوچک را باو مسلط نمودہ کہ گوشتش بدندان می گیرد و رہا نمی کند تا اورا
ہلاک نگرداند و یکنوع دیگر ہست کہ اورا حوت الحیض میگویند بسیار کلان می
کشتی را از رفتن باز میدارد و ضرر میرساند و دریا وردان اورا میشناسند و
ہر گاہ کہ بدریا ظاہر میشود اگر جامہ بخون حیض آلودہ در دریا اندازند و یا
قریب آن ماہی اندازند ماہی مذکور از ان می گریزد و نزدیک زن حایض نیز نمی
رود **حکم** حلال ہست گوشت ہر ماہی پیش اہلسنت و نزد شیعہ ماہی کہ فلوس ندارد
حرام ہست و خون ماہی بمذہب امام ابوحنیفہ رح و شیعہ پاک است و بمذہب
شافعی پلید **حکمت** اگر جگر ماہی را خشک کردہ سایندہ بر عضوی کہ خون ازو
جاری باشد بپاشند منع رفتن خون کند و اگر مقدار یک حبہ از زہرہ ماہی در
بینی چکانند نافع بود **حیۃ** بفارسی مار و بترکی ییلان گویند و اورا انواع
بسیار است یکنوع از ان مکلّہ ہست و آن مارے ہست کوچک کہ بر سر خطوط
سفید دارد و درازی او مقدار یکدست باشد آن مار بہر زمینی کہ بگذرد بسوزد
چنانچہ مدتہا دران سرزمین گیاہ نروید و از مسافت اندازہ تیر ہر کہ آواز
او شنود آدمی باشد یا حیوان بمیرد و نیز ہر کس را کہ از دور نظر بران مار افتد بمیرد
و اگر آنکس را کہ نظر او بران مار افتادہ کسے دیگر بہ بیند ہم بمیرد و نیز اگر کسے آن مردہ را
ببیند بمیرد اگرچہ مار را ندیدہ باشد و اگر آن مار آدمی یا حیوانے را بگزد بدن او
گداختہ شود و ہر مرغی کہ در پریدن محاذی مسکن او شود از اثر زہرش
بمیرد و بزیر افتد و یکنوع دیگر افعی ہست کہ حالش در حرف الف نوشتہ گذشتہ
و یکنوع دیگر نیز ماریست کہ عرب آنرا دیانہ میگویند و آن ماریست کہ
آدمی را چون از دور می بیند دنبال میکند و از زمین برجستہ بطریق

تیر خود را بر و میزند و ماده اکثر سی بیضه مید هد و بیضه مار برنگ مختلف می
باشد سبز و سفید و سیاه و خاکستر رنگ و خالدار و بسبب اختلاف رنگ
بیضه او معلوم نمی شود و زبان مار دو شق است چنانچه بعضی گمان می برند
که دو زبان است و مار بسالی یکنوبت پوست می اندازد و یک نقطه بر
قفایش ظاهر میشود عدد نقطها عدد سال عمر او می باشد و عمر او دراز است می
گویند بهزار سال میرسد و هر مار که از صد سال گذشت آنرا اژدها خوانند و
چشم مار در سر او نمیگردد بطریق باقی جانوران چشم او در سر او محکم است و
مار بدیدن آتش مائل است و بشراب و شیر میل دارد و گاهی باشد که از بسیاری
میل آنقدر شراب میخورد که از مستی هلاک میشود و از غرائب احوال او آنست که بغیر
گوشت جانور اگر زنده بدهنش آید طمع میزند و اگر نه بشبنم قانع است و باب
میل ندارد چون مار تا بسینه بسوراخ رود هیچکس او را بزور بیرون نتواند کرد و اگر
کژدم او را بگزد خود را بنمک زار رساند و بر نمک خسپد صحت یابد و اگر نمک زار ۲۴
نیابد هلاک گردد و مار از فواسق خمسه است که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله
وسلم امر بکشتن ایشان فرموده اند حکم حرام است گوشت وی پیش حنفی و حنبلی و شافعی و
مکروه است نزد مالک و نزد شیعه نیز حرام است و تریاقیکه گوشت مار داشته نیز حرام است
حکمت اگر کسی جذام داشته باشد گوشت مار بخورد شفا یابد پوستش بد ظرف
مس سوخته و سحق کرده بسبل و ورد چشم برد بفصلش بدهان سوده بر برص مالند
زائل کند اگر دندان مار در زندگی برکنند و بر صاحب ربع بندد نفع رساند حکایت
در حدیث آمده که در خانهای مدینه یکنوع از پریان و جنیان مسلمان اند که
بصورت مار ظاهر میشوند هر گاه از ایشان دیده شوند سه روز مهلت دهند و ایشانرا
آزار نرسانند و تعرض نکنند و اگر بعد از سه روز دیده شوند بکشند بعضی علما این حیثیت را
خاصه مدینه مشرفه داشته اند اما نزد بیشتر در همه شهرها چنین است پس مارهای خانگی را سه روز
مهلت باید داد و طریق امان دادن چنین است که بگوید اقسمتک بالعهد الذی

بالعهد الذی اخذه علیکن نوح و سلیمان علیهما السلام ان لا تبدونا ولا تؤذونا
یعنی سوگند میدهم شما را بعهدی که ستانید از شما نوح و سلیمان که برما ظاهر نشوید
و ما را ایذا ندهید **حرف الخا خطاف** را بپارسی فرستک و پرستوک و
بترکی قرلنقوچ خوانند مرغی سیاه کوچک میشود زمستان بگرم سیر رود و
بتابستان باز آید واز موی و گل آشیانه سازد و بعضی کاه و گل گفته اند و در آشیانه
خود برگ سداب نهد تا حرارت بیضه اش نگهدارد و شپره دشمن وست و قصد
بچه او میکند از جهت دفع مضرت ایشان برگ کرفس آورده در آشیانه نهد
چه شپره از بوی کرفس میگریزد و چون رعد میشنود میگریزد چنانچه بمردن
نزدیک میرسد و در نظر مردم جفت نمیشود واز عجائب احوال و آنکه اگر چشمش
بکنند باز پیدا گردد و بعضی مردم سنگ یرقان را باینطریق بدست آورد که بچه
او بزعفران زرد میکند و در آشیانه اش می نهد و بتصور انکه بچه اش یرقان
پیدا کرده تبلاش سنگ رفته و سنگ یرقان را پیدا کرده در آشیانه خود نهد آنرا
مردمان می یابند والله اعلم **حکم** گوشتش و در مذهب حنفی و مالک حلال است و
در مذهب شافعی رح دو قول است اقوی آنکه حرام است و در مذهب شیعه اشد
کراهیت دارد **حکمت** دماغ پرستوک باکتحال تاریکی چشم را زایل کند اگر
دلش با شراب بخورد قوت باه بافراط دهد خوردن گوشتش چشم را روشنی دهد
اگر خونش را بخوردن زنی دهند چنانچه او را خبر نشود شهوتش برود چندانکه از
صحبت مرد متنفر گردد و چون یک جفت پرستوک یعنی یکی نر و یکی ماده را
بگیرد و بسوزانند و در شراب اندازند هر کس که ازان شراب بخورد مست نشود
اگر سرگین وی در چشم کشند سفیدی ببرد و اگر زهره او را در بینی کسی بچکانند
موی سر و ریش که سفید شده باشد سیاه گرداند و دندان نیز سیاه شوند
اگر خواهند که دندان سیاه نشوند پیش از سقوط دهن را پر از شیر تازه کنند
و نیز اگر سرگین وی را بزهره گاو آمیخته بر موی سیاه بمالند فوراً سفید

۲۵

حیوة الزمان رحمه الله

گرداند **خفاش** را بفارسی شپره و بترکی نیز مرغے بدست و دشمن آفتاب
پیش از طلوع و بعد از غروب آفتاب طیران کند و پشه و مگس و مانند آنها
را میخورد و از غرائب آنکه گوش و دندان و پستان و منقار و خصیه دارد
و موے و پر ندارد بے پر میپرد و ماده او در حیض مے گردد و بچه را شیر دهد
و بول میکند و میخندد و میگرید مثل آدمی و بعضی نمی دهد بلکه بچه میزاید و چون
آدمیان عمر دراز میدارد و مشهور ہست که خفاش خلق کرده بدعاء عیسی علیه
السلام ہست از ینجہت صورت مرغان دیگر ندارد **حکم** حرام ہست باتفاق
حکمت چون او را بر درخت آویزند از ان حدود ملخ بگریزد و اگر سرش
درمیان بالش دهند برسی که سر بدان بالش نهد او را خواب نیاید بشرط
آنکه آنکس نداند که درین سر خفاش ہست و اگر دلش را کسی با خود دارد شهوت
را قوت دهد اگر خونش بر زهار بچه که بالغ شده باشد بمالند موے بر نیارد
و خاکستر وی روشنائی چشم زیاده کند و اگر زنے بدشواری مے زاید
زهره وی را در فرج آن زن بمالند باسانی بزاید و اگر سر او را در سوراخ
موش نهند همه ها بگریزند و اگر سر وے در کبوتر خانه نهند گاهی هیچ کبوتر
از انجا نرود و از انخانه الفت گیرند و اگر سرگین او را بانمک و زرنیخ آمیخته
در موضعے که موے باشد بمالند تا موے بر نیاید و اگر زنے بکار برد هرگز
نیارد **حکایت** بدانکه چون بنی اسرائیل از حضرت عیسی علیه السلام معجزه
جانوری خواستند آنحضرت صورتے را بدین هیئت طیار ساخته دم عیسوی
خود دران دمید پس آن بصورت مرغی شده بفرمان خدای تعالی پرواز نمود و بموجب
آیة کریمه انی اخلق لکم من الطین کهیئة الطیر فانفخ فیه فیکون طیرا باذن الله
خنزیر را بفارسی خوک و بترکی تبکور پلید ترین جانوران ہست و در قوت
مجامعت زیاده تر ہست از همه چهارپایه و در بے غیرتی نظیر ندارد و با ماده فساد
کند و چندین نر با ماده در حضور یکدیگر شهوت رانند نرش چون هفت ماهه میگردد

۲۶

جفت میشود و ماده گاهی شش ماهگی آبستن میشود و گاهی در چهار ماهگی و
هشت بچه میزاید بیک دفعه در بعضی رسایل نوشته که بیست بچه میزاید و چون
پانزده ساله شود باز نمیزاید فارسیان ماده اش را خوک و نرش را گراز خوانند
و فیل از گراز گریزان است و در عجایب المخلوقات نوشته اند که اگر خوک نر با
خر مجامعت کند و در آنحال خر بول کند خوک در حال بمیرد و در بعضی رسایل
گفته اند اگر خوک را بر پشت خر بریسمان محکم بندند و خر بول کند خوک بمیرد و
چون بیمار گردد خرچنگ خورد صحت یابد و اگر سه روز چیزی نخورد و گرسنه
ماند لاغر گردد و بعد از آن دو روز چیزی خورد فربه گردد و ترسایان در روم
خوک را بسیار فربه کنند و اگر یک چشم او را بر کنند بمیرد **حکم** حرام است گوشت
بجمیع مذاهب **حکمت** اگر زهره او را بر بواسیر مالند نفع کند و پیه او را اگر بر خنازیر
و دبیل طلا کنند صحت بخشد جگرش در گزیدن مار و کژدم و زنبور نفع رساند
۲۷ واستخوان سوخته او را بر جائیکه ناصور باشد بفشانند مفید باشد و اگر سر گین
خوک در زیر درخت سیب انداخته باشد سیب بسیار سرخ گردد **خیل** را
بپارسی اسپ و به ترکی آت گویند و او بهترین جانوران است بحسب صورت
و سیرت و به همه رنگ میباشد و از جمیع حیوانات اهلی فراست او بیشتر است
و از همه تیزتر و شنواتر و عرب در تیز شنوی آدمی را با و تشبیه کرده اند و گویند
اَسْمَعُ مِنَ الْفَرَسِ و اخلاق نیکو دارد چون فرمانبرداری و زیرکی و احتمال مجاهده
و ریاضت و در شرف و همین کافی است که خدای تعالی در قرآن مجید بسوگند
یاد کرده که سوگند باسپانی که مؤمنان با کفار بر ایشان جنگ میکنند و حضرت
رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم فرموده اَلْخَیْرُ مَعْقُوْدٌ بِنَوَاصِی الْخَیْلِ
اِلٰی یَوْمِ الْقِیَامَةِ یعنی نیکوی بسته شده بموی پیشانی اسپها تا
روز قیامت و نیز آنحضرت فرموده که ملائک در لهو و بازی حاضر نمیشوند مگر
وقت بازی کردن مردان با زنان خود و در وقت اسپ دوانیدن و تیر انداختن

و بعضے از علما بر آنند که خلقتِ اسپ بیشتر از آدمی است و گفته اند اول کسی که
براسپ سوار شد حضرت اسماعیل علیه السلام بود و پیش ازان اسپان پنهان
میگردند و مسخر کسی نمیشدند و در مجمل التواریخ گفته که اسپ اصل هندوستان
تولد نیست و این سخن غلط است و در بعضی تواریخ گفته اند که کثرتِ اسپ در
ترکستان بیشتر است و غلبهٔ قیمتش در عرب و اسپ در هیچ ولایت این
عزت ندارد که در هندوستان و هیچ جا اورا بهتر از هندوستان تربیت
نمیکنند و چنان شایسته میکنند که مزیدے برآن متصور نباشد و چنان می آموزند
که در عین دویدن اگرچه اورا چند تازیانه نیز زده باشند بی آنکه لجامش بکشند
بمجرد صوت و آوازے که و بند بایستد و تعین دوانیدن میدان اسپ
تخمیناً تا سه فرسنگ معین میکنند و در حدیث شریف وارد است که اسپ
شکال بد است و در تفسیر لفظ شکال اختلاف علما است که اکثرے برآن است که
مراد از آن اسپ است که سه از دست و پا سفید و یک طرف آن ای برنگ
دیگر داشته باشد و بعضی گفته اند که مراد از یک نشان است و بعضے گفته اند که
دو دست یا دو پا سفید باشد اما اگر پیشانی سفید باشد کراهیت ندارد و نیز
آنچه در حدیث وارد است که در سه چیز شامت میباشد در اسپ و در خانه و در زن
و در تفسیر این نیز اختلاف است بعضی علما بظاهر آن مراد میگیرند و میگویند
که حق سبحانه و تعالی گاهے این سه چیز را سبب ضررے سازد و چاره آنها
بجز مفارقت نیست اما چون این متحقق شود زن را طلاق دهد و از آن سرای
بمکان دیگر رود و اسپ را بفروشد و حضرت عائشه صدیقه رض فرموده اند
که این سخن یهود است و هر کس که این حدیث روایت کرده عبارت اولش بیان
نساخته چنانچه حضرت صلی الله علیه وسلم چنین فرموده اند که قتل کند حق تعالے
یهود را که میگویند شامت در سه چیز است ای در اسپ و خانه و زن و بعضی از
علما این حدیث را چنین تاویل مے کنند که شامتِ زن آنست

له منقول است اول کسیکه براسپ سوار شد حضرت اسمٰعیل پیغمبر ذبیح الله صلوات الله علی نبینا و علیه بودند و پیش ازان اسپ وحشی بود مانند دیگر وحشیان کذا فی حیوٰة الحیوان

۲۸

علے اشکال [illegible]

که نزاید یا بدزبان باشد و یا کابین گران داشته باشد و شامت سرای آن
است که تنگ باشد و یا همسایه بد داشته باشد و شامت اسپ آنکه جهاد
بروی نه کند و نیک و بنا شد و بدراه باشد و سوار شدن ندهد و ندود

حکم حلال است گوشت و شیراو بمذهب شافعی رح و حنبلی رح و ابو یوسف و محمد رح
از اصحاب ابو حنیفه است اما در مذهب حنفی رح فتوی بر آنست که گوشت و شیر او
نمیتوان خورد **حکمت** اگر دندان اسپ بکودک ببندند دندانش بی صدمه
باسانی برآید اگر موی دمش در جای بیاویزند پشه ها در آنجا نیایند اگر سمش
در خانه دفن کنند موش از آنجا بگریزند اگر عرقش در زهار بچه مالند گاهی موی
آنجا بیرون نیاید اگر سم او را سوخته با روغن زیت آمیخته بر خنازیر مالند
نافع باشد و اگر سم او را سوخته در زیر زنی که بدشواری میزاید دود کنند
باسانی بزاید و اگر خون اسپ در گوش چکانند درد زایل کند

حرف الدال دب را بفارسی خرس و بترکی آبو گویند جانور بدشکل انزوا طلب است
و با گاو و پلنگ دشمنی دارد و بسیار زیرک است در تعلیم گرفتن اما
فرمانبرداری معلم خود نمیکند مگر بزحمت بسیار و همه چیزها میخورد یعنی کاه و
نباتات و هم گوشت و غله وغیره و در زائیدن رنج بسیار میکشد چنانچه
بعضی بر آنند که خرس از دهان میزاید و چون بچه پیدا میشود اعضای
او درهم رفته بود مادرش چندان بلیسد که اعضایش پیدا شود و هر گاه که
گرسنه میگردد دست و پای خود میمکد و فربه میشود و در زمستان تردد کم
مینماید و از مورچه هر لحظه بچه خود را بگوشه میبرد **حکم** گوشتش حرام است بمذهب
شافعی و حنفی و بعضی از اصحاب امام حنبل اما بیک روایت و قول مالک حلال است و فرد شیعه
نیز حرام است **حکمت** اگر چشم خرس در کتان پاره بسته بگلوی صاحب تپ ربع
بندند شفا یابد و زهره اش با فلفل حل کرده بر داء الثعلب طلا کنند موی
برویاند و دندان پیش او را اگر در شیر اندازند و آن شیر را به بچه دهند

باتمامی دندان برآورد و پیه او منفعت بسیار دارد از انجمله اگر اورا بر برص طلا کنند دفع کند و همچنین ناصور را دفع کند اما پیه اورا اگر بر سگ مالند دیوانه گردد و اگر خون اورا در چشم کشند موی زیادتی بر نیارد و اگر پوست اورا بر بازوی بچه بدخواب بزنند ترک خوی بد کند و چون زهره وی با عسل و آب رازیانه در چشم کشند چشم را روشن کند **دراج** را بپارسی تیهو و بترکی دراج گویند مرغ بسیار خوب است و گوشت او بغایت خوش مزه است عقل و آب منی زیاده کند و در هوای خوش و باد شمال میپرد و در تابستان در جنگلها و دامن کوهستان میباشد و بمعموره در نیاید عرب گوید در صفیر خود این کلمات میگوید بالشکر تدوم النعم و بعضی گویند صدق صدیق گوید و بعضی از جهال گویند که سیخ و کباب طبق گوید و بعضی گویند که سفره و نان و نمک گوید و هرگاه مرغ شکاری خواهد که اورا بگیرد خود را در زیر درخت خاردار اندازد و بن خار را محکم در چنگ گیرد ایمن ماند **حکم** گوشتش در جمیع مذاهب حلال است **حکمت** گوشتش قوت دماغ و تیزی بصر و فهم دهد و منی را زیادت کند و شکم به بندد و پیه اورا اگر بگدازند و در گوش چکانند که درد کند تسکین دهد **حکایت** راغب اصفهانی در کتاب محاضرات آورده اند که طبیبی بمرض ابنه مبتلا بود و دیوثی پسری در پس او بمباشرت مشغول بود ناگاه دراجی پرید پسر حکیم مذکور را گذاشته متوجه گرفتن او شد چون اورا تسکین کامل نشده بود بسبب دراج از مقصود خود باز ماند اورا با دراج عداوت تمام پیدا شد در آنحال از شر اضطراب گفت چون او حظ مرا بسبب دراج گذاشت پس بدرستی که فنا سازم نسل او را پس از آن روز هر کس که در آن شهر مریض شد اورا دراج میفرمود تا بانگ شد دفتی در آنملک دراج نماند و دراج از آن روز طعام مقرر کی مریض شد **دجاج** را بپارسی ماکیان و مرغ خانگی گویند و ترکان توخ نامند جانور پر شهوت و حریص است اگر خروس نیابد در خاک بغلطد و از آن غلطیدن

در مدوّنش بیضه کوچک حاصل شود امّا بچه ران شاید و اگر پیش از خایه کردن خروس برود آن بیضها نیز نیکو شود و اگر آن زمان که بر سر خایه خفته بود آواز رعد شنود تمامی بیضها بزیان آورد و دجاج را از شغال چنان هراس است که گوسپند را از گرگ **حکم** گوشت او در جمیع مذهب حلال است **حکمت** اگر گوشت او را با پیاز و کنجد ساییده کباب کرده بخورد قوت باه بیفزاید اگر بر خوردن او مداومت کنند نقرس و بواسیر را پیدا کند و طلای بیضش کلف و شقاق را ببرد و زهره اش اگر در چشم کشند منع نزول آب کند و اگر سر گین مرغ سیاه در خانه کسی افگند در آنخانه خصومت پیدا شود و اگر مرغ را بشکسته دانه فربه کنند و بعد دوازده روز ذبح نموده پیه وی بر آورده کسیکه مالیخولیای سوداوی داشته باشد پیه بر سرش طلا نمایند بغایت نافع بود و طلای او مجذوم را نیز نفع بخشد و بیضه اش در زمستان در کاه بنهند و در تابستان در پوست گندم تا مدت درست اند **دیک** را بفارسی و بترکی خروس گویند و او در معرفت آفات زیرکترین مرغان است و از عجایب کار او آنکه وقت نماز میداند اگر چه شب دراز و کوتاه شود غلطی نه کند و بعضی از علمای شافعی گفته اند که بر بانگ خروس اعتماد باید کرد چرا که بسیار تجربه کرده اند و در کتاب مکارم الاخلاق آورده اند که انس رضی الله تعالی عنه از حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم نقل کرده اند که اَلدِّیکُ الْاَبْیَضُ صَدِیقِیْ وَعَدُوُّهٗ عَدُوِّیْ یعنی خروس سپید دوست من است و دشمن او دشمن من است و حضرت امام رضا رضی الله تعالی عنه فرموده اند که فِی الدِّیکِ خَمْسَةُ خِصَالٍ مِنْ خَصَائِلِ الْاَنْبِیَاءِ مَعْرِفَةُ اَوْقَاتِ الصَّلٰوةِ وَالْغَیْرَةُ وَالشَّجَاعَةُ وَالسَّخَاوَةُ وَکَثْرَةُ الْاِنَاثِ یعنی در خروس پنج خصلت است از خصایل انبیا یکی شناختن اوقات نمازها دویم غیرت چه اگر خروس دیگر میان ماکیان وی آید تا او را از ده بیرون نه کند قرار نگیرد سیوم شجاعت چهارم سخاوت پنجم بسیاری ماده ها و نیز از آنحضرت

صلی الله علیه وآله وسلم مرویست که چون خروس بانگ کند از فضل خدا تعالی چیزی سوال کنید چرا که خروس ملکی را دیده بانگ کند ونیز از آنحضرت صلی الله علیه وسلم مرویست که اِنَّ اللهَ تَعَالٰی خَلَقَ دِیکًا تَحْتَ الْعَرْشِ لَهُ جَنَاحَانِ لَوْ نَشَرَهُمَا جَاوَزَ الْمَشْرِقَ وَالْمَغْرِبَ فَاِذَا كَانَ اٰخِرُ اللَّيْلِ نَشَرَ جَنَاحَيْهِ وَخَفَقَ بِهِمَا وَصَرَخَ بِالتَّسْبِيحِ يَقُولُ سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ فَاِذَا فَعَلَ ذٰلِكَ سَمِعَتِ الدِّيَكَةُ كُلُّهَا مُجِيبًا وَنَطَقَتْ مِثْلَ فِعْلِهِ واو را در رعایت ماده آثار عظیم ست وخروس در عمر خود یک بیضه میدهد **حکم** گوشت او در جمله مذاهب حلال ست وجنگانیدن او در مذهب شیعه حرام ست وبمذهب اهلسنت وجماعت مکروه وخصی کردن او بمذهب حنفی رواست اما بعضی علمای شافعی حدیثی روایت کرده اند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم منع فرموده اند از خصی کردن خروس وگوسفند واسپ **حکمت** اگر تاج خروس خشک کرده وسوده بکسی دهند که در خواب می باشد خواب او دفع کند ودیوانه را هوشیار ساند وخون وی اگر کسیکه سفیدی در چشم داشته باشد بکشد نافع باشد واگر خونش در طعام کنند ودر خوردن قومی دهند میان ایشان خصومت پیدا شود

حرف الذال

ذُباب بفارسی مگس گویند وبترکی چیبن جانوریست وبی شرم در عرب گویند هو الحم من الذباب از عفونت زمین وهوا در ساعت پیدا می گردد وبعد از آن بیکدیگر جفت میگردد واو را خرطوم است وخورش او پشه بود برین سبب پشه بروز پنهان بود چه مگس تا هوا گرم نشود نتواند پرید واز جمله پرندها هیچ جانوری بسر زبان آب نمیخورد مگر مگس وحکمت الهی در پلک چشم آنست که چشم را از غبار نگاه دارد وچون چشم مگس پلک ندارد از خود دست وی مدام واما بدست این کار میکند ودر حدیث آمده که چون مگس در کاسه شما افتد او را بدرید در آش یا در شراب که در آن کاسه باشد چه در یکبال وی شفا است ودر یکبال وی زحمت وخشکی است اهل تجربه گفته اند که مگس

بال چپ را فرو برد بجهت آنکه زهرست تا بمردم آسیب برسد ولهذا بجهت
آن اورا تمام فرو می برند تا آن بالی که در وشفااست در آتش درآید تا زهر
بال اول کار نه کند ودر بعض کتب ہست که عمر مگس از چهل روز بیش نیست و
هر مگسی که ہست در آتش است مگر مگس عسل واز عجائب او آنکه افگنده
او اگر در زمین کارند نعناع از آنجا بروید واورا اصناف ہست خر مگس و
سگ مگس وشیر مگس واسپ مگس وہمه در خاصیت یکسان اند
حکم حرام ہست باتفاق اما اگر در دیگ آش افتد وجوشیده شود
ودرمیان آش گم گردد آش حلال است حکمت اگر مگس را بریان
کرده بخورد سنگ مثانه را خرد کرده بریزاند واگر مگس را در جائے که
زنبور گزیده باشد بمالند درد بنشاند واگر مگس را در ظرفے کنند ودر بالائے
آتش نهند تا بسوزد وبعد از آن سوده با عسل خلط کرده بر داء الثعلب طلا
کنند موئے بروید واگر در خانه قرق کدو بسوزانند دفع شود حکایت
آورده اند که ابو جعفر دوانقی از یکی عالم سوال کرد که حکمت در خلق
مگس چیست آن دانشمند جواب داد که تا عجز متکبران ظاهر مے گردد
واز خواص حضرت رسالت پناه صلے الله علیه وسلم آن بود که مگس بر جسد
مبارک آنحضرت صلے الله علیه وسلم نمی نشست ذئب را بفارسی گرگ
وبترکی قورت گویند واو جانور شریر شوخ چشم ودلیر است ماده اش از
نر بدتر بود وهمه جانوران چون آدمی را بہ بینند پس روند مگر گرگ
که در پیش مے آید اگر اول چشم آدمی بر گرگ افتد فیروزی آدمی
را باشد واگر اول چشم گرگ بر آدمے افتد ظفر گرگ را بود و
گرگ گوسفند را بیشتر وقت سحر برد که سگ در خواب باشد
بدندان سر گوسفند را بگیرد ودُم اورا مے زند تا دوے
افتد پس شکمش را بدرد وگرگ را هر سال یکبار هیجان شهوت

شود چون با ماده جفت گردد ماده ذکر را سخت تر از سنگ در فرج خود گیرد چنانچه
در آنحال هر دو را اگر خواهند بکشند که از هم جدا شدن نمیتوانند و اگر گرگ خوردنی
نیابند به شبنم و هوا قناعت نمایند و از غرائب او آنکه چون در
خواب شود یک چشم وے باز ماند و چون در صحرا باشد فریاد بسیار
نه کند و از یک فرسنگ بوے مردار می شنود **حکم** حرام است گوشت او
به مذهب حنفی و شافعی و حنبل و مکروه بمذهب مالک و نیز حرام است نزد
شیعه **حکمت** سر گرگ را چون در کبوتر خانه بیاویزند گربه در انجا نیاید
و اگر در جای سکونت گوسفندان دفن کنند همه رنجور شوند بلکه بمیرند و گر
چشمش در گردن اسپ بندند بسیار مسافت طی کند و مانده نشود و هر که چشم
راستش با خود دارد از هیچ چیز نترسد و داشتن چشم چپ او نزد خود بیخوابی آورد و
اگر زهره اش زن بخود بردارد آبستن شود و اگر خون او با روغن جوز مخلوط
کرده در گوش چکانند کری برود و اگر خایه اش بریان کرده بخورند قوت باه زیاده
کنند و بر پوستش خفتن قولنج ببرد و نیز گفته اند که اگر از پوستش طبل سازند
هر گاه که آنرا همراه دیگر طبلها زنند چرم دیگر طبلها بدرد و پیه وے در جهت
موے رفتن نافع است و گرگ هیچگونه با آدمی انس نگیرد گویند شخصے بچه
اش را با شیر گوسفندے پرورش داد چون کلان شد آن گوسفند را
بدرید و راه صحرا گرفت چنانچه مطابق این قول شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمة
است - **بیت** عاقبت گرگ زاده گرگ شود + گرچه با آدمی بزرگ شود
حرف الزا زرافه را بترکی و فارسی نیز زرافه گویند جانوریست دراز دست
و کوتاه پا و سر و گردنش مشابه بهیئت سر و گردن شتر و شاخ وے مانند شاخ
گاو و دست و پایش نیز مشابه گاو و پوستش چون پوست یوز و پلنگ و
دمش چون دم آهو و طرفه تر آنکه در پایهاے او زانو نیست لیکن در هر دو
دست زانو دارد و چون راه میرود دست راست و پای چپ اپیشتر از پاے

راست بر میدارد بخلاف جانوران دیگر و بعضی گفته اند که از شتر و گاو وحشی
متولد میگردد حکم در مذهب حنفی نقل صریح در باب گوشت وے دیده
نشده و شیخ الاسلام گفته که اصول مذهب حنفی تقاضاے آن مے کند که
حلال میباشد و در مذهب مالک حلال است و گفته اند که در مذهب شافعی حرام
اما فتواے بر حدیث اول است و نزد شیعه حرام است **حکمت** زهره ویرا
اگر در چشم کشند منع نزول آب میکند **حرف السین سرطان** را بفارسی
خرچنگ و بترکی ایلان گنج خوانند جانوریست که سر ندارد و چشمش بر کتف و دهن
در سینه دارد و دست و پا دارد اما به پهلو میرود و در هر سال سر نوبت
پوست می اندازد و خانه خود را دو دری یکی بجانب خشکی و دیگر بجانب آب
میسازد تا اگر ماهی از طرف آب در سوراخش رود گرفتنش او را آسان شود و اگر
دریچه بطرف دریا میباشد هرگاه خواهد که مکان خود را نماید مسدود می سازد
و دریچه بطرف خشکی است باز میدارد تا خشک شود و اگر او را در سوراخ او مرده
او به پشت افتاده یابند علامت امنیت است از آن ولایت **حکم** بمذهب حنفی و
مالک و حنبلی حرام است و بقول شافعی حلال و نزد اهل تشیع نیز حرام است
حکمت اگر خرچنگ را در درخت آویزند میوه اش بسیار شود و از
آفت ایمن باشد و اگر چشمش را در گهواره بیاویزند هر بچه که در ان گهواره
جنبانیده شود خوشنود شود و خوردن گوشتش دق را دفع سازد۔
سلحفات را بفارسی سنگ پشت و کاسه پشت و کشف گویند و
بترکی توسیقر در خشکی و به آب هر دو جا میباشد در خواص هر دو یکسان
اند چون بیضه نهد از تاثیر نظر خود از و بچه بیرون می آرد چه شکم وے
سخت است بهنها طرقی ندارد **حکم** بمذهب حنفی و حنبل و مالک حرام است و بیک
روایت بمذهب شافعی حلال است و نزد شیعه نیز حرام است **حکمت** چون
با ماده جفتی گیرد گیاهی در دهان گیرد و نزدیک ماده شود و آنرا مهر گیاه گویند اگر

آن گیاه را از و بستانند و با خود دارد مهرش در دل مردمان پیدا شود و
چون او را بگیرند و بر پشت اندازند تا پاے هاے وے بطرف آسمان شود
آن موضع سرما ضرر نرساند طلاے خونش بدفع زحمت وجع المفاصل عدیل ندارد اگر
پایش را بریده در پاے کسی که مرض نقرس داشته باشد ببندد پاے راست را و
بپاے راست مریض و چپ بچپ نفع رساند **سنجاب** را بهمه زبان همین نام
مشهور است در صورت مانند موش است و از پوست او پوستین مے سازند
و بطرف ترکستان می باشد **حکم** حرام است نزد حنفی رح و حلال است نزد
شافعی رح و مالک رح و نزد شیعه نیز حرام است و نزد ابو حنیفه رح و شافعی رح پوستین
و قباے که از پوست او سازند حلال و پاک است **حکمت** گوشت او جنون
را زایل کند و امراض سوداوی را ببرد **سنور** را بفارسی گربه و بترکی
پوشک گویند جانورے است طامع و زود الفت پیدا مے کند با آدمی و بوقت
غضب چنان خشم آلوده شود که از خود بیخبر باشد و ازین سبب ملا جده آدمیان
خود را یعنی سپاهیان خود را بگوشت گربه پرورش دادندی تا بر خصم غیر فیروزی
یافتندے و او را انواع باشد خانگی و صحرائی و از انجمله گربه صحرائی است
که دُم دراز دارد و موئے وے بسیاهی نزدیک است مانند یوز باشد و این
جنس گربه در زمین هند **وزیر آباد** میباشد و بر نگهاے مختلف میباشد و
در میان دو ران او آنکه نر است زیر خصیه و آنکه ماده است زیر فرج شگافے
دارد و از ان شگاف چیزے زرد رنگ مانند چرک گوش بیرون آید خوشبو
دارد و آنرا زباد مے گویند و آن پاک است **حکم** حرام است گوشت او نزد حنفی
و شافعی و حنبلی و ابو عبد الله که یکے از اصحاب شافعی است بر آنست که گوشت
گربه صحرائی حلال است و نزد شیعه نیز حرام است **حکمت** گوشت
گربه سیاه خانگی براے دفع سحر نافع است اگر جگر وے را
بر عورتے که خونش دائمی مے رود ببندند دفع کند

حرف الصاد **صقر** را بفارسی چرغ گویند و بترکی الملکو
جانوریست مکار قوت و شوکت تمام دارد و بر اکثر حیوانات وحشی و اهلی
غالب است و تعلیم پذیر اما چون موذی است او را اکثر جانوران عدو می
شوند و بچه کمتر میزاید و از دهنش بوے بد مے آید اول کسیکه بچرغ
صید کرد حارث بن یغوث بن طور بود و عربان مردم آن اطراف بچرغ شکار
مے کنند و از و آهو میگیرند و تماشا شد که یحیی ازا کابر امراے اتمار بود چرغ
را نوعی میگرفت و بہ ہشت روز چنان تعلیم میکرد که آهو میگرفت و این کارها
است که غیر از و نکرده **حکم** حرام است نزد حنفی و شافعی و حنبل و پیش مالک مکروه
است و نزد شیعه حرام است **حکمت** هر کس که گوشت او بخورد از دهنش بوے بد
آید و از غرائب او آنکه زهره ندارد **حرف الضاد** **ضب** را بفارسی سوسمار
میگویند و بترکی کلرمن جانورے است زیرک و دراز عمر چنانکه حیاتش تا پانصد سال
میرسد و آب نخورد و به شبنم و خشکی قناعت کند و در چهل روز یکقطره بول کند
و هفتاد و بیضه دهد و نر وی دو ذکر دارد و ماده وے نیز دو فرج دارد و در حدیث
آمده که سوسمار بزبان فصیح به نبوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم گواهی داده
حکم حرام است نزد حنفی و حلال است نزد شافعی و حنبل و نزد شیعه نیز حرام
و اهلسنت نقل کنند که در مجلس آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم سوسمار خوردند
و آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم منع نفرمودند و فرمودند که در زمین قوم من
یعنی قریش این نیست و قوم من از طبع و روش من از آن نفرت دارند **حکمت**
سوسمار را در حدیث نیز منفعت و دفع مضرت آمده است و اگر از میان هر دو
پاے مرد برود آن روز قوت باه نشود و بوسے دران روز نعوظ نشود
و هر کس که دلش بخورد اندوه و خفقان ببرد و خوردن بیهش از درد سر و سپرز
ایمن کند و اگر خونش با آرد جو بر بهق مالند زایل کند و روشنی چشم بیفزاید و اگر
کف دست او را از پیش روی اسپ بیاویزند هیچ اسپے در دویدن با و نرسد و آن

اسپ از همه اسپان بیشتر. ودو پوشش اگر بر دشنه تیغ پوشند شجاعت فزاید
وسرگین اورا اگر بر برص وکلف مالند زایل کند واگر در چشم کشند سفیدی
که در چشم پیدا شده باشد دفع شود **ضبع** را بفارسی وترکی کفتار گویند
جانورے است اباہ وگول بگفتار آدمی فریفته شود تا کشته گردد واز عجائب
او آنکه مثل خنثی آلت نر وماده هر دو دارد وهر سال هیجان یک آتش بود و
کفتار با سگ دشمنی دارد بحدی که اگر سایه کفتار بر سگ افتد از دویدن باز
ماند تا که کفتار بوے رسد واورا بگیرد وبعضی گفته اند که اگر سگے در مهتاب
بر باے باشد وسایه او بر زمین افتد وکفتار بر سایه آن سگ بگذرد فی
الحال آن سگ پیش او بر زمین افتد **حکم** حرام است در مذهب حنفی وحلال
است در مذهب شافعی ومالک ونزد شیعه حرام است **حکمت** اگر همه اعضائے کفتار
در دیگے بجوشانند وروغن آن بگیرند آن روغن جائے که از سردی درد شده
باشد بمالند مفید گردد وزهره وے اگر در چشم کشند جلا دهد ودر روشنی باز
دارد اگر سر او را در کبوتر خانه دفن کنند کبوتر دران خانه بسیار شوند
واگر خون وی بخورد وسواس ودر شود پیره وے اگر برابرو مالند در چشم زنان حسین
وخوبصورت معلوم شود فرج او را اگر کسیکه تپ داشته باشد با خود دارد تپ او
زایل گردد ونیز هر کس که فرج او را با خود دارد مردمان او را دوست دارند و
اگر در دست کسی حنظل باشد کفتار از وی بگریزد **حرف الطا طاؤس** را بعربی
وفارسی وترکی نام یکے است واو در مانند مرغان مانند اسپ است ودر حسن
صورت خوشترین مرغان است وهر پرش بچند رنگ است زرد وسبز وسرخ
وسیاه ولاجوردی وجزی وغیر آن ودر دو سه سالگی نر وی بکمال میرسد
وماده وے در سالے یکبار قریب دوازده تخم میدهد لیکن بایکدیگر بسیار
میکشند از بهت تخم اورا در زیر ماکیان مے نهند لیکن زیاده
نمیتوان گذاشت که اگر زیاده از دو تخم نهند گنده میشوند وبچه طاؤس که مرغ

در ہندی مور، مورنی، کہتے ہیں ... (margin notes)

بر مے آرد خرد تر مے شود و حسن مُے نیز کمتر میباشد واز عجائب وے آنکه
بایکدیگر جفت نمی گردند بلکه چون برشگال مے شود نر وی مست میشود و برقص
در مے آید و درانحال در چشم وے اشکے پیدا میگردد ماده اش آن را میخورد
واز تاثیرش بیضها در شکم وے پیدا مے شوند ازان تخم بچها بر مے آرند و
با وجود این حسن و جمال عرب نگاهداشتن او را در خانه مبارک نمی دانند سببش
این بود که شیطان را به بهشت برد و آدم ازین سبب از بهشت بیرون آمد
واز غایت عمر او بست و پنج سال مے باشد **حکم** حرام است در مذهب
حنفی و شیعه و حلال است در دیگر مذاهب اما در مذهب شافعی رحمه الله تعالی
دو قول است در حلت و حرمت امّا فتوائے بر حرام است **حکمت**
چون در طعام زهرے آمیخته باشد هر گاه که طاؤس آنرا بیند رقص نماید
و فریاد کند واگر مغز سر او را با سداب و عسل بخورند قولنج را دفع کند و درد
معده ببرد و زهره اش دانگے با سکنجبین و آب گرم در زحمت شکم نفع
رساند و زبان بسته بگشاید و گوشتش قوت باه بیفزاید و درد زانو ببرد
حرف الظاء ظبی را بفارسی آهو و بترکی کیک گویند او را به تیز چشمی صفت
کنند و او از همه جانوران وحشی ترست و او را انواع میباشد یکی از آنها آنست
که مشک از ناف او بیرون می آید رنگ او سیاه می باشد و بزرگتر از اقسام
خود و از آهوان دیگر ولایتها کلان تر و او را دو دندان سفید مے باشد و
خورش او سنبل و گیاهائے خوشبو است لاجرم خونے که در ناف آن جمع میشود
مشک میگردد و آنچند قسم است امّا مشک غزال بهتر از مشک آهوی بزرگ
میباشد و مشهور است که مشک در حقیقت خونے است که در ناف آهو
جمع میشود و هر سالے ناف وی یکبار ورم میکند آهو برائے دفع خارش
او را بجائے میمالد حتی که مشک از نافش جدا شده می افتد از نجهت مردم آنولایت
در بیابانها میخها و چوبها فرو میزنند تا آهو ناف خود را بآن بمالد

[illegible]

۳۹

شده می افتد سوم را صحیح گویند و آن را بعد از کشتن در دشت یابند و خون در حوالی ناف ریابند و تحت سازند قسم چهارم را هندی و آن [illegible] است که بعد از ذبح آن حیوان بهم رسد با جگر [illegible] و خون او خمیر کرده در نافه می بندند ۱۲ از کتاب تحفة المؤمنین

سله زیاده تر بیننده است از عقاب

و نافه از آن جدا شود پس بیابند خواجه نصیر الدین طوسی چنین گوید که آهو
را کشته بدست شکم ورا بمالند تا خون ناف وی جمع گردد چون آهو سرد
شود نافهٔ وے را از و بر آرند و تا یکسال بیاویزند هر خونے که قبل سرد شدن
دران رود خوب باشد و آنچه بعد ازان رود پارهاے بزرگ باشد و بعضی گویند
که نافهٔ مشک در شکم وے می باشد مانند پنیر مایه که درا ندرون بره است و
بعضی می گویند که آهو نافه را بیرون می اندازد واز شکم مانند آنکه مرغ تخم
خورد را و نافهٔ مشک چینی بهتر و کلان تر باشد و در تبت بسیار میباشند
و تا جینکه مشک را از ولایت خودش بملک دیگر نبرند بوے خوب ندهد
حکم حلال است گوشت جمیع اقسام آهو در جملهٔ مذاهب مشکها از جملهٔ تریاکها
است حکمت خوردن مشک قوت دل و دماغ دهد و رطوبات ناقصه
را خشک سازد و بول بسته بگشاید اما رنگ سرخ را زرد کند و اگر شاخ آهو
را دود کنند حمله گزندها بگریزند و اگر زهرهٔ وے در گوش چکانند درد را فرو
نشاند و از غرائب وآنست که چون او را در طعام بسیار انداخته باشند و
بخورند بوے دهن خوب شود و خوبترین ادویه ها بجهت روشنی چشم زهرهٔ آهو
است حرف العین را بفارسی آله گویند و بترکی گیے مرغ بسیار صاحب
قوت و شوکت باشد و تعلیم پذیرد و تیز نظر باشد و عرب مردم را در تیز بینی
باو تشبیه کرده می گویند وَاَبْصَرُ مِنْ عُقَابٍ و رنگهاے مختلف دارد و بهم
تیز پر است که چاشتگاه در عراق چیزے میخورد و شام در یمن و از سه
تخم بیشتر نمی نهد و در سه روز بچه بیرون مے آورد و بر بالاے کوهها
بلند آشیان می سازد و چون بچه بر آید نگاه ندارد و بزیر افگند حق تعالے
مرغے را که شکننده استخوان گویند بر و بر گمارد تا آن بچه را پرورش کند و از
غرائب و آنست که چون پیر شود کور گردد بچگانش او را برداشته بهند مے برند
و آنجا یک چشمه ایست دران چند غوطه مے دهند بعد ازان در

سله نام دوای که مرغ زهر کند

۴۰

سله و قت به ... ... چاشت

در تابش آفتاب میدارند از اثر آب آنچشمه جمله پرهای او میریزند و از سر نو
پرهای دیگر بیرون می آیند و چشمهایش روشن مے شوند و اگر در جگرش
عارضه پیدا شود جگر روباه و خرگوش میخورد تندرست میشوند و در عجائب
المخلوقات نوشته است که بمرور ایام زغن عقاب و عقاب زغن میشود و در تاریخ
مغرب نوشته که در کنار نیل عقابها هستند در کمال سیاهی که بآب فرو میروند
ماهی را می گیرند و بیرون می آرند و آنها را عقاب النیل گویند **حکم** گوشت او پیش
اہلسنت حرام است مگر نزد امام مالک مکروه است و نزد شیعه نیز حرام است
حکمت اگر زہره مے در چشم کشند تاریکی چشم را ببرد و اگر بر پستان
زنے که شیر در وی گره شده باشد طلا کنند شفا یابد و اگر پر وی را بسوزانند
و بر جائے که کلف شده باشد بمالند دور کند و سرگین او اگر بر خنازیر مالند
نفع رساند **عقعق** را بفارسی عکه و بترکی تخم گویند و او را بزدی و خیانت
و فراموشکاری وصف می کنند و چون بیضه می نهد در زیر درختان پنهان مے
کند از جهت آنکه اگر شپره نزدیک تخم او رود گنده میگردد و قوت خود را پنهان
میکند و مشهور است که آدمی و عکه و موش و مورچه قوت خود را پنهان میسازند
حکم حلال است در مذہب ابوحنیفه و مالک رحمهما الله تعالی و در مذہب شافعی رح
دو قول است لیکن فتوی بر آنست که حرام است **حکمت** اگر دماغ وی را در غالیه
خلط کرده بر بدن مالند لقوه و فالج را مفید بود و اگر دماغ وی را بر پنبه طلا کنند
و بر سر زخم نهند پیکان تیر باسانی بیرون آید **عصفور** را بفارسی
گنجشک و بجشک و چغاک و چغوک خوانند و بترکی سرعسق و سارچه و او را
انواع باشد و از عجائب او آنکه گوشت میخورد و چون سبع لیکن ناخن درنده
ندارد و مرغ ضعیف است و جماع بسیار میکند از این سبب عمر او کوتاه است
و در زیر سقف خانہا از بیم جانوران آشیانه سازد و از مردم دوری
نه کند که اگر آدمیان جلا وطن شوند گنجشک نیز همراه برود و چون

وچون معاودت نماید باز آید و اورا با مار دشمنی است و بیضهٔ مار را بعشار
آورد و بمنقار بمار جراحت رساند و مار نیز بچگان اورا هر جا که یابد بخورد و حکم
حلال است گوشت او بجمیع مذاهب حکمت گوشتش قوت باه دهد و بادها را
بنشاند و مغزش قوت باه بافراط آورد و کباب وی با سنگ مثانه را دور کند
واگر دماغ وی با عسل چند روز بهار (ناشتا) بخورند زحمت بواسیر (کبیر) را نافع بود
مسئله اگر کسی صیدی را از چرنده چون آهو و از پرنده چون چغوک
و کبوتر بعد از گرفتن سر دهد و آزاد کند درست است **نقل** از ابوذر صحابی رض
نقل کرده اند که بچگان چغوک را بخریدند و سر میدادند اما فتوی در مذهب شافعی برآنست
که این فعل روا نیست و بر قول ابو حنیفه رح روا باشد بشرط آنکه در وقت سر
دادن مباح گرداند بر هر کس که بگیرد و اگر چرندهٔ اهلی را چون اسب و شتر و گوسفند
و گاو در صحرا سر دهد روا نیست باتفاق علما و گنهگار است **عقرب** بفارسی
کژدم و بترکی چیان گویند زشت ترین و موذی ترین حشرات است هشت
پای دارد و چشمش بر شکم بود و بسیار بچه بر می آرد و رنگهای مختلف دارد
و بد ترین انواع او سیاه است و بعضی از علما گفته اند که بچه اش از پشتش
بیرون می آید اما این قول صحیح نیست و قول درست آنکه از دهان می زاید و
بچه وی ریک میباشد و از عجائب او آنکه مرده را نگزد و همچنین کسی را که در
خواب باشد مادامی که حرکت نه کند نگزد و اگر افعی را بگزد افعی بمیرد و اگر خواهند ۴۲
که اورا از سوراخش بیرون آرند تلخی بر سر چوب مالیده در سوراخش کنند او از سوراخ
بیرون آید چرا که حریص است بر خوردن تلخ و در شهر حمص از ولایت عرب کژدم زنده
نماند اگر چه از ولایت دیگر برند و در کاشان یکنوع از عقرب سیاه می باشد که
اگر کاشی الاصل را بگزد هلاک سازد و غریبی را اگر گزد بدرد و الم مبتلا شود الا
نمیرد و عقرب جولان شود هر جا که سرش برسد بدم نیش زند **نقل** است که عقربی
را گذر بر سنگ خارا شد آنرا نیش زد سنگ بزبان حال گفت که از این نیش تو

از این نیش تو بمن ضرر نمیرسد سعی بیهوده چرا میکنی جواب داد میدانم اما
خصلت جبلی خود را ترک نمیتوانم کرد و در همین گفته اند **بیت** گرچه بر خارا
نباشد زخم کژدم کارگر * از بدی نفس خود زین و ندارد زان گذر **حکم** حرام
است باتفاق جمیع علما و افسون کردن بجهت مار و کژدم روا است بشرط آنکه
که از قرآن باشد و دعائیکه از حضرت رسول صلی الله علیه وسلم نقل کرده باشند و
الفاظیکه معنی او دریافت نمیشود روا نیست چراکه احتمال کفر دارد و از جمله افسونهای
وغیره یکے این است که هر کس که در اول شب گوید تا صبح از شر ایشها محفوظ ماند
دعا این است اَخَذْتُ ذَنْبَ الْعَقْرَبِ وَلِسَانَ الْحَیَّةِ وَیَدَ السَّارِقِ بِقَوْلِ
اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ **دعاے دیگر** اَعُوْذُ
بِکَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ **دعاے دیگر** هر روز یکبار بگوید
دران روز از صدمه مار و کژدم محفوظ ماند سَلَامٌ عَلٰی نُوْحٍ فِی الْعَالَمِیْنَ **حکمت**
اگر عقرب را در کوزهٔ گل حکمت کرده در تنور آتش نهند تا خاکستر شود و نیم دانگ
از ان شخصی که سنگ مثانه داشته باشد بخورد نفع تمام رساند و اگر آن خاک را
بروغن آمیخته جای ضماد نمایند موی برویاند و اگر عقربی را گرفته در جای بسوزند
جمله عقربها از آنجا بگریزند و اگر زرنیخ سرخ و پیه گاو بسوزند جمله کژدمها بگریزند
و اگر کژدم سیاه خشک کرده بسایند و بر جائیکه برص باشد بمالند دور
کند **حرف الغین غراب** بفارسی کلاغ و بترکی قرقه گویند و او چند
نوع میباشد چنانچه یک قسم او بسیار سیاه می باشد و یک قسم دیگر میباشد
سرخ منقار و سفید بازو سفید پاے و یکنوع دیگر خاکستر رنگ و بالطبع همه
اصناف بایکدیگر نزدیک اند جانور دراز سفر و دراز عمر است و نر و ماده ایشان
با هم موانست دارند که اگر یکے بمیرد بعد از و دیگر از احدے جفت نشود و
رو بروے کسی جفت نمی شود چنانچه اهل تحقیق بر آنند که جفت نمیشود و
نزد بعضی در تمام عمر یکبار جمع میشود و چون در ابتدا موی بچه اش سفید میشود

ابتدا مادرش رنجیده او را میگذارد و پرورش کامل نمیکند حق سبحانه تعالی پشه
ها را بران گمارد تا قوت آن میشود چند روز موی سیاه بر مے آیند آنگاه
مادرش پیش بچه مے آید و تیمارداری او نماید و عرب غراب را شوم
میدانند و میگویند که اگر دو بانگ کند نحس است و اگر سه بانگ کند خوب است
حکم بمذهب ابو حنیفه رحمة الله علیه از جنس غرابے که دانه میخورد حلال است
و بقول ابو یوسف آنکه دانه و نجاست خورد آن نیز حلال است اما یک صنف
که فقط نجاست میخورد حرام است باتفاق و در مذهب شافعی غراب سیاه
و کلان و ابلق که در کوه مے باشد و غراب خرد سیاه و خاکستر رنگ
دران خلاف است و زاغچه که دانه میخورد حلال است و بمذهب امام مالک
جمله اصناف او حلال است و نزد شیعه کلاغ سیاه و ابلق که در کوهستان میماند
و مردار میخورد حرام است و در غراب زاغ که آنرا زاغ گویند و خاکستر رنگ
باشد خلاف است **حکمت** اگر چشم کلاغ و بوم در میان بسوزانند دشمنی آرد
اگر خشک کرده بسایند و بخورند تشنگی بنشاند بیخ بال او و اگر در پاره پشم
رنگین بسته بدست کسیکه سرفه داشته باشد بندند زائل کند و افگنده
غراب ابلق دفع خنازیر کند **حرف الفاء** **فاخته** را بفارسی کوکو گویند و
بترکی کاکو و بعضی از عربان او را حمامة المطوقة و صلصل نیز خوانند با آدمی
انس بسیار گیرد و در خانه ها آشیان سازد و مار از آوازش بگریزد **حکم** حلال
است گوشت او بمذهب اہل سنت و جماعت و بمذهب شیعه
مکروه است **حکمت** اگر خون فاخته با خون کبوتر و زرفت و قطران بسوزند
هر کس که بویش شمد در آن شبانه روز اصلا خواب نیاید و اگر خون وی با خون
کبوتر بر برص طلا کنند رنگ وی تغیر کند و خوردن گوشتش فالج بارد مفید بود
و منی بیفزاید اما دماغ را مضر بود و نسیان آرد و دفع مضرتش بسرکه انگور
و کشنیز تازه کنند **فاره** را بفارسی موش و بترکی سچقان گویند شریه و ممیل

و نزد بعضی حلال است و او را در انواع حیل و جذب منفعت و دفع مضرت استادیهاست و قاصد جان آدمی باشد خصوصاً کسی را که سگ دیوانه گزیده باشد بر وی خاک ریزد و نیز کسی را که پلنگ زخمی کرده باشد بر وی بول کند تا زود تر هلاک شوند و از جمله جانوران احدی با آدمی آنمقدار نقصان نمیرساند چنانچه موش در خبر آمده است که حضرت رسول صلی الله علیه وسلم از خواب بیدار شدند دیدند که موشی فتیله چراغ را گرفته بطرف آنحضرت صلی الله علیه وسلم میکشید تا که آتش در رخت آنحضرت صلی الله علیه وسلم اندازد و در بعضی روایات آمده که بر مصلای آنحضرت صلی الله علیه وسلم انداخت چنانچه مقداری بسوخت آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را بکشتن و کشتن و حلال ساخت و ازینجهت امر فرموده که در خانه که آتش است آنجا خواب نکنند **حکم** بمذهب شافعی و حنفی و حنبل موش حرام است و نزد مالک مکروه و نزد شیعه نیز حرام است **حکمت** اگر پوست موش را پر از کاه کنند و در خانه بیاویزند جمله موشان از آنخانه بگریزند و همچنین اگر افگنده سگ یا گرگ دود کنند موشها از بوی آن بگریزند و نیز اگر موش را کشته در میان خانه دفن کنند موشها بگریزند و اگر چشم موش را در کلاه دوزند هر کس که آن کلاه را بر سر نهد او را پیاده رفتن آسان شود و اگر چشمش بگردن صاحب تپ آویزند تپ او را دفع کند و اگر موی زائد بر پلک چشم آدمی بر آمده باشد آنها را بکنند و بران موضع خون موش بمالند باز بر نیاید **فهد** را بفارسی یوز و بترکی بارش خوانند جانوریست تند خوی و بسیار غضب و خوب شکار کننده است و قابلیت تعلیم و ترتیب دارد و ماده اش از نر تیز تر و زود گیرنده تر است و کلان وی زود تر آموخته میگردد و وی چون پیر شود از صید کردن باز ماند و خورد ها بجوانی جوانی میرسانند و از صید در طعمه میخورد و ماده او بسه سال آبستن میگردد و در عجائب المخلوقات گفته که هرگاه شیر و پلنگ باهم جفت میشوند یوز پیدا می شود چنانچه از اسپ و خر استر بوجود آید و اول کسی که یوز را بر قفای اسپ نشاند و شکار کرد یزید بن معاویه بود و یوز اگر رنجور گردد مسکی بخورد

شفا یابد و اورا بآواز خوش موانست است و شراب ادوست دارد حکم
حرام است بمذهب اهل سنت و جماعت مگر نزد مالک مکروه است و نزد شیعه
نیز حرام لیکن بفروختن و بها جاره دادن که بان شکار کنند بمذهب اهلسنت روا
است **حکمت** زهره اش با عسل و نمک مخلوط کرده بر جراحت نهد صحت
بخشد خوردن گوشتش قوت تن دهد و دهن را تیز کند افگنده و بول او
هر جا که بریزند موشها بگریزند **حکایت** شمس الائمه حلوانی رحمة الله علیه
گفته که یوز را چند خصلت است و سزاوار آنست که هر عاقلی ازو فرا گیرد اول آنکه
هر گاه که خواهد که صید را بگیرد کمین کند که تا بمرتبه که برو ظاهر شود که گرفتن صید
باسانی اورا میسر است بعد ازان اورا بگیرد دویم آنکه میداند که چون صاحبش در
شکار کردن باو محتاج است خود را خوار و ذلیل گردانیده مثل سگ شکاری
دنبال صاحب خود نمیرود تا صاحبش را ضرور میشود که اورا با خود سوار کرده میبرد
بیت همچون سگ شکار درین دشت بیکران + تا چند همی خوری و دوی بهر
دیگران + سیوم آنکه هر گاه می خواهند که اورا تعلیم کنند که از شکار گوشت نخورد
بحر آن که سگ را در حضور او بزنند و تعلیم کنند از انقدر تعلیم میگیرد و متنبه
می شود و ترک خوردن شکار میکند و محتاج بآن نمیگردد که اورا بایدزد
چهارم آنکه مردار نخورد و از صاحب خود گوشت پاک می طلبد پنجم دنبال صید
بیهده ندود تا پنج نوبت نهایت هفت نوبت اگر صید را گرفت فبها و الا نه
باز میگردد **فیل** را بفارسی پیل گویند و بترکی همین نام است از اکثر حیوانات
بری بزرگتر و زیرکتر است و با وجود ضخامت جثه و فربهی که بدست و پا دارد
سیر و حرکت است چون قد وے بلند و گردن او بس کوتاه است خدای
تعالی اورا خرطومے دراز داده از گوشت و پوست بی استخوان و دران
چنان قوتی بخشیده که همه کار بدان تواند کرد و از خرطوم آب و علف بدهن
میرساند و زبان کوتاه دارد و برگشته را اهل هند میگویند که اگر زبان فیل

مقلوب نجو دے سخن گفتی گویند بعد از پنج سالگی هیجان شهوتش باشد و بعد از
هفت سالگی بچه آرد و فیل بچه آرد و فیل حیا و غیرت بسیار دارد و میان گربه و
فیل دشمنی است و مار نیز دشمن فیل است و فیل چون رنجور شود مار خورد صحت یابد و آنکه در
بعضی کتب گفته اند که فیل بر پهلو نتواند خسپید غلط است. حکم حرام است گوشت وی نزد
ابوحنیفه رح و شافعی و حنبل اما پیش مالک و ابوعبدالله قوشنجی رح که از اصحاب شافعی
است حلال است و نزد شیعه نیز حرام است و فروختن و خریدن فیل رواست در
جمیع مذاهب و نیز استخوان او که آنرا عاج مے گویند و از آن شانه و دسته کارد
و غیر آن میسازند پاک است اما بمذهب شافعی فتوی بر آنست که استخوان
او پلید است و اگر او را سر بریده باشند پاک است و پیش ابوحنیفه رح پوست او
بدباغت پاک میگردد و پیش شافعی رح پوست او پلید است و دباغت پذیر نیست
اگرچه او را سر بریده باشند حکمت اگر زنے سرگین فیل را با انگبین آمیخته بخود بر
گیرد آبستن شود و اگر پاره دندان فیل برشته سیاه بسته در گردن گاو اندازند
از وبا و مرگی ایمن مانند و بهتر آنست که در محلی که وبا و مرگی در میان گاوها افتد
شاخ آنها را سوراخ کرده پاره از دندان فیل در آنجا نهند ایمن بمانند
جالینوس حکیم گوید هر که هفت روز پیه فیل خورد فربه گردد و اگر ناخن فیل سوزند
در زیر صاحب ناسور دود کنند زائل گردد و اگر در چشم کسی سفیدی
پیدا شده باشد ناخن فیل را با گهنگچی سفید به آب سائیده بکشند شفا یابد مجرب
است حرف القاف قرد را بفارسی کپی و بوزینه و میمون میگویند
جانور محیل تیز فهم شیرین حرکات و مضحکات و به نسبت دیگر جانوران
آدمی مشابهت بسیار دارد و خنده میکند و طرب مینماید و جلق میزند و
چیزها را بدست میگیرد و اگر کسی خشم کند سنگ بروی میزند و صنعتها از آدمی می آموزد
حکم حرام است بمذهب حنفی و شافعی و حنبل و حلال است نزدیک مالک رح
و نزد شیعه نیز حرام است حکمت چشمش با خود داشتن بیخوابی آورد

۵۸

وگوشتش در مرض جذام نفع رساند خونش گرم است هر که بخورد زبانش گنگ گردد و در چشم مردم زشت نماید اگر از پوستش غربالے سازند و بآن گندم وجو و باقی حبوبات را بیزند آن زرع از ملخ و باقی آفتها ایمن شود **حکایت** روایت کرده اند که در زمان متوکل خلیفه بغداد بوزنیه هندی و زرگر بود و در زمان اسمعیل والی گجرات بوزنیه شطرنج باز با دیگر تحف و هدیه بهیت او فرستاده بود چنانچه از ان بوزنیه حکایات غریب منقول است گویند یکی از کابر در مجلس شاه روزی بآن بوزنیه شطرنج مے باخت و چون بازی بوزنیه غالب شد شاه پیاده از شطرنج برداشته بر سر او زد نوبت دیگر که بازی را بوزنه بدان مرتبه رسانید که حریف را مات سازد پیش از ان که بازی کند از ترس آن که شاه مبادا او را بزند بالیشی برداشته سپر خود ساخت و آهسته بازی کرده حریف را مات ساخت **قمری** را بهمه زبان نام یکے است آواز خوش دارد از آواز حشرات الارض مثل کژدم و عقرب و غیره بگریزند اگر بیضه فاخته در زیر وے نهند و بیضه قمری در زیر فاخته هر دو قمری برآرند و از غرائب احوال او آنست که چون قمری نر بمیرد ماده وے با دیگر جفت نمیشود و ناله کند تا آنکه بمیرد **حکم** حلال ست بجمیع مذاهب تا کسی میل خوردنش نه کند۔ **حکایت** اهل تواریخ نوشته اند که بادشاه هند برائے سلطان محمود مرغی بشکل قمری هدیه فرستاده بود که هرگاه طعامے زهرآلود میدید اشک از چشمهائے او جاری شده بر زمین مثل سنگ می بست و خاصیت آن بود که چون و را میتراشیدند و بر جراحتها می نهادند جراحت را فراهم می آورد **قنفذ** را بفارسی خارپشت و بترکی کرپی گویند و بزبان ... زشت رفتار است و در شب بسیار راه میرود و بخوردن مار رغبتی میل تمام دارد و دم مار را گرفته سر در خود کشد تا مار خود را چندان بر وے زند که مجروح و سست گردد بعد از ان و را بخورد

واگر افعی او را بگزد صعتر خورد شفا یابد **حکم** حلال است نزد شافعیؒ و احمد و مالک
و حرام است نزد حنفیؒ و شیعه **حکمت** گوشت وی در مرض جذام مفید است اگر
خون وے بر زخم سگ دیوانه مالند نفع رساند و زهرهٔ وی در موضعی که موئے
کندیده بمالند باز بر نیاید و اگر در چشم کشند سفیدی را زایل کند -

حرف الکاف

کرگدن را حریش گویند جانوریست که در بعضی
بلاد هند میباشد از جاموش کلانتر است و از فیل کوچکتر و شکلا چون گاو نماید
وضخامت و شبیه فیل دارد و بر پشت بینی او یکشاخ کلان و محکم میباشد و میان
آنشاخ پر میباشد و نیز از ان شاخ یکشاخ دیگر کج شده پیدا میشود و سر آنشاخ
بسیار تیز میباشد نقل میکنند که چون او با فیل جنگ میکند شاخ خود را در شکم فیل میزند
و باز شاخ خود بسبب بار فیل از شکمش بر آوردن نتواند لهذا هر دو میرند و کرگدن بغیر
از گیاه چیزے نمیخورد و چون شاخ وی را بشگافند اندرون او منقش بنقشهاے عجیب مے
باشد و بادشاهان از شاخ او کمربند می سازند و او بسیار نادر و بیش قیمت باشد و
و صاحب عجائب المخلوقات نوشته که عمرش تا هفتصد سال میرسد و هیجان شهوتش بعد از
پنجاه سال است و چون حامله شود بعد از سه سال یک بچه میزاید چنانکه بچه اش دندان
و سم در شکم مادر بر آرد **حکم** در باب حلت و حرمت وی اختلاف است شیخ الاسلام
گفته که ظاهر آنست که حلال باشد چراکه علف میخورد و محتمل که حکم فیل داشته
باشد **حکمت** بدانکه شعبه که از شاخ او جدا شده پیدا می شود چیزے نادر
است چنانچه او را اگر صاحب قولنج بدست گیرد شفا یابد و اگر در شکم زنے بچه مرده
باشد اگر آنشاخ را در دست او دهند بجرد گرفتن او بچه بیندازد و اگر او را بسوهان
سائیده بمصروع و مفلوج و کسیکه تشنج داشته باشد بنوشانند شفا یابد و اگر
بسوهان سائیده براده اش را با خاک بیامیزند و آنخاک را بر جمعی از خفتگان بپاشند آنها
یکشبانه روز از خواب بیدار نشوند و اگر بنوعی بیدار سازند بر خیزند و باز بخسپند و اگر
چیزے از آنشاخ را بنهند قوت زهرش را باطل کند **کلنگ** را بفارسی نیز کلنگ گویند و بعربی غرنا

گویند جانور مشهور است و یک کلنگ تنها جائے نمی تواند ماند بلکہ جمع شده متفق میباشند و شب جائے که مقام کنند یکی یا دو تا از ایشان بنوبت پاس میدارند و در پاس دشمن داشتن بیکپائے ایستاده باشند تا اگر خواب غالب شود زود هوشیار گردند و از صفات پسندیدهٔ کلنگ آنست که هرگاه مادرش پیر شود او را ضایع نمیگذارد بخلاف باقی طیور بلکه هر جا که میرود مادر را همراه میبرد و در طعمها او مدد میکند و عرب کلنگ را بحماقت تعریف کرده اند بسبب آنکه بیکپائے راه میرود و میترسد که اگر هر دو پائے بر زمین نهد مبادا در زمین فرو رود و دیگر آن که هرگاه خواهند که او را بگیرند جانوران بیکطرف ایستاده کنند و آنها را بپرانند و جمعی که ایستاده اند بطرف دیگر و ایشان هم نشنوند آنها در هوا از آنطرف رمیده بطرفی روند که در آنطرف جانوران نگاهداشته اند و گرفتار شوند **حکمت** حلال است گوشت او و بجمیع مذاهب **حکمت** گوشتش گرم و خشک است و خوش طعم و قوت باه بیفزاید اگر چشم سائیده در چشم کشند بیخوابی آورد و چون زهره اش با مرزنگوش مخلوط کرده بر جا نما مفتوح صاحب لقوه نهند تا هفت روز او را بروشنائی بیازند و بتاریکی نگاهدارند شفا یابد و همچنین در سر و نزول آب چشم را مفید است و هر که زهره کلنگ با خود دارد دلیر شود و اگر دماغ او را با روغن زنبق کرده بدماغ چکانند چیزی که فراموش کرده باشند باز یاد آید **کلب** بفارسی سگ و بترکی ایت خوانند اگرچه ناپاک و خبیث ترین حیوانات است اما اکثر خصایل مستحسن دارد چنانچه وفاداری و قناعت و صبوری بر شدت و سختی و گرسنگی و کم خوابی و ملازمت دائمی با مالک خود کردن و بدفع دشمن پرداختن و در غیبت و حضور بمحافظت جان و مال صاحب خود کوشیدن و اگر از صاحب آزارے یابد چندانکه تواند حق نعمت فراموش نکند و از ملازمت او نگردد و دشمن صاحب را نزدیک نگذارد و دوست صاحب را آزار نرساند و غیره از صفات کاشکی در بعضی آدمی صورتان شیاطین سیرت که شیوهٔ بیوفائی و حرص و طمع و ایذا رسانی ولی نعمت آئین و شعار خود ساخته اند بودی حکم گوشت او حرام است

بجنس جمیع مذاهب ونگاهداشتن او برای صید کردن ونگاهبانی واحمد حنبل
صید کردن از سگ سیاه جائز نداشته است واول کسیکه اورا جهت نگهبانی
نگاهداشته حضرت نوح علیه السلام بودند ونگاه داشتن سگ که صید یا پاسبانی
نه کند جایز نیست وسگ دیوانه را از فواسق خمسه که واجب القتل اند شمرده اند
ودر حدیث شریف وارد شده است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم ارشاد
فرموده اند که ملائکه در خانه که سگ یا تصویر سگ کشیده اند در نمی آیند
وبعضی از علما گفته اند که حدیث وارد است درحق سگی که حاجت بدو نباشد
وبعضی گفته که حکم عام است برای جمیع سگان **حکمت** چشم سگ سیاه هرجا که
دفن کنند آنموضع خراب شود وزبان سگ اگر برکسی بندند که اورا سگ دیوانه گزیده
باشد نافع است واگر در گردن بچه بندند دندانش باسانی برآید وهرکرا سگ
دیوانه گزیده باشد اگر اورا جگر سگ برشته بخورانند شفا یابد وهرکس که دندان سگ
با خود دارد سگان بروی حمله نه کنند ونیز او را دیده فریاد نه کنند واگر خاکی که
سگ بران شاشیده باشد روز چهارشنبه غلوله ساخته بگردن صاحب تپ بندند نفع
بخشد وبیشتر علما برآنند که سگ اصحاب کهف نیز از جنس همین سگانست ونزد بعضی
آنست که مراد از سگ اصحاب کهف شیر است چراکه عربان شیر را نیز مجازا کلب
میگویند **حرف اللام** **لقلق** را بفارسی وترکی لک لک گویند واورا زیرکی
صفت میکند وبیشتر در ملک که هوایش معتدل مائل بحرارت باشد میماند ودر
هر ملکی که تغیر در هوای او پیدا شود گریخته بدیار دیگر میرود ودر خراسان ودر ولایتهای
سردسیر باول فصل بهار پیدا میشود تا وقتی که هوا معتدل وگرم است آنجا میماند
وبعد ازانکه قریب بفصل خریف شد از آنجا بسمت هندوستان میرود تا آخر
فصل خریف بسر برده باز بفصل بهار بسمت خراسان میرود ودرمیان لک لک و
مار دشمنی است چنانچه مار را گرفته بهوا میبرد واز آنجا اورا بر زمین می اندازد تا هلاک
شود بعد اورا طعمه خود وبچگان خود میسازد ومار نیز قصد بچه وبیضه او میدارد از غیبت

لقلق ... ۵۱ ... بهندی لقلق گویند ۱۲ م

بر جاہاے بلند مثل سر منارہا و بالاے گنبدہا آشیانہ می سازد و چون بیضہ میدہد وقتی از پیش آشیانہ خود غایب نمیشود واہل خراسان وما وراء النہر بدیدنش خورمی و خورمی میکنند چراکہ نشان آمد بہار ہست حکم حلال ست مطعم بمذہب امام ابیحنیفہ و در مذہب شافعیؒ دو روایت است بیشتر علماے سابقہ برآنند کہ حرام است چراکہ مار میخورد و در مذہب امامیہ روایتی صریح در حلیت او بنظر نیامدہ اما شروطہاے کہ در جانوران حلال گفتہ اند بعضی دارد واللہ اعلم حکمت اگر بچہ وے راکشند و بر مجذوم بندند نفع بخشد و بیضۂ وے بہترین خضابست واز غرایب او آنکہ داشتن استخوانش نزد خود ازالۂ غم نماید و نیز عجایب تر آنست کہ بعضی حکما نوشتہ اند کہ اگر چشم او راکسی ہمراہ خود دارد در آب غرق نشود ہر چند کہ شناوری ہم نداند حرف المیم مالک الحزین بفارسی بوتیمار و بترکی اغار خوانند واین نام بجہت آن یافتہ کہ اگرچہ بکنار میماند اما آب نمیخورد بدین اندیشہ کہ مبادا کم نشود حکم گوشت او بجمیع مذاہب حلال است الا در مذہب امامیہ حلیت و حرمت او صریحا کہ در کتب ایشان یافتہ نشدہ اما بعضی شروط حلیت دارد حکمت ہر کہ گوشت او بسیار خورد بواسیر پیدا کند حرف النون نسر را بفارسی و ترکی کرگس خوانند واو را عرب ابو شریف وسید مرغان نیز خوانند بلکہ بعضے اکابر این را از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نقل کردہ اند و مشہور میان مردم آنست کہ عقاب سید مرغانست و کرگس دراز عمرے باشد چنانچہ بعضی میگویند ہزار سال میزید و نیز چشم است چنانکہ از چہار صد فرسخ راہ مے بیند و بوی مردار از دور می شنود و اگر بوی خوش بدو رسد بیمار میگردد و بعضی گفتہ اند کہ می میرد و طعمہ بسیار میخورد چنانچہ چون سیر شود او را بآسانی توان گرفت و با خفاش دشمنی دارد از ینجہت بالاے کوہہا بلند آشیان سازد و برگ چنار در آشیانہ خود نہد تا خفاش دران نرود و بیضہ اش نزیان نیارد و بعضی از مورخان گفتہ اند کہ چون نر او با ماده اش نگاه کند مادہ ہمین قدر تخم نہد و در جائی بند بگرمی آفتاب بیضہ نہادہ بچہ بیرون می آید

اما قول درست آنکه مانند خروس با ماده جفت میگردد و جفت خود را چندان دوست
میدارد که اگر از وجدا گردد هلاک شود و چون رنجور شود گوشت آدمی خورد صحت
یابد و چون چشمش تیره گردد جگر آدمی خورد روشن گردد **حکم** گوشتا و بجمیع
مذاهب حرام مگر بمذهب مالک که مکروه است **حکمت** اگر زهره او را در گوش کسی که
کری کهنه داشته باشد بچکانند نفع رساند و اگر هفت نوبت پیاپی در چشم کشند
تیرگی را زائل کند و اگر با آب سرد زهره او را هفت بار گرد چشم طلا کنند از نزول آب
منع کند و اگر پر وی را در زیر پای زنی که بدشواری اید نهند باسانی زاید **نعامه**
را بفارسی شتر مرغ و بترکی ووده قوش خوانند مرغیست جاهل بحماقت و ابلهی مشهور چنانچه
از صیاد بگریزد و سر خود را در زیر ریگ پنهان سازد چنانکه صیاد او را بیند و میگیرد و عرب
مردم بیعقل را بمثل او دهند و گویند تخمهای خود را بدو بخش کند یک بخش را بچه بیرون می
آورد و یک بخش را میگذارد تا گنده شود و از آنها کرمها پیدا شوند و غذای بچگانش
همان کرمها شوند و از عجایب او آنکه حاسه شنیدن ندارد اما حاسه شامه وبوی شنیدنش
بسیار است و آب کم میخورد بلکه اصلاً نمیخورد و اگر یکپای وی شکند بپای دیگر راه نمیتواند رفت
حکم حلال است گوشتا و بجمیع مذاهب **حکمت** زهره اش تاریکی چشم را ببرد و بخوردن
گوشتش اگر مداومت نمایند بادهای شتا زائل کند پیه اش را اگر بر ورمها طلا کنند شفا بخشد
بیضه اش اگر در دیگ افگنند طعام زود پخته شود و اگر پوست بیضه اش در آب سرد افگنند گرم شود
اگر او را در اول تابستان یا در بهار آخر بگیرند و در خانه دفن کنند افعی از آنجا بگریزد و اگر عقرب
گزیده پیه او بخورد و در موضع زخم بمالند درد زائل کند **نمر** را بفارسی پلنگ و بترکی قپلان گویند جانور
ظالم و متکبر پرقوت و تیز و تند و بدترین سباع است شراب را دوست دارد و اگر بیابد چندان می
خورد که بیهوش میشود چنانکه در حالت نشه باسانی میتوان گرفت و از دهنش بخلاف دیگر جانوران
درندگان بوی خوش آید و کمرش در نهایت نازکی است چنانچه باندک صدمه شکسته شود و چون
سیر میشود سه شبانه روز خواب میکند و صید کرده جانوران دیگر نخورد و غضب و قهر بسیار
دارد و بروایت ضعیف از آنحضرت صلی الله علیه وسلم آمده که از جمله کسانیکه نزد حق سبحانه وتعا

گرامی اند کسی که غضب کند و فتی که کسی را مرتکب عورات نامشروعه بیند چنانچه
پلنگ در حمایت بنفس خود غضب کند و چون خسته و بیمار شود از خوردن موش شفا
یابد و او را با مار دوستی تمام است و با دیگر حیوانات دشمنی دارد حکم گوشت او بجمیع
مذاهب حرام است مگر در مذهب مالک مکروه است حکمت سر پلنگ هر جا که دفن کنند
موشان در آنجا جمع شوند و زهرهٔ او را اگر در چشم کشند روشنی زیاده کند و منع نزول
آب نماید و پیه او را برای رعشه فالج و درد زخم و درشتی جراحت کهنه نافع ترین از
دیگر ادویه هاست و بر پوستش خفتن دفع بواسیر نماید نمل را بفارسی مورچه و بترکی قریخه
خوانند از همه جانوران در طلب غذا حریص تر بود و در ذخیره کردن چندان مشقت نماید که
اگر او را معلوم شود که عمرش یکسال زیاده نماند تا هم غذا چند سال فراهم نماید و دانها را دو پاره
کرده میدارد تا از روییدن محفوظ ماند و کشنیز را چهار پاره کند چرا که نیم دانه کشنیز هم می
روید و از ترس آنکه غله اش بسبب رطوبت زمین گنده نشود از خانه خود برآورده در تابش
آفتاب داشته باز میبرد با وجودیکه بعضی حکما گفته اند که حیات او از خوردن نیست چرا که معده
ندارد و ببوی دانه سیر میشود و او را قوت شامه در غایت تیزی است حکم اگر مورچه آزار و
ضرر رساند کشتن او نزد بعضی حرام است و چون آزار رساند آنگاه کشتن و در آب انداختن
و سوختن نیز روا است حکمت اگر در خانه کسی تخم مورچه اندازند مردمان خانه متفرق
شوند و اگر گوگرد در خانه مورچه اندازند جمله مورچها بمیرند و اگر تخم مورچه سحق کرده در
بغل و پشت و زهار بچه که بالغ نشده باشد طلا کنند موی بر نیاید و اگر مورچه را در روغن
زیت جوشانند و از آن روغن قطره در گوش کسی که آواز کرده باشد چکانند نفع رساند
حرف الواو وعل را بفارسی بز کوهی گویند و ترکان نرش را داغ کیمری و ماده اش
را داغ کچیسی گویند و بعد هر سه سال شاخها بیفگند و دشمن مار و خرچنگ است حکم گوشت او بجمیع
مذاهب حلال است حکمت اگر شاخ بز کوهی و دم مار را بسوزانند و خاکش در کف پا بمالند
از بسیار رفتن المی نرسد و فادزهر که آن را تریاق فاروق طبعی گویند و آن مانند بلوطی بود
و دراز و گرد و بنرمی از سنگ کمتر بود و وی طبقات دارد و در میان آن چیزی است که گویا متر...

۵۴

خوب منجمد با پوست باشد و فادزهر در شیردان بز کوهی باشد و آنچه نیک است چون با شیر در سنگ بسایند سرخ رنگ شود و آنچه زبون بود سبز رنگ باشد و گویند غذای آن اکثر مار بود و بهترین آن بود که در کوهستان حاصل شود و از آنجا باطراف دیگر برند و بغایت عزیز بود و در ولایت تلنگانه در شیردان بز اهلی نیز میباشد و برنگ صورت مشابه همانست و در خاصیت نیز نزدیک است فادزهر مصنوع نیز می باشد امتحان وی آنست که سوزنی را بآتش گرم کرده در وی فرو برند اگر مصنوع بود دودی سیاه از وی بیرون آید و اگر بیغش و اصل بود دودی زرد بیرون آید که نوک سوزن زرد کند و چون فادزهر را باب رازیانه بسایند و بر گزیدگی مار طلا کنند فوراً درد بنشاند و از مردن ایمن شود و سودمند بود جهت گزیدگی همه جانوران و زهرهای نباتی و حیوانی و معدنی خوردن و طلا کردن و جهت ضعف دل و بدن و قوة باه بغایت نافع بود و مقدار شربتی جهت گزیدگی جانوران و دفع زهرها دوازده جو بود و شربتی جهت ضعف دل و قوت اعضا یک دانگ بود و هر کس که هر روز نیم دانگ بخورد از اکثر آفات ایمن باشد و سودمند بود محرور المزاج را نیز بسبب آنکه او بخاصیت عمل میکند نه بطبیعت و طبیعت بغایت گرم بود و اگر بدندان رسد مضرت رساند آنرا نشاید خورد که بدندان رسد

۵۵

حرف الهاء **هُدهُد** را بهمه زبان همین نام است و مرغ خوشصورت کوچک است تا بوی ناخوش دارد و آب را در زیر زمین می بیند ازین جهت همراه حضرت سلیمان علیه السلام میماند و در قصص الانبیاء مذکور است که عوج بن عنق کوهی برداشت که بر حضرت موسی علیه السلام و قومش زند بفرمان حضرت حق تعالی هدهد وی چندان سوراخ کرد که آن سنگ بر گردن عوج افتاد و بدین بلا عوج هلاک شد و مراسلت مواصلت حضرت سلیمان علیه السلام با بلقیس بوسیله هدهد گردید چنانچه در کلام مجید مذکور است **حکم** مکروه است گوشت او نزد امامیه و حلال است نزد ابیحنیفه رح و بیک روایت از شافعی رح لیکن فتوی در مذهب شافعی بر آنکه حرام است از جهت آنکه از وی بوی بد می آید و آنحضرت صلعم از کشتن او منع فرموده اند **حکمت** هر جا که هدهد بود هیچ از هوام

[illegible]

ارضی در انجا قرار نمیگیرد و چشمش در زیر بالین هر کسی نهند در خواب رود و اگر چشمش بر کسی بندند فراموشی آورد و هر کسی که زبانش را با خود دارد دشمن بر وی ظفر نیابد و دلش با خود داشتن قوت باه دهد آب گوشت و در زحمت قولنج نافع بود اگر دلش بگردن کسی که آثار زحمت جذام در وی پیدا شده باشد بندند تا دائمی که آویخته باشد ایمن باشد و دلش را اگر بریان کرده دو کس باهم خورند از محبت یکدیگر صبر نیابند زهره اش اگر در بدن صاحب لقوه و افلاج بمالند و او را سه روز در جای تاریک دارند صحت یابد بال آتشش اگر در زیر سر خفته بدارند بیدار نشود و از دود وی گزندها بگریزند و اگر خون وی در چشم کشند سفیدی که عارض شده باشد برود و مغز سر او را اگر در کبوتر خانه دود کنند کبوتر بچه آنجا از گربه غیره ایمن شوند و اگر هد را خشک نموده در خانه بیاویزند اهل آنخانه را از سحر ضرر نرسد و چنگالش را سوخته و سوده اگر در شربت بزنی دهند اگر دران شب شوهرش با وی نزدیکی کند حامله شود **حرف الیاء یربوع** را بفارسی موش دشتی و موش دونده و بترکی ایاغ لوجه و استحمان گویند در صحرا می باشد و پایهاء دراز دارد و دستهاء کوتاه و در رنگ آهو بود **حکم** حرام است نزد حنفی رح اما نزد امام مالک رح و شافعی رح و حنبل رح حلال است و نزد شیعه نیز حلال است **حکمت** اگر موی زیاده در چشم پیدا شوند اگر کنده خون یربوع بران طلا کنند باز آن موی نروید

البنج حرام لانه مزیل العقل کالخمر والخمر حرام

یَاۤاَیُّهَا النَّاسُ کُلُوْا مِمَّا فِی الْاَرْضِ حَلٰلًا طَیِّبًا وَّلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّیْطٰنِ اِنَّهٗ لَکُمْ عَدُوٌّ مُّبِیْنٌ در تفسیر حسینی سیپارهٔ دوم ربع اول چهارم باید دید و نیز در سیپارهٔ پانزدهم در سورة الکهف آمده اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَی الْاَرْضِ زِیْنَةً لَّهَا و گفته که مراد از ما علی الارض مشتهیات محرمات است که حق تعالی فرمود که آنرا آرایش خلق ساخته ایم یعنی در چشم مردم آراسته ایم لِنَبْلُوَهُمْ بخطایده است و اجتناب از لغو واجب است متقی را ترک آن اهم است

بسم الله الرحمن الرحیم

چہل حدیث

الحمد لله الذی شوق سماع اولیائه بسماع القرآن وزکهم عن الغناء والمعازف والملاهی
فانها سماع الشیطان والصلوة والسلام علی رسوله محمد خلیل الرحمن وعلی اله وصحبه سروات
اهل التحقیق والعرفان اما بعد فیقول المفتقر الی الله المتعالی ابو المکارم ابراهیم بن داؤد
الوصالی صانهما الله عن البدع والهوی ورزقه کمال الورع والتقوی لما فرغت من تالیف السراج
المنیر فی تحریم سماع الغناء والمزامیر الح الی جمع من الفضلاء المتمسکین بالشرع والنبلاء
المتشبثین باذیال التقی والورع ان اجمع لهم اربعین حدیثا فی تحریم الغناء والمزامیر
مما صح عن البشیر والنذیر لیزول بها ما لبس المبتدعة المتشیخین ویتلاشی تلبیس
الملاحدة الضالین المضلین بادرت بجمعها لهم مقتصرا علی صحاح الاخبار النبویة ومکتفیا
علی حسان الآثار المصطفویة رجاء ان ادخل فی قوله علیه الصلوة والسلام من حفظ ۵۷
علی امتی اربعین حدیثا من امر دینها بعثه الله تعالی یوم القیامة فی زمرة الفقهاء والعلماء
وفیما تواتر عنه صلی الله علیه وسلم من قوله فلیبلغ الشاهد منکم الغائب وسمیته بکتاب
الردع علی اخوان الملاهی والبدع واسال الله تعالی ان یجعله خالصا لوجه الله تعالی الکریم انه
هو البر الرؤف الرحیم **الحدیث الاول** عن عبد الرحمن بن عمر بن الخطاب رضی الله عنهم
ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن الغناء والاستماع الی الغناء وعن الغیبة والاستماع الی
الغیبة وعن النمیمة والاستماع الی النمیمة رواه الطبرانی والخطیب البغدادی **الحدیث الثانی**
عن ام المؤمنین عائشة الصدیقة رضی الله تعالی عنها ان النبی صلی الله علیه وسلم قال صوتان ملعونان
فی الدنیا والآخرة مزمار عند نعمة ورنة عند مصیبة رواه البزار وفی ابن المردویه والبیهقی **الحدیث
الثالث** عن عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالی عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
قال نهیت عن صوتین احمقین الفاجرین صوت عند نعمة لهو ولعب ومزامیر شیطان
وصوت عند مصیبة خمش وجوه وشق جیوب ورنة شیطان رواه ابن ابی الدنیا

فی ذم الملاهی الحدیث الرابع عن ابی امامۃ رضی اللہ عنہ انہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ما رفع احد صوتا بغناء الا بعث اللہ تعالیٰ الیہ شیطانین یجلسان علی منکبیہ یضربان
باعقابہما علی صدرہ حتی یمسک رواہ ابن ابی الدنیا وابن مردویہ الحدیث الخامس
عن عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہما ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ایاکم واستماع المعازف والغناء
فانہما ینبتان النفاق فی القلب کما ینبت الماء البقل رواہ ابن صیصری فی امالیہ الحدیث السادس
عن عبد اللہ رضی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال الغناء واللہو ینبتان النفاق فی القلب کما
ینبت الماء العشب والذی نفسی بیدہ ان القرآن والذکر ینبتان الایمان فی القلب کما ینبت الماء العشب رواہ
الدیلمی فی مسند الفردوس الحدیث السابع عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ انہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم حب الغناء ینبت النفاق فی القلب کما ینبت الماء العشب رواہ الدیلمی فی مسندہ الحدیث
الثامن عن ابن مسعود ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الغناء ینبت النفاق فی القلب کما
ینبت الماء الزرع رواہ ابو داؤد فی السنن وابن ابی الدنیا فی ذم الملاہی الحدیث التاسع
عن صفوان بن امیۃ رضی ان عمرو بن قرۃ قال یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کتبت علی الشقوۃ ٥٨
فلا اری الرزق الا من دفی فأذن لی فی الغناء من غیر فاحشۃ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
لا اذن لک ولا کرامۃ ولا نعمۃ عین کذبت ای عدو اللہ لقد رزقک اللہ حلالا طیبا
فاخترت ما حرم اللہ علیک من رزقہ مکان ما احل اللہ تعالیٰ لک من حلالہ ولو کنت تقدمت
الیک لفعلت بک وفعلت قم عنی وتب الی اللہ واوسع علی نفسک و
عیالک حلالا فان ذلک جہاد فی سبیل اللہ واعلم ان عون اللہ مع الصالح التجار رواہ
الدیلمی فی مسند الفردوس الحدیث العاشر عن جابر رضی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال ان الشیطان اول من تغنی رواہ
ابو بکر الشیلی الحافظ فی الحدیث فی الاحکام الحدیث الحادی عشر عن ابی امامۃ رضی عن رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال ان ابلیس لما انزل الی الارض قال یا رب انزلتنی الی الارض وجعلتنی
رجیما فاجعل لی بیتا قال الحمام قال اجعل لی مجلسا قال الاسواق ومجامع الطرق قال واجعل
لی طعاما قال ما لم یذکر اسم اللہ تعالیٰ علیہ قال اجعل لی شرابا قال کل مسکر قال اجعل لی مؤذنا قال المزامیر قال
اجعل لی قرآنا قال الشعر قال اجعل لی حدیثا قال الکذب قال اجعل لی رسلا قال الکہان قال اجعل

مصائد قال النساء رواه ابن ابی الدنیا فی مکائد الشیطان الحدیث الثانی عشر
عن ابی امامة رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله تعالی عز وجل بعثنی هدی
ورحمة للعالمین وامرنی بمحق المعازف والمزامیر والاوثان والصلیب وامر الجاهلیة وحلف ربی
بعزته وجلاله لا یشرب عبد من عبادی جرعة من خمر متعمداً فی الدنیا الا سقیت مکانها
من الصدید یوم القیامة مغفورا له او معذبا ولا یترکها من مخافتی الا سقیتها من حیاض
القدس لا یحل بیعهن ولا شراؤهن ولا التجارة فیهن وثمنهن حرام رواه ابو داود الطیالسی واللفظ له الحدیث الثالث عشر
عن ابی امامة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال ان الله عز وجل بعثنی رحمة وهدی للعالمین
وامرنی ان امحق المزامیر والمعازف والخمور والاوثان التی تعبد فی الجاهلیة واقسم ربی بعزته
لا یشرب عبد الخمر فی الدنیا الا سقیته من حمیم جهنم معذبا او مغفورا له الحدیث رواه احمد بن منیع
واحمد بن حنبل والحارث بن اسامة وفی مسنده یزید بن الهانی وهو ضعیف وله شاهد من حدیث ابن
مسعود وغیره الحدیث الرابع عشر عن ابن عباس رضی الله عنه عن النبی صلعم انه حرم المیتة والمیسر والکوبة یعنی
الطبل وکل مسکر حرام رواه البزار الحدیث الخامس عشر عن ابن عباس رضی الله عنه انه قال الکوبة حرام و
الدف حرام والمعازف حرام والمزامیر حرام رواه البیهقی فی السنن موقوفا ولکن حکمه المرفوع
الحدیث السادس عشر عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه ان النبی صلعم نهی عن ضرب الدف ولعب الصنج وضرب الزمارة
رواه الخطیب الحدیث السابع عشر عن ابن عباس رضی الله عنه ان النبی صلعم انه قال امرت بهدم
الطبل والزمار رواه الدیلمی الحدیث الثامن عشر عن ابن عباس رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال ان الله تعالی حرم علی امتی الخمر والمیسر والکوبة فی اشیاء عددها رواه احمد بن حنبل وابن ابی
الدنیا وابو داود والبیهقی وزاد وهو الطبل الحدیث التاسع عشر عن ابی هریرة رضی الله عنه ان رسول
الله صلعم قال یمسخ قوم من امتی فی آخر الزمان قردة وخنازیر قالوا یا رسول الله مسلمین هم قال
نعم یشهدون ان لا اله الا الله وانی محمد رسول الله ویصومون ویصلون قالوا فما بالهم یا
رسول الله قال یتخذون المعازف والقینات والدفوف ویشربون هذه الاشربة فباتوا علی لهوهم
فاصبحوا قد مسخوا رواه ابن مندة وابن حبان الحدیث العشرون عن سهل بن سعد انه قال قال رسول الله صلعم
یکون فی هذه الامة خسف ومسخ وقذف قیل متی یا رسول الله قال اذا ظهرت القینات والمعازف واستحلت

الغرور رواه عبد بن حميد وفي سنده عبد الرحمن بن زيد وهو ضعيف لكنه قد صح من طرق اخر
وقد علقه البخاري ووصله الاسماعيلي واحمد وابن ابي داود وابن ماجه وابو نعيم باسانيد صحيحة لا غبار
عليها الحديث الحادي والعشرون عن عائشة رضي الله عنها قالت يا رسول الله صلى الله عليه وسلم
ان الله تعالى حرم القينة وبيعها وثمنها وتعليمها والاستماع اليها ثم قرأ ومن الناس من يشتري لهو الحديث
رواه ابن ابي الدنيا في ذم الملاهي وابن مردويه الحديث الثاني والعشرون عن ابي امامة رضي الله عنه عن رسول الله صلعم
لا تبيعوا القينات ولا تشتروهن ولا تعلموهن لا خير في تجارة وثمنهن حرام في مثل هذا انزلت هذه الآية ومن
الناس من يشتري لهو الحديث رواه سعيد بن منصور واحمد والترمذي وابن ماجه وابن ابي الدنيا في ذم الملاهي
وابن جرير وابن المنذر والطبراني وابن مردويه الحديث الثالث والعشرون عن انس بن مالك رضي
ان رسول الله صلعم قال من قعد الى قينة يسمع منها صب الله تعالى في اذنيه الآنك يوم القيامة رواه ابن صصرى في
اماليه وابن عساكر في تاريخه الحديث الرابع والعشرون عن صفوان رضي الله عنه عن رسول الله صلعم
قال في اهل الغناء هؤلاء العصاة من مات منهم بغير توبة حشره الله تعالى يوم القيامة كما كان مخنثا
عريانا لا يستتر من الناس بهدبة كلما قام صرع رواه البيهقي والطبراني الحديث الخامس ٦٠
والعشرون عن نافع عن عبد الله بن عمر رضي الله عنه انه سمع زمارا فوضع اصبعيه في اذنيه ونأى عن الطريق
وقال هل تسمع شيئا قال قلت لا فرفع اصبعيه من اذنيه ثم قال كنت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فسمع
مثل هذا فوضع مثل هذا رواه اصحاب السنن الحديث السادس والعشرون عن انس
بن مالك رض عن النبي صلعم قال لست من الدد ولا الدد مني رواه البخاري في الادب والبيهقي في السنن
الحديث السابع والعشرون عن انس بن مالك رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لست من الدد
ولا الدد مني ولست من الباطل ولا الباطل مني رواه ابن عساكر الحديث الثامن والعشرون
عن جابر بن عبد الله رضي وجابر بن عمير رض عن النبي صلعم انه قال كل شيء ليس من ذكر الله تعالى فهو لهو
ولعب الا ان يكون اربعة ملاعبة الرجل امرأته وتاديب الرجل فرسه ومشي الرجل بين الغرضين وتعليم
الرجل السباحة رواه النسائي الحديث التاسع والعشرون عن رجل من الصحابة عن رسول الله
صلعم انه قال كل شيء من لهو الدنيا باطل الا ثلاثة انتضالك في قوسك وتاديبك فرسك وملاعبتك
اهلك فانهن من الحق رواه الحاكم في المستدرك وقال صحيح على شرط مسلم الحديث الثلاثون عن

جابر بن عبد الله رض انه قال حذروا الغناء فانما من قبل ابليس هو شرك عند الله تعالى ولا يغني الا
الشيطان رواه فردوس الاخبار موقوفا وله حكم المرفوع واورده الحافظ ابو محمود في عمدة القاري
من شرح البخاري ايضا **الحديث الحادي والثلاثون** عن ابي موسى الاشعري رض عن النبي صلعم انه قال
من استمع الى صوت الغناء لا يؤذن له ان يستمع الى صوت الروحانيين في الجنة رواه الحكيم الترمذي
في نوادر الاصول **الحديث الثاني والثلاثون** عن رجل من الصحابة رض عن النبي صلعم انه قال استماع
صوت الملاهي معصية والجلوس عليها فسق والتلذذ بها من الكفر رواه الشيخ الامام حسام الدين علي
بن الحجاج السغناقي في النهاية والشيخ الامام الصدر الشهيد في الواقعات وهو مما استدل به كثير
من ائمتنا على تحريم سماع الغناء والمزامير **الحديث الثالث والثلثون** عن حذيفة رض انه قال قال
رسول الله صلعم اقرؤا القرآن بلحون العرب واصواتها واياكم ولحون اهل الكتاب واهل الفسق فانه سيجي بعدي
قوم يرجعون القرآن ترجيع الغناء والرهبانية والنوح لا يجاوز حناجرهم مفتونة قلوبهم وقلوب من يعجبهم شأنهم
رواه الطبراني والبيهقي **الحديث الرابع والثلثون** عن رجل من الصحابة عن النبي صلعم انه عد من اشراط
الساعة ان تتخذ القرآن مزامير يقدمون احدهم ليس باقرئهم ولا افضلهم الا ليغنيهم به غناء ۱۹
رواه سليم الرازي في التقريب **الحديث الخامس والثلثون** عن ابن عباس رض عن النبي صلعم
انه احسن الناس قراءة من اذا قرأ تحزن به رواه ابن حبان في صحيحه والطبراني في الكبير **الحديث
السادس والثلثون** عن ابن عباس رض عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ليس منا من لم يتغن
بالقرآن رواه البزار والطبراني ورواه الحاكم وصححه عن عبد الله بن نهيك قال قال سعد
كنت سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس منا من لم يتغن بالقرآن قال سفيان بن عيينة يعني يستغني
به وقد جاء في حديث اخر تفسير تغني بالقرآن ان يجهر به وليس المراد منه الغناء المعروف عند
اهل اللهو كما زعم الملاحدة في زماننا **الحديث السابع والثلثون** عن رجل من الصحابة رض عن رسول
الله صلعم انه قال اذا رقص الرقاص جاء الشيطان ينفخ في استه رواه الشيخ الجنيد في زينة الصالحين ورواه
البيهقي مرفوعا للبعض اذا رقص الصوفي جاء الشيطان فيدخل اصبعيه في دبره وزاد في نشر الطيب حتى
يثب يمينا وشمالا قال العبد الضعيف صلى الله تعالى حاله هذا هكذا اورده البيهقي في تفسيره وطائفة
من اهل العلم فقل على اصل والله تعالى اعلم **الحديث الثامن والثلثون** عن عبد الله بن دينار قال

ابن عمر ورضہ لجاریۃ صغیرۃ تغنی فقال لو ترک الشیطان احدا لترک ھذہ رواہ ابن ابی الدنیا فی مکاید الشیطان الحدیث التاسع والثلثون عن رجل من الصحابۃ رضہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال ان اللہ یغفر لکل ذنب غیر طبنہ وکوبہ رواہ سلیم الرازی فی الترغیب الحدیث الاربعون عن عائشۃ الصدیقۃ رضہا انہا قالت دخل ابو بکر وعندی جاریتان تغنیان بما تقاولت الانصار یوم بعاث قالت ولیستا بمغنیتین فقال امزامیر الشیطان فی بیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وذلک فی یوم عید فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعہما یا ابا بکر ان لکل قوم عیدا وھذا عیدنا رواہ البخاری قال جمع من الائمۃ قولہا ولیستا بمغنیتین ای لیستا ممن یحسن الغناء ویعرفہ انما کانتا تنشدان بما تقاول الانصار یوم بعاث تسقط الاحتجاج بہ من الصوفیۃ علی جواز الغناء مع اجوبۃ اخری ذکرتہا فی کتاب السراج المنیر فی تحریم الغناء والمزامیر فراجعہ فانہ مہم جدا الحدیث الحادی والاربعون عن عبد اللہ بن عباس رضہ ان النبی صلعم قال اذا کان یوم القیامۃ قال اللہ تعالی عز وجل این الذین کانوا ینزہون اسماعہم وابصارہم عن مزامیر الشیطان میزوہم فیمیزوہم فی کثب المسک والعنبر ثم یقول للملائکۃ اسمعوہم تسبیحی وتمجیدی ویسمعون باصوات لم یسمع السامعون بمثلہا رواہ الدیلمی الحدیث الثانی والاربعون عن ابی ہریرۃ رضہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال لان یمتلی جوف احدکم قیحا خیر من ان یمتلی شعرا رواہ الامام احمد والبخاری ومسلم وابوداؤد والترمذی والنسائی وابن ماجہ اہ انتہی تحفۃ الصلحاء **تمت**

درود کبریت احمر منسوب حضرت غوث الاعظم قدس سرہ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰہُمَّ اجْعَلْ اَفْضَلَ صَلَوَاتِکَ اَبَدًا وَّاَنْمٰی بَرَکَاتِکَ سَرْمَدًا وَّاَزْکٰی تَحِیَّاتِکَ فَضْلًا وَّعَدَدًا وَّاَسْنٰی سَلَامِکَ اَبَدًا مَجْدًا دًا عَلٰی اَشْرَفِ الْخَلَائِقِ الْاِنْسَانِیَّۃِ وَمَجْمَعِ الْحَقَائِقِ الْاِیْمَانِیَّۃِ وَطُوْرِ التَّجَلِّیَاتِ الْاِحْسَانِیَّۃِ وَمَہْبِطِ الْاَسْرَارِ الرَّحْمَانِیَّۃِ وَوَاسِطَۃِ عِقْدِ النَّبِیِّیْنَ وَمُقَدَّمِ جَیْشِ الْمُرْسَلِیْنَ وَقَائِدِ رَکْبِ الْاَنْبِیَاءِ الْمُکَرَّمِیْنَ وَاَفْضَلِ الْخَلَائِقِ اَجْمَعِیْنَ وَحَامِلِ لِوَاءِ الْعِزِّ الْاَعْلٰی وَمَالِکِ اَزِمَّۃِ الْمَجْدِ الْاَسْنٰی شَاہِدِ اَسْرَارِ الْاَزَلِ وَمُشَاہِدِ اَنْوَارِ السَّوَابِقِ الْاُوَلِ تَرْجُمَانِ لِسَانِ الْقِدَمِ وَمَعْدَنِ الْعِلْمِ وَالْحِلْمِ وَالْحِکَمِ مَظْہَرِ سِرِّ الْجُوْدِ الْجُزْئِیِّ وَالْکُلِّیِّ وَاِنْسَانِ عَیْنِ الْوُجُوْدِ الْعُلْوِیِّ وَالسُّفْلِیِّ رُوْحِ جَسَدِ الْکَوْنَیْنِ وَسِرِّ حَیَاۃِ الدَّارَیْنِ الْمُتَحَقِّقِ بِاَعْلٰی رُتَبِ الْعُبُوْدِیَّۃِ وَالْمُتَخَلِّقِ بِاَسْرَارِ الْمَقَامَاتِ الْاِصْطِفَائِیَّۃِ سَیِّدِ الْاَشْرَافِ وَجَامِعِ الْاَوْصَافِ

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم

[illegible]

السلام ای صاحب خلق عظیم	السلام ای معدن لطف عمیم	السلام ای سرور عالیجناب	السلام ای شافع یوم الحساب
السلام ای مقتدای مرسلین	السلام ای رحمة للعالمین	السلام ای پیشوای انبیا	السلام ای پس رو تو اولیا
السلام ای نور دبستان نبی	السلام ای عارف اسرار مقتدی	السلام ای آنکه ابر رحمتی	السلام ای آنکه کان نعمتی
السلام ای بحر علم من لدن	السلام ای مخزن اسرار کن	السلام ای مشرق انوار غیب	السلام ای ماحی ظلمات ریب
السلام ای مطلع نور و ضیا	السلام ای معدن علم و حیا	السلام ای نجم ثاقب السلام	السلام ای عارضت ماه تمام
السلام ای صیقل مرآت دل	السلام ای کاشف هر غش و غل	السلام ای روی تو بدر منیر	السلام ای بوی تو مشک و عبیر
السلام ای منبع جود و عطا	السلام ای نوربخش اهل صفا	السلام ای قاب قوسینت مقام	السلام ای انبیا کرده امام
السلام ای درگهت الامان	السلام ای خاتم پیغمبران	السلام ای چشمه آب حیات	السلام ای نور تو در شش جهات
السلام ای کور چشمان را دلیل	السلام ای صاحب خلق جمیل	السلام ای بیکسان را دستگیر	السلام ای رازدان و شفیع
السلام ای سرور هر دو جهان	السلام ای رهنمای گمرهان	السلام ای خسته را مرهم تویی	السلام ای تشنه را شربت تویی
السلام ای ذکر تو نعمت مرا	السلام ای فکر تو ظلمت زدای	السلام ای چاره بیچارگان	السلام ای مونس غمخوارگان
السلام ای فخر هر پیغمبری	السلام ای دلبر هر دلبری	السلام ای معطی هر آرزو	السلام ای فیض تو هر جا بسو
السلام ای دردمندان را دوا	السلام ای مایه هر بینوا	السلام ای جلوه گر در سینه ام	السلام ای مصقل آئینه ام
السلام ای ذکر تو ایمان من	السلام ای فکر تو درمان من	السلام ای نام تو ورد زبان	السلام ای حب تو در دل نهان
السلام ای وصل تو مطلوب ما	السلام ای منعم مرغوب ما	السلام ای دستگیر افتادگان	السلام ای دلبر دلدادگان
السلام ای تاج عزت بر سرت	السلام ای فیض احسان بر درت	السلام ای حل مشکل السلام	السلام ای کار من از تو تمام
السلام ای عذرخواه مذنبین	لطف فرما بر گناه ما ببین	السلام ای ابر رحمت فیض بار	بر تو هم بر چار و شش هم هشت و چار
صد سلام از ما و از تو یک علیک	صد سوال از ما و از تو یک لبیک	صد سلام از ما به هر صبح و شام	بر تو هم بر آل و اصحاب تمام
با امید آنکه ای عالیجناب	از لب شیرین تو آید جواب	دردمندم ای طبیب عیبدان	رنج ما دریاب از نبض تپان
از علاج ما تو نیکو آگهی	دارویی درد دلم هم تو دهی	هست از درد دل بیمار من	شربت وصل تو ای دلدار من
پس چشان یکجرعه از جام وصال	پیش ازین بگذار ما را در ملال	همچنان نه هر دو در رنج	رحم کن بر ما بحق هفت و پنج
یا رسول الله بسی درمانده ام	با در کف خاک بر سر کرده ام	بیکسان را کس تویی در هر نفس	من ندارم در دو عالم جز تو کس
یک نظر سوی من غمخواره کن	چاره کار من بیچاره کن	گرچه ضایع کرده ام عمر از گناه	توبه کردم شد منت حق پناه
	روز و شب بنشسته در صدمه تم	تا شفاعت خواه باشی یکدمم	قال الشیخ الدلائل الخیرات بعد الصلوة

اشتہار

بر سالکان طریقت نبوی و تابعان ملت مصطفوی و صاحبان مطابع نزدیک و دور و تاجران با خرد و شعور
مخفی و محتجب مباد که کتاب مستطاب ارشاد الطالبین یعنی تصنیف جامع الفروع والاصول حاوی المعقول والمنقول ملا
فضل حق اخوندزاده ساکن قریه شکی تپه ششنگر و بحر یقین فضیلت پناه میان قمر الدین اخوندزاده ساکن اچینی با
ترجمه آیات و احادیث سرور کائنات علیه الصلوة والسلام و دیگر عبارات عربی جناب مولوی غلام حسین صاحب شاه مدی معه
چند رسایل مفصله ذیل صیدیه و تفصیل حل و حرمت حیوانات شکار و ذبح و جهل حدیث در حرمت غنا و ذمیر قنیه و احکام
لذیذه در رد افسون پر مقتون و چند ابیات در منقبت جناب پیر دستگیر قدس سره و درود شریف کبریت احمر منسوب بانجناب
و بیتی چند در مناجات آنحضرت صلی الله علیه وسلم بصرف زر کثیر و جهد بلیغ احقر کمترین بندگان الهی پر خادم هر صغیر و کبیر حاجی
محمد امیر و فضل احمد تاجر کتب فروش پشاور بازار قصه خوانی که حق تصنیف آن از ورثا و ارثان مصنف موصوف بموجب سند خط
گرفتیم و نیز اجازت از مصحح و مترجم مذکور حاصل کرده طبع نمودیم در حسب منشاء موجب دفعه قانون بست و سوم ۱۸۶۷ء ذیل جی رجسٹری
گورنمنٹ گردیده لهذا در خدمت هر یکی از صاحبان مطابع و تاجران کتب فروش و غیرهم التماس است که هیچ صاحب بلا اجازت این احقران قصد
طبع متن و حاشیه کتاب ارشاد نفرمایند ورنه در صورت خلاف حصول مکروه و ذمه بر در نقصان آن در قانون جاری خواهند شد و بجای نفع نقصان خواهند
یافت هر چند نسخه که مطلوب باشد بارسال قیمت از دکان نیازمندان طلب فرمایند انشاء الله تعالی در فرستادن تاخیر نخواهد شد بر سبیل
بلاغ باشد و بس. العبد حاجی محمد امیر تاجر کتب پشاور بازار قصه خوانی. العبد فضل احمد تاجر کتب ولد حاجی محمد امیر بازار قصه خوانی

ایضاً اشتهار واجب الاظهار بر جمیع صاحبان مذکور واضح باد که سند بر متن ارشاد الطالبین که از وارثان هم گرفته
ایم بعینه به ثبت نامهای گواهان مهر بر صفحه نقل میکنیم تا بملاحظه آن تسکین خاطر صاحبان گردد و مرتکب طبع این کتاب نشوند

منکه عبد الرحیم بن حمید میان ساکن قریه سپلیانړی علاقه صوات تپه بابوزی نواسه هستیم
جناب معلی اخوند درویزه علیه الرحمة ام از آنجا که کتاب ارشاد الطالبین من تصنیف جد کلان مست به حیات خود حق تالیف آن
مر آنعویض زمره لولوالالباب جناب حاجی محمد امیر ازلان حق تصنیف همینها هند بنا بر این بنظر نفع رسانی مسلمین مؤمنین حق تالیف و تصنیف
او بهبه کردیم و تحریر میکنیم که احدی کتاب مذکور را سوای حاجی محمد امیر کتاب فروش تاجر کتب پشاور طبع نه کند اجازت نیست اگر کسی طبع
خواهد کرد هر قدر که دعوی نقصان حاجی صاحب بنام چاپ کننده خواهند نمود بهمان قدر دعوی بالا مدعا خواهد گشت فقط

عبد الرحیم نواسه اخوند درویزه علیه الرحمة. مهر محمد عالم المشهور به پاسنی ملا صاحب سجاده زیارت شیخ عبد الغفور صاحب (؟)

دعلامت مهر جناب حافظ عبد الخالق خلف رشید جناب صاحب صوات علیه الرحمة.

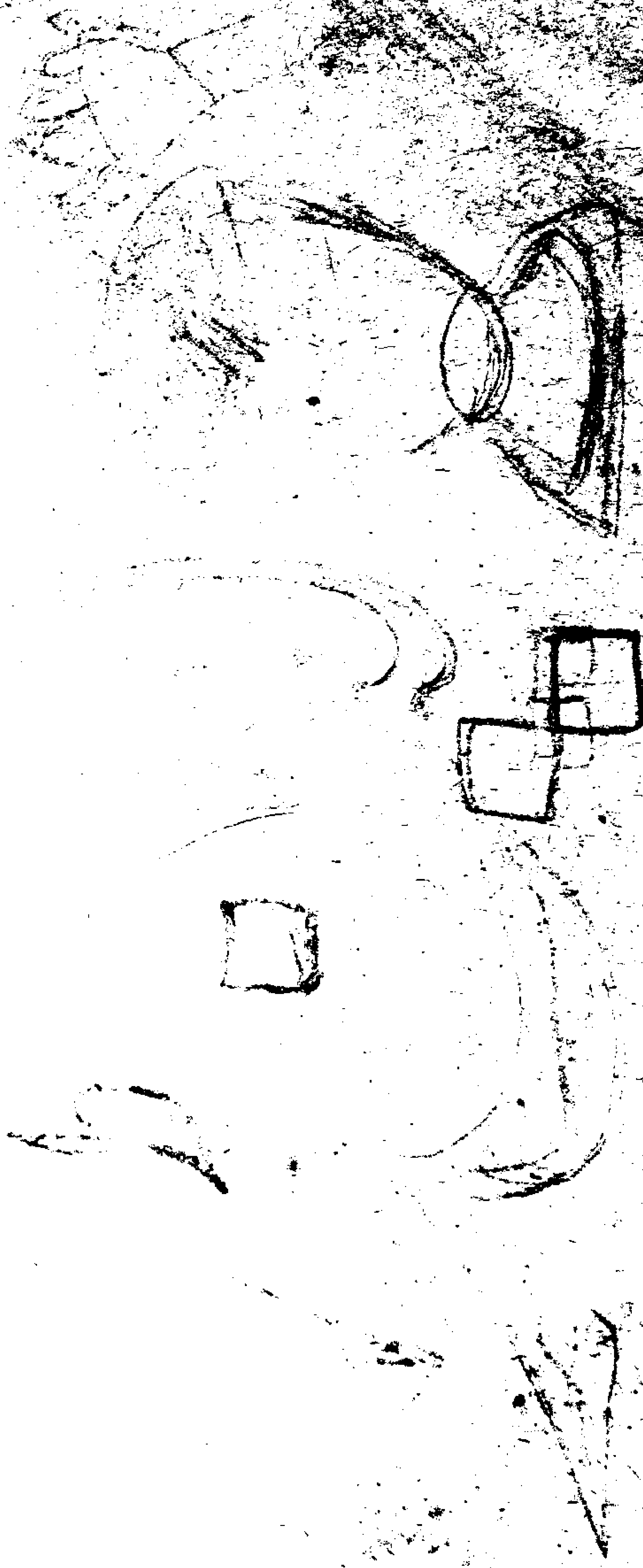
العبد گجر ساکن صوات. العبد عبد الرحمن ساکن کاشقار. العبد فیروز ساکن صوات. العبد محبت ساکن صوات

تعداد اجزا کتاب ارشاد الطالبین صفحه ۳۴۵ جز فهرست ... جز وصیدیه ... جز ...

میزان کل هندسه صفحه ۹۳۲ ...

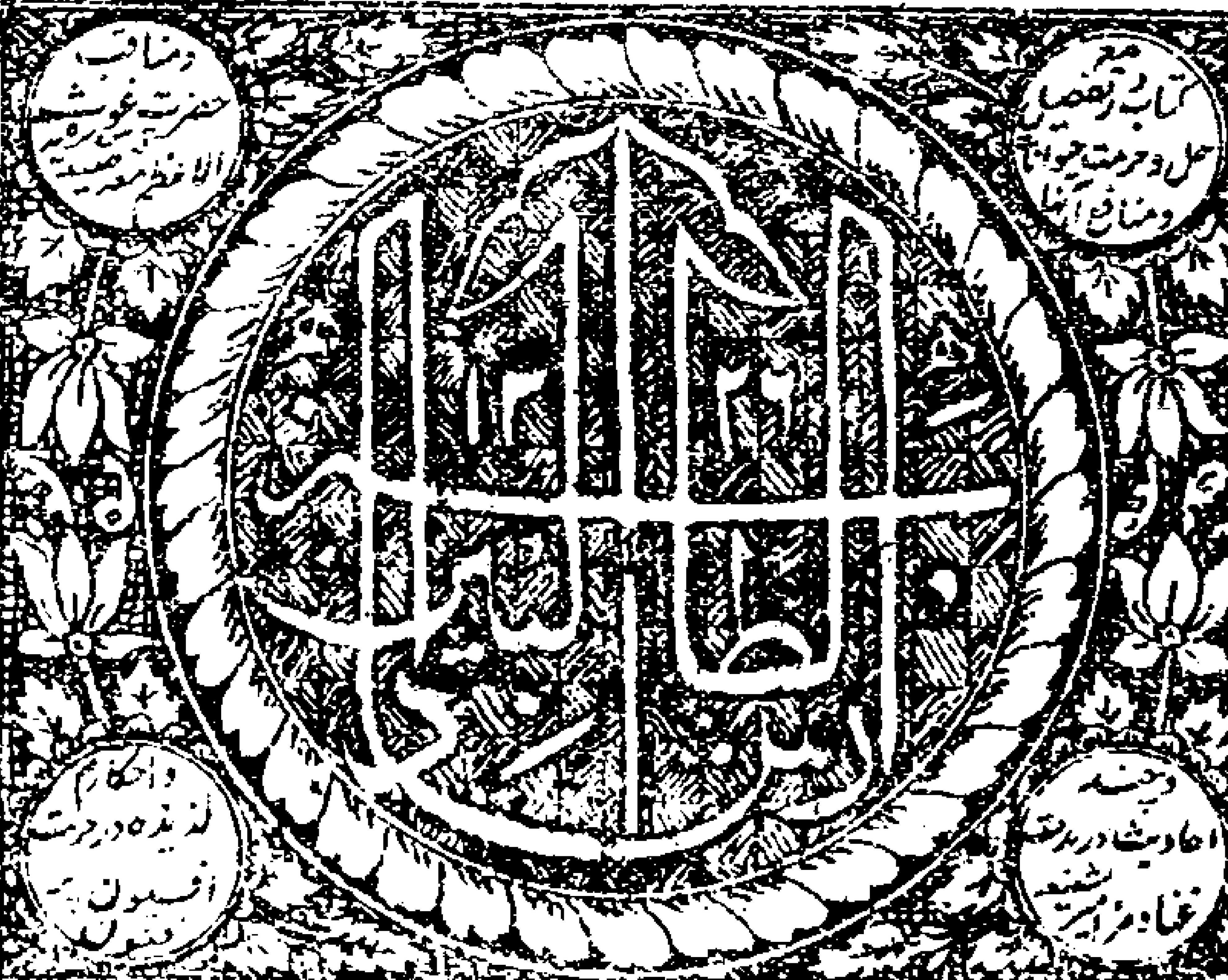
اعلان

۶۴

[illegible]

حمد وافر قادر لایزال که کتاب مستطاب تصنیف منیف کامل الدهر سالک العصر حضرت
اخوند درویزه صاحب ننگرهاری قدس سره الباری به تصحیح و تحشی حاجی محمد امیر صاحب مرحوم بار پنجم

حسب فرمایش کمترین بندگان احد الصمد نیازمند فضل احمد و ابنه
میان عبدالرحیم جان سلمه المنان تاجران کتب شهر پشاور بازار قصه خوانی محله

در مطبع نولکشور لاهور طبع شد